ئینسکلۆپیدیای مێژوونامە

لە 1901/1/1 تـــا 1950/12/31

عـەلی کـەندی

بەرگی دووەم - چاپی دووەم

بژارکـراو و پتر کـراو

باشووری کوردستان - هەولێر

2709 - 2009

گەنجینەیەکی پڕ لە مێژووی ڕووداوی کۆمەڵگاکانی جیهان لەهەموو بوارەکان لەماوەی بیست سەدە دا

ئینسکلۆپیدیای مێژوونامە

لە ١٩٠١/١/١ تـــا ١٩٥٠/١٢/٣١

عـــەلی کـــەندی

بـــەرگی دووەم – چـــا پی دووەم
بـــــژارکـــراو و پـتـــرکـــراو
باشـــووری کوردســــــتان – هـــەولێر
٢٠٠٩ – ٢٧٠٩

منتدى إقراء الثقافي
www.iqra.ahlamontada.com
للكتب (كوردى , عربي , فارسي)

وەزارەتی رۆشنبیری و لاوان
بەڕێوەبەرایەتی گشتیی رۆژنامەنووسی و چاپ و بڵاوکردنەوە

ناوی کتێب: ئینسکلۆپیدیای مێژوونامە
نووسینی: عەلی کەندی
دیزاینی بەرگ: دانەری مێژوونامەکە – عەلی کەندی
کۆمپیوتەر: نووسینگەی هیوا بۆ کۆمپیوتەر
بەرگ: بەرگی دووەم ٢٠٠٩
چاپ: چاپی دووەم ٢٠٠٩
چاپخانە: چاپخانەی وەزارەتی رۆشنبیری و لاوان - هەولێر
تیراژ: ١٥٠٠ دانە
نرخ: بۆ هەرچوار بەرگ (٢٠٠٠٠) دینارە
لەبەڕێوەبەرایەتی گشتی کتێبخانە گشتییەکان/ ژمارەی سپاردنی(٢٢٥٥) ساڵی (٢٠٠٩)ی پێدراوە.

بۆ هەر ڕەخنەیەك یان پێشنیارێك یان هەر زانیارییەك لە هەڵەو بەسەرچوون ئاگادارمان بکەنەوە بە ژمارەی مۆبایـــــل/ ٤٥٤٨٠٩٨ ، یـــــان ژمـــــارەی ئاریـــــافۆنی / ٠٦٦٢٥٢٣٥٢٢- یـــــان ئیمێڵی:Alikendi@yahoo.com

دەسپێك بۆ چاپی دووەم

لە گەڵ پەرەسەندن وپێشکەووتن و گەشەکردن و بووژانەوەی بەردەوام بە پێی تێپەر بوونی قۆناخە یەك لە دوای یەکەکانی مرۆڤایەتی لە هەموو بوارەکانی رامیاری و نەتەوەیی و نیشتمانی و جووگرافی و زمان و مێژوو وکەلتوورو داب و نەریت و شووێنەوارو شارستانیەت ، و بازرگانی و پیشەسازی وکشتووکاڵ و ....هی دیکە

ئەمەش پێداویستی ژیان بە زانیاری تەواو لەم بوارانەدا هەیە ، لە پێناو هەلسەنگاندن و شیکردنەوەی رووداو بەسەرهاتەکان لە هەموو بوارە جیاجیاکان و گوونجاندنی لەگەڵ ئێستا دا ، ئەویش لە پێناو هێنانە کایەوەی بارێکی لە بارەو گوونجاوتر بۆ خزمەتکردنی مرۆڤایەتی ، بە دابین کردن و سەقامگیرکردن و مسۆگەر کردنی داد پەروەری کۆمەلایەتی و دانان بە مافی مرۆڤ و چارەسەر کردنی کێشە تەشەنە دارەکانی لەو بوارانەی کە لە سەرەوە باسمان کردن ، بە تایبەتی لە بوارەکانی نەتەوەیی ونیشتمانی و زمان و مێژوو و مێژووی جووگرافی و کەلتوور داب ونەریت و شووێنەوارو شارستانیەت وچارەسەر کردنی لە رێگەی دەست لەناو دەستدا و رازی بوون بە بەرامبەرەکە ، کە سەرچاوەی چارەسەری هەموو کێشەکانە ، بە دوورکەوتنەوە لە هەرەشە لێك کردن و پەلاماردانی یەکتری و بە پێچەوانەشەوە لە رێگەی گفتووگۆو دایلۆگ ودانی مافە زەوت کراوەکان لەلایەن دەسەلاتداران .

جا من نامەوێ بە درێژی بچمە ناو باسەکەم ، بەلکوو پێشەکیەکەی چاپی یەکەم وبەرگی یەکەمی مێژوونامەکە ، ئاماژەم بە هەموو لایەنەکان کردووە بە شێووەیەکی لە بار لە بوارەکانی پەرەسەندن و پێشکەووتن ، بە پێی تێپەربوونی قۆناخەکان .

وادیارە مێژوونامەکە جێگای خۆی کردۆتەوە لە دەرونی خووێندەواران وسەراکەوتنی بە پلەی ٨٥ ٪ ی بە دەست هێناوە . بەڵگەش بۆ ئەمە بەرگی یەکەمی مێژوونامەکە بە تیراژی ٤٥٠٠ دانەی لەلایەن وەزارەتی پەروەردەی حکوومەتی هەرێم لە باشووری

کوردستان کراوەتەوە و بۆتە سەرچاوەیەکی سوود لێوەرگرتن وەك سەرچاوەیەك . کە بووە هۆی ئەوەی کە داواکاری زۆری لە سەر بێت .

جا منیش بەو پەری دڵخۆشیەوە مێژوونامەکەم ، لە چوار بەرگدا دەخەمە بەردەستتان بە شێووەیەکی تێرو تەسەل لە هەموو بوارەجیاجیاکان . بە ناوێکی دیکە کە – ئینسکلۆپیدیای مێژوونامە – یە وەك بوارەکانی رامیاری و نەتەوەیی و نیشتمانی و جووگرافی و زمان و کەلتوورو مێژوو شووێنەوارو ئابووری و بازرگانی وکۆمەلایەتی و رۆشەنبیری و زانست و ئەدەب و گەردوون و یاساو شەرو ئاشتی و بە بەڵگە نامەکان . ئافرەت و رووداوەکانی تیرۆرستەکان و فرۆکەو پزیشك و .... ئەوەی بتەوێ لە بەر دەستت دایە لە ناوەرۆکی مێژوونامەکەدا .

کە بەرگی یەکەم لە ١/١/ ٠٠٠١ دەست پێدەکات تا ٣١ / ١٢/١٩٠٠ ، هەروا بەرگی دووەم لە ١٩٠١/١/١ دەست پێدەکات تا ١٩٥١/١٢/١٣ ، بەرگی سێیەم لە ١٩٥١/١/١ دەست پێدەکات تا ٢٠٠٠/١٢/٣١ ، هەروا بەرگی چوارەم لە ٢٠٠١/١/١ دەست پێدەکات تا ٢٠٠٧/١٠/٣١ .

لە هەمان کات بە پێی پێویست وێنەکانیشی لەگەڵ دانراوە لەگەڵ نەخشە جیاجیاکان بە پێی رووداوو بەسەرهات و ئەنجام دانی بەرۆژو مانگ و ساڵ . بەلام بۆ ئەوەی وێنەو نەخشەکان دووبارە نەبنەوە دەتوانرێت لە جێگەی دیکە سەیری بکەیت لە ناوە رۆکی ئینسکلۆپیدیای مێژوونامەکەدا ، لە هەمان کات نەم ویستووە وێنەکان دووبارە ببنەوە . وەك بەڵگەیەکی راست و دروست و رێك و پێك .

لە کۆتایی هیوادارم خزمەتێکی بچووکی کتێبخانەی کوردی و خووێنەری کوردم کردبێت لە کوردستان و وولاتانی دراوسێی کوردستان و هەرێم و ناوچەو جیهان .

عــەلی کــەندی

دانەری ئینسکلۆپیدای مێژوونامە

٣١ / ١ / ٢٠٠٩

بەرەو چەندین ئینسکلۆپیدیا
کە هەموو لایەنەکانی ژیان بگرێتەوە

پارێزەر/ تارق جامباز

ئەم خەمخۆریە تاقە کەسییە کە لایەن مامۆستا عەلی کەندی ئەنجامدراوە شایانی سوپاس و پێزانینە ، چونکە پشوویەکی فراوان و ماوەیەکی زۆرو ئارامیەکی ئەیووبیانەی گەرەکە ، لە بەر ئەوەی ئەم ئینسکلۆپیدیایە چەندین ئینسکلۆپیدیا لە خۆدەگرێ .

لە وڵاتاندا بۆ هەر بوارێك لەم بوارانەدا دەزگایەك بە کۆمەڵێ پسپۆڕو شارەزاو لێزان بەماوەیەکی دیاریکراو بەمەرجێ هەموو کاتێکیان بۆ جۆرێك لەجۆرەکانی ئینسکلۆپیدیا تەرخان دەکەن وەك – ئینسکلۆپیدیای زمان ، فۆلکلۆر ، سیاسەتمەداران ، شاعیران ، رۆژنامەنووسان ، ...هتد

ئەم ئینسکلۆپیدیانە لە کتێبخانەکانە و لەسەر تۆڕی ماڵپەڕەکان هەن و هەروەختێ یەکێك ویستی لە چ بوارێك پێویستی پێی هەبێ ئەوا بە ئاسانی دەتوانێ سوودی لێ وەربگرێ ، بەڵام بەداخەوە لایەنی پەیوەندار لە کوردستان چ حکوومەت و دەزگاکانی تایبەتمەند نەمزانیووە پلانێکیان بۆ ئەم بوارانە هەبێ کە بەشێوەیەکی بابەتی و زانستی زانیارییەکان لەلایەن خەمخۆرانەوە بەووردی و قووڵی بنووسرێنەوەو پێداچوونەوەیان بۆ بکرێ .

ئینجا چاپ و بڵاوبکرێنەوەو جارێ خەرمان بەرەکەتی زمانی کوردی بەهەموو شێووە زارەکانی کۆنەکراونەتەوەو تاکو لەبەردەست دابێ ، ئەوجا دەزانین چ زمانێکی زەنگین و رەنگینمان هەیە .

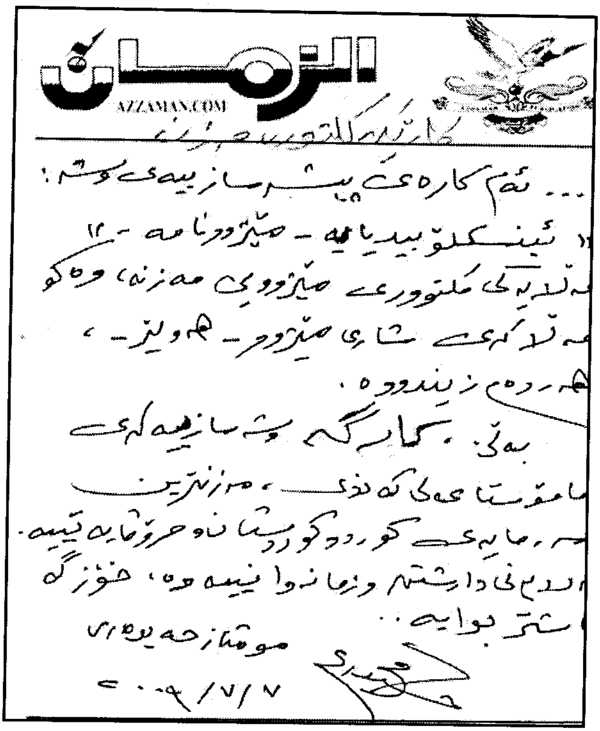
لە بەر ئەوەی زمان ناسنامەو گیانی نەتەوەیە هەر نەتەوەیەك بێ ، بۆیە هەرچەندی بایەخ و گرنگی و بەها بەزمانی كوردی و زمانی نەتەوەكانی دیكە كە لە كوردستان دەژین بدرێ هێشتا كەمە .

چونكە هێندەی تر هزرو رۆناكبیری و ووشیاری نەتەوایەتی پێگەیشتن و پێشكەوتنی بەخۆیەوە دەبینێ و گەر خاك نیشتمان و وولات بێ ، ئەوا زمان گیانەكەیەتی و هەڵگری ناسنامەی تایبەمەندیەتی لەنێوو زمانانی جیهاندا هەیە .

ئەندامی پەرلەمانی كوردســــــتان
باشووری كوردســــــــــتان - هەولێر
٢٠٠٩/٨/١

کارێکی کەلتووری مەزن

... ئەم کارەی پیشەسازییەی ووشە :

الزمان
AZZAMAN.COM

... ئەم کارەی پیشەسازییەی وشە :
((ئینسکلۆپیدیایە - مێژوونامە -))
قەڵایەکی کلتووری مێژووی مەزنە، وەکو
قەڵاکەی شاری مێژوو - هەولێر - ،
هەردەم زیندووە .
بەڵێ، کارگە پیشەسازییەکەی
ماموستا عەلی کەندی ، مەزنترین
سەرمایەی کوردو کوردستان و مرۆڤایەتییە .
لە لایەنی دارشتن و زمانەوانییەوە ، خۆزگە
باشتر بوایە ..
مومتاز حەیدەری
٢٠٠٩/٧/٧

((ئینسکلۆپیدیایە – مێژوونامە)) قەڵایەکی کلتووری مێژووی مەزنە ، وەکو قەڵاکەی شاری مێژوو – هەولێر – ، هەردەم زیندووە .

بەڵێ ، کارگە ووشە سازیەکەی مامۆستا عەلی کەندی ، مەزنترین سەرمایەی کوردو کوردستان و مرۆڤایەتیە . لە لایەنی دارشتن و زمانەوانییەوە ، خۆزگە باشتر بوایە .

مومتاز حەیدەری

باشووری کوردستان – هەولێر

٢٠٠٩/٧/٧

پــێشـــەکی

لە یەکێك لـە ژمارەکانی گۆڤاری مێرگ چەند تێبینیەکم لـە سەر چاپی یەکـەمی کتـێبی – مێژوونامـە – ی نووسـەر – عـەلی کەنـدی – نووسـیبوو ، دیـارە ئەمـەش لـە بایەخی بەرهەمەکەی کەم ناکاتەوە ، چونکە ئەگەر بزانم کتێبێك لاوازە و کەم بایەخە کاتی خۆم و خوێنەرانی پێ ناکوژم و هەر لە سەری نانووسم ، بەڵام دیارە کتێبەکەی نووسـەر عـەلی کەنـدی لـەم جـۆرە نییـە ، پـاش ماوەیـەك عـەلی کەنـدی بـە تەلـەفۆن پەیوەندی پێوە کردم و باسی لەوە کرد کە مێژوونامەکەی کردووە بە چوار بەرگ و دەیەوێت بۆی بەسەردا بچمەوە و پێشەکی بۆ بنووسم .

منـیش خۆشـحاڵی خـۆم پێـشانداو کاتێکمـان بـۆ یـەکتر بیـنین دانـا ، ئـەوە بـوو ئێوارەیــەك ســەردانی بارەگــای کۆمەڵــەی رۆشــنبیری مێــژوویی کوردســتانی کــردو دڵخۆش بووم بەوەی کە هاورێیەکی نوێم بۆ پەیدابوو ، بەڵام بینیم کە چوار بەرگەکە زۆر گـەورەن و ژمارەی لاپـەرەکانی زۆرە ، بۆیـە داوای کـاتێکی باشـم کـرد بـۆ ئـەوەی بتـوانم پێداچوونەوەی بۆ بکـەم ، بەڵام دیـارە ئەویش بـە پەلـە بـوو بۆیـە بریارمـدا لـە کـاتێکی کـەمتردا ئەرکەکـەم ئـەنجام بـدەم ، بەڵام بـە هـۆی سـەرقاڵیم و کـەمی کـات و گەورەیی بابەتەکە لـە چوار بەرگدا نەمتوانی بە تـەواوی بەسـەر بابەتەکەدا بـچمەوە ، بۆیـە لەوانەیـە ئەم بەرهەمـە وەکو بەرهـەمێکی تـر لـە هەڵـەی چاپ و هەنـدێ جاریش هەڵەی زانیاریش بەدەرنەبێت ، بەڵام لە هەمان کات کارێکی مەزنە بە مانـدووبوونێکی زۆر ئەنجام دراوە .

نووسـەرێکی دڵـسۆزی وەك عـەلی کەنـدی پێـی هەڵـساوە ، کـە پێویـستە هـان بـدرێت و پشتگیری لـێ بکـرێ تاکو بەرهـەمی زیـاتر پێشکەشی کتێبخانەی کوردی بکـات ، بـە تایبەتی کە هێشتا کتێبخانەی کوردی لە زۆر بواردا هەژارەو، ئێستاش نەوەی نـوێ لـە کوردستانی ئێراقدا پتر هەر زمانی کوردی دەزانـن ، بۆیـە چاپکردنی کتێبی کـوردیش لە هـەموو بوارەکانـدا بەشداریکردنە لـە بەرەو پێشبردنی رەوتی رۆشـنبیری کـوردی ،

بۆیـە داوا لـە خوێنـەران و رەخنـەگرانی کـورد دەکـەم کـە بـە بایەخـەوە سـەیری ئـەم بەرهەمە
بکەن و بیخوێننەوە و لە سەری بنووسن و لایەنە چاك و خراپەکانی بە دیار بخەن ، تاوەکو گەر هەر کەم و کوریەکیشی هەبێت لە چاپەکانی تردا راست بکرێتەوە .
نووسەر کارێکی زۆر باشیش دەکات کە نووسینی خۆی پێش چاپ کردن بە خەڵکانی تر پێشان دەدات ، چونکە مرۆڤ ناتوانێت هەموو هەڵەکانی خۆی ببینێ ، لە کۆتایشدا هیـوادارم کـە عـەلی کەنـدی ئـەم توانـا باشـەی هەیـەتی لـە بـواری کۆکردنـەوەو سـاغ کردنـەوەی بەڵگەنامـەی تایبـەت بـە مێـژووی کـورد و لێکۆڵینـەوەی مێژوویـدا بەکاربهێنێت . بەمەش بابەتەکانی نووسینی لە باشەوە بەرەو باشتر دەچێت و هەر نووسەرێکیش لە پرۆسەی نووسیندا بریتیە لە چەند قۆناخێك .

د . محەمەد عەبدوڵڵا کاکە سوور
جێگری سەرۆکی کۆمەڵەی رۆشنبیری مێژوویی کوردستان و
سەر نووسەری گۆڤاری مێژوو سەرۆکی بەشی مێژوویی
ئێواران / لـــــە کۆلیـژی ئاداب لە زانکۆی سەلاحەدین
٢٠٠٩/٧/ ٢٥

پێشــەکی

دوکتۆر مارف خەزنەدار

فەرهــەنگی زمــان و ئــەدەب و زانــستی و هونــەر بەهــەموو بابەتەکانیــەوە، هــەروەها ئەنسیکلۆپیدیاو ڕێبەری هەموو شتێك و بیبلیۆگرافیای تایبەتی و گشتی لەگەڵ گۆڕان و پێشکەوتنی کۆمەڵ نرخیان گرانترو پێویستیان زیاتر دەبێ. ئەگەر لەڕۆژگاری ئەمڕۆی تەکنۆلۆجیاو ئەنتەرنێت و مۆبایل بیری کەسانێك بۆ ئەوە بچێ سەرچاوەکانی فەرهەنگی زمان و ئەنسیکلۆپیدیاو بیبلیۆگرافیا ئەو نرخەیان نامێنێ، یا کەس پێویستی پێ یان نابێ بەهەڵە چووە، چونکە هێشتا ئەم ئامارە تازە داهاتوانە بەسەرهاتو کردەوەو پاشماوەی مەدەنیەتی چەندان هەزار ساڵەی ژیانی ئادەمزادیان تۆمار نەکردووە لەمرۆڤی نیاندرتالەوە تا ئادەمزادی سەردەم.

ئەمە ماوەیێکی زۆری دەوێ، جگە لەوەی ئەم ئامارانەش لەبەردەستی هەموو کەسێك نین، تەنیا خوێندەوار کەڵکیان لێ وەردەگرێ. ئەدی نەخوێندەوار لەسەر ڕووی زەوی ژمارەیان چەندە! نەك تەنیا ئەمە، بەڵکو بەتایبەتی لەهەموو ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستو کوردستان ژمارەی نەخوێندەوار چەندە !... لەبەر ئەوەی ئەو سەرچاوانەی باسم لێوەکردن لەناو کۆمەڵی ئێمەی کوردەواری بایەخیان پێ نەدراوە، لەم لایەنەوە نامەخانەی کوردی هەژارە، لێرەدا پێویستە ئەوەمان لەیاد نەچێتەوە یەکێ لە مەرجە هەرە گرنگەکان ئەگەر کۆمەڵە خەڵکێك خۆیان بە نەتەوە (الأمة Nation) بزانن پێویستە تۆماری زمانو ئەدەبو مێژوو و جوگرافیاو کولتووری نەتەوەیی یان هەبێ، ئەوەی ئەم هەموو مەرجە کولتووریانە دەپارێزێ و ڕێکی دەخا ئەو کارەیە کە بەشێکە کەوتۆتە ئەستۆی عەلی کەندی.

تاقیکردنەوە لەناو کوردەواری ئێمەدا لەم بابەتەوە کەمە، ئەوەی کراوە لەو پلەیەدا نییە باوەڕی تەواوی پێ بکرێ، چونکە دوو هۆی سەرەکی دوژمنی ئەم جۆرە کارە زانستییانەن، یەکەمیان ئیدۆلۆجییەتو دووەمیان سۆزی نەتەوەیی (قەومی)، ئەم دیاردانە هەوێنی کاری داهێنانی ئەدەبی و هونەرین، بەڵام پێویستە زۆر دووربن لە کاری لێکۆڵینەوەی زانستی، بەتایبەتی فەرهەنگو ئەنسیکلۆپیدیا. لەناو میللەتانی کەم پێشکەوتوودا شوێنەواری ئەم دوو ڕەوشتە سایکۆلۆجی و کۆمەڵایەتیە تا پلەیێك دەمێنێ.

عەلی کەندی خۆی لەم کارە قورس و پڕ هەوەس و بە کەڵکە داوە، بۆ ئەوەی ئەم لایەنەی نامەخانەی کوردی هەندێ دەوڵەمەند بکا. بەناوی ڕێز لێنانەوە پێی خۆش بوو دوو قسەی بۆ بکەم، منیش بەناوی ڕێز لێنانەوە پێویستە داواکاریەکەی بهێنمە دی.

ئەم کارەی دانەر بەبێ سەرچاوە نەگەیشتۆتە ئەنجام. ئەم سەرچاوانەش دەکرێن بە دوو بەشەوە، سەرچاوەی ڕۆژئاوایی و ڕۆژهەڵاتی. ئەوانەی ڕۆژئاوا مەرجی ڕاستی و بابەتیان تێدا هەیە، بەڵام سەرچاوە ڕۆژهەڵاتیەکان، بەتایبەتی کوردییەکان هەندێ جار جێی متمانە نین، چونکە ئیدیۆلۆجییەت و سۆزی نەتەوەیی تیایاندا کاری خۆیان کردووە، لەو کاتەی ئەو جۆرە فیکرو سۆزە پێویستە لەکاری لەم بابەتەوە دوور بکەونەوە، هەر چۆنێ بێ ئەگەر شێوازی ئیدیۆلۆجی و عاتیفی لەهەندێ جێگە لەم کارە گرنگەدا بەرچاو بکەوێ دەگەڕێتەوە بۆ سەرچاوە ڕۆژهەڵاتیەکان بەتایبەتی کوردییەکان، هەروەها ئەم دیاردەیە هەندێ جار لەسەرچاوە ئەوروپاییەکانیش دەکەونەبەرچاو، بەوەی ئەو کتێبانەی لەزمانانی ئەوروپاییەوە وەرگێڕدراونەتە سەر زمانی کوردی لەهەندێ شوێن ئەمانەتی زانستیان تێدا وون بووە یا بەشێوەیێك دەسکاری کراون.

هەر چۆنێ بێ ڕۆشنبیری کورد عەلی کەندی کارێکی گەورەی کردووە، ئەمە تەنیا لە کتێبی "مێژوونامە"دا ناکەوێتە ڕوو، بەڵکو لەپێش ئەوە هەندێ کاری دیکەی لەم بابەتەوە بەرهەمی ئەو کۆششە بووەو بڵاوکراوەتەوە. هەروەها لەکارەکەی دا بەردەوامە بۆ بەرهەمهێنانی فەرهەنگو ئەنسیکلۆپیدیای بەکەڵکی دیکە.

لەم مەیدانە گرنگەی کولتووری هەموو نەتەوەیێك عەلی کەندیش دەبێتە سەربازی نەناسراوی ئەو جۆرە کارە زانستیانە. ئەمانە نەك تەنیا لای ئێمە، بەڵکو لەهەموو گێتی دا سوود بەخوێندەوارو ڕۆشنبیران دەگەیەنن، کەچی نووسینەکانیان دەبن بەسەرچاوەی بنچینەیی بۆ هەموو جۆرە بەرهەمێك، بەڵام ناویان ناچێتە ناو بیبلیۆگرافیای ئەو کتێبانەی خاوەنیان سوود لەکارە فەرهەنگیەکانیان وەردەگرن.

دەسخۆشی لەبەڕێز عەلی کەندی دەکەم، هیوام وایە لەسەر کارەکەی بەردەوام بێ، هەمیشە ئەوەی کردوویەتی بەکەمی بزانێ بۆ ئەوەی زیادی بکا.

هەولێر : مەڵبەندی ڕووناکی

٤ ی مایسی ٢٠٠٧

دەســــپێك بۆ چاپی یەكەم

خووێنەری بەڕێز :- ئەوەی دەیخەمە بەر دەستتان كارێكی مێژوویی گرنگە لە مێـژووی رووداوەكـانی كـوردو كوردسـتانو وولاتـانی جیهـان لـە ١/١/٢٠٠١ زاینـی تـاكوو ١/٦/٢٠٠٦ بـەپێی قۆناخـە تێپـەر بووەكـانی پەرەسـەندنو پێشكەووتنو گەشەكردن لە هەموو بوارە جیاجیاكانی نەتەوەییو نیشتمانیو رامیـاریو ئـابووریو سـەربازیو زمـانو مێـژوو كـەلتوورو دابو نـەریتو شووێنەوارو شارستانیەت.

لەسـەرەتای سـەرهەڵدانی مـرۆڤ و مرۆڤایـەتی بـەرەو دامەزرانـدنی كەسـایەتی تـاكو خێـزانو بنەماڵـەو كۆمـەڵگاو نیـشتمانو نەتـەووەو زمـانو مێـژوو و دابو نەریتو كەلتوورو شووێنەوارو بەرەو شارستانیەت، بەپێی قۆناخە یەك لـە دوای یەكەكان ، كـە هـەر هـەمووی لـە ئـەنجامی كێشەو ململانێـی بەردەوام بـووە چ لـە ململانێی مرۆڤ لەگەڵ سرووشتو سەلماندنی بوونی خۆییو چ لە ململانێـی نـاو خـوودی مرۆڤایـەتی . لـەپێناو پێـك هێنـانی یەكـەم:- نیـشتمانو، دووەم :- نەتـەووەو دوواییـی بـە چەسـپاندنی سـنوورو دەسـەڵاتو دەووڵـەتو بـەرەو دامو دەزگاكان .

كـە كـوردیش نەتەوەیـەك بـووە لەپێشەوەی بـەر لـە نەتـەوەكانی دیكـەی سـەر زەوی لـەناو ئـەو كێـشەوململانێیەدا خوولایتـەوە ، كـورد بـەر لـە ٢٨٤٥ سـاڵ خـاوەنی ٢٧ وویلایـەتی خـۆیی بـووەو ٢٧ سـەرۆكو شانـشین دەسـەڵاتداریەتی نیشتمانو گەلەكەیان كـردووەو بـەردەوام بوونـە لـە پاراسـتنی دەسـەڵاتەكەیان ، كـە پایتەختەكـەیان هەمـەدانی رۆژهـەڵاتی كورسـتان بـووە، خـاكی كوردسـتانو گەلەكـەی سەرچـاووەی یەكـەمی بــە دەســت هێنــانی بـاری پیـشەسازیو كــشتووكاڵو بناســازیو بازرگــانی بوونــەو سەرچــاووەی پەرەســەندنو

پێشکەوتن و گەشەکردنی گەلانی دیکە بوونە . بە تایبەتی سۆمەری و بابلی و هەروا،... هەتا لە بوواری نووسین بەهەموو بووارەکانی کە بەر لەو مێژووەی سەرەوە لەسەر خاکی کوردستان گەلەکەی نووسین و خوێندنی بەدەست هێناوە . لە بەرئەوەی مێژوو و جووگرافیا جەستەیەکی زیندووی هاوبەشن لە دوو رێگای هاوسەنگ بە سەلماندنی بوونی یەکیان بۆ ئەویدیکە بە پێچەوانەش راستە.

جا هەر کارێکی سەربازی یاخوود نەتەوەیی . یاخوود جووگرافی و ئابووری ، کە رۆڵی بنەڕەتی خۆی هەبووەو هەیە لە کاردانەوەی لەسەر لایەنەکەی دیکە بە هۆی دابەش بوونی کۆمەلگای مرۆڤایەتی بەدوو بەشی دژ بەیەکتر لەسەرەتای سەرهەڵدانی مرۆڤ و کۆتایی نایەت تا کووتایی مرۆڤ ئەویش بە نەمانی ژیان لەسەر زەویدا .

زانستەکانی مێژوو سرووشت و کۆمەلایەتی ئەوەیان سەلماندووە کە مێژوو گەنجینەیەکەو باش و خراپ دەچێتە ناو لاپەرەکانی... مێژووی پەرەسەندنی قۆناخە یەك لە دووای یەکەکانی مرۆڤایەتی لە کردارە نالەبارو لەبارەکان ... لە نێووان چەووسانەووەو چەووسێنەرەوە ... لە داگیرکردن و لە رزگار کردن... لە سەرکەووتن و لە ژێرکەووتن و بەزاندن... لەئاوەدان کردنەووەو لە ووێرانکردن ... لە دەووڵەمەند بوون و لە بەهەژار کردن... لە بوون و لە مردن... لە سەرهەڵدان و لە تووانەوە ... لە قەدەخەکردن و لە ماوەدان ... لە دادپەرووەری و لە ستەمدیدەیی ... لەدزین و تالانکردن و لە یارمەتیدان و پێدان و دابین کردن... لە راست گۆیی و لە ناراستی و فرت و فێل ... لەخۆشی و لە کارەسات ... لەداگیرکردن و لە ئازادکردندا.

ئەمانە هەرهەمووی بەکاری مێژوویی دەچێتە ژوورەکانی تۆمارکردن هەر یەکەو لە لاپەرەکانی خۆی بەجیاو ، هەر یەکێش لەووانە بەیەکەوە بەستراووەنەتەووەو هێزیش نیە بتووانێ یەك دێر لە دێرە تۆمارکراوەکانی مێژووی تۆمار کراو بشێووێنێ، چونکە بە ملیۆنەها لاپەرە خۆی تۆمار

کردووەو بێ ئەوەی کرداری کارەکە هەستی پێ بکات لە بەرامبەریدا.

بەڵام لە دوای خۆتۆمار کردنەکانی وردە وردە خۆی دەردەخاتو راستو چەووتەکانو باشو خراپەکان بە رووی کرداری کارەکە دا دەداتەوە بەپێی قۆناخە یەك لەدوای یەکەکاندا .

خوێنەری بەڕێز :- چ سرووشتو چ مرۆڤ ، دوو جەمسەری بەیەکەوە بەستراون لەخەباتو هاوبەشی بەیەکەوە ژیانو یەکیان بەبێ ئەویدیکەیان بەمردوو دەمێنێتەوە، لەهەمان کات دژ بە یەکترن لەپێناو خزمەتکردنی یەکتری لە ناو هەر یەکیان ، بە مانایەکی دیکە، کۆمەڵگای مرۆڤایەتی خۆی لە خۆیدا کێشەو ململانێیە لە دوو جەمسەردا ، هەروا لەناو سرووشتیشدا... بەپێی یاساکانی کۆمەڵو سرووشت وەك یاساکانی (وحدة وصراع الاضداد- نفي نفي- كمية و نوعية- الشكل والمحتوى- الصدفة والضرورة).

جا لە بەرئەوە بەپێی پەرەسەندنی تەمەن ، پەیتا پەیتا ساتەکانو کاتەکانو رۆژەکانو چاخەکان ، سەرکردەکان دێنو دەڕۆنو رادەبوورن... چونکە هەر کارێك گەر سەرەتای هەبێت کۆتایی هەیەو بەپێچەوانەش زۆر راستە ... لەبەر بوونی کێشەو ململانێو تەنگ و چەلەمەی نێووان ئایینو زانست لەناوچەو هەرێمو جیهان ، لە پێناو سەرکەووتنی یەکیان بەرامبەر ئەوویدیکەیانو لەناووبردنی یەکیان بەرامبەر ئەوویدیکەیان بەردەوامە.

ئەوەی من بیری لێدەکەمەووەو کردوومەتەوە . هیچ شتێك کۆتایی نیەو مالانهایەیەو هەردەم لە گۆڕیندایە بۆ گۆڕانێکی دیکە ، گەر وونیش بێت لە قۆناخێك بۆ قۆناخێکی دیکە.

واتە مێژوو خوول دەخوواتەووەو ژیانیش بەردەوامەو بەردەوام دەبێ ، گەر قەدەری لێك ترازانی گۆی زەوی لەگەڵ کۆمەڵەی رۆژەکانی دیکەو بە بوونی بەزریانێکی خوڵاویو بەرەو ئەستێرەیەکی دیکەی بەهێزتر، ئەوکات ژیان لە سەر ئەو زەویە کۆتایی دێت لە سەر ئەم هەسارەیەدا .

دڵنیاشم لەووەی کە ژیان لە سەر ئەستێرەی دیکە لە گەردوون دا هەیە وەك

ئێستای ئێمەو هەمان باروو دۆخ دەگرێتە خۆ، بەڵام لە شێووەو شێووازێکی دیکە ، بە هەمان یاساکانی کە لە سەرەوە باسم کردووە . کە ئەو پێنج یاسایە بەندە بە پەرەسەندنی کۆمەڵایەتی و سرووشت... سەرجەم رۆژەکانی هەفتەو مانگ و ساڵ پڕن لە رووداو کارەساتی پڕ لە خۆشی و ناخۆشی و فرمێسک رشتن و پێکەنین لە هەموو بووارو لایەنە جۆراو جۆرەکانی ژیان چ بە نەخشێنراو چ بەخۆڕسکیەوە.

خووێنەری بەڕێز:- بەر پابوونی رووداوەکان چ ناخۆش و جەرگبڕبن یاخوود رووداوی مووژدەبەخش و دلخۆشکەر بن ... لاپەرەکانی مێژوو بەدەست پاکی و بەئەمانەتەوە لە لاپەرەکانی رۆژنامەی ژیانی خۆی تۆماریان دەکات ، گەر تۆو هەر کەسێکی دیکەو لایەنێك و هێزێك و بنەماڵەیەك بەرگری لە خۆی بکات... چونکە مێژوو لە گەڵ پەرەسەندنی ژیان بەردەووامە، مرۆڤ مێژوو دورست دەکات بەپێچەوانەش راسترە ، بێ ئەوەی هەستی پێ بکات و مردنی بۆ نیە ، تەنیا مرۆڤ و ئاژەڵ و گیان لەبەروو داروودرەخت و شاخ و داخ نەبێت . کە بوون و مردنی تیا بەردەوامە هەر یەکەو بەپێی بارودۆخی تەمەن.

کارووانی پەرەسەندن و پێشکەووتنی مرۆڤایەتی لە قۆناخە جیاجیاکاندا ،. کە نەتەوە سەرهەڵدەدەن و دەتووێنەوە ، چیاو شاخ و دۆڵ تەخت دەبن و چیاو دۆڵ و شاخی دیکە سەرهەڵدەدەن، دەریا لەجێگەی خۆی وون دەبێ و لەجێگەی دیکە سەر هەڵدەدەن ،. هەروا بەرامبەر بە سرووشت و گەردوون و مرۆڤ و کەش و هەواو ئەستێرەکان ، کە هەر هەمووی بە یاساکانی سەرەوە بەستراوەتەوە ،. لەهەمان کات مێژووش لەناو ئەو یاسایانە لەکارەکانی خۆی بەردەوام دەبێ ، لە بە ئەنجام گەیاندنی کاری فەرمانبەریەتی خۆی لەکات وساتەکان و کاری ئەمرۆی ناخاتە رۆژی دوواتر لەهەموو بوارە جیاجیاکاندا.

جا بە هەر حاڵ ئەمڕۆ بەچاوی خۆمان دەبینین ، کەباروودۆخی ناوچەو هەرێمە جیاجیاکان و وولاتانی جیهان بەقۆناخێکدا تێپەدەڕێت کە لەژێر دەستی

سەرەك كۆمارو شانشین و ئەمیرو سەرەك پارت و گرووپ و رێكخراوی نەتەوەیی و نیــشتمانی و ئیــسلامی و كۆمەلایــەتی و ئــابووری و بنەماڵــە بــەبوونی داد پەروەری و نەبوونی دەكەوونە بەر دەستی سزای گەلْ بەپێی تۆماركراوەكانی مێژوو بۆ دادگایكردنیان لەدزینی سامانە هەمەجۆرەكانی گەلْ ونیشتمان ، لە هـەموو بـوارە جیاجیاكـان و هـەنگاوننان بـەرەو چەسـپاندنی دادپـەروەری بەرێنماییـەكانی مێـژوو، بـەرامالینی بـیروو بۆچـوونی چـەووتی خۆپەرسـتی و خۆویـستی و فەسـادو دزی وگەنـدەلی، بەهێنانەكایـەوەی دادپـەروەری لـەكارو ژیان و لەئەرك و مافدا...!!

بۆ مێژوو دەلێم تورك و فارس و عەرەب ، لە هـەمووكات و سـاتێكدا دووژمنـی یەكتر بوونە بەپێیْ رووداوەكانی مێژوو . لە هـەموو بووارەجیاجیاكـان،.. تـەنیا لەسەر چاسـەرەنەكردن و پێشێل كردنی مافی كورد، هاووخـەبات و هاووبـەش و هاووخــەمی یــەكتر بوونــە ، . بەتایبــەتی لــە دوای دروســت كردنــی ســنووری جووگرافی وولاتەكانیان لەسەر خاكی گەلانیَ هەرێمەكە بەتایبـەتی لـە سـەرخاكی كوردستان...!.

سـەركردایەتی كوردیش بگرە لـە سـەرەتای بوونی دەسـەلاتیان لەسـەر تـیرەو هـۆزو ئیمـارت و بنەماڵـەو پـارت و رێكخـراو لـە هـەموو بـووارە جیاجیاكـان دژی یــەكتر بوونــەو مێــژوو بــوونی گــەل و نیــشتمانیان پڕكردۆتــەوە لــە شــەڕی خۆكـووژی و كێـشەو ململانـێ ، لـە ئاسـانكاری كـردن بـۆ دووژمنـانی گـەل و نیشتمان، تەنیا لە سەر دەسەلات و سامان كۆك بوونە ، كە ئەمـەش دوو هۆكـاری سەرەكی بنەڕەتی بوونە لە نەگەیشتنی كورد بە وولاتێكی سنووورداری قەووارە سەربەخۆ . وەك وولاتانی دیكەی جیهان، كە كورد لەكیشووەری ئاسیا لەنەتـەوە یەكەمـەكانی ئـەو كیـشووەرە بوونـەو دوا نەتـەوەش بوونـە لـە بەدەسـتهێنانی وولاتێكی سەربەخۆدا..!!..!!..

جا هیـوادارم لـەناوەرۆكی پێشەكیەكەم گەیـشتبن ، كـە ئـەوەی لەتووانامـدا هــەبووەو دەســتم كــەوتووە لــە مێــژووی رووداوەكــانی كــوردو كوردســتان و

داگیرکەرانی کوردستان و ناووخۆی کوردستان و گەلانی جیهانم کۆکردۆتەوە بەرۆژو مانگ و ساڵ لەو کتێبە تۆمارم کردووە بەدڵنیاییەوە .

دڵنیاشم لەووەی کە مێژووەکان لە ٩٩٪ راستن بەپێی مێژووی سەرچاوە کوردیەکان و عەرەبیەکان وبە تایبەتی بیانیەکان ، وەك لە کۆتایی کتێبەکە سەرچاوەکان هەمووی تۆمار کراوە ... لە هەمان کات بەشێووەیەکی رێك و دورست لە زجیرەیەکی یەك لە دووای یەك و ساڵ بەساڵ بەپێی دەست کەووتن و برووا پی بوون تۆمارکراون.

خووێنەری بەرێز:- لە کۆتاییدا هیووادارم خزمەتێکی بچووکی مێژووی گەل و نیشتمانەکەم و سەرجەم مێژووی گەلانی دیکەی جیهان و مرۆڤایەتیم کردبێ ، بە دەووڵەمەند کردنی کتێبخانەی کوردی، هیووادارم کە ئەم کتێبە ببێتە هۆکارێکی زیاتر دەووڵەمەند کردن و پەرەپێدان بە پەرتووکخانەی کوردی و بیانی . بەتایبەتی وولاتانی دراووسێیی داگیرکەری کوردو خاکی کوردستان ، بە تێگەیشتنیان لە راستیەکان و هەڵەی رابردوویان و گەرانەوە بە گرتنەبەری بنەماکانی ژیانی بەیەکەوەی سەردەمیانە لە هەموو بوارە جیاجیاکانی خۆیی و بوونی دراووسێیەتی برایانە...

هیوادارم کە یارمەتی دەرم بن لە هەر رەخنەیەك یاخوود کەمووکووریەك کە لەناوەرۆکی کتێبەکەم بەدی دەکرێ،.. تا بەهاووکاری و یارمەتی ئێووەی بەرێز راستبکرێتەوە ، بۆ زیاتر پووختکردنی ، کە مایەی خۆشحاڵی و دەستخۆشییە... ئەویش بە پەیووەندی کردن بەژمارە مۆبایلی ٤٥٤٨٠٩٨ یاخوود ثاریافۆنی ژمارە (٠٦٦٠٢٥٣٣٥٢٢)..

لەگەڵ رێزم بۆ هەڵگری ئەم مێژوونامەیە.

عـەلی گـەندی

باشووری کوردستان – هەولێر

٢٠٠٣/٣/١

گـەر مێـژووی کـورد ٧٠٠ سـاڵ بـەر لـە مێـژووی زایینـی بووبێـت داخـۆ جووڵانـەوەو خەبات و هەوڵەکانی بوونی کورد دەبێ چەندین ساڵ بەر لەو مێژووەش بوو بێت ، کە توانای گوونجان و لە باری کەش و باری دروستکراوی بۆ ڕەخسابێ ، تا تووانیویـەتی ئـەو مێـژووە بـە چەسـپاوی سـەقامگیر بکـات و لاپـەڕەی تۆمارەکـانی مێـژووی پڕکردبێتەوە لە ناەچەکەدا .

گـەر کـورد خـاوەنی دەسـەڵاتێکی ئیمپراتۆریـەتی چـەند سـەدەیەکی بـەر لـە مێـژووی زاینـی هـەبووبێ ، دەبـێ چـەندین سـەدە خـاوەنی دەسـەڵاتی ناوچـەیی و ئیمارەتی و کەسایەتی بووبێ لە سەر خاکی کوردستان ... هەر وەك پێنووسـەکانی ڕۆژهـەڵاتناس و جووگرافینـاس و مێـژووناس و زماننـاس ، پێیـان لەسـەر چـەندین لایەنی بواری بوونی هەر نەتەوەیەك و تیرەو هۆزو بنەماڵەیەك بەراوردو توێژینەوەی لە سەر لاپەڕەی نووسینەکانیان تۆمار کراوە ، بەر لە مێژووی زاین و دوای زاینیش . چـەندین لایـەنی ڕاسـتی و بێگومـانی تیـا مـسۆگەر کـراوە سـەرەڕای وون بـوونی هەندێ لە وردەکاری ڕاست کردنەوە لە هەموو بوارە جیاجیاکاندا .

بگرە لـە تۆفانەکـەی نـوح پێغەمبـەر بـە دوواوە ، بـە سـەدا بەڵگـە هـەن کـە بـوونی سـەرەتاییەکانی بـوونی زمـان و مێـژووی کـورد دەسـەلمێنن . کـە دەگەڕێتـەوە بـۆ ٧٠٠٠ ساڵ زیاتر بەر لە ئێستا ... بەڵگەش شـووێنەوارو ناوەکانیان لـە سـەرەتای بوونیان تاکوو ئێستا ، وەك ئەشـکەووتی شانەدەرو ئەشـکەووتی هـەزار مێـرد ، کـە بە کۆنترین شـووێنەوار دادەنرێـت لـە کیشـووەری ئاسـیادا... واتـە بـوونی ووشـەی زمـانی کـوردی لـە کچەکـەی نـووح پێغەمبـەر دەردەکـەووێت کـە ، نـاوی شـەونم بـووە (شـەونم یـانی خونـاو ... خوناو مانای ئەو دڵۆپـە ئاوانـەو تەڕاتیانـەی لـە بەیانیانی سەرەتای بەهارو مانگی بەهار لە سەر گژوو گیا دەکەوون لە سەر زەویدا)،.

بـەڵام مـن وەك نووسـەرو ڕۆژنامـەنووس نامـەوێ لـە هێڵـە ڕاسـتیەکە لابـدەمو خووێنەران هەست بەوە بکەن ، کە من مرۆڤێکی کوردی شۆڤێنیم . یاخوود بەرچاو تـەنگم . کـە ١٠٠٪ بـە پێـچەوانەم ...، بـەڵام مـافی خۆمـە لـە چـۆنیەتی بـوونی نەتەوەکەم بگەم لە هەموو بوارو لایەنە جیاجیاکاندا ، بگرە لە زمان و مێژوو داب و نەریت و کەلتوورو کەلەپوورو شووێنەوارو پیشەسازی و کشتووکاڵ و بازرگـانی ... هەروا .

بەویـژدانی خـۆم و هەسـتی نەتەوایـەتیم و توویژینـەوەم و شـیکردنەوەم لـە

بوارەكـانی بـوونی سـەرەتای مرۆڤایـەتی و ، لـە سـەرەتای پێكهاتـەكانی ، بگـرە لـە بنەمای تاك وكۆمـەڵ و تیرەو هـۆزو نەتـەوەو گـەڵ ... نالێم كورد یەكـەم پێكهاتـەی نەتەوەیی بووە لەسەررووی زەویدا ، بەلاّم گـەر یەكـەم نەتـەوەش نـەبووبێت دووەم نەتــەوە بـووە لــە هــەموو كیـشوەری ئاسـیاو هندسـتان و خاكـە پێـدانی مـرۆڤ ومرۆڤایەتی بوو لە هەموو بوارەكاندا .

لـە بەرئـەوەی داڕشـتنی زمـان بـە چەندین سـەدەدا تێدەپـەڕێ تـاكوو ئـەو زمانـە جێگـەی داڕشـتنی لـە یـەكتر ناسینو لـە یـەكتر گەیـشتن دەنووێنـێ ، هـەروا مێـژوو وداب و نەریت و كەلتوورو شووێنەواردا .

بـۆ نموونــە چـاندنو دوورینــەوە، هــەروا بۆلایــەنی دیكــەش . ئاژەڵـداری و دۆزینـەوەی مـەڕو مـالات و وولاخ و ڕەشـەوولاخ ، ئەمانـە هـەموو مـاوەی زۆری بـێ هـەژماری وویـستوە ، كـە لـە سـەرەتاوە لـە خـاكی كوردسـتان سـەریان هەڵـداووەو پەرەی سەندووە و بەرەو ناوچەو هەرێم و جیهان پەرت و بلاّوی لە ڕێگـەی بازرگانی كردن پی كراوە بەرەو جیهاندا .

بۆ ڕاستی ئەم مەبەستەش ، ئـەم پەرتووكـە ساكارە چەندین بەڵگـەو ڕاستی لـە لایەنەكان دەردەخات لە ماوەی ١/١/١/٠٠٠ تاكوو تەواو بوونی ئەم مێژوونامەیە ... بەر لەوەش هەوڵدان باشە بۆ گەیشتن بە بڕوای تەواوو ڕاستەقینە ، لە داهاتوو وەك گەیشتن بە مێژووی ئیبراهیم خەلیل ، باوكی پێغەمبەران .

هــەروا گەیــشتن بــە مێــژووی ڕاسـتەقینەی پێغەمبــەر زەردەشـت و پـەرتووكـە پیرۆزەكـەی – ئاڤێستا – و بـەدەیا كـارو كـردارو توویژینـەوەی دیكـە ، لـە بـارەی كـوردو ڕووداوە پـڕ لــە مەرگەسات وكارەسـات و دەربـەدەر بـوون و پـەرت وبلاّوە پێكردنـی ، كـە خـۆی لـە خۆیـدا سەرچاوەی ئاوڕلێدانەوەیـە لـە هـەموو بـوارە جیاجیاكان بەتایبەتی چ لە بواری پەیووەندی نـاو خـوودی نەتـەوەی كـورد لـە نـاو خۆیـداو، چ لـە پەیووەنـدی دەرەوەی لەگـەڵ نەتـەوەكانی دیكـە لـە شـەڕو ئاشـتی و گفتگۆو ڕێكەووتن و پەیمان و سەركەووتن و هەلاّتن و شۆڕش و دوركەووتنەوە لێی و دژایەتی و ململانێ و ملكەچی و بەرگریدا .

نموونــەی ڕابردووشمــان لــە هــەموو بوارەكـانی ئـەو بابەتـە دەركەووتنـە لـە داهاتووی ئەو سەدو شەش ساڵەی كە لـە ١٩٠٠ تـاكوو ٢٠٠٦ ، كـە كـورد خـاوەنی دەسەلاّتی ئیمـاراتی نیمچە حكوومـەتی سـەر بـەخۆ بوونـە ، بگـرە لـە سـاڵی ١٩٠٠ تـاكوو سـاڵی ١٩٠٦ ، بـە دەیـان ئیمـارەتی هـەبووە ، وەك ئیمـاراتی مـەریوان لـە

باکووری کوردستان لە ناوچەکانی دیاربەکرو ئەرزەڕۆم و بادینان و ئەردەلان و سنجاردا ، لە ساڵی ١١٠٠ تاکوو ساڵی ١٢٠٧ چەندین ئیمارەت هەبوونە ، لەوانە ئیمارەتی شاهەرامین ، کە ئەمانە ڕاستیەکی چەندین لایەنەن.لە سەر خاکی کوردستاندا .

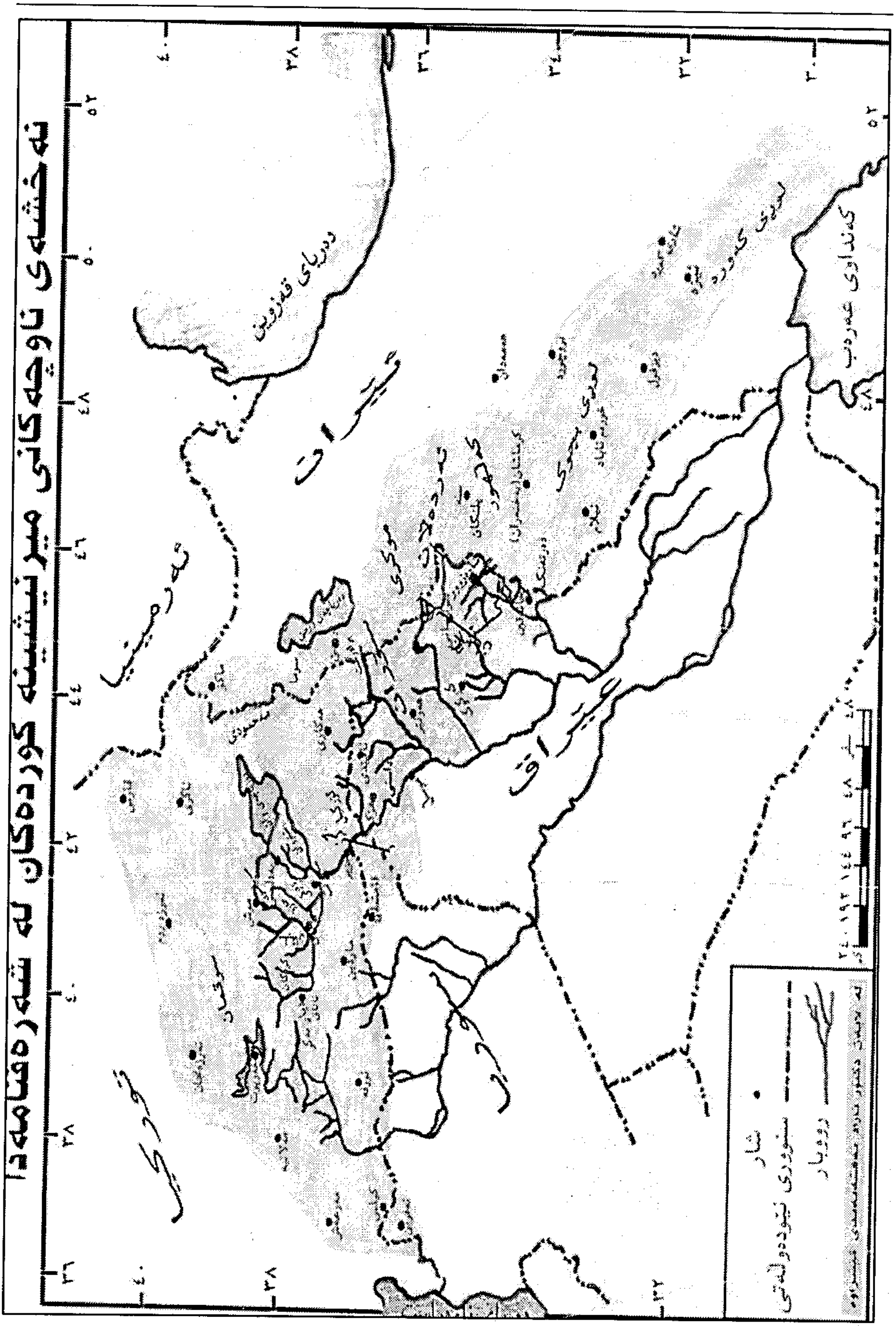
بەلام من پێنووسی نووسەرو رووناکبیرو ڕۆشنبیرو ڕۆژنامەنووسان دەکەمە دەرخستنی ڕاستیەکان ، بە بێ دوو دڵی . لە هەموو بوارە جیاجیاکاندا ، بە تایبەتی لە دوو بواری بنچەیی نەتەوەیی و نیشتمانیە کە کوردو کوردستانە لە کێشووەری ئاسیاو جیهاندا .

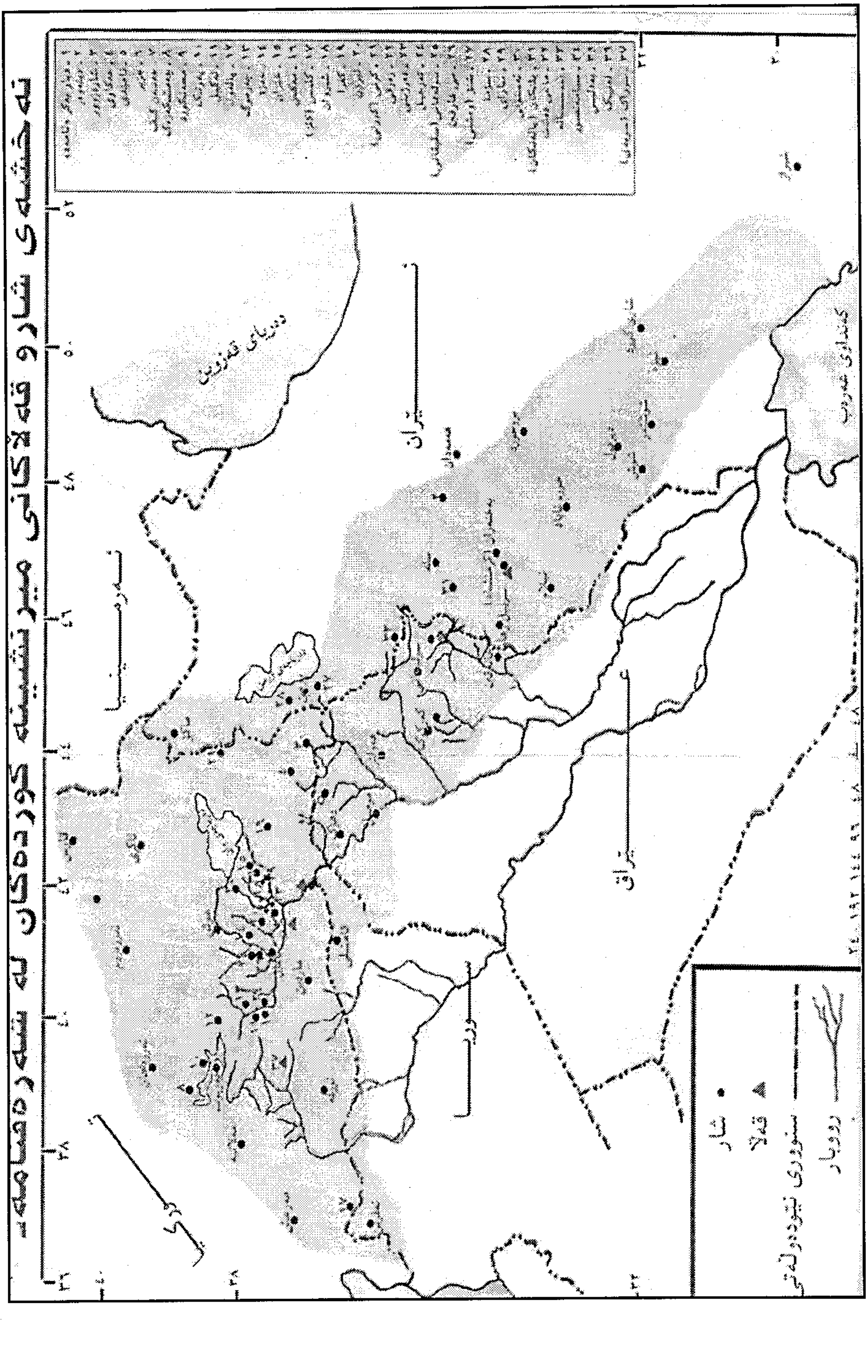
لەبەرئەوەی سەردەم سەردەمی نەك بەرگریە ، بەڵکوو سەردەمی شاڵاو بردنە لە سەر ڕاستی و دەرخستنی ڕاستیەکان ، لە هەموو بوارەکان چ لە سەرەتای بوونی کوردو پەیوەندی ناوخۆی کوردو چ لەگەڵ دەرەوەی هەتا لە لایەنی ئاینی ، کە سەرچاوەیەکی بەهێزە لە دەرخستنی ڕاستیەکان و شیکردنەوەی ، یاخوود بەراوورد لە نێوان ئاینەکان ، بە تایبەتی لە نێوان ئایینی زەردەشتی و جوولەکەو مەسیحی و ئیسلامدا .

هیوادارم ئەو چەند دێرەی سەرەوە جێگەی گرنگی پێدان بێت ، لە بەر ئەوەی من ماوەی سەدەیەك و چەند ساڵێك دەکەمە نموونە لە دەرکەووتنی ڕاستی و چەوت ، لە هەموو بوارەکان چ لە پەیوەندی نێوودەووڵەتی بەتایبەتی ووڵاتانی ڕۆژئا ، واتە ووڵاتانی هاوپەیمان و گەلانی ژێردەستەوە ، ووڵاتانی جیهانی سێیەم و ووڵاتانی تازە پێگەیشتوو ، لە بوارەکانی ڕامیاری و ئابووری و سەربازی و چۆنیەتی دەسەڵات لە جیهانگەری و مافی مرۆڤ و مافی چارەنووسی گەلان و دیموکراسی و ژیان لە سەر گۆی زەویدا.

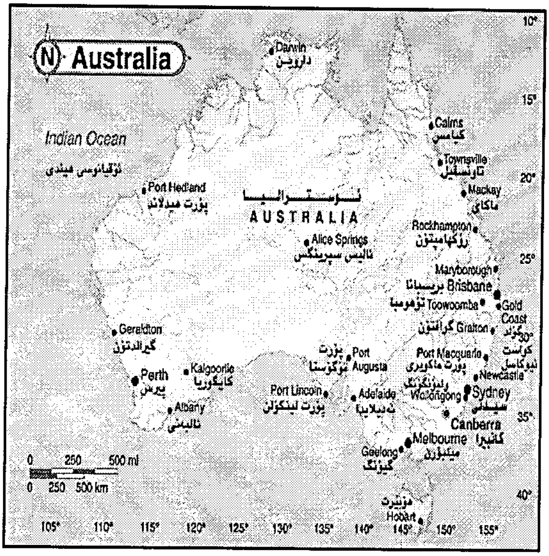
عـەلی کـەنـدی

١٠ / ٩ / ٢٠٠٤

نەخشەی ناوچەکانی میرنشینە کوردەکان لە شەرەفنامەدا
دەریای قەزوین
کەنداوی عەرەب
شار
سنووری نێودەوڵەتی
ڕووبار

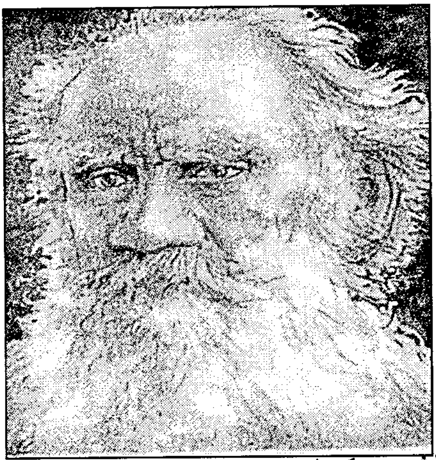

نه‌خشه‌ی شارو قه‌لاکانی میرنشینه‌ کورده‌کان له‌ سه‌رده‌مه‌
ده‌ریای قه‌زوین
ئێران
عێراق
سووریا
تورکیا
شار
قه‌لا
سنووری نێوده‌وڵه‌تی
ڕووبار

١٩٠١

١٩٠١/١/١ ئوسـتراليا تـوانی سـەربەخۆیی خـۆی لـەناو کۆمەنوولـسی بـەریتانیا بەدەسـت بێنـێ و نووێنـەرێکی شانـشینی بـەریتانیا سەرپەرشتی ڕژێمـی نـوێی ئوسـتراليا بکـات ، وەك دادوەری مـەدەنی گشتی لە وولاتەکەدا ئـەم سـەربەخۆییەش بە ناوی – یەکیەتی وویلایەتکانی ئوستراليا – بوو . کە ناوی پایتەختەکەی – کانبیرا – یە و ژمارەی دانیشتووانەکەی ، ٤٥٠,٠٠٠ هـەزار کەسە . هـەروا ژمارەی دانیـشتووانی وولاتەکـەی ، ٢٠,٩٩٠,٠٠٠ ملیـۆن کەسـە . هـەروا رووبەری وولاتەکەی ، ٧,٦٨٦,٣٠٠ کیلۆ مەتر چوار گۆشەیە .
هەروا چڕی دانیشتووانەکەی ، ٧ کـەس لـە یـەك میل چوار گۆشـەدا . هـەروا نـژادەکانی ، قەوفازیـەکان ٩٣٪ . ئاسـیایەکان ٣٪. دانیـشتوانی رەسـەنی وولاتەکە ١٪ . لە وولاتەکەدا .

١٩٠١/١/٢٢ کۆچـی دوایـی شانـشین – فکتۆریـا – شانـشینی بـەریتانیا لـە دوای دەسـەلاتێکی دوورو درێـژ لـە سـەر بـەریتانیای مـەزن ولـە هـەموو بـواره جیاجیاکاندا .

١٩٠١/٢/٢٠ نووسەرو رووناکبیری ڕووسیایی وبەناوبانگی جیهانی – لییف تۆلستۆی– ئەم کەسایەتیە ناوداره بێ بەشکرا لە بڵاوکردنەوەی بابەت و نێردراوەکانی بۆ ڕۆژنامەو گۆڤارەکانی ڕووسیای قەیسەری ، لە لایەن کنێسەی ئەرسۆزۆکس . بە بڕیاری کۆمەڵی بیرووبۆچوون لە شاری پترسبۆرگی پایتەختی ئەوکاتی ڕووسیای قەیسەری لە کێشووەرەکەدا .

٢٠/ ١٩٠١/٤ لــە یەکــەمین تاقیکردنــەوەی گوواســتنەوەی بــۆ شــووێنە دوورەکــان – عـبرالاپیر– کـە لـە کۆتـایی سـەدەی نـۆزدەم بـوو ، کـە لـە لایـەن هەوڵـەکانی– مــارکۆنی یەکــەمین ئــامێری دەنــگ نــاردنی تــاقیکردەوە . کــە یەکــەم تاقیکردنەوەی لە رادیۆ بوو لە سالی ١٩٢٠ دا لـە ئەمـەریکا ، دوای ئەوەش لـە فەرەنساو ئەلمانیاو ئوسترالیاو کەنـەدا . دوای ئـەو هەولآنـەش بەشێووەیەکی بـەر فـراوانتر لــە سـاڵی ١٩٢٤ رادیــۆ بــەر بــلآوو بــووەوە لەزۆربــەی وولآتــە پێشکەووتووەکاند .

لـە دوای سـاڵی ١٩٦٠ زیـاتر لـە ٧٥٠ ووێـستگەی رادیـۆ لـە سەرتانـسەری جیهانـدا بەرنامـەکنی خۆیـان بڵـاودەکردەوە بە هـەرێم و ناوچـەو جیهـان ، کـە ڕۆڵی بەرزو کاریگەری هەبوو لە سەر ئاگادار کردنەوەی کۆمڵگا جیا جیاکان لە جیهان لە هەموو بوارەکاندا.

سەرچاوە :– فارس مەنسوود – لەبارەی راگەیاندن – تەموزی/١٩٩٨.

١٩٠١/٥/١١ لە دایك بوونی نووسەرو رۆژنامەنووس و شاعیری بوولگاری و جیهان خـاتوو – رۆزائلیا شیرتسەری – لە شاری – شیرنۆڤیتش – ئیمپراتۆریەتی نەمسا – مەگــەر ئــەوکات ... ئــەم خاتوونــە لــە دوای تــەواوکردنی قوتابخانــەکانی خووێنـدنی سـەرەتایی و ناناوەنـدی لـە سـاڵی ١٩١٩ بەشـی ئـاداب و فەلسەفە

هەرلـە شـارەكەيدا تـەواو دەكات ..

دواى ئـەوە بـاوكى كۆچـى دوايـى دەكـات و بەو هۆكـارە دەسـت لەخوێنـدن هەڵـدەگرێ... لەسـەر ئامۆژگـارى دايكـى لەگـەل ئينگـاتس ئۆسـلەندەرى هـاورێى خوێنـدنى بـەرەو وويلايەتـە يـەكگرتووەكانى ئەمـەريكا دەچێت و لـەوێ لـە رۆژنامـەى – westlichen nerld – دەبێتـە نوسـەر ... لەسـالى ١٩٢٣ لـە شـارى نيويـۆرك شـوو بەئينگاتسى ئۆسلەندەرى هاورێى دەكـات ، هـەر دواى ئەوە رۆزا ئۆسلەندەر ناوزەند دەبێت و دەناسرێت .

لەسـالى ١٩٢٦ لـە يـەكتر جيادەبنـەوە ... هـەر لـەو سـالەش رەگەزنامـەى ئەمـەريكى پـێ دەبەخـشرێ ... دواى ئـەوە دەسـت دەكـا بـە بلاوكردنـەوەى چامەكانى كە بەزمانى ئـەلمانى دايرێـژتبوون ... دواى ئـەوە دەگەرێتـەوە بۆ وولاتەكـەى و لەسـالى ١٩٣٦ روو لەشـارى بۆخارسـت دەكـات ... دواى ئـەوە لەسالى ١٩٣٩ بەر لەوەى ئاگرى جەنگى دووەمى جيهان لە چەخماخە بدات يەكـەم ديـوانى بـەناوى – پەلكـە زێرينـە – بلاودەكاتـەوە . كـە لەلايـەن رەخنەگران بەكارێكى بەرزيان دانا .

لەسالى ١٩٤١ كە هێزەكانى سووپاى نازى ئەلمانيا بە يارمـەتى هاوپـەيمانى هيتلـەر – ئـەنتۆ نيكـۆى ژەنـەرال –هێـرش دەكەنـە سـەر يەكيـەتى سـۆڤيەت ، خـاتوو رۆزا ناچار دەبێت لەگەل خێزانەكـەى بەرەو جيتـۆ بـروات و لەوێـدا هاورێيەتى لەگەل پاول سيلانى شاعير پەيدا دەكات .

لـە دواى ئـەوەى كـە سووپاى سوورى سـۆڤيەت شـارى شـێرنۆڤينش رزگـارى دەكات و رۆزا بەرەو شـارى نيويـۆركى ئەمـەريكى دەگەرێتـەوە ... دواى ئـەوە لەسالى ١٩٦٥ دووەم ديوانى بەناوى – هاوينى كوێر – بلاودەكاتـەوە ... ئـەم

خاتوونه لەکارەکانی بەردەوام دەبێت تاساڵی ١٩٧٢ دەکەوێت ناوخانەی پەك کەوتووەکانی شاری دەرسلدۆرف لە ئەلمانیاو تا لە ١٩٨٨/١٢/٣ماڵئاوایی لە شیعرو گەلانی وولاتەکەی و جیهان دەکات.

سەرچاوە :– www.wikapedye.com.

١٩٠١/٧/١٥ لە دایك بوونی فەیلەسوف وجوودی سەردەمی ئیتالی – نیکۆلس ئینیانۆ – ... لە دوای تەواوکردنی قۆناخەکانی خوێندنی بووە مامۆستای مێژووی فەلسەفە لە زانکۆی تۆرنیۆ لەساڵی ١٩٣٩ ... ئەم فەیلەسوفە دانەری – فەرەنگ بووە لەفەلسەفە – بیری ئینیانۆ و جوودی بووە لە یەکەم بیرکردنەوەو دانراوەکانی کەلە دانراوەکەی بەناوی (ینابیع اللاعقلیە للتفکیر – دەرکەوت لە – نابلی لەساڵی ١٩٢٣ – لە دژی میسالی – واتە دژی بیرووبۆچوونەکانی ئایین – وەستاوە .

لەماوەی ژیانیدا چەندین دانراوی بلاوکردۆتەوە وەك : کێشەی هونەر لە ساڵی ١٩٢٥. فەلسەفەی ئەمیل مایرسۆن لەساڵی ١٩٢٧ ... فیزیای نوێ – بنەماکانی تیئۆری لەزانست لەساڵی ١٩٣٤ ... مەبدەئی میتافیزیکا لەساڵی ١٩٣٥ ... دەروازەی وجوودی لەساڵی ١٩٤٢ و چەندین دانراوی دیکە .

سەرچاوە:– موسوعەی فەلسەفە – بەرگی /٢ – دکتۆر عەبدولرەحمان .

١٩٠٢/١٢/٧ لە دایك بوونی شاعیری هاوچەرخی پێشکەوتووخوازی تورك – نازم حکمەت – لە شاری ئەستەمبوڵی ئێستای تورکیا ... جێگەی ئاماژە پێکردنە کە ئەم شاعیرو نووسەرە ناودارەی تورکیاو جیهان پاش تەواوکردنی خوێندنی سەرەتایی و ناوەندی و ئامادەیی بەشێوەیەکی سەرکەوتووانە لە ساڵی ١٩١٩ چووەتە ریزی پەیمانگای سەربازی دەریایی.

بەلام دوای ماوەیەك بەهۆی باری نا لە باری تەندروستی دەستی لە پەیمانگاکە هەڵگرتووە ... لە.شیعر، سەرەتاییەکانی بەرگری کردن بووە لە چینی چەوساوە و گیانی سۆشیالستی لەناو هۆنراوەکانی بەدی دەکران .

دوای ئەوە لە پەیمانگای گەلانی رۆژهەلات لەساڵەکانی ١٩٢١ – ١٩٢٤ خوێندنی تەواوکردووە ، هەر لەم ماوەیەشدا کەوتۆتە بەر کاریگەری شیعری نوێی رووسی بەتایبەتی شیعرەکانی مایکۆفیسکی ،.

لە دوای گەرانەوەی بۆ تورکیا هەموو تواناکانی بەرەو بەهرەیەکی شیعریەوە

هــەنگاوی نــاوەو رووی لــە تێکۆشــان کــردووە لــە دژی کۆنــە پەرســتی و خــەباتکردنی لــە پێنــاو ئازادی و سۆشیالــستی لــە وولاتەکەیــدا ، بەهۆی ئــەم هەڵوویــستە بوێرانــەی لەلایــەن رژێمــی تورکیــا لــە نێوان ساڵەکانی ١٩٣٧ – ١٩٥٠ بۆماوەی ١٤ ساڵ خراونەتە زینـدان ... گـەورەترین داسـتانی شـیعری لەبەندیخانــە بــووەو دوای دوو ســاڵ لــەپاش ماڵئــاوایی ئــەم داســتانەی بڵاوکراوەتــەوە ... کەلــە رۆژی ١٩٦٣/٧/٣ ماڵئــاوایی لەگــەل و نیــشتیمان پەروەران و شۆرشگێرانی دەکات .

سەرچاوە :– لە شیعرەکانی نازم حکمەت . وەرگێرانی – عەلی سەعید –١٩٥٢.بەیروت .

١٩٠١/٩/١٥ رۆژنامــەی کوردســتان لــە ژمــارە/ ٢٨ی بابــەتێکی بڵاووکــردەوە لــە ســەر دامەزراندنی رێکخراوی حەمیدیەکان بە هۆی ئەوەی ، کە حەمیدیەکان هـەموو هەوڵەکانیان لە پێنـاو دورسـتکردنی ناکۆکیو کێشەو گرفت بوو ، لە نێوان تیرەو هۆزە کوردەکان لە باکووری کوردستان ، هەروا لە نێوان کوردو ئەرمـەن بە بەرگری کردن لە دەسەڵاتی ئیمپراتریەتی عوسمـانی دژ بە کوردو ئەرمـەن لە باکووری کوردستاندا .

١٩٠٢

١٩٠٢/١/٣٠ رێکەووتنامەی هاوکاری لە نێوان هـەردوو وولاتـی بـەریتانیاو یابان مۆرکرا ، بەناوی – ئەنگلۆ – یابانی– کە بووە هـۆی بـەهێزکردنی جێپێگـەی بـەریتانیا لــە کیــشووەری ئاســیا بــە مانــەوەی رووســیا وەك جــاران و لاواز بــوونی رێکەووتنامەی – ئەنگلۆ– ئەڵمانی– لە نێوان بەریتانیاو ئەڵمانیادا .

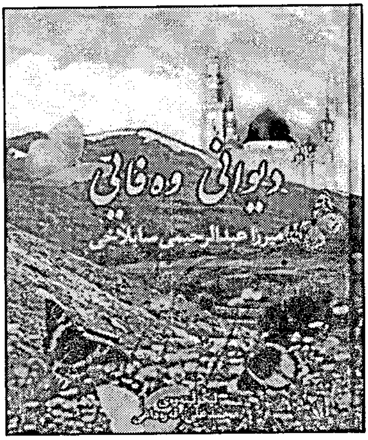
١٩٠٢/٢/٤ گرێدانی کۆنگرەی جوولانەوەی ئیتحادیەکان لە پاریسی پایتـەختی فەرەنسا ، کـە ٤٧ نووێنــەر بەشـداریان لـەم کۆنگرەیـە کـرد ، لـە وانـە سەرنووســەری رۆژنامـەی کوردســتان– عەبدولرەحمان بەدرخان– لە پـاڵ نووێنـەری تـوركو کوردو عەرەبو ئەرمەنو یۆنانیەکان ، لە هەمان کات ، گـەلانی ژێـر دەسـەڵاتی ئیمپراتۆریــەتی عوسمــانی بڕیاریانــدا . بەیــەکگرتن لــە پێنــاو ڕزگــار بــوونو ڕووخاندنی دەسەڵاتی عوسمانی بەسەرکردایەتی – سولتان عەبدولحەمید– .

١٩٠٢/٢/٢١ دکتــۆری بــەناوبانگی نەشــتەرگەری ئەمــەریکی– هــارق کوشــینگ– یەکــەم

نەشــتەرگەری دەمــاغی بـۆ مــرۆڤ ئەنجامــدا بەســەرکەووتویی لــە وویلایەتــە یەکگرتووەکانی ئەمەریکا.

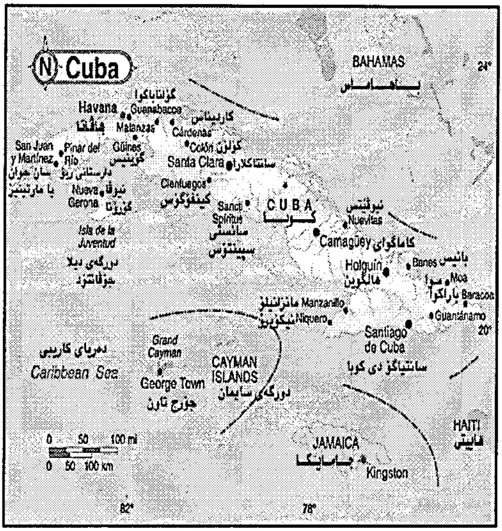
١٩٠٢/٣/١٢ مـۆرکردنی رێکەووتننامـەی نێـوان ئیتالیـاو بـەریتانیا ، بـە هـەمان شـێووەی رێکـەووتنی نێـوان فەرەنـساو ئیتالیـا و دەسـەڵاتەکانی فەرەنـسا و بـەریتانیا رێکـەووتن لـە سـەر ئـەوەی کـە تەرابلـسی رۆژئـاوا بدرێتـە ئیتالیـا ، بەبۆنـەی جیابوونەوەی لە هاوپەیمانیەتی سێ لایەنەی ئەوکات ، لـە نێوان فەرەنسا و بەریتانیاو ئیتالیا ، لە سەر دابەشکردنی ناوچە جیاجیاکانی جیهان.

١٩٠٢/٤/٢ بۆ یەکەم جار لە مێژووی جیهان و سینەما ، کە فیلمی سینەمایی بۆ بینـەران بڵاو کرایەوە لە پاریسی پایتەختی فەرەنسا.

١٩٠٢/٤/١٠ کۆچــی دوایــی نووســەرو شــاعیری ناوداری کورد مامۆستا – حاجی میرزا عەبـدولرەحیم غــەفور – ناســراو بــە وەفـایی ... جێگـەی باسکردنە وەفایی لە١٨٤٤/١/٢٢ لە شاری سابلاخ چاوی بە جیهـان هـەڵهێناوە ... وەفـایی هـەر لـەو شـارەدا خووێنـدنی تـەواوکردووە ... پـیری نـەهریٚ – بەهەشـتی شـێخ عوبێـــدوڵڵا عاشـــق و شـــەیدای شیعرەکانی وەفایی بـووەو وەفـایی بانگەشـەی لای خـۆی کـردووەو بۆتـە هـاوریٚ و نووسـەری تایبـەتی شـێخ . وەفـایی لـە تەمـەنی خۆیـدا دوو جـار سـەردانی کەعبـەی ئیسلامی لەمەککە و مەدینە کردووە ... دوای ئەوە هاتۆتە شاری سلێمانی و لەگەڵ شێخ سەعیدی حەفید و سەید ئەحمەدی خانـەقا و حـاجی تۆفیق بـەگ – پیرەمێرد – لەگەڵ ئەوانەی بەرەو ماڵی خوا بەریٚ دەکەون ... کە بـەرێگای شامدا دەرۆن و لەبیابانەکان – وەفایی – کۆچی دوایی دەکات و تەرمەکەشـی هــەر لــەو بیابانــە بــەخاك دەســپێردرێت ... دیوانەکـەی وەفـایی لەلایـەن کەسـایەتی نـاوداری کـورد – گیـوی موکریـانی – لـە سـاڵی ١٩٥١ بەچـاپ دەگەیەنرێت .

١٩٠٢/٤/١٤ بڵاوکردنەوەی دوا ژمارەی ڕۆژنامەی کوردستان لە شاری ژنێف ، کە ژمارە ٣١ی ڕۆژنامەکە بوو لە دەرچوونیدا .

١٩٠٢/٥/٢٠ هـــــەرێمی کووبـــــا ســـــەربەخۆیی خـــۆی ڕاگەیانـــد ، لـــە ژێـــر پـــارێزراوی ئەمـــەریکا ســـــەرەڕای بـــــەردەوام بـــــوونی تێکۆشـــــانو خەباتی گەلی کووبا دژی ئەمـــەریکا تـــاکوو بـــە دەســـت کێـــشانەوەی ئەمەریکا لە سەر وولاتـی کووبا لە ساڵی ١٩٣٤، لە دوورگەکەدا .

ڕاگەیانــدنی ئـەم سـەر بـە خۆییـە بـە نـاوی – کۆمـاری کووبـا – بـوو لـە دوورگەکەدا ، کە پایتەختەکەی ناوی– هاڤانا– یەو ژمارەی دانیشتووانی ، ٢,٣٦٥,٠٠٠ملیـۆن کەســە . هــەروا ژمــارەی دانیــشتووانی وولاتەکــە ، ١١,٨٥٠,٠٠٠ ملیۆن کەسە . هەروا ڕووبەری وولاتەکە، ١١٠,٨٦٠ کیلۆ مەتر چوار گۆشـەیە . هـەروا چڕی دانیشتووانی ، ٢٧٨ کـەس لـە یـەك میل چوار گۆشـەدا . هـەروا نـژادەکانی ، مۆڵتـۆ ٥٢٪ . سپی پێست ٣٥٪. ڕەش پێست ١١٪ . لە وولاتەکەدا .

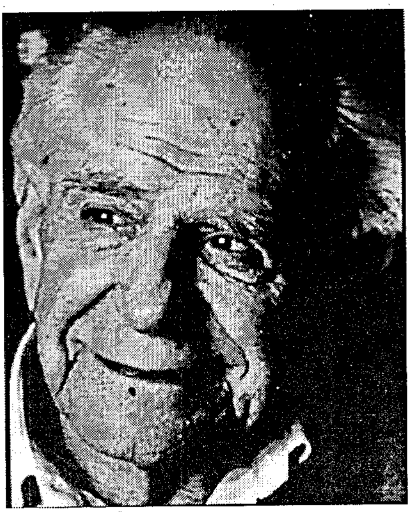
١٩٠٢/٥/٣١ مـۆرکردنی ڕێکەووتننامـەی ئاشـتبوونەوە لـە نێـوان بـەریتانیاو هێزەکـانی بووێرزەکان لە شاری فیرینجیبگ ، بەڵام شەڕی پارتی زانی دژی بەریتانیا بەردەوام بوو ، لە لایەن بووێرزەکان تاکوو کۆتای ساڵی ١٩٠٤ ، ئەویش لە دوای کۆچـی دوایـی سـەرکردکەیان سـەرۆك – پـۆل کرۆجـر– لـە شـاری کلارینسی وولاتی سویسرادا .

١٩٠٢/٦/١٤ نووســـەرو رووناکبیری نـاوداری جیهانی- کەواکبی- ناچار دەبێ پارێزگـــای حەلـــەبی ئێـــستای ســووریا بـــەجێ بێڵـــێ و روو لـــە وولاتی میسر بکات ، لەگەڵ کورە گەورەکەیدا .

کـە دوای سـێ سـاڵ لـە خۆشـی و شادیان و هەوڵی بە چاپگەیاندنی بەرهەمـــەکانی دەبـــێ . بـــەڵام ســولتان عەبدولحەمیـدی دووەم ، لەوێش دەستەبەرداری نەبوو ، تا ئـەو کاتـەی هـەلی بـۆ رەخـسا و تـوانی لـە رێگـەی پیاوەکـانی خـۆی لـە شـاری قاهیرەی پایتـەختی میـسر دەرمـانخواردی بکـات و بەو هۆیـە کۆچـی دوایـی کـرد ... زۆر لـە سەرچاوە عـەرەبی و فارسـی و ئێراقـی و ئێرانـی و فەرەنـسی ، نـژادی کـەواکبی بـە کـورد دادەنێن .

١٩٠٢/٧/٢٨ لە دایك بوونی گەوورە فەیلەسوف زانـستەکان — ی کـارل ئارمۆنـد پۆپـــەر — لـــە شـــاری ڤیێنـــای پایتـــــەختی ئیمپراتۆریـــــەتی نەمسای ئەوسا ... شایانی باسە ئـەم فەیلەسـوفە نـاودارە سـەرەتا لـەزانکۆی ئـەم شـارە فەلـسەفەو فیزیـا و زانستی گشتی و مۆزیکا دەخـوێنێ , لـە هـەمان کـات بـۆ بـژێووی ژیـانی کـاری دارتاشـی دەکـات ... لـە سـاڵەکانی ١٩٢٠ بـیری مارکـسیەت هەڵـدەگرێ و دوای ماوەیـەك لـە بـیری مارکـسیەت دوور

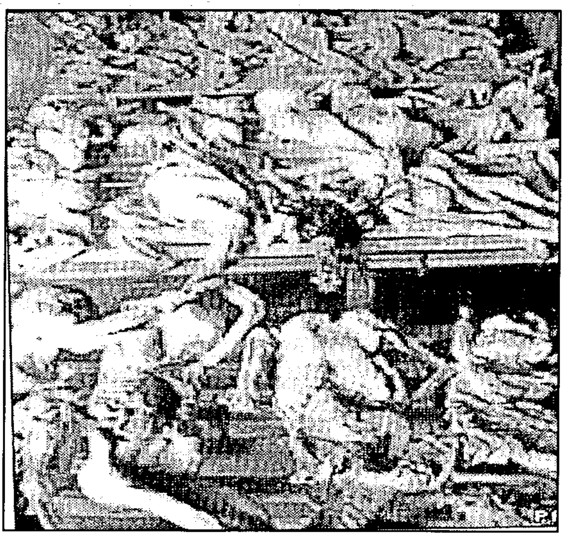

دەكەوێتـەوە. لەسـاڵی ١٩٢٨ بروانامـەی دكتـۆرا لـەمینۆدی دەروونناسـی و دەرككردن وەردەگرێ .

لەساڵی ١٩٣٤ یەكەم پەرتوكی بەناوی – لۆژێكی توێژینەوە – بڵاودەكاتەوە . لە ساڵی ١٩٤٥ روو لەوڵاتی فنزویلا دەكات و وانە زانستیەكان دەڵێتـەوە ...

لەسـاڵی ١٩٤٥ پـەرتوكێك بـەناوی – كۆمـەڵگای كـراوەو دووژمنـەكان – بڵاودەكاتـەوە . ئەمـەش بـووە هۆكـاری دەركـەوتنی لـە جیهـان وەك فەیلەسوفێكی رامیاری ناوداری جیهان ,

دوای ئـەوە تـا سـاڵی ١٩٦٩ ژیـان لـە شـاری لەنـدەنی پایتـەختی بـەریتانیا بەسـەر دەبات . ئـەم فەیلەسـوفە نـاودارە بەردەوام دەبێت لـەكارەكانی تـاكوو ماڵئـاوایی لـە جیهـانی زانـست دەكـات لـە ١٩٩٤/١٢/١٧ لـە شـاری لەنـدەنی پایتـەختی بـەریتانیا . دیاریـدەترین كارەكـانی ئـەم فەیلەسـوفە توویژینـەوەی پێووەری زانست و عەقلانیەتەكەی بوو ... جگە لەپەرتووكەكانی كە ناومان هێنان.

١٩٠٢/١٠/٢٢ جوولانـــــەوەی ســـــەهیۆنیزم بەرامبـــەر تـــاقی كردنەوەیـــــەكی سـەخت ببـووەوە لـــــە دوای قەسـابخانەكەی– كیـشنیف – لـــە لایـــەن رژێمـــی رووســـــیای قەیسەری ، كـە لە كـــــاتی چاوپێكەووتنەكە سەركردەی جوولانـەوەی سەهیۆنیزم – هرتـزل و وەزیـری موسـتەعمەراتی بریتـانی تـشمیرلن – نامەیـەكی هاوبەشـیان ئاراسـتەی سـولتانی عوسمـانی عـزت پاشـا كـرد ، ئـەویش بەپێـدانی دەسـكەووت و

داگیرکردنی وولآتی نێوان دوو زێی لەباشووری کوردستان .
ئەویش لە ناوچەکانی کۆتایی شاری هەولێرو عەکاو فەلەستین هەولێدا ، لە پێناو مۆرکردنی رێکەووتننامە لەسەر رێکەووتنەکانیان، بەلآم هەولی دامەزرێنەری جوولانەوەی سەهیۆنیزم بێ سوود بوو لەو کاتدا .
لە هەمان کات دامەزرێنەری جوولانەوەی سەهیۆنیزم هرتزل لەگەڵ وەزیری موستەعمەراتی بەریتانیا - جۆزێف تشمیرلن - کۆبۆە لە پێناو دامەزراندنی دەوولەتی یەهوودی - جوولەکە - لە هەرێمی شامدا ، بەلآم وەزیری بەریتانیا ئەو پێشنیارەی هرتزلی پێشکەشی بە - لۆرد کرۆمر- کرد لە پێناو چارەکردن لە ناوچەکەدا .

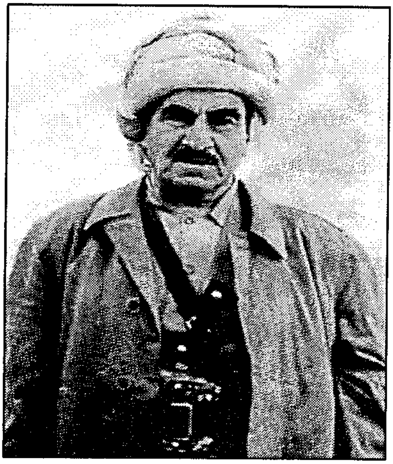
١٩٠٢/١١/١ مۆرکردنی رێکەووتننامە لە نێوان فەرەنساو ئیتالیا ، بەداننان بەمافی هەر یەك بۆ ئەویتریان و گفتووگۆی نهێنی کردن ، لە دژی یەکتری لە هەر جەنگێکی هەڵگیرساو لە نێوان هاوپەیمانی سێ لایەنەو فەرەنسادا . لە سەر ئەو ناوچانەی کە کێشەیان هەیە بە پێی بارو دۆخەکە لە جیهاندا .

١٩٠٣

٥ / ١٩٠٣/٣ مۆرکردنی رێکەووتننامەی بە دەست هێنانی دورستکردنی هێلی ئاسنی شەمەندەفەر لە بەغدا ، لە نێوان ئەڵمانیاو دەسەلآتی عوسمانی بەهاوکاری کۆمپانیاکانی هندستان و کۆمپانیەکانی ئەلمانیا ، ئەویش لە بە دەست هێنانی دامەزراندنی هێلی ئاسنی لە چەند لایەنێکی ئیراقی ئێستادا.
لەوانە هێلی ئاسنین لە نێوان کەرکوك و بەغدا ، هێلی ئاسنین لە نێوان موسڵ و بەغدا .
شایانی باسە کە زۆر لە بەرپرسانی وولآتانی گەوورە هەولی ئەوەیان دەدا ، کە ئەوان ئەو دەسکەووتە بەدەست بێنن لە ناوچەکەدا .

بەلام بەهۆی پەیووەندی کۆنی نێوان ئەلمانیاو دەوولەتی عوسمانی ئەو دەسکەووتانە بەر حکوومەتی ئەلمانیا کەووت ، کە هێلی ئاسنین و لقەکانی ، لە ئەرزەرۆم و بایەزید . کە دەست پێکردنەکەی بە ناو شاری نەسێبین بڕوا بەرەو بەناو خاکی باکوورو باشووری کوردستان تێدەپەری ، ئەویش بە هۆی هەلکەووتەی باری جووگرافی هەرێمەکە لە کێشووەری ئاسیادا .

١٩٠٣/٣/١٤ سەرکردەی بزووتنەوەی ڕزگاریخوازی کورد لە وویلایەتی مووسلی ژێر دەسەلاتی عوسمانی کۆن و ئێستای باشووری کوردستانی لکێنراو بەئێراقی دورستکراو .

مستەفا بارزانی لە ناوچەی بارزان لە بنەمالەیەکی ئاینی و کوردایەتی شۆرشگێر چاوی بە جیهان هەلهێناوە لە هەرێمەکەدا .

تێبینی :- تێکۆشان و خەباتی ئەم سەرکردەیە بە شێوەیەکی رێك و پێك لە ناوەرۆکی مێژوونامەکە دیاریکراوە لەهەموو لایەنەکانی تێکۆشانیدا .

١٩٠٣/٣/٢٣ لە دوای دامەزراندنی جووولانەوەی کرێکارانی سەهیۆنیزم و جوولانەوەی کشتووکالکاران و هاوکاری کردن لە نێوان یەهوودی ئەرسۆزۆکس ، لە ناو ڕێکخراوی سەهیۆنیزم ... کە لە کاتی کۆنگرەی پێنجەمی سەهیۆنیزم .
کە بەسەرکردایەتی حاخام ئیزال و یەعقوب رابنس بوو ، هەروا داوای کۆبوونەوەی سالانەیان کرد . کە ژمارەی ئەندامانی ئەو جوولانەوەیە لەو کات گەیشتە ١١هەزار ئەندام ئەویش بەمسۆگەر کردنی داواکاریەکەیان لە داهاتوودا بەدامەزراندنی دەوولەتی یەهوودی لە فەلەستیندا .

١٩٠٣/٣/٢٥ لە دوای ڕووداوەکانی بیری دامەزرێنەری جوولانەوەی سەهیۆنیزم ، سەرکردەکەیان - هرتزل - لە پێناو بەدەست هێنانی کوورسی و بە هەلووەشاندنەوەی و بەرەو چاوپێکەووتنی لەگەل - کۆنت بارانی - بالوێزی پورتووگال لە شاری ڤیەنادا .

دوای ئەوە هەنگاوینا بۆ وەرگرتنی زانیاری لە بارەی کۆمپانیای مۆزامبیق ، کە ئایا کۆمپانیایەکی سەربەخۆیەو ئایا هێزی سووپای پارێزراوی هەیە یان نا ، ئەویش لەپێناو بەدەست هێنانی ئاوی زێی نیل و ناوچەی قووبرسی یونانی بوو لە کێشووەرەکەدا .

١٩٠٣/٣/٣٠ ئیبراهیم پاشای مللی کە لە عەشیرەتی رۆژهەلاتی ئیزیدیەکان بوو لەگەڵ ئەوەشدا دژی ئیسلام بوو، هەڵسا بەکووشتنی ئەفسەرێك لە سووپای عوسمانی- بوزباش - لە باکووری کوردستانی ژێر دەسەلاتی ئیمپراتۆریەتی عوسمانی ، لەگەڵ کووشتنی بیست لە سەربازەکانی لە هەرێمەکەدا .

١٩٠٣/٩/١١ لە دایك بوونی فەیلەسوف ومۆزیکا ژەنی ئەلمانی - ئەدورنۆ بهجتل - theoder wesengrand) لە شاری فرانکفۆرت لە سەر زێی ئەلمانیا لە بنەماڵەیەکی ئاین جوولەکە ... دایکی گۆرانی بێژ بووەو لە بنەماڵەیەکی جوولەکە بووە ..

لە سەر باری ژیانی خۆی دەڵێ :-

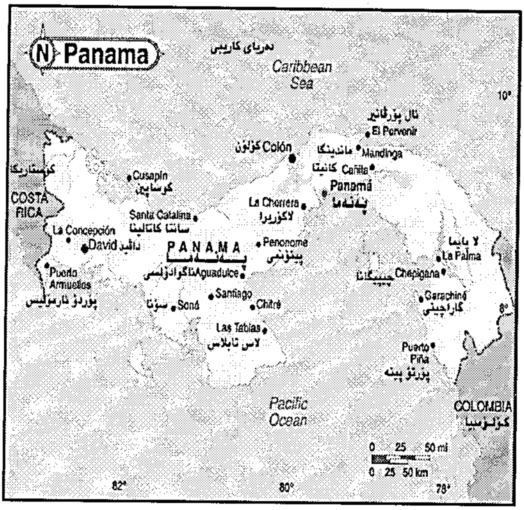
من فەلسەفەو مۆزیکام خووێند بێ ئەوەی لێی جیاببمەوە کە هەردوو بواریش لێك جیاوازان ... لە ساڵی ١٩٢٤ بروانامەی دکتۆرای بەدەست هێناوە لەبواری فەلسەفەو لە ساڵی ١٩٣١ بروانامەی ئامادەکاری بەدەست هێناوە بۆ ئەوەی لە زانکۆ وانە بڵێتەوە ...لە زانکۆی فرانکفۆرت وانەی گتۆتەوە تاکوو نازیەکان دەریان کردووە .

لەو کاتەی نازیەکان لە ١٩٣٣/١/٣٠ دەسەلاتیان گرتە دەست لەزانکۆ بەیەکجاری دەریان کرد لە بەر ئەوەی لە ئایین جوولەکە بوو .

دوای ئەوە لە ساڵی ١٩٣٤ بەرەو ئینگلتەرە کۆچی کردوو دوایی لە ساڵی ١٩٣٨ چووە ئەمەریکاو لەوێ دامەزرا بە بەرێوەبەری مۆزیکا لەکارگێری پرۆژەی تووێژینەوە لە رادیۆی برنستۆن/٢ لە ساڵی ١٩٣٨ تا ١٩٤١ ... لەساڵی ١٩٤٧ کتابی دیالیکتیکی تەنویری دانا .

دوای چەندین بەرهەم لە ساڵی ١٩٤٩ گەراوە ئەلمانیا ، ئەم نووسەرو رووناکبیرە لە ماوەی ژیانیدا ١٢ بەرهەمی هەبوو لە بوارەکانی فەلسەفەو مۆزیکا تاکوو لە ٢٠/٣/ ١٩٦٩ کۆچی دوایی کردووە لەئەلمانیا .

موسوعەی فەلسەفە - بەرگی/٣ /د.عەبدولرەحمان بەدوی .

١٩٠٣/١١/٣ لە دوای هەوڵ و خەباتێکی بەردەوام هەرێمی پەنەما سەربەخۆیی خۆی ڕاگەیاند ، بە ناوی کۆماری پەنەمای سەربەخۆی تەواو لە ڕیزی وڵاتانی جیهاندا .
کە پایتەختی وڵاتەکەی ناوی – پەنەما سیتی– یەو ژمارەی دانیشتووانەکی ، ٦٣٥,٠٠٠ هەزار کەسە . هەروا ژمارەی دانیشتووانی وڵاتەکەی ، ٣,١٣٠,٠٠٠ ملیۆن کەسە . هەروا رووبەری وڵاتەکەی ، ٧٧,٠٨٢ کیلۆ مەتر چوار گۆشەیە . هەروا چڕی دانیشتووانەکەی ، ١٠٥ کەس لە یەك میل چوار گۆشەدا . هەروا نژادەکانی ، مستیزۆ ٧٠٪ . هندی رۆژئاوا ١٤٪ . سپی پێست ١٠٪ . هندی ٦٪ . لە وڵاتەکەدا .

١٩٠٣/١٢/١٧ دورستکردنی یەکەم فڕۆکە لە جیهان بەیەك ماشێنو بەرەو ئاسمان هەلکشا لە شاری لەندەنی پایتەختی بەریتانیا ، لەئەنجام بووە هۆکاری ئەوەی کە توانرا جۆرەکانی فڕۆکەی جەنگی و بارهەلگرو مرۆڤ و ئاگر کووژێنەوەو فریاکەووتنو مەدەنی دورست بکرێت. لە چەندین وڵاتی ئەوروپا، وەك ئەمەریکاو بەریتانیا و فەرەنسا .

١٩٠٣/١٢/١٧ نووسەرو رووناکبیری جیهانی – ئەرکسین کالدویل– لە شارۆچکەی کاویتای وویلایەتی جۆرجیای ئەمەریکی لە دایك بووە .

١٩٠٣/١٢/١٩ گەڕانـــەوەی ئەنـدامانی کـۆنگرەی ڕووســـیا لـــە شـــاری خـــارکۆف لـــە لێژنەی کاری نووێیدا ، کە شاعیری گـــەورەی ڕووســـیا پۆشـــکین دایمەزرانـد بـوو بـۆ وولاتەکـەیان ، ئەویش بە بڕیاردان بەڕەوانەکردنی لێژنـە لەلایـەنی خۆیـان بـۆ شـاری ڤیـەنا ، لـە پێنـاو داواکـردن بـە دامەزرانـدنی بزووتنـەوەی سـەهیۆنیزم بـە نووسینی دەست نووسینی بەلێن بەواز هێنانی لە پرۆژەی بوکندا .

ئـەویش پـێش گرێـدانی کـۆنگرەی حەوتـەمی سـەهیۆنـیزم ، هـەر لـەو کاتـە خووێنـدکارێکی ڕووسـی تووندڕەو – حـاییم سـیلیك لوبا– هەلسان بە تیرۆر کردنی – ماکس نوردۆ – لە پاریسی پایتەختی فەرەنسا . لـە کـاتی ئاهـەنگی سەما لە یەکێك لە ڕیستۆرانتەکانی شاری پاریس ، کە مـاکس دەسـتە ڕاسـتی هرتزل بوو لە جوولانەوەکە لە جیهاندا .

١٩٠٣/١٢/٢١ بۆ یەکەمجار – ئەنتۆن نوو – ی ڕۆمـاننووس لە بەرامبەر نووسـینی ڕۆمـانی – هێزێکـی دژوار – خـەلاتی ئـەدەبی – گۆنکـۆر – ی فەرەنـسی دابەشـکرا . جێگـەی باسلێکردنە کە ئەم خەلاتـە بـۆ یەکـەم جـار لـە١٢/٦/ ١٨٩٦ دامـەزرا بەناوی – ئەدمۆن گۆرنکۆر – ی نووسەری فەرەنسی .

بـەلام کۆمەڵـەی ئـەدەبی خەلاتەکـەی بـە رەسمـی لـە سـاڵی ١٩٠٢ بـۆ پاداشـتکردنی ڕۆماننووسـان دامـەزرا . جـا لـە چ رەگـەزو نەتەوەیـەك بـن . بەمەرجێك بەزامانی فەرەنسی بنووسن ... کە تـاکوو ئێسـاش بەدەیا خـەلاتی گۆنکـۆر – بەسـەر ڕۆماننووسـان دابەشـکراوەو دوا خـەلاتیش بەخـشرا بـە ڕۆماننووس – جیل لۆرا – بەناوی خەلاتی گۆنکۆر – ی ١٠٠٧ لە جیهان .

١٩٠٤

١٠/ ١/ ١٩٠٤ کۆچی دوایی نیگارکێشی سوویسری بەناوبانگ– گیرۆم– لـە شـاری پاریسی پایتەختی فەرەنسا.

٢٣/ ١/١٩٠٤ سەرکردەی جوولانەوەی سەهیۆنیزم هرتزل چاوی کەوت بەشانشینی ئیتالیاو گفتووگۆی لەگەڵ شانشین کرد ، لە سەر پرۆژەی سەربە تەرابلسی رۆژئاواو لەپێناو کۆچ پێکردن بە یەهوودیەکان بۆ ئەو ناوچەیەو کردنی بەخاکی یەهوودی ، لە ژێر یاساکانی ئیتالیاو دامودەزگاکانی لیبرالی و شانشیندا .

لەوەلامەکەیدا شانشینی ئیتالیا بە هرتزلی گووت:- بۆ هرتزل گووتی ئەمە خاکی کەسانی دیکەیەو یەهوودی ناتوانن ژیان لەو ناوچەیە بەر نەسەرلە بەر دروست بوونی کێشە لە ناوچەکەدا .

٥ / ٢ /١٩٠٤ بەرپابوونی شەڕی نێوان ڕووسیای قەیسەری و ئیمپراتۆریەتی یابان بە ناوی - شەڕی مەسکوب و، یابان- کە دەگەراوە سەر ناوی مۆسکۆی پایتەخت ، کە خۆی لە دوو هۆکار دەگرت ئەویش:-

یەکەم :- بەریتانیا و یابان بەیانی دەویست ڕووسیا پێشکەوێ لە ناوچەی رۆژهەلاتی دوور ، بە تایبەتی لە مەنشووریاو کوریا بە هۆی رەتکردنەوەی ڕووسیا بەکشانەوەی لەکۆریا .

دووەم :- ڕووسیا خۆی لەوە دەدیتەوە کە سەرکەووتنەکانی ئاسان و بەپەلە بوون ، سەرەرای ئەوەی کە بەلشەفیەکان لە دەووروبەری ڕووسیا هەولی شالاو بردنیان دەدا ، بۆسەر رژێمی قەیسەرو سەرکەووتنیش لەناوچەکە دەبوایە ببوایە .

٧ / ٢/١٩٠٤ هێزەکانی سووپای دەریای یابانی هیرشیان کردە سەرکەشتیە جەنگیەکانی ڕووسیا بەرامبەر کەنارەکانی کۆریاو داگیری کرد، لەهەمان کات تەرداکانی یابان بۆردوومانی ناکاوی کردە سەر بەندەرەکانی - بوور- ئارتوور- و توانیان کەشتیەکانی جەنگی روسیا تێك بشکێنن .

کە هێزەکانی سووپای ڕووسیا ١٣٥,٠٠٠ هەزار سەرباز دەبوو ، لە گەڵ ئەوەشدا ١,٢٠٠,٠٠٠ ملیۆن چەکداری هەبوو . گەر چی هێزەکانی سووپای یابان ٨٥٠,٠٠٠ هەزار سەرباز بوون ... بەلام بە هۆی تەواو نەبوونی هیلی ئاسنی شەمەندەفەر لە نێوان ڕووسیای ئەورووپاو ڕووسیای رۆژهەلات .

کە ببووە رێگەگر لەپێش ڕووسیا بەسوود وەرگرتنی لە ووزەی سەربازی دوور ، کە شاری فلادیگۆستۆك بەسترابووەوە بە تۆرێکی گەیاندنی

ڕووســـەکان بەشـــێوەیەکی وا ، کـــە مـــاوەی دەدا بـــە گوواســـتنەوەی پێداویستیەکانی سەربازی بۆناو جەنگەکەدا .

٩ / ٢ / ١٩٠٤ لـە ئـەنجامی کێـشەکانی نێـوان ڕووسـیای قەیـسەریو شانـشینی ئیتالیـا هێزەکانی سووپای یابان لەناکاو پەلاماری هێزەکانی ڕووسیای قەیـسەری ، بێ ئەوەی ئاگادار بێت یاخوود ئاگادار بکرێتەوە.

١٩٠٤ /٢/١٠ بە هۆی ئەو بارودۆخەو بوونی کێشەو گیروگرفتو هەڵکەوتەی خاكو باری هێزەکانی سووپای ڕووسیای قەیسەری ، بووە هـۆی ئەوەی کە یابان جـەنگ دژی ڕووسیا ی قەیسەری بەیەك لایەنە رابگەیەنێ لە ناوچەکەدا .

لـە ئـەنجام یابـان تـووانی سـەرکەووتن بەدەسـت بێنـێ لـە چـەندین ناوچـەی جیاجیـا لــە سـەر کـەنارەکانی کۆریـاو ناوچـەی بـاڵۆ، دوایـی کـەنارەکانی منـشووریا .، دوای ئەوە لـە ٥/١ ی... هـەمان سـاڵ گـەمارۆی بەنـدەری ئـارتۆر بریار بدات لە هەرێمەکەدا .

١٩٠٤/٣/١٨ لـە دایـك بـوونی ڕوونـاکبیرو ڕۆشـەنبیرو نووسـەری نـاوداری کورد – شێخ محەمـەدی خـاڵ – لـە شـاری سلێمانی لـە هـەرێمی باشـــووری کوردســـتان ، باوبـاپیرانی ئـەم کەسـایەتیە خووێنـدنی ئایینی و زانستیان لـە شـاری مـەریوانی ڕوژهـەلاتی کوردســـتان و شارۆچـــکەی قەڵاچـۆلان و سـلێمانی تـەواو کـردووەو گرنگـی زۆریـان بـە ئـایین وزانـست و ئـەدەب داوە بەزاناکتی عـەرەبی و کـوردی بـە هۆی بەرزی بیرووباوەریان بە ئایینی ئیسلام وگرنگی پێدانی لە ناوچەکەدا.

هەر لە سەرەتای منداڵیەوەو لـە تەمـەنی نۆ سـاڵیدا محەمـەدی خـاڵ لـە بـاپیرە گەوورەی فێری خووێندن بووە لە لای شێخ ئەمین خاڵ بە تەواوکردنی قورئان

هـەروا ئـەو بنەماڵەیـە جێگـەی برواوخۆشەویـست بوونـە لـە نێـوان دانیشتووانەکان چ لە رۆژ هەلاتی کوردستان و چ لە باشووری کوردستان .
مامۆستای سەرەکی فێرکردنی ، مامۆستا شێخ ئەمین قرەداخی بووە ، کە گرنگی بە دانراوەکانی شێخ محەمەد رەشیدو محەمەد عەبدە داوەو بۆتە سەرچاوەی وەرگرتنی زانیاریەکانی لە بوارەکانی ئایین وزانست وئەدەب.
هەروا لە ساڵی ١٩٣٩ بۆتە قازی لە پارێزگای سلێمانی و پارێزگای کەرکوك و موسل . هەروا بۆ ئەندامی ئەنجوومەنی تەمییزی شەرعی و بەردەوام بوولێیی تاکوو ساڵی ١٩٦٧، دوای ئەوە خانەنشین کراوە.
هەروا لە سالی ١٩٥٤ بۆتە ئەندامی بەرز لە کۆری زانیاری لە شاری دیمەشقی پایتەختی سووریا . دوای ئەوە بۆتە ئەندامی کۆری زانیاری ئێراق لە دوای دامەزراندنی لە ساڵ ١٩٧٨ ، هەروا بۆتە ئەندامی کۆری زانیاری کورد لە شاری بەغدا ی پایتەختی ئێراق .
هەروا لە ساڵ ١٩٣٥ شێکردنەوەی بشی سیی لە قورئان نووسیووە بە زمانی کوردی وبەردەام بووە تاکوو بەشی نۆیی ئەم کتێبە ، نامەیەکی فەلسەفەی ئاییني ئیسلامی و نامەیەکی ژیاننامی پێغەمبەر –د،خ– نووسیووە ، لە گەڵ چەندین نووسراوو بابەتی دیکە ، لە سەر ئایین و فەلسەفەو ئەدەب و ژیاننامەی کەسایەتی ئاییني بە ناوبانگ و بەردەوام بووە تا لە ١٩٨٩/٧/١٥ ماڵئاوایی لە تووێژی نووسەرو رووناکبیران دەکات ، لە دوای دوو ساڵ لە بەربەرەکانی کردنی لە گەڵ نەخۆشیە کووشندەکانی لە شاری سلێماندا .
سەرچاوە :– من اعلام التلريخ الكرد المعاصر.

١٩٠٤/٥/١١ نیگـارکێش و نووسـەرو نەخـشەسازو هونەرمەنـدی سینەماکارو کەسایەتی ناوداری جیهان و وولاتەکەی مامۆستا – سلڤادۆر گاستۆد دالی– لە شاری تالۆنیای باکووری ئەسپانیا چاوی بە جیهان هەلیهێناوە لە وولاتەکەدا .

١٩٠٤/٥/٢١ هێرشمـــــان هۆلەنــــــدی و رۆبیرگیرانــی فەرەنــسی و بــە ئامادە بوونی نووێنەری حەوت دەووڵــەت كــە هــەموویان لــە كیشووەری ئەوروپا بوون .
یەكیـەتی تـۆپی پێی جیهانیان دامەزرانـد ، كـە ناسـراوە بـە – فیفا – لە جیهاندا ، هەروا لە سـاڵی ١٩٢٠ بـۆ یەكـەم جـار تـۆپی پـێ چووە ناو یاریەكانی ئۆلەمپیاتی نێوودەووڵەتی لە گەڵ گروپەكانی دیكەی یانەی وەرزشوانانی وولاّتانی جیهان .

١ /١٩٠٤/٦ پێــشبڕكێی یاریـــەكانی پاڵەوانیـــەتی جـامی جیهـانی – ئۆلــەمپیات– لــە ئەمەریكا– ستۆیس ئەنجامدراو بەردەوام بوو تاكو ١١/٢٣ ی هەمان ساڵ لە نێوان یانە وەرزشیەكانی وولاّتانی بەشدار بوو لەم وولاّتەدا.

٢ / ١٩٠٤/٧ كۆچـــی دوایـــی نووســـەرو روونـاكبیرو ئـەدیبی ڕووسـی – چـــیخۆف – بـــووە ، ئـــەو كەسـایەتیە نـاودارە جیهانیـە ڕۆڵــی كاریگــەری هــەبووە لــە بوارەكانی ڕامیاری و ئابووری و كۆمەڵایـــەتی و رۆشـــنبیری ، تاكوو ئێستاش زیاتر لە جاران گرنگــی پێــدەدرێت و رێــز لــە نووســـینەكانی دەگیرێــت لـــە ڕووسـیا و وولاتـانی جیهانـدا .
كــە لــەو كاتــە نووســەری گەوورەی ڕووسـی – چیخۆف – جانتاكـەی هەلـدەگری و بـەیانی زوو لەگـەڵ هاوسـەرەكەی هونەرمەنـدی شـانۆیی– ئۆلگاكنیپـەر– لـە ماڵەكـەی خـۆی

لەشاری یالتا دەچێتە دەرەوەو بەرەو شاری شوارزوالدی ئەڵمانی بەڕێ دەکەوونو جارێکی دیکە ناگەڕێنەوە شاری یالتا.

١٩٠٤/٨/٢٠ بڵاو بوونەوەی نەخۆشی – تاعوون– لەپارێزگای هەولێرو دەوروبەری ، لە هەرێمی باشووری کوردستان ، بەتایبەتی لە شارۆچکەی عەنکاوەی ئەوکات ، کە ڕۆژانە زیاتر لە ٦٠ شەست هاوولاتی لە شارەکەدا بەهۆی ئەو نەخۆشیە گیانیان لەدەست دەدا .

١٩٠٥

٣ / ١٩٠٥/١ بڵاوکردنەوەی یەکەم ژمارەی ڕۆژنامەی بۆ پێشەوە– الی امام– بەشێوەیەکی نهێنی لە شاری ژنێف لەلایەن ڕابەرو سەرکردەی شۆڕشی ئۆکتۆبەرو دامەزرێنەری ڕژێمی سوشیالیستی – لینین – لە ڕووسیای قەیسەری ئەوکات لە کێشووەرەکەدا .

٧ / ١٩٠٥/١ تێکۆشەری کورد عوسمان سەبری – ئاپۆ عوسمان – لە گوندی نارنجەی ئاریمان لە باکووری کوردستانی ژێر دەسەلاتی عوسمانی چاوی بەجیهان هەلهێناوە لە ناوچەکەدا .

١٩٠٥/١/٩ گابۆن سەرکردایەتی ڕێپێووانی جەماوەری کرێکاریو هەژارانو چەساوەکانی کرد ، بە دەست پێکردنی بەرەو کۆشکی قەیسەری ڕووسی – نیقۆلای دووەم – و بووە هۆی ئەوەی کە پۆلیس ڕێپێوانەکەی بە گوللە باران وەلامداتەوە لە شارەکەدا . کە ئەمەش بووە هۆکاری سەرەتای دەستپێکردنی شۆڕشی گەلانی ڕووسیا لە پترۆسیۆرگی پایتەختی ڕووسیا ی قەیسەری ئەوکات ، لەچینی کرێکارو جووتیارو کاسبکاران ، بەسەرکردایەتی پارتی کرێکاری دیموکراتی سۆشیالیستی ڕووسیا بەڕابەرایەتی لینین لە وولاتەکەدا .

١٩٠٥/١/٢٢ لە دوای خەبات و تێکۆشانی بەردەوام و بە دەست پێکردنی شۆڕشی یەکەمی برژوازی لە ڕووسیای قەیسەری ، کە بووە هۆی ناچارکردنی قەیسەرو هەڵسان بە چاکسازیکردن، ئەویش بە دامەزراندنی ئەنجوومەن لە نووێنەرانی گەل لە ڕووسیادا .

جێگەی باسکردنە کە سەرکردەی شۆرش و راپەرینەکانی ڕووسیای یەکەم

-گابۆن- هەڵگری بڕوای ئاینی مەسیح و لە مەزهەب ئۆرسۆزۆکس ئۆرانی ، کە لە ساڵی ١٨٧٣ لەدایك بووەو رێنماییەکانی تۆلستۆی کاری تێکرد بوو ، هەلسا بەچاکسازی کۆمەڵایەتی بە دامەزراندنی یەکیەتی کرێکاران لە ساڵی ١٩٠٥و دەست کردن بەخۆ پیشاندان و رێپێواندا .

کە باشترین رێگە چارەسەر کردن بوو ، لەپێناو بەدی هێنانی کارە چاکسازیەکان ، کە رێپێوان لەشاری پترۆسبۆرگ دەستی پێکرد بەرەو کۆشکی زستانەی قەیسەرو لە گۆرەپانی بەر کۆشکەکە کۆتایی هات بەقەسابخانە بەدناوەکە . کە ئەو رۆژ ناوی نرا بە رۆژانی - رەش -و ئەو راپەرینە خۆی گوواستەوە بۆ وولاتی سوویسراو وولاتانی دیکەی جیهاندا .

١٩٠٥/١/٢٦ لە دوای گەرانێکی بەردەوام لە کانزا ژێر زەویەکان ئەویش توانرا بە دۆزینەوەی گەوورەترین پارچە - ئەلماس- لە جیهان ، لە مەنجەمی - بریمیر- لە باشووری ئەفریکیا .

کە کێشەکەی-٣,١٠٦ قیران - بوو دوایی ناونرا بە- کۆلینان- و دوای ئەوە ئەلماسەکە دابەشکرا بۆ ١٠٦ پارچە ئەلماسەکە لە ئەلماسە درەوشدارەکان بوو لە ناوچەکەدا .

١٩٠٥/٢/١٩ ئەنجامدانی قەسابخانەکەی دژ بە ئەرمەن لە شاری باکۆ ، لە هێرشەکەی ئازربایجانیەکان بۆ سەریان ، ئەو هێرشەش بۆماوەی دوو ڕۆژ بەردەوام بوو

لە شارەکەدا .

کە هێزەکانی سووپاو دەسەڵاتی ڕووسیای قەیسەری بە هانای داواکاریەکانی ئەرمەنەکان نەهاتن، لە پێناو بەرگری کردن لێیان و ڕاگرتنی هێرشەکانی ئازربایجانیەکان .

١٩٠٥/٥/١٦ هونەرمەندو ئەکتەری ناوداری جیهان – هنری فۆندا – لە دوورگەی نیراسکا چاوی بە جیهان هەڵهێناوە ... هەروا لە مندالّیەوە ئارەزوی نواندنی لێ دەرکەوتووە . لە ساڵی ١٩٢٨ دەچێتە ناو خانەی نواندنی کۆمەڵەی نۆهاما ، کە تیپێکی شانۆیی ناوخۆیی بوو ، کە دوروسی پراندۆ بەرێوەی دەبرد .

دوای ئەوە لە زانکۆی کیپ کۆرد دراما دەخووێنێ ، ئینجا لە سەر سەکۆش شانۆی بروا دوای بەناوبانگ بەدیار دەکەوێت ... لە ساڵی ١٩٣٥ یەکەم رۆلی سەرەکی لە شانۆگەری ژنەکە کێلگەکە دەبات وەردەگرێت ... دوای ئەوە روو لە سینەما دەکات و کە یەکەم بەشداری کردنی لە فلیمی سینەما لە ساڵی ١٩٣٥ بوو لە فلیمی بەناوی ڕێگاکەم لە خوارەوەی ڕۆژهەلات .

هەروا لە فلیمی مانگ مالمانە لە ساڵی ١٩٣٦. بە دەیا کاریدیکەی و سینەمایی بەردەوام دەبێت تا لە ١٩٨٧/٤/٢ ماڵئاوایی لە بواری شانۆیی و سینەماو جەماوەری دەکات لە جیهان .

١٩٠٥/٦/٢١ لە دایك بوونی دوا فەیلەسوفی ناوداری فەرەنساو جیهانی – ژانپۆڵ سارتەر– لەپاریسی پایتەختی فەرەنسا ، کە لە خێزانێکی بۆرژوازی بووەو هەر لەمندالیەوە باوکی مردووەو دایكوباپیری بەخێویان کردووە ، دوای ئەوە تووانی خۆی لەپێناو گەیشتن بە خواستەکانی بە بەردەوام بوونی لەو بوارانەی کە ئاواتی بوون ، تاکوو بۆتە فەیلەسوفێکی ناودارو کەسایەتیەکی ناوداری لێهاتووی فەرەنسا و ناسراوی

جیهان.

١٩٠٥/٧/١١ کۆچــی دوایــی روونــاکبیرو فەیلەســـوف و پێـــشرەوی چاکـــسازی کۆمەڵایـــەتی و ئـاینی – محەمـەد عەبـدە – .– شایانی باسـە ئەم مرۆڤە لە ١٨٤٩/١١/٧ لـە گوندێکی سـەرکەناری زێــی دەلتـا لـە میـــسر چـاوی بــە جیهــان هـەڵهێناوە . لـە بنەماڵەیەکی مام ناوەندی بووە لـە میسر ... لـــــە ســــاڵی ١٨٦٦ پەیوەندی بە زانکۆی ئەزهەر لە شاری قاهیرەی پایتەختی میسر کردووە .

هـەروا پەیوەنـدی لـە گـەڵ جەمالـەدین ئـەفگانی هـەبوو لـە زانکـۆی ئیـسلامی . بروانامـەی جیهـانی لـە زانکـۆی ئەزهـەر وەرگـرت لـە سـاڵی ١٨٧٧ . لـە سـاڵی ١٨٧٩ بـووە مامۆسـتای مێـژوو لـە قوتابخانـەی – دار العلـوم – لـە کۆلێـژی خانووی زانستەکانی ئالان – هـەروا مامۆستای ئاداب بوو لـە قوتابخانـەی – ئالالسن – و دوای ئەوە بەرەو جمووجۆڵی رۆژنامەگەری هەنگاوینا.

دوای ئەوە تاوانبارکرا بەلایەنگیری کردنی محەمـەد عرابی و بە بەنـدکردنی و دوای دەربـەدەرکرا بـۆ فەرەنـسا لـە سـاڵی ١٨٨٤، لـەوێ چـاوی کـەووت بـە جەلالـەدین ئـەفگانی و کۆمەڵـەی رۆژنامـەی ئیـسلامیان دامەزرانـد بـەناوی – المروة الوثقي – کە یەکەم رۆژنامەی عەرەبی بوو کە لە ئەوروپا دەرچێت .

دوای ئـەوە لـە سـاڵی ١٨٨٤ بـەرەو بـەریتانیا بەرێکـەووت ، دوایـی گـەراوە بـۆ فەرەنـساو دوایـی بـەرەو شـاری بـەیروت پایتـەختی لوبنـان بەرێکـەووت . خووێندنی زانستی کەلامی تەواوکرد , کە چەندین بابەت و کۆمەڵەی نهێنی پێکهێناو لە ساڵی ١٨٨٨ گەراوە میسر .

دوای ئـەوە بـە دادوەری شــەرعی راوێــژکاری لــە دادگـای پێداهەڵـچوونەوە دامەزراو دوای بووە موفتی لەمیسر ... لەیەکەمەکانی دامەزراندنی کۆمەڵەی

خێرخوازی ئیسلامی بووە ... ئەم مرۆڤە بەردەوام بووە لەکارەکانی تاکوو کۆچی دوایی کردووە لە میسر .

١٩٠٥/٨/٦ بۆ یەکەم جار لە مێژووی ڕووسیای قەیسەری ئەنجوومەنی یاسادانان پێك هێندرا بە ناوی – دۆما – یانی پەرلەمان ، کە هەندێ لە ئەندامانی بە هەڵبژاردن و هەندێکیان بە دامەزراندنی لە لایەن قەیسەری ڕووسیا بۆماوەی پێنج ساڵ ، کە لە ٤٤٢ ئەندام پێك هاتبوون. بە قێی ژمارەی دانیشتووانی ڕووسیا لە کێشووەرەکەدا .

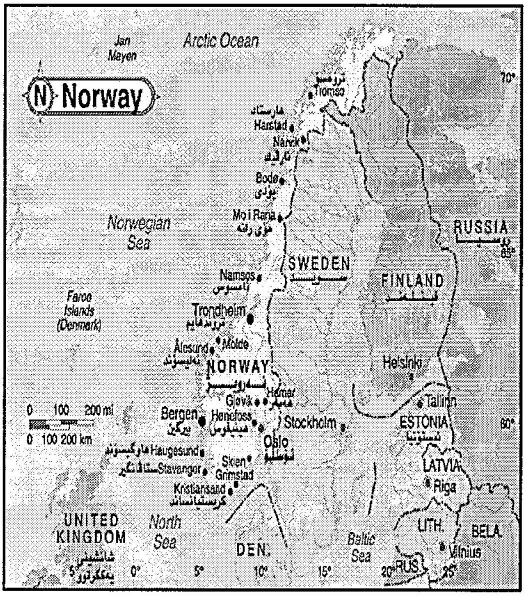
١٩٠٥/٨/١٧ هێزەکانی سووپای عوسمانی بە یارمەتی سوارەی حەمیدی هێرشیان کردە سەر شاری لاهیجان لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان بە بەبیانووی کۆکردنەوەی باج و ناوچەکەیان داگیر کرد.

١٩٠٥/٨/٣٠ ڕۆژ گیران لە سەر وولاتی توونس و دەوورووبەری کە بە تەواوی بەری ڕۆژ گیرا، ئەویش بە کەووتنە بەر مانگ بەرامبەر بەزەوی، واتە مانگ کەووتە نێوان ڕۆژو زەوی بە بەرگرتنی ڕۆژ بەرامبەر بە زەویدا .

١٩٠٥/٩/٥ بە هۆی لاوازی هێزەکانی سووپای ڕووسیاو کشانەوەی تا ئەو کاتەی ڕووسیای قەیسەری و ئیمپراتۆریەتی یابان گەیشتنە ئەوەی، کە پەیمانی پۆرتسمۆس لەئینگلترا مۆربکەن ، بە جووڵانەوەی و یابان بەئازادی سەربازی و رامیاری لە هەموو کۆریاو مەنشووریا. کە لەو کاتەش ڕووسیا لە هەموو کۆریاو مەنشووریا کشاوە ، بە گەرانەوەی بۆ ڕووسیا بەپێی ئەو ڕێکەوتنەی لە نێوانیاندا .

١٩٠٥/٩/٢٣ هونەرمەندو ئەکتەری سینەمایی خاتوو – گریتاگاریۆ – لە شاری ستۆکهۆلمی پایتەختی سووید لە چاوی بە جیهان هەڵهێناوە لە وولاتەکەدا .

١٩٠٥/١٠/٢٧ وولاتی نەرویژ سەربەخۆیی خۆی ڕاگەیاندو دوای ئەوە داواکانی شانشینی سوویدی ڕەتکردەوە ، بە کردنەوەی نووسینگەیەکی دبلۆماسی و بە هێزکردنی پەیوەندی لە نێوان هەردولایەندا.

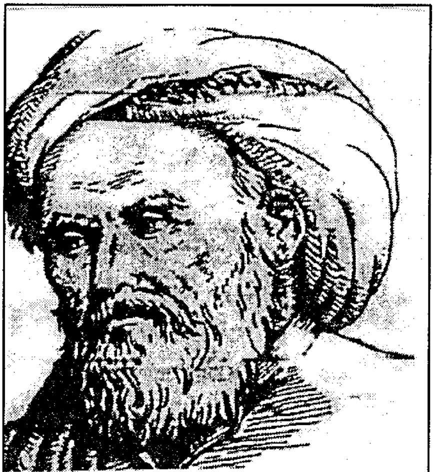

ئەم ڕاگەیاندنەش بە ناوی شانشینی سووید بوو . کە پایتەختەکەی ناوی – ستۆکهۆڵم – ە و ژمارەی دنیشتووانەکەی ، ١,٧٥٨,٠٠٠ ملیۆن کەسە . هەروا ژمارەی دانیشتووانی وولاٚتەکەی ، ٩,٥٢٠,٠٠٠ ملیۆن کەسە . هەروا ڕووبەری وولاٚتەکەی ، ٤٤٩,٩٦٠ کیلۆ مەتر چوار گۆشەیە . هەروا چڕی دانیشتووانەکەی ، ٥٥ کەس لە یەك میل چوار گۆشەدا . هەروا نژادەکانی ، سوویدیەکان ٩٣٪ . فنیوون ٢٪ . کچبەرانی ئەوروپی وکوردو لایبۆن ٦٪. لە وولاٚتەکەدا .

١٩٠٥/١١/١٦ لە دایك بوونی نووسەرو ڕووناکبیری کەسایەتی ناوداری کورد – حەسەن فەهمی جاف – لە شارۆچکەی هەڵەبجەی سەر بە پارێزگای سلێمانی لە هەرێمی باشووری کوردستان .

ئەم کەسایەتیە لە ماوەی ژیانیدا توانیوویەتی چەندین بەرهەم بابەتی بە سوود بگەیەنێتە دەست خوێنەری کوردو کتێبخانەی کوردی ، بە تایبەتی لە هەردوو بواری نەتەوەیی و نیشتیمانیدا لە هەرێمەکە و کوردستان .

١٩٠٦

مەحوی

١٩٠٦/٢/٢٥ کۆچی دوایی نووسەرو شاعیرو مامۆستای ئایینی – مەلا محەمەد مەلا عوسمان باڵخییە – ناسراو بە – مەحوی – لە شاری سلێمانی لە باشووری کوردستان ، هەر لە ژوورێکی خانەقاکەی خۆی بەخاك سپێردراوە ... جێگەی ئامارژە پێکردنە کە لە دایك بوونی مامۆستا مەحوی چەند بیروو بۆچوونی لە سەرە ، کە محەمەد ئەمین زەکی دەڵێ :– مامۆستا مەحوی لە ساڵی ١٨٣٦ – ١٨٣٧ لە دایك بووە .

هەروا مامۆستا عەلائەدین سجادی دەڵێ :– مامۆستا مەحوی لە ساڵی ١٨٣٠ لە دایك بووە ... هەروا کاکەی فەلاحیش دەڵێ :–

–مامۆستا مەحوی لە ساڵی ١٨٣٦ – ١٨٣٢ لە دایك بووە . کە باوکی خەلیفەی شێخ عوسمان سیراجەدین بووە لەگوندی تەوێلە لە باشووری کوردستان , مامۆستا مەحوی لەتەمەنی حەوت ساڵیدا خراوەتە بەر خوێندن و هەروا لەلای باوکیشی فێری خوێندەواری بووە ... دوای ئەوە بۆ خوێندن چۆتە سنەو سابلاخ و دوای ئەوە گەراوەتەوە شاری سلێمانی ، دوای ئەوە چوتە شاری بەغداو لەلای مامۆستای ئاینی کورد –موفتی زەهاوی– خوێندنی تەواوکردووە و مۆڵەتی مەلایەتی پێ بەخشراوە .

دوای ئەوەی کە خوێندنی مەلایەتی تەواوکردووە بۆتە مەلای مزگەوتی ئیمامی ئەعزەم لە شاری بەغدا ، بەڵام لەساڵی ١٨٦٢ گەراوەتەوە شاری سلێمانی . بووە بەئەندامی دادگای سلێمانی .

دوای ئەوە باوکی لەساڵی ١٨٦٨ کۆچی دوایی دەکات و بەم هۆیەوە دەستی

لەکاری میری کێشاوەتەوەو بووەتە مەلاو دەستی کردووە بە وانە ووتنەوە بە فەقێیەکان ... دوای ئەوە مامۆستا مەحوی لە سالّی ١٨٧٤ – ١٨٧٥ لە گەلّ چەند مەلایەك لەشاری سلێمانی دووردەخرێنەوە بۆ باشووری ئیستای ئێراق ... مامۆستا مەحوی لەژیان بەردەوام بووە لەکارەکانی لەوکات لە پێناو خزمەتکردنی گەل و نیشتیمانەکەیدا .

١٩٠٦/٤/١٨ گومەلەرزەیەکی گەوورە لە شاری سان فرانسیسکۆ ڕوویدا ، کە بووە هۆی گیان لە دەستدانی زیاتر لە ٣٠٠,٠٠٠ هەزار هاوولاّتی لە شارەکە و وێرانکردنی زیاتر لە ٣٠,٠٠٠ هەزار خانوو و باڵەخانەو پرۆژەو کێڵگە کشتووکاڵیەکان لە وولاّتەکەدا .

١٩٠٦/٦/٦ مۆرکردنی ڕێکەووتنامەی شاری ژنێف تایبەت بە چاکردنەوی ئەو کەسانەی کە تووشبووی نەخۆش و برینداری شەڕو زامداربوونیان لەکاتی جەنگ و لەپێناو یارمەتی دانیان لە جیهاندا .

١٩٠٦/٧/٤ پادشای قەجەریەکان – موزەفەرەدین شا – بەناچاری ڕەزامەندی لە سەر کەمکردنەوەی دەسەلاّتەکانی خۆیدا کرد ، لە هەمان کات بەمەرسوومێکی شایانەی بڕیاریدا بە پێك هێنانی لیژنەی دامەزراندنی پەرلەمانی ئێران .

کە لەو کاتەوە تاکوو شۆڕشی ئیسلامی لە ئێران ، ئەو ڕۆژ بە ڕۆژی نیشتمانی ئێران دانراوەو یادی دەکرێتەوە ، دوور لە ڕێزگرتن لەنەتەوەکانی دیکە . بە تایبەتی گەلی کورد لە هەرێمی ڕۆژهەلاّتی کوردستاندا .

١٩٠٦/٨/٥ لە ژێر پاڵەپەستۆی داواکاری موزەفەرەدین شا ئەو بڕیارەی ڕاگەیاند کە ماوەیەك بوو چاوەڕوانی لێدەکرا ، کە فەرمانەکان لە دوو مەرجدا خۆی دەگرت ، کە بۆ یەکەم جار لە مێژوودا وولاّتی فارس بووە دەوولەتێکی دەسەلاّتی دەستووری لە وولاّتدا .

هەروا لیژنەی زانایان پێك هێنرا ، لەگەلّ هەندێ کەسایەتی نیشتیمانی و لیبرالی ، هەروا هەندێك لە ئەندامانی حکوومەت کە ئەمانە هەلّسان بە نووسینەوەی یاسای هەلّبژاردن ، دوای ئەوە پەرلەمان پێك هێنراو دەستوور ڕاگەیاندرا .

کە بڕگەی سەرەکی دەستوورەکە مەزهەبی شیعەو ئیمامەی کردە مەزهەبی

.فەرمی وولاتی فارس ، لەگەڵ ئەمەشدا دەووڵەتی عوسمانی سووننە بەرامبەری بوو ، بە مەزهەبی حەنەفی . کە ئەویش لیژنەی زانایانی پێك هێنا بۆ گرتنە دەستی چاودێری کردنی و دەستگیربوون بە یاساکانی شەریعەتی ئیسلام .

١٩٠٦/١٠/١٤ زاناو فەیلەسوفی ناوداری جیهانی و ئەڵمانی – هانا ئارنەت– لە شاری هانۆڤەری ئەڵمانیا چاوی بە جیهان هەڵهێناوە ، کە باوکی ئەندازیار بووە ، ناوی پاڵ ئارنەت بووە ، دایکی ناوی مارشا بووەو لە ساڵی ١٩٣٣ لە لایەن پارتی نازی لە ئەڵمانی دەستگیر دەکرێت و دوای ئەوە دایکی لە ساڵی ١٩٢٩ شوو بە کۆنترانشوون دەکات لە شاری بەلین لە ئەڵمانیا .

١٩٠٦/١٠/١٦ لە دایك بوونی رۆماننووسی بەناوبانگی ئیتالی و جیهانی – دیتۆبۆزاتی ... شایانی باسە ئەم نووسەرە لە ١٩٧١/١/٢٩ لە تەمەنی ٦٦ ساڵیدا کۆچی دوایی کردووە ... بەشی ماف لەزانکۆی میلانۆ خوێندووەو ژیانی خۆی لە شاری میلانۆ بەسەر بردووە .

یەکەم رۆمانی بەناونیشانی – برنایۆی شاخان – لە ساڵی ١٩٣٣ دەستی کرد بە نووسین و کە نووسینەکەشی رۆمانێکی کورت بوو . دوای ئەویش رۆمانی – نهێنی دارستانە کۆنەکە – لە ساڵی ١٩٣٥ نووسی ... دوای ئەویش رۆمانی – بیابانی ئەتار – ی نووسی ... ئیتر ئەم رۆماننووسە بەردەوام بوو لە نووسینی رۆمان و چیرۆك ... دوای ئەوە بەهۆی فلیمێکی

فەرەنسی – ئیتاڵی ناوبانگی دەرکردو بەردەوام بوو تاکوو ماڵئاوایی لە گەل و ئیتاڵیاو جیهان کرد لە وولاتەکەیدا .

١٩٠٦/١١/٩ بە هۆی بەردەوامی خەبات و کۆششی چەوساوەکان و کرێکارو جووتیاران ، قەیسەری ڕووسی نیکۆلای دووەم ، لە ڕاگەیاندنی مەرسوومێکی قەیسەری جووتیارانی لە ژێر ڕژێمی دیلایەتی ڕزگار کرد .

ئەویش بە ئازاد کردنیان و پێدانی زەوی و خەریك بوون بەکاری کشتووکاڵی و ڕزگاربوونیان بە سەربەخۆی و خاوەن زەوی کشتووکاڵ لە وولاتەکەیاندا .

١٩٠٦/١٢/١ ڕژێمی شایانەی فارسی لە تاران بڕیاری هەلبژاردنی گشتی کۆمەلەی دامەزراندنی دەستووری وولاتی فارسیدا ، بێ ئەوەی بیر لە بوونی نەتەوەی کورد بکاتەوە . لە گەڵ نەتەوەکانی دیکەی ژێر دەسەڵاتی خۆی بەتایبەتی لە ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا .

١٩٠٦/١٢/٢٨ تەواو بوونی دارشتنی دەستووری دەسەڵات و وولاتی فارسی ، کە لە ٥١ مادە پێك هاتبوو ، لە گەڵ پاشکۆیەکی ١٠٧ مادەیی . کە لە ١٩٠٧/١١/٥ ئەو دەستوورە لەلایەن پەرلەمان پەسەند کرا.

● ● ● ●

١٩٠٧/٥/١٣ نووسەرو ڕۆماننووسی ناوداری بەریتانی و جیهان خاتوو – داڤینی دومۆریێ – لە بنەماڵەیەکی دیاری شانۆیی لە شاری لەندەنی پایتەختی بەریتانیا چاوی بە جیهان هەڵهێناوە .. سیرگیرالد دومۆریێ باوکی ئەکتەرێکی بەناوبانگی شانۆیی ئینگلیزی دیاربووە ... هەروا دایکیشی – مۆریال بیمۆندی – بەهەمان شێوە هونەرمەند بووە . خاتوو مۆرێی لە بنەماڵەیەکی ڕۆشنبیری ئەو شارە بووە .

بۆ یەکەم جار کەسایەتی سفینگالی لە ڕۆمانی – تریلی – داهێنا . ئەم شتانە بوونە باکگراوندو ڕێگا خۆشکەر لە بەردەم چوونە ناوجیهانی نووسینی خاتوو دومۆرێی . کە لە تەمەنی منداڵی ئاشنای کۆمەڵە ئەکتەرێکی شانۆیی هاورێکانی باوکی دەبێ ، لەوانەش تامی سەرکەووتن کە بەمە ناوبانگی دەرکرد .

.دوای ئەوە بەرەو بەندەری کۆرتۆیەلی سەر دەریا دەچێت و ماوەیەکی درێژ لە ژیانی لەم جێگایەدا بەسەردەبات ، کە شەپۆلی بێ ئامانی دەریا و شنە بای فێنك و باڵندەکانی ئاسمان دەبن بەئیلهام بەخشی ... دوای ئەوە روو لەشاری باریسی پایتەختی فەرەنسا دەکات و لەوێ خوێندن تەواو دەکات و دوای ئەوە شوو بە فرودیك براونگی ژەنەرالی سەربازی دەکات .

یەکەم رۆمانی بەناوی – گیانی ئاشق – لە ساڵی ١٩١٣ بڵاودەکاتەوە و سەرکەووتنێکی گەوورە بەدەست دێنێ ... ئەم نووسراوەشی بەیەکێك لە رۆمانە بەپێزەکانی ئینگلیزی دادەنرێت .

دوای ئەوە چەند چیرۆك و رۆمانی دیکە دەخاتە بەردەستی خووێنەرانی . لەوانە :– جارێکی دیکە گەنج نابمەوە لە ساڵی ١٩٣٢ . جۆلیۆس لە ساڵی ١٩٣٣ . جامایکا لە ساڵی ١٩٣٦ . رێبیکا لە ساڵی ١٩٣٨ ، کە ئەمەیان لەلایەن گەووروە دەرهێنەری ئەمەریکی – ئەلفرید هیتشۆکی – دەکرێت بەفلیمی سینەمایی و چەندین خەڵاتی ئۆسکاریشی پێ دەبەخشرێ .

بە دەیا بەرهەمی دیکەی بەدەستی خووێنەران دەگات و دوا بەرهەمی بەناوی – مالی سەرکەناری دەریا – لە ساڵی ١٩٦٩ دەبێ . ئەم نووسەرو رۆماننووسە بەناوبانگە لەکارەکانی بێ ووچان دەبێ تاکوو لە ١٩٨٩/٩/١٤ ماڵئاوایی لە رۆماننووس و نووسەرو دەرهێنەرە سینەمایی و ئەکتەرو خووێنەرانی هاوخەباتی دەکات لە جیهان .

سەرچاوە :– www.wakapedya.com

٥ /١٩٠٧/٨ شاعیری بەناوبانگی فەرەنسی – ئۆگین گیلفیك– لە شارۆچکەی – کرنك – لە ناوچەی بەریتانیا ، چاوی بە جیهان هەڵهێناوە . جێگەی ئاماژە پێکردنە کە ئۆگین باوکی دەریاوان بووەو دایکیشی بەرگدووربووە . بەهۆی باری ژیانی

خێزانەکەی باوکی بۆتە پاسەوان لە سەر سنووری بەلژیکا . کە ئەمەش کاری کرد بووە سەرباری دەروونی ئۆگین .
دوای ئەوە خێزانەکەی لە ساڵی ١٩١٩ بەرەو ناوچەی – ئەلئەزاس – لە نزیک سنووری هاتووچۆی دەکرد ، لە پێناو ئەنجامدانی کارەکەی و دابینکردنی بژێووی ژیانی خێزانەکەیدا .
بە هۆی بەردەوامی لە خوێندنەوە ئەویش بە دۆزینەوەی هەردوو ئیماراتی فیکتۆر هیگۆ و رۆسۆو ، دوای ئەویش رامبۆو یودلێر و فیرلین ... کە ئەمەش یارمەتی دەری بووە بۆ وەرگێڕانی شیعری شاعیران وەك – هۆلدراین و تراکل و گۆتە – بە هۆی فێربوونی زمانی ئەلمانی بەشێووەیەکی باش .
دوای ئەوەی کە قۆناخەکانی خوێندن تەواودەکات و بەهرەی شیعر نووسینی بە هەستەکانیدا دەخوولێتەوەو دەگاتە قۆناخی ئەوەی ، کە ئەو شعرانەی بۆ زیاتر لە ٤٠ زمان وەردەگێردرێت و چەندین پاداشتی بە نرخ بەدەست دێنێ ، وەك پاداشتی مەزنی ئەکادیمیای سویسرە نیشتەجێ بوون . کە لەوکاتەش باوکی ماوەی چوار کاتژمێر فەرەنسی ... بەرهەمەکانی ئەم شاعیرە – هونەری شیعر – سروود – دوای ئەوە پێشانگایەکی فۆتۆگرافی کردەوە بە ناوی – ووشەکان ووێنەی گیلفیك – ... لەگەڵ چەندین بەرهەمی دیکەی شیعری ، کە بۆتە هێمایەکی بەرزی فەرەنساو جیهان .
<u>سەرچاوە</u>:– دار الحیاة –٢٥/١٠/٢٠٠٧

١٩٠٧/٨/١٤ لە وتارەکەی – ماکس نوردۆ – لە شاری لاهای پایتەختی هۆلەنداو هەڵوواسینی جمووجۆڵی جوولانەوەو دەستکەووتەکانی لە ماوەی ١٠ ساڵی ڕابردووی ، ئەویش بە ڕەتکردنەوەی ئەو ڕەفتارانەی کە بەرامبەر جوولانەوەی سەهیۆنیزم دەکرا .
بە هۆی ئەوەی کە گوایە سەهیۆنیزم بەرچاو تەنگی ئاینی هەیە لەگەڵ دواخستنی پێشکەووتنی مەدەنیەت و زانست لەسەردەمی نوێدا ، هەروا گوتی:– بەڵام لە ڕاستی ئەویش وانیە ، کە لە ناوەرۆکی وتارەکەی ماکس نوردۆدا هاتبوو ئەویش بەهۆی بەرژەوەندیە تایبەتمەندیەکانیان.

١٩٠٧/٨/٣٠ مۆرکردنی ڕێکەووتننامەی نێوان ڕووسیای قەیسەری و بەریتانیا ، بە مۆری قەیسەر نیکۆلای دووەم و شانشینی بەریتانیا ئەدواردی حەوتەم ... ئەم ڕێکووتنەش بووە هۆی ئەوەی کە نیووەی باکووری ئێران بکەوێتە ژێر

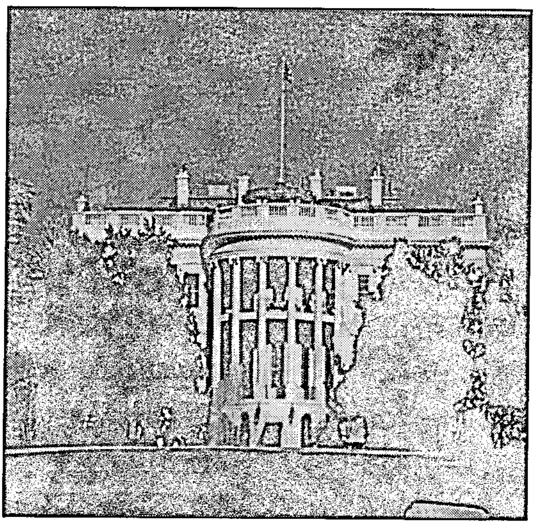
دەسەڵاتی ڕووسیا ، هەروا نیووەکەی دیکەی باشوور بکەوێتە ژێر دەسەڵاتی بەریتانیا .

بەڵام ناوەراستی ئێران لە ژێر دەسەڵاتداریەتی شای ئێران مایەوە، گەر چی ناوەندیش لە ژێر ئامۆژگاری بەریتانیا کاروبارەکەی هەڵدەسووڕێندرا ، کە شای ئێران وەك پۆلیسێکی جێ بە جێکەر بوو لە وولاتەکەدا .

١٩٠٧/١١/١٤ بۆ یەکەمجار فرۆکەی هیلیکۆپتەر بەرەو ئاسمان هەڵسا بەسەرکەوتووانە ... کە لە لایەن داهێنەری فەرەنسی – بۆل کۆرتۆ – بە ئەنجام گەیەندرا ... ئەمەش لەدوای چوار ساڵ لە دواکەووتنی ئەم داهێنانە ...کە نموونەکەی بۆ یەکەمجار لەسەر شاری – کیتی هۆك – لەئەمەریکا لە ساڵی ١٩٠٣ سوورایەوە . ئەم داهێنانەش بەمەبەستی دامەزراندنی پیشەسازی فرۆکەوانی بوو ، کە لە بنەرەتا پیشەسازیەکی سەربازیە .

بەڵام لە ئەمەریکا بۆ هەردوو لایەنی مەدەنی و سەربازی بەکاردەهێنرا . وا ڕێکەووت کە یادکردنەوەی ١٠٠ ساڵەی دروستکردنی فرۆکەی هێلیکۆپتەر کەوتە کاتەکانی لێدانی ئەفگانستان وئێراق ، کە زیاتر لە ١,٥ ترلیۆن دۆلار خرجیەکانی بووە .

سەرچاوە :– دار الحیاة ... ١٠٠٧/١١/١٩.

١٩٠٧/١٢/٢٠ مۆرکردنی ڕێکەووتنامە بە ناوی پەیمانی – واشنتۆنی پایتەختی ئەمەریکا – ، لە نێوان کۆمارەکانی پێکهاتووی ئەمەریکای ناوەندی پێنجەم ، کە هەڵسان بە دامەزراندنی دادگای دادپەروەری بۆ پێنج وویلایەت لە ئەمەریکا ، کە ئەم وویلایەتانە ئەمەریکای لێ پێکهاتووەو بەپێی مادەی /٣٠

لەپـەیمانی فرسـای سـاڵی ١٩١٩، کـە دوای ئـەوە بـووە یاسـایەك لەیاسـا بنەڕەتیەکانی یەکگرتنی وویلایەتەکانی ئەمەریکا لە کێشووەرەکەدا .

١٩٠٨

٣ / ١٩٠٨/٢ شـاری مـەهابادی ڕۆژهـەڵاتی کوردسـتان لـە لایـەن هێزەکـانی سـووپای عوسمـانی داگیرکـراو دوای سـێ هەفتـە لێـی کـشانەوە لـە دوای بـە ئەنجامگەیاندنی مەرامەکانیان لە هەرێمەکەدا .

٨ / ١٩٠٨/٣ لـە دوای هـەوڵ و خـەباتێکی بـێ ووچـانی سـەر کردەکـانی ئافرەتـان و کەسایەتیە ناودارەکانی ئافرەتـان ، کە ئـەنجامی بووە هـۆی ئـەوەی کە ئـەم ڕۆژە بکرێ بە ڕۆژی جەژنی ئافرەتان لە جیهان .
ئـەویش لـە ڕاگەیەندنیکـدا کـە هـەموو سـالێك یـادی ئـەو ڕۆژە دەکرێتـەوە بەبەرگری کردن لە مافەکانی ئافرەت ، لـەپێناو کارو هاوکاری شان بەشانی پیاوان لە هەموو بوارە جیاجیاکان لە جیهاندا .

١٩٠٨/٣/١٨ لە دایك بوونی زاناو فۆلکلۆرستی ناوداری کورد پرۆفیسۆر مامۆستا حاجی جوندی لە باکووری کوردستانی ژێر دەسەڵاتی ئیمپراتۆریەتی عوسمانیدا .

١٩٠٨/٤/٢٧ پێشبڕکێی یارییەکانی جامی جیهانی پاڵەوانیەتی – ئۆلـەمپیات– لەشـاری لەنـدەنی پایتـەختی بـەریتانیا ئەنجامـدراو بـەردەوام بـوو تـاکوو ١٠/٣٠ ی هەمان ساڵ شارەکەدا .

١٩٠٨/٥/٢١ دامەزرانـدنی قوتابخانـەی هونـەرە جوانـەکان لـە شـاری قـاهیرەی پایتـەختی میسر ، لە لایەن ئەمیر یوسف کەمال ، لـە شـەقامی ڕێگـا جـەمامیز لـەخانووی ژمـارە/١٠٠ . ئـەم قوتابخانەیـە ڕۆڵـی گرنگـی گێـڕا لەدەرچـوواندنی بەسـەدا کـەس لـە دوای فێرکردنیـان لـە هـەموو بوارەکـانی هونـەری مۆزیکـا و پەیکەرتاشی و وێنەکێشان و چەندین هونەری شێووەکاری دیکە .
سەرچاوە:– دار الحیاة –٢٠٠٧/٥/١٦

١٩٠٨/٦/١٦ بە هۆی هێرشی هێزی چەکدارە کوردەکان بۆ سـەر ئاشـووریەکانی لایـەنگری ڕووسـیای قەیسـەری ، کـە بـەو هۆیـە کوونـسلی ڕووسـی لـە شـاری تـەبریز . بروسکەیەکی ئاراستەی وەزارەتی دەرەوەی ڕووسیا کرد لە هەرێمەکەدا .

کە کاری بە پەلە نەکرێت بۆ ڕزگار کردنی دانیشتووانی ئاشووری لە ناوچەکانی ، کە گێروگرفت و کووشتاری تیایە لە ڕۆژهەلاتی کوردستانی ژێر دەسەلاتی فارسی و عوسمانی، لە بەردەست تێووەردانی لایەنە پەیووەندداراەکان..

١٩٠٨/٦/٢٢ سەرەك وەزیرانی ئیمپراتۆریەتی عوسمانی – سەدر ئەعزەم– فەرمانی دا بە تاهر پاشای نووێنەری تورك و ئەندامی لێژنەی – جێگیر کردنی سنوور– ، کە هەموو هێزەکانی سووپای عوسمانی لەو ناوە بکشێنەوە ، بۆ ناوچەکانی دیکە کە کێشەی لەسەرە و ماوە نەدرێت بۆ پەلاماردانی دانیشتووانە تورکەکان لە باکووری کوردستان بەپێی ئەو بەلێنانەی کە لێیان وەرگیراوە ، لە لایەن کاربەدەستانی عوسمانی لە هەرێمەکەدا .

١٩٠٨/٦/٢٣ لە دوای مردنی شا موزەفەرەدین لە سالی ١٩٠٦ قۆناخێکی نوێ دەستی پێکرد لەگەلْ شای قاجاری نوێ – مەحەمەد عەلی – کە بڕوای بە کارەکانی شا موزەفەرەدین نەبوو لەبنەڕەتا ، هەرچەندە لەوکات دەنگی بۆ دەستوورو پەرلەمانیشدا .

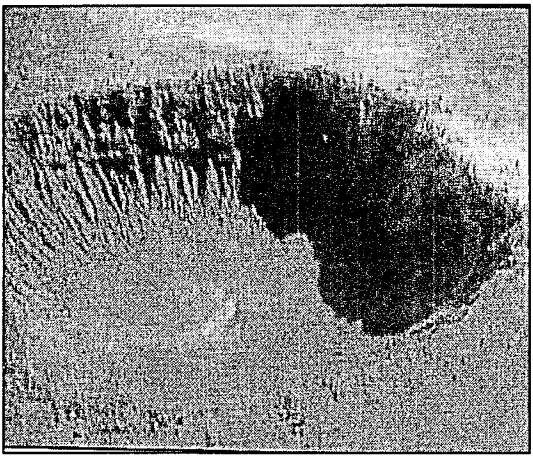
دوای ئەوە هەلوویستی خۆی ڕاگەیاند دژی جوولانەوەی دەستووری و بووە هۆی ئەوەی ، کە بڕواشی بە ئەنجوومەنی نووێنەران کە ئەندامانی لە مەلایەکان پێك هاتبوو ، نەبێت ئەمانە هەمووی هۆکاری ئەوەبوون ، کە ڕووسەکان پشتی مەحەمەد عەلی بگرن و وەك کودەتایەك . ئەویش بەچەند فرقەیەکی قوزاقی فارسی و بە پشتیووانی سەرکردەی ڕووس هەلووەشاندنەوەی پەرلەمانی ڕاگەیاند و حکوومەتی سەربازی پێکهێنرا .

ئەمەش لەدوای دووسالْ لەبەسەرچوونی یەکەم هەلبژاردن و یەکەم پەرلەمان و یەکەم دەستوور لە وولاتی فارسی و ئەم داروودەستەیان گرت و زۆربەی هەرەزۆریان لە سێدارەدان .

١٩٠٨/٦/٣٠ دۆزینەوەی کەشتییەکی ئاسمانی کە لە دورستکراوی مرۆڤ نەبووەو تەقیتەوە لە ناوچەی– تفگوسگای– هەرێمی سیبیریای ڕووسی، کە زانایان لێکۆلینەوەیان لەسەر پارچەیەك لەو کەشتیە کردبوو. کە کێشەکەی پەنجا

کیلــۆگرام دەبــوو ، کــە ئــەویش بــووە هــۆی وێرانکردنــی زیــاتر لــە ۲۰۰۰ کیلۆمەتر چوار گۆشە لە دارستانەکانی سیبیریا. شایانی باسە کە تاکوو ئێستا نهێنیەکانی ئەو کەشتیە بەتەواوی ئاشکرا نەکراوە لەلایەن دەسەڵاتە یەك لە دوای یەکەکانی ڕووسیا، کە چەند کیلۆ مەترێك لە زێی تفگوسکا دور دەبێ لە سیبریادا .

۱۹۰۸/٦/۳۰ ڕوودانی پێکدادان لە نێوان زەوی و نیزك ... لەم ڕۆژەدا ئەستێرەی نیزك لە ناوچەی سیبیریا بەکێشی ٤٥ هەزار تەن خۆیدا لە زەوی بەقەبارەی ٤٠ مەتر . لەو خۆ بە زەوی دادانە بووە هۆی لە

ڕیشەکێشانی ۸۰,۰۰۰,۰۰۰ ملیۆن لە دارو درەخت و ۲۰۰ قۆرتی لە زەوی دروستکرد .

... هەروا خۆدانی نیزك لە زەوی لە وویلایەتی ئیریزونا لە ئەمەریکا کە کێشی ۹۲۰۰ هەزار تەن بوو . ئەو قۆرتە یاخوود کەندەکە بە بازنەی ۱,۹۲ کم دروستکرد بە قووڵی ۱۷۰ مەتر ... ئەستێرەی نیزك بەدەیا جار پارچەکانی کە لەو ئەستێرە جیادەبنەوەو دەکەونە سەر زەوی مەترسیدارەو گەر لە شارێك یاخوود لە ناوچەیەك بدات دەبێتە هۆی وێرانکردنی بە پێی قەبارەو گرانی ئەو پارچە جیابووەو لە سەر گۆی زەویدا.

هەروا ئەستێرەی – مزنب – لە هەر ٧٦ ساڵ جارێك دەردەکەوێت , کە یەکەم دەرکەووتنی لە ساڵی ۱۹۱۰ بووەو دوا دەرکەووتنیشی لە ساڵی ۱۹۸٦ بووە ، بەرامبەر بە دانیشتووانی سەر گۆی زەوی لە جیهان .

هەروا مزەنەبی – بنیت – لە مانگی/٤/۱۹۷۰ دەرکەوتووە ... مزەنەبی – بیلیە – لە ساڵی ۱۸۲٦ دەرکەوتووە ... مزەنەبی – هیل ویب – لە ساڵی

١٩٩٧ دەرکەوتووە ... سەرەرای دەرکەوتنی دیکەی لە ماوەکانی رابردوو لەنێوان ئم سالانەدا ... ئەویش بەهۆی بوونی کامێرای تلسکۆبی هابل و چەندین رێگەی دیکەی تەکەنەلۆژیا , کە بەپێچەوانەی بەر لە ناوەندەکانی سەدەی رابردوو بووە لە جیهان .

سەرچاوە :- آيات العلوم الكونية - بەرگی ½ ل/١٦٣ دانانی کۆمەڵە زانایەکی جیهانی کە ژمارەیان ٢٦٩ زانایە . چاپی یەکەم /٢٠٠٧ .

١٩٠٨/٧/٦ نووێنەری کورد - شەریف پاشا - وازی لە کاری بالوێزی دەسەڵاتی عوسمانی تورکی هێنا ، کە بالوێزی عوسمانی بوو لە وولاتی سووید بەهۆی توووند رەوی و شۆڤینی دەسەلاتی ئیمپراتۆریەتی عوسمانی و ئازاردانی کورد لە باکووری کوردستان و ناوچەکانی دیکەی ژێر دەسەلاتی عوسمانی لە کوردستاندا .

١٩٠٨/٧/٩ لە کۆبوونەوەی ئەنجوومەنی وەزیرانی دەسەڵاتی عوسمانی تورک سەرهەڵدانی کێشەکان دەرکەووتن ، کە ناکۆکی گەیشتە ناو ئەنجوومەن ، کە لەوکات رەزا شا بەرگری لە ئیتحادیەکان دەکرد ، بەڵام ئیسماعیل شا دژی هەلووێستی ئیتحادیەکان وەستا.

١٩٠٨/٧/٢٣ کۆبوونەوەی کۆمەڵێك لەپێنووسە رۆشنبیرو رووناکبیری خێرخوازی کورد لەشاری ئەستەمبۆلی تورکیا ، لە پێناو دامەزراندنی کۆمەڵەی کوردی بۆ راست کردنەوەی رۆژنامەی کوردی لە پێناو خزمەتی زمان و کەلتوورو داب و نەریت و مێژووی کورد لە کوردستاندا .

١٩٠٨/٧/٢٣ بەرپابوونی کودەتای کۆمەڵەی ئیتحادیەکان لە تورکیای ژێر دەسەلاتی عوسمانی ، کە بووە هۆی دامەزراندنی دەووڵەتێکی دەستووری ئیمپراتۆری عوسمانی تورك ، کە ئەویش کاردانەوەی خراپی کردە سەر بزووتنەوەی رزگاری کورد لە کوردستان بەتایبەتی لە باکووری کوردستان .

١٩٠٨/٧/٢٣ بە هەفتەیەك لە دوای راگەیاندنی شۆرشی دەستووری دەووڵەتی عوسمانی ، ئیبراهیم پاشای مللی راپەرینی خۆی راگەیاند لەپاریزگای دیاربەکر لە باکووری کوردستان ، کە لەو کاتە بەرەو شاری منەوەرەی سعوودی

دەگەراوە

بـەلام ئـالآی راپـەرینی دژی دەسـەلآتی عوسمـانی راگەیانـدو گـەراوە شـاری ویرانــشەهرو گــەمارۆی هێزەکــانی ســوپای عوسمانیــدا لــە شــارەکەو دەووروبــەری ، بـەلآم لــە دوای بلآوبوونــەوەی ئــەو کــارە دانیـشتووانی پارێزگای دیاربەکر تووشی دلخۆشیەکی سەرسوورمان بوون ، لەهـەمان کات وەزیـری جـەنگی عوسمـانی راگەیانـدنی بلآوکـردەوە ، ئـەویش بـە نـاونووس کردنی هێزی سووپای یەدەگی فریاکەووتن لەپارێزگای دیاربـەکر لـەباکووری کوردستان .

١٩٠٨/٧/٢٤ لە ئەنجامی هەولْو توانای کۆمەلْەی ئیتحـادو تـەرەقی و بەرپابوونی راپـەرین لە لایەن ئەندامەکانی ، لە ئاکامی ئەو راپەرینەو لە باری بارودۆخەکە پرژانـە ناو هێزەکانی سووپای عوسمانیو داموەدەزگا هەمەجۆرەکانیدا .

کـە کاردانـەوەی کـردە سـەر دەسـەلآتی عوسمـانیو پالْەپەسـتۆی لـە سـەر دەســەلآتی ســولتانی عوسمــانی ســولتان عبدالحمیــدی دووەم ، بـە لــەکار وەستاندنی دەستووری سالْی ١٨٧٧دا .

١٩٠٨/٨/١٧ دامەزراندنی لقی کۆمەلەی ئیتحادیو تەرەقی لە شاری سلێمانی لەباشووری کوردستان لە لایەن ئاغا فەتحوللا چەلەبی .

١٩٠٨/٨/٢٢ یەکەم دورستکراوی شەمەندەفەر دەستی بەکارکرد ، کە لـە شـاری مەدینـەی منەوەرەی سعوودی گەیشتە شاری دیمەشقی پایتـەختی ئێستای سـووریا ، کە ئەمە خەونێکی بێ وێنە بوو لەلایەن وولآتانی ئیسلام لە هـەرێمی شـام کـە سێ رۆژی خایاند .

١٩٠٨/٩/٢٥ بۆ یەکەم جار لە مێژوی کورد لە تورکیای عوسمانی یانەی کوردی لـە تورکیا دامەزرا ، بە مەبەستی کردنەوەی قوتابخانەو کردنی زمانی کـوردی بـە زمـانی رەسمـیو دامەزرانـدنی فەرمانبـەری کـورد لـە داموو دەزگـا هەمەلایەنـەکانی دەوولْەتی عوسمانی داگیرکەری خاکی کوردستان.

١٩٠٨/٩/٢٥ دامەزرانـدنی کۆمەلْـەی هاوکـاری و تـەرەقی کـورد لـە دوای سـەرکەووتنی کودەتای مانگی/١٩٠٨/٧ دژی سـولتانی عوسمـانی سـولتان عەبدولحەمیـدی دووەم .

ئەم کۆمەڵەیە توانی گۆڤارێك دەربکات بەناوی – کورد هاوکاری تەرەقی گەرتسی – کورد و تعاون وترقی گەزتسی – کە ببێتە زمانحاڵی و ئەم کۆمەڵەیە بە نووسەرو شاعیری ناوداری کوردی – پیرەمێرد – بەخاوەنی ئیمتیاز دەست نیشان کراوو ، لە هەمان کات بەرپرسی نووسین ...لە هەمان کات ئەحمەد جەمیل دیاربەکری بەسەر نووسەر هەڵبژارد .

کە گۆڤارەکە لە چاپخانەی – سیلانیك – و – ناوەند – دەرکرا لەشاری ئەستەمبوڵ لە تورکیا ، ئەم گۆڤارەش دەگەیشتە زۆربەی شارەکانی کوردستان بەگشتی و کاردانەوەیەکی گرنگی بینی لەبەرزکردنەوەی هەستی نەتەوەیی و رۆشنبیری و بووە هۆکاری ئەوەی ، کە ئەم کۆمەڵەیە چەندین لقی لەشارەکانی کوردستان بکاتەوە لە هەموو شارەکانی کوردستان بە باکوورو باشووریەوە .

١٩٠٨/٩/٢٥ دامەزراندنی کۆمەڵەی بەرزی پێشکەووتنی کوردی لە شاری ئەستەمبوڵ لە لایەن – ئەمیر عالی بەدرخان –ژەنەراڵ شەریف پاشا– شەهید سەید عەبدولقادر، لە پێناو بە رۆشنبیر کردنی گەلی کوردستان و لە پێناو بەهێزکردنی بزووتنەوەی ڕگاریخوازی کورد لە باکووری کوردستان.

١٩٠٨/١٠/٥ وولاتی بوولگاریا سەربەخۆیی خۆی ڕاگەیاند ، بە جیابوونەوەی لە ژێر دەسەلاتی ئیمپراتۆریەتی عوسمانی و لەژێر سەرکردایەتی ئەمیر فردینالند ، بەلام دوای ئەوە نازناوی خۆی گۆڕی بۆ ناوی قەیسەری بوولگاریا ... و بەردەوام بوونی تاکوو ساڵی

١٩٤٦/٩/٨ بە راگەیاندنی کۆماری بوولگاریا
کە ناوی پایتەختەکەی – سۆفیا – یەو ژمارەی دانیشتووانی ، ١,٣٩٠,٠٠٠ ملیۆن کەسە . هەروا ژمارەی دانیشتووانی وولاّتەکەی ، ٩,٨٥٠,٠٠٠ ملیۆن کەسە . هەروا رووبەری وولاّتەکەی ١١٠,٩١٠ کیلۆ مەتر چوار گۆشەیە . هەروا چڕی دانیشتووانەکەی ، ٤٠٨ کەس لە یەك میل چوار گۆشەدا . هەروا نژادەکانی ، بوولگاریەکان ٨٧٪ . تورك ١١٪ ز لە وولاّتەکەدا .

١٩٠٨/١١/٧ بە پێی پەیمانی هەرێمەکانی تەوەری شەڕو ڕێکەووتن لە نێوان نەمساو ئیمپراتۆریەتی عوسمانی مۆرکرا ... کە نەمسا قەرەبووی داگیرکردنی بۆسنەو هرسکی گێراوە ، کە دەسەلاّتی تێدا دەگێڕا هەر چەندە وویلاّیەتی کانتا لە ژێر دەسەلاّتی عوسمانیدا بوو، بەلاّم دوای ئەوە ئیمپراتۆریەتی نەمسا خستیە ژێر دەسەلاتی خۆی ، کە بووە هۆی لێك ترازانی پەیووەندی لە نێوان بۆسنەو هرسك لەگەلّ نەمسا لە بەر ئەوەی سربیا داوای خاوەنداریەتی بۆسنەو هرسکی دەکردەوە لە هەرێمی بەلکاندا .

١٩٠٨/١١/٩ بلاّو کردنەوەی یەکەم ژمارەی ڕۆژنامەی – کورد– لەلایەن زاناو کەسایەتی و شاعیری نەتەوەی کورد تۆفیق بەگ– پیرەمێرد– لەشاری ئەستەمبۆلی پایتەختی ئەوسای ئیمپراتۆریەتی عوسمانی ، کە سەرنووسەرەکەی– ئەحمەد جەمیل پاشا– بوو. لە شارەکەدا .

١٩٠٨/١١/٢٣ جێگری کوونسلی ڕووسیای قەیسەری– ئکیمۆفیتش– لە شاری ئەستەمبۆلی پایتەختی دەسەلاّتی عوسمانی نامەیەکی ئاراستەی وەزارەتی دەرەوەی ڕووسیا کرد .
بە ناوی ئەوەی کە نادی کورد لەهەرێمی یەریڤانو باکووری کوردستان، کە ژمارەی ئەندامەکانی لە ٧٠,٠٠٠ هەزار ئەندام زیاتر بووە. لە دوای دامەزراندنی نادیەکە لە هەرێمەکەدا .

١٩٠٨/١١/٢٩ بلاّوکردنەوەی یەکەم ژمارەی ڕۆژنامەی – التعاون والترقی الکردی– لە شاری ئەستەمبۆل لەلایەن تۆفیق بەگ – پیرەمێرد– ی شاعیری گەوورەی نەتەوەی کورد بووە لە کوردستان.

١٩٠٩

١٩٠٩/١ / ٥ لە دوای ناردنی شێخ سەعیدو بنەماڵەکەی بۆ شاری مووسڵ ، بەپێی پیلانێکی داڕێژراو لەلایەن کار بەدەستانی وویلایەتی موسڵ ، لە ئەنجام شێخ سەعیدو شێخ ئەحمەدی کوڕی و چەندین کەسایەتی دیکەی کورد شەهید کران و شێخ مەحمودی حەفید بریندار کرا لە کردەوەیەدا .

١٩٠٩/١/٢٢ لە دایك بوونی فەیلەسوفی سۆفیگەری ڕۆژئاوای سەدەی رابردوو – مارتن لێنگس – لە هەرێمی لانکشاری وولاتی ئینگلتەرا ... خوێندنی لە کۆلێژی ماگدلینی لەزانکۆی ئۆکسفۆرد تەواوکردووە ...لەچەندین زانکۆی دیکە خوێندنی تەواو دەکات و بۆ ووتنەوەی زمانی ئینگلیزی بەرەو لیتوانیا دەچێت . لە ساڵی ١٩٢٩ روو لە شاری قاهیرەی پایتەختی میسر دەکات و لەزانکۆی قاهیرە دەبێتە یاریدەدەری گوینۆن ی فەلسەفەی فەرەنسی .
لەدوای شۆڕشی میسر لە ساڵی ١٩٥٢ و ئەم وولاتە بەجێ دێڵێ .
هەروا بڕوانامەی دکتۆرا لە سەر ئەحمەد ئەلحەوی سوفی پێشکەش دەکات و لە ساڵی ١٩٦١ بە ناوی وەلی سۆفی ، لە سەدەی بیستەم بلاوی دەکاتەوە .
هەروا لە ساڵی ١٩٧٥ پەرتووکێك بەناوی – هێماونموونەکان لە ئیسلامدا – بلاودەکاتەوە .
ئەم مرۆڤە لە ژیانیدا پێنووسەکەی بەرهەم هێنانی لە پەرتووکی گرنگ بەردەوام دەبێت تاکوو لە ٢٠٠٥/٥/١٢ کۆچی دوایی دەکات و بەرهەمەکانی وەك خەزنەیەکی پر لە بەهاکانی جێ دێڵێ لە وولاتەکەیدا .

١٩٠٩/٢/٨ سوڵتانی ئیمپراتۆریەتی عوسمانی سولتان عەبدولحەمیدی دووەم لەلایەن تورکە ئیتحادیەکان لەدەسەڵات لابرا .

١٩٠٩/٢/٢٥ شاندێکی کوردی ئێزدی بە سەرۆکایەتی – ئیسماعیل پۆل – لە گەڵ بەرپرسانی دەسەڵاتی عوسمانی کۆبوونەوەیەکی رێکەووتنیان لە سەر ئازاردانی ئێزیدیەکان مۆرکرد ، بەڵام ئەنجامەکەی بێ سوود بوو ، بەهۆی هەڵوویستی شۆڤینیانەی دەسەڵاتی عوسمانی بەرامبەر بە کورد لە

کوردستاندا . بەتایبەتی لە هەرێمی باشووری کوردستان .

١٩٠٩/٣/٣١ بە هاندان و پشتگیری سولتان عەبدولحەمید شۆڕشی بەناو دژی دەستوور بەرپابوو ، بە ناوی شۆڕشی دەروێشەکان . ئەویش بەلابردنی بنەما بنەرەتیەکانی دەستووری عوسمانی وگەڕانەوەی بۆ جێ بەجێکردنی تەواوی شەریعەتی ئیسلامی لە سەر هەموو ناوچەو هەرێمەکانی ژێر دەسەڵاتی عەبدولحەمید ، لە ئەنجام بووە هۆی لابردنی سولتان عەبدولحەمید و کردنی محەمەد رەشاد بە سولتانی عوسمانی ، بە ناوی سولتان محەمەدی پێنجەم لە سەر ئیمپراتۆریەتی عوسمانی تاکوو هەرەس هێنانی ئیمپراتۆریەتەکە.

١٩٠٩/٤/٢٧ سولتان ڕەشاد بە ناوی سولتان محەمەدی پێنجەم ، دەسەڵاتی ئیمپراتۆریەتی عوسمانی گرتە دەست ، لەدوای لە دەسەڵات لابردنی سولتان عەبدولحەمیدی دووەم ، لە سەردەسەڵاتی ئیمپراتۆریەتی عوسمانیدا .

١٩٠٩/٤/٢٧ کۆبوونەوەی ٢٤٠ ئەندامانی ئەنجوومەنی ئەعیان ، لە کۆبوونەوەی هاوبەش و بڕیاری تەواویاندا بەداماڵینی دەسەڵات لە دەست سولتان عەبدولحەمیدی دووەم و ڕەشنووسەکەی دەستوور بۆ بڕیاردان لەسەری ئامادە کرا .

بەڵام ئەمینداری فتواکە نوری ئەفەندی بوو خۆی داوای ئەو کۆبوونەوەی کرد بوو ، ئەو داوایەی ڕەتکردەوە تەنیا هەندێ لە بەشەکانی کۆتایی نەبێت ، کە ئەمەش کودەتایەکی سەرەکی بوو لە بەلاوەنانی دەسەڵاتی عوسمانی لە پێناو بەهێزترکردنی دەسەڵاتی عوسمانی بەپێی گۆڕانکاری سەردەمیانەدا .

١٩٠٩/٤/٣٠ بە هۆی کار لێکردنی ڕامیاریەتی لە کۆمەڵەی ئیتحادو تەرەقی و کودەتای دەستووری لەسەر دەسەڵاتی عەبدولحەمید ، بە یارمەتی دانی جوولەکە لە داهاتووی دەسەڵاتی نوێی تورکیا ، کە ئەم کارە لە ئەنجام سەرکەوتنی بەدەست هێنا لە هەموو بوارەکان . کە ئەم ڕۆژە ناوزەند بوو بە ڕووداوی ٣١ / مارت لە ساڵەدا .

١٩٠٩/٧/١٦ بە هۆی دروست بوونی کێشەو ململانێی لە نێوان جووڵانەوەی دەستوریەکان و دەسەڵاتی سەربازی لە وڵاتی فارس ، هێزێکی ٥٠٠٠ پێنج هەزار چەکدار لە بەختیاریەکان – هۆزە ئێرانیەکان – بەرەو تارانی پایتەختی وڵاتی فارس بەڕێکەووت لە ئەنجام فرقەی قۆزانیەکان دەسەڵاتی

مەحەمــەد عــەلی بــەلاوەنا و زۆربــەی زۆری شــارەكانی وولاتــی فارســیان داگیركـردو بـووە هـۆی ئـەوەی كـە مەحەمـەد عـەلی شـا ڕوو لـە باڵۆێزخانـەی ڕووسیای قەیسەری بكات و دوای ئەوە بەرەو ڕووسیا هـەڵات ، دوای ئـەوە ســەر لــە نــوویێ پەرلــەمان پێـك هێنرایــەوە و بڕیــاری لەدەســلاّت خــستنی مەحەمەد عەلی شایان داو عەزد ئەلمەلك سەرەك هۆزی قاجار كرا دەسەلاتدار لەسەر ولاّتی فارسدا .

كـە ئەمـەش بـووە هـۆی بـەرپابوونی شـەڕ لـە نێـوان ڕووسـیای قەیـسەری و دەســەلاّتی مەشــروتیەكان ، كــە بەریتانیــەكان لەگــەڵ عــەزد ئەلمــەلك و لایەنگرانی بوون – واتە جوولانـەوەی دسـتووری – كـە ئەمـەش ڕوون بـوو ، بـە جیـاوازی لـە نێـوان هـەردوو دەوڵـەتی دەرەكـی ڕووسـیاو بـەریتانیا كـە كاریگـەری لەسـەر وولاّتـی فـارس هـەبوو هەریـەك بـۆ ئـەوەی دیكـە پـشتگیری دەكردلە پێناو بەرژەوەندی تایبەتیان لە وولاّتەكەدا .

١٩٠٩/٧/٢٦ لـە دوای بلاّوبوونـەوەی دەنـگ وباسـی هەڵوواسـینی فلیمـی سـینەمایی لـە شاری پاریسی پایتەختی فەرەنسا لـە ١٨٩٥/٤/٢٨، كـە دانیـشتووانی شـاری بەغـداش بـەم كـارە سـحراویەیان زانـی و بـەكارێكی هونـەری بـیێ وێنـەیان لەقەڵەمدا ، لە دوای هەوڵێكی زۆر لـەم ڕۆژەشـدا لـە دارولشەفا كـە دەكەوێتـە كەرتی گەرەكی كەرخ بۆ یەكەمجار نیشانی دانیشتووانی شـاری بەغدایان دا كە لەوكاتە فلیمەكان پێیان دەگووترا فلیمی یاریەكان .

دوای ئـەوەش بـە دووسـاڵ واتـە لـە ١٩١١/٩/٥ بەچـاودێری والـی بەغـدا – ئەحمە جەمال بەگ –ولە دوای ڕۆژئاوابوون فلیمێكی بیێ دەنگیـان نیشانی دانیشتووانی شاری بەغدا دا لـە گۆرەپـانی – پستان – لەگـەرەكی عوینـە لـە تەك كەرتی رەسافە .

كــە تابلۆیــەك لــەو فلیمــە دەردەكــەووت ، ئــەویش تەرمەكــەی شانــشینی ئینگلتــەرا ئــەدواردی حەوتــەم بــوو ... دوای ئــەوەش كــە بــەریتانیا لــە ١٩١٧/٣/١١ گەیـشتە نـاو خـاكی ئێـراق و شـاری بەغدا ، وزەی كارەبـاش لـە شاری بەغدا داگیرساو زیاتر گرنكی بەبواری سینەمە درا لـە گۆرەپانـەكان و لە هۆڵە شانۆییەكان .

بــەلاّم بەشـێوویەكی فــەرمی شاشــەی ســینەما لــە ئێـراق لــە ســاڵی ١٩٢٧

هەڵوواسـرا لـە سـینەمای نیـشتیمانی ئێراقـی لـە شـاری بەغـدای پایتـەختی ئێستای ئێراق .

١٩٠٩/١٠/١٥ بڵاوکردنـەوەی یەکـەم ژمـارەی گۆڤـاری – شـروقیەت– بـە زمـانی فەرەنـسی لەپاریـسی پایتـەختی فەڕەنـسا ، لەلایـەن کەسایەتی نـاوداری کـورد ژەنـەڕال شەریف پاشای خەندان .

١٩٠٩/١١/٢١ ڕۆژنامـەی – ڕەقیـب– کـە باشـترین ڕۆژنامـەی ئـەو کـاتی وویلایـەتی بەغـدا بووەولە بابەتێکی بلاوکروەیدا لە ژمارە/ ٦٦ی دا ، کە لە بەغدا چاپکرا داوا لە لە تورکەکان دەکات و دەڵێ :-

پێوویـستە لەسـەر حکوومـەتی دەسـتووری عوسمـانی لـە وویلایەتـەکانی ئـەو کەسـایەتیانە دابمـەزرێنن ، کـە زمـانی ناوچـەکەو نەتەوەکـە دەزانـن ، واتـە لـە کەسـایەتی نەتـەوەی دانیـشتووانی ناوچـەکە بـێ نـەك یـەکێکی دیکـە دابمەزرێنن و ببێتە هۆکاری چەوسانەوەو ئێش و ئازاردان.

١٩١٠

١٩١٠/ ١ /١٣ تـیرۆر کردنـی سـەرەك وەزیرانـی میـسر – بـترۆس غـالی – لەلایـەن ئیـبراهیم ناسف وەردانی لە کۆمەڵەی هاوکاری برایەتی لەمیسر.

١٩١٠/ ١ /١٣ کۆچـی دوایـی شـاعیرو نووسـەری نەتـەوەیی نـاوداری کـورد – شـێخ ڕەزای تالـەبانی – لـە شـاری بەغـداو گۆڕەکـەی لەمەزارگـەی شـێخ عەبـدولقادری گەیلانیە لە شارەکەدا .

١٩١٠/ ٢ / ٨ دامەزرانـدنی کۆمەڵـەی هـەیڤی لـە شـاری ئەسـتەمبوڵ ، کـە ئێـستا ئـەو پارێزگایە زیاتر لە ٣,٠٠٠,٥٠٠ ملیۆن هاووڵاتی کوردی لێی نیشتەجێن .

یەکەم :- بە هۆی گواستنەوەیان لەجێگەی ڕاستەقینەی خۆیان کە باکووری کوردستانە .

دووەم :- بە هۆی هەژاری و گەڕان بە دوای دابینکردنی بژێووی ژیاندا .

شایانی باسـە کە لـە دوای بەکۆمـەل کوژیەکـەی ئەرمـەن و کـورد لـە باکووری کوردسـتان لـە سـاڵی ١٩١٥ لەلایـەن دەسـەڵاتی ئیمپراتۆریـەتی عوسمـانی زۆربـەی زۆری دانیـشتووانی کوردسـتان پەرگەنـدەو تووشـی ئـاوارەی بـە کۆمـەڵ بـوون وهـاتن ، کـە باکووری کوردسـتانی ژێـر دەسـەڵاتی تورکیـای ئێستا کە زیاتر لە ٢١٢,٠٠٠ هەزار کیلۆمەترچوار گۆشەو ژمارەی کورد لە

تورکیا زیاتر لە ۲۲,۰۰۰,۰۰۰ ملیۆن کورد دەبێت لە دوای ساڵی ۲۰۰۵دا .

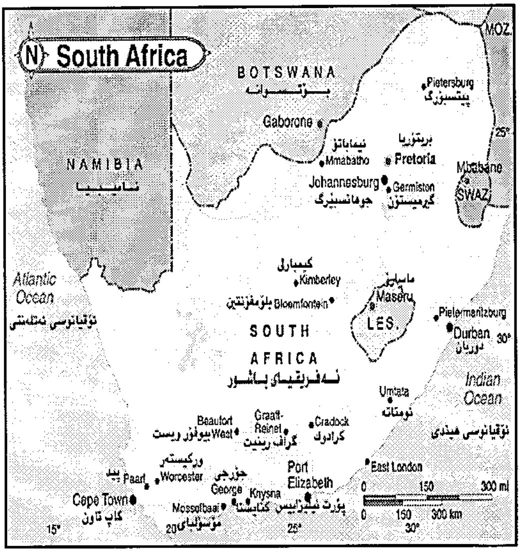
۹ / ۳ / ۱۹۱۰ مـۆرکردنی ڕێکەوتنامـە لـە نێـوان وویلایەتـە یـەکگرتووەکانی ئەمـەریکاو ئیمپراتۆریەتی عوسمانی ، بۆ ماوە زیاتر پێدانی ئەمەریکا بە دورستکردنی سێ/ ۳ هێلـی ئاسـنی شـەمەندەفەرو گـەڕان بـە دوای دۆزینـەوەی چـاوگەی نەوت بە درێژی/۲۰ کیلۆمەتر لەسەر هەردوو لایەنی ئەو سێ هێلە ئاسنیەدا .

ئەویش دوای دامەزراندنی کۆمپانیاکە بەناوی – شركة الانماء العثمانية – الامريكيـة – و هەلکەناندن ، ئـەویش لـە باشـووری کوردسـتان ، بـە تایبـەتی لەبابـە گوڕگـوڕی کـەرکوکی کوردسـتانو ناوچـەی کەنـدێناوەو ناوچـەی خانەقین
کـە جێگـەی دەرخـستنە کـە نـەوت لـە ڕۆژهـەڵاتی ناوەڕاسـت یەکـەم جـار لـە ناوچەکانی باشووری کوردستان بەر لە وولاتانی ئێستای کەنداو بووە ۰۰۰ بـەڵام کـورد بـە هـۆی کێـشەو ململانێـی نـاوخۆو پاراسـتنی بەرژەوەنـدی دەسەڵاتو تیرەو ئاین نە ۰۰۰؟ ۰۰۰! ۰

۱۲/ ٤ /۱۹۱۰ هێزە چەکدارەکانی کورد لـە باشـووری کوردسـتان بەشـداری ڕاپەڕینـە جـۆراو جۆرەکـانی دژ بـە بـەریتانیاو ئیمپراتۆریـەتی عوسمانیـان کـرد ، لـە هـەردوو بواری نەتەوەیی و نیشتیمانیدا .

۱۹۱۰/٤/۲۱ کۆچی دوایی ڕۆمان نووسـی ڕۆژئاوای وویلایەتـە یـەکگرتووەکانی ئەمـەریکا – مارك تووین – لە وویلایەتی کرنکیك ...شایەنی باسە ئەم ڕۆژنامەنووسە لە مانگی/ ۱۸۳۵/۹ ، لە وویلایەتی میسووری لەدایك بووە ، مارك تووین لە تەمـەنی دە سـاڵان بـاوکی دەمرێـت و ناچـاردەبێت ڕوولـەکارکردن بکـات لـە پێناو دابینکردنی بژێوی ژیانیدا ، دوای ئەوە بەهۆی شەڕی ناووخۆی نێوان وویلایەتـەکانی بـاکوورو باشـوورلە ئەمـەریکا و بەناچـاری لـە سـاڵی ۱۸٦۱ دەبێتە سەرباز.
دوای ئەوە لە ساڵی ۱۸۷٦ ڕۆمانە بەپێزەکەی– تۆم سـۆیەر – دەنووسـێت ، کە باس لە دوومناڵ دەکات ، دوای ئەوەی لـە سـاڵی ۱۸۸٤ ڕۆمـانێکی دیکـە دەنووسـێ بـە نـاوی – هـۆگلیریفن– و بـلاوی دەکاتـەوەو بـەردەوام دەبێـت لـە

نووسینە هەمەجۆرەکان.

١٩١٠/٥/٣١ ئـــەفریکیای باشـــوور سـەربەخۆیی خــۆی ڕاگەیانـدو لـە هـەمان کات پارتی نیشتمانی ئەفریکی دامەزرا ، کە لەلایـەن کەسـایەتی و ڕۆشـــنبیرانی تـــیرەی بـــووێر سـەرکردایەتی دەکـرا ، هــەر لــەو کاتـــەش پـــارتی کـۆنگرەی نیـشتمانی ئەفریکیا دامەزرا لە پێناو بەرگری کردن لەمافی زۆرینەی ڕەش پێستەکان لە وولاتەکەدا .بە ناوی کۆماری باشووری ئەفەریکیا . و پایتەختی یاسابی شاری – کاپ – ە و ژمارەی دانیشتووانی ، ٢,٠٦٠,٠٠٠ ملیۆن کەسە . و ناوی پایتەختی کارگێری وولاتەکە – بریتۆریا – یەو ژمارەی دانیشتووانی ، ١,٤٠٠,٠٠٠ ملیۆن کەسە . هەروا ژمارەی دانیشتووانی وولاتەکە، ٤٥,٨٧٥,٠٠٠ ملیۆن کەسە . هەروا رووبەری وولاتەکە . ١٢,٢١٠,٤٢٠ کیلۆ مەتر چوار گۆشەیە . هەروا چڕی دانیشتووانی . ٩٧ کەس لە یەک میل چوار گۆشەدا . هەروا نژادەکانی ، ڕەش پێست ٧٥٪ . سپی پێست ١٤٪ . ڕەنگاورەنگەکان ٩٪ . لە وولاتەکەدا .

١٩١٠/٦/١٤ دەرچوونی گـەلانی ڕووسـیا لـە کۆیلایـەتی و هەژاریـەتی ژێـر دەسـتەی دەسـەلاتی قەیـسەری ڕووسـیاو بوونیـان بـە جووتیـارو دابەشـکردنی زەوی بەسەریان و ڕووکردنە بواری کشتووکالی ، کە کۆیلایـەتی لە ژێر دەسـەلاتی قەیـسەرە یـەک لـەدوای یەکـەکان زۆر گـران و کووشـندەو دژووار بـووە لـە وولاتەکەدا .

بـە تایبـەتی لـە دوای کۆتـایی جەنگـەکانی نێـوان فەرەنـساو ڕووسـیا.

لەلایـەکی دیکـە بـەرپابوونی جـەنگی یەکـەمی نێـوان ڕووسـیاو دەسـەڵاتی عوسمانی لە سەر خاکی کوردستان.

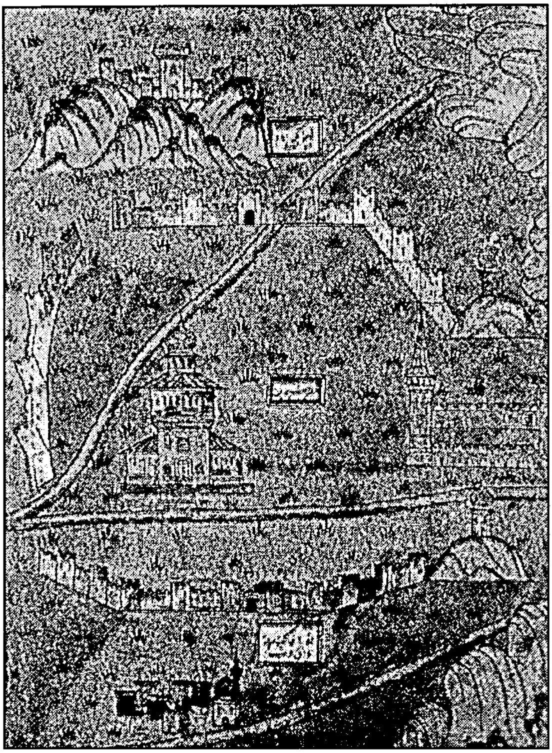
١٩١٠/٩/١٠ نووسەرو ڕووناکبیرو ئەدیبی ناوداری جیهانی – تۆلستۆی– کۆچی دوایـی کـردووە ، کـە تـاکوو ئێـستاش بەرهەمـە ناودارەکـانی لـە هـەموو بوارەکـان کاردانەوەی کاریگەری خۆی هەیە لەجیهاندا .

١٩١٠/١٠/١٠ کۆمەڵـەی هـەیڤی لەلایـەن عومـەر جـەمیل بـەگ پاشـا و قـەدری جـەمیل پاشـاو فوئاد تەمۆ بـەگ و ئـەکرەم جـەمیل پاشـاو مەمدوح سـەلیمەوە دامـەزرا ، دوای ئـەوە دەسـتی کـرد بـەبلاو کردنـەوەی گۆڤارێـك بـە نـاوی ڕۆژی کـورد ، دوای گـۆڕا بـە نـاوی هـەتاوی کـورد ، لـە پاشـان گـۆڕا بـۆ نـاوی ژیـن. لـە باشـووری کوردستان .

١٩١٠/١٢/١٩ لە دایـك بـوونی نووسـەرو وێنەکێشی فەرەنسی بـەناونگ – ژان ژینیـێ– لـە باوکێکی نادیـارو دایکێـك ، کـە دوای چـەندین مـانگ وازی لێـدێنێت و دواتـر لەپەناگەی هەتیوان سپاردیە خێزانێك لەگوندی – لبنی– لە فەرەنسا .

١٩١١

١٩١١/١/١٤ لـە مـاوەی ٧٢ ڕۆژ بـەفرێکی بـێ وێنـە لەشـاری هـەولێرو دەوروبـەری لەهـەرێمی باشـووری کوردسـتان باری بـەبێ پـچران ، کـە بـووە هۆیگـۆڕینی بـاری کـەش و هەوایەکـە بـارێکی بەسـتەلەکی و کاردانـەوەی لـە سـەر بـاری ژیـانی دانیـشتووانە کـە بـە بلاوبوونـەوەی برسـیەتی و نەخۆشـی نالـەبار بـە تایبـەتی گرتنـەوەی ئـاژەڵی کێـوی وەك ، گـورگ و چـەقەڵ و کـەمتیار، لەهـەمان کات کاری کردە سەر دانیشتوانی ناوچەکەدا .

١٩١١/١/٣١ کۆمپانیــــــــە نەوتیــــــەکانی ئــــــــەڵمانیا ناچاربوون کە ماف بەرهـەم دەرهێنـانی نـەوتی ئێـراق ، کـە زۆربـەی لـە سـەر خـاکی کوردسـتان بـوو لـە پارێزگـای کـەرکوك وخانـەقین و کەنـــــدیناوەی ســـەر بەناحیـــەی دیبەگـــــــەی پارێزگـای هـەولێر لـــە باشـــووری کوردســـــــتان بفرۆشێتە کۆمپانیەکانی بەریتانیا – ئەنگلۆ – پێرشیان نۆبل کۆمپانیا – و – ئەنگلۆ – سگۆینە – بەرامبەر ٢٤ بەش لە کۆی ٨٩ هەزار بەشدا لە بەرهـەم هێنانی نەوتی خام لەخاکی ئێستای ئێراق کە ئەوکاتە لە وویلایەتی مووسل ئەو نەوتانە بەرچاوی بەرهـەم هێنـانی بەرەو بە ئـەنجام گەیانـدن هـەنگاوی دەنـا ، لـــە ئەنجامـــە داهاتووەکـــان بـــەریتانیا و ئەلمانیابەهاوکاریـــەتی ئیمپراتۆریەتی عوسمانی بەتایبەتی لە سەرخاکی باشووری کوردستان .

١٩١١/٢/٦ لـە دایـك بـوونی ئەکتـەری نـاوداری ئەمـەریکی – ڕۆناڵـد ریگـان ، دوای ئـەوە رووی لـە بـاری رامیـاری کـردو بـە هـۆی زیرەکـی تـوانی ببێتـە دادوەری وویلایەتی کالیفۆرنیا ، دوای ئەوە بووە سەرۆکی ئەمەریکا کە بووە ژمارە/ ٤٠ لە گرتنە دەستی پۆستی سەرۆکایەتی لە ئەمەریکادا .

١٩١١/٢/٢٤ بڵاوکردنەوەی یەکەم ژمارەی ڕۆژنامەی – حواث – کـە رۆژنامەیـەکی تـورکی

بـوو ، بـه سەرپەرشـتی ئەحمـەد قـوودس زاده ، بـۆ مـاوەی حـەوت سـاڵ بەردەوام بوو لەدەرچوونی لە شاری کەرکوك لەهـەرێمی باشووری کوردستان ، بــه پــشتیووانی یارمـــەتی دارایــی دەســـەڵاتی عوسمــانی لـــه پێنـــاو بڵاوکردنـەوەی هەسـتو بە هێزکردنـی بە بوونی بیری نەتـەوەیی تـورك لە پارێزگاکەدا .

١٩١١/٣/٧ دەسەڵاتی وولاتی یەمەنی ئەوکات نووێنەریان ڕەوانەی باکووری کوردستان کرد ، لەپێناو پەیووەندی کردن لەگەڵ هەندێ لە کەسایەتیە ناودارەکانی کورد ، لە ناوچەی شارەکانی دیاربەکرو موشو خنسو ناوچەکانی دیکە لە باکووری کوردستان ، کە لە گەڵ نووێنەری ئاینی – ئیمام یحیا – کۆبوونەوە یان ئەنجامدا لەشاری مۆش لە هەرێمەکەدا .

١٩١١/٦/٦ بڵاو کردنەوەی یەکەم ژمارەی گۆڤاری – ڕۆژی کورد – لە شاری ئەستەمبوڵ تورکیا ، کە ڕۆلی گرنگی هەبوو لە بەڕۆشنبیر کردنو بەرز کردنـەوەی هەستی نەتەوەیی نیشتیمانی لە کودستان بەتایبەتی لە باکووری کوردستان.

١٩١١/٧/١٣ هەندێ لە داواکاری تۆرانیەکان کۆمەڵەیەکیان پێك هێنا بەناوی – کۆمەڵـەی تـورك ئۆجـاغی – لـه ژێر دەسـەڵاتی عوسمـانی کە بەمانای نیشتمانی تـورك دێتو دوای ئەوە چەندین لقیان لە زۆربەی شارەکانی تورکیا کردەوە .

ئـەویش لـە پێنـاو دەرخـستنی بـوونی نەتـەوەی تـوركو سـەرکردەکانیان لەجـەنگیزخانو ئۆغـوزو هۆلاکـۆو تـەیمووری لـەنگ... لـە هـەمان کـات داواکاریـەکانیان بە نـاوی ئـەوە بـوو ، کـە ٤٠ ملیـۆن تـورك لـه ژێـر دەسـەڵاتی ڕووسیا دایە لەئاسیای بچوكو قەفقاردا ، کە ئەمانـە دەووڵـەتی عوسمانیان لێپێکهاتووە لە ناوچەکەدا ...!.

بـەڵام لەڕاسـتی ئـەوە ڕاسـتی تێدانیـە ، کـە بـەم شـێووەیە کۆمەڵـەی تـورك ئۆجـاغی کـاری بـۆ کردبـوو تـەنیا بـیری شـۆڤینی نـەبێت لـەژێر بـاڵی ئیمپراتۆریەتەکەدا .

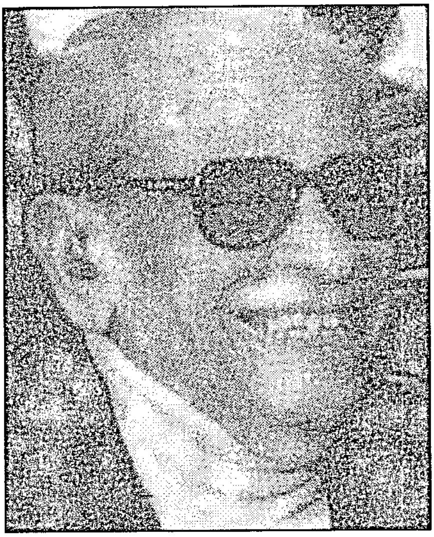
١٩١١/١٠/٢ لـە دایـك بـونی –جـاك ڤینـی– لـە وویلایـەتی ویسکنـسن لـە شارۆچـکەی هیلۆکی ، کەخاوەنی بەدەیا چیرۆکی خەیالی بووەو کاری کردۆتە سەر بواری

پیشەسازی ڕاگەیاندن .

١٩١١/١٠/٢١ مــۆرکردنی ڕێکەووتننامــه لــه نێــوان ڕژێمــی فارســی ئێــران و ڕژێمــی ئیمپراتۆریــەتی ، ئــەویش لــه پێنــاو چارەســەرکردنی کێشــەی سنووری لـه نێوانیاندا که زۆربەی زۆری سنوورەکانی نێوان هەردوو دەسـەڵاتەکه لەسـەر خاکی ڕۆژهەلات و باکووری کوردستان بووله کێشووەری ئاسیادا .

١٩١١/١١/٨ دامەزرانـدنی پـارتی- حـزب الحریـة والائـتلاف- لـه پێنـاو یـەکبوونی یـەك ووشەی بەرهەڵستکاریو ، له پێناو ڕاکێشانی نەتەوەکانی کـه تورك نین و دژی ئیتحادیەکان... شایانی باسه ئیتحادیەکان بیری شۆڤینیان بەهێزبوو له به تورك کردنی نەتەوەکانی دیکەی ژێر دەسەڵاتی عوسمانی ، به تایبـەتی له باشوورو باکووری کوردستاندا .

١٩١١/١٢/٨ بۆ یەکەم جار له شاری بەغدا بەردی بناخەی پـەیمانگای مامۆستایان دانرا ، ئــەویش لــه پێنــاو پێگەیانــدنی مامۆســتای فێرکردنــی خوێنــدکاران لــه شارەکەو شارەکانی دیکەی وویلایەتی بەغدا .

١٩١١/١٢/١١ لـــەدایك بـــوونی ئـــەدیب و نووســـــەرو ڕوونـــــاکبیری نیشتیمانی گـەورەی عـەرەبی - نــــەجیب مــــەحفوز - لــــه گــەرەکی جەمالیــه لــه شــاری قاهیرەی پایتەختی میسر ، ئەم نووســـەرە ناوەکـــەی بـــەناوی دکتــۆرێکی جیهــانی کــراووه ، که ئەو دکتۆرەی سەرپەرشتی لـــەداکیك بـــوونی نـــەجیب مەحفوز کردبوو له شارەکەدا . شـایانی باسـه ئـەو ئەدیبـه لـه ساڵی ١٩٣٤ خەڵاتی لیسانسی له ئاداب لەبەشی فەلسەفه وەرگرتووه .
هـەروا لـه سـاڵی ١٩٨٨ خـەڵاتی نۆبلی پێبەخشراوه ، لـەدوای سـاڵەکانی ١٩٣٦ دەسـتی کـردووه بـه نووسـینی کورتـه چیرۆك لـه دوای دامەزرانـدنی

بەفەرمانبـەری مـیری ، دوای ئـەوە بـەردەوام بـووە لـە بوارەکـانی نووسـینی ڕۆمـان و چـیرۆك و چـەندین لایـەنی دیکـە تـاکوو کۆچـی دوایـی کـردووە لـە وولاّتەکەیدا .

١٩١١/١٢/١٤ گەیـشتنی یەکـەم مرۆڤـی نەرویـژی – ڕۆلـد ئاموندسـن– بـۆ جەمـسەری باشـووری گـۆی زەوی ، دوای سـێ ڕۆژ لـە گەڕانـەوەی چـەترەکەی جـێ هێشتبوو، واتە لە یادی کرد لە ناوچەکەدا .

١٩١٢

١٩١٢/١/١ لە دوای هەوڵێکی زۆر ئەویش بە ڕاگەیاندنی کۆماری چین لەلایەن دکتـۆر – سن بات سن – بە هەڵووەشاندنەوەی ڕژێمـی شانشینی بە دامەزانـدنی ڕژێمـی کۆمـاری لـە وولاّتەکـەدا . بـەلاّم کێـشەکان هـەر بەردەوام بـوون لـەم بوارەدا لە نێوان دەسەلاّتداران لە نێوان خۆیاندا لە ناو خۆی وولاّتەکەدا .

١٩١٢/١/١٨ گەیشتنی – ڕۆبەرت فالکۆن – بۆ جەمسەری باشوور.

شـایانی باسـە سـەدەی بیـستەم سـەردەمی پێـشبڕکێی نێـوان گەریـدە گەڕۆکـەکانی جیهـان بـوو ، لـە گەیـشتن بەهـەردوو جەمـسەری باشـوورو باکوور لەسەر گۆی زەویدا

١٩١٢/١/١٨ بلاّوکردنەوەی یەکەم ژمارەی ڕۆژنامـەی – حقوق – یـانی مـاف – لـە شـاری بەغدا لەلایـەن نووسـەرو ڕۆژنامەنووسـی نـاوداری کـورد مامۆسـتا مـەعروف چاووك لە شارەکەدا .

١٩١٢/٢/١٢ دامەزراندنی کۆماری چین لە ناوەندەکانی کێشەو ململانێی نێوودەووڵەتی لەبەرەو چوون بۆ جەنگی یەکەمی جیهانیو دابەشکردنو گۆڕینی نەخشەی جیهان ، بەتایبەتی لە ئاسیای بچووكو نیمچە دوورگەی کۆریای یەك بووی ئەو کات لە کێشوەرەکەدا .

١٩١٢/٤/١٠ کەشتی تایتانیك کە کەشتیەکی گەشتیارە دەووڵەمەندەکان بـوو ، لـە دوای بە ڕێکەووتنی بە گەشتی تایبەتی خۆی بەناو دەریای ئامپتۆن لە ئینگلتـەرە بەرەو نیویۆرك ، بە ڕێکەت کە ٢٣٤٠ هاوولاّتی هەڵگرتبوو ، لەئەنجامی بـەر یەك کەووتنی لەگـەڵ چیایەکی بەستەلەکی بەفری . کەشـتیەکە تێك شـکاو بووە هۆی گیان لە دەستدانی هەلگرانی . تەنیا ٧٠٠ هاوولاتـی لێ ڕزگار بـوو لە ناو کەشتیەکەدا .

ئەمــەش لــە دوای گەیــشتنی کەشــتی تایتانیــك و نزیــك بوونــەوەی لــە کەنارەکانی رۆژهەڵاتی وولاتی کەنەدا لە ١٩١٢/٤/١٤ و بەهۆی خۆدانی بە چیایەکی بەفری بەستەکەکە کەشتیکە نگرۆ بوو لەم رۆژەدا .

١٩١٢/٥/٥ بڵاوکردنـەی یەکـەم ژمـارەی ڕۆژنامـەی – پراڤدا– لـە شـاری پترۆسـبۆرگی پایتــەختی رووســیای قەیــسەری ئــەوکات ، لــە لایــەن پــارتی کرێکــاری سۆشیالیــستی دیمــوکراتی ڕووســی ، کــە زمانحــاڵی پارتەکــە بــوو ، بــە سەرکردایەتی لینین .

کە تاکوو ئێستاش ئەو ڕۆژنامەیە لە بلاو کردنەوە بەردەوامە لەلایەن پارتی کۆمۆنیستی ڕووسیا ، سەرەڕای چەندین جار لەپچڕانیدا بەتایبەتی بەر لە شۆڕشــی ئۆکتۆبــەری ســاڵی ١٩١٧ و دوای هەلووەشــاندنەوەی یەکیــەتی سۆڤیەت لە ساڵی ١٩٩١ دا ، لە ئەوروپای رۆژهەڵات و جیهاندا .

١٩١٢/٥/٢٠ هێزەکـانی سـووپای ئیمپراتۆریـەتی عوسمـانی تـورك پـەلاماری گونـدەکانی ناوچـەی خـانێی ڕۆژهـەلاتی کوردسـتانیدا ، بـەنیازی داگـیر کـردن ، بـەڵام هێزەکانی سمکۆی شـکاك توانیان ئـەو پەلامارە ڕەتبکەنـەوەو پاشەکشە بە هێزەکانی سووپای عوسمانی بکەن‌ودووریان بخەنەوە لە ناوچەکەدا .

١٩١٢/٦/١ وەرگێــڕی – مترجــم– ی بــالوێزی ڕووســیاو بــالوێزی بــەریتانیا لــە شــاری ئەســـتەمبۆڵی پایتـــەختی ئـــەوکاتی ئیمپراتۆریـــەتی عوسمـــانی ، چـــەند ئامۆژگاریانــدا بــە دەســەڵاتدارانی ئەســتەمبۆڵ ، کــە تیایاهــاتبوو . ئــەو جمووجۆڵە جەنگاوەرانەی کە لە ناوچەی قونووی باکووری کوردستان هەیە لادانێکی ئاشکرایە لە پەیمانی بەرلیندا.

١٩١٢/٧/٥ ئەنجامدانی پێشبڕکێی یاریەکانی جامی جیهـانی – ئۆلـەمپیات– لـە شـاری ستۆکهۆلم ئـەنجام دراو بـەردەوام بـوو تـاکوو ٧/٢٧ی هـەمان سـاڵ لـە نێـوان یاریزانانی وولاتانی بەشدار بوو لە شارەکەدا .

١٩١٢/٨/١٠ ڕۆماننووســی بــەناوبانگی بــەرازیلی – جــۆرج ئــەمادۆ – لــە باشــووری وویلایەتی – بامیا – چاوی بە جیهان هـەڵهێناوە ، کە مەڵبەنـدێکی بازرگـانی کردن بوو بە کوییلە ئەفریکیەکان لە وویلایەتی بەرازیل .

لــەدوای تــەواوکردنی قۆناخــەکانی خووێنــدن و هــەر لەســەرەتاوە پێنووسەکەی بەرەو نووسینی ڕۆمان هەنگاوینا ، کە یەکەم ڕۆمانی لەساڵی

١٩٣١ بڵاوکردەوە بەناوی – خاکی کەرنەڤاڵ – بەڵام بەر لەو رۆمانەش – نووسینەکانی بەناوی – کاکاو – مێگەلی لمەکان – کە بووە هۆکاری دەرکەوتنی کەسایەتی ئەمادۆ لەووڵاتی بەرازیل و جیهان .

بەهۆی بوونی بە ئەندام بوونی لە پارتی کۆمۆنیستی بەرازیل و لەوکاتەدا دەسەڵاتی بەرازیل دەسەڵاتێکی کۆنەپەرست بوو ، بەم هۆکارە کە دوورخراوەتەوە بۆ پاریس و لەوێش بۆ براگی پایتەختی ئەوکاتی یۆگۆسلافیا و لە و ووڵاتە ژیانی بەسەر دەبرد لەنێوان ساڵەکانی ١٩٣٠ – ١٩٤٠ – بەڵام دوای ئەوە لە ساڵی ١٩٥٢ گەرایەوە بەرازیل .

لە دوای گەرانەوەی دەستی کرد بە نووسینەکانی کە لەوکات هەوڵیدا لە گەڵ دەروونی گەلی بەرازیل بگوونجێ لە بوراەکانی کۆمەڵایەتی و رەگەزی گەلی بەرازیل و کیشوەر و جیهان . شانازی بەو رۆماننووسە بەتوانایە دەکەن . ئەمادۆ بووە ئەندامی شەرف لە فەیلەقی فەرەنساو لە ساڵی ١٩٩٥ پاداشتی کاکۆسی پرتووگالی پێ بەخشرا .

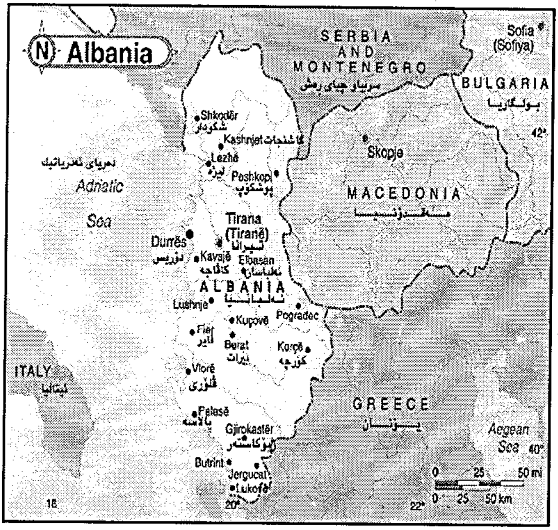
جۆرج ئەمادۆ خێزانەکەی بە ناوی – زیلیا – یەو کچوو کورێکی هەیە . ئەم مرۆڤە لە کارەکانی بەردەوام بوو تاکوو لە ٢٠٠١/٨/٨ لە تەمەنی ٨٨ ساڵیدا ماڵئاوایی لەگەل و بەرازیل و جیهان کرد . ئەم مرۆڤە نووسینەکانی بۆ ٤٨ زمان وەرگێردراون و زیاتر لە ٢٠ ملیۆن دانەی لێ فرۆشراوە لە بەرازیل ووولاتە جیا جیاکانی جیهان .

١٩١٢/١٠/١٧ بـــــالوێزی دەســــەڵاتی ئیمپراتۆریـەتی عوسمـانی لـە پترســـبۆرگی پایتـــەختی ڕووسـیای ئـەوکات ، لـە لایـەن بـەر پرسـی بـاڵای ڕووسـیای قەیـــسەری - ســـازانۆف - ئاگاداری دەسـەڵاتی عوسمـانی تـورکی کـرد کـە بڕیـاری داوە هێزەکـــانی لـــەو ناوچـــانە بکشێنێتەوە ، کە دووبـەرەکیان تیایـەو لەسـەرەوە دایـان بنـێ ، کە لەساڵی ١٩١٠ بڕیاری بۆ دراوە لە نێوان هەردوو وولاتدا ،

١٩١٢/١٠/٢٥ زۆر جـار هێزەکـانی سـووپای ڕووسـیای قەیـسەری و چـەکدارانی کـورد لـە ڕۆژهـەلاتی کوردستان بەگژ یەکدا دەچوون ... بۆ نموونـە ئـەو شـەڕەی کـە لـەنزیك - زندێشتەوە - ڕوویـدا . کە ڕووسـەکان لـەو بڕوایـە نـەبوون ، کـە چارەســەری کێـشەکە بـە هێزکردنـی دەســەلاتی ڕووســیا لــە ڕۆژهــەلاتی کوردسـتان بـە هێـزی چـەك چارەسـەر بکرێـت لەگـەڵ کـورد ، بـەلکوو دەبـێ بەکاری دبلۆماسی و یارمەتی دان چارەسەر بکرێت لە ناوچەکەدا .

١٩١٢/١١/١٧ بالوێزی دەسەڵاتی عوسمانی لە پترسبۆرگی پایتـەختی ڕووسیای ئـەوکات ، داوای لە - سازانۆف - کرد بۆ جێهێشتنی ناوچـەکانی سـەر سـنووری کـورد لە باکووری کوردستان بەهۆی پەرینـەوەی کـاری شـۆڕشـگێڕی هەمـە لایەنـەی کورد لە هەرێمەکەدا .

١٩١٢/١١/٢٨ وولاتـــی ئـەلبانیا بـــەر لەجـــەنگ سەربەخۆیی خۆی ڕاگەیانـد ، بـەلام لەجـەنگی یەکـەمی جیهـــانی بـــووە گۆڕەپانی بنـەڕەتی جـەنگ لـە نێـوان هاوپـــــەیمانان و سووپای ڕووسیا، کـــە لـــەو کـــات ئەحمـــەد زوگـــۆ سـەرکردایەتی ئـەلبانیای گرتـە دەست ، کە دەرەبەگێکی خـاوەن زەوی و بە سامانی زۆری چەوسێنەر بوو لە وولاتەکەدا

ئەم ڕاگەیاندنەش بە ناوی کۆماری ئەلبانیا بوو . کە پایتەختەکەی نـاوی — تیرانـا — ە یـەو ژمـارەی دانیـشتووانەکەی ، ٣٥٠,٠٠٠ هـەزار کەسـە . هـەروا ژمـارەی دانیـشتووانی وولاتەکـەی ، ٣,٩٥٠,٠٠٠ ملیـۆن کەســە . هـەروا ڕووبـەری وولاتەکـەی , ٢٨,٧٥٠ کیلـۆ مـەتر چـوار گۆشـەیە . هـەروا چـڕی دانیشتووانەکەی ،٣١٧ کەس لە یەك میل چوار گۆشـەدا . هـەروا نـژادەکانی ، ئەلبانیەکان ٩٨٪ . لە وولاتەکەدا .

١٩١٢/١٢/٦ کوونسلی ئەمەریکا لە شاری حەلەبی ئێستای وولاتی سووریا ڕاپۆرتێکی ئاراسـتەی سـەرۆکەکان کـرد ، بـە گەشـتەکانی لـۆرانس و مـستر لیۆنـاردۆو کۆمـەلێك لـە شـاندی شـووێنەواری بـەریتانیا لـە کـرکمیش ، کـە لـە نـاو ڕاپۆرتەکەی دەری خست بوو ، کە دەنگ و باسی وا بلاو بۆتەوە .

کە بنەماڵەی خدێووی لە میسر ، واتە محەمەد عەلی پاشا و شـەریفی شـاری مەککـــەو عـــزەت پاشـــا ســـکرتێری ســـولتان عەبدولحەمیـــدی پێـــشوو، عەبدوالرحمان ، ئەمیرحاج ، پیلانیان ئامادە کردووە .

لە پێناو ڕووخاندنی دەسەلاتی خەلافەت لـە تورکیا و سـووریاو فەلەسـتین و

ئێراق و نیمچە دوورگەی عەرەبی ، بە گەڕاندنەوەی خەلافەت بۆ یەكێك لە بنەماڵەی قورەیشیەكان لە شاری مەككەو دوورخستنەوەیان لە سیاسەت لە ناوچەكەدا .

١٩١٢/١٢/٦ لە بەردەوام بوونی كاری شووێنەوار ناسان ، ئەویش بە دۆزینەوەی پەیكەری شازادە – تادۆیها – ئینفەرتینی – ی هاوسەری فیرعەونی میسر ، لەلایەن – لودفیك یوزفات – لەووڵاتی میسردا ... شایانی باسە شووێنەوارەكانی ووڵاتی میسر ، بەتایبەتی ئەهراماتەكان كە یەكێكە لە شووێنەوارە هەرە گرنگەكانی حەووتی جیهان و لەهەمان كات سەرچاوەیەكی ئابووری گرنگە بۆ ووڵاتەكە لە بواری گەشت و گوزاردا .

١٩١٢/١٢/١١ لە شاری بەیرۆتی پایتەختی لوبنان كۆمەڵەیەك پێكهات بەناوی لێژنەی چاكسازی ، كە داوای ئیدارەی كاروباری ناوخۆییان كردو زمانی عەرەبیان كردە زمانی فەرمی و لە هەمان كات دژی زمانی توركی وەستان و لە ئەنجوومەنی نووێنەرانی عوسمانی و خزمەتی هەمیشەیی عەرەبیان لەناو ریزەكانی سووپای عوسمانی لەناوخاكی ناووخۆی بەیروت بێت و نەچێتە دەرەوە .

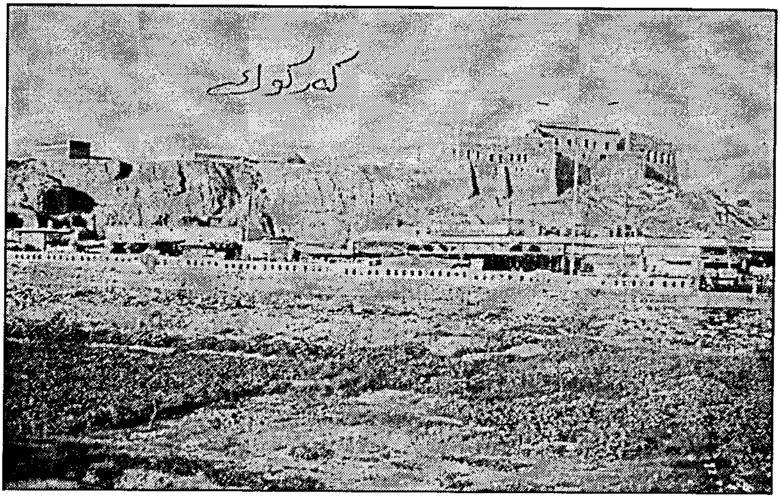
بەڵام لە هەمان كات ئیتحادیەكان هەڵسان بەداخستنی بارەگای ئەو لێژنە ... بەپشتگیری كردنی كوونسولیەی فەرەنسا ، و ئەو كۆمەڵەیە هەلسا بە هاوكاری كردن لەگەڵ كۆمەلەی راستبوونەوەی لوبنان لە دەرەوەی لوبنان و پەیووەندی بەردەوام بوو لەگەڵ كوونسلییەی فەڕەنسا .

هەروا داوای كرد كە فەڕەنسا پەلاماری دەسەلاتی عوسمانی بدات و

هەرێمەکە بخاتە ژێر دەسەڵاتی خۆی... بەڵام خاوەن بیری نەتەوەیی لە ئێراق پەیووەندی لەگەڵ بەریتانیا کردو واش دەرکەووت کە ریکەووتنەکە لەسەر ناوچەگەریە.... ئەمەش بووە هۆی مەترسی ئیتحادیەکانو لە ئەنجام بووە هۆی سەر هەڵدانی کێشەو ململانێی توونـدو تیژو بووە هـۆی ئـەوەی کە کۆمەڵەی گەنجانی عەرەب لەپاریس داوای کۆنگرەیەك بکەن .

١٩١٢/١٢/١١ لە مێژووی رووداوەکانی رابردوو خەبات و تێکۆشان و قوربانیدانی گەلی کوردستان ، دەبێ دووبارە بێتەوە بە پێی مێژووی جووگرافیاو ، یاخوود جووگرافیای مێژوو .

هـەروەك مێـژووی نووسـراوە ، کە کتێبی – کتاب لدواوین العسمانین – دا

هاتووەو لە سالنامەی عوسمانی دا بە ناوی – رسالەالسنە – ی عوسمانی و چەندین بەلگەی دیکە کە دەڵێ :-

پارێزگای کەرکوك کوردیە و دانیشتووانەکەی پێك هاتوون لە نژادی کوردو عەرەب ودوایی تورکمان و کلدان . بەڵام کورد بە پلە یەك دێت و عەرەبیش بە پلە دوو لە پارێزگاکەدا .

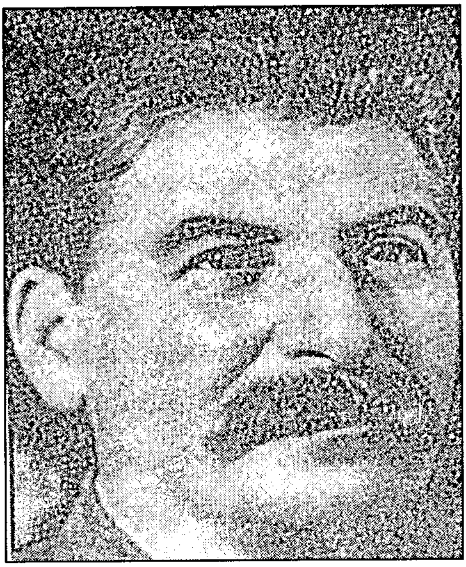
لـە گـەڵ ئەوەشـدا بـە لگەنامـەکانی عوسمـانی و ئێراقـی دووپـاتی ئـەوە دەکەنـەوە کـە لـە ٨٥٪ دا نیشتووانی شـارو قـەزاو ناحیـەکان و گووندەکان دانیـشتووانە رەســەنەکانی کــوردن ، ئــەم رێژەیــەش بــەر لــە وەرگرتنــی

دەســەڵات لــە ئێـراق بـوو لــە ســاڵی ١٩٦٣دا. کــە دانیـشتووانی کــەرکوك و دەووروویەری کوردن .

ئـەوەش دووپاتکراوەتـەوە کـە بـەر لـە شۆرشـی ١٩٥٨/٧/١٤و بـە شـايەتی دانیشتووانی کەرکوك و دەووروویەری لـە کەسایەتیە تەمـەن گـەورەکان لـە کوردو عەرەب کە دەڵێن :-

لـەوکات لـە ناوشـاری کـەرکوك ٢٠٠ ماڵـە عـەرەب نیـشتەجێی نـاو شـارەکە نەبوونە ،

بەڵام شەپۆلی بە عـەرەبکردن بـەردەوام بـوو ، وەك ئـەوە نـەبوو ، کـە لـە دوای کودەتای بەعسیەکان روویـدەدا لـە پارێزگـای کـەرکوك و بـە تایبـەتی لـە نـاو شـاری کـەرکوك ، ئامـاری سـاڵی ١٩٥٧ یـش شـایەتی ئـەو راستیانەیە لـە پارێزگاکەدا .

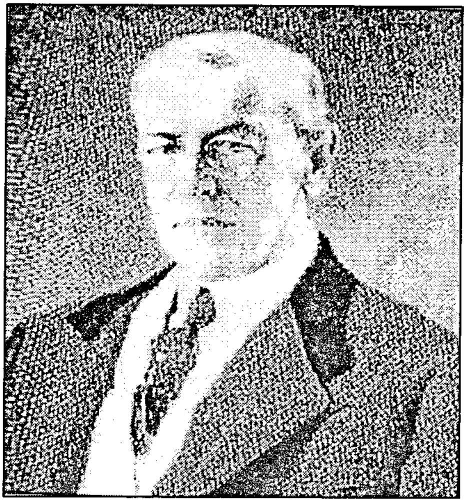
١٩١٢/١٢/١١ لـــە رامیاریـــەتی نێـــوو دەووڵـــەتی لـــە ســـەرەتای ســـەدەی بیـــستەم ، بـــە بەســـتنەوەی مـــافی چـــارە نووسـی گـەلانی ژێـر دەسـتە لـــە کێـــشووەری ئاســـیاو ئەفـــەریکیا لـــە گـــەڵ راگەیاندنەکـەی سـەرۆکی ئەمـەریکا – وورد ولـسن – کە لە ١٤ خال پێك هـاتبوو، ئـــەو وتارانـــەی کـــە لـــە سـەردەمی جـەنگی یەکـەمی جیهـان بـە دەسـەڵاتداران و گـەلانی جیهـانی بڵاوکـردەوە ، بـە تایبـەتی لـەو هەرێم وناوچانەی کە کەوتبوونە ژێر دەسەڵاتی ئیمپراتۆریەتی عوسمانی بە تایبەتی لە کێشووەری ئاســـــیادا.

بەڵام بەر لەوەش جۆزێف ستالین سـەرۆکی یەکیـەتی سـۆڤیەتی پێشوو بـەر لـە شۆرشـی ئوکتۆبـەری بەلـشەفی لەسـاڵی ١٩١٧ و لـە سـالی ١٩١٢ بـوونی

نەتەوەی لە پێنج خاڵ دیاری کردووە بۆ بەدەستهێنانی قەوارەی دیار کراو بەمافی چارەنووس و پێك هێنانی دەوڵەتی خاوەن سنوور لە هەموو بوارە جیا جیاکانی ئەویـــــش:-

١- بوونی مێژووی هاوبەش .

٢- بوونی زمانی هاوبەش ٣- بوونی خاکی هاوبەش ٤- بوونی ژیانی ئابووری هاوبەش <

٥- بوونی رۆشنبیریەکی هاوبەش . ئەم خالانەش بە بیروبۆچوونی ستالین نەتەوە پێك دێنن ، کە ئەویش بە خەباتکردن لە پێناو بەدەست هێنانی مافی چارەنووس و سەربەخۆیی بوونی لە سەر ئەو قەوارە زەویەی کە لە سەری دەژی بە پێی بوونی ئەو خالانە لە هەر نەتەوەیەك لەو هەرێمە ، یاخوود ناوچە لە هەر کێشوەرێك لە کێشوەرەکانی ، کە جیهانی لێ پێك هاتووە لە سەر گۆی زەویدا.

تێبینی:- ئەم خالانەی ستالین لە یەکەم و بە ناوبانگترین بابەت دادەنرێت لە کتابی - الماركسية والمسألة القومية - بلاو کراوەتەوە .

١٩١٢/١٢/٢٤ بیرەوەریەکانی - گێرس- کە بۆ بەرپرسی رووسیا سازانۆفی نوسیبووی ، کە تیایدا هاتبوو دەڵێ :- نابێ رێگە بەو جۆرە کەسانەی کە وەك سەید تەهاو عەبدولقادر بدرێت بگەرێنەوە ناوچەکانی سەرسنووری نێوان ئێران و ئێراق و تورکیا ، لەمیانەی شەرو کێشەو ئاژاوەدا... شایانی باسە سنووری هەرسێ دەوڵەتی دروستکراو لە سەر خاکی کوردستان جێ بەجێکرا لە کێشووەرەکەدا .

١٩١٢/١٢/٢٦ بڵاو کردنەی یەکەم ژمارەی ڕۆژنامـەی – بـانکی کـورد– لـە لایـەن بنەماڵـەی بەدرخانیەکان لە کوردستاندا .

١٩١٢/١٢/٢٩ دەرهێنەرو شاعیرو ڕەخنەکارو شێووەکاری ئیتـاڵی – مایکل ئـەنتۆنیۆتی – لـە شـاری میرارای ناوەراسـتی ئیتاڵیـا چـاوی بـە جیهـان هـەڵهێناوە. هـەر لەسەرەتای ژیانی بەهرەو حەزی هونەری بۆ شێووەکاری و هونەری سینەما دەبزوێت لە وولاتەکەیدا .

لـە پـاڵ ئەمەشـدا شـعرو بابـەتی هونـەریش دەنووسـێت. دوای ئـەوە بەشـی ئابووری لە زانکۆی پۆلۆنیا تـەواودەکات. وەك ڕەخنـەگرێکی سـینەمایی لـە چەندین رۆژنامە بابەتەکانی بڵاودەکردەوە .

دوای ئەوە بەرەو شاری رۆمای پایتەختی وولاتەکەی دەچێت و لەوێدا کار لەگـەڵ کۆمەڵـە دەرهێنـەرێك دەکـات و لەچـەندین فلـیم رۆڵـی یاریـدەدەری دەرهێنەر دەبینێ .

لەوانـە فلیمـی گەرانـەوەی فرۆکەوانەکـەی رۆبێرتـۆ روسـیللینی دەرهێنـەرو فلیمی راوی تراژیدی جۆزیا دسانتیی دەرهێنەر لە ساڵی ١٩٤٦دا.

ئـەم کەسـایەتیە نـاودارە ئیتالیـەو جیهانیـە دوای ئـەوە لـە سـاڵی ٢٠٠٤ بـە ناوی دواداو دەرهێنیّ.

ئەمـەش لـە دوای بـەدەیا فیلـیم و کـاری شـێووەکاری و لەئـەنجامی کـارە سـەرکەوتووەکانی لـەبواری شـیعرو فلیمـی سـینەماو کـاری شـێووەکاری بەسـەرکەوتووانە ئەنجامداوەو بـەدەیا خـەڵاتی پـیّ بەخشرا لەوانـە خـەڵاتی ئۆسکاری ساڵی /١٩٩٥.

خەڵاتی شێری زێرینی لە ڤیستیڤالی ڤێنیای ساڵی ١٩٩٧.

ئەم کەسایەتیە بە نەخۆشی لە ٢٠٠٧/٧/٣٠ لە ئیتا کۆچی دوایی دەکات بە ماڵئاوایی کردنی لە هونەرو هونەرمەندانی ئیتالیاو جیهان.

١٩١٣

١٩١٣/١/٤ کردنـــەوەی قوتابخانەیـــەکی کـــوردی لەشـــاری – خـــوویی– لەهـــەرێمی ڕۆژهـەلاتی کوردسـتان لەلایـەن عەبدولڕەزاق بەدرخان بەزمانی کوردیو بە ئـەلف و بـێ و پیتـی زمـانی ڕووسـی دەسـتکرا بـە خووێنـدن ، کـە ٢٩ خووێندکاری تێدابوو لەو کات لە شارەکەدا .

١٩١٣/١/٢٣ ئیتحادیـەکان هەڵسان بەکودەتایـەکی سـەربازی بـە سـەرکردایەتی ئـەنوەر

تەلعەت پاشاو لە ئەنجام لێی سەرکەووتن بە گەراندنەوەی دەسەلاتیان...
بەلام هاوکاریەکان وازیان لەجمووجوڵی خۆیان نەهێنا کە هەر ئەوانیش بوون بە دارشتنی پیلانی کووشتنی مەحموود شەوکت پاشا .
دوای ئەوەی کە ماوە بە ئیتحادیەکان درا ، لە پێناو لێدانیان و بووە هۆی ئەوەی کە پارتی - الحریە والائتلاف- سەر لە نووێ بووژێتەوە لە دوای شەر کردن لەژێر داگیر کەری بێگانە .
بەلام ئەو پارتە زۆری هەوڵدا ، کە کورد بۆلای خۆی راکێشێ بەسوورانەوەیان لەناوچە جیا جیاکانی باکووری کوردستان ، دوای ئەوە توانیان چەندین هاوولاتی کورد بۆلای خۆیان رابکێشن ، ئەمەش بەهۆی هەلوویستی هەڵەی ئیتحادیەکان.

١٩١٣/٢/٢٧ لە دایك بوونی رووناکبیرو فەیلەسوفی هزرمەندی دژ بەجەنگ - پۆل ریکۆر - لە شاری ڤالینسای فەرەنسا... ئەم فەیلەسوفە لە تەمەنی سێ ساڵیدا دایك و باوکی کۆچی دوایی دەکەن و لەلای باپیری ژیان بەسەر دەبات و قۆناخەکانی خووێندن تەواودەکات.
لە دوای تەمەنی ١٨ ساڵیدا دانراوەکانی مۆنتانی و باسکال و ڤۆلتێرو رۆسۆ دەخووێنێتەوەو دووچاری هێدمەی فەلسەفە دەبێت... چونکە نەیدەتوانی ململانێی نێوان پێگەیشتنی پروتستانت و پێکهاتەی فەلسەفی خۆی یەکلابکاتەوە.
ئیتر بەردەوام بوونی لەناو ئەو کێشە هەمە لایەنانە تاکوو لە ساڵی ١٩٣٣ توانی لەسەر دەستی فەیلەسوف و مێژوونووسان لەزانکۆی سۆربۆن وانەی فەلسەفە وەردەگرێت. لە ساڵی ١٩٣٩ پۆل ریکۆر وەك ئەفسەرێك رەوانەی بەرەکانی جەنگی دووەمی جیهان دەکرێت و دوای ماوەیەکی کەم لەلایەن نازیەکانی ئەلمان بەدیل دەگیرێ وتاکوو ساڵی ١٩٤٥ لەبەندیخانەی شاری پۆلۆنیا ژیان بەسەر دەبات . دوای ئازادکردنی لە ساڵی ١٩٥٧ بە مامۆستای مێژووی فەلسەفە لەزانکۆی ستراسبۆرگ دادەمەزرێت.
ئەم فەیلەسوفە لەکاری نووسین و داهێنان بەردەوام دەبێت و لەماوەی ژیانیدا چەندین دانراوی بەبەهای گەیاندۆتە کتێبخانەو دەست خووێنەران

ئەویش وەك :-

١- فەلسەفەو هزر لەساڵی ١٩٦٥.

٢- ٢- مێژوو وشووێنەوار لە ساڵی ١٩٦٥. ٣

٣- - فرۆید و سروشت لە ساڵی ١٩٦٦. ٤

٤- - مرۆڤ و هەڵە. ٥

٥- - فرۆیدو فەلسەفە لە ساڵی ١٩٧٠،

لە گەڵ چەندین دانراوی دیكە و لەگەل بلاوكردنەوەی بەدەیا بابەت لـەبواری مێـژووی فەلـسەفە تـاكوو لـە ٢٠٠٥/٥/٢٠ لـە شـاری جایتنـای رۆژئـاوای فەرەنسا كۆچی دوایی دەكات.

١٩١٣/٤/٢٤ بلاوكردنـــەوەی یەكـــەم ژمـــارەی گۆڤـــاری نیوومـــانگی بـــەزمانی تـــوركی بەسەرپەرشتی ئەحمەد مەدەنی قوودسی زادەو ئەو گۆڤارە بەردەوام بوو تاكوو ساڵی ١٩١٥ لە دەر چوونیدا .

١٩١٣/٥/١٨ دەست پێكردنـی گەشـتەكەی- ئۆرلـوڤ- ی كوونـسلی ڕووسـی لـە شـاری بەغداوە بۆ ناوچە جیاجیاكانی باشوورو ڕۆژهەلاتو باكووری كوردستان ، ئەویش لە پێناو كۆكردنەوەی زانیاری هەمە لایەنە لەسەر چۆنیەتی باری بوونی نەتەوەی كورد لە كوردستاندا .

١٩١٣/٥/٣٠ مۆركردنی ڕێكەووتننامەی لەندەن لەكۆشكی - سنت جیمس- لە لەندەنی پایتەختی بەریتانیا ، لەپێناو كۆتایی هێنان بە شەڕی بەلكان لە نێوان دەسەڵاتی عوسمانی لەلایەكو بوولگاریاو سربو چیای رەشو یۆنان لەلایەكی دیكەدا .

ئەو ڕێكەووتننامەیەش لەسەر كێشەی توركیاو یۆنان بوو ، ئەویش لە سەر دوورگەی كرێتو سنووری ئەو بەشە توركیایەی كە كەوتبووە ناو كێشووەری ئەورووپا ، لە سەر هێلی درێژی لە ئینۆس تاكوو میدیا ، بەڵام ئەو ڕێكەووتنە جێبەجێ نەكرا بەهۆی كێشەكانی نێوانیان.

١٩١٣/٦/٦ بلاوكردنەوەی یەكەم ژمارەی گۆڤاری هەفتەنامەی - ڕۆژ كورد- لە شاری ئەستەمبۆلی توركیا ، لەلایەن مامۆستا عەبدولكەریم سلێمان. هەروا

بڵاوکردنەوەی یەکەم ژمارەی گۆڤاری هەتاوە کورد لە هەمان ڕۆژدا <

١٩١٣/٦/١٨ گرێـدانی کـۆنگرەی پـاریس لـە هـۆڵی گـەورەی کۆمەڵـەی جووگرافیـا لـە شەقامی سان گرمین ، کە نووێنـەری کۆمەڵـەی لامەرکـەزی میسری و شـەش نووێنـەری کۆمەڵـەی چاکسازی بـەیروت و سـێ نووێنـەری موجاهدینـەکانی ئەمەریکاو یەك نووێنـەر لـە موجاهیـدەکانی مەکسیك و دوو نووێنـەری ئێران بەشـداریان لـەو کۆنگرەیـە کـرد ، هـەروا عەبدولکـەریم خـەلیل نووێنـەری شەبیبەی عەرەبی لە ئەستەمبۆل بەشداری تێداکرد.

بـەڵام تۆفیـق سـوێدی کـە نووێنـەری ئێـراق بـوو لەکۆنگرەکـەو لـە وتەکانیـدا ناوی کونگرە نرا ، بە کۆنگرەی سووریاو مۆری بۆ دروستکرا ، بـەڵام دوای ئـەوەی کـە نـاوی کۆنگرەکـە گـۆڕا بـۆ نـاوی کـۆنگرەی یەکـەمی عـەرەبی و کۆنگرەکە دابەش بوو ، لە نێوان سێ بیروو بۆچوون ئەویش :-

١- ئیـسلامیەکان نەیاندەویـست لــە ڕژێمـی تورکیـا جیـا ببنــەوە .٢- مەسـیحیەکانی دژ بـەڕژێمی تورکیـا . ٣- ڕاڕاکـانی عـەرەب نیـازی پارەیـان هەبوولە کۆنگرەکەدا .

١٩١٣/٦/١٨ لە پـەراوێزی کـۆنگرەی پاریـسدا ، کـۆنگرەی یەکـەمی سـەرکردەکانی عـەرەب لەپاریسی پایتەختی فەرەنسا بەسترا ، کە نووێنەری کوردیش لەم کۆنگرەیە ئامادە بون و سەرۆکی هەڵبژێردراوی کۆنگرەکە . کە عبدالحمید زەهاوی بوو لە ووتارەکەیدا باسی کورد دەکاو دەڵێ :-

بناخەی پەروەردەی ڕامیاریمان لە ئێستا دوور بێت لـە لامەرکـەزی و بەرچاو تـەنگی و شـۆڤێنی ، کـە ئەمـە کـارێکی بـاش نیـە ، چـونکە ئـەو بیرەی لای عوسمانیەکان باوە ، لەبەر ئەوەی ئەرمـەن و کـورد زمانیـان وەك ئێمـە هەیـەو پێوویستە بەدادوەرانە چارەسەر بکرێت لـە هـەردوو بـوارە جیـا جیاکـان ، لـە کێشووەرەکەدا .

١٩١٣/٧/١٧ لــە دایـك بـوونی نووسـەرو فەیلەسـوف و ڕوونـاکبیری فەرەنـسی - ڕۆجیـە کاڕودی- لە پاریسی پایتەختی فەرەنسا.

١٩١٣/٧/٢٩ مـۆرکردنی ڕێکەووتننامـەی - ئـەنگلۆ، تـورکی - بـە دیـاریکردنی ناوچـەی لایەنگری لە کەنداوی بەناو عـەرەبی و نیمچە بیابانی عـەرەبی ...بـەپێی ئـەو

ڕێکەووتنە تورکیا دانینا بە دەسەڵاتی بەریتانیا لەسەر کەنداوو ڕازی بوو لەسەر کێشانی نەخشەی- هێلی بەنەفسەجی بەدانانی سنووری نێوان شاری نەجدی سعوودیو پارێزراوی شاری عەدەنی ڕۆژهەلات- لە ناوچەکەدا .

١٩١٣/٨/٥ فەرمانی سوڵتانی عوسمانی دەرچوو بە لەخۆ گرتنی هەندێ خاڵ لەناوەڕۆکی ڕێکەووتنامە ، لەکاتـژمێر سێی پاش نیوەڕۆی ئەم ڕۆژەدا ژمارەیەکی زۆر لە عەرەبەکان لەگەڵ کورد لە هۆڵی مونتەدای ئەدەبی لە سەرداوای عەبدولکەریم خەلیل کۆبوونەوە .

ئەویش بە پێکهێنانی شاندێك لە شەریف عەلی حەیدەر پاشاو دوو کوڕەکەی محی الدینو مجید ، مەعروف ئەفەندی ڕسامی، شێخ عەبدالعەزیز شاوێس، شوکری پاشا ئەیوبی- بەدیع بەگ نەجیب بەگ شفیر- سامی بەگ عەزیم- ئیبراهیم بەگ سووسە- محیەدین پاشا جەزائیری- موونسنیور شریم- دکتۆر حوسێن حەیدر- عەبدوالکەریم ئەفەندی خەلیل- ...؟...!.

ئەمەش بەهۆی نەهێشتنی کێشە لە نێوان تورکو عەرەب ، لە سەر حیسابی کورد ، کە زۆربەی ئەو ئەندامانە کوردبوون ، کەچی باس لەکێشەی کوردو خاکی کوردستان نەکرا...؟...!.

١٩١٣/٩/٨ گرێدانی کۆنگرەی یانزەهەمی جوولانەوەی سەهیۆنیزمی جیهانی لەشاری ڤیەنا کە ٥٠٠ نووێنەر ئامادەی کۆنگرەکە بوون ، کە – لفسۆن – لە سەرۆکایەتی بانکی سەهیۆنی و دراوی نەتەوەیی یەهوودی مایەوە لەگەڵ سەرۆکی لێژنەی هەمیشەیی ، کە حایم وایزمان ، بۆ جاری یەکەمو بەهەڵبژاردنی – واریورك- بۆ سەرۆکایەتی کردنی لێژنەی کاری بچووك ، لەگەڵ سەهیۆنی ڕووسی-تشکینۆڤ – بە جێگری لەکۆنگرەکەدا .

١٩١٣/١٠/١٠ لە دایك بوونی رۆشنبیرو ئەدیبی بەناوبانگی فەرەنسی- لکود سیمۆن- لەشاری تەناناریفی دوورگەی مەدەغەشقەر ، کەیەکێك بوو لە ژێردەستەکانی ئەو کاتی دەسەڵاتی فەرەنسا.

١٩١٣/١٠/١٢ ڕژێمی فارسی لە ئێران دانینا بە دەسەڵاتی ڕووسیا لەسەر ناوچەیەکی فراوان لە نێوان سنووری هەردوو لایان ، کە زۆربەی ناوچەی کوردستانی

ڕۆژهـەڵاتی دەگرتـەوە ، بـە بەجێهێـشتنی بۆ ڕووسـیا کـە ڕووسـەکان پێیـان دەگووت– کوردستانسکی ئۆیەزید– لە ناوچەکەدا .

١٩١٣/١١/١٤ دامەزراندنی کۆمەڵەی ڕۆشنبیری کوردستان ، لەلایەن مامۆسـتا عبدولڕەزاق بـەدرخان لەشـاری – خـوویی– لـە ڕۆژهـەلاتی کوردسـتانی ژێردەسـەڵاتی فارسی لە ئێراندا .

١٩١٣/١١/٣٠ گرێدانی کۆنگرەی پاریسی پایتەختی فەرەنسا بەئامادە بوونی نووێنـەرانی وولاتـی شـام و هەرێمـەکانی عـەرەبی دیکـەو دەرەوەی هەرێمـەکانی عـەرب و وولاتـی شـام ، کـە ژمـارەی ئەنـدامانی مەسـیحیەکان بەرامبـەر بـە ژمـارەی ئەندامانی ئیسلامیەکان بوون لە کۆنگرەکەدا ، لەو کاتەش فەرنسا پشتگیری ئەو کۆنگرەیەی کردو ئیتحادیەکان هەوڵیان دا کە کار لەهەلوویستی فەرنسا بکەن ، بەهەڵووەشاندنەوەی ئەو کۆنگرەیە لە پاریسدا .

بـەڵام فەرنـسا هەوڵـەکانیانی پـشتگوێ خـستن و فەرەنـسا سـەرکەووتنی بـە دەست هێنا لەو هەوڵە هەمەلایەنەی کە بەرامبەری دەرکرا بە کـەم کردنـەوەی نرخـی رایەڵـەی بەئیـسلامەکان و هـەولی بووژانـەوەی بیری نەتـەوەیی عـەرەب دەدرا دژی ئاین ، هـەتا عەبدولحەمیـد زەهـاوی مـۆری لەسـەر ئـەو پەنجەرەیـە کردو لەکۆنگرەی پاریس ووتی:–

ئـەو راپەرینـە تووشـی گـرژی بـووە ، کـە هـەموو کـات لـەپێناو دۆزینـەوەی ڕێگەچارەسـەری کێـشەکانی رامیـاری بـدرێت ... بـەڵام دوای ئـەوە ئیتحادیـەکان نووێنـەریان ڕەوانـەی پـاریس کـرد ، کـە ئەمینـداری نهێنـی کۆمەڵـەی ئیتحـادو تـەرەقی مەدحـەد پاشـا بـوو، پەیووەنـدی لەگـەڵ سـەرکردەکانی عـەرەب و بەشـدار بـووانی کۆنگرەکە کـردو لەگـەلیان ڕێکـەوت بەدوو ڕێکەوتن .

کە یەکیان چوار خاڵ بوو ، دووەمیان پێـنج خـاڵ بوو ... بەڵام دوای ئەوە جەنگی یەکەمی جیهانی هەلگیرساو ئەو ڕێکەووتنە هەرەسی هێنا، بە هـۆی دروستبوونی بارێکی نووێ لە جیهاندا .

١٩١٣/١٢/١٧ لـە دایـك بـوونی فەیلەسـوفی ئـازادیخواز – ئـەلبێرت کـامۆ – لـە دایـك و بـاوکێکی فەرەنـسی و نیـشتەجێ بـووی شـاری جـەزائیر چـاوی بـە جیهـان هـەڵهیناوە ...شـایانی باسـە سـاڵێك دوای لـەدایك بوونی ، بـاوکی لەجـەنگی

یەکەمی جیهانی دەکوژرێ .
بەمەش سەردەمی منداڵی بە هەژاری و نەداری لە جەزائر بەسەردەبات و دوای تەواو کردنی قۆناخەکانی خوێندن لەخوێندنی زانکۆدا ، تووشی نەخۆشی سیل دەبیت و لەوکاتیش یاریزانێکی دیارو بەرچاو دەبێ .

لەساڵی ١٩٣٤ بەهۆی ناڕەزایی دەربڕین لە رامیاریەتی خراپی وولاتی ئیسپانیا ، پەیووەندی بە ڕیزەکانی پارتی کۆمۆنیست دەکاو بەردەوام دەبێ لە چالاکیەکانی پارتی کۆمۆنیستی جەزائیر ، کە بانگەوازی سەربەخۆییان دەکرد لە وولاتەکەدا .
دوای ئەوە لە ساڵی ١٩٣٨ دەچێتە فەرەنساو تێیدا نیشتەجێ دەبێت و دەست بەبلاوکردنەوەی ووتار لە ڕۆژنامەکان دەکا . هەروا لەساڵی ١٩٤٤ یەکەم پەرتووکی بەناوی نامۆو ئەفسانەی بیرف بلاودەکاتەوە، لە ساڵی ١٩٥٦ ڕۆمانە بەناوبانگەکەی بەناوی – کەوتن – بلاودەکاتەوە و بەشداری لە دەیا چالاکی و کاری ڕۆژنامەگەری دەکردوو و بەردەوام بووە لە کارەکانی تا لە ١٩٦٠/١/٤ بەکارەساتی ئۆتۆمبێل گیانی لەدەست دەدات لە وولاتەکەدا .

١٩١٤

١٩١٤/١/٤ بە پێی فەرمانی سوڵتانی عوسمانی ، ئەویش بە بەدامەزراندنی حەووت کەس لەسەرکردەکانی عەرەب ، لە ئەنجوومەنی ئەعیان ، یەکەمیان شێخ عەبدولحەمید زەهاوی بوو ، کە لە نژاد کورد بوو ، گەرچی بەعەرەب لەقەڵەم درا بوو،لە ئەنجوومەنەکەدا.
دوای ئەویش دامەزراندنی شوکری عەسلی و، عەبدولوەهاب ئینگلیزیو، ئەمین تمیمی و ، ناجی سوویدی ، لە پلەی بەرزدا .. دوای ئەوە دوو قوتابخانەی ناوەندی لە شارەکانی دیمەشق لە شام و لە بەیروتی لوبنان کرایەوە.

١٩١٤/٢/٨ بلاوکردنەوەی یەکەم ژمارەی گۆڤاری – دەنگی کورد– لە تورکیا لەلایەن مامۆستا جەمالەدین بابان.

١٩١٤/٢/٨ بلاوکردنـەوەی یەکـەم ژمـارەی گۆڤـاری – بـانگی کـورد– لەشـاری بەغـدای پایتـەختی وویلایـەتی بەغـدا... لـە بـەر ئـەوەی ئـەو کـات سـێ وویلایـەت هەبوو ئەوانیش :–

١– وویلایەتی بەسرە ٢– وویلایەتی بەغدا ٣– وویلایەتی موسڵ ، کە هـەر یەکـەو چـەندین پارێزگـاو ناوچـەی لـە خـۆ دەگـرت بەتایبـەتی باشـووری کوردسـتان ، کـە لـە ژێـر دەسـەلاتی وویلایـەتی موسـڵدا بـوو ، تـاکوو دامەزراندنی دەوولەتی ئێراق لەسەر خاکی هەرێمی باشووری کوردستان .

١٩١٤/٢/١١ دەسـەلاتدارانی ئیمپراتۆریـەتی عوسمـانی لەڕاگەیانـدنی فتوایەکیانـدا ، کـە دژی بـەریتانیا جـەنگ بکـات . کـە ئـەو فتوایـەش کاریگـەری بـە سـەر دانیشتووانی وولاتەکە هـەبوو ، بۆ بەرزکردنـەوەی کێشەو ململانـێ لـەپێناو بەهێز کردنی دەسەلاتی عوسمانیدا .

١٩١٤/٣/١ دەسـەلاتی ئیمپراتۆریـەتی عوسمـانی سـەرژمێری سـاڵی ٩١٩ ی لـەم رۆژەدا بـلاو کـردەوە ، کـە بـە پێـی ئـەو سـەرژمێریە ژمـارەی دانیـشتووانی کـورد لـە ناوچەو پارێزگاکانی – وان ، بەدلیس ، خەربوت ، دیار بەکر، ئەرزەڕۆمـدا – لە باکووری کوردستان ، ٤٨٠,٥٢٧,٢ ، هاوولاتی کورد بووە ، بە پێـی ئەو سەر ژمێریە لە هەرێمەکەدا .

١٩١٤/٢/١١ لەو کاتەی کە سوڵتانی عوسمـانی داوای جیهادی دەکرد دژی بەریتانیـەکان لـە فەتوایەکـدا لەناوچـەی دارفـوور... جێگـەی ئامـاژە پێکردنـە. کـە مێـژووی رەگەکانی کێشەی دارفوور دەگەرێتـەوە بۆ راگەیانـدنی سـەربەخۆیی بە پێـی سنووری ئەو کاتە لە ساڵی ١٨٢١، لەلایەن دامەزرێنەرو والـی وولاتـی میسر– محەمەد عەلی پاشا، پێك هێنرا.

کە لـەو کاتـە بـە دارفـوور دەگـووترا – دیـارفوور – ئـەویش بـەناوی ئـەو هـۆزە سەرەکیە ناوزەند کرابوو کە لەو ناوچەیە دا نیشتەجێ بوون.

ئـەم دەسـت بەسـەراگرتنە لـەو کاتـە هـات کـە لـە دوای سـاڵی ١٨٨٥ ژەنـەرال گـۆردون دادوەری سـوودانی کـووژراو، محەمــەد عــەلی پاشــاش دەســتی بەسەراگرت لە کێشووەرەکەدا.

دوای سەرکەووتنی بەریتانیەکان لە سوودان لە شەڕی ئومدرمان لە ساڵی ١٨٩٨ بەسەرکردایەتی – کتشنر – کە ئەو بە نیازی دەست بەسەراگرتنی چاوگەکان لە زێی نیل و بێ بە شکردنی هێزەکانی ئیستعماری ئەورووپی دیکە... دوای ئەوە بەریتانیا توانی دوای ساڵێك حکوومەتی میسر رازی بکات بەخەرج کردنی خەرجیەکانی وولاتی سوودان، بەم هۆکارە رێکەوتنی دوو لایەنە لەنێوانیان مۆرکرا. لەکاتی هەڵگیرسانی جەنگی یەکەمی جیهانی لە ساڵی ١٩١٤ بەریتانیا چووە ناو شەڕ دژی تورکیا کە لەو کاتەش بەریتانیاو تورکیا دەسەڵاتی هاوبەشیان هەبووە لەسەر سوودان.

ئەم فتوایەش کاری کردە سەر دەروونی ئیسلامەکان بەشێووەیەکی گشتی و جێ بەجێکردنی داوای سوڵتان بوو لەسەر دراوی – دینار – کە لەو کاتە دەسەڵاتداریەتی دارفووری دەکرد... و بەریتانیا توانی ئەو دەسەڵاتەی کە لە دارفوور هەبووە بە ئامۆژگاری و پشتگیری والی میسر محەمەد عەلی پاشا

لە ناوی بیات دارفوور بخاتە ژێر دەسەڵاتی تەواوی سوودان لەساڵی ١٩١٦.

لەو کاتەش ناوچەی دارفوور زیاتر لە ١٠٠ هۆزو تیرەی جیاجیای لێی نیشتەجێ بوو جگە لە عەرەبەکان کە بە هۆی فتووحاتی ئیسلامی گەیشتوونە ئەو ناوچەو لێی نیشتەجێ بوون، کە کۆی ژمارەی دانیشتووانی ئەو هۆزانە خۆی لە ٦٠٠٠٠٠٠ ملیۆن کەسی دەداو رووبەرەکەشی لە رووبەری خاکی فەرەنسا زیاتر دەبوو... ئەو هۆزە ئەفریکیە فوورەکان لە – زگاوەو میسالیت و برتی و ئاماو برحەق و فلاتە

پێك هاتبوون و هۆزە عەرەبیەکانیش لە — زریقان و تعایشە و مسیریەو بەنی هلبە و معالیە و سەلامات و هەوامدە پێك هاتبوون.
کە ئەمانەش لەدوای فتووحات گەیشتنە ئەم ناوچەیەو نەك بەمیوانی بەڵکوو خۆیان کردە خاوەنی ناوچەکە، بە هۆی ئیسلام و دەوڵەتی ئیسلامی و باڵا دەستیان لەوکاتدا... لەگەڵ ئەوەشدا لەپاڵ ئەو ناوچەیە هەرێمی کوردڤانی دراوسێی هەبوو کە بەناوچەیەکی سەرەکی دادەنرا بەهۆی بەرهەم هێنانی پێنجەکی بەرهەمی سمغ لەجیهان.
هەروا نوحاس و یۆرانیۆم و کۆگایەکی نەوتی بوو لەوکاتدا... ناوی کوردڤان لەوە هاتووە کە لەکاتی دەسەڵاتی سەلاحەددینی ئەیوبی کورد لەو ناوچەیە دەسەڵاتداربوونە لەسەر دارفوورو نیشتەجێی هەرێمی کوردڤان کورد بوونە.
ئەویش لەخێزانەکانی بەرپرسانی دەسەڵاتی ئەییوبی و هێزە چەکدارەکانی بووەو تاکوو ئێستاش هەر بەناوی کوردەو کورد لێی نیشتەجێن، بەڵام لەشێوەو شێوازی نەتەوەیی وەك کاتی دەسەڵاتی سەلاحەددین نین بە هۆی کارلێکردن و کاردانەوەی باری ناوچەو هەرێم و کێشووەرەکەدا.
لەگەڵ ئەوەشدا هۆزە عەرەبەکان تاکوو دوای جەنگی دووەمی جیهان نیشتەجێی تەواو نەبوونە لەو ناوچەیە، بەڵکوو مەڕ لەوەڕێن و رەوەند بوونەو هەر کاتەو لەناوچەیەکدا ژیانیان بەسەربردووە بەپێچەوانەی هۆزو تیرە ئەفریکیەکان کە دانیشتووانی رەسەنی ناوچەی دیارفوور بوونە لەگەل هەرێمی کوردڤان. کە هۆزە ئەفریکیەکان لە چاکەو پیاوەتی خۆیان ماوەیان بەعەرەب دابوو کە مەڕو ماڵاتیان لەو ناوچەیەدا بلەوەڕێنن بەهۆی بوونی لەوەرگەی باش و زەویە بەپیتەکەیدا.
ئەم لەلایەك و لەلایەکی دیکە هۆکارەکانی سرووشت و کەش و هەواش کاریگەری لەسەر ئەوە هەبوو، کە رەوەندەکان روویان لەجێگەی سەوزی خاك و لەوەرگە دەکردو هۆزە ئەفریکیەکانیش ماوەیان نەدەدانێ بەئارەزووی خۆیان لەناوچەکەدا بسووڕێنەوە. ئەمەش بووە هۆکاری ئەوەی کە شەڕو کێشەو ململانێ لەنێوان رەوەندە عەرەبەکان لە هۆزو تیرەکان و دانیشتووانە ئەفریکیەکان و بەرز بوونەوەی ئەو کێشەیە گەیشتە قۆناخی کێشەی نەتەوایەتی و سرووشت و کەش و هەوا لەلایەك و باری رامیاری و ئابووری

ناوەخۆو دەرەوە لەلایەکی دیکە.

ئەمەش بووە هۆکاری کاردانەوەی لە سەر ناوچەکە بەپشتگیری هۆزو تیرە عەرەبە رەوەندەکان لەلایەن حکوومەتە یەك لەدوای یەکەکانی سوودان و دژایەتی کردنی دانیشتووانە ئەفریکیە رەسەنەکان .

کە ئەمەش وای کرد کە کێشەکە بەرەو کێشەیەکی نێوو دەوولەتی هەنگاوبنیٚ، کە ئێستاش بۆتە ئالۆزترین و نالەبارترین کێشە لەکێشوەری ئەفریکیا. کە ئەویش حکوومەتی سوودان و دراوسێکانی لێیبەرپرسیارن بەهۆی بەعەرەبکردنی ناوچەکە لەهەموو بوارە جیاجیاکان وهەتا لە هەرێمی کوردڤان بەهەمان شێووەو شێوازدا.

کە ئەمرۆش ئەو ئەرکە کەوتۆتە ئەستۆی کۆمەڵگای نێوو دەوولەتی لە پێناو چارەسەرکردنی لە هەموو بوارە جیاجیاکان و لە ئەنجامدا سوودان بەرەو دابەشبوون هەنگاو دەنیٚ... لەلایەن جوولانەوەی میللی سوودان لەباشوورو لەلایەکی دیکە ناوچەی دیارفوورو لایەنی سێیەم کوردڤان لە وولاتەکەدا.

سەرچاوە :- BBc.arkabic

١٩١٤/٣/١ ئیمپراتۆریەتی عوسمانی هەستا بە ئامارێکی خواستیاری لە ناوچەو هەرێمەکانی ژێر دەسەلاتی خۆی، کە یەك لەوانە باکووری کوردستـــــان بـوو، کە ئەنجامی ئامارەکەی لە ساڵی ١٩١٩ بلاوکردەوەو ژمارەی دانیشتووانی کورد لەشارەکانی بەدلیس و دیاربەکرو ئەرزەرۆم و وان و خەربووت بە ٢,٥٧٠,٨٤٠ ملیۆن کەس دیاریکرد لە هەرێمەکەدا.

١٩١٤/٤/٤ گرێدانی کۆبوونەوەی کۆمیتەی رێکخراوی – ئیتحادو تەرەقی– تورك لەمەڕ کێشەی کورد ، لە پێناو سەرکووت کردنی ڕاپەڕینەکانی بزووتنەوەی کورد لەباکووری کوردستان.

١٩١٤/٥/١ ژەنەرال – زلنگی – لە بارەی ئامار لە تورکیا دەڵێ :– ژمارەی کورد لە تورکیا دەگاتە ٣,٨٠٠,٤٧٥ کەس... هەروا لە ئاماری ساڵی ١٩١٩ دا کە رژێمی تورکیا لە ٥,١ بلاوی کردۆتەوە لە پارێزگاکانی – وان – بەدلیس – خەربووت – دیاربەکر – ئەرزەرۆم – کە ژمارەی کورد لەو پارێزگایانە

٢,٥٢٧,٨٤٠ کەس بووە، کە چەندین پارێزگاو ناوچەی دیکەی لەئامارەکەدا دیارنەخستووە.

لەلایەکی دیکە بە پێی کتێبی بچووك کە لە فەرەنسا بڵاوکراوەتەوە لە ساڵی ١٨٩٢، لەو کتێبەدا هاتووە کە ژمارەی دانیشتووانی کورد لە باکووری کوردستانی ژێر دەسەڵاتی عوسمانی تورك ٣,٠١٢,٨٧٩ کەسە... بەڵام ئەو ئامارو مەزندانە راستیان تیانیە بە هیچ شێوەیەك.

یەکەم :- بە هۆی نەبوونی ئامارێکی تەواو لەسەر بنەماکانی زانستی.

دووەم:- بەهۆی داگیرکردن و ئێش و ئازاردان و بە تورککردن نەیان ویستووە ژمارەی کورد لەسەر خاکی کوردستان بەراستی دەربخەن.

سێیەم :- لە ئێستای باکووری کوردستان ٢٤ پارێزگایەو ژمارەی دانیشتووانی زیاتر لە ٢٣,٠٠,٠٠ ملیۆن کەسە، جگە لەوانەی دەربەدەرکراون بۆ هەندەران. لەوانە شاری ئەستەمۆڵ، کە ئێستا شارێکی کوردیە لە بەر ئەوەی ئێستا زیاتر لە ٣,٥٠٠,٠٠ ملیۆن کورد تیایا نیشتەجێن... هەروا لە ئێران زیاتر لە ١٢,٥٠٠,٠٠ ملیۆن کورد لە رۆژهەڵاتی کوردستان نیشتەجێن...هەروا لە ئێراق زیاتر لە ٦,٧٥٠,٠٠٠ ملیۆن کورد نیشتەجێن و... هەروا لە سووریا زیاتر لە ٢,٧٥٠,٠٠٠ ملیۆن کورد نیشتەجێن.

جگە لە وڵاتەکانی دیکەی وەك لوبنان و ئەفگانستان و پاکستان و هندستان و فەلەستین و ئوردن و ئیسرائیل و چینی مللی و وڵاتانی دیکەی کە کۆمارەکانی سۆڤیەتی جارانی لێی پێك هاتبوو... ئەمە لە پارێزگای یەریڤان و دەورووبەری، کە خاکی کوردستانەو کۆی دانیشتووانی خۆی لە ٢,٥٠٠,٥٠٠ ملیۆن کورد زیاتر دەدات.

بەڵام بەداخەوە کوردو، بە تایبەتی سەرکردایەتی کورد هەر لەکۆنەوە تاکوو ئێستاش ئاواتیان سامان و دەسەڵاتە زیاتر بووە لە وەی ئاواتیان رزگارکردنی گەل و نیشتیمانەکەیان بێت.

وەك وڵاتانی دیکەی کە ژمارەو رووبەری نیشتیمانەکەیان چوار یەکی خاکی کوردستان نابێت و خاوەنی دەسەڵات و سنووری دیاریکراوی نیشتیمانەکەیانن لەهەموو بوراە جیاجیاکان لە جیهاندا.

١٩١٤/٦/٢٨ پارێزگـــــاری هـــەرێمی ســربیا هەلسا بـه تـیرۆر کردنـــــــی- ئەرشـــــەدیف فرانـــــسیس فرونانـــــد- ی میراتگـــــری کورسـی نەمسا- مـەژەر ،لـه شـاری سـەرایڤۆ ، لـه ڕێگـەی هاوولاتیـەکی سربی ،کـه بـووه هـۆی پەلـەکردن لـه هەلگیرسـاندنی جـەنگی یەکـەمی جیهـان بـه شـێوەیەکی ڕاستەوخۆ دوای یـەك مـانگ. لـه نێوان ڕووسیاو ئـەلمانیاو وولاتـانی لایـەنی تەوەردا.

جێگـەی ئامـاژە پێکردنـه کـه جیهـان لـەو کاتـەدا لـه بـارێکی شـلەژاوو کولاندا بوو ، هەلوویستی نێوو دەوولەتی ئەو ساکەش گەفی تەقینەویـەکی گەوورەی دەکردو تەنیا یەك بلێسه بەس بوو بۆ داگیر ساندنی ئاگرێکی بێ ئەمانی و جەنگێکی وێرانکەری وا کە تەڕوو وشك بە یەکەوە بسووتێنێ

لـەو کاتـەش ئوتومبێله شوومەکە کە ڕەنگێکی سووری گەشی هـەبوو ، کـه بووه هۆی ئەو بلێسەیەی هەلگیرسانی ئاگرەکەی جەنگ کـه جارێ کـەمتر لـه دووسەد میل ڕێگای بڕی بوو ، بۆ رووکـەش لـه بنەمالـەی شاهانەی نەمسا دروستکرابوو.

ئەوانیش جێنشینی شای نەمسا و مـەژەر – ئەرشیدف فرانز فەردینانـد و هاوسـەرەکەی بـوون . ئـەویش لـه کـاتی چـوونیان بـۆ شـاری سـەرایڤۆی پایتەختی هەرێمی بۆسنیای سەر بە سربیا لەم ڕۆژەدا .

هەروا بە سوواری ئەم ئوتومبێله شوومەو گەرانیان بە ناو شەقامەکانیدا ، لـه ناکاو بۆمبایەك بە ئوتومبێلەکەدا درا بە – ئیفریزەکـەی – کـەوت و گەرایـەوە سەر ڕێگایەکەی و لـه گـەلْ تەقینەوەیدا چوار لـه پاسـەوانەکانی ئەرشیدۆف

کە ئەسپ سووار بوون و لە دواوەی دەرۆیشتن بریندار بوون .

شای نەمسا کەمێك وەستا تاکوو لە باری بریندارەکان دڵنیا بوو ، ئینجا درێژەی بە گەرانەکەیدا و لە پڕ شوفێرەکە لە رێی دیاریکراو بۆی لاداو بۆ کۆلانێکی دەرنەچوو رۆیشت و لەوێ لاوێك لە پشت دەرگای ئوتومبێلەکە پەیدا بوو و چووە بەردەمی و بە جنێودانەوە گوللەی دەمانچەکەی دەستی گوللەکانی بە تاڵکرد و هەردووکیان گیانیان لە دەستدا... کە ئەمەش بووە هۆکاری هەڵگیرساندنی جەنگی یەکەمی جیهان لە ١٩١٤/٨/١ لە جیهاندا .

١٩١٤/٧/٢٧ وەزارەتی دەرەوەی ڕووسیای قەیسەری ئاگاداری بالوێزی خۆی کرد لەتارانی پایتەختی ئێرانی فارسدا ، کە ڕاپەڕینی ئاشوورییەکان دانپێنانێکی داوا کراوە لە ئێستادا . وەزارەتی جەنگی ڕووسی ئاشوورییەکان چەکدار دەکات بەهۆی شاڵاوە دووژمنکاریەکانی تورکیا بۆ سەر ڕووسیاو ئاشوورییەکان لە باکووری کوردستان ... واتە ئەرمەنەکان بە پلەی یەکەم و کورد بەپلەی دووەم ، لەو کات لەسەر رۆژهەلاتو باکووری کوردستاندا .

١٩١٤/٧/٢٨ هەڵگیرساندنی جەنگی یەکەمی جیهان بەشێوەیەکی فەرمی ڕاگەیەندرا ، لەلایەن وولاتانی تەوەرو ڕووسیاو هاوپەیمانان لەگەڵ ئەڵمانیاوئیمپراتۆریەتی عوسمانیدا ،ئەویش :- یەکەم بەهۆی تیرۆر کردنی جێگری خاوەن شکۆی نەمسا - مەژەر ، لە سەرایڤۆو دووەم بەلێك ترازانی پەیووەندی نێوودەووڵەتی لەلایەكو ، بۆگەن بوونی ڕژێمەکانی ئەڵمانیاو عوسمانی لەلایەکی دیکەدا .

بە تایبەتیش بە دامەزراندنی حکوومەتی بۆرژوازی لە ڕووسیاو نەمانی توانای دەسەلاتی قەیسەری ڕووسیا لەسەر بارودۆخەکەدا ، و بەردەوام بوونی ئەم جەنگە تا ١٩١٨/١١/١١ لە جیهاندا .

١٩١٤/٨/١ لە گەڵ هەڵگیرسانی جەنگی جیهانی یەکەمو هۆکارەکانی ، سەرەکی کە نیازی ئیمپراتۆریەتی بەریتانیا ، لە پێناو کۆتایی هێنان بوو بە ئیمپراتۆریەتی عوسمانیو دابەشکردنی پاشماوەی دەسەلاتی عوسمانیو کەلو پەلو خاوەنداریەتیو دورخستنەوەی جیهانی عەرەبی بە تەواوی لە ژێر دەسەلاتی عوسمانیو ئەڵمانیادا ، کە خواستەکانی ئەوە بوو . کە

ڕێگاکانی پێش خۆی ببڕێ و بەرەو کەناڵی سوێس هەنگاو بنێ لەمیسردا .
ئەویش بە هاوکاری تورکیای هاوپەیمانی ، کە بووە هۆی ڕێگەگرتن لە بەریتانیاو نیازەکانی چ لە ناوەندی شەڕو چ دوای سەرکەووتن لەشەڕ لە هەموو بوارەکاندا .

١٩١٤/٨/٢ ڕۆژی دەستپێکردنی کارەکانی سەفەر بەلگ... شایانی باسە سەفەر بەلگ مانای ئەوەیە ، کە دەسەڵاتی ئیمپراتۆریەتی عوسمانی لەسەرەتای هەڵگیرسانی جەنگی یەکەمی جیهان ، داوای لە هەموو گەلانی توانا داری چەك هەڵگرتنی هەبوو بچنە ڕیزی هێزەکانی سوپای عوسمانیدا .
ئەویش بۆ شەڕ کردن دژی ڕووسیاو وولاتانی تەوەری شەڕکەر . واتە – نەفیر عام –. کە گەلی کوردستانیش یەکێك بوو لەو گەلانەی ژێر داواکارییەکانیان بوو لەهەرێمەکان و بە تایبەتی لە باکوورو باشووری کوردستاندا .

١٩١٤/٨/٢ مۆرکردنی ڕێکەووتننامەی نێوان ئیمپراتۆریەتی عوسمانیو حکوومەتی ئەلمانیا ، سەبارەت بەناوچە کوردیەکان ، بەتایبەتی باکووری کوردستانو دەست پێکردنی لە دوای سەرکەووتنیان لەجەنگ ، لە باشوورو ڕۆژهەڵاتی کوردستان ، بەهۆی بوونی چاوگەی نەوتو گازو بەرهەمەکانی دیکە لەهەموو بوارەکانیدا.

١٩١٤/٨/٢ دەست پێکردنی چەندین کاری جەنگی لە ئەورووپاو ، لە هەمان کات مۆر کردنی ڕێکەووتننامەی هاوپەیمانیو یارمەتی دانی یەکتر لە نێوان ئەڵمانیاو دەسەڵاتی عوسمانیدا ، کە بووە هۆی وریا بوونەوەی ڕووسیای قەیسەری ، ئەویش لە پێناو ڕاکێشانی ئاشووریەکان بۆ لای خۆیان بۆ هەر کاریکی ناکاودا .
بەڵام تورکەکان هەستیان بەوە کردو دەستیان کرد بە ناونووس کردنی ئاشووریەکان لە ڕیزی سەربازی بە مەبەستی ڕاکێشانیان بۆ لای خۆیانو بە بەرەنگار کردنەوەیان دژی هەر کارێکی دژ بە دەسەڵاتی عوسمانی ، بە تایبەتی بزووتنەوەی رزگاریخوازی کورد لە کوردستان ، لەسەرەتای جەنگی یەکەمی جیهانی هەڵگیرساو لەهەرێمەکاندا.

١٩١٤/٨/٣ ئاشکرا بوونی هۆکارەکانی هەڵگیرسانی جەنگی یەکەمی جیهانی بووە هۆی دارشتنی نەخشەی هەمەلایەن چ لە ناوەندەکانی شەرو چ لە کۆتایی شەر ، لە پێناو دابەشکردنی جیهان ، لە نیوان وولاتانی هاوپەیمان و زاڵ بوون بەسەر هەرێم و وولاتانی دورستکراوی خۆیان و داگیر کردنلە هەموو بوارەکان لە جیهاندا .

١٩١٤/٨/٢٢ لە پێناو ملکە چ پێکردن بە ئاشووریەکان و کەسایەتی ناوداری ئەرمەنەکان – مار شەمعوون – یان بانگهێشت کرد ، لە سەر داوای دەسەلاتی عوسمانی . کە لە لایەن پارێزگاری وان لە باکووری کوردستان بانگ کرابوو ، داوایان لێکرد گەر لایەنگیری پشتگیری دەسەلاتی عوسمانی و ئەلمانیا نەکەن ، ئەوا لە ناو دەبرێن و دوور کەووتنەوەتان لە لایەنگیری رووسیا و هاوکارینەکردنتان لەگەڵ شۆرشگێرە کوردەکان لە باکوری کوردستان .

١٩١٤/٨/٢٩ کلیم نامەیەکی ئاراستەی مێژوونووسی رووسی مینۆرسکی کردو تیایا هاتبوو:– کە کردەوەکانی سمکۆی شکاك ئەبێتە هۆی ئەوەی ، کە کێشەی نەخشەکێشانی سنوور ئاڵۆز بکات ، لەم رووەوە ئامۆژگاری بۆ کوونسلەکانی ورمێ و خوویی و تەورێز رەوانە کردو دەڵێ:– پێوویستە سمکۆی شکاك هوشیار بکرێتەوەو ناچار بکرێت کە واز لە پەیووەندی دوژمنانەکەی بهێنێ و پەلامار نەدانی بۆ سەر تورکیا ، ئەگینا ناچار ئەبین پشتگیری لێ نەکەین لە هەرێمەکەدا .

١٩١٤/٨/٣٠ دامەزراندنی لیژنەی جێبەجێکردنی کاروباری سەهیۆنیزمی گشتی بە سەرکردایەتی دادوەری سەهیۆنیزم – لویس براندنیس– کە ئەم لیژنەیە بووە هۆی دڵە راوکێی حکوومەتی ئەمەریکا بەرامبەر بە سەهیۆنیزم لەماوەی هەولەکانیدا ، بە یارمەتی دانی جوولەکەکانی دانیشتووی فەلەستین لە ناوچەکەدا .

١٩١٤/٨/٣٠ شاندێکی ئاشووریەکانی ژێر دەسەلاتی فارس لە ئێران سەردانی کوونسلیەی رووسیای کرد ، لەشاری ورمێ لە رۆژهەلاتی کوردستان و لە دوای گفتووگۆ کردنیان ، بەڵێنی بروا بە یەکبوونیان بەیەکتری مۆرکرد ، ئەویش بەچەکدار کردنی ئاشووریەکان .

هەر لە دوای ئەوە ئاشووریەکانی ناووخۆی شارەکە هەلسان بە خۆپیشاندان بەلایـەنگیری کردنـی ڕووسـیای قەیـسەری ، بـەڵام چـەکەکانیان بەدەسـت نەگەیشت تـاکوو کۆتـایی مـانگی/ ۹ی هـەمان سـاڵ لـە لایـەن بـەر پرسـانی ڕووسیا لە هەرێمەکەدا .

١٩١٤/٩/١٨ سـەرکردایەتی ئاشـووریەکان ڕاسـتەوخۆ ڕوویـان لـە وەزارەتـی دەرەوەی ڕووسیای قەیسەری کرد ، بەڕونکردنەوەی باری ئاشووری و ئەرمەنەکان لـە ڕۆژهەلاتی کوردستان ، کە ژەنـەراڵی ڕووسـی لەجەنگی فارابانۆڤ ٣٠٠ پارچە چـەکی هەمـەجۆری دابـە ئاشـووریەکان و دوای ئـەوە لـە ٩/١٩ نووێنـەری کوونـسلیەکە بروسـکەیەکی بەپەلـەی ئاراسـتەی وەزارەتـی دەرەوەی ڕووسـیا کرد.

ئەویش بۆ بەچەکدار کردنی ئاشووریەکان بەهۆی هەڕەشەی کوردو تورکەکان بـۆ سـەر ئەرمـەن و ئاشـووریەکان ، واتـە مەسـیحیەکان بەگـشتی ... شـایانی باسـە لـەو کاتـە ڕژێمـەکانی فـارس لـە ئێـران و عوسمانیـەکانی تـورك ، کـە هەموو هەولیان لەپێناو نانەوەی دژایەتی و دروستکردنی کێشە بوو لە نێوان کوردو ئەرمەن ، بە هەموو توانایەکیان لەسەر خاکی کوردستاندا .

١٩١٤/٩/٢٠ بەهانـدانی هێزەکـانی سـووپای عوسمـانی ، چەکدارە کوردەکـان لە باکووری کوردسـتان هێرشـیان کـردە سـەر ناوچـەی ڕۆژهـەلاتی کوردسـتان دژی هێزەکانی سووپای ڕووسیای قەیسەری ، کە لـەو کـات بنکە سـەربازیەکانیان لەو ناوچەکەدا بوون .

١٩١٤/٩/٢٤ هێزەکـانی سـووپای عوسمـانی لەناوچـەی شـاری شـەمدینان لـە بـاکووری کوردسـتان کۆبوونـەوە ، لەلایـەن سـەرکردایەتی گـشتی ئـەرکانی سـووپای عوسمـانی تـورك، لـەو کاتـە- مـترو پولیـت مارحنـا نیشۆ - ی سـەرکردەی ئەرمەنـەکان ڕووی کـردە ڕووسـیا و داوای یارمـەتی لێکـردن، لـەو کاتـەش - شێخ جەلالەدین - بەفیتی عوسمانیە تورکەکان و ساکاری هەلوێستی کورد لە باکووری کوردستان .

پـەلاماری ئاشـووریەکانی شـاری ورمـێ و شـنۆیدا ، کـە ئەمـەش بـووە هـۆی جـەنگی تـەواو لەسـەر دانیـشتووانی بـاکووری کوردسـتان و ڕۆژهـەلاتی

كوردستان ، بەتایبەتی لە باكووری كوردستانی ژێر دەسەڵاتی ئیمپراتۆریەتی عوسمانیەكاندا .

١٩١٤/١٠/١٠ هێلە فراوانەكەی سەهیۆنیزم - زیرەك وایزمان - لە ماوەی پیش ڕاگەیاندنی بەریتانیاو فەرەنساو ڕووسیا بە شەڕی دژ بە توركیاو ئەلمانیا ، كە وایزمان باش ئەوەی دەزانی ، كە وولاتانی هاوپەیمان و تەوەری شەڕ سەركەووتن بەدەست دێنن و فەلەستین دەكەووێتە ژێر دەسەلاتی بەریتانیا .

بەمەش دامەزراندنی دەووڵەتی سەهیۆنی مسۆگەرە ، كە دەسەلاتی بەریتانیا درێژدەبێتەوە لەسەر وولاتی میسرو پەرژینی جیاكردنەوەی كەنالی سوێس لەدەریای ڕەش ، كە هیواكانی ئێمە وەك بەلـژیكای ئاسیەوی دەبێ لە داهاتوودا لە جیهان .

١٩١٤/١٠/٢٢ ئەنوەر پاشا دەست پێشخەری سەرەكی بوو لە شالاوەكانی دژی هێزەكانی سووپای ڕووسیا. ئەوەی دیت كە هێزەكانی سووپای ڕووسیا لە ناوچەی قەوقاز پێشەكیەكی سەرەكی پێك دێنێ و بۆ ئەوەی وولاتی فارسیش بخاتە ژێر ركێفی خۆی و دژی ڕووسیا بووەستێ و هەوڵی ئەوەی دا كە بارێكی نا لەبار لە ناو موسڵمانەكانی ڕووسیا دروست بكات، ئەوەی لە دەرەوەی سنووری ئیمپراتۆریەتی عوسمانی بوون لەبەر ئەوەی ئەنوەر پاشا باشی دەزانی كە هەڵگری ئاایینی ئیسلام جا لەهەر نەتەوەیەك بێت بەرگری لەدەسەلاتی عوسمانی دەكات.

بەلام هێزەكانی سووپای ڕووسیا لە بەرەی قەفقاز ئەو هەولانەی دەسەلاتی عوسمانی هەڵووەشاندەوە لە مانگەكانی یەكەمی شەڕەكە و لە دوای تێك شكاندنی هێزەكانی سووپای عوسمانی لە شەڕی - سەریگامێش كە لە ١٠/٢٢ بەردەوام بوو تاكوو ١٩١٥/١/١٨، لەدوای هێرشە سەركەوتووەكانی سووپای ڕووسیا لە ئەرمینیای رۆژئاوا لە مانگی /١٩١٥/٢ و مانگی /١٩١٥/٣. كە ئەمەش بووە هۆی ئەوەی كە - مەلازگردو، پاسكالاو، شاتاخ و، كتوورو، وارزیش و وان، لە هێزەكانی سووپای عوسمانی پاككرانەوە.

واتە ئەم شارو گوندو شارۆچكانە هەمووی لەسەر خاكی باكووری كوردستان بوون، كە خاكی كوردستان ببووە گۆرەپانی شەڕی نێوان هێزەكانی سووپای ڕووسیاو ئیمپراتۆریەتی عوسمانی لەلایەك و هێزەكانی سووپای فارس و هێزەكانی سووپای عوسمانی لە لایەكی دیكە، گەلی كوردو ئەرمەنیش

وەرەقەیەکی مەزادی ئاشکرابوون بۆ سەرکەووتنی هەر لایەنێك لەو لایەنانە لەهەرێمەکەدا.

سەرچاوە :- تاریخ تورکیا المعاصر... دانانی کۆمەڵە توێژێنەرێکی سۆڤیەت.

١٩١٤/١٠/٣٠ بەهۆی نزیك بوونەوەی ئستوولی - کەشتی گەلی- جەنگی تورکیا لە کەنارەکانی ڕووسیا بەسەرکردایەتی سوشۆن پاشا ، بە بۆردومان کردنی ئۆدیساو سییاستووبۆڵ ڕووسی ، لەلایەن کەشتیەکانی جەنگی یاوزو میدل ، کە بووە هۆی هەلگیرسانی شەڕ لە نێوان ئیمپراتۆریەتی عوسمانی تورك و ڕووسیای قەیسەری لەو کات لە ناوچەکەدا .

١٩١٤/١١/١ لە دوای کشانەوەی هێزەکانی سووپای ڕووسیا لەناوچەی ورمێ لە ڕۆژهەلاتی کوردستان بە ڕاگەیاندنی هەلوویستی ئێران ، بە خۆ دوورە پەرێز گرتن ، ئەمانە بووە هۆ کاری ئەوەی کە سووپای عوسمانی ئەو جیگایانە داگیر بکەن و پاشماوەی جێ هێلراوی ڕووسەکان دابەش بکەن ، بەتایبەتی چەك و تەقەمەنی و دانیان بەکوردو هێرش کردنە سەر دوا بنکەکانی هێزەکانی سووپای ڕووسیا و کاری جەنگی لەولاو لەملا بەردەوام بوو لە هەرێمەکەدا .

١٩١٤/١١/١ هێزەکانی سووپای تورك لە ئەنجامی سەرنەکەووتنیان لە هەرێمەکانی قووبرس و بۆیان نەگوونجا هێزە پێشڕەوەکانی هێزی سووپای ڕووسیا بپشکنن ، دوای ئەوە لەگەڵ هێزەکانی ڕووسیا زەرەر مەند بون و ناچار بوون بۆ دواوە پاشەکشە بکەن لە ناوچەکەدا .

١٩١٤/١١/٢ لە دوای سێ ڕۆژ لە شالاوبردنی کەشتی جەنگی هێزەکانی سووپای عوسمانی و ئەڵمانیا ، بۆ سەر بەندەری ڕووسیا لە دەریای ڕەش ، ئەویش بە دیاریکردنی سەرەتای بەشداری ڕاستەوخۆی تورك دادەنرێت لەجەنگی یەکەمی جیهانیدا .

دوای ئەوە هێزەکانی پیادەی دەشتایی تورك هێرشیان کردە سەر پارێزگای قارس لە باکووری کوردستان ، بەلام بە هۆی لاوازی هێزەکەیان نەیانتووانی شارەکە داگیر بکەن و ڕوویان کردە شاری ئەرزەڕۆم و سزایان لێ وەرگرتنەوە ، بەهۆی بەرگری بەهێز لەشاری قارس ... دوای ئەوە لە مانگی/ ١٢ی هەمان

ساڵ ، شەڕ لە نێوان كوردو ئاشووری چووە ناو مێژوو لە باكووری كوردستان بە ناوی شەڕی - سەری گامێش- لە هەرێمەكەدا ... ؟ .

١٩١٤/١١/٥ هێزەكانی سووپای بەریتانیا شەڕی دژ بەهێزەكانی سووپای ئیمپراتۆریەتی عوسمانی ڕاگەیاند بەهاوكاری هاوپەیمانان.

١٩١٤/١١/٦ هێزەكانی سووپای بەریتانیا توانی تاكە بەندەری فاوی وویلایەتی بەسرەو ، ئێراقی ئێستا داگیر بكات ، بە هۆی لاوازیو پاشەكشەی هێزەكانی سووپای عوسمانی بە كشانەوەیان لەو ناوچەكە دا.

١٩١٤/١١/١٠ لە پێكدادانی بەناوبانگی كیبركایا- یەكەم شانۆی توركی ئاسیەوی- كە نووێنەری ئاشووریەكان چووە لای - بنیامین مارشمعون- لە باكووری كوردستان ، لە دوای گەڕانەوەیان نامەیەكی بەتریكی مەسیحیەكانی هەلگرتبوو ، ئەوزیش بە دوپاتكردنەوە ، لەپێناو خۆ ئامادە كردن بە بەرپاكردنی ڕاپەڕین - مار شمعونیش- داوای سەركەووتنی ڕاپەڕینەكەی كرد . بەهێرشی هێزی سووپای ڕووسەكان بۆ سەر باسقەلعەو دێزو چوونە ناویەوە .

هەر لەو كاتە چەكدارەكانی ئاشووری لە ئێران بەرەو ناوچەی مێرگەوەرلە ڕۆژ هەلاتی كوردستان هەلكشانو لە ئەنجام بووە هۆی هێرشی توركو لە ئەنجام شەرەكە دوو ڕۆژی خایاند لە ناوچەكەدا .

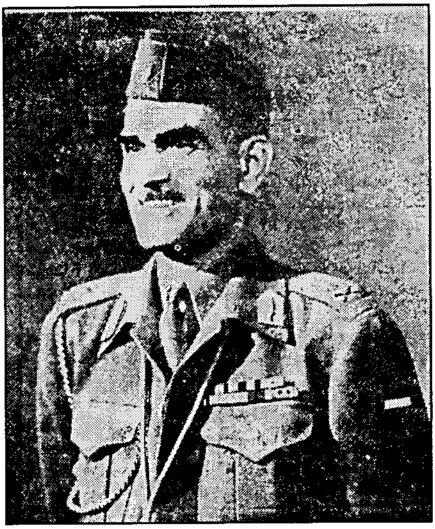
١٩١٤/١١/١٥ بەهاندانی دەسەلاتی عوسمانی توركو ئەلمانیا ، شەڕی پارتی زانی لە ڕۆژهەلاتی كوردستان دەستی پێكرد ، كە بووە هۆی دەركردنی هێزەكانی سووپای ڕووسیا لە ناوچە كوردیەكان لە باكووری كوردستاندا .

١٩١٤/١١/١٩ هێزەكانی سووپای عوسمانی كەپێكهاتبوون لەهەشت فرقە لە وولاتی شام بەرەو كەنالی سوێس ، بە ڕێگەی بیابانی سینا بەرێكەووتن بە نیازی داگیر كردنی كەنالەكە لەدوو قۆلەوە ، یەكیان لە قۆلی ڕەفەحو ئەویتریان لە قەنتەرەكە ، ئەمەش نزیكترین ڕێگا بوو بەدرێژی ٢٢٥ كیلۆمەترو دوەمیان ڕێگای مەعان - سوێس بوو ، كە ڕێگەی كاروانەكان بوو لەگەڵ درێژی ٣٢٥ كیلۆمەتردا .

بەلام لەدوای سێ هێرشی یەك لەدوای یەك ئینجا سەركەووتنیان بەدەست

نەهێنا ، ئەویش بەهۆی بەرگری كردن لەلایەن هێزەكانی هندستانو ئەڵمانیا ، شـایانی باسـە هێزەكـانی سـووپای عوسمـانی لەسـەر داواو پـشتگیری رێكخـراو دانیشتووانە ئیسلامیەكان هەڵسان بەنیازی داگیركردنـی سـوێسو میسر، بەڵام هۆكارەكانی جەنگی یەكەمی جیهانی ماوەی پێ نەدان.؟؟؟

١٩١٤/١١/٢١ لە دایك بوونی سەرەك كۆمارو دامەزرێنەری رژێمی كۆماری لە ئێـراق عەبدولكـەریم قاسـم لـە شاری بەغدا .

كـــە نـــاوی تـــەواوی – عەبدولكـەریم قاسـم محەمــەد ئەبوبــەكری– ە و لـــە لایـــەن باپیری بـەخێووكراوەو گـەورە بـووە ، دوای ئـەوە بـووە بـە بازرگـانی پێـست لەگـەڵ كـورە خالەكـــەی فـــازل عـــەباس مەهداویو كاریان بە یەكەوە كردووە لە بەغدادا .

١٩١٤/١١/٢٢ لە گەڵ داگیركردنی وویلایەتی ئەوسای بەسرە لەلایەن بەریتانیا ، كە ئەوكات رۆژنامە بووە چەكێك لەپێناو بەرز كردنـەوەی هەسـتی رامیاریو جمووجۆڵی سـەربازیو رامیـاری ، ئـەویش بـە دەركردنـی رۆژنامەیـەك بـەناوی – بەسـرە تـایمس– لـە ١٩١٤/١١/١٩ ، بەزمانی ئینگلیزیو دوای ئـەوە بـوو بـە زمـانی عـەرەبی لـە سـاڵی ١٩١٥، دوای ئـەوە بـوو بـە زمـانی فارسـی لەسـاڵی ١٩١٦، لـەكاتی داگیركردنــی شــاری بەغــدا لــە ١٩١٧/٣/١١ رۆژنامــەی – بەغــداد تایمس– دەركرا بەهەردوو زمانی ئینگلیزیو عەرەبی لە شارەكەدا .

دوای ئـەوە هـەنگاوینا بـەرەو هـەرێمی باشـووری كوردسـتان ، كـە یەكـەم هەنگاوی ئەوە بوو بە دەركردنـی رۆژنامـەی كوردی ، بەناوی – تێگەیشتنی

ڕاستی - لەهەرێمی باشووری کوردستان لە ١٩١٨/١/١ و ١٩١٩/١/٢٧ لە شاری سلێمانی لەو کاتدا .

١٩١٤/١١/٢٢ یەکەی پێشەوەی فرقەی - ئەنگلۆ- هندی - شەشەم ، کە گەورەترین مەلبەند بوو لەباشووری ئێستای ئێراق ، کە دەسەلاتی بەسەر پاریزگای بەسرادا مسۆگەر کردو کارەکانی خۆی ئەنجامدا.

١٩١٤/١١/٢٣ ڕژێمی ئیمپراتۆریەتی عوسمانی بانگی جیهادی دژی بە هاوپەیمانان ڕاگەیاند ، لە جەنگی یەکەمی جیهان ، بەهۆی شلەژانی باری سەربازیو ئابووریو بازرگانی و پەیووەندیەکانی ومەترسییەکانی لە هەرەسهێنانی دەسەلاتەکەیدا.

١٩١٤/١١/٢٧ لە دایك بوونی نووسەری ناوداری ویلزی - ڕاشیل تورزیس - کە خاوەنی کورتە چیرۆکی - سێووە تازەکان - کە خاوەنی گەورەترین خەلاتی ئەورووپییە لە جیهان ، بۆ نووسەرە گەنجەکان بەدەست دێنێت - سێووە تازەکان - کۆمەلێك کورتە چیرۆکی هەلێنجاو لە ژیانی سادەی ئاسایی دۆلْ و دەشتەکانی ویلزدا .

کە نووسەر خۆی خەلکی ئەم وولاتەیە بەهای خەلاتی - دیلان تۆماس- ٦٠ هەزار جوونەیهی ئیستەرلینی یە .

ئەم خەلاتە دووسالْ جارێك بۆ ئەو نووسەرانەی کە بەزمانی ئینگلیزی دەنووسن دەبەخشرێ ، وەك ڕێزلێنانێك بۆ شاعری ویلزی - دیلان تۆماس - . ئەم نووسەرە لە ١٩٥٣/١١/٩ کۆچی دوایی کردووە لە وولاتەکەدا .

١٩١٤/١٢/١ شێخ عبدالسلام بارزانی لە شاری مووسلْ لە دوای دەستگیرکردنی لە دەڤەری بارزان لە هەرێمی باشووری کوردستان بەپێی بریاری دادگاییکردنەکەیدا لە سێدارەدرا ، لەگەلْ دوو لە هەڤالانی لەلایەن تۆرانیەکانی ناو دەسەلاتی عوسمانیدا .

١٩١٤/١٢/١٠ چاوپێکەوتن لە نێوان - مستر سکوتو وایزمانو هربرت شموئیل - بە ئامادە بوونی - حاخام موزی گاستر - کە سموئیل ململانێیەکی زۆری لە گەلْیا کرد ، لە دوای کۆبوونەوەی وەزیری بەریتانیاو ووتاری ئەسکۆت لەو

كۆبوونەوە ڕایگەیاندرا .
بۆ ئەوەی كە بەریتانیا واز لـە سیاسـەتی هەمیشەیی خۆی بێنێ بەرامبەر بە ئیمپراتۆریـەتی عوسمـانیو هـەوڵی پارچـە پارچە كردنـی بـدات ، لـە پێنـاو دورست كردنی دەوڵەتی سەهیۆنی لە فەلەستین . هەر وەك – لوید جورج – بڕیاری بۆ دابوو لەگەڵ وەزیری دەرەوەی بەریتانیادا .

١٩١٥

١٩١٥/١/٢ مـۆركردنی پـەیمانی نێـوان حكوومـــەتی بـــەریتانیاو عەبدولعەزیز سعوود ئـەمیری حیجـــاز... لـــەو پەیمانـــە بەریتانیا دانینا بە دەسەڵاتی عەبدولعـــــەزیز لەســــەر شــارەكانی نەجـدو حەســاو مــەنتیفو دەووروبــەری و كەنارەكانی كەنداوی فارسدا .

شایانی باسە كەنداوی فارسە نەك كەنداوی عەرەبی ، بەپێی ئەو پەیمانە– كە بەریتانیا دان بەدەسەڵاتی عەبدولعەزیز دەنێ وەك دادوەرێك لەسەر ئەو ناوچانەو بەرگری لێدەكات لەهەر پەلامارێك بۆ سەر دەسەلاتەكەی ، بە تایبەتی لە لایەن دەسەڵاتی فارس لەسەر دوورگەكەدا .

١٩١٥/١/٢ هێزەكانی سووپای قەیسەری ڕووسیا ئاگاداری دانیشتووانە ئاشووریەكانی شاری ورمێو– دەووروبەری كرد ، لەرۆژهەڵاتی كوردستان بە بەجێهێشتنی ناوچەی ورمێ بەتایبەتی گوندی– بەنگیجا– لە شارەكەدا .
كە ئەمەش بووە هۆی هەلاتنی دانیشتووانی گوندەكەو ماوەدان بە هێزەكانی سـووپای عوسمـانی تـورك ، بـۆ پـەلاماردانی ئاشـووریو كـورد كـە ئەوانـەی پشتگیری هێزەكانی قەیسەری ڕووسیان دەركرد لەهەرێمەكەدا.

١٩١٥/١/٤ هێزەكـانی سـووپای عوسمـانی تـورك لـە ناوچـەی شـاری ورمـێ لـە ڕۆژهـەڵاتی

کوردستان ، بە فەرمانی سەرکردەی سووپا – ڕۆستم بەگ – دەستیان کرد بە لەناو بردنی ئاشووریەکان بەبێ ویژدانانە بەهەموو شێوەیەك نەك هەر ئاشووریەکان بەلکوو ئاشووریو ئەرمەنو کوردو گەلانی دیکەی دژ بە خۆیان تەنیا فارس نەبێت .

ئەویش لە دوای دەست بەسەر کردنی زیاتر لە ٧٠٠ هاوولاتی لە نەتەوە جیاجیاکانی دانیشتووانەکەی پارێزگای ورمێیان ڕەوانەی شاری– خەسرۆفو گافیوان– کردو دوایی ئەوە هەمویان کووشتو زیندە بەچاڵ کردن لە ناوچەکەدا .

١٩١٥/١/٧ بەرز کردنەوەی ڕاپۆرتی بەرپرسی سەهیۆنیزم وایزمان بۆ لێژنەی جێبەجێکردنی ڕێکخراوی سەهیۆنیزمی جیهانی ، لەبارەی کارە جۆراوجۆرەکان .

کە لەگەڵ هربرت سمۆئیل وبەیاوەری حاخام گاستر ئەنجامی دابوو ، لە پیناو بەدەست هێنانی ئاواتە هەمەلایەنەکانی جوولانەوەی سەهیۆنیزم لە جیهاندا ، ئەویش بە دامەزراندنی دەوولەتی جوولەکە لە شامدا .

١٩١٥/١/١٣ هێزەکانی سووپای عوسمانی پەلاماری ئێرانی دا ، لە ڕێگەی ڕۆژهەلاتی کوردستانو ، دوواتر شاری تەورێزی داگیر کرد ، کە بە ئارەزوی خۆی مامەلەی لەگەڵ گەلانی ئێرانو بەتایبەتی کورد دەکرد لە سەر خاکی کوردستان .

١٩١٥/١/١٥ دامەزراندنی چاپخانەی کوردستان ، لەشارۆچکەی رواندز ی سەر بە پارێزگای هەولێر ، لەلایەن نووسەرو روونـاکبیرو کەسایەتی ناوداری نەتەوەیی کورد – حوزنی موکریانی – لە باشووری کوردستان ، کە ڕۆڵێکی گرنگی هەبوو لەسەر بەچاپگەیاندنی ڕۆژنامەو گۆڤارو نامیلکەدا .

دوای ئەوە چایخانەکەی گواستراوە بۆ شاری هەولێرو لە چاپکردن بەردەوام بوو تاکوو تەواو بوونی ئەو مێژوونامەیە لە شارەکەدا .

١٩١٥/٢/١٦ هێزەکانی سووپای قەیسەری ڕووسیا لە هێرشێکی توونـدو دژوواردا پارێزگای ئەرزەڕۆمی کوردی لە باکووری کوردستانی ژێر دەسەلاتی

ئیمپراتۆریەتی عوسمانی تورك داگیر كردله هەرێمەكەدا .

١٩١٥/٣/٤ وەزیـــــری دەرەوەی ڕووســـــیای قەیــــــسەری – ســــــازانۆف – یاداشــــتێكی ئارەزومەندانــــەی ئاراســـتەی بـــالوێزی بـــەریتانیا و فەرەنـسا لەپترسـبۆرگی پایتـەختی ڕووسیای ئەوكات كرد .

كە لە یاداشتەكەی داوای كرد ، كە شـــاری ئەســـتانەی كـــەنارەكانی بۆســـفۆر لـــە ڕۆژ ئـــاوای دەریـــای مەرمـــەرەو گـــەرووی – تەنگەبـــەر – دردەنیل دا. كە خۆی بەسەر هێلی ئینوز– میدیەی كەنارەكانی ئاسیای بچوك دا دەڕوانی لە ناوچەكەدا. كە دەكەوێتە بسفۆر تاكوو زێی سقاریە . لەگەڵ مەلبەنـدەكانی لەســـەر كەنـداوی ئـەزمیرو دوورگـــەی مەرمـــەرە بۆخۆیـــان بگەڕێتەوە ، هەتا گەر خاوەنداریەتیشی هی فەرەنسا و بەریتانیا بێت .

شایانی باسە زۆربەی ئەو ناوچەی كە لەیاداشتەكەیدا باسی كردبوو خاكی كوردستانی دەگرتە خۆ لە كێشووەرەكەدا .

١٩١٥/٣/٥ ڕۆژنامەی باكۆ لە بابەتێكی هەواڵیدا بلاوی كردەوە ، كە لەوكاتـەی هێزەكانی سووپای ڕووسیا قەیسەری ناوچەی دیلمانیان گرتـە دەست كە زیاتر لە ٢٠ گوندی مەسیحی وێرانكرابوو ، لەگەڵ بلاوبوونەوەی لاشەی كوژراواندا .

كە ئـەم كارەش لـە لایـەن سـەركردەی سـووپای عوسمـانی تـورك جـودت پاشا ئەنجامـدرابوو ، ئەمـە جگـە لـە گونـدی كـوردو تێكـەلاوی دانیـشتووانی ئـەو گوندانـە لـەباكووری كوردســتان ، كـە لـە كـوردو ئەرمـەن و ئاشـووری پێـك هاتبوون لە هەرێمەكەدا .

١٩١٥/٣/١٤ دەست پێكردنـی لـە نـاو بردنـی كـورد لـە لایـەن ئەرمەنـەكان بەپـشتیووانی هێزەكانی سووپای ڕووسیا ، لەناوچەكانی سەری قامیش و بایەزید و وان و بەرەو خوویی و ئورمیەو ڕواندوزو خانەقین لە باكوورو ڕۆژهـەلات و باشووری

کوردستاندا .

کە هێزەکانی سووپای ڕووسیا داوای چۆلکردنی ناوچەکانی بایەزیدو جێگاکانی دیکەی کردو لە هەمان کات هەڵسا بەوێران کردنی بە سەدان گوندو کووشتنی ئافرەتو منداڵ بە دەستی چەکدارە ئەرمەنو ڕووسەکان .

لە دوای شۆڕشی بەلشەفی لە ساڵی ۱۹۱۷ دا ، کە بەگەورەترین قەسابخانە دادەنرێت لەلایەن ئەرمەنەکان ، لەپێناو خزمەتکردنی ڕووسەکانو ڕووسەکانیش بەڵێنیان دا ، کە شاری وان ببێتە پایتەختی دەوڵەتی ئەرمەنی ، کە لە داهاتوو ئاواتیان بوو لەسەر خاکی کوردستان .

۱۹۱۵/٤/٦ ئەنجوومەنی هەڵبژێردراو لە کۆنگرەی نێوودەووڵەتی مەسیحیەکانی جیهان ، کە بریارێکی پیرۆزی ڕاگەیاند بەکۆتایی هاتنی هەموو کێشە هەڵوواسراوەکانی نێوان مەزهەبەکانی ئاینی مەسیحیەکانو بیروو بۆچوونە جیاوازەکان لەئەورویا دا .

سەرەرای مانەوەی چەندین کێشەی هەڵوواسراو ، بەتایبەتی لەلایەن یوحەنای بیستو سێیەم و گریگۆری‌وبندکنت بە دەست کێشانەوەی لەپۆستی دەسەلاتی پاپا .

ئەویش بەهۆی سەرهەڵدانی دووبەرەکی بوو لە نێوان کەنیسەکانی یۆنانو رۆماو فەرەنساو ئیتالیا ، ئەویش بەهەلبژاردنی نکۆلای پێنجەم ، بەپاپای مەسیحی لەسەر هەموو جیهاندا .

۱۹۱۵/٤/۱٤ هێزەکانی سووپای بەریتانیا دژە هیرشی گەوورەیان کردە سەر چەکدارانی کوردو عەرەب لە ناوچەی شووعەیبە لە باشووری ئێستای ئێراق ، کە لە ئەنجام هێزە چەکدارەکانی کوردو عەرەب شکانو بەناچاری کشانەوە ، کە کەووتبوونە رۆژئاوای شووعەیبەو لە شەڕدا زیانی هێزی سووپای بەریتانیا ۱۲۵۷هەزار سەرباز بوو لە کوژراو زامدار لە ناوچەکەدا .

هەروا زیانی کوردو عەرەب زیاتر بوو، بەلام ژمارەکەی بەتەواوی نەتوانرایە دیاری بکرێت لە ناوچەی شەڕەکەدا .

ئەمەش لە پێناو داگیر کردنی وولاتی نێوان دووزێ چ لەلایەن بەریتانیاو چ لەلایەن ڕەوکەرە عەرەبەکانی سعوودی بۆ ئێراقی ئێستا ، بەساکاریو ئاسانکاری کردنی کورد بە هەردوو لایەن ، لە پێناو داگیر کردنی خاکی

کوردستان ....؟ ...!.

١٩١٥/٤/٢٠ زیاتر لـه ٢,٥٠٠ هـەزار چـەکداری ئەرمـەن دەسـتیان بەسـەر شـاری وان لـە باکووری کوردستان داگرت ، ئەویش بە دامەزراندنی حکوومـەتێکی کـاتی و لـە هـەمان کـات ئـەو ئەرمەنیانـەی کـە هـەڵاتوو بـوون لـە ڕیزەکـانی سـووپای عوسمـانی تـورك ، هێزێکـی چەکداری یـاخی بوونیـان پێکهێنـا و دەسـتیانکرد بەکاری نالەبار بەرامبەر بەدانیشتووانی دیاربەکرو سیواس و مەرعـەش و قـەرە حەسار لە باکووری کوردستان.

هەروا دەستیان کرد بە هێرش کردنە سەر هێزەکانی سووپای عوسمـانی لـە دواوە ، لەکاتی جەنگدا لەگەڵ هێزەکانی سووپای ڕووسیای قەیسەریدا .

کـە ئەمـەش بـووە هـۆی ئـەوەی کـە سـووپای عوسمـانی بکەوتـە نێـوان دوو ئـاگری دژ بـە تورکیـا لـە دواوە ، یەکـەمیان :- ڕووبـەڕوو بونـەوەیان لەگـەڵ ڕووســەکان لەپێـشەوەو دووەم :- لێـدانیان لــە دواوە لەلایــەن چــەکدارە ئەرمەنەکان.

ئەمـەش بـووە هۆکـاری کاردانـەوەی نالـەبار لەسـەر رامیاریـەتی دەسـەڵاتی عوسمـانی بەتایبـەتی وەزیـری نـاوخۆ تەلعـەت پاشـاو بیرکردنـەوەیان بـە لـە ناوبردنی ئەرمەن و ڕزگاربوون لە دەستیان لە هەرێمەکەدا .

١٩١٥/٤/٢٤ هێزەکـانی سـووپای عوسمـــانی بـــە ئامۆژگـــــاری ســـــەرکردایەتی دەسەڵاتی عوسمانی ، لـــە هێرشـــێکی بـەرفراوان بـۆ سـەر بـــــاکووری کوردســـــتانی داگیرکـــراوی ژێـــر دەســـــــەڵاتی ئیمپراتۆریـــــەتی

عوسمانی ، کە زیاتر لە ١,٥٠٠,٠٠٠ ملیۆنو نیوێك لـە ئەرمـەنی لـەناو برد ، بـە بـەکارهێنانی ڕامیاریـەتی جینۆسـایدی نـژادیو کووشـتنی زیـاتر لـە ٣٠,٠٠٠ سـی هـەزار کوردو دەربـەدەر کردنـی بەسـەدا هـەزار خێزانـی کـوردو ئەرمەن بەرەو هەندەران

بەتایبـەتی بـۆ ڕووسـیاو شـامو لوبنـان ، کـە ئێـستاش هـەر بـەئاوارە دەژمێـردرێنو ناسـنامەیان پێنـەدراوە ، بە تایبـەتی لـە سـووریا ، کـە سـەر هەمان ڕامیاریەتی بەردەوامە لە ڕەش کردنەوەی نژادیو داگیر کردنی ڕژێمی بەعسی لە ئێراق گرتۆتە بەر لە هەموو بوارەکاندا .

١٩١٥/٤/٢٦ مۆرکردنی پەیمانی لەندەنی پایتـەختی بەریتانیا لـە نیوان سـووێند خۆرانو ئیتالیا ، بەمەبەسـتی ڕاکێشانی ئیتالیا بۆ لایـەن خۆیـانو هاوکاری کردنـی تـورك لـە پێنـاو لێـدانی بزووتنـەوەی ڕزگـاریخوازی کـورد لـە کوردسـتانو داگیرکردنی بەتایبەتی لە باکووری کوردستان.

١٩١٥/٥/٢ ئەنجامـدانی یەکـەم قەسـابخانەی ئەرمەنـەکان لەلایـەن هێزەکـانی سـوپای عوسمـانی لـە دوای قەسـابخانەکەی ٤/٢٤ لـە باکووری کوردسـتان لـە شـاری ورمێی ڕۆژهەڵاتی کوردستان .

لـه دوای داگیرکردنـی شـارەکه ، ئـەو هێرشـەو کـرداره بـەردەوام بـوو تـاکوو ٥/٢٤ ی هەمان ساڵ ، ئەمەش بە هاوکاری و لایـەنگیری کردنـی رژێمـی فـارس بـوو لـه ئێـران بەرامبـەر مەسیحیەکانی ئەرمـەنی ، کـه زیـاتر لـه ١٠٠٠ هـەزار هاووڵاتی لەژن و منداڵ و پیاوی کوشت له پارێزگاکەدا .

١٩١٥/٥/١١ هێزەکـانی سـووپای ڕووسـیای قەیـسەری ناوچـەی ورمـێ و دەووروبـەری لەرۆژهەڵاتی کوردستان داگیر کرد ، بەهۆی شەڕی نێوان کوردو تورك ئـەویش بـه گـەمارۆدانی هێـزه چـەکدارەکانی کـورد لـه ڕۆژهـەڵاتی کوردسـتانی ژێـر دەسەڵاتی ئێرانی فارس له پارێزگاکەدا .

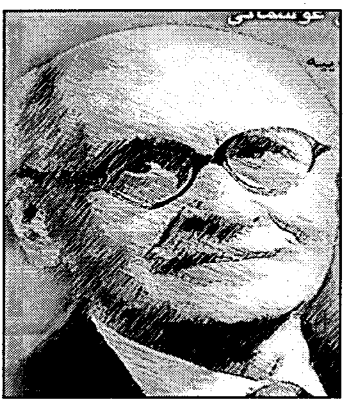
١٩١٥/٥/١٥ سـکرتێری بەشـی ڕامیـاری بـۆ رۆژهـەڵاتی ناوەراسـت لـه وەزارەتـی دەرەوەی بەریتانیا بیرخەرەوەیەکی خستەڕوو دژ بەداگیرکردنی شـاری موسـل ، بەهۆی دورست بوونی کێشەو گیرووگرفت لەناوچەکەدا لەگەڵ کوردەکان ، کە ئـەو کاته له ٨٥٪ دانیشتووانی پارێزگای موسل کوردبوونه له ناوچەکەدا .

١٩١٥/٥/١٤ ڕوودانی گەورەترین قەسابخانه به سـەر کورد لـه پارێزگـای وان لـه باکووری کوردسـتان لەلایـەن هێزەکـانی ئەرمـەن، کـه خزمـەتی هێزەکـانی سـووپای ڕووسـیایان دەکـرد، وەك پێـشەنگ کـه ڕووسـیا بـەڵێنی بـه ئەرمـەن دابـوو دەووڵەتی ئەرمەنیان بۆ دابمەزرێنێت و پارێزگای وان له باکووری کوردستان بکاته پایتەختی دەووڵەتەکەیان.

بەو بۆنەش زیاتر له ٢٥٠ هەزار ئەرمەن ڕوویان لەناوچەکه کردبوو بۆ چوونه ڕیـزی ئـەو دەووڵەتـه نوێیـه لـه شـێوازی دەووڵـەتی ئیـسرائیل... هـەروا ڕاگەیانـدنی دەووڵـەتی ئەرمـەنی و پلانـی داگیرکردنـی وویلایـەتی بـەدلیس و دیاربەکر – ئامەد – ئامادەکرابوو بۆ ڕەشکردنەوەی نژادی کـورد لـه باکووری کوردسـتان و ئـەو شارانەشـی بـه پـشتیووانی هێزەکـانی سـووپای ڕووسـیا، بەڵام هێزەکـانی سـووپای ڕووسـیا تێکـشکێنران لەلایـەن هێزەکـانی سـووپای عوسمانی بەهاوکاری شۆرشگێرانی کورد له هەرێمەکەدا.

هــەروا ڕاپۆرتــەکانی بــەریتانیا دووپــاتی ئــەوه دەکەنــەوه کــه ڕوودانــی قەسـابخانەیەکی دیکـه لەلایـەن هێزەکـانی ڕووسیاو ئەرمەنـەکان لـه شـاری

خانەقین و دەوورووبەری زیاتر لە ٥٠٠ هاولاَتی کوردیان شەهید کرد.
کە ئەمەش بووە هۆکاری ئەوەی کە دانیشتووانی خانەقین و لادێکانی پەنا ببەنە بەر هێزەکانی سووپای بەریتانیا لەناوچەکەدا... هەروا شاری رواندز و گوندەکانی دەوورووبەری ئەوەیان بەچاوی خۆ دیت، هەر وەك بەسەر سبرینکا داهات لە ساڵی ١٩٩٧، لە بۆسنە لە دەست هێزەکانی نازیە سربەکان. کە – ئەندرانیك – ماندونەناسی ئەرمەن و تێنوو بەخووێنی کورد هەڵسا بەکۆکردنەوەی نزیکەی ٦٠٠٠ کەس لە منداڵ و ئافرەت و پیرو گەنجی کورد لە شارەکەو دەوورووبەری و فەرمانی کووشتنی بۆ دەرکردن، کە لە ٣٠٠٠ هەزار ماڵ تەنیا ٦٠ ماڵ مایەوەو ئەویدیکە بە دەستی پرووس و ئەرمەن وێرانکران لە گەڵ وێرانکردنی ٣٠ گووند لە ناوچەی برادۆست لە باشووری کوردستان. کە ئەمەش بووە هۆی ئەوەی کە دانیشتووانەکانی بەرەو شاری مووسل رابکەن بەتایبەتی لەناوچەی بادینان.
هەروا زیاتر لە ٨٠٪ لەدانیشتووانی پارێزگای سلێمانی لە باشووری کوردستان تووشی کارەساتی وێرانکردن و دەربەدەری و کووشتن و هەلاَتن هاتن لەلایەن چەکدارانی پرووسیاو ئەرمەن لەسەر خاکی کوردستان.
سەرچاوە :– عەزیز ئەلحاج. کێشەی کورد لە بیستەکان – بەیروت /١٩٨٤ ل ٩١.

١٩١٥/٥/١٥ گرێدانی کۆبوونەوەی پرۆژهەلاَتناسانی پرووسیا ، کە لەو کۆبوونەوەیە مێژوونووس و جووگرافیناسی پرووسی مینۆرسکی ووتارێکی لەبارەی جووگرافیای کوردستان بەگشتی خووێندەوە. بەرامبەر بە ئامادە بووانی کۆبوونەوەکە .

١٩١٥/٥/١٩ هێزەکانی سووپای پرووسیای قەیسەری لە هێرشێکی بەرفراوانیدا بۆ سەر گوندو شارۆچکەو شارەکانی پرۆژهەلاَتی کوردستان ، کە لە ئەنجام ناوچەی شنۆیان داگیر کرد لە هەرێمەکەدا . ئەویش لە پێناو بە ئەنجامگەیاندنی

خواستەکانیان .

١٩١٥/٥/٢٣ مــۆرکردنی ڕێکــەووتن لــە نێــوان فەیــسەڵ حوســێن و ســەرکردەی ڕێکخراوە عەرەبیەکانی نەتەوەیی لــە ســووریا ، ئــەویش بــەناوی پرۆتۆکــۆلی دیمەشــق بــەناوی سەرکردە عەرەبەکان ، کە بڕوایان بە ڕاپەڕین هەیە لەژێر دەسەڵاتی عوسمانیدا ، بەرامبەر بەدانانی بەریتانیا بە دەووڵەتی عەرەبی سەربەخۆ ، کە ئێراق و سووریاو لوبنان و فەلەستین و حیجاو نیمچە دوورگەی عەرەبی بگرێتەوە .

کە ئەو کاتە نە ئێراق و نە سووریاو نە لوبنان و نەفەلەستین دەووڵەت نەبوون . هەر هەمووی ژێر دەستەی ڕژێمەکانی عوسمانی و بەریتانیا بوون . لەو کاتیشدا ڕێژەی دانیشتووانی عەرەب لەو هەرێم و ناوچانە ، وەك ئەوەی دوای دامەزراندنی دەوڵەتەکان .

١٩١٥/٥/٢٥ هەر لەگەڵ بەردەوام بوونی هێزەکانی سووپای ڕووسیای قەیسەری شاری ورمێی ڕۆژهەڵاتی کوردستانیشی داگیر کرد، لە پێناو جێ بە جێکردنی ئامانجەکانیان لە هەرێمەکەدا .

١٩١٥/٥/٢٧ ئەنجوومەنی وەزیرانی دەسەڵاتی عوسمانی تورك ڕەزامەندی لەسەر گوواستنەوەی ئەوکەسانە کرد ، کە خیانەت لەگەڵ ڕژێمی تورك دەکەن بەتایبەتیش بیانووەکە بۆ کوردو ئەرمەن و ئاشووری بوو لە باکووری کوردستان ، لەگەڵ ئەوەشدا پێش ئەو بڕیارە کارەکانی ئەنجامدا بوو بەدەیا ڕێگای گوونجاوی دیکەی بەرژەواندکاری دیار کرابوو ، لە ناوچەوە هەرێمەکەدا .

١٩١٥/٥/٢٨ هەر لەگەڵ بەردەوام بوونی هێرشەکانی سووپای ڕووسیای قەیسەری بۆ سەر ڕۆژهەلاتی کوردستان ، لە دوای شاری شنۆو ورمێ شاری سابلاخ و مەهابادیش داگیر کرد لە هەرێمەکەدا .

١٩١٥/٦/١ یەکێك لەو نامانەی کە تاڕادەیەك بە درێژی باس دەگرێتە سەر باری ڕامیاری دوا ڕۆژی ئەرمینیاو کوردستان لە باکووری کوردستان بە بروسکەی ژمارە/٣٧٧ بووە ، کە لە باڵوێزی ڕووسیا لەپاریسەوە بۆ وەزیری دەرەوەی ڕووسیا – سازانۆف – نێردراوە . لەبرووسکە کە باس لە هاتنی نوێنەرانی ئەرمەنی بۆ پاریس دەکات ، وەکوو زافریف و نۆبار پاشا .
هەروا بەشێك لەناوەرۆکی نامەکە بەم جۆرەیە:– دکتۆر زافریف و نۆبار پاشا گەیشتنە پاریسی پایتەختی فەرەنسا... دیارە گەلێ کار بەدەستانی دەسەلاتدار لە فەرەنسا لەسەر ئەو باوەڕەن کە پێوویستە ئەرمینیای ئۆتۆنۆمی دابمەزرێت لەژێر باڵی ڕووسیاو فەرەنساو ئینگلستان.
هەروا لەو نامەیەی کە پێشکەشیان کردبوو ،. ئەم پێشنیارەشیان داناوە ، ئەویش ئەوەیە . کە پێوویستە کوردستانی ئۆتۆنۆمی بە هەمان شێواز دابمەزرێت لەژێر چاودێری یەکێك لە و دەووڵەتانە یاخوود لە هەرسێ دەووڵەتە گەوورەکاندا.

١٩١٥/٦/٤ یاداشتێکی باڵوێزی ئەڵمانیا ، کە ئاراستەی سەرەك وەزیرانی دەسەلاتی عوسمانی – سەعید حەلیم – پاشای کردبوو ، بە پشتگیری کردنی ئەڵمانیا .
بۆ دەسەلاتی ئیمپراتۆریەتی عوسمانی بە دوورخستەوەی ئەرمەن لە ڕۆژهەلاتی ئەنازۆڵ ، کە ئەمەی بەکارێکی بە ڕاست لە قەلەمدا ، لەپێناو بەرگری کردن لەدەووڵەتی عوسمانی لە ناوچەکەدا .

١٩١٥/٦/١١ لەکۆبوونەوەی ئەنجوومەنی وەزیرانی ڕژێمی عوسمانیدا ، باری ئەرمەن تاووتۆکرا ، بەبلاوکردنەوەی ڕاگەیاندنێکی بەزەیی هاتنەوە بەئەرمەن بە ئاشکرا ، بەلام بە نهێنی لەژێرەوە نەخشەی لەناووبردنی ئەرمەنەکان و دروستکردنی بارو بە گوونجاندنی بارودۆخێك بۆ لەناوبردنیان. لە باکووری کوردستان.

١٩١٥/٦/١٢ ئیسماعیل ئاغا لە ناوچەی ئەرتوو لە باکووری کوردستان بەرەو تیاری بالا هەڵکشا ، کە لەو کاتە کوردەکان لەکوردستان باشترین هێزی چەکداریان

هەبوو ، لەگەڵ ئەوەشدا مەلیکی ئاشووری شەڕی بەسەرکوردەکاندا سەپاند لەماوەیەکی درێژی دەسەڵاتەکەیدا ، بەڵام بەهۆی هێرشی هێزەکانی سووپای عوسمانی لە ناوچەکە بۆ سەر ئەرمەنەکان کشانەوە دواوە لە ناوچەکەدا .

١٩١٥/٦/١٤ باوەرپێکراوی پرۆتۆکۆلی دیمەشق شەریف حسین نامەیەکی ئاراستەی مەندووبی سامی بەریتانیا – مکماهۆن – لە شاری قاهیرەی پایتەختی میسر کردو پێشنیارەکەی ئەوە بوو ، کە لە سەر بەریتانیا پێوویستە دان بنێ بە عەرەب ، بەپێی پرۆتۆکۆلی دیمەشق بە بەرپاکردنی ڕاپەرین دژی دەسەڵاتی عوسمانی بەرامبەر بەیارمەتی سەربازیو ئابووریدا ، لە هەمان کات داننان بەدامەزراندنی دەوڵەتی عەرەبی سەربەخۆ، لەو کاتەشدا مەندووبی سامی بەریتانیا پشتگیری داواکەی کرد بەوەڵامدانەوەی لە ڕۆژی ٨/٣٠ ی هەمان ساڵ .

کە ئەنجامەکەی عەرەب بەئامانجی ٧٥٪ی خۆیان گەیشتن لەسەر خاکی گەلانی ڕۆژهەلاتی ناوەڕاست ، بەتایبەتی لەسەر خاکی باشوورو ڕۆژ ئاوای کوردستانی کورد لە کوردستاندا .

١٩١٥/٦/٢٨ نووێنەری کەسایەتیە مەسیحیەکان لە باکووری کوردستان مارشمعون سەردانی ڕووسیای قەیسەری کرد ، لەپێناو پشتگیری لێکردنی بە هۆی بەرپابوونی شەڕ لە نێوان تورکو نەتەوەکانی دانیشتووی ڕەسەنی باکووری کوردستان.

کە لە کوردو ئەرمەن پێکهاتبوون لەگەڵ هێزەکانی سووپای عوسمانی، بەڵام بێ سوود بوو ، دوای ئەوە بەرەو شاری ورمێ کەووتەرێ بۆ وەرگرتنی یارمەتی لە لایەن بەرپرسانی ڕووسی ، بەڵام یارمەتی ڕووسەکان بێ هێز بوون.

١٩١٥/٦/٢٨ هێزەکانی سووپای عوسمانی بەهاوکاری جاشە خۆ فرۆشەکانی کوردەکانی بۆ تورك لە شاری موسل ، هێرشیان بەرەو بەرواری خواروو لە باشووری کوردستان ، کرد کە چەکداری تەواوی هەبوو بەچەکی ئۆتۆماتیکیو نارنجۆکو تۆپی چیایی ، بەسەرکردایەتی پارێزگاری موسل – حەیدەر بەگ – و قائمقامی جۆلە مێرگ بە هاوکاری دانیشتووانی ناوچەی ئەتروش لەهەرێمی باشووری کوردستان.

هەروا هێرشی دوەمیان بۆ سەر بەرواری بالا کردە سەر ئاشووریەکان. بەڵام ئاشووریەکان توانیان بەرگری لەخۆیان بکەن بەو چەکەی کە مارشەمعون لە رووسیای قەیسەری وەرگرتبوو، بەڵام دوای ئەوە چەکەکانیان دا بەدەست هێزەکانی سووپای عوسمانی لە ناوچەکەدا .

١٩١٥/٧/١٠ هێزەکانی سووپای عوسمانی تورك بەرەو پارێزگای مۆش لە باکووری کوردستان بە رێکەووتن و ناوچە ئەرمەنیەکانی بە مووشەك بۆردومان کرد بەشێووەیەکی بێ وێنەو لە ماوەیەکی دیاریکراو زیاتر لە بەهەزاران لە کوردو ئەرمەنی لەناو بردو بەدەیا هەزار خێزان لە کوردو ئەرمەن دەربەدەر بوون بۆ وولاتانی دیکەی سەر سنووری کوردستان بەتایبەتی باکووری کوردستان.

١٩١٥/٨/١٠ سەرکردەی مەسیحیەکان بەتایبەتی ئەرمەنەکان مارشەمعون نامەیەکی لەپارێزگاری موسل – حەیدەر بەگ – بەدەست گەیشت و داوای لێکرد کە واز لە شەر بێنێ و چەکەکان بداتەوە دەست هێزەکانی سووپای عوسمانی، گەرنا هرمزی برات لەبەردەستمانەو دەیکووژین ، بەڵام مارشەمعون لەوەڵامداو ووتی:– گەلەکەم براو بنەماڵەمن و هرمز برامەو یەك کەسەو ئێمە بەردەوام دەبین لە راپەرینەکەماندا .

١٩١٥/٨/١٠ نووێنەری مەسیحیەکان و شاندێکی یاوەری لە رێگەی باشقەلا بەرێکەووتن ، لەپێناوچاوپێکەتنیان بە چرنۆزوبۆف لەشاری سەلماس لەرۆژهەڵاتی کوردستان ، لەپێناو وەرگرتنی یارمەتی لە رووسەکان، بەڵام هەولەکانیان بێ سوود بوو ، بەهۆی هاوپەیمانیەتی نهێنی لە نێوان رووس و تورك ، لە ئەشکەنجەدانی کوردو ئەرمەن و پاراستنی بەرژەوەندی تایبەتیان ، لەسەرخاکی کوردستان بەتایبەتی لە باکووری کوردستان.

١٩١٥/٨/٢٠ شانشینی ئیتالیا جەنگی دژ بە ئیمپراتۆریەتی عوسمانی راگەیاند بە هۆی لێك ترازانی باری رامیاریەتی نێوودەووڵەتی ، بەتایبەتی لەناوچەکانی ژێر دەسەڵاتی عوسمانی لەهەرێمە جیاجیاکاندا .

١٩١٥/٩/١٥ سەرکردەی هێزەکانی سووپای رووسیای قەیسەری ژەنەرال جیرنۆزۆبۆف لەئێران سەردانی بەتریارك مارشەمعونی کردو داوای مانەوەی لە پاشقەلا لێکرد ، لە هەمان کات ماوەی پێ نەدا بە پەرینەوەیان بۆ ئێران .

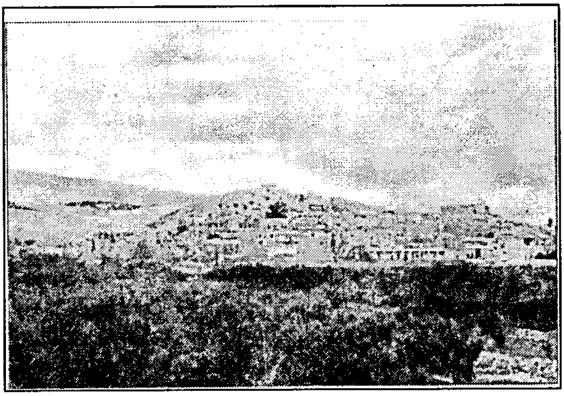
که وەك وەرەقەیەکی بەرگری کردن بوو بۆ ڕووسەکانو دووباره ئەرمەنەکان تووشی بارێکی ناڕێك بوون لەسەر سنووری نێوان ئێرانو تورك ، که لەسەر خاکی کوردستانه له کیشووەرەکەدا .

١٩١٥/١٠/٢٤ حکوومەتی بەریتانیا له نامەیەکیدا بۆ شەریف حوسێن ئەمیری شاری مەککەی سعوودیه ، به مەبەستی چاکەدانەوەی ئەمیرو بەپێشکەش کردنی هەردوو دوو ویلایەتەکەی بەغداو بەسره له دژی تورکەکان.

١٩١٥/١٠/٢٤ نامەی دووەمی مەندووبی سامی بەریتانیا – مکماهۆن– له میسر بۆ شەریف حوسێن به ڕەزامەندی کردنی لەسەر داواکانی، بەڵام ئەوه بخرێته ژێر ڕێکەوتنەکه ، که شاری بەیروتو حەلەبو دوایی ویلایەتی بەسەرەو بەغدا ، که ئەمانه دەکەونه ژێر دەسەڵاتی بەریتانیا .
بەڵام دامەزراندنی دەوڵەتی عەرەبی سەربەخۆ له کیشووەری ئاسیا بۆ عەرەب مسۆگەره ، بەمەرجێ لایەنگیری تەواوی بەریتانیا بکەن و دژ به دەسەڵاتی عوسمانی بن ، لەهەموو بواره جیاجیاکاندا ، بەتایبەتی له لایەنی سەربازیدا.

١٩١٥/١٠/٣٠ هێزەکانی سووپای ڕووسیای قەیسەری ئامانجێکی گەورەیان بەدی هێنا ، که بەشێك له هێزەکانی ژەنەرال باراتۆف له بەندەری ئینزیل لەسەر دەریای قەزوین دابەزیو بەرەو باشوور کەوتە هێرش بردنو بڵاوەی بەهێزەکانی تورکو کورد کرد ، دوای ئەوه بەرەو شاری هەمەدانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان کشانەوه ، لەگەڵ ئەوەشدا سزایەکی باشی ئەو خێڵه کوردانەی ناوچەکەی دا بەهۆی دژایەتی کردنیان.

١٩١٥/١١/٢ بەهۆی پەلاماردانە درندانەو نامرۆڤایەتیەکەی ئیمپراتۆریەتی عوسمانی دژ به ئەرمەن و هەڵگری بڕوای ئایینی مەسیحی و کورد

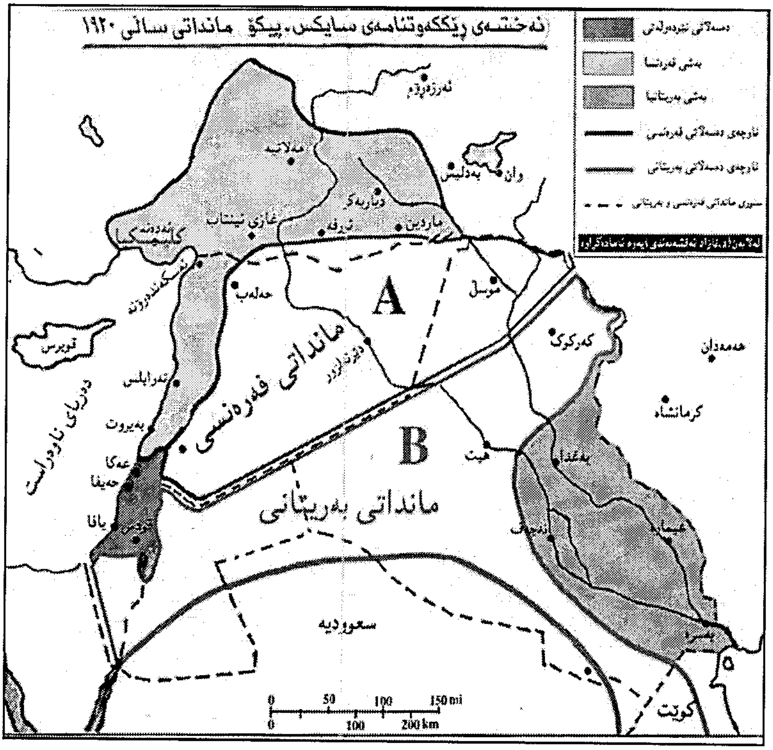
لە باکووری کوردستان لە ١٩١٥/٤/٢٤ کە بووە هۆی گیان لە دەستدانی ١,٥٠٠,٠٠٠ ملیۆن ئەرمەنی و ٣٠,٠٠٠ هەزار کوردو دەربەدەربوونیان بەرەو وولاتانی دراوسێێ و ناوچەکان، لەوانەش روویان لە شاری شەنگال و ناوچەکەی کرد.

جێگەی روونکردنەوەیە کە شەنگالْ لە سالْی ٩٤٨ ی زایینی یەکەیەکی کارگێری بووەو سەر بە وویلایەتی جەزیرە.

بەر لەوەش شەنگالْ و ناوچەکەی پێناسەی بە نیشتیمانی ئێزیدیەکان ناوزەند بوو، چەندین رەهبانیان هەبووە بۆ خودا پەرستنیان لەشاخەکانی شەنگالْ و ئەشکەووتەکان، لە هەمان کات پەیوەندی ئێزیدیەکان لەگەلْ دانیشتووانەکان باشبووەو چەندین مەزاری پیرۆزیشیان هەیە لەناوچەکەدا.

لێرەدا دەگەرێینەوە بۆ دوای سالْی ٩٤٨، دوای ئەوە شەنگالْ چووەتە ژێر دەستی – حەمدانیەکان – پاش ئەویش چۆتە ژێر دەستی سەلجووقیەکان و هەروا کەووتۆتە ژێردەسەلاْتی تورکمانەکان، لە سەردەمی دەسەلاْتی خەلیفەی عەباسی و داگیریان کردووە، دوای ئەوانیش لە سالْی ١١٢٧ لەلایەن دەسەلاْتی ئەتابەکیەکان لە مووسل شەنگالْ و ناوچەکەیان داگیرکردووە , لەباشووری کوردستان.

١٩١٥/١١/٢٣ دەست پێکردنی گفتووگۆی پەیمانی – سایکس – بیکۆ، لە نێوان فەرەنسا و بەریتانیا، کە لەلایەن فەرەنسا کوونسلی گشتی پێشووی لە بەیروت پایتەختی لوبنان – فرانسوا جۆرج بیکۆو – لەلایەن بەریتانیا جێگری وەزیری دەرەوەی – ئاسەر نیکلش – دوای ئەوەش شارەزایەکی لە کاروباری رۆژهەلاتی ناوەراستدا – سیرماك سایکس – دانرا...

هـەردوو لـە كـەش و هـەوایـەكی زۆر كـەپ و نهێنیـدا كەووتنـە بگـرەو بـەردەی دابەشكردنی ئەو شووێنانەی كە مەبەستیان بوو، لە تێروانینی ئەو رۆژەیان وەك بنەمایەك بۆ هەڵسووكەوت و ئەگەرەكانی ئایندەیان.

دوای یەك مانگ , لەو كۆبوونەوە، كە چۆنی شام و لوبنان و فەلەستین لە پاڵ وویلایەتی مووسڵ و بەندەری ئەسكەندەرۆنەو كیلیكا بەشبكەن , هـەر لایـەو دەیوییـسـت بـەباری بەرژەوەنـدی خۆیـدا چـەمكی بەرەكـە راكێـشـێ و زۆرترینبەشی بەركەوێ.

ئەویش بە ئامادەكردنی راپۆرتێكی بنەرەتی لە ماددەو برگەو خاڵی تـەواو لـە پێناو مۆركردنی لە پەیمانێكی بنەرەتی، لـە نێوان ووڵاتانی تـەوەری شـەڕ لـە دوای هەرەس پێهێنانی ئیمپراتۆریەتی عوسمانی، لـە هـەموو بوارەكان كە لـە ئاداری /١٩١٦ بە پەیمانی سایكس — بیكۆ ناوزەند كراو مۆركرا.

١٩١٥/١١/١٨ هێزەكـانی سـووپای عوسمـانی تـورك بەسـەركردایەتی ئـەنوەر پاشـا لەگـەڵ

ژەنەرالێکی ئەلمانی سەرکردایەتی هاوبەشیان کرد بۆ سەرهێزەکانی سووپای رووسیا ، بەڵام لەئەنجام سەرەو نگوم کران و فڕێ درانە ئەو دیووی سنوورەوە ، کە زیاتر لە ٩٠ هەزار سەرباز بەشداریکرد و ٧٠ هەزار چەکداری تورك لەناو چوون، بەڵام رووسیا ٢٠هەزار چەکداری لێکوژرا لەو شەرە لە ناوچەکەدا .

١٩١٥/١١/٢١ وەزیری دەرەوەی بەریتانیا – ئەدورد گیری– داوای لە وەزارەتی دەرەوەی فەرەنسا کرد ، بۆ ناردنی شاندێك بۆ لەندەنی پایتەختی بەریتانیا ، ئەویش لە پێناو تاووتۆ کردنی داهاتووی دامەزراندنی دەوڵەتی سووریا .

شایانی باسە کە ئێستا دەوڵەتی سووریا زیاتر لە ١٧ هەزار کیلۆمەترچوار گۆشە لەخاکی رۆژئاوای کوردستان و زیاتر لە٢,٥٠٠,٠٠٠ ملیۆن کوردی پێ لکێنراوە . بە پێی پەیمانی لۆزان لە ١٩٢٣/٧/٢٤ ی وولاتانی هاوپەیماندا .

١٩١٥/١١/٢٢ پێش ئەوەی – سایدبواسم– یاداشتەکەی ئاراستەی وەزارەتی دەرەوەی بەریتانیا بکات ، بابەتێکی دیکەی نووسیبوو . ئەویش بەدیاریکردنی یاداشتەکە ، کە وویلایەتی مارسین و ئەسکەندەرۆنەو چەندین پارچە لە وولاتی شام ، کە دەکەوێتە لایەنی رۆژئاوای وویلایەتی دیمەشق، شام و حمس و حەماو حەلەب ، کە ئەمانە ناتوانرێ بلێین خاکی عەرەبن لە ناوچەکەدا .

لە گەڵ ئەوەشدا بەنداوی مارسین ، کە وویلایەتی ئەدەنە– دیار بەکری – لەباکووری کوردستان پێووە لکاوەو بەنداوی ئەسکەندەرۆنەش لە وویلایەتی حەلەب ... کە شارەکانی دیمەشق و حمس و حەماو ویولایەتی سووریای شام، کە پایتەختەکەی شاری دیمەشق بێت لە ناوچەکەدا .

١٩١٥/١٢/١٢ پیلانی دەوولەتە سووێند خۆرەکان بۆڕێکەووتن بە نهێنی لەگەڵ کاربەدەستی ناسراوی عوسمانی – جەمال پاشا– یان دانابوو بۆ وەرگێڕانی دەسەلاتی حکوومەتی تورك و بە هاتنی ئەو بۆسەر حوکمرانیەکەدا .
ئەویش بەپێی ڕێکەووتنێکی تایبەت ، لەم نامەیە کە دیسان باس لە ئۆتۆنۆمی ئەرمینیاو کوردستان دەکرێتەوە ، بەلام ئەمجارە لە ژێر باڵی عوسمانی دابێت ، ئەم بەڵگەنامەیە لەشێووەی بروسکەیەك بوو لەژێر ژمارە /٦٣٩١ لەم ڕۆژەدا ، کە لە وەزیری دەرەوەی ڕووسیاوە بۆبالوێزی ڕووسیا لەپاریس ڕەوانە کراوبوو.

١٩١٥/١٢/٧ یەکەم قوتابخانەی کچان لە شاری سلێمانی لە باشووری کوردستان کرایەوە ، لەلایەن ئافرەتی ناوداری کورد خاتوو حەلیمە نەزهەت خانم لەناو خانووەکانی دەسەلاتی عوسمانیدا .

١٩١٦

١٩١٦/٢/٣ داگیر کردنی پارێزگای ئەرزەرۆم لە باکووری کوردستان لەلایەن هێزەکانی سووپای ڕووسیای قەیسەری ، کە ئەم پایزگایە جێگەیەکی ستراتیژیو رامیاریو ئابووری گەوورەو گرنگی هەبووە لە وویلایەتی ئەنادۆلی ڕۆژهەلاتی ژێر دەسەلاتی عوسمانیدا ، کە دەسەلاتی عوسمانی تورکیای خستە بارو دۆخێکی ناهەموارو نالەبار لە ناوچەکەدا .

١٩١٦/٢/١٧ دوای ئەوەی کە هێزەکانی سووپای ڕووسیا سەرکەووتنی باشیان بەدەست هێنا بەداگیرکردنی خاکی باکووری کوردستان. هێرشەکانی بەردەوام بوو بەرەو ئامانجە سەرەکیەکان رووەو شاری فارس و ئەرزەرۆم کە لە ماوەیەکی کەم توانی ئەم شارو دەورووبەرەکانی داگیربکات و هێزەکانی سووپای عوسمانی دەربکات، کە شاری ئەزەرۆم وەك هەرێمێکی گرنگ لە بوارەکانی جووگراف و کەش و هەواو گونجانی لەباری – ئیستراتیژی سەربازی کە لە ١/١١ تاکوو ١٩١٦/٢/١٧ هێزەکانی سووپای ڕووسیا سەرکەووتن بەدەست بێنێ و زیاتر لە ٦٠,٠٠٠ هەزار سەربازی تیا کووژرا.
دوای ئەوەش هێزەکانی سووپای ڕووسیا بەردەوام بوون لە هێرشەکانی تاکوو توانی – تەرابزون و ئەرزنجانیش بخاتە ژێر دەسەلاتی خۆی... کەچی هێزەکانی سووپای عوسمانی لەهەموو هەوڵەکانیان هەرەسیان هێنا.

لە هەمان كات هێزەكانی سووپای عوسمانی لەبەرەكانی شامیش بەرەو هەرەس هێنان و رووخان هەنگاویان دەنا، بە هۆی دروست بوونی بارودۆخێكی لەبار بۆ وولآتانی هاوپەیمان و تەوەری شەرکەرو نا لەباری باروودۆخێكی نەگوونجاو بۆ دەسەلآتی عوسمانی لەبەرکانی جەنگدا لەناوچەو هەرێمە جیاجیاكان.

سەرچاوە :- تاريخ توركيا المعاصر... دانانی كۆمەڵە توێژەنەرێكی سۆڤیەت.

١٩١٦/٣/٤ هاوپەیمانیەتی سێ لایەنەی نێوان رووسیاو فەرەنساو بەریتانیا گەیشتە مۆركردنی پەیمانی نهێنی نێوانیان لە شاری پترسبۆرگی پایتەختی رووسیای قەیسەری ، كە ماوەی سالێك لە گفتووگۆی بەردەوامی لەسەر دەكرا ، بۆ رزگار كردنی وولآتی عەرەب و پارێزگاری لێكردنی و ، دامەزراندنی حكوومەتی ئیسلامی سەبەخۆ، كە بەریتانیا چاودێری كارگێری بكات و هەر رێكەووتنێكی لە دابەشكردنی وولآتی ژێردەسەلآتی عوسمانی ، بەتایبەتی كوردستان بۆ ناوچەی ژێردەستەی لایەنگیریان .

تێبینی :- بڕوانە نەخشەی سایكس- بیكۆ كە چۆن ناوچەكان دابەش كراون.

١٩١٦/٣/٢٥ لەدایك بوونی كەسایەتی ناسراوی كورد هۆزانەوان شێخ محمد ئەمین بیارەیی لە باشووری كوردستان كەناسراو بوو بەكاردۆخی.

١٩١٦/٣/٣١ بالوێزی فەرەنسا لە پترسبۆرگی پایتەختی رووسیای قەیسەری بیر خەرەوەیەكی ئاراستەی رووسەكان كردو تیایدا ڕایگەیاند ، كە فەرەنسا واز لە ناوچەكانی كوردستانی خواروو ، لە بەتلیس و وان لە باكووری كوردستان دەهێنێ .

بەلآم دەست بەرداری ئەوناوچانە نابێت ، كە بە نێوان مۆش و بەدرێژایی زێی دیجلە بەرەو رۆژهەلآت دەرِوات و لە ئاشیت داغەوە تا دوورگەی ئیبن عومەرو سنوورەكانی ئێران و بەرزاییەكانی مۆشدا، هەروا حكوومەتی فەرەنسا ڕازی نابێت لە جیاتی ئەوانە ناوچەكانی سیواس و خاەربوت و كایسەری پێ بدرێت.

شایانی باسە كە ئەمانەی لەناو ڕاپۆرتەكەی بالوێزی فەرەنسا هاتووە هەموو باكوری كوردستانە.

١٩١٦/٤/٥ لە نامەیەكی - جۆرج بیكۆ - كە ئاراستەی وەزیری دەرەوەی رووسیا

سازانۆف دەکات‌و دەڵێت:- سنووری کوردستانی ڕووسیا (!) پێویستە لە مۆشەوە دەست پێ بکات ، تاوەکوو دەگاتە عمادیەو نزیکی سنووری ئێران لەناوچەی مەرگەوەردا .

١٩١٦/٤/٢٦ دوا بیروو چوونی حکوومەتی فەرەنسا لە لایەن نووێنەری فەرەنسا - پالیولوگ - لە سەر ڕێکەووتنی لەگەڵ ڕووسیا لە بارەی دابەشکردنی کوردستان بەحکوومەتی ڕووسیا ئەگەیەنێت لە نامەکەی کە بۆ وەزیری دەرەوەی ڕووسیا دەنێرێت‌و دەنووسێت:-

١-ڕووسیا ناوچەی ئەرزەڕۆم‌و وان‌و بەتلیس لە باکووری کوردستان بەخۆیەوە ئەبەستێتەوە.

٢- هەرێمی کوردستان لەخوارووی وان‌و بەتلیس‌و لەنێوو مۆش‌و سەعرت تا دۆڵیزێی دیجلەو جەزیرەو لووتکە شاخەکانی سەرووی ئامێدی‌و ناوچەی مەرگەوەر ، ئەمانەش بە ڕووسیا ئەبەستریتەوەو لەژێر دەسەڵاتیا دەبێ.

ئابەم جۆرە پەیمانی ، سایکس-بیکۆی ، بەناوبانگ‌و ڕێکەووتنی سازانۆف- پالیوولۆگ ، نەك کوردستانیان لەبیر نەچووبووەوە بەڵکوو زۆربەی وەخت‌و بیٚ بەزەییان تەرخان کرد بوو ، بۆ پچر پچر کردنی کوردستان بۆ ئەم هەموو بەشانەدا.

ئەم هەموو دەووڵەتە گەوورانە کەوتبوونە گیانی ووڵاتی کوردی بچووك لەکێشووەری ئاسیادا...!...!.

١٩١٦/٤/٢٨ لە ئەنجامی کێشەو ململانێی نێوان رامیاریەتی‌و هێزی سووپای داگیرکەرانی باشووری کوردستان ، لەو کات ببووە قەڵای هێزەکانی سووپای عوسمانی‌و کورد بەهۆی ئاکامی ڕووبەڕووبوونەوەی هێزەکانی سووپای بەریتانیا.

کە لەو کات ژەنرال - تۆمسن - سەرکردەی هێزەکانی سووپای بەریتانیای دەکرد ، لە کووت‌و عمارەو لە هەمان کات سەرکردایەتی فەیلەقی سووپای ڕووسیا بەسەرکردایەتی برانۆف بوو .

کە بەرەو ئێران دەچوو ، ئەویش لە پێناو لەناو بردنی بنکەکانی سووپای تورك‌و ئەلمان . بۆ ئەوەی پەیووەندی بەهێز بکاتەوە لەگەڵ سەرکردایەتی هێزەکانی سووپای بەریتانیادا .

١٩١٦/٤/٢٩ هێزەکانی سووپای بەریتانیا رازی نەبوون بەهاوکاری کردنی هێزەکانی سووپای ڕووسیا ، لەو کاتەش هێزەکانی سووپای ڕووسیای قەیسەری بۆیان

نەکرا ئامانجە ستراتیژیەکانی تەواوی گۆڕەپانی تورکیا لە کیشوەری ئاسیایدا بەدی بێنن .
هەر ئەوەش بوو ، کە ئەو هەلەی بۆ تورکیا ڕەخساند کە بە توندی پەلاماری هێزەکانی بەریتانیا لە ئێراق بدات و کووت و عیمارە داگیر بکات و دوای ئەوە خۆیاندا بەدەست هێزەکانی سووپای تورکیا لە ناوچەکەدا .

١٩١٦/٥/٩ مێژونووسی ڕووسی بڕوای وابوو بەهەموو توانا هەوڵ بدرێت کوردەکانی ڕۆژهەلاتی کوردستانی ژێر دەسەلاتی ڕژێمی شای ئێران بەلای ڕووسیادا وەر بگێڕن ودەلێ:-
کورد وەك هێزێکی جەنگاوەری چالاك بۆ ئێمە پێویست نیە لە هەرێمەکەدا ... بەلکوو ئێمە تەنیا ئەوەمان لە کورد ئەوێ ، کە کورد بێ دەنگ و هێمن بن و دۆستانە لە گەلمانا بجوولێنەوە لە هەرێمەکەدا .

١٩١٦/٥/١٢ لە بەلگەنامەیەکی دیکەدا ، کە لەلایەن کاربەدەستی بڕواپێکراوی بەریتانیا- سیرمارك سایکس- وە بۆبالۆیزی ئەنگلستان لەپترۆسبۆرگ ناردراووەو بەشێك لەم نامەیە بەم جۆرەیە کە:-
١- ڕووسیا ئەم ناوچانە وەردەگرێت ، ئەرزەڕۆم ، بەتلیس، وان، کەمێك لە ئەرمەن... لە بەر ئەوەی هەرێمی- أ - بەتەواوی کوردیە لە هەرێمەکەدا .
٢- فەرەنسا ناوچەکانی ئەرمەن و ئەو وولاتانە - کە کوردبن- وەردەگرێت لە پارێزگاکانی ، دیاربکر، میا فارقین، مۆش ، لە باکوری کوردستان . هەروا . بەم جۆرە ئەم ڕامیاریەتە لە بارەی کوردستان لەچەند ڕوویەکەوە بەرە بەرە بەرەو نارەوایی هەنگاوی دەناو سەربەخۆیی و ئۆتۆنۆمی پشتگوێ دەخرا ، بەپێی بەلگەنامەکان لە سەر کوردستان لەپەیمانی سایکس ـ بیکۆدا.
هەر بە هۆی ناوەڕۆکی ئەم بەلگەنامانە ، وەزیری دەرەوەی ڕووسیا سازانۆف پیلانێکی نهێنی لەسەر ڕۆشنایی پیلانەکانی مارك سایکس و جۆرج بیکۆ پێشکەش کردووە ، ئەویش لە ژێر ژمارەی -بەلگەنامەی/٤٧- دا .
لە بارەی دابەش کردنی کوردستان و ڕۆژهەلاتی تورکیا - کوردستان . بە سەر سێ پارچە بەش دەکات ، بەشی ڕووسیا ، بەریتانیا و فەرەنسا ، کە سنووری لە نێوان ئەو سێ بەشە بەسەر لووتکە شاخەکانی خاکی کوردستاندا تێدەپەرێت . ئەویش -چیاکانی زاگرۆس ، تۆرس- سازانۆف

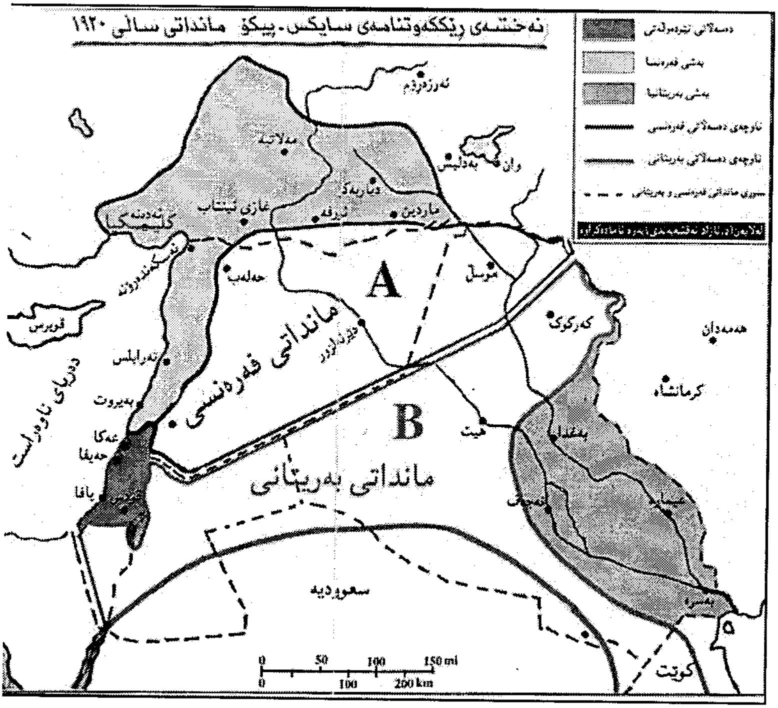
دەڵێ:- لەڕووی تۆپۆگرافیەوە، سنووری دانانی بەم جۆرەی کە لەم پیلانە دیاری کراوە لەگەڵ سرووشت ئەگوونجێت.

لە بەر ئەوەی سنوور شان بەشانی چیاکان دەڕوات ، بەڵام لە ڕووی ڕامیاری لەگەڵ کەم کەس دەگوونجێ... سازانۆف سنووری بەشی ڕووسیا بە پێی پیلانەکە ئەگەیەنێتە شاری عمادیە لە باشووری کوردستان و جەزیرەو دیاربەکرو مۆش. لە باکووری کوردستاندا .

جێگەی ڕوونکردنەوەیە کە کوردستان بۆ دوو بەش دابەش دەبێت ئەویش :- باکووری کوردستان و باشووری کوردستان ... نەك وەك دیاریکردنی پارچەکانی ، یاخوود بەشەکانی کوردستان بە پێی دابەشکردنی بە سەر وڵاتانی داگیر کەر ، کە ئێران و تورکیایە و ، هەروا لکاندنی بە هەردوو دەووڵەتی ئێراق وسووریا ، و پێك هێنانی ئەم وڵاتانە لە سەر خاکی کوردستاندا .

کە ئەمەش بووە هۆکاری کاردانەوە لە دابەشکردنی کوردستان بۆ چوار بەش ، باکوور و ، باشوور و ، ڕۆژهەلات و ، ڕۆژئاوا... کە ئەمەش تاوانێکە بەرامبەر بە خاکی کوردستان ئەکرێت و لێك جیا کردنەوەی کوردستانە بۆ دوژمنان کە خوازیاریانن ، لە کێشووەرەکەدا . کە ئەمەش کارێکی ناڕەوایە ، کە بەرامبەر گەل و نیشتیمان دەکرێت لە هەرێم و ناوچەو کێشووەرەکەدا .

١٩١٦/٥/١٣ هێزەکانی سووپای ڕووسیای قەیسەری شارۆچکەی ڕواندزی لەباشووری کوردستان داگیر کردو دوای ٦٧ ڕۆژ لێی کشانەوە بە هۆی بەرپابوونی شۆڕشی برژوازی لەڕووسیادا

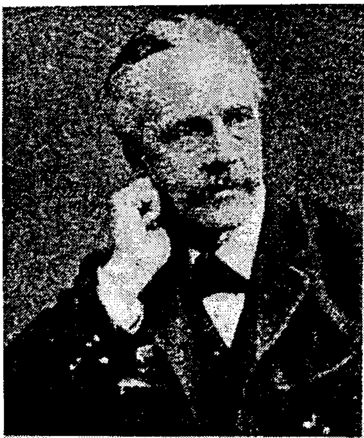

١٩١٦/٥/١٦ مۆرکردنی پەیمانی ، سایکس- بیکۆ ، بەنهێنی لە نێوان بەریتانیاو فەرەنسا لە قاهرەی پایتەختی میسردا ، لە پێناو دابەشکردنی پاشماوەی دەوڵەتی عوسمانی لە دوای سەرکەووتنیان لە جەنگی یەکەمی جیهاندا .

دوای ماوەیەك ئەو پەیمانە لەلایەن ڕووسەکان ئاشکرا کرا ، ئەویش بەهۆی نەبوونی بەرژەووەندیان لەو پەیمانە، کە ئەو پیمانە چەندین ڕێکەووتنی نهێنی دیکەی لە خۆ گرتبوو ، بە تایبەتی لە بواری دابەشکردنی گەلی کوردو خاکی کوردستانو دورستکردنی بەدەیا دەووڵەت لەسەر خاکی گەلانی دیکە لە ناوچەکەدا .

جێگەی روونکردنەوەیە کە کۆشش کردن بۆ دەست بە سەرا گرتن و داگیر کردنی سامان و ناوچە بە بەهاکانی جیهان لە رووی ئابووریەوە ، هەروا دابەشکردنی بازارو بەرژەووەندی ئابووری ... لە فاکتەرە هەرە گرنگ و سەرەکیەکانی هەڵگیرسانی ئاگری جەنگی یەکەمی جیهان بوون ، بە تایبەتی لە کێشووەری ئاسیادا .

لە گەرمەی شەڕكەدا ، هەوڵدان لە پێناو دابەشكردنی وولاتی ئیمپراتۆریەتی عوسمانی و دەست بە سەرا گرتنی هەرێم و ناوچە بە هادارەكان بوو لە لایەن هەر سێ دەووڵەتی تواناداری ئەوكات ، وەك بەریتانیا و ڕووسیای قەیسەری و فەرەنسادا.

سایكس بیكو

هــەروا دوای ئــەوانیش ئیتاڵیــا ، بــووە تــەوەری هــەموو چــالاكیەكان و جمووجۆڵێكی دبلۆماسی و سەربازی ، . لە بەر ئەوەی ئەو هاوپەیمانە لایان ڕوون و ئاشكرا بوو كە عوسمانیەكان ، وەك دەووڵەت دابەشكرێ ... بەلام چۆن . ..؟.

لە بەر ئەوەی كار گەیشتە ئەو قۆناخەی كە ڕووسیای قەیسەری ، جگە لەوەی هەر هەلپەی دەست بە سەرا گرتنی تەنگە ئاویەكان بوو ، هاتە سەر ئەوەی كە مری لە شاری ئەستەمبۆڵی پایتەختی عوسمانیدا خۆشكرد لە ناوچەكەدا .

لە راستیدا وەنەبێ هاوپەیمانان نامۆ بوو بن بەو جێگاو شووێنانەی كە هەر یەكیان چاوی تێبریبوو ، .

بۆ نموونە ، هەر یەك لە بەریتانیاو فەرەنسا ، بە دەیان گەریدەی لێهاتوویان ، لە پێناوی شارەزاو ئەفسەری پسپۆری نهێنیان ڕەوانەی ناوچەكانی بەری ئاسیای ژێـر دەسـەلاتی ئیمپراتۆریـەتی عوسمـانی دەكـرد ، و زۆر بـاش ئاگـاداری و زانیاریـان هـەبوو لـە سـەر چـۆنیەتی ناوچـەكان ، لـە ڕووی

سرووشتی و ئابووری و دانشتووانەکانیدا .

هەر بۆ نموونە :- لە سەرەتای سەدەی بیستەم ، بە هۆی دۆزینەوەی چاوگە نەوتیەکان ، بە تایبەتی بایەخ و گرنگیدان بە ناوچەی نێوان دووزێ - میزۆبۆتامیا - بایەخ پێدانی ئینگلیزەکان بوو بە کوردستان پەرەی بەر چاوی سەند لە ناوچەکەدا .

لە بەر ئەوەی دەیانوویست ، کە ئەو دوو شووێنە بکەنە بنکەیەکی گرنگ بۆ بڵاوکردنەوەی دەسەڵاتیان لە هەردوو رۆژهەڵاتی نزیك و ناوەراست و بە پاراستنی بوونیان تیایدا .

هەروا لەم کاتەشدا ژمارەی ئینگلیزەکانی کە ڕوویان لە کوردستان دەکرد و دەگەران لە زیاد بووندا بوون ، لەوەش زیاتر لێکۆڵینەوەیان لە سەر ژیانی کورد و باری وولاتەکەیان لە هەموو بوارەکاندا هەڵدەسەنگاند و یارمەنیان دەدان ، بە شێووەیەکی بەرچاو ، ئەوە بوو کە هەندێکیان فێری زمانی کوردی ببوون ، لە پێناو زیاتر زانیاری بەدەست هێنان لە سەر ناوچەکەدا .

بۆ نموونە :- گەشتە بەناوبانگەکەی - مێژەر سۆن - و نووسینەکانی نموونەیەکی زیندووی ئاشکران لەم ڕووەوە -٤-ل/٣٦.

هەروا لە نێوان ساڵەکانی ١٨٩٩- ١٩٠٦ دا . سێرم - سایکس ، گەشتێکی بە باکووری کوردستاندا ئەنجامداو لە ناوچەکانی موسل و فووراتی سەروودا کەوتە گەڕان ، لە ئەنجامدا دوو کتێبی دانا ، بە ناوی - گەشتێك بە پێنج وویلایەتی تورکیادا - لەندەن /١٩٠٠ - دوا میراتی خەلیفەکان - لەندەن / ١٩١٥ ، کە ئەمەی دوایی گەشتێکە لە ناوچەکانی سەرووی جەزیرەو موسل و کوردستان . ٢٦-ل/٣٦١ . واتە لە سەر خاکی کوردستاندا .

بۆیە دەڵێن ، کە ئەوانە بەو شووێن و جێگایانە گەڕاون و هەر یەکیان چاوی تێربیبوو و نامۆ نەبوون ، فەرەنساو ڕووسیاش هەر یەکە بە پێی خواستی خۆیان زانیاریان کۆ کردبووەوە لە سەر ناوچەکەدا .

هەر بۆیە لە لاپەرەکانی مێژووی تۆمار کراو نموونە زۆرن ، لەوانە کە ئەمسەرو ئوسەری هەرێم و ناوچەکەیان کردبوو ، شارەزای دەشت و دۆڵ و شاخ و شیوو بوون ، لە هەمان کات شار بە شار و گوند بە گوند گەراون و شارەزایی و ناسینی باشیان هەبووە لە گەڵ هۆزو تیرەو دانیشتووانەکانیدا .

جگە لەوەش زۆر جار خۆیان وەستای ئەو بینایە بوون کە بنیاتیان نابوو ، یا لە دەست پیا هێنانیدا بە شدار بوون .

لە بەر ئەوە شارەزایی هەمە جۆرە لە ئینگلیز و رووس و فەرەنساو لە ناو سەربازگەو هێزەکاندا مەشقیان بە سەر بازە عوسمانیەکان دەکرد ، ئەندازیارانیان لە رێگاو بان و لە راکێشانی هێلی شەمەندەفەرو لە پشکنین بە دوای نەوت و کانزاکانیدا کاریان دەکرد ، بازرگان و پیاوانیان کرین و فرۆشتنیان لە هەموو لایەکدا هەبوو ، پسپۆرەکانیان هەمیشە بەشداری ناوبژیووانی دووژمنایەتی و پێکدادانی عوسمانیەکان و دراوسێکانیانی دەکرد ، لە هەرێم و ناوچەکەدا .

هەروا بۆ نموونە :- لە ساڵی ١٩١٣ دا کاتێ کە شێخ مەحمودی حەفید لە شاری سلێمانی لە باشووری کوردستان پەیووەندی بە نووێنەری ئینگلیز و فەرەنسا و رووسیا دەکات ، بە دەست نیشانکردنی سنووری نێوان ئێراق و عوسمانیەکانی دەکرد ، لەو کاتدا پێی دەڵێن :-

بریار بە دابەشکردنی رۆژهەلات دراوە ، ئێراق بۆ ئینگلیز ، سووریە بۆ فەرەنسا ، جەزائر بۆ ئیتالیا ، وویلایەتی موسل بەر رووس کەوتووە .

بەڵام دووەم جار کە نووێنەر دەنێرێتەوە لای رووسەکان لە ئێران ، وەڵامەکەی ئەوە دەبێ کە :- بریار وابوو وویلایەتی موسل ببێ بە بەشی رووس ، بەڵام بریارەکە هەڵووەشێندرایەوە .

کە ئینگلیزەکان ئەو هەڵوویستەیان قۆستەوە و لە شاری بەسرە شەری دامەزراند ، و هێزی ئێمەش لە ناوچەی قەزوین ، نیازیان وایە لە خانەقینەوە خۆمان بگەیەنینە بەعقوبە . ٥-ل/٦٢- ٦-ل/٢٣ .

بەڵام لەو کاتەشدا رووسیا جگە لە تەنگە ئاویەکان و شاری ئەستمۆڵ ، هاتنە سەر ئەوەی کە دەست بگرن بە سەر چەندین جێگەی دیکەدا لە ئەرمینیا و کوردستان . هەروا فەرەنسا ، سووریا و فەلەستین و ئەسکەندەرۆنەو ئەردەن و بۆ خۆی دیارکردبوو ، هەر زوو لە ١٩١٤/١١/٢١ ، بالوێزی فەرەنسا — مۆریس پالیۆلۆك — بۆ نیکۆلای دووەمی قەیسەری رووسیای روون کردەوە ، کە وولاتەکەی بەرژەوەندی گیانی و ماددی هەر لە کۆنەوە لە سووریا و فەلەستین بۆ ماوەتەوە . ٧-ل/٣٨.

بـەڵام ئینگلیـز ، ئـەوە هـەر لـە دێرزەمانـەوە – حـسەت الاسـد – ی بـۆ خـۆی داناوەو هەر کام لە هاوپەیمانەکانی کە دەهاتنە سەر باسی بەشەکەی خۆیان ئـەم وەك بلیمـەتی گـورج دەسـتی دەدایـە لاملـی و دەیگـووت :– هەقتانـە بـە گـەردەنم هەقتانـە و ئێـوەش مانـدووبوون ، ئەمـەش هـەر بـۆ ئـەوەی لـە ڕۆژی خۆیدا ئەوانیش نمەك بینگرێ و لە بەشەکەیدا متەقیان لێوە نەیەت .

هـەروا بـەریتانیا زۆری بـەلاوە گـرنگ بـوو ، کـە ڕووسـیا بـەردەوامبێ لـە شەڕەکەدا لە پاڵ هاوپەیمانەکانەوە ، بۆ یەکەم جار لـە مێژوودا دەستی کرد بـە زۆر لێکردنـی لـە قەیـسەری ڕووسـی ، کـە توانـای ئـەوەی هەیـە ئاواتـە دێرینەکەی خۆی و باو باپیرانی بێنێتە دی لە دەست ئەستەمبۆڵ ، زۆر نەبوو دەوڵەتی عوسمانی چووبووە ناو شەڕەکە و لە ١٩١٤/١١/١٥ ، عوسمانیەکان بە فـەرمی چـوونە نـاو شـەڕەکە . ا.ب– کـە وەزیـری دەرەوە – سـێر ئـەدوارد گـرای – پەیوەنـدی بـە بـالوێزی ڕووسیەوە لـە شـاری لەنـدەن کـردوو لـەم بارەیەوە لە گەڵی دەستی کرد بە گفتووگۆ کردن .

ئیتر خێرا کێشەکە رواڵەتێکی رێکەووتنی سێ لایەنەی نهێنی وەرگرت ، لە ١٩١٥/٤/٣ دا ، ڕوونووسـی دوو بیرخـەرەوەی نهێنـی لـە نێـوان لایەنـە پەیوەندارەکاندا ئاڵ و گۆڕ کرا ، کە تیایدا داننرا بە – مافی – ڕووسیا لە سەرپەرشـتی کردنـی تەنگـە ئاویـەکان و ئەسـتەمبۆڵ داو لـە گـەڵ مـسۆگەر کردنێکـی تـەواوی بەرژەووەندیـەکانی دوو هاوپەیمانیەکـەی دیکـەدا ، فەرەنساو بەریتانیا . ٤–ل/٣٠٥ .

ئەمەیە بەراییەکانی مۆرکردنی پـەیمانی، سـایکس– بیکـۆ ، و دوای ئـەوە مـۆرکردنی پـەیمانی ، سـیڤەر و لـۆزان و سـەعد ئابادیش ، هـەر لـە سـەر ئـەم ڕێنماییانـە ئەنجامـدران بـە مـۆرکردنی لـە نێـوان وولاتـانی پەیووەنـدار و ، کوردیش ....!...؟.

١٩١٦/٥/٢١ کار بەکاری کاتژمێری هاوینە کرا لە بەریتانیا ، کە بووە هـۆی ڕێکخستن و بـەڕێووەبردنی کاروبـاری دامو دەزگاکـانی حکوومـەت و پـرۆژەو کارگـە تایبەتیەکان لە وولاتەکەدا .

١٩١٦/٥/٣١ حکوومــەتی فەرەنـسا داوای لــە دەســەڵاتی ڕووســیای قەیـسەری کـرد لــە پترۆســبۆرگی پایتــەختی ڕووسـیا ، کــە بڕیـاری جێبــەجێکردن لــە بــەجێ هێـشتنی ناوچــەکانی خــوارووی کوردســتان و بــەتلیس و وان لــە بــاکووری کوردستان لە تورکیادا .

١٩١٦/٦/١ هێزەکانی سووپای ڕووسـیای قەیسەری پەلاماری شارۆچکەی خانەقینی لە باشــووری کورســتان داو داگــیری کــرد ، بــەهاوکاری هێزەکانی سووپای بــەریتانیا بــەهۆی بــەپیتی دوا ڕۆژی ناوچــەکە لــە چـاوگە نەوتیــەکان لــە هەرێمەکەدا .

١٩١٦/١٠/١ ئـەمیر فەیـسەل حوسـێن گەیـشتە نـاو شـاری دیمەشـق لـە شـام ، بـەنیازی فراوانکردنی دەسەڵاتی جووگرافی عەرەب بوو، لەسەر خاکی گەلانی دیکەی غــەیرە عــەرەب لەهەرێمــەکان ، بــە تایبــەتی لــە رۆژئــاواو باشــووری خــاکی کوردستاندا .

١٩١٦/١٠/٢٨ بەستنی کۆنگرەی ئیسلامی لە شاری مۆسکۆی پایتەختی ئێستای ڕووسیا ، کــە ٩٠٠ نووێنــەر لەهــەموو شــارو شارۆچــکەوگوندەکانی ژێــر دەســەڵاتی ڕووسـیا بەشـداریان لـەو کـۆنگرەدا کـرد ، لـەو کۆنگرەیـە دوو بیروو بۆچـوون ســەری هەڵــدا بــە هەماهــەنگی لــە نێــوان ئیــسلامی سۆشیالیــستی ، واتــە گوونجاندنی بیرووبۆچوون بە هۆی دواکەووتوویی گەلانی ئەو کاتدا .
ئەوبیروو بۆچوونەش یەکەم تەتەرەکان دەیان ویست ئیسلام سەربەخۆ بێت لەژێر دەسەلاتی ڕووسیا ، بەڵام گەلانی ئسلامی ترکستان و ئازربایجان دەیـان ویست یەکیەتی ئیسلام بپارێزن و لە ڕووسیا جیا ببنەوە .
بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا نژادی ڕووسەکان زۆرتر بوون و ماوەیان بۆ نەدەگوونجا هــەر یــەك لــەو دوو بیروو بۆچــوونە ســەرکەوێت ، لەگــەڵ ئەوەشـدا ئەنـدامانی کۆنگرەکە لەسەر چەند خاڵێکی هاوبەش ڕێککەووتن، ئەویش:-
بــەپێك هێنــانی ئیدارەیــەکی ناوەنـدی بـۆ هەماهــەنگی لــەکاروباری دارایــی و کاروبــاری ئیــسلامی و پێکهێنــانی ئەنجوومــەنی ئیــسلامی ناوەنــدی - ملــی شووری- و پێك هێنانی لێژنەی ئیسلامی جێبەجێکردن.
ئەو کۆنگرەیەش بەپالپشتی دەسەڵاتەکانی عەرەب بوو لەبیرووبۆچوونەکانی جیــاواز لــە نێــوان مەزهەبــەکانی شــیعەو ســووننە لەگــەل وەهــابی و فــاتمی و ئیسماعیلی لە ئایینی ئیسلامدا .

لەپێناو شێوواندنی باری پەیووەندی ئیسلام ، لەگەڵ ئاینە جیاجیاکانی دیکەی ژێر دەسەڵاتی ڕووسیای قەیسەری ئەوکاتدا .

١٩١٦/١١/١٩ لەدوای مۆرکردنی پەیمانی سایکس -بیکۆی نهێنی لە نێوان فەرەنساو بەریتانیا ، نەخشەی دابەشکردنی پاشماوەی کەل‌و پەل‌و خاوەنداریەتی عوسمانیش مۆرکرا ، بەتایبەتی لە هەرێمەکانی نێوان دوو زێ – میزۆبۆتامیا – لەباشووری کوردستان.

١٩١٦/١٢/٣ مۆرکردنی ڕێکەووتننامەی نێوان بەریتانیاو فەرەنسا بە ڕەزامەندی ڕووسیای قەیسەری لەگەڵ دەسەلاتی عوسمانی لە ناوچەکانی باکوورو ڕۆژهەلاتی کوردستان ، کە لە ٩٥٪ی دانیشتووانی کورد بوون‌و دوای ئەوانیش ئەرمەن و ئاشووریەکان لە هەرێمەکاندا .

١٩١٦/١٢/٦ بە بیانووی ئەوەی کە جوانترین ئافرەتی سان پترۆسبورگ دەخوازی لە کۆشکی مۆیکا ببینێ. راسبۆرتین بانگهێشتی ئەم شووێنەکرا لەکاتی چاوەرێ کردنیدا – برێك– شیرەمەنی و خواردنەوەی پر لە سیانیدی بۆتاسیۆمی دەرخواردکرا . سەیریش لەوە دابوو جەستەی راسبۆرتین نەکەوتە ژێر کاریگەری ئەو ژەهرە. ئەوە بوو دواتر دووژمنان هەوڵیاندا بە دەمانچە بیکووژن... بۆسبۆیۆڤ دەمانجەکەی دەرهێناو تەقەی لە نێچیرەکەی کردو راسبۆرتێن گیانی لە دەستدا.

١٩١٧

١٩١٧/٢/٥ ڕاگەیاندنی دەستووری نووێی رژێمی شانشینی مەکسیك ، کە بووە هۆی چاکسازی کردن لە بوارەکانی ڕامیاری‌و ئابووری‌وبازرگانی و ڕۆشنبیری‌و کۆمەلایەتیدا ، سەرەڕای کێشەو ململانێی لەگەڵ ئەمەریکا ، تا ئەو کاتەی کە کێلگە نەوتیەکانی بیانی خۆمالی کرد، دوای ئەوە ڕێکەووتنی لەگەڵ خاوەن زەوییەکان مۆرکرد بە قەرەبوو کردنەوەیان لە ووڵاتەکەدا .

١٩١٧/٢/٩ بەرپرسی هێزەکانی سووپای ڕووسیا– شاخۆفسکی– لەگەڵ کامیل بەگ کەووتنە گفتووگۆ کردن ، لەو گفتووگۆیەدا کامیل بەگ ، شاخۆفسکی تێی گەیاند کە ئەبێ ناوچەی بۆتان لەباکووری کوردستان لە ژێر سایەی ڕووسیاو نەوەکانی بەدرخاندا بێت ، کە کامل بەگ خۆشی یەکێك بوو لەو

ئەوانە لە هەرێمەکەدا .

١٩١٧/٢/١٥ کاتێك دەووڵـەتی تـورك بڕیـاری کوشـتارو ڕاودوونـانی ئەرمەنیەکانیکـە لـە بـاکووری کردسـتان ڕوویـان لـە ناوچـە ئارامـەکان کردبـوو بـۆ بیابانـەکان دەرکـرد ، کـوردە ئێزیدیـەکان نزیکـەی شـەش هـەزار ئەرمـەنیان لەدەسـت بکوژەکانی تورك ڕزگار کردو پەنایان دان و لەئامێزیان گرتن لە هەرێمەکەدا .
هـەر لەبـەر ئـەوە دەووڵـەتی تـورك و ئـەڵمان ئێزیدیـەکانیان وەك دووژمـنی سـەرەکی خۆیـان تـاوان بـارکرد ، بـەڵام سـەرەڕای ئـەوەش خۆیـان ڕاگـرت و درێژەیان بەیارمەتیدانی ئەرمەنەکاندا لە باکووری کوردستان.

١٩١٧/٣/١٥ بـەرپابوونی ڕاپـەڕین دژی ڕژێمـی قەیـسەری ڕووسـیا لـە پترۆسـبۆرگی پایتـەختی ڕووسـیای ئـەوکات ، کـە بـووە هـۆی کـەرت بـوونی هێزەکـانی سووپای قەیسەری و بەرز بوونـەوەی هەستی‌چینایەتی لـە لایـەن جووتیـارو کاسـبکارو بـە تایبـەتی چـینی کرێکـارو مـافی مـرۆڤو دیمـوکراتی لـە کارگەوکێلگەو کارگێریە حکوومیەکان، ئەویش بووە هۆی دەست هـەلگرتنی نیکۆلای دووەم لە دەسەڵاتی ڕووسیا .

١٩١٧/٤/٦ حکوومەتی ئەمـەریکا شـەڕی دژ بە دەسـەڵاتی ئـەڵمانیا ڕاگەیاندو دوایـی لـە کـانوونی دووەمـی هـەمان ساڵ ، شـەڕی دژ بە نەمسا ڕاگەیانـد، کە وولاّتـی نەمسا لایەنگیری ئەڵمانیا بوو لە جەنگی جیهانی یەکەم لە کێشووەرەکەدا .

١٩١٧/٥/١٠ نووێنەری بەریتانیا سۆکۆلف بەیاوەری سیر مارك سایکس بەرەو پاریسی پایتەختی فەرەنسا کەووتنە ڕێ بۆ بەشداریکردنیان لـە چەندین کۆبوونـەوە لەگەڵ هەندێ لە بەرپرسانی وەزارەتی دەرەوەی فەرەنسا ، هـەر یـەك بـەجیاو ، دوای ئـەوە بـەرەو ئیتالیـا و بارەگـای فاتیکـان بەرێکـەووت ، کـە سـۆکۆلف تـوانی چـاوپێکەووتن لەگـەڵ قەداسـەتی پاپابنـدیکتی یانزەهـەم بکـات ، لـە پێناو چارەسەرکردنی پرۆژەی جوولانەوەی سەهیۆنیزم لەجیهاندا .

١٩١٧/٥/١٠ هێزەکانی سووپای ڕووسیا بەسەرۆکایەتی باولۆف لەرێگەری خاکی ئێران ، شاری خانەقین و ناوچەی سەعدیەو قەلای شێرۆنی لەباشووری کوردستان داگیر کرد ، بەلام لەئەنجامی بەرپەچدانەوەی لەلایەن شۆڕشگێڕانی کوردو

کێشەی ناوخۆی ڕووسیا بەناچاری کشانەوە دواوە لەناوچەوکەدا .

١٩١٧/٦/١٤ دامەزراندنی یەکەم ئیدارەی کارگێڕی کاروباری بەڕێووەبردنی ئەوقاف لەشاری بەغدا ، کە نووێنەری کورد بەشداری لەو دەزگا ئاینیە کردو لەجێگەی خۆی ، کە کادرانەوەی بەرچاوی هەبوو لە بوارە جیاجیاکانی ئاینیدا.

١٩١٧/٧/٤ کاربەدەستانی بەریتانیا لەشاری بەغدا ڕۆژنامەیەکی رۆژانەیان بە ناوی–العرب – بڵاو کردەوە ، بەسەرکەووتنی هێزەکانی سووپای هاوپەیمانان بەسەر هێزەکانی سووپای عوسمانی و ئەڵمانیاو مووژدەی بەخشینی بەگەلانی عەرەب دا لە داهاتوویان لە ناوچەکەدا .

١٩١٧/٧/١٢ هێزەکانی سووپای ئەڵمانیا بۆ یەکەم جار گازی خەردەیان لەجەنگی – یبرس– بەکارهێنا ، لەجەنگی یەکەمی جیهان دژی هێزەکانی سووپای ڕووسیای بوورژوازی ئەوکات لە گۆڕەپانی شەڕەکەدا .

١٩١٧/٧/١٣ بەهەوڵێ بەرپرسانی ڕووسیا لەشاری کرمانشای وولاتی ژێردەسەلاتی فارس و ، لە گوندی بریندار ، یەکەم کۆنگرەی مێژوویی لە ڕۆژهەلاتی کوردستانی ژێر دەسەلاتی فارس لە ئێران گرێدرا ، کە کۆنگرەکە سێ ڕۆژی خایاندو سەرکردەکانی کوردو نووێنەری ڕووسیا و بەریتانیا و ئێران بەشداریان تێدا کرد لە هەرێمەکەدا .

١٩١٧/٧/١٦ قەیسەری ڕووسیا نیکۆلای دووەم لەناوەندەکانی بەردەوامی شۆڕشی بەلشەفیەکان کووژراو، بووە هۆی دامەزراندنی دەسەلاتی بوورژوازی دیموکراتی کاتی بەسەرکردایەتی ئەمیرلفۆف ، بەرەو کۆتایی هاتن بە دەسەلاتی قەیسەر لە ڕووسیادا .

١٩١٧/٧/١٧ لە ئاکامی هەوڵەکانی بەرپرسانی ڕووسیا – زاخاریچینکۆ – بۆ یەکەم جار لە مێژووی کوردستان ، کۆنگرەی سەرکردەکانی کوردو نووێنەرانی ڕووسیاو بەریتانیاو ئێران ، بەسەرکەوتوویی کۆتایی هات لەو کاتەی کە لەو کۆبوونەوە ٢٠٠٠ دوو هەزار کورد بەشداری تێدا کردو کۆنگرەکە لە بەرژەوەندی ئەو کاتی کوردستان و بەتایبەتی ڕۆژهەلاتی کوردستان بوو لە هەرێمەکەدا .

١٩١٧/٧/٢٠ وولاتی ڤیلەندە سەربەخۆیی خـــۆی ڕاگەیانـــــدو – کارلوســـنالیرنگ – یەکـــەم پۆســـتی ســـــەرۆکایەتی ڤیلەندەی گرتە دەست ، کە لەو کاتە کێشەو ململانێی لەگـــەڵ شۆڕشـــی ڕووســـیا لەسەر هەلداندا بوو .بە هۆی لێك ترازانی پەیووەندیەکان لە نێوان وولاتانی جیهاندا .

ئەم ڕاگەیاندنەش بەناوی – کۆماری ڤیلەندا– بوو ، کە پایتەختەکەی ناوی –هلسنکی – یەو ژمارەی دانیشتووانەکەی ، ١,١٦٧,٠٠٠ ملیۆن کەسە . هەروا ژمارەی دانیشتووانی وولاتەکەی، ٥,٦٥٠,٠٠٠ ملیۆن کەسە . هەروا ڕووبەری وولاتەکەی ، ٣,٣٨١,٤٣٠ کیلۆ مەتر چوار گۆشەیە . هەروا چڕی دانیشتووانەکەی ، ٤٣ کەس لە یەك میل چوار گۆشەدا . هەروا نژادەکانی ، ڤیلەندیـەکان ٩٥٪ . هـەروا ســوویدیو وویلایـەتی دیکـەش هـەن . لـە وولاتەکەدا.

١٩١٧/٩/٤ گرێـدانی کـۆنگرەی ٢٧ خێلـی کـورد لەناوچـەی دادوونـیٚ ئەنجامـدرا لـە دەووروبـەری شاری سنە لـە ڕۆژ هـەلاتی کوردسـتان ، بە هـەوڵی نوێنـەری ڕووسـیا ، زاخاریـچینکۆ ، کـە سـوودی بەرچـاوی هـەبوو بـۆ ڕامیاریـەتی ڕووسیا لەناو کوردو ناوچە کوردیەکانی ژێر دەسەلاتی شای فارسدا .

لـە هـەمان کـاتیش کـە پـاراتۆف خـۆی بەشـداری لـەو کۆنگرەیە کـرد لەگـەڵ کـوردو پـەیمانی ڕەسمـی کـوردی تۆمـار کـرد ، کـە ڕۆڵـی سـەرەکی بینـی لـە یەکیـەتی هـەموو خێلـەکانی کـوردو یەکخسـتنی هێـزو توانایـان لـە پێنـاو پاراستنی نیشتمان ... بەلام کورد... ؟ ... !.

١٩١٧/٩/١١ نووسـەری نـاوداری فەرەنسی و نووسـەری کتـابی – کـورد– باسـیلی نیکـتین

سەردانی ناوچەکانی باکوورو رۆژهەڵاتی کوردستانی کردەووەو چەندین لێکۆڵینەوەی لەسەربوونی کوردو مێژوو رووداوەکانی نووسیووە ، لە هەمان کات بەشداری لەکۆنگرەی جیهانی مێژووی ئاینەکانی کردووە لەساڵی ١٩٢٣دا.
هەروا راپۆرتی هەمە لایەنی لەسەر کوردو بزووتنەوەی کورد پێشکەش بە کۆنگرەکە کردووە ، چیرۆکی سۆتۆوتاتۆی کوردی وەرگێراوەتە سەر زمانی فەرەنسی، لە کوردستان زۆر سووراوەتەوە بەتایبەتی لە ڕۆژهەڵات و باکووری کوردستان ، کە زمانی کوردی بەباشی زانیووە ، لەهەمان کات نووێنەری بەریتانیا – میجەرسۆن – لەچەندین بوار یارمەتی داوە ، لە باشووری کوردستاندا .

١٩١٧/١٠/٧ بەرپابوون و سەرکەوتنی شۆڕشی ئۆکتۆبەری بەلشەفیەکان لە رووسیا بەسەرکردایەتی و رابەرایەتی – لینین– بەرووخاندنی رژێمی بۆگەنی ڕووسیای قەیسەری و دامەزراندنی رژێمی سۆڤیەتات لە وولاتەکەدا ، کە دەسەڵاتی چینی کرێکارو جووتیار، لە هەمان کات جیهان بوو بە دوو جەمسەری دژ بە یەکتر لە جیهاندا

تێبینی:- لە بارەی شۆڕشی بەلشەفی لە ناوەڕۆکی مێژوونامەکە بخوێنەوە لە سەر ڕووداوەکاندا .

١٩١٧/١٠/١٧ کۆچی دوایی سولتانی عوسمانی سولتان عەبدولحەمید لە دوای دەست لەکار کێشانەوەی و دانانی براکەی محمد رەشاد بە سولتانی عوسمانیەکادا .

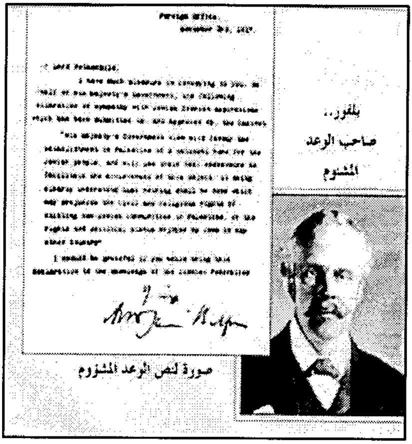
شایانی باسە ئەو مرۆڤە درندەیە دژ بە هەموو کردەوەو هەلوویستو رەفتاری مرۆڤایەتی بووە لە ماوەی دەسەلاتداریەکەیدا ، ئەویش لە نەخشەکانی قەسابخانە یەك لەدوای یەکەکانی ئەرمەن و کوردو دابەشکردنی کوردستانی دارشتبوو ، لەگەل وولاتانی هاوپەیمان لەگەل بەریتانیاو ئەمەریکاو فەرنسادا .

١٩١٧/١٠/٢٦ گرێدانی یەکەم کۆنگرەی گشتی هەموو ئەنجوومەنی سۆڤیەتاتی ڕووسیا .

ئەویش بە هەلبژاردنی – لینین – بەسەرۆکی حکوومەتی شۆڕشگێری نوێی بەلشەفیەکان ، کە مێژووی ڕاپەڕین و شۆڕشەکان یەکەم حکوومەتی کۆمۆنیستی دامەزراوجیهان بووبە دوو جەمسەری دژ بەیەکتری ، ئەویش بە ڕژێمی سۆشیالیستی جیهانی و ڕژێمی سەرمایەداری جیهانی ، لە هەموو بوارە جیاجیاکاندا .

١٩١٧/١١/٢ مۆرکردنی پەیمانی – بەلفۆری– بەناوبانگ لەلایەن هاوپەیمانان بە سەرکردایەتی بەریتانیا ، کە ئەو پەیمانە یاریدەدەری پەیمانەکانی دیکەی نێوودەوولەتی بوو لە دوو لایەنی گرنگ ئەویش:-

صورة لنص الوعد المشؤوم

یەکـــەم :- دارشـــتنی نەخـــشەی دابەشـــکردنی کوردســـتان بـــە دامەزرانـدنی دەووڵـەتی نـویێ لـە هەرێمەکـــەدا ، بـــەپێی برگـــەو ماددەکـانی پـەیمانی سـایکس - بیکۆو

دووەم :- دارشـــتنی نەخـــشەی دەووڵـــەتی جوولەکـــەی داهـــاتوو لەهـــەرێمی شـــامدا ، واتـــە لـــە فەلەستیندا .

١٩١٧/١١/٢ بلاو بوونەوەی ووتاری وەزیری دەرەوەی بەریتانیا - ئەرسدبلڤۆر- لـەدوای دامەزرانـــدنی چـــەند کۆمـــەلگایکی یـــەهوودی - جوولەکـــە- و پـــشتگیری لێکردنیان لەهەموو بوارە جیاجیاکان ، بەتایبەتی لە دامەزراندنی دەووڵەتی یەهوودی لە داهاتوودا.

١٩١٧/١١/٧ بەڕابەرایـەتی - لیـنین - و هەڤالـە هاوخەباتەکەی ترۆتـسکی سـەرکەووتنی یەکجارەکی شۆڕشی ئۆکتۆبەری مەزنیان ڕاگەیاند، کە ئەویش کاردانەوەی کاریگەری کردە سەر ڕامیایەتی و پەیووەندی نـوویێ نێوودەووڵـەتی ، لـەدوو تیئۆرو بیروو بۆچوون و هەڵوویێست و دەسەلاتی جیاواز لەجیهاندا، لە ڕژێمی سۆشیالیستی و سەرمایەداری دژ بەیەکتری لە جیهاندا .

١٩١٧/١١/٨ کۆنگرەی نووێنـەرانی کرێکـارو سـەربازو جووتیـارانی سەرانسەری ڕووسـیا بڕیاریدا ، کە هەموو ئەو ڕێکەووتنانەی بەنهێنی لە نێوان دەسـەلاتی ڕژێمی ڕووسـیای قەیـسەری کـە لـە گـەلّ وولاتـانی هاوپـەیمانی و وولاتـانی دیکـەی جیهان مۆر کرابوو ، بۆ دابەشکردنی جیهان بەبێ مـەرج هەلوەشـێندرێتەوە ، بەڕێنمایی ویاسـای نـوویێ دەسـەلاتی سـۆڤیەتات تـاوتۆ بکرێـت ، لـە هـەموو بوارە جیاجیاکـان . بـە تایبـەتی لـە پەیووەندیـە نێـوو دەوولـەتی وبازرگانی و ئابووری و کاری دیبلۆماسی دا.

١٩١٧/١١/١٣ کۆچـی دوایـی پەیکـەرتاش و نیگارکێـشی فەرەنـسا - تۆگێـست جـات

ڕۆدانی- له پاریسی پایتەختی فەرەنسا.

١٩١٧/١١/١٥ لـه دوای سـەرکەووتنی شۆڕشـی ئۆکتۆبـەر، حکوومـەتی نـوێی ڕووسـیای سۆڤێتی، بە ڕاگەیاندنی بڕیاری پێدانی مافی چارەنووسی گەلانی ڕووسیای بڵاوکـردەوە، بـە بەیەکسانیو سـەربەخۆییو مـافی چارەنووسـی هـەتا بـەمافی جیابوونەوەو ڕاگەیاندنی سەربەخۆیی لە دەسەڵاتی ڕووسیای نوێدا.
ئـەویش بـە هەڵووەشـاندنەوەی هـەموو جـۆرە بەندایەتیـەکی نەتـەوەیی ونیشتیمانی و بوارەکانی دیکەدا. لە پێناو پەرەسەندنو پێشکەووتنی کەمە نەتەوایەتیەکانی، کە لە ناو سنووری دەسەڵاتی نووێی ڕووسیای سۆڤیەتیدا دەژین لە کێشووەرەکەدا.

١٩١٧/١١/١٨ کووشـتنی – فـەریق مـۆد- بـە شـیری ژەهـر کـراو، کـە جوولەکـەکانی شـاری بەغـدا بۆیـان ئامـادە کردبـوو، دوایـی ئـەو – فـەریق مارشـاڵ- سـەرکردەی فەیلـەقی هینـدی جێگـەی گرتـەوە، کـە لـەو کاتـە لەشـکرەکەی خـۆی بـۆداگیرکردنی شارۆچکەی هیتو دەووروویـەری ئامـادەکردبوو لـە ڕۆژئـاوای شاری بەغدا لە ناوچەکەدا.

١٩١٧/١١/١٩ دامەزرانـدنی کۆمەڵـەی – تـەعالی کوردسـتان- لـە بـاکووری کوردسـتانی ژێـر دەسەڵاتی عوسمانی تورکدا.

١٩١٧/١٢/٥ مـۆرکردنی ڕێکەووتنناـمـەی – گـرێ بەسـتەی وەسـتانی شـەڕی- لـە نێـوان دەسەڵاتی ڕووسیای نووێو دەسەڵاتی عوسمانی شاه ژاو لە جیهاندا.

١٩١٧/١٢/٩ هێزەکـانی سـووپای بـەریتانیا تـوانی هێزەکـانی سـووپای عوسمـانی تـورك لەشام، بەتایبـەتی لـە هەرێمـەکانی فەلەسـتینو ئیسرائیلی ئێستا دەربکاتو بیخاتـە ژێـر دەسـەڵاتی ئینتیـدابی خـۆی، بـە پێـی بڕیـاری ئەنجوومـەنی کۆمەڵەی گەلان.
کە ئەمـەش بـووە هـۆی دەسـت پێکردنـی کۆچڕەوی خێزانـە جوولەکەکان لـە وڵاتانی جیهانو بە تایبـەتی لـە وڵاتـانی عـەرەبی بەرەو هەرێمەکە، لـەپێناو دامەزراندنی دەووڵەتی یەهوودی لە فەلەستیندا.

١٩١٧/١٢/١٣ ژەنەراڵ – نیسك – بەتەلگراف هەموو کار بەدەسـتانی حکوومـەتی فەرەنسـای لەناوچەکان ئاگارکردەوە، بەهاوکاری کردنی ئەرمەنو مەسیحیەکان بەگشتی

لەقەفقاز ، ئەویش بە خەرجیەکی کەم ، لەپێناو جێبەجێکردنی ئامانجەکانی ووڵاتانی هاوپەیمان لەسەر خاکی باکوورو ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا .

١٩١٧/١٢/١٥ ڕژێمی شوورەوی نوویێ بەلشەفیەکان ڕاگەیاندنێکی بڵاو کردەوە ، کە تیایدا هاتبوو ، ئەو هەموو بەیاننامە نهێنی و ئاشکرایانەی هەڵووەشاندەوە . کە ڕژێمی سزاری سەبارەت بە تورکیاو ئێران بەستبووی بە مۆرکردنی لە نێوان هەر سی لایەندا .

١٩١٧/١٢/١٨ یەکەم پەیووەندی دەسەڵاتی ڕووسیای نوویێ لە دوای شەش هەفتە لە سەرکەووتنی شۆڕشی بەلشەفی ، لەگەڵ تورکە عوسمانیەکان گفتووگۆی نێوانیان دەستی پێکرد .
لە پێناو بەدەست هێنانی نیازەکانیان لە ناوچەی قەوفقازو پەلاماردانی ئەرمەنەکان و کورد لە باکووری کوردستان بەهۆی ڕووخساوی هەل‌ومەرجی لەباری کات لە ناوچەو هەرێمە جبیا جیاکاندا .

١٩١٨

١٩١٨/١/١ دادوەری گشتی بەریتانیا لە ئێراق- ئارنولدولسن- بەفرۆکە گەیشتە شاری سلێمانی لە باشووری کوردستان ، دوای گەیشتنی چاوی کەوت بەشێخ مەحمود حەفید و ژمارەیەك لە کەسایەتی و گەوورە پیاوانی لە شارو ناوچەکە ، لەپێناو هێوور کردنەوەی بارودۆخەکەدا .

١٩١٨/١/١ لەدوای کشانەوەو نەمانی هێزەکانی سووپای ڕووسیا لە خاکی ئێستای ئێراق ، ڕۆژنامەی - تێگەیشتنی ڕاستی- بڵاوکرایەوەو ڕووسەکان هەولیاندا گرنگی بە باری کورد بدەن ، یەکەم :- لەپێناو بەرژەووەندی

تایبـەتی خۆیـانو، دووەم :- یارمـەتی دانـی كـورد لـە داهاتوویـدا بەتایبـەتی لەرۆژ هەڵاتی كوردستان.

١٩١٨/١/٨ ســـــەرۆكی وویلایەتـــــە یـــەكگرتووەكانی ئەمـــەریكا - ویلـــسون- لــە ووتارێكیــدا وەك بەڵگەنامەی ئاشتیو چارە سـەری كێـشەی نەتـەوەیی و نیـشتیمانی و ڕامیـاری ، ئـەویش ١٤چـواردە خـالی گرنگـی بەسـەر وولاّتـانی جیهان ڕاگەیاند .

كــە لــە خــاڵی/ ١٢ ی ئــە و ڕاگەیاندنـەدا ، داوای بـۆ ئـەو نەتەوانـەی كـە دەكەوونـە ژێـر دەسـەلاتی عوسمـانی ، پێوویـستە بـە ئازادانـە هەڵـسووكەووت بكـەنو مـافی خۆیـان پێبدرێ لە ناوچەكەدا

جێگـەی باسـكردنە كـە ئـەو ١٤ چـواردە خاڵـەی كـە سـەرۆكی ئەمـەریكا رایگەیاند ئەمانەن :-

١- وەســتاندنی رامیاریەتــە نهێنیــەكان و ، گرێــدانی رێكەووتننامــە ئاشكراكانی ئاشتی ...٢- ئازادی هاتوو چوون لە دەریاكانـدا ...٣- هــەڵگرتنی بەربەســتە گومرگیــەكان و ، پیــادە كردنــی ئــازادی و یەكسانی لـە بازارەكانیدا ...٤- كەمكردنـەوەی چەك و چۆڵ ...٥- چارەســەری رەوای كێـشەی كۆلۆنیـەكان ...٦- چـۆڵكردنی خـاكی ســۆڤیەت ... ٧- ســەر بــەخۆیی دووبــارەی بەلــژیكا ... ٨- چـۆڵكردنی فەرەنـسا و گەڕاندنـەوەی ، ئـالزاس و لـۆرین ، بـۆ ئـەم وولاّتـە... ٩- پێدا چوونە بـە سـنوورەكانی ئیتاڵیـا... ١٠- خـوود مووختاری كەمینەكانی نەمسا و هنگاریا ... ١١- چۆڵكردنی خاكی ســیبیریا و مــۆنتینیگرۆ و رۆمانیــا ، چــارە ســەركردنی رەوای كێشەكانی بەلكان... ١٢- سەربەخۆیی نێووخۆیی نەتـەوەكانی ژێر دەسـەلاّتی توركیـای عوسمـانی بـە نیوونەتـەوەیی كردنـی دەردەنیل

...١٣- دامەزراندنی دووبارەی دەوڵەتی پۆڵندا ...١٤- دامەزراندنی کۆمەڵەی نەتەوەکان .

تێبینی :- خاڵی /١٢ بە مانای سەربەخۆیی ئەو نەتەوەداگیرکراوانەی ژێر دەسەلاٚتی ئیمپراتۆریەتی عوسمانی دێت .

کە هەموو نەتەوەکانی ژێر دەسەلاٚتی عوسمانی سەر بە خۆییان بە دەست هێنا ، تەنیا کرد بەبێت ...! .

ئەویش هۆکارەکەی دەگەرێتەوە بۆ نەبوونی یەك بیروو بۆ چوونی کوردو بوونی کێشەی نێوانیان لە سەر دەسەلاٚت و سامان و بە ئاواتی وەرگرتنی کورسی ، کە بەرژەوەندیەکانیان بپارێزێت ، نەك بە دەست هێنانی ئاوات و ئامانجەکانی گەلی کوردستان لە سەر خاکی کوردستان .

١٩١٨/١/١٠ سەرکەووتنی رووسیاو هاوپەیمان بە سەر ئەلمانیاو ئیمپراتۆریەتی عوسمانی و جەنگی یەکەمی جیهانی کۆتایی هات ، بە تایبەتی هەرەس هێنانی ئیمپراتۆریەتی عوسمانی ودابەشکردنی پاشماوەی بەجێ ماوی ژێردەسەلاٚتی لە کەل‌و پەلی هەمە جۆری ئابووری‌و سەربازی‌و خاوەنداریەتی مولك‌و سامان‌و زەوی لە کیشووەری ئاسیاو رۆژهەلاٚتی ناوەراستدا.

١٩١٨/١/١١ لێژنەی داواکاری ، ئێران - ئەمەریکا ، بروسکەیەکی ئاراستەی باسیلی نیکیتین کرد لەژێر ژمارە / ١٣ ، بە وەلامدانەوەی نامەی نیکتین لە ١٩١٨/١١/٧ ، لەبارەی کێشەی کورد لەناوچەکەدا و داوای گرنگی پێدانی کێشەی کورد دەکات ، بەلاٚم نامەو بروسکەکە بە هۆی درەنگ گەیشتنی بۆ کۆنگرەکە نامەکە بۆتە بەلگەی رەسمی لە ئەرشیفەکاندا.

١٩١٨/١/١١ دەسەلاٚتی رووسیای سۆڤیەتی نووێ لە مەرسوومێکیدا پشتگیری لەماف سەربەخۆیی چارەنووسی ئەرمەنیەکانی ژێر دەسەلاٚتی عوسمانی کرد ، لەکاتی داگیرکردنی زۆربەی خاکی ئەرمینیا لەجەنگی یەکەمی جیهانی لەلایەن هێزەکانی سووپادا .

١٩١٨/١/١٨ هێزەکانی سووپای عوسمانی تورکی بەزیوو جارێکی دیکە بەشێکی زۆری لەخاکی رۆژهەلاتی کوردستانی داگیر کرد ، بە پیلانێکی نێوان هێزەکانی

سـوپای تورك و ڕووسـەكان كە ئەو پیلانە لە ئازربایجان لە لایەن هـەردوو وولات لە سەر ناوچەكە مۆركرا .

١٩١٨/١/٢٨ كابتن – د.ف گریس– گەیشتە شاری ورمێ لە ڕۆژهەلاتی كوردستان و داوای راستەوخۆی كۆبوونـەوەی لەگەڵ بەتریرك مـارشمعون كـرد ، كـە نووێنـەری فەرەنـسا دكتـۆر– كۆبـول– و نووێنـەری ئـەمریكا مـلازم – مكـدافیل– و بلاوكـەرەوەی ئـەمریكی و كوونـسلی دكتـۆر فاشـید و خێزانەكـەی بـوون لـە هەرێمەكەدا .

بەڵام نووێنەری سەركردەی دوواوەی قەفقاز ، كەجێگری كوونسلی وەرمـێ– ف.پ.نیكتین– بوو ، لەو كۆبوونەوە ، كابتن گریس ڕایگەیاند بەناوی شاندی سـەربازی بـەریتانیا ، لەسـووپای روسـیا لـە قـەفقازو بـەناوی بـەریتانیاو لـە ووتەكانی بەردەوام بوو ، بە هاوپـەیمانی ئەرمەنـەكان بەیەكسانیان لەكێشەی شـەڕیان لەگـەڵ ئـەلمانیاو توركیـا كـە ڕووسـیا بـەهۆی سـەركەووتنی شۆڕشـی بەلـشەفی لەجـەنگ دوور كەوتنـەوەو پێوویـستە ئەفـسەرە ڕووسـەكان لـە سووپای ئاشووریەكان بێنە دەرەوەو بەریتانیا لە جێگـەی ئـەوان ڕاوێـژكاری شارەزایان بۆ ڕەوانە دەكات .

ئەویش لە پێناو دامەزراندنی دەووڵەتی ئەرمەنی سەربەخۆ گەر ئەوان لەشەر بـەردەوام بـوون شـان بەشـانی بـەریتانیاو هاوپـەیمانان كـە ئـەم مـشتوومرەو كێشەو ململانێیەش لەسەر خاكی كوردو كوردسـتان بـوون بـون بەتایبـەتی لـە بواری نەتەوەیی نیشتماندا .

١٩١٨/٢/٨ كۆچی دوایی سولتانی عوسمانی سولتان عەبدولحەمید ، كە بێ وێنە بـوو لـە داگیر كردن ودەربەدەر كردنو وێران كردنی خاكی گـەلان ، بە تایبـەتی كـوردو ئەرمەن و دەربەدەر كردنیان لەسـەر خـاكی دێرینـی خۆیـان ، كـە كوردسـتانەو بــەرەو وولاتــانی دراوســێ و ئــەورووپای ڕۆژئــاوا ، كۆچــیان پێكــردن لــە هەرێمەكەدا.

١٩١٨/٢/١٥ لەهێرشـێكی هـەزار سـەربازی – جیلـۆ – لەسـەر داوای كاپیتـان گاسـفیلد گەیـشتنە نـاو شـاری ورمـێ لـە رۆژهـەلاتی كوردسـتان ، لـەناو بـازاڕی شـاری ورمـێ بەزۆر داوایان لـە دانیـشتووانەكە دەكـرد، كـە چەكەكانیان لێ دەكـرن ، لەئەنجامدا بووە هۆی دروست بوونی ناكۆكی و شەڕ كە سێ هاووڵاتی كرد لـە

شارەکە گیانیان لەدەست دا بەهۆی گولله باران کردنیان.

١٩١٨/٢/١٩ بەرپابوونی شەڕ لە نێوان هێزەکانی سەربازی – جیلۆ– و هێزەکانی سووپای ئێران لە شاری ورمێ لە ڕۆژهەلاتی کوردستان ، لە ئەنجام بووە هۆی کووژرانی چوار هاوولاتی کورد لە شارەکەدا .

١٩١٨/٢/٢٠ فەرماندەی ورمێ – ئیجلال ئەلمەلیك–و سەرۆکەکانی مەسیحی– مسیۆ کوژل– کە سەرۆکی نەخۆشخانەی فەرەنسا بوو– سونتاکی– نووێنەری پاپا بۆ بارەگای حکوومەت بانگهێشت کرد ، لەپێناو گفتووگۆ کردن لەبارەی ڕووداوەکان.

کە لەو کاتەدا چەند کەسێکی دانیشتووی گوندەکان ڕژانە ناو بارەگاو گازاندەیان کرد لەدەست ڕەفتاری جیلوەکان لەدەوروو‌بەری شارەکەدا ، کە ڕێ بەدانیشتووانی گوندەکان دەگرن و هەر کەسێك ببینن دەیکووژن لە ناوچەکەدا .

١٩١٨/٢/٢١ بەرپابوونی شەڕی ناوخۆ لە نێوان مەسیحیەکان و ئیسلامەکان لە پارێزگای ورمێ لە ڕۆژهەلاتی کوردستان ، کە لە ماوەی ١٥٩ رۆژدا زیاتر لە ١٣٠هەزار لە هاوولاتی پارێزگاکەو دەوروو‌بەری لەهەردوولا کوژران لە دانیشتووانی شارەکانی ورمێ و سەلماس و دەوروو‌بەری کە لەو شەڕەدا ژمارەیەکی زۆریش کورد کوژران بەنانەوەی ئاژاوە لەلایەن لایەنگرانی دەسەلاتی فارس و تورك و ، لەهەمان کات سوودمەندبوونییان لەو ڕووداوەدا .

١٩١٨/٢/٢٢ دەست پێکردنی گفتووگۆ لە نێوان فەرماندەی شاری ورمێ وکونسلەکانی ڕووسیای قەیسەری و ئەمەریکاو سەرپزیشکی فەرەنسا ، بۆ هێوور کردنەوەی بارودۆخی پارێزگای ورمێ لە ڕۆژهەلاتی کوردستان ، بەلام بێ سوود بوو ، کە بووە هۆی پەرەسەندنی بارودۆخەکەو هەلگیرسانی شەڕی نێوان ئیسلامە مەزهەب شیعەکان و مەسیحیەکان ، کە زیاتر لە ١٥٥ ڕۆژی خایاند لەناو شاری ورمێ دەوروو‌بەری لە هەرێمەکەدا .

١٩١٨/٢/٢٤ هەرچەندە نوێنەری مەسیحیەکان – مارشەمعون– بەلێنی شەڕ وەستاندنی ڕاگەیاندبوو ، بەلام شەڕەکە لەشاری ورمێ لە ڕۆژهەلاتی کوردستان بەردەوام

بوو، كه بووه هۆی دژواریو نا لەباری باری شارەكه ، لەو كاتەدا پیاوه گەورەكانی شاری ورمێ پەنایان بردە بەر كونسلخانەی ئەمەریكا ، لەپێناو ڕاگرتنی شەڕو ئارام كردنەوەی باری شارەكەو دەوروبەری له هەرێمەكەدا .

١٩١٨/٢/٢٥ له كۆتایەكانی جەنگی یەكەمی جیهان ، سەركردایەتی سوپای بەریتانیا ئارەزوی دەكرد ، كه كوردو سمكۆی شكاك و ئەرمەن دژی دەسەلاتی توركی عوسمانی یەك بخات . بەمەش تۆڵەی هەرەس هێنانی هێزەكانی سوپای له بەرەی ڕووسیا بكاتەوە ، بەلام سەركردەی كورد له ڕۆژهەلاتی كوردستان سمكۆی شكاك خۆی لەو كاره دوورخستەوەوهەوڵی له ناوبردنی سەرۆكی ئاشووریەكان- مارشەمعوەن- له ناوچەكەدا .

١٩١٨/٢/٢٨ بەهۆی باری ئاڵۆزی ناوچەی ورمێ و دەوروبەری له ڕۆژهەلاتی كوردستان ، ئەویش بە بەرپابوونی ڕاپەڕینی ئیسلامەكان دژی ئەرمەنو ئاشووریه مەسیحیەكان ، كه خوازیاری لەناوبردنی مەسیحیەكان بوونو ئەو ڕاپەڕینه گەیشته شەڕی چەكداری بەشێوەیەكی گشتی ، كه لەوكاتەش ڕووسەكان پشتگیریان له مەسیحیەكان بەگشتی دەكردو هەولی یەكبوونی كوردو ئەرمەنو ئاشووریەكانیان دەدا له هەرێمەكەدا .

١٩١٨/٣/١ بەهۆی تواناو لیهاتوویی و زیرەكی مێژونووسو ڕووناكبیری كورد - محەمەد ئەمین زەكی - بەگ له باشووری كوردستان - خەلاتی خاچی پۆلاینی لەلایەن حكوومەتی ئەڵمانیا پێ بەخشرا .

١٩١٨/٣/٣ مۆركردنی ڕێكەوتنامه له نێوان ڕووسیای بەلشەفیو ئەڵمانیای نازی ، ئەویش به ڕاگەیاندنی كۆتایی هێنان بەشەڕی یەكەمی جیهان ، كه ئەمەش بووه هۆی ڕاگەیاندنی سەربەخۆیی ولاتەكانی ئۆكرانیاو فیلەنداو پۆڵنداو ناوچەی بەلكان ، له كێشوەرەكەدا .

١٩١٨/٣/٣ مۆركردنی پەیمانی چوارلایەنه له نێوان ڕووسیا له گەڵ ولاتانی هاوپەیمانی چوارلایەن ئەویش :- ئەڵمانیا، نەمسا، مەجەر، بوولگاریا، توركیا - له ئەورووپای ڕۆژ ئاواو ڕۆژ هەلاتدا .

كه دوای ئەوه كۆنگرەی چوارەمی سۆڤێتاتی ناكاوی بوو له هەموو ڕووسیا

لە ٣/١٥ ی هەمان ساڵ پەسەندی ئەو رێکەووتنەی کرد ، کە بووە هۆی زەرەر مەند بۆ رووسیا بە بەملکەچ بوونی بە بجێهێشتنی ناوچەی بەلکان و پۆلۆنیا و هەندێك لە رووسیای سپی- بیلا رووسیا- بۆ ژێر دەسەڵاتی نەمسا- مەجەر.

دوای ئەوە بە جیاکردنەوەی ئۆکرانیا لە رووسیای سۆڤیەتی نویَ ، بۆ ژێر چاودێری ئەڵمانیا. هەروا شارەکانی قارس و باتۆم و وردهان لە باکووری کوردستان کەووتە ژێر دەسەڵاتی تورکیای عوسمانیەکان لە هەرێمەکەدا .

١٩١٨/٣/٣ مۆرکردنی رێکەووتننامەی وەستاندنی شەرلە نێوان رووسیای بەلشەفی نوێ و ، ئەلمانیاو نەمسای هاوپەیمانی ، کە بووە هۆی ئەوەی کە کۆمۆنیستەکان بەرابەرایەتی – لینین – توانیان دەسەڵاتی تەواوی خۆیان بەسەر رووسیادا بگرن و دەسەڵاتی کرێکارو جووتیار بەناوی سۆڤیەتات بچەسپێنێ لەهەموو بوارەکاندا .

١٩١٨/٣/٥ مۆرکردنی رێکەووتننامە لە نێوان رووسیا بەلشەفی و، لەگەڵ ئەڵمانیا و نەمسا و مەجەرو بوولگاریاو تورکیا ، ئەویش لەپێناو دابەشکردنی ناوچە کوردیەکان لەکوردستان و ئۆکرانیا لە کێشووەرەکەدا .

١٩١٨/٣/٥ دوای سەر کووتنی شۆرشی بەلشەفی لە رووسیا شاری مۆسکۆی دێرینی شارستانی و شووێنەواری رووسیا کرا بەپایتەختی یەکیەتی سۆڤیەت ، لەجیاتی شاری پترسبۆرگ و دوای ئەوە ناوی گۆرا بۆ لینینگراد لە وولاتەکەدا

١٩١٨/٣/١٦ لەدایك بوونی رووناکبیرو رۆمان نووسی بەناوبانگ – خوان سینۆ کارلۆس بیرز رۆلف – لەگوندی فالیسکۆی وولاتی مەکسیك.

١٩١٨/٣/١٧ چوونی نوێنەرو سەرکردەی مەسیحیکان – مارشەمعون – بۆ کۆنەشار ، بۆئەوەی چاوی بە سمکۆی شکاك بکەوێت ، کە ٥٠ چەکداری لەگەلدا بوو ، لە ئەنجام سمکۆی شکاك مارشەمعونی کووشت و چەکدارەکانیشی بەدەستی چەکدارانی سمکۆ لەناو بران، کە ئەم کاەش بووە هۆی دەست پێکردنی شەڕ لە نێوان ئاشووریەکان و کورد لە شاری ورمێ لە رۆژهەڵاتی کوردستان و بەردەوام بوو تاکوو ٣/٣٠ی هەمان ساڵ کە لە ئەنجام زیاتر لە

٤٠٠ کەس لەنێوانیان کووژران لە هەرێمەکەدا .

١٩١٨/٣/٣١ کــارپێکردن بــەکاتی هاوینــە لەلایــەن ئیــدارەی حکوومــەتی وولاتــە یەکگرتووەکتنی ئەمەریکا پەسەند کراو کاری جێبەجێکردنی لە ئەمەریکا ئەنجام درا.

١٩١٨/٤/٧ هێزەکانی سووپای بەریتانیا لە هەوڵە بەردەوامەکانید پارێزگای کەرکوکیان لە باشووری کوردستان داگیر کرد ، بە سەرکردایەتی ژەنەرال – مارشال ویلسن– لە هەرێمەکەدا .

١٩١٨/٤/١٩ بلاوکردنەوەی ڕاگەیاندنێك بەزمانی ئاشووری و فارسی لەلایەن – ئاغا پەترۆس– لەپێناو ئاشتبوونەوەی ئیسلامەکان و مەسیحیەکان لەپارێزگای ورمێ لە ڕۆژهەلاتی کوردستان.

١٩١٨/٤/٢٨ هێزەکانی سووپای بەریتانیا شارۆچکەی کفری و خوورماتوویان لەباشووری کوردستان داگیر کردو بەردەوام بوون لەپێناو کۆنترۆلکردنی هەموو کوردستان و دوایی ئێراق لە ناوچەکەدا .

١٩١٨/٥/٣ لە دوای ڕەچاوکردنی بەرژەوەندیەکان مۆرکردنی پەیمانی – بریست – لینۆفسك – لەنێوان دەسەلاتی ڕووسیای بەلشەفی نوێ و ئەلمانیای نازی و نەمسا– مەژەر– ی هاوکار ئەنجامدرا ، کە کاردانەوەی ناهەمواری کردە سەر باری ڕۆژهەلات و باکووری کوردستان.

١٩١٨/٥/٧ داگیرکردنی شاری کەرکووك و دەووروبەری لەلایەن هێزەکانی سوپای بەریتانیا ، ئەویش بەهۆی گرنگی و هەڵکەوتەی جووگرافی ناوچەکە ، کە شارێکی کوردستانیەو ئاواتی دوا ڕۆژی چاوگە نەوتیەکان بووە لە لایەن وولاتانی داگیرکەر لە هەرێمەکەدا .

١٩١٨/٥/٢٩ لە دوای کووشتنی بەتریارك مارشەمعون ، براکەی – پۆلس مارشەمعون – بە جێگرتنەوەی بووە بەتریاریرکی کەنیسەی ئاشووریەکان لە ڕۆژهەلاتی کوردستان .

واتە مەسیحیەکان بەگشتی کە ڕێووڕەسمی هەلگری پلەی بەتریرك لە کەنیسەی – مارت مریەم – ئەنجامدراو دوای ئەوە ئاوارە بووەکان بەرەو بەرەی شەڕ بەڕێکەووتن لە دەووروبەری شاری شنۆی ڕۆژهەلاتی کوردستان و بەردەوام بوونی شەڕەکە لە هەرێمەکەدا .

١٩١٨/٦/٢٣ دامەزراندنی کۆمەڵەی کورد لەشاری ئەستانەی ژێر دەسەلاتی تورك بەناوی

.كوردستان تەعالی جەمعیەتی.

١٩١٨ /٦/٢٨ گەلانی وولاتی ئۆكرانیا سەربەخۆیی خۆی بەدەرچوونی لەژێر دەسەلاتی داگیركەری رووسیای بەلشەفی نوێ راگەیاند ، بەلام دوای چەندین شەڕو پێكدادان لە نێوان هێزەكانی سووپای ڕووسیا و ئۆكرانیا ، لە ئەنجام توانرا ئۆكرانیا داگیر بكاتەوەو دوای ئەوە بووە كۆمارێك لە پێكهاتەی كۆمارەكانی یەكیەتی سۆڤیەت لە كێشووەرەكەدا .

١٩١٨/٧/١٠ فرۆكەیەكی سەربازی بەریتانیا لەشاری ورمێ لە ڕۆژهەلاتی كوردستان نیشتەوەو بە ئاشووریەكانی ڕاگەیاند ، كە بەهیوای پشتیووانی بەریتانیا نەبن لەپێناو بەرگری لێكردنیان لە هەرێمەكەدا .

١٩١٨/٧/١٣ گەنجێكی توركی شۆڤینی توونڕەوی ئیسلامی ، بەگوللە پاپا یوحنا پۆلیسی دووەمی پاپای ڤاتیكانی زامدار كرد.

١٩١٨/٧/١٦ كۆمەلێك لە شۆڕشگێرە كۆمۆنیستە بەلشەفیەكان لە پترۆسبۆرگ پەلاماری بالەخانەی قەیسەری ڕووسیان داو – نیكۆلای دوەمیان– لە ئەنجام دەستگیر كرد لەگەڵ بنەمالەكەی لە شارەكەدا .

١٩١٨/٧/٢٥ لە ئاكامی شۆڕشی ئۆكتبەری بەلشەفی لە ڕووسیای قەیسەری ، كە هەموو نەتەوەكان مافی ئازادیان لەناو دەسەلاتی سۆڤیەت بە دەست هێنا ، بەلام تەنیا كورد نەبێت .

ئەویش بەپێی دەرچوونی یاسای بەماوەنەدان بەڕاوەدوونانی هیچ نەتەوەیەك ، بەتایبەتی نەتەوەكانی لە نەژاد سامیەكان ، ئەویش بەپێی بەلگەنامەی ئەنجوومەنی مفەوەزییەی گەل لەیەكیەتی سۆڤیەت لە وولاتەكەدا .

١٩١٨/٨/١ وەستانی شەڕ لە نێوان ئیسلامەكان و مەسیحیەكان لەناو شاری ورمێ لە ڕۆژهەلاتی كوردستان ، كە بووە هۆی كوژرانی هەزاران هاوولاتی لە هەردوو لایەنی شەڕكەری ئیسلامی و مەسیحی لەشارەكەو دەووروبەری لە هەرێمەكەدا .

١٩١٨/٨/٣٠ ڕابەرو سەركردەی كورد ، شێخ مەحمودی حەفید ، لەلایەن هێزەكانی سووپای بەریتانیادەستگیر كراو بەرەو شاری كەركوك ڕەوانە كرا.لە هەرێمی باشووری كوردستان .

١٩١٨/٩/٥ لە دایك بوونی مێژوونووسی بەناوبانگی كاری ئەمەریكاو راگری تیئۆری بەرێوەبەردن لە شاری گیسنكۆرت لە وویلایەتی دبلاوێر... شایانی باسە ئەم

مرۆڤە هەر لە تەمەنی ٧ ساڵیدا کە کاتێك باوکی پەرتووکی ویلبر رفنیسکی بۆ دەکرێت، ئارەزووی دەچێتە سەر خوێندنەوەی مێژوو. لە ساڵی ١٩٤٠ زانکـۆی هارڤـارد دەبرێـت و بروانامــەی دکتـۆرا لــەبواری مێــژووی کـار وەردەگرێت. لە رۆژانی جەنگی دووەمی جیهانی کار لەشێکردنەوەی وێنە هەواڵگرییەکان بۆ هێزی دەریایی وولاتەکەی دەکات.

دوای ئـەوە لەهـەر یـەك لـە پـەیمانگای ماساشۆستی تـەکنیکی و زانکۆکـانی جـۆن هـۆبکنز و هارڤـارد وانــەی مێـژوو دەڵێتــەوە، بــەهۆی شــارەزایی و پێـشکەش کردنــی پــەرتووکی بــەپێزیش هــەردوو خــەلاتی پۆلیــسترەرو بانگرۆفتی

پـێ دەبەخـشرێ، ئـەم کەسـایەتیە لـە کارەکـانی بـەردەوام دەبێـت لـە سـەر نووسینەکانی تاکوو لـــــە ٢٠٠٧/٥/٩ماڵئـاوایی لەگـەل و نیشتیمانەکەی دەکات لە وولاتەکەیدا.

١٩١٨/٩/١١ راگرتنی بەکارهێنانی مینرێژو تۆڕەکـانی تـەلی کارەبـایی – ئـەسلاك شـائك – بە پێی بەندی/٨ لـە رێکەووتنامـەی ئاگربەستی مۆرکراو لـە جیهان، لـە دوای جـەنگی دووەم و دەسـتگیر بـوونی ئەلمانـەکان بـەم بریـارە لـە دوای جـەنگی دووەمی جیهان. کە ٥٢٠ میلۆن مین چاندراو بووە لەلایەن ئـەلمانیاو یەکیـەتی سـۆڤیەت و ئەمـەریکا، کـە خـۆی لـە ١٦ جـۆر لـەمینی تانـك و ١٠ جـۆریش لەمینی دژە کەسی دروست کرابوون.

١٩١٨/٩/١٥ هێزەکانی سووپای ئەڵمانیا بەهۆی هێرشەکانی سووپای هاوپـەیمانان وردە وردە پاشەکشەیان لەناوچەکانی شەڕدا کرد لە ناوچەکەو بەرەو وولاتەکـەیان گەڕانەوە .

١٩١٨/١٠/١ کۆمەڵەی عەرەبی نەتەوەیی بەسەرکردایەتی حوسێن شـەریف هێرشیان کـردە سـەر هێزەکـانی سـووپای ئیمپراتۆریـەتی عوسمـانی، لـە ئـەنجام بیابـان و دوورگەی عەرەبیان ڕزگار کرد .

دوای جــەنگی یەکــەمی جیهــانی بەدەسـت پێکردنــی قۆنـاخی سـێیەمی بەعەرەبکردن و داگیر کردنی خاکی گەلانی دیکە ، بەتایبەتی خاکی گەلی کورد لە ڕۆژئاواو باشووری کوردستان لە ناوچەکەدا .

١٩١٨/١٠/٢ نووێنــەرانی حکوومــەتی بــەریتانیا و دەســەلاتی عوسمــانی رێکــەووتنی خۆبەدەســتەوە دانــی کــەل و پــەلی هێزەکـانی سـووپای عوسمـانی و دام و

دەزگاکانی مۆرکرا بە بەجیهێلانی، ئەویش بە مۆرکردنی ئەو رێکەووتنە لەسەر پشتی باخیرەی بەریتانیا- ئەگاممنون- بوو لەبەنداوی مۆردوس دا .
لەدوورگەی لیخوونی ئەمیرالی بەریتانی نووسراوەو لە مادە /١٦ی رێکەووتنەکەدا هاتبوو .
ئەویش بە دەرچوونی هەموو هێزەکانی تورك لە لوبنانو سووریاو فەلەستینو ئێراقو حیجازو عیرەو یەمەن ، هەروا لە سەر کوویێتو ئیماراتی عەرەبی بکشێتەوە بەرەو ئەو ناوچانەی کە بۆی دیاریکراوە بەپێی رێکەوتنەکە لە کێشووەرەکەدا .

١٩١٨/١٠/٥ دامەزراندنی دەووڵەتی سووریا لەلایەن ئەمیر فەیسەڵی سعوودی بەپشتیووانی بەریتانیاو هاوپەیمانان .
ئەویش لەسەر خاکی گەلانی سووریا بەتایبەتی گەلی کورد لە رۆژئاوای کوردستان ، کە زیاتر ١٧٠٠٠هەزار کیلۆمەتر چوارگۆشە لە خاکی کوردستان بووە ، گەرچی سووریاو سنووری ئێستای خاکی عەرەب نیەو نەبووە بەهیچ جۆرێك لەو ناوچەیەدا ، بەلکوو بەرێگەی فتووحاتی ئیسلامیو بەزەبری شمشێرو بەعەرەبکردنو داگیر کردن بۆتە وولاتی عەرەب لە ناوچەکەدا.
ئەویش بە دەرکردنو دەربەدەرکردنی گەلانی وولاتەکە ، کە کوردو ئەرمەنو ئاشووریو ئارامی بوون لە ناوچەکەدا .

ئەوەی داهاتوی کورد دەبێ هەولی گەڕاندنەوەی دووبارە بوونەوەی مێژوو بدەن بەگەڕاندنەوەی عەرەب بۆدوورگەی بیابانی عەرەبی ...؟ .... !..

١٩١٨/١٠/٧ لە هەوڵێکی کەسایەتی شۆڕشگێری ناوداری کورد لە باکوری کوردستان – ئەحمەد سوورەیا بەدرخان – سکالایەکی بەناوی کۆمەڵە ئاراستەی هاوپەیمانان کرد ، لەپێناو دامەزراندنی کیانی کورد لە باکووری کوردستان ، ئەویش بەجیابوونەوەی لەژێر دەسەڵاتی دەووڵەتی تورکیا کەخاك کە نەتەوە لە هەرێمەکەدا .

١٩١٨/١٠/٧ لە دوای کۆتایی هاتنی جەنگی یەکەمی جیهان لە هەموو بوارە کانیدا لە لایەن شەرکەران ، ئەویش بە هەلاتنی هێزەکانی سووپای ئیمپراتۆریەتی عوسمانی و هاوپەیمانییەتی لە گەڵ ئەڵمانیا ، بووە هۆی مۆرکردنی پەیمانی دابەشکردنی ناوچەگەری لە ناوچەو هەرێمە جیا جیاکان لە کێشوەری ئاسیادا .

ئەویش بەکشانەوەی والی عوسمانی لە شاری سەنعای پایتەختی ئێستای یەمەن – محەمەد نەدیم – لەگەڵ هێزەکانی لەرێگای شاری عەدەن ، کە ئیمام یەحیا دەسەلاتی تەواوی لەو ناوچانە گرتە دەست کە لەژێر دەسەلاتی عوسمانیدا بوو، بە شەکەی دیکەی یەمەن لە ژێر دەسەلاتی بەریتانیا مایەوە لە ناوچەکەدا .

١٩١٨/١٠/١١ سەرۆکی ئەمەریکا – ویلسن– لە وتارێکی بایەخداری بەسەر هەموو وولاتانی جیهان بلاوکردەوە کە لە ١٤ خال پێکهاتبوو بۆ داننان بەمافی نەتەوەیی و سەربەخۆییان ، لەهەر وولاتێك کە دەچەوسێرێنەوە لەلایەن دەسەلاتدارانی ئەو وولاتەی کە لە فرە نەتەوەیی پێك هاتوون بە تایبەتی تورکیا.

١٩١٨/١٠/١١ حکوومەتی ئەو کاتی ڕۆمانیا بووە خاوەن زۆرترین ڕووبەری خاك و گەورەترین دەووڵەتی بەلکان ، بەهۆی لکاندنی چەندین ناوچەی ڕووسیا بەو

وولاّتـەدا ، وەك :- بسئارابیاو ، هـەرێمی ترانسلفانیاو هـەرێمی پۆکڤینـاو ، ناوچەی باتانی مەژەریەکان ، کە بەر دابەشکردن کەووتن ، لە نێوان رۆمانیاو وولاّتی یۆگسلاڤیا ، بەپێی باری گوونجاوی نێوودەووڵەتی و هەرێمەکاندا .

١٩١٨/١٠/١٢ لـە دوای کۆتـایی هـاتنی جـەنگی یەکـەمی جیهـانو هـەرەس پـێ هێنانی ئیمپراتۆریـەتی- نەمسا ، مەژەر - کە ئـەویش بـووە هـۆی ئـەوەی کـە هـەرێمی تـشیك سـەربەخۆیی خـۆی ڕاگەیـەنێ وەك دەووڵەتێکی نێوودەووڵەت لە ناوچەی بەلکان و جیهاندا .

دوای ئەوە لە ١٩١٨/١١/١٤ ، تشیکیەکان لە گەڵ سلۆڤاکیکان لە شاری براگ یەککگرتووی وولاّتەکەیان ڕاگەیاند و ئەم یەککگرتنە بەردوام بوو تا ١٩٩٢/٤/١ ، بـە دووبـارە بوونـەوەی سـەر بـەخۆیی وەك وولاّتێکـی نێوودەووڵـەتی لـە هەرێمەکەو جیهاندا ، بەناوی کۆماری تشیك . کە پایتەختەکەی ناوی- براگ - ەو ژمارەی دانیشتووانەکەی، ١,٥٨٥,٠٠٠ملیۆن کەسە.

هەروا ژمارەی دانیشتووانی وولاّتەکەی ، ١١,٤٣٦,٠٠٠ ملیـۆن کەسـە. هـەروا ڕووبـەری وولاّتەکـەی ، ٧٨,٨٦٤ کیلـۆ مـەتر چـوار گۆشـەیە. هـەروا چـڕی دانیشتووانەکەی ، ٢٧٦ کەس لە یەك میل چوارگۆشـەدا . هـەروا نـژادەکانی ، تشیکیەکان ٩٥٪ . سلۆڤاك٥٪ . لە وولاّتەکەدا .

١٩١٨/١٠/١٥ شـەریف پاشـا نامەیـەکی ئاراستـەی - سـێرپێرس کـۆکس بـە ژمـارە/٣ - لـە میزۆبۆتامیا کرد. کە تێیدا هاتووە :-

بـۆ – سـێرپێرس کـۆکس – لـە میزۆبۆتامیا – لـە وەتـای دوای چاوپێکەووتنمان لە مارسیلیا ، چـــــەندین ڕووداری نــــویّ سـەریانهەڵداوەو ئێـستا ئێمـە لـەدوای تاوانـەکانی سـەرکردە تورکە لاوەکان کەوتوونەتە ناو قۆنـاخێکی نـوێی سـتراتیژێك وسیاسـی، ئـەو ڕق و کینەیـەی کـــــە ئەرمەنیــــــەکان و کـــــوردەکان لـــە یـــەك جیادەکاتەوە، لە دەوورانـی ڕژێمـی حەمیدییە، هـەروا لـەدەووڕانی کۆمیتـەی ئیتیحـاد و تـەرەقی لـە سـونگەی دەسیسەی تـەواوو سیاسـیەوە سەرچـاوە دەگرن و بەهیچ لکۆجیّ سونگەی ئاینی و نەتەوەییان نییە لە هەرێمەکەدا .

ئـەمرۆ هـەردوو نەتـەوە کـە بە زۆر ناچارکراون لەتاقـە یـەك ناوچـەدا بـژین وا پێویست دەکات ئاشت بکرێنەوە، موسلمانەکان کە زۆربەی ڕەها پێك دێنن و ئەرمەنییەکان کە کەمینەیەکی بەرچاون ، ئەوانـەی کـە مـاف هاویـەکیان هەیـە.

بۆ پێداگرتنم لەسەر هەقی هاونیشتیمانیەکانم و بەهەمان شێووە لە سـەر مـاف ئەرمەنیەکان، چ ئەوان و چ لە لایەن حکوومەتەکانی بەریتانیاو فەرەنسا.

من باوەش بۆ وەدیهێنانی بناخەکانی ئاشتبوونەوەو ڕێکەووتن دەکەمـەوە لـە ستاتووی نەتەوەیی دوا ڕۆژیانـدا. بـۆ ئـەوەی هـەوڵدانەکـەم بەچاکی بەئـەنجام بگەیـەنم، پێویـستە دەسـتەو جیّ کۆمیتەیـەك لـە پـاریس و لەنـدەن پێکـەوە بنریّ، جا ئەگـەر لـە سونگەی بیّ کاتی ئێوە نـەتان توانی بـەتالوو کە چەند ئەلیکاریم بۆ ڕەوانە بکەن.

مـن تـا ئـەوکات ئۆفیـسەکانی خـۆم لـە لەنـدەن و پـاریس تـەرخان دەکـەم بـۆ داکـۆکیکردن لـە بەرژەوەندیـە زۆر گـرنگ و ڕەوایـەکانی هاونیـشتیمانیان و هاوئاینـەکانم. کۆمیتـەی ناوەنـدی کـە دەبـیّ دەسـتەو جیّ لـە ژێـر چـاودێری حکوومـەتی خاوەنـد شـکۆی بـەریتانی سـەرەتا لـە میزۆبۆتامیـا و دواتـر لـە

کوردســتان پێـك بـێ. دەتـوانێ لەمبارەیـەوە لەرێنوێنیـەکانی و دەســەڵاتی تەواوی خۆی خەبەردارم بکاتەوە.

سەرچاوە:-گۆڤاری k21 ژمارە/١ سالی ٢٠٠٨.

١٩١٨/١٠/١٥ شەریف پاشا خەندان نامەیەکی ئاراستەی باڵیۆزی بەریتانیا – لۆرد دەربی – کرد بە... بە ژمارە/١ کە تێیدا هاتووە :–

باڵیۆزی بەرێز :– بێ کۆتـایی منـەتباری ئێـوە دەبم ئەگـەر بفـەرموون ئـەم راگەیـەنراوەم کـە هاوپێچە لەگـەڵ ئـەم نامەیـە ناردووە لەبـەر بەپەلـەیی ئـەو بابەتـەی کە تێیدا باسم کـردووە بـە کالیۆگرام بیگەننە دەست – سێرپێرس کۆکس – من تەواو خۆشنوود بووم بە و پێشووازییەی کە سیادەتی بەرێزتان ئەو رۆژە لێتان کردم و بـەو هیوایـەی کـە سیادەتتان لـە یـەکێك لـەم رۆژانـە بـە دوورو درێژی چاوپێکەووتنمان بکات. بۆ ئـەوەی لـە سـەر بابـەت گـەلێك قسە بکەم کە بەشێووەیەکی تایبەتی جێگەی بایـەخی حکوومـەتی خاوەند شکۆی بەریتانی دەبێ و بە لوتفەوە ئـەم هەڵـە دەقۆزمـەوە تـا دەربـڕینی زۆر بـەرزی و رێزلێنانی خۆمتان پێشکەش بکەم.

سەرچاوە:– k21 ژمارە/١ سالی ٢٠٠٨.

١٩١٨/١٠/٢٠ لـەدایك بـوونی شـاعیرو ئـەدیب و رووناکبیری نەتـەوەیی – یـونس رەئـوف مـەحمود – ناسـراو بـە– دلـدار– لـە شارۆچـکەی شـاعران و ئـەدیبان و رۆشنبیرانی شاری کۆیسنجق لە پارێزگای هەولێر لە باشووری کوردستان . لەخێزانێکی ئاینی شارەکەو و خاوەن سروودی –ئەی رەقیب هەرماوە قەمی کورد– کەبۆتە سروودێکی نەتـەوەیی ونیتشتیمانی رەسـەن لـە سـەر ئاستی کوردســتان ، هــەروا کــاتی کردنــەوەی رادیــۆو تەلەفزیۆنــە نــاوخۆیی و ئاسمانیـەکانی کـورد بـەو سـروودە دەســت بـە پەخـشەکانیان دەکـەن لــە کوردستان بەرەو جیهاندا .

١٩١٨/١٠/٢٠ مـۆرکردنی رێکەووتنامـەی – مـۆدرۆس– لەلایـەن هاوپـەیمانان و وولاتـانی بـەرەو دورسـتکردن ، کـە بەشـێووەکی فـەرمی کۆتـایی بەجـەنگی یەکـەمی جیهانی هێنرا ، لە نێوان بەریتانیاو ئیمپراتۆریـەتی عوسمانیـدا ، ئـەویش بە کشانەوەی هێزەکانی سووپای عوسمـانی لـەپارێزگای موسڵ بەتـەواوی ، کە ئەو کات دانیشتووانی پارێزگای مووسڵ ٨٠٪ ی کورد بوون ، بە تایبـەتی لـە

بـاکوورو بـاکووری رۆژئـاواو رۆژهـەڵاتی مەڵبەنـدی شـاری مووسـڵ ، کـە ئـەو ناوچانەی بەشێکن لە هەرێمی باشووری کوردستاندا .

١٩١٨/١٠/٢٥ لە دوای داگیر کردنی شاری کەرکوك و دەوروروبەری لـە باشـووری کوردسـتان ، لەلایـەن هێزەکـانی سـووپای بـەریتانیا ، ئـەویش بەبـەرز کردنـەوەی ئـاڵای بەریتانیا لەسەر باڵەخانەو جیگا بەرزو بەڕێووەبەرایەتیـەکانی شـاری کـەرکوك لە هەرێمەکەدا .

١٩١٨/١٠/٢٩ وولاتـــی کرواتیـــا ســـەربەخۆیی خـــۆی ڕاگەیانـد ، دوای ئـەوە چـووە نـاو یەکیـەتی لەگـەڵ چـیای ڕەش – جبـل الاسـود– دوای ئـــەوە لەســـاڵی١٩٢٩ لەگـــەڵ هەرێمـــەکانی دیکـــەی ناوچـــەکە یـــەکیان گـــرت وەك هـــەرێمی ســـربیاو ســـلۆڤینیاو کـــروات و دەووڵـــەتی یۆگسلاڤیایان پێك هێنا بە ناوی یەکگرتووی یۆگسلاڤیا لە هەرێمەکەدا

هـەروا ئـەم یەکگرتنـە بـەردوام بـوو تـا لـە ١٩٩١/٦/١٥ دووبـارە سـەربەخیی تـەواوی خۆیـان ڕاگەیانـد ، وەك دەووڵـەتێکی سـەربەخۆی نێوودەووڵـەتی ، بەناوی کۆماری کرواتیا لە هەرێمەکـەدا . کە پایتەختەکـەی نـاوی –شـیزینۆ– یە و ژمارەی دانیشتووانەکەی ،٦٧٥,٠٠٠ هەزار کەسە.

هەروا ژمارەی دانیشتووانی وولاتەکەی ، ٤,٨٦٠,٠٠٠ ملیـۆن کەسـە . هـەروا ڕووبـەری وولاتەکـەی ، ٢٣,٧٠٠ کیلـۆ مـەتر چـوار گۆشـەیە . هـەروا چـڕی دانیشتووانەکەی ، ٣٧٤ کەس لە یەك میل چوار گۆشـەدا . هـەروا نـژادەکانی ، مۆڵدافی و ڕۆمـانی ٦٥٪. ئۆکرانی ١٤٪. ڕووسـی ١٣٪. قەوقازی ١,٤٪ . لـە وولاتەکەدا.

<u>تێبینی :–</u> بۆ زانیاری زیاتر دەتوانی بگەڕێیتەوە سەر کتێبی ئینسکلۆپیدیای

کوردستان و وولآتانی جیهان .

١٩١٨/١٠/٣٠ لە دوای مۆرکردنی ڕێکەووتننامەی مۆدرۆس و کۆتایی هاتن بە دەسەلآتی ئیمپراتۆریەتی عوسمانی و خۆبەدەستەوەدان ، کاردانەوەی خراپی کردە سەر کوردو کوردستان ، دوای ئەوە بووە هۆی دابەش کردنی کوردو نیشتمانەکەی ، لەسەر چوار دەووڵەتی دورستکراو ئەویش: - ئێراق و ، ئێران و ، تورکیا و ، سووریاو ، بەشێکیش بەر کۆماری ئەرمینیای سۆڤیەت کەووت لەم لەت لەتکردنەدا ، کە پارێزگای یەریڤان و دەووروبەریەتی لە کێشووەرەکەدا ، بە هەرێمەکانی نەخچەوان و شوشەو چەندین ناوچەی دیکە لەخاکی کوردستاندا.

تێبینی:- تورکیاو ئێران ، هەردوو وولآت داگیر کەری خاکی کوردستانن بەر لەو پاچە پارچەکردنەدا ، ئەویش لە دوای مۆرکردنی ڕێکەوتننامە زەهاو لە ساڵی ١٦٣٩ ، لە دوای شەڕی حالیدێران. بەلآم ئێراق و سووریا و پارێزگای یەریڤان و دەووروبەری لە دوای کۆتایی جەنگی یەکەمی جیهان پێیان لکێندراوە لە کێشووەرەکەدا .

١٩١٨/١٠/٣١ مۆرکردنی ڕرێکەووتننامەی وەستانی شەڕ لە نێوان هاوپەیمانان لەگەڵ ئیمپراتۆریەتی عوسمانیدا ، ئەمەش بووە هۆی چالاکی نەتەوە پەروەری کورد- کۆمەڵەی تەعالی کوردستان- سەر لەنوێ دەستی کرد بە چالاکیەکانی خۆی لەباکووری کوردستان .

١٩١٨/١٠/٣١ پاش دانووسانێکی چڕ لەنێوان نووێنەرانی تورك و بەریتانیا و دوای ئەوە لەلایەن هاوپەیمانانەوە ، کە - ئەدمیرال کارلورت- و نووێنەرانی تورك - حوسێن ڕەئوف بەگ و ، ڕەشاد حکمەت بەگ و، سەعدوللابەگ - بەلگەنامەی فەرمی ئاگر بەستیان لەناو کەشتی بەریتانیا- ئاگاممنون- لە بەندەری مۆدرۆس ، لە دەریای ئیجە مۆرکرد . کەبە فەرمی جەنگ لە ڕۆژهەلآتی ناوەراست کۆتایی هات لە کێشووەرەکەدا .

١٩١٨/١١/١ قەزای هەولێر لە هەرێمی باشووری کوردستان ، کە سەر بە وویلایەتی مووسڵ بوو ، لە ژێر ئیمپراتۆریەتی دەسەلآتی عوسمانیدا ، بریاری بۆ درا بە بوونی بە پارێزگار و - ئەحمەدە فەندی عوسمان - بووە یەکەم پارێزگاری هەولێر ، کە قەزاکانی کۆیەو ڕواندزو مەخموری پێووە لکێنرا .

١٩١٨/١١/١ دادوەرو نووێنـەری بـەریتانیا لـەئێراق – میجـەر نوئیـل – کـە لـە لایـەن سێر ئارنولد ویلسنی فەرماندارى سەربازى بەریتانیا لە بەغدا بەرەو دورستکردنى بارو دۆخێکی لەبار سەردانی شاری سلێمانی کرد ، لە باشووری کوردستان و ، لـە بەردەرگای سـەرای سلێمانی کۆبوونـەوەی بـەزانا ئاینی و شێخەکان و شێخ مـەحمودی حەفیـد کـرد ، بـەناوی نووێنـەری بـەریتانیا ، لـە وتارەکـەی شێخ مەحمودی بەدادوەری سلێمانی دانا.

لە هـەمان ڕۆژ سـەردانی شـاری کـەرکوکی کـرد ، بـەهۆی بـوونی بـە دادوەری گشتی بەریتانیا لە پارێزگای کەرکوك ، کە لەو کاتە لەزێی بچوك تاکوو دیالە لە ڕۆژهەلات و تاکوو سنووری تورکیاو ئێرانی دەگرتە خۆ لە هەرێمەکەدا .

بە هەمان شێووە کۆبوونـەوەی لەگـەڵ کەسایەتی و سـەرەك هـۆزە کوردیـەکان ئەنجامـدا لەشـاری کـەرکوك و لەوتارەکـەیدا ڕایگەیانـد کـە بـەریتانیا نیـازی دامەزراندنی دەووڵەتێکی کورد یە لە هەرێمەکەدا .... بەڵام کورد .... ؟.

١٩١٨/١١/٤ ڕژێمـی تـورك کەوتـە ڕاگەیانـدن ، بـە نـاوی ئـەوەی ، کـە وویلایـەتی مووسـڵ بەشێکە لـە تورکیای داهـاتوودا ، کەچـی زۆربـەی دانیـشتووانی وویلایـەتی موسـل کـوردن و داواکـەیان وای کـرد، کـە دەسـت بکـەن بـە کـشانەوە لـە وویلایەتی مووسڵ وردە وردە تاکوو کۆتایی بەدەسـەڵاتەکەی لە وویلایەتەکە هات لە ناوچەکەدا .

١٩١٨/١١/٥ هێزەکانی سووپای بەریتانیا لە دوای کشانەوەی هێزەکانی سووپای تورك لـە وویلایـەتی مووسـڵ ، بەتایبـەتی لـە شـاری مووسـڵ گەیـشتنە نـاو شـارەکە . بەمـەش دەسـەڵاتی تـەواوی بەسـەر ئێراقـدا سـەپاند لەبـەر مەترسـی ڕاپەڕینـەکانی ناوچـەی بـارزان و دەووروبـەری لـە هـەرێمی باشـووری کوردستان .

هـەر بـەو هۆکـارەش لـە بریارێکیـدا ناوچـەی بـارزانی لەقـەزای ئـاکرێ جیـاکردەووەو بـە قـەزای رواندزی لکانـد ، کـە پـێش ئـەو هـەنگاوە سـەر بـە پارێزگای موسل بوو لە هەرێمەکەدا .

١٩١٨/١١/٦ مەندووبی سامی فەرەنسا لە سووریاو ئەرمینیا – مسیۆ جۆرج بیکۆ– لە بەندەری لوبنان هاتە خوارێ ، کە لەو کات ترسی زیاتر لە بەریتانیا هەبوو ، کە نیازەکانی بەریتانیا بەهاندانی لایەنە رامیاریو نەتەوەیەکان دژی فەرەنسا بووە . کە لەو کات سەرکردەکانی سووپای بەریتانیا لە سووریا سەرقاڵی کۆبوونەوە هەمەلایەنەکانی ناوچەکە بوون لە پێناو جێبەجێکردنی نەخشەکانیان .

١٩١٨/١١/٧ نووسەرو مێژوونووسی فەرەنسیو نووێنەری فەرەنسا لە رۆژهەڵاتی ناوەراستدا – باسیلی نیکتین – نامەیەکی ئاراستەی لێژنەی داواکاری کرد . لەبارەی کێشەی کوردو گرنگی دان بە چارەکردنی مافەکانی لە کوردستان . بەڵام نامەکەو بروسکەکە تەنیا بۆتە بەلگەیەکی رەسمی مێژوویی لەئەرشیفەکاندا .

١٩١٨/١١/٧ ژەنەراڵ شەریف پاشای خەندان نامەی دووەمی ئاراستەی – لۆرد رۆبێرت سێسیل– لە لەندەنی پایتەختی بەریتانیا کردووە ئەمەش دەقی نامەکەیە:–شەرەفی ئەوەم هەیە کە بۆ ئاگاداری سێنسۆرتان چەند لێکدانەوەیەك کە بەمێشکمدا هاتووە بۆ تاوتوێکردنتان راگەیەنم کە جەنابتان حوکم لەسەر ئەوە دەدەن، کە لە بەرژوەندی هەردوو وولاتماندا کە بەگوێرەی من بە هەمان شێووە لە بەرژەوەندی رۆژهەلات و مرۆڤایەتی و ئاشتی دوا رۆژیش دا بێت.

گەنجە تورکەکان خۆیان وا ببیننەوە وەك ناچاربن پەنا ببەنە بەر تەلەکەیەکی نوێ بۆ سەر لە نوێ فریووە دانی راوێژکار – سەرۆك کۆمارەکان – هاوپەیمانان بەوەی بروایان پێبیەنن کە ئەوەی کۆنستانتینۆپل روویدا ئەوە گۆرانکاریەکی رامیاری بوو .

دوای هەرەس هێنانی – بوولگارستان – تەلعەت پاشا وای دەبینی کە نۆرەی هەرەس هێنانی تورکیاش هاتووە و باوەریشی وابوو کە وریایی لەوە دایە خۆی لە شانۆی رووداوەکان بکێشێتەوە بۆ ئەوەی جلەوی حکوومەتی نهێنی بە دەستەوە بگرێ، بەوەی کە بە رەسمی ژەنەراڵ عزەت پاشای ئەلمانخوازی ناسراو جێگەی بگرێتەوە کە سەر بە دووەم رێزبەندی جەمعیەتی ئتحادو تەرەقیە وەك ئالیکارە سەرسەخت و وەحشیەکانی

ئتحادیەکانی وەك – فەتحی بەگ، فەخری بەگ، جواد بەگ و رەئووف بەگ – هتد.

ئەوە تەواو جێگەی ئەسەفە کەوا هاوپەیمانان هەول و مەرجەکانی ئاگر بەستیان لە گەل سەرەرۆ تاوانکارەکان کە حکوومەتی رەسمی تورکیا پێك دهێنن مۆرکرد، کە لە پەنای ئەم حکوومەتەوە سەرۆك گەلێکی شاراوە هەن کە بۆ حسابی حکوومەت کار دەکەن بە دەستکردن بە وتوویێژ لە گەلٌ ئەم کۆمەلە جینایتکارەکە لە وەتای دەسالٌ دەبیٌ هەر سەروەت و ســـــامان دەخەنە سەریەك، ئێوە پێتان وانیە کەوا هاوپەیمانەکان بیچمێکی خراپ نیشان دەدەن لە بەرامبەر هەموو عوسمانیکان بەبیٌ جیاوازی رەگەز کە ئەوان ئەوەندە تەلاوی ئەو حکوومەتە نەفرەتلێکراوە یان چەشتووە... ؟

بۆ هێنانەکایەی عەدالەت وپرنسیپەکانی یاســـا، دەبیٌ سەرەتا دەست بکریٌ بە جیاکردنەوەی بەر پرسیاریەتیەکان لە وانەی کە رێزیان لە یاســــا نەگرتووە...؟ تاوانەکانی ئەلمانـــــــیا، بوولگارستان وکووژرانی چەند سەربازێکی فەرەنسی لە شەقامەکانی شاری ئەسینا دەخەنە پالٌ بنەماڵەی – هۆهێنزیۆلێن– پاشا فیردیناد– و– پاشا کۆنستانتین– لە کاتێکدا کە ئەوانەی لە کۆمیتەی ئتحادو تەرەقی کە ناسراوبوون لە بەرامبەر نەتەوەی عوسمانی کەمتر تاوانبارتر نەبـــوون.

ئەم کۆمەلە شوومەیە بەردەوام بوو لەوەی تاوانی هەرە قێزەون لە بەرامبەر عوسمانیە لیبرالەکان، لایەنگرانی ئەنگلستان وفەرەنسا لە دژی دورزەکان، ئەلبانیکان، عەرەبەکان و ئەرمە نیەکان دا بکات. یەکێك لەو تاوانانەی کە کەمتر تۆقێنەرتر نبن،... ئایا ئەوە نییە کە بە فێلٌ و تەلٌکە، تورکیایان خســـــتە ناو جەنگێك بە تەك ئیمپراتۆریە ناوەندەکان، بووە ترسناکترین ئاستەنگیان بۆ هاوپەیمانەکان دروستکرد هەر بۆ ئەوەی تێنویتی خۆیان لە دەسەلآتگیری و لە زێری ئەلمان تێر بکەن...؟.

پێم وایە دەبیٌ بە دەنگی بەرز ئەوە راگەیەنریٌ، کەوا تورکیا ئارامی و ئاسایش بەخۆیەوە ناگریٌ تا وەکوو کۆمیتەی ئتحادو تەرەقی بمێنیٌ و تاوەکوو مۆنتالیتەی شوومی لە وولآت قەلآچۆ نەکرێت، واتە کردەی هێز دژ بە بیٌ هێزەکان لە بەرامبەرگەل بە پێچەوانەیە پرەنسیپەکانی بەرێز سەرۆك

کۆماری ئەمەریکا – ویلسن– گوایە هاوپەیمانەکان لە رووی ئەخلاقیەوە بەرپرسیارن وەك چۆن کاتی خۆی گەنجە تورکەکانیان دنەدەدا، ویڕای ئەوەی کە من لە وەتای نۆسالْ دەبێ راستقینەیانم پێناساندوون.

بۆ ئەوەی ئاشتی بالْ بەسەر تورکیادا بکێشێ دابەشکردنێکی عادیلانەی خاکەکەی دەبێ بە گوویرەی زۆرینەی ئەو نەتەوانەی لە تورکیا دان دابەش بکرێ و، ئەمەش تەواو بە رێز گرتن لە مافە یەکسانیەکانی کەمینە نەتەوەییەکانی ئاشتەواییکردنەوەی گشتی دەبێ لە نێوان هەموو پێك هاتەکانی وولأتدا بکرێ و دەبێ متمانەی هەمووان لە سەر بنچینەی ماف و ئەرکەکاندا بچەسپێ.

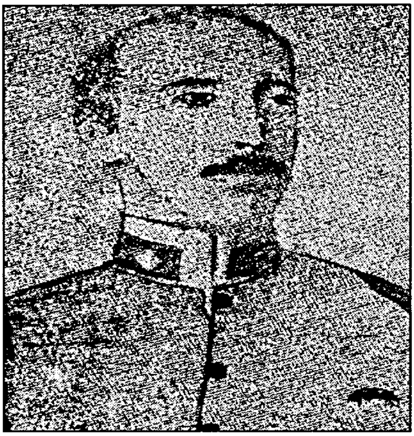
بۆ گەیشتن بەم ئەنجامە تەندروست دەبێ پێش هەموو شتێك بە شێووەیەکی زۆر توند بەر پرسانی کۆمیتەی ئتحادو تەرەقی، تاقە بەر پرسیاری ویرا نبوونی ئیمپراتۆریەتی عوسمانی و هەموو ئەو تاوانە هەمە چەشنانەی لە دەورانی ئەواندا لە تورکیادا کراون، سزا بدرێن.

ئا بەم شێووەیە گەلی عوسمانی بەبێ جیاوازی رەگەز و ئایین هەناسەی متمانەو ئاسایش دەدات. بەم شێووەیە سولتان چیتر کۆیلەی باندێکی سەرەرۆی تاوانکار نابێت و دەتوانی بە ئازادی و پیاوانی دەوولەت هەلبژێری هۆشیار بەو مەترسیەی کە لە ژێر دەسەلأتی شاراوەی ئەم بەر پرسانەی ئێستەیدا هەمیشە یاخی دەبێ بۆ ریفرۆم، بۆ ئازادی و بۆ دادپەروەری کە هەموو خەلك تینوویەتی، بەم شێووەیە سولتان گەرەنتی دەورانێکی نوێ و بووژاندنەوەی وولأت دەدات.

سەرچاوە:– ئەرشیڤی وەزارەتی دەرەوەی بەریتانیا. دۆسیەی ژمارە/ FO/۳۷۱/۳۲۹۸

١٩١٨/١١/٧ بەریتانیای مەزن و فەرەنسا بلأوکراوەیەکی هاوبەشیان راگەیاندو بەلێنی سەربەستیان بەگەلانی ژێردەسالأتی عوسمانیدا بەو مەرجەی بە ئازادی چارەنووسی داهاتووی خۆیان دیای بکەن ، لە ناوژەو هەرێمە جیا جیاکاندا .

١٩١٨/١١/٧ سەرکردەی هێزەکانی سووپای بەریتانیا ژەنەرال– مارشال– جاری سووپاکەی داو شاری موسلی بەتەواوی داگیر کرد ، لە دوای مۆرکردنی پەیمانی مۆدروس. لە نێوان هاوپەیماناندا .

١٩١٨ /١١/٨ لە دوای داگیر کردنی سەرکردەی هێزەکانی سووپای بەریتانیا ، شاری مووسڵیان داگیر کردو - کۆلۆنێل لیچمان -کرا بە فەرمانـدی گشتی لـه پارێزگای مووسڵ .
کە شارەکانی هەولێرو دهۆك و دەورووبەریشی دەگرتە خۆ لەو کات لە هەرێمی باشووری کوردستان .

١٩١٨/١١/١١ لێژنەی داواکاری لە وولاتی فارس -ئەمەریکی بروسکەیەکی ئاراستەی باسیلی نیکتین کرد لەژێر ژمارە/ ١٣ ، به وەڵامدانەوەی نامەی نیکتین لەسەر بارو کێشەی کورد لە کوردستان .

١٩١٨/١١/١٤ گەلانی تشیك و سلۆفاکیا لەشاری براگ پەیمانی یەکگتووی وولاتەکەیان ڕاگەیاندو تشیك بووە ئەندام لە هێزەکانی دەوولەتی تشیکۆسلۆفاکیای یەکگرتووی نوێ لە هەرێمەکەدا .

١٩١٨/١١/١٤ بلاوکردنەوەی وتارەکەی - لێکۆلینەوە لەسەر مێژووی کۆمەلایەتی کورد- لەلایەن کامران عالی بەدرخان لە ژمارە/ ١٣٠ی گۆڤاری - ئیتحاد- بەزمانی تورکی لە باکوری کوردستان .

١٩١٨/١١/١٦ لە دوای ناردنی نامەی - شێخ مەحمودی حەفید - بۆ ئەفسەری بەریتانیا لە کفری - رائد نۆئیل - کە لەم رۆژە گەیشتە شاری سلێمانی لە باشووری کوردستان ، هەر لەوێ بروسکەیەکی ئاراستەی بەغدا کرد . بەدەرخستنی پیاو چاکی و ئازایەتی کوردو هەروا لەنامەکەیدا گوتی:-

بە هیچ شێووەیەك كۆسپ لەبەردەم پێك هێنانی دەووڵەتی کوردی لە باشووری کوردستان نییە لە ژێر پارێزگاری بەریتانیا بەڵکوو بەپێچەوانەیە لە هەرێمەکەدا .

١٩١٨/١١/١٧ بڵاوکردنەوەی یەکەم ژمارەی ڕۆژنامەی – ژین – لە شاری سلێمانی لەباشووری کوردستان.

١٩١٨/١١/١٧ نووێنەری بەریتانیا – میجەر نۆئیل – و سەرۆکی ئەمەریکا – ویلسن– جاڕی دامەزراندنی یەکەمین کابینەی حکوومەتی شێخ مەحمودی حەفیدی دا لە باشووری کوردستان ، ئەویش لە سەر ئامۆژگاری ویلسن ، و دوای یەك ڕۆژ لە گەیشتنەوەی بۆ شاری سلێمانی ، بەڵام ئەنجامەکەی پشتگوێ خراو دژی وەستان.

١٩١٨/١١/١٨ بڵاو کردنەوەی ڕاگەیاندنی هاوبەشی فەرەنساو بەریتانیا ، کە تیایدا هاتبوو:– نەتەوەکانی ژێر دەسەڵاتی عوسمانی مافی سەربەخۆییان هەیە ، کە کوردیش یەکێکە لەو نەتەوانە لە سەر خاکی خۆی کە کوردستانە لە کێشووەرەکەدا .

١٩١٨/١١/١٨ ووڵاتی لاتفیا سەربەخۆیی خۆی ڕاگەیاند ، بەڵام بە هۆی لەباری بارو دۆخی ناوچەکە ، هێزەکانی سووپای ڕووسیای سۆڤیەتی پەلاماری کۆمارەکەی داو بە داگیر کردنیەوە لکاندیە ژێر دەسەڵاتی خۆی ، دوای ئەوە بووە یەکێك لە کۆمارەکانی پێك هاتەی یەکیەتی سۆڤیەت تاکوو هەڵووەشاندنەوەی یەکیەتی سۆڤیەت لە کێشووەرەکەدا .

هەروا لە ساڵی ١٩٩١ ، دووبارە سەربەخۆیی خۆی ڕاگەیاند ، بە جیا بوونەوەی لە سۆڤیەتی جاران لە کێشووەرەکەدا .

١٩١٨/١١/٢١ لە یاداشتەکانی وەزارەتی دەرەوەی بەریتانیا ، کە لە ٢٣ لاپەڕەی گەورە پێکهاتبوو ، کە تەواوی ڕاستیەکان دیاری دەکات ، کە کوردستانی لکێنراو بە ئێراق لە ڕۆژهەلاتی زێی دیجلەوە تاکوو دواوەی چیای حەمرینە بە درێژایەکەی خاکی کوردستانە لە هەرێمەکەدا .

١٩١٨/١١/٢٦ پارێزگای هەولێر لە هەرێمی باشووری کوردستان ، بەبێ بەرگری لێکردن لەلایەن جەماوەری شارەکەدا ، لەلایەن هێزەکانی سووپای بەریتانیا داگیر کرا.

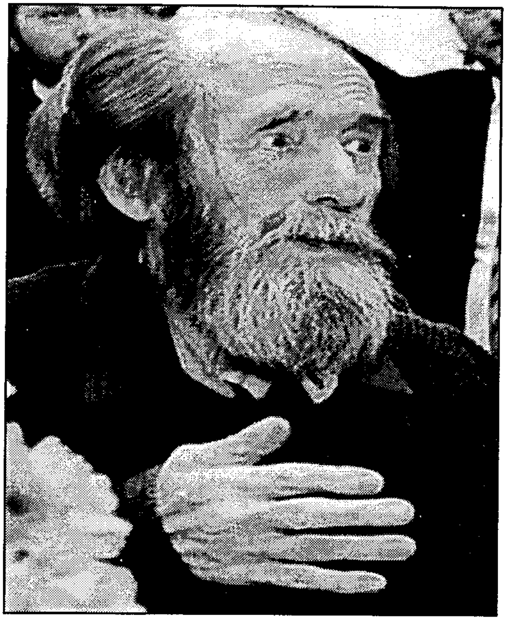
١٩١٨/١١/٢٧ کۆبوونەوەی لێژنەی سەر بە ئەنجوومەنی وەزیرانی بەریتانیا ئەنجامدرا ، لەپێناو چاو پێخشاندنەوەی باری ڕامیاری لە ئێراقی بەرەو دورستکردن لە سەر خاکی گەلانی وولاتی نێوان دوو زێێ ، کە لە لایەن– لارندولد ویلسن– سەرپەرشتی دەکرا.

١٩١٨/١١/٢٨ سەرکردەی بزووتنەوەی ڕزگاری کورد – شێخ مەحمودی حەفید – زمانی کوردی لەدامو دەزگاکانی حکوومەتەکەی کردە زمانیفەرمی و هەولێدا کە پارێزگای کەرکوك بخاتە سەر حووکمداریەکەی لەسلێمانی ، لە هەرێمی باشووری کوردستان .

١٩١٨/١٢/١ دادوەری گشتی بەریتانیا لە ئێراق ، سەردانی شاری سلێمانی لە باشووری کوردستان کرد، دوای گەیشتنی بۆ شارەکە لەگەڵ شێخ مەحمودی حەفیدو سەرەك عەشیرەت و کەسایەتی ناوداری شارەکە کۆبوونەوەیەکی ئەنجامدا لە بارەی بارودۆخی ناوچەکەدا .

١٩١٨/١٢/٤ لە دوای کۆتایی هاتنی گفتووگۆی نهێنی لە نێوان – لوید جۆرج و کیمنسۆ – کە – وایزمان – پێشبڕکێیەکانی ئاراستەی وەزارەتی دەرەوەی بەریتانیا کرد ، بۆ دەست پێکردنەوەی پەیووەندی لەگەڵ مستر بلفۆڕو ئاگادار کردنی لە پێشنیارەکانی جوولانەوەی سەهیۆنیزم ، لە کۆنگرەی ئاشتبوونەوە لەپاریسی پایتەختی فەرەنسادا .

١٩١٨/١٢/١١ شاعیرو نووسرو رووناکبیری سۆڤیەت و جیهان – ئەلکسەندەر سۆلگنستین

– لەناوچەی لە شاری– کیسلۆڤۆدیسک– قەوقاز چاوی بەجیهان هەڵهێناوە. لەدوای تەواوکردنی قۆناخەکانی خوێندن، هەر لەمنداڵیەوەش بیری شۆڕشگێری و زانستی بیرکاری لەهەستەکانی دەخولایەوە.

دوای ئەوە وەك سەربازێکی ئازا دژی نازیەکان جەنگاوە لەوساتەوە وەختانەدا کە ڕووسیا کەوتبووە ژێر هەرەشەی داگیرکردن لەلایەن هێزەکانی سووپای ئەلمانیا لە ساڵی ١٩٤١، بەلام لەساڵی ١٩٤٥ دەستگیردەکریٚ و حووکمی ٨ ساڵ زیندانی لە ئۆردوگاکانی بەدیلگیراوان بەسەری دادەچەسپیٚ... کاتیٚ رەخنەی لە توانای ستالین گرتووە کە ناتوانیٚ بەرەنگاری تواناکانی هێزی نازیەکان ببێتەوە... ئەمەش کاتیٚ ئاشکرا بوو کە سۆلگتسینن لەناوچەکەیدا نووسیبووی بۆ هاورێکەی خۆی ناردووە.

لە ساڵی ١٩٧٠ کە ناوی ئاشکراکرا بۆتە خاوەنی یاداشتی نۆبل بەو کەسایەتیە دبەخشریٚ... لەبریاری خۆی پەشیمان بۆوە بچێتە سووید بۆ وەرگتنی خەلاتەکەی... گرنگترین بەرهەمەکانی نووسی لەوانەش – ئەرخەبیل گۆلاج –کە لەساڵی ١٩٧٣ بلاویکردەوە... لە ساڵەکانی ١٩٧٤ لە رەگەزنامەی ڕووسی بیٚ بەشکراو رووی لە ئەلمانیاکرد... ئەویش بەهۆی هەڵوویستەکانی دژی ستالین و سەرکردەکانی سۆڤیەت... دوای ئەوە بەرەو سویسرا و دوایی لە وویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمەریکا نیشتەجیٚ دەبێت.

لە ساڵی ١٩٩٤ جارێکی دیکە دەگەرێتەوە ڕووسیا... لەدوای

هەڵووەشانەوەی یەکیەتی سۆڤیەت... دوای ئەوە لە ساڵی ٢٠٠٧ سەرۆکی ڕووسیا فلادمیر بۆتین خەلاتی ڕووسیای بە سۆلگنستین بەخشی، کە گەورەترین خەلاتە لە ڕووسیا و لەهەمان کات داوای لە بۆتین کرد، ئەو نووسراوە مێژوویانە ببێتە بەشێك لە ڕۆشنبیری ڕووسیا... ئەم کەسایەتیە لەکارەکانی بەردەوام دەبێت تا لە ٢٠٠٨/٨/٤ماڵئاوایی لە ڕووسیاو جیهان دەکات.

١٩١٨/١٢/١٥ لە دوای دەرچوونی هێزەکانی سووپاو دامو دەزگاکانی دەسەلاّتی عوسمانی تورك لە شاری کەرکوك لە باشووری کوردستان ، بەرپرسانی بەریتانیا یەکەم ژمارەی ڕۆژنامەی- نەجمە- یان بلاّو کردەوە ، کە بۆ ماوەی هەشت ساڵ لە دەرچوونی بەردەوام بوو ، کە بەزمانی عەرەبی و تورکی بوو تاکوو ١٩٢٦/١٠/٢٥ لە شارەکەدا .

١٩١٨/١٢/١٥ لەوکاتەی کەجەنگی یەکەمی جیهانی کۆتایی هات ، هێزەکانی سووپای بەریتانیا بەسەرکردایەتی کاپتن- های- گەیشتنە شاری کۆیە لە هەرێمی باشووری کوردستان ، پێش هەموو شتێك کاپتن های باری کارگێری شارو ناوچەکەی چارە سەرکرد .

هەروا حەما غای غەفوری کە کەسایەتیەکی بەدەسەلاّت بوو ، بەحاکمی شار دامەزراو جەمیل ئاغای حەوێزی بەجێگری حاکمی شارەکەو مەلا محەمەدی جەلیزادە - مەلای گەورە- بە قازی شارەکەی دامەزراند لە ناوچەکەدا .

١٩١٨/١٢/١٨ بەستنی کۆنگرەی جوولانەوەی سەهیۆنیزم لەشاری حەیفای فەلەستین ، لە پێناو بەدی هێنانی کیانی یەهوودی - جوولەکە- لەناوچەی شامو دەووڵەتی ئیسرائیلی ئێستا.

١٩١٨/١٢/٢٥ لـە دایـك بـوونی سـەرۆکی میـسر ، محەمـەد ئـەنوەر سادات – لەگوندی میت – ئەبوو ئەلکومی– سەر بە پارێزگـای مەنوفیـە لـە میـسر، لـە بنەماڵەیـەکی هـەژاری گونـدەکان بـووە ، فەرمانبـەر بووە لەیەکێ لـە نەخۆشخانەکانی سـەربازی ، دوای تـــــەواوکردنی خوێنـــدنی ناوەنـــدی پەیوەنـــدی بەکۆلێـــژی سەربازی کردووە ، لەساڵی ١٩٣٨ بەپلەی ملازم دەرچووە لە ڕیزی سووپادا .

هەروا محەمەد ئەنوەر سادات پیاوێکی ڕامیاری بووەو چەندین جار لەلایەن هێزەکانی سووپای بەریتانیا دەسگیرکراوە بەهۆی گومان لێکردنی بەیارمەتی دانی ئەڵمانیاو لایەنگیری کردنی لەجەنگی یەکەمی جیهاندا.

شایانی باسە محەمەد ئەنوەرسادات خەڵاتی نۆبڵی بەدەست هێناوە بەهۆی مۆرکردنی ڕێکەوتنامە لەگەڵ ئیسرائیل بەگوواستنەوەی باری پەیوەندی لـە نێـوان عـەرەب و ئیـسرائیل لـە قۆنـاخی شـەڕو ململانـێ بـۆ قۆنـاخێکی ئاشتیانەی نوێ لەڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا .

١٩١٩

١٩١٩/١/١ ئەمیر فەیسەڵی سعوودی لە حیجاز ، بەنووێنەرایەتی باوکی ، کە شانشینی حجـاز حوسێن بـوو ، لەگـەڵ دەسـتەیەك بەسـێ نووێنـەری هـاوڕێی لەگـەڵ– لۆرەنس– ی بەناوبانگ گەیشتنە پاریسی پایتـەختی فەرەنسا ، دوای ئەوە یاداشـتێکیدا بـە ئەنجوومـەنی بـاڵای ئاشـتیو داواکاریەکـەی شـا فەیسەڵ لەلایەن هاوپەیمانان بە جێبەجێکردنی بەلێنەکان پێدا.

لـەبارەی دان پێنـان بـە مـافی سـەربەخۆیی دەسـەڵاتی عـەرەب بێتـەدی بـە

دەووڵـەتێكی عـەرەبی یـەكگرتوو لەئاسـیا ، كـە لـە ئەسـكەندەرۆنەوە دەسـت پێــدەكا بــەرەو ڕۆژهــەڵاتی تــا ســەر ســنووری وولاتــی فــارس و بــەرەو خواروتاسەر زەریای هندی .

جێگەی وەبیر هێنانەوەیە كەنەوەكانی داهاتووی كورد ئەوە باش بزانن ، كە لــە ڕابــردو لەئێــستادا . بــەریتانیا بەپلــە یــەك و ئەمــەریكا بەپلــە دوو ، دابەشكەرو داگیر كەری خاكی كوردو كوردستان بوونـە لەگـەڵ نۆكـەرەكانیان لەعەرەب و فارس و تورك و دوایش ڕووسیا و هـەروا بەئاسانكاریەكانی كورد بۆیان..؟...!.

١٩١٩/١/١٢ لێژنــەی شـارەزایانی ئەمــەریكا ڕاپۆرتێكیـان بـەرز كـردەوە لـە دوا ئاكـامی كارەكانیـان بـۆ سـەرۆكی ئەمــەریكا – ویلـسن – بەچـەندین پێشنیار ، كـە بەندبوون بەكێشەی فەلەستین و گەلی یەهوودی لـەو هەرێمـەدا ، ئـەویش بـە سێ خاڵ .

ئەویش بەڕەزامەندی دوو دەووڵەتی دراوسێی جیاوازو ئەو دەووڵەتـە لـەژێر پـارێزراوی بـەریتانیا بێـت ، داوا لەیەهوودیـەكان بكرێـت بەگەڕانـەوەیان بـۆ فەلەستین و نیشتەجێ كردنیان لە ناوچەكەدا .

١٩١٩/١/١٥ دامەزرانــدنی ئەنجوومــەنی كۆمەڵــەی گــەلان لەلایــەن وولاتــانی هاوپــەیمان لەكۆنگرەی ئاشتی لەپاریسی پایتەختی فەرەنسادا .

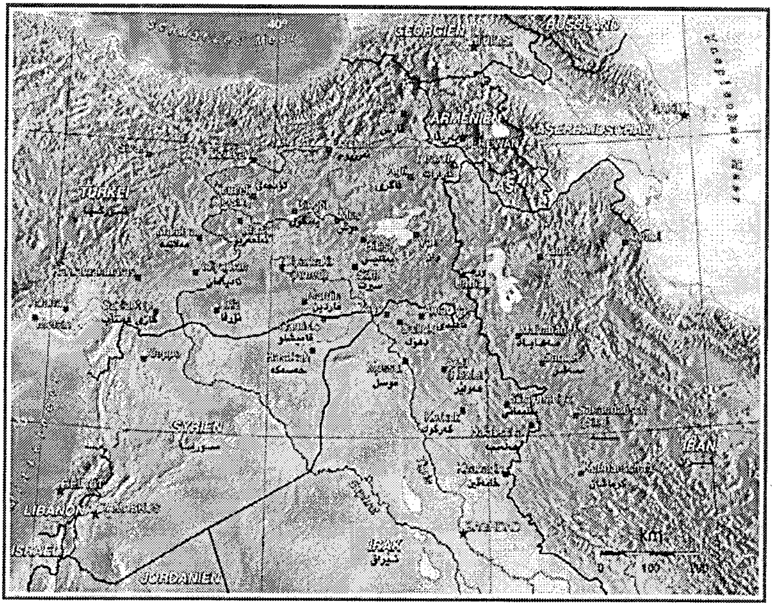
١٩١٩/١/١٥ لــە دوای جــەنگی یەكــەمی جیهــان – ڕۆزا لۆكــسمبۆرگ – بەشــداری دامەزراندنی كۆمەڵـەی سپارتاكۆس كـردووە ، بـەڵام لەگـەڵ هاوڕێكـەی كـارل لبكخت دەستگیر دەركێن ودوایی شەهید دەكرێن لەلایەن ڕژێمـی ئەڵمانیا لـە وولاتەكەدا .

١٩١٩/١/١٨ بەسـتنی كـۆنگرەی ئاشـتی لـە پاریـسی پایتـەختی فەرەنـسا ، كـە شـەریف پاشای خەندان بەنووێنەرایـەتی كـورد بەشـداری لـەو كۆنگرەدا كـردو داوای مافـە نەتەوەییـەكانی كـوردی لـە كوردسـتان كـرد بـە تایبـەتی لـە بـاكووری كوردستاندا بەڕاپۆرتێكی تێرو تەسەڵدا .

١٩١٩/١/١٨ جەنگی یەکەمی جیهانی کۆتایی پێ هێنرا ، ئەویش بەگرێدانی کۆنگرەی ئاشتی لە پاریسی پایتەختی فەرنسا ، کە ٢٧ وولآت بەشداریان لەو کۆنگرەدا کرد ، بە گۆرینکاری نەخشەی جووگرافی ئەوروپای نویو جیهان

.

کە کوردو کوردستان بەر ئەو نەخشە بەدناوە کەووتو بەتیری ژەهراوی کوردستان لەتکرا لە نێوان چوار دەوولەتی دامەزراوی نوێی دژ بە یەکتر ئەویش وەك :- ئێرانو ، ئێراقو ، تورکیاو ، سووریا لەسەر خاکی گەلان بەتایبەتی گەلی کوردستان .

١٩١٩/١/٢١ لە دامێنی کێوی شەکربازی لە نێوان شارەکانی خوویی و سەلماس لە رۆژهەلاتی کوردستانی ژێر دەسەلاتی فارس ، هێزەکانی سووپای ئێران و کورد ، تووشی شەڕ هاتن و لە ئەنجام شۆڕشگێرە کوردەکان سەرکەووتن بەسەر هێزەکانی سووپای فارس لە ئێران و سەرکردەیان کوژراو بەدەیانیان لێ بە دیل گیران لە هەرێمەکەدا .

١٩١٩/١/٢٣ لەدوای داگیرکردنی ئێراقی ئێستا لەلایەن بەریتانیا ، زاناو کەسایەتی ناوداری ئاینی ، شیرازی فتوایەکی دەرکرد ، کە کەس لە موسلمانەکان زیاتر نابێ دەسەلات بگرێتە دەست و نابێ نە لەهەلبژاردن و نە لە پشتگیری

کردنـی غـەیری ئیـسلام هەڵبـژێردریَ و دەسـت نیـشانی بکـات تـەنیا دەبـیَ ئیسلام بێت.

١٩١٩/١/٢٥ لـە دوای دامەزرانـدنی ئەنجوومـەنی کۆمەڵـەی گـەلان لەلایـەن هاوپـەیمان لەپاریـسی پایتـەختی فەرەنـسا ، بارەگـای سـەرەکی گوواسـتراوە بـۆ شـاری ژنێڤی پایتەختی سویسرا ، لەپێناو چارەسەر کردنـی کێشە هەڵواسراوەکان لە جیهاندا

جێگەی باسکردنە کە لە سەر بنەماکانی بیروو بۆ چوونی وەزیری دەرەوەی بـەریتانیا – ئـەدوارد گـرای –بـوو ، هـەروا سـەرۆکی ئەمـەریکا – وودرود ویلسن – ئەو بیرەی بە باش زانی و بە پێی پەیمانی فرسـای ، کە یـەك لە بەنـدەکانی دامەزرانـدنی رێکخراوەیـەکی ئوومەمیـە و ئەمـەش بـووە هـۆی ئـەوەی کـە کۆمەڵـەی گـەلاَن لـە ١/٢٥ ، دابمـەزرێت لـە نێـوان چـوار ئەنـدامی هەمیشەیی ، کە لە چوار کورسی پێك هاتبوو ئەویش:–

بەریتانیای مەزن و، ئیتاڵیا و ، فەرەنسا و ، یابان ... لە گەڵ ئەوەشدا دەرگا کراوە بوو بۆ ئەندامانی دیکە ، کە لە دوایی گەیشتە ٦٣ دەووڵەتی ئەندام لە کۆمەڵـەی گـەلان و نووێنـەرەکانیان و بریارەکـانیش بـە کۆمـەڵ بـوون لـە دەنگداندا.

ئـەویش بـە سێ زمـانی– فەرەنـسی ، ئینگلیـزی ، ئەسـپانی – بـوو . هـەروا یەکـەم کۆبوونـەوەی کۆمەڵـەی گـەلان لـە ١٩٢٠/١/١٠ بـوو ، هـەروا لـە دوای جـەنگی دووەمـی جیهـان ، بـە هـۆی بـارو دۆخـی نـوویێی جیهـان ، کۆمەڵـەی گــەلاَن لـــە ١٩٤٦/٤/١٨ خــۆی هەڵووەشــاندەوە و رێکخــراوی نەتــەوە یــەکگرتووەکان راســتەو خــۆ دامــەزرا لــە نێــوان – فەرەنــساو ڕووســیاو بەریتانیاو ئەمەریکا و ئەسپانیا ، لە جێگەی کۆمەڵەی گەلاَن لە جیهاندا .

١٩١٩/١/٣٠ ئەنجوومـەنی بـالاَی کۆنفرانـسی ئاشـتی بڕیاریـدا ، کـە هاوپـەیمانان و ئـەو دەووڵەتانەی چوونەتە ڕێزی ئەوانەوە رێککەووتن .

لـە سـەر ئـەوەی ، کـە ئـەرمینیا و سـووریاو میزۆبۆتامیـاو کوردسـتان و فەلەسـتین و نیـووە دوورگـەی عـەرەبی بەیـەکجاری لـە ژێردەسـتی عوسمـانی جیابکرێتەوە لە کێشووەرەکەدا .

شایانی باسە کە وولاتی نێوان دوو زێ واتە – میزۆبۆتامیا – زۆربەی زۆری خاکی کوردستان دەگرتە خۆی‌و ئێستا عەرەب بەنیشتمانی خۆی دەزانێ . بەر لە دورستکردنی دەوولەتی ئێراق‌و سووریا ، کە ئەو دوو دەوولەتە تا دوای فتووحاتی ئیسلامی لە سالی/٧٦٢ یش ، ٣٠ سی هەزار مالی عەربی تیا نەبووە ، تەنیا ئەوانە نەبن کە بەکاری بازرگانی‌و یاریدەدەرو خزمەتکاران‌و پاسەوانەکانیان نەبێت لەو ناوچەیەدا .

بەلام بە عەرەبکردن‌و داگیر کردنی خاکی کوردستان لە هەردوو وولاتی سووریاو ئێراق بەچوار قۆناخدا تێپەڕیووە ئەویش :–

یەکەم :– فتووحاتی ئیسلامی لە سالی ٦٣٤ دەستی پێکرد بەناوی شەڕی قادسیە بەزەبری شیر لەپێناو بەهێزکردنی جێپێگەی خۆیان بەفراوانکردنی سنووری جووگرافی نیشتیمانی عەرەب‌و بە دەرچوون لە دوورگەی عەرەبیدا .

دووەم :– بلاو کردنەوەی ئاینی ئیسلام لە پێناو جێبەجێکردنی مەبەستی یەکەمدا .

سێیەم :– لەگەل داگیر کردنی ئەوهەرێمانە لەلایەن دەسەلاتی ئیمپراتۆریەتی عوسمانی‌و هێنانی عەرەبی هاوردە بەلێشاوی گەوورە وەك :– شەپۆلێکی کۆچکردن‌و داگیرکردنی خاکی گەلان ، بەتایبەتی خاکی کوردستان ، لە دامەزراندنی چوار دەوولەتی دژ بە یەکتری بەتایبەتی ئێراق‌و سوریا .

چوارەم :– بە عەرەب کردن‌و داگیر کردنی خاکی کوردستان لەسووریاو ئێراق لەگەل وەرگرتنی دەسەلات لە لایەن هەردوو پارتی بەعس لە سووریاو لەئێراق ، کە ئێراق لە ١٩٦٣/٢/٨ بوو، هەروا سووریاش لە ١٩٦٣/٣/٨ ، کە بەدرنەترین شێووە لەبەعەرەبکردن‌و داگیر کردن‌و گۆڕینی جووگرافیاو دیموگرافیا لە خاکی کوردستان دادەنرێت ، لەهەموو بوارەکاندا . هەروا لە تورکیاو ئێرانیش بەهەمان شێووە لە شێوازو ناوەرۆك و بەردەوامن لەم کارانەیندا .

١٩١٩/١/٣٠ بلاوکردنەوەی یەکەم ژمارەی گۆڤاری کوردستان.

١٩١٩/٢/٦ نووێنەری کورد شەریف پاشا لە گەل– کیمانسۆی– سەرەك وەزیرانی فەرەنساو سەرۆکی کۆنگرەی ئاشتی لە پاریس کۆبوونەوەو داخوازیەکانی

گەلی کورد لە کوردستان لەدوای روون کردنەوەی پێشکەشی کرد.

١٩١٩/٢/٢٠ سـەرۆکی ئەمـەریکا – ویلسن– بروسـکەیەکی ئاراسـتەی هندسـتان کـرد کـە چـەندین خـالی لـەخۆگرتبوو ، ئـەویش بـە دیـاری کردنـی بـاری ئێراقـی بـەرەو دورستکردن ، بە تایبەتی سەربەخۆیی کورد لەهەرێمی باشووری کوردستان ، لەچوار چێووەی سنووری ئەو ئێراقە بە زۆر دورستکراوەی دیاریکراو ، کە ئـەو کـات بـەریتانیا لێـی بەرپرسـیار بـوو لەهـەموو روویەکـەوە لـە ناوچـەکەدا ...؟...!.

١٩١٩/٣/١ نووێنــەری کـورد شــەریف پاشــای خەنـدان بیرخەرەوەیــەك و دوونەخــشەی کوردســتانی ئاراســتەی کـۆنگرەی ئاشــتی کـرد ، لـەبارەی مافـەکانی کـورد لەپاریسی پایتەختی فەرەنسا.

١٩١٩/٣/٤ لە دوای سەرکەووتنی شۆڕشی بەلشەفی لە ساڵی ١٩١٧دا ، لە ڕووسیاو بە دامەزراندنی بەرەورژێمی سوشیالیستی و لە باری باردۆخی نێوودەووڵەتی ، بووە هـۆی ئـەوەی کـە بـە یەکگرتنی جوولانـەوەی کۆمۆنیستی لـەجیهان لـە ڕێکخـراوی – کۆمـۆنترین–ئومەمیـەتی یەکـەم– لەلایـەن رابـەرو دامەزرێنـەری یەکیەتی سۆڤیەت – لینین– دامەزرا.

ئەویش لەپێناو دامەزراندنی پارت و ڕێکخراو گرووپی مارکسی بوو لەجیهان ، بــەهاوکاری کردنــی یــەکتری و بــەرگری کــردن لــە رژێمــی کۆمۆنیــستی سۆشیالیستی لەجیهان ، بە فراوانکردنی دەسەلاتی کۆمۆنیستی لە جیهاندا .

دژی ســەرمایەداری و پاشــایەتی شانــشینی و دەرەبــەگی لەهــەموو بــوارە جیاجیاکان ، بە تایبەتی بە بنبڕکردنـی چەووسـانەوەی مـرۆڤ لەلایـەن مـرۆڤ لـە هەموو لایەنێك لە جیهاندا .

١٩١٩/٣/٩ یەکەم ڕووبەڕووبوونەوە لە نێوان دانیشتووانی شاری نەجەف و دەوروبەری لەگەڵ هێزەکانی سووپای بەریتانیا ڕوویدا... ئەمەش لەوکاتە هات کە ئاهەنگێکی یەکەم ساڵی داگیرکردنی بەریتانیا بۆ ئێراقی نوێ دەست پێکرابوو، کە ئەم ڕووبەڕووبوونەوەش وەك ڕاپەرینێك بۆ ماوەی ٤٥ ڕۆژ بەردەوام بوو.

کە هێزەکانی سووپای بەریتانیا زیاتر لە ٨٠٠٠ هەزار سەرباز بوون، لە پێناو بوونی دەسەڵاتیان بە تەواوی لەسەر ناوچەکەدا... کە ئەمەش یەکەم ڕووبەڕووبوونەوە بوو دژی بەریتانیاو لایەنگرانی. هەر لەوکاتەش کاری لە سێدارەدانی لە ئێراق دەستی پێکرد، بە لە سێدارەدان کەسایەتی ئایینی لە شارەکە، کە هەڵگری بیروورای ئیسلامی مەزهەب شیعە بوون.

کە ئەم ڕاپەرینەش هۆکاری بەرپابوونی شۆرشی ٢٠/ بوو لە ئێراق کە کاردانەوەکەشی هۆی ئەوە بوو، کە حکوومەتی ئێراق لایەنگیری بەریتانیای دەکرد دژی گەلانی ئێراق لە ڕژێمێکی شایەتی سەر بەبەریتانیا.

سەرچاوە :– الحركة الاسلامية في كوردستان العراق – د.محەمەد نوری بازیانی – چاپی یەکەم/٢٠٠٦.

١٩١٩/٣/٢٠ سەرکردەی بزووتنەوەی ڕزگاریخوازی کورد لە هەرێمی باشووری کوردستان شێخ مەحمودی حەفید ، نامەیەکی ئاراستەی سەرۆکایەتی کۆنگرەی ئاشتی لەپاریسی پایتەختی فەرەنسا کرد ، کەتیایدا هاتبوو – گوێ لەدەنگی مافی ڕەوامان بگرن بەرزگار کردنمان لەژێر دەسەڵاتی تورك– لە هەرێمەکەدا .

١٩١٩/٣/٢٢ نووێنەری کورد شەریف پاشای خەندان لە پاریسی پایتەختی فەرەنسا ، سکالایەکی بە ناوی کورد ئاراستەی هاوپەیمانان کرد .واتە – کۆمەڵەی گەلان

– له بارەی باری کوردو مافی سەربەخۆیی کورد لەسەر خاکی کوردستان.

١٩١٩/٣/٢٣ دامەزراندنی جوولانەوەی فاشی لە لایەن- بینیتۆ مۆسۆلینی- لە ڕۆمای پایتەختی ئیتالیا ، بەشداری جەنگی دووەمی جیهانی کرد لەپال ئەڵمانیا ، کە بەرامبەر هاوپەیمانان هەڵاتن لە شەڕدا .

١٩١٩/٣/٢٤ مستەفا کەمال ئەتاتورك لە شاری ئەدەنە – دیار بەکر- لە باکووری کوردستان ، دەربارەی خۆی و هاوڕێکانی بەرامبەر بەو پروپاگەندەیەی کراوە . نامەیەکی تایبەتی ئاراستەی وەزارەتی کاروباری شەڕ دەکات لەستەمبۆڵو تیایدا دەڵێ:-

بۆ ئەو تاوانە ناشیرینەی بەرامبەر هاورێکانم کراوە – واتە کورد- نازانم بلێم چی..تەنها دەتوانم لەسەر ناوی خۆم قسە بکەم ، ئەویش ئەوەیە کە من ئەنافار تالارو کوردستانو سووریادا ، بەسەر سووپای قارەمانەوە ماومەتەوە – شانازی بەوە دەکەم . کە ئەوە چەتەنین بەڵکوو رۆڵەی بەناموسنو لە نەتەوەی عوسمانیی دروست بوونە .

لەنامەکانی تایبەت بەئەتاتورکەوە . سەعدی بۆراق. چاپخانەی سەردەم- ئەستەمبول ساڵی ١٩٨٠ لاپەرە/١٣٩.

١٩١٩/٤/٤ نووسەری کتێبی – الرجل الصنم – داهاتوو، کە ئەفسەرێکی تورکی نزیك لە مستەفا کەمال ئەتاتوورك – واتە باوکی تورکان – ە ئەفسەرێکی مەزنی ئینگلیز کە برای لۆرد کیرزۆن بووە لە پارێزگای ئەرزەرۆم لە باکووری کوردستان.

لە گەڵ مستەفا کەمال کۆبوونەوەی ئەنجامداوە و بزاڤەکەی کەمالیەکان هەر بۆ ئەوە بوو، کە هیچ بزاڤێکی میللی لەنێوان کوردەکانی باکووری کوردستان بەرپانەبێ... کە لەوکات ئینگلیز و حکوومەتی توورك لە ئەستەمبۆل یەك مال بوون. ئەمانەش بوونە هۆکاری ئەوەی کە بیرسۆن بەدەستی یەکێك لەکوردانی هۆزی – گۆیان – بکووژێ.

لە گەڵ ئەوەشدا بەریتانیەکان بۆ ماوەی پێنج رۆژ گوندەکانی گۆیانیان بۆردومان کردو فشاریان خستە سەر تورکەکان بۆ ئەوەی هێزەکانیان بنێرن بۆ ناوچەکە، ئەویش بۆ لێدان و کەپ کردنەوەی راپەریووەکان لە گۆیانی باکووری کوردستان.

هەروا توورکەکانیش هێزێکی گەورەیان رەوانەی — سەرشاخ و گۆیان و جەزیرەو بەشێکی دیکەشیان ناردە سەر هۆزەکانی نێوان — ئیزیپ و موسل — و کۆبوونەوە تارێگای پەیوەندی کردن بەهۆزەکانی باکووریان لێبگرن.

بە و هۆکارە ئینگلیزکانیش بروایان بەتورکەکان نەبوو. لەوە دەترسان کە گەمەیەکی دوو لایەنە بکەن. بەباشیان زانی نووێنەرێکی خۆیان لەگەڵ هەڵمەتەکەدا بێ... دوای ئەوە لە ٤/١٣ ی هەمان ساڵ شالیاری جەنگی توورک — شاکر پاشا فەرمانێکی بۆ دەسەڵاتدارانی سنوور دەرکرد کە رێگای هیچ بزاڤێك نەدرێت لە باکووری کوردستان. لە دژی بەریتانیاکان — چونکە ئینگلیزەکان پەیوەندیان لەگەڵ کەمالیەکان و ئیتحادیەکان هەبوو دژی بزووتنەوەی رزگاری کورد لە باکووری کوردستان.

لەوکاتەشدا سەرانی کورد لە باکووری کوردستان ببوونە دووبەش کە هەندێکیان باوەریان بەحکوومەتی ئەستەمبوڵ هەر مابوو لەگەڵ پەیوەندیان لەگەڵ ئیتحادیەکان کەچی هەردوو لایەن دژی کورد بوون لە کوردستان.

١٩١٩/٤/١٣ ئەنجامدانی قەسابخانەی — ئەمریتسا ر— ی بەد ناو لە هندستان لەلایەن داگیرکەرانی بەریتانیا کە ٣٧٩ هاوولاتی بێ تاوانیان گوولله باران کرد لە پێناو چەسپاندنی رامیاریەتی ئیمپریالیزم لەم وولاتەدا بە سەر دانیشتووانی هەژار، کە هیندستان کیشوەرێکی سەر بە خۆیە لە جیهان... کاروکرداری رژێمە شۆڤینی وبەر چاوتەنگەکان و چاولێکردن لەرژێمی سەرمایەداری و ئیمپریالیزم و کۆنۆلیانی و دەرەبەگایەتی هەموو شتێکیان ئەنجامداوە دوور لە ئەخلاقیەتی مرۆڤایەتی.

هەروا لە پێناو بەدەست هێنانی سەرمایەو قازانج و بەهێزکردنی جێ پێگەی خۆیان لە بوارەکانی رامیاری و سەربازی ئابووری و بازرگانی و فرۆشتنی کالاکانی خۆیان، یاخوود شمەکەکانیان بەمەبەستی بەدەست هێنانی قازانج لە سەر بەرژەوەندی گەلانی ژێر دەستەو رزگارنەبوو بەهۆی داگیرکردن و دەست بەسەرا گرتن.

بە تایبەتیش لە سەرتای سەدەی هەڤدەم تاکوو ئێستاش، کە نەیان ویستووە کێشە تەشەنە دارەکات چارەسەر بکەن، بە تایبەتی کێشە نەتەوەیی و خاك کە زمان و مێژوو داب و نەریت و کەلتوورو کە شارستانیەتی ئەو نەتەوە لە

خـۆ دەگرێـت لـه ناوچـه جیاجیاکـانی جیهـان بەتایبـەتی کێـشەی گـەلی کوردستان لەسەر خاکی خۆی کە کوردستانە لە کێشوەری ئاسیادا.

سەرچاوە :- الهویه و العنف... ئەمارتیاسـن - وەرگێرانـی. سـەحەر تۆفیـق مانگی/۷/۲۰۰۸.

١٩١٩/٤/١٧ لــه بارەگـای وەزارەتــی دەرەوەی بــەریتانیا لەشـاری لەنـدەنی پایتــەختی بـەریتانیا ، کۆنگرەیـەکی بچووك بەسـترا بەسـەرۆکایەتی وەزیـری دەرەوەی بەریتانیا- لورد کیرزن - بە ئامادە بوونی ژمارەیەك لە گەورە بەرپرسـانی پەیوەنـدار لـه رۆژهـەلاتی ناوەڕاسـتدا ، لـه نوێنـەری وەزارەتـی دەرەوەی بەرگری و ، جەنگی و ، دارایی، هەروا نوێنەری هندستان .

سەرەڕای بەشداری جێگری دادوەری مەدەنی بەریتانیا لە ئێراق - ئەرنولد ویلــسن -...ئــەویش بــەڕاپۆرتێکی نهێنــیٚ کارەکــانی کــۆنگرەی تــارانی ئامادەکردبوو . کە لە هەشت لاپەڕەی گەورە پێك هاتبوو ، لە بارەی زانیاری لەسەر ویلایەتی موسل و باری کورد لـه نێوەنـدەکانی وولاتـانی ناوچەکە ، بە تایبەتی لە باشووری کوردستان.

جێگەی ئاماژە پێکردنە کە لەم کۆبوونەوەیەدا ئەرنۆلد وولسن دوو پێشنیاری ئاراسـتەی سـەرۆکی کۆبوونەوەکـە - لـۆرد کـیرزن - کـرد ، لـە بـارەی بـاری ناوچەکاندا ئەویش :-

یەکەم :- دامەزراندنێکی ئۆتۆنۆمی و ناوەندەکەی لە شاری موسڵ بێت ، کە ئەمەش دەبێتە هۆی ئەوەی ، کە کورد لـه داهـاتوودا بە مـافی چارە نووسـی خۆی بگات لە کیانێکی سەر بەخۆی کورد .

دووەم :- کردنی ویلایەتی موسڵ بە پارچەیەك لە وولاتـی نێوان دوو زێـیٚ ... ئەویش بە دروستکردنی پژبێنێکی دیاریکراو لـە دوو ویلاتـی کوردی لـە مـافی ئۆتۆنۆمیـدا ...وەك :- شـارەکانی سـلێمانی و ، رواندزو ، عمادیـه و، جەزیرەو ، ئیبن عومـەرو ، بۆتـان . کـە کـارو بارەکـانی سـەرۆکی نـاوخۆیی بە راوێـژکاری رامیـاری بـەریتانیا بـەڕێووە بـچێت و سـەر بـە شـاری بەغـدا بـن راستەو خۆ .

هــەروا لــەو کاتــدا کـیرزن رازی بــوو بــە خــاڵی دووەم . لــەو کاتــەی کــە پێشنیارەکەی پارێزگاکانی دیاربەکر و ، تەبلیس و ، ئۆرفە ، بگرێتەوە ... لە ناوچەکەدا .

لەو کاتەشدا نووێنەری کورد شەریف پاشای خەندان و عەبدولقادر شەمدینان و بنەماڵەی بەدرخانبەکان بەرپرسیاریەتی هەڵسووراندنی کاروبارەکانیان خستە ئەستۆی خۆیان .

بەلأم کیرزن کە ئەوەی زانی رەزامەندی نەکردو گووتی :- ئەم ناوچەو شارانە لە باکووری کوردستان هەر با لە ژێر دەسەلأتی تورکەکان بمێنێتەوە و نەبێتە هۆکاری ئەوەی ، کە کورد لە دوای بوونی دەسەلأتی لە ویلایەتی موسڵ و بە هێزکردنی دەسەلأتی لە سەر هەموو کوردستان ...؟...!. بەلأم ئەی هەڵوێستی کورد ....!.

١٩١٩/٤/١٨ دامەزراندنی ئەنجوومەنی کۆمەڵەی گەلان بەشێوەیەکی فەرمی لەدوای کۆتایی جەنگی یەکەمی جیهاندا ، لەپێناو چارەی کێشە نێوودەوڵەتیەکان بەهۆی دورست بوونی دوو جەمسەری سۆشیالستی و سەرمایەداری دژ بەیەکتری لەلایەن وولأتانی هاوپەیمان بەتایبەتی بەریتانیاو ئەمەریکاو فەرەنسا .

١٩١٩/٤/١٨ لە بەردەوامی گفتووگۆ کردن نووێنەری فەرەنسا- برینگەر- و نووێنەری بەریتانیا – والتەرلۆنگ – رێکەووتنی دابەشکردنی کوردستانیان مۆرکرد ، بەو مەرجەی کە ، کە لە ٢٥٪ بەشەکەی ئەلمانیا لەباشووری کوردستان بدرێتە فەرەنسا ، کە بەریتانیا دەستی بەسەردا گرتبوو ، ئەمەش لەناوەوەی گفتووگۆکانی دامەزراندنی کۆمەلەی گەلان بە ئەنجامگەیەندرا .

١٩١٩/٤/٢٣ حکوومـەتی فەرەنـسا بڕیاری یاسـای کارپێکردنی بـە ٨ کاتـژمێر ڕۆژانـە بـۆ هەموو کرێکارو کارمەند لە کارگەو پرۆژەو داموو دەزگاکانی فەرەنسا دەرکرد بە ٤٨ کاتژمێر لە هەفتەیەکدا.

١٩١٩/٤/٢٤ بـەرپابوونی راپـەڕین لەلایـەن جـەماوەری شـاری زاخـۆ لـە هـەرێمی باشـووری کوردسـتان ، ئـەویش بـە رووبـەروو بوونـەوەیان لەگـەڵ هێزەکـانی سـووپای بـەریتانیا ، لەئـەنجام دادوەری بـەریتانیا – لیـچمەن– بـە دەسـتی راپـەریووە شۆڕشگێڕەکان کوژرا.

١٩١٩/٤/٢٦ لـە هـەوڵکی روونـاکبیرو زانـای یۆنـانی– ونزلـوس– لەوتەیـەکی دا گـووتی:– لـەدوای هـەولێکی زۆر، کـە سـووێند خـۆران – واتـە وولاّتـانی هاوپـەیمان – لـەکۆنگرەی ئاشـتی لـە پاریـسی پایتـەختی فەرەنـسا ، بڕیـاری داگیرکردنـی شاری ئەزمیر و دەورووبـەری لـە لاکووری کوردسـتان بـدەن لەلایـەن هێزەکانی سووپای یۆنان .

بـەڵام هەولـەکان بـۆ چـارەی ئـەو گرفتـە بـێ سـوود بـوون لـەنێوو ئەنـدامانی کۆنگرەکەدا .

١٩١٩/٤/٢٨ بەرەزامەندی هەموو هاوپەیمانان کۆمەڵەی گەلان دامەزرا ، کە بـەناوی ئـەوەوە ڕێکەووتنەکان لەگەڵ وولاّتانی بەزیوو لە جەنگی یەکـەمی جیهـانی مۆر دەکرا کە بەم شێوەیە بوون ئەویش:–

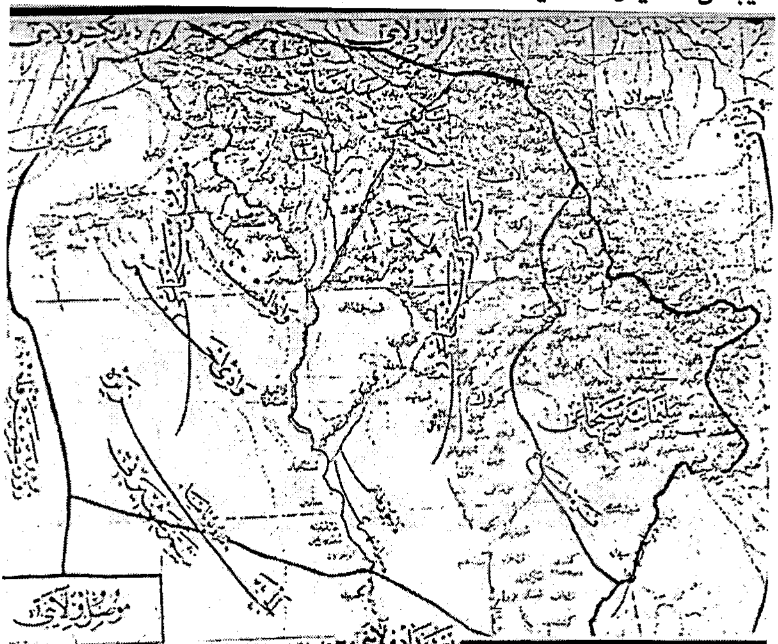
١– مـۆرکردنی ڕێکەووتننامـەی ڤرسـای لـە ١٩١٩/٦/٢٨ لـە گـەڵ وولاّتـی ئـەلمانیادا ... ٢– مـۆرکردنی ڕێکەووتننامـەی سـان گرمـان ئـانلای لـە ١٩١٩/٩/١٠ لە گەڵ وولاّتی نەمسادا ...٣– مۆرکردنی ڕێکەووتننامەی نوێی لە ١٩١٩/١١/٢٧ لە گەڵ وولاّتی بوولگاریادا ...٤– مۆرکردنی ڕێکەووتننامەی تریانۆن لە ١٩١٩/٦/٦لە گەڵ وولاّتی مەژەردا .

٥– هـەروا مـۆرکردنی ڕێکەووتننامـەی سـیڤەر لـە ١٩٢٠/٨/١٠ لـە گـەڵ دەسـەلاّتی تورکیـادا ... بـەلاّم ئـەو ڕێکەووتننامەیـە لـە دوای شـەڕی ڕزگـاری تورکیـا و شـەڕی تورکیـا– یۆنـان ، بـە ڕێکەووتننامـە بەدناوەکـەی لـۆزان لـە ١٩٢٣/٧/٢٤ کۆتایی پێهات .

ئـەویش بـە دابەشـکردنی کـوردو خـاکی کوردسـتان بـە سـەر وولاّتـانی

دروستکراو لە کێشووەرەکەدا .

٦- مۆرکردنی ڕێکەووتننامەی ڕاپاڵۆ لە نێوان هەردوو وولاّتەکانی ئیتاڵیا و یۆگسلاڤیا لـە ١٩٢٠/١١/١٢دا ...٧-مـۆرکردنی ڕێکەووتننامـە لـە نێـوان یەکیـەتی سـۆڤیەت و پۆڵۆنیـا لـە ١٩٢١/٣/١٨ دا . بـەلاّم ئـەو هـەموو ڕێکەووتننامانە هەر هەموویان سەر کەووتوو نەبوون لە جێ بە جێکردنندا بە تایبەتی لە لایەن ئەڵمانیادا.

خارطة قديمة لولايةالموصل موضحا فيها السناجق الثلا

١٩١٩/٥/٤ نازناوی بزووتنـەوەی ٤/ئاداری ١٩١٩، ئـەویش بـە ڕێپێـوانی ٤٠٠٠ هـەزار خووێنـدکاری چینی دەگـووترێ لـەم ڕۆژەدا دژی یـەکێك لـە مەرجـەکانی نـاو ڕێکەووتننامەی ڤێرسـای سـەبارەت بە گرێدانی بەندەری - کیاجۆ- بوو بە ژاپۆنیەکانی بەرێووە چوو لە ناوچەکەدا.

دوای ئەوە لق و پۆپی ئەم خۆپیشاندانە و مانگرتنە تەشەنەیان کردە سەر شاری شـەنگەهای و شمکـەکانی ژاپـۆن لـە لایـەن خـەلکی چینەوە گـەمارۆی خرایـە سـەر، چـینیەکان لـە مـۆرکردنی ڕێکەووتننامەکـە خۆیـان بـواردوو ڕۆشنبیرانی ئەم وولاّتەش دەستیان بە ڕەتکردنـەوەی فەلسەفە کۆنەکان کرد

كه پشتیووانی و بەرگریان لە بیانییەكان دەكرد، ئەم كێشەیەش بووە هۆی بەرزبوونەوەی ئاستی وشیاری رامباری گەلی چین لە كێشووەرەكە و جیهاندا.

١٩١٩/٥/٩ وەزیـری دەوولـەتی بـەریتانیا بـە راپۆرتێك ئاگـاداری- ئارنۆلـد ویلـسن- ی كـردەوە بـە پێكهێنـانی پێـنج پارێزگـا لـە ئێراقـی بـەرەو دورسـتكردن... كـە پارێزگایەكی عەرەبی پێك بێت لە موسڵ لە تەك دەوولەتی كوردی لـە هـەرێمی باشووری كوردستان .

واتـە مووسـڵ پارێزگایـەكی كوردیـە وەك پارێزگـای كـەركوك ... بـەڵام لـە سامانی نەوتو هەلكەووتەی جووگرافی ناوچەكە جیاوازیان كەمی هەیە لە هەرێمەكەدا .

١٩١٩/٥/١٠ حكوومەتی بەریتانیا لە رێگەی دادوەرەكەی لە ئێراق فەرمانیدا بەپێكهێنانی چەند میرنشینێكی كوردی لە كوردستان بە تایبـەتی لـە باشـووری كوردسـتان لـەژێر دەسـەڵاتی شـێخ مـەحمود لـە ناوچـەكەدا ، بـەڵام بـە مـەرجێ ئـەو میرنشینانە دەبێ لە ژێر فەمانی ئەفسەرە بەریتانیـەكان بە رێووە ببرێن ... ؟ ئەی كورد.....!..

١٩١٩/٥/١٥ دامەزرێنـەری دەوولـەتی تـورك – مـستەفا كـەمال – ئـەتاتورك ، واتـە بـاوكی توركەكان ، بەدڕندانەترین كرداری نامرۆڤانـەی پەڵاماری شاری ئەزمیری دا لەباكووری كوردستانو داگیری كرد ، ئەویش بە یارمەتی هێزەكـانی سـووپای ئیتالیا . دوای ئەوە بەهاوكاری بەرپرسانی ئیتالیا بەرەو ناوچەی – سامسۆن – بەرێكەووتن ، لە پێناو بەهێزكردنی دەسەڵاتو نانەوەی ترسو دلـەراوكێ لە ناو هەست و دەروونی گەلانی ژێر دەسەلاتی توركەكان لە ناوچەكەدا .

١٩١٩/٥/٢٠ نووێنـەری كـورد شـەریف پاشـا داوای لـە بـالوێزی بـەریتانیا لـویس مـالتی لەپاریس كرد ، كە هەلبژاردنی ئەو بۆ بەدەست هێنای ئیماراتی كوردستانە لەلایەنی نەتەوەیی ونیشتمانی لەسەر خاكی كورستان.

١٩١٩/٥/٢٠ بـەهۆی گوونجـاوی بـاروودۆخی لـە بـاری ناوچـەكەو باشـووری كوردسـتان جـەماوەری گـەلی كـورد دەسـتی بەڕاپـەڕین كـرد ، بەسـەركردایەتی شـێخ مـەحمودی حەفیـد بەتایبـەتی لـە شـاری سـلێمانی و دەووروبـەری لـە هەرێمەكەدا .

۱۹۱۹/٥/۲۰ بە هۆی دژوواری بارودۆخی شاری سلێمانی و دەروورووبەری لە دوای بەرپابوونی ڕاپەڕین دژی هێزەکانی سووپای بەریتانیا .
نووێنەری بەریتانیا - میجەر سۆن- توانی بە نهێنی شاری سلێمانی جێ بهێڵێ و- گرینهاوس- لەجێگەی خۆی دابنێ ، بە هەڵسووڕاندنی کاروبارەکانی خۆیان لە ناوچەکەدا .

۱۹۱۹/٥/۲۱ سەر کردەی بزووتنەوەی ڕزگاری کورد شێخ مەحمودی حەفید دەنگیدا بە مەحمود خانی دزلی بەداگیرکردنی شاری سلێمانی لە باشووری کوردستان . دوای ڕزگار کردنی شارەکە ، هەرچەند ئەفسەرو سەربازی هێزەکانی سووپای بەریتانیا هەبوو هەمووی دەستگیران لە شارەکەدا .

۱۹۱۹/٥/۲۲ نووێنەری کورد شەریف پاشا لە پاریسی پایتەختی فەرەنسا سکالایەکی بەناوی کورد ئاراستەی هاوپەیمانان کرد ، لەپێناو چارەسەری کێشەی کورد لە کورستان بەتایبەتی باکووری کوردستانی ژێر دەسەلأتی تورکە کەمالیەکان.

تێبینی:- سکالاو نامەکانی نوێنەری کورد لە ناوەرۆکی مێژوونامەکە نووسراوەو دیاری کراوە .

۱۹۱۹/٥/۲۳ بە هۆی ئاڵۆزی باری کوردو بوونی هەڵوویستی یەکگرتوو کەسایەتی ناوداری کورد محمد خانی دزلی بەخۆیوو بە ۳۰۰ چەکدار گەیشتنە شاخی گۆیژە ، دوای ئەوە شاری سلێمانی بەتەواوی ڕزگاری کرد لە باشووری کوردستان.

۱۹۱۹/٥/۲۳ لە گەڵ ڕزگارکردنی شاری سلێمانی لە باشووری کوردستان ڕاپەڕینەکانی شێخ مەحمودی حەفید پەرەی سەندو چەندین ناوچەی گرتەوە بەرزگارکردنی لەژێر دەستی هێزەکانی سووپای بەریتانیا ، کە لە ئەنجام چوار زرێپۆش و ۱۹ ئۆتۆمبێل سووتێنران ، لەهەمان کات ئالای کوردستان لە ناوچەکان بەرزکرانەوە لە هەرێمەکەدا.

١٩١٩/٥/٢٤ پەیووەندی لە نێوان دانیشتووانە ئێراقیەکان لە سووریا ، کە زۆربەیان خەڵکی مووسڵ بوون ، لەم ڕۆژەدا لقی پارتی - عەهد- بەسەرکردایەتی ڕەئوف گولامی لەشاری موسڵ دامەزرا ، کە ئەمەش هۆکاری بەرچاوی هەبوو لە بەهێزکردنی پەیووەندی لە نێوان ئێراق و سووریادا ، بەر لەدامەزراندنی ئەودوو دەوڵەتە لە سەرخاکی کوردستان ، لەگەڵ ئەوەشدا ڕۆژنامەکانی سووریا دەگەیشتنە ئێراق بە تایبەتی ڕۆژنامەی عقاب لەڕێگەی بیابانەکاندا .

هەروا دەگەیشتنە کەنداوو ناوچەکانی دیکەی ئێستای ئێراق کە لەو کاتەش سێ جۆر پروپاگەندیان هەبوو، ئەویش پروپا گەندەی تورکەکان و پروپا گەندەی بەلشەفیەکان .

ئەمانەش هاوکار بوون دژی دووژمنی سەرەکی ئەویش بەریتانیاو هاوپەیمانان بوون لە جیهاندا .

١٩١٩/٥/٢٥ لە ئاکامی ڕاپەرینەکانی گەلی کورد لە باشووری کوردستان بە سەرکردایەتی شێخ مەحمود حەفید ، کە یەکەم شەڕی ڕووبەڕووبوونەوەی لەگەڵ هێزەکانی سووپای بەریتانیا بەرپاکرد .

کە لە ئەنجام هێزەکانی سووپای بەریتانیا پاشەکشەیان پێکرا بەهۆی بەرزی هەستی نەتەوەیی و نیشتمان و بەرگری لێکردنی لەلایەن چەکدارانی کورد لە ناوچەکەدا .

١٩١٩/٥/٢٥ نووێنەری کورد شەریف پاشا بە بالوێزی بەریتانیا میرۆلۆنی مالتی ڕاگەیاند ، کە گفتووگۆی مۆرکردنی پەیمانی بەلفۆر خۆی بۆ ئەمیری کوردستان ئامادە دەکات وەك چۆن مافی تورك و عەرەب و فارس جێبەجێ دەکات لە کێشووەرەکەدا .

١٩١٩/٥/٢٦ گەیشتنی شاندی کورد لە باکووری کوردستان بەسەرۆکایەتی شەریف پاشای خەندان بۆشاری پاریسی پایتەختی فەرەنسا ، لە پێناو بەشداریکردنی لە کۆنفرانسی ئاشتی لە بارەی دابەشکردنی میراتی ئیمپراتۆریەتی عوسمانی و هەرێمەکاندا . کە لەوکاتیش کوردستان لە ژێر دەسلاتی ئیمپراتۆریەتەکەدا بوو لە کێشووەرەکەدا .

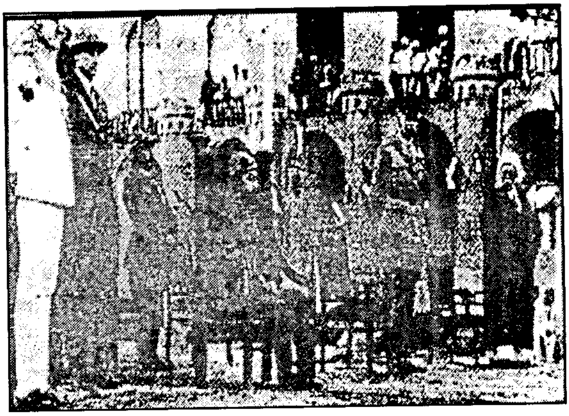
١٩١٩/٥/٢٦ رزگار کردنی شاری هەڵەبجەی سەر بە شاری سلێمانی لە باشووری کوردستان لەلایەن هێزە شۆرشگێرەکانی شێخ مەحمودی حەفید لە ژێر دەستی هێزەکانی سووپای بەریتانیا لە هەرێمەکەدا .

١٩١٩/٥/٣٠ هێزەکانی سووپای بەریتانیا ویستیان شارۆچکەی چەمچەمال لەباشووری کوردستان داگیر بکەن .
بەلام بەهۆی بەرەنگاربوونەوەی هێزە چەکدارەکانی کورد ، توانیان هێزەکانی سووپای بەریتانیا پاشەکشە پێبکەن لە ناوچەکەدا .

١٩١٩/٦/١ سولتانی عوسمانی دەستەیەك لە سەرکردەکانی – کۆمەڵەی بەرزی کوردستانی– لە پێناو گفتووگۆ کردن لەگەڵ وەزارەتی عوسمانیدا بانگکرد ، کە شاندەکە پێك هاتبوون لە– عەبدولقادر شەمزینی، ئەمین عالی بەدرخان ، موراد بەدرخان– شاندی تورکیش پێك هاتبوون لە –شیخ الاسلام ئیبراهیم ئەفەندی حەیدری ، ئەحمەد عبوق پاشای وەزیری ئەشغال– عەونی پاشای وەزیری جەنگ – پاش ئەو گفتووگۆیە ، سولتانی عوسمانی بەلێنی پێدانی مافی ئۆتۆنۆمیدا بە کوردستان لە باکووری کوردستان ، بەو مەرجەی لە چوار چێووەی دەسەلاتی عوسمانیدا

بمێننـــەوە... بـــەڵام ئـــەو بەلیێنانـــە دواخـــران و نەهاتنـــە دی و لاوانـــەوەو هەلخەلەتاندنی کورد بوولە هەرێمەکەدا ...؟.

١٩١٩/٦/٣ یەکـــــــــــەم کۆبوونـــــــەوەی کـــــــۆنگرەی دامەزرانـــــدنی دەوولەتی سووریا ئەنجامدرا لە لایەن نووینـــــــەرانی عـــــــــەرەب و هاوپەیمانان . کـە ئـەو کـات رۆژهــەلات و رۆژئـاواو باشـوور ، کـە سـووریای نـاوەوەو کەنارەکانی فەلەستینی دەگرتەوە .

ئـەو کۆبوونەوەیـە بـەردەوام بـوو تـاکوو ١٩٢٠/٧/١٩ ، کـە بەرەزامەنـدی ئەنجوومەنی نووێنەری و دامەزرێنەری بوو، لەهەمان کات ئەویش دوو بڕگەی سەرەکی هەبوو ، یەکەمیان:- دەرکەووتنی ئارەزووی گەلی عەرەب لە سووریا بـەرەو دورســتکردن ، دووەم :- لەدامەزرانـدنی چـۆنیەتی حکوومـەتی سووریاو یاسا بنەڕەتیەکانیدا لە سەر خاکی رۆژئاوای کوردستان.

١٩١٩/٦/٤ لیژنـەی – کینـگ ـ کراین – لـە پاریـسی پایتـەختی فەرەنسا کۆبـۆوەو دوای ئـەوە چـوونە شـاری ئەسـتەمبۆلی تورکیـا ، دوای ئەنجامـدانی کارەکـانی ئەنـدامانی لیژنەکە گەیشتنە فەڵەستین سەرەڕای بوونی نـاڕەزایی لە لایـەن رێکخراوەکـانی جوولەکـە لەناوچـەکەدا ، لـە١٠/٦ی هـەمان سـاڵ گەیـشتنە شـاری دیمەشـق و لـە ٦/٢٥ و لـە٧/٣ ئەنـدامانی لیژنەکـە لەگـەڵ شـاندی کۆنگرەی سووریا بەیەك گەیشتن لە پێناو تەواو کردنی کارەکانی لیژنەکە لە ناوچەکەدا .

١٩١٩/٦/٥ دوای ئەوەی کە سەرکردەی کورد لە رۆژهەلاتی کوردستانی داگیر کراو لە لایەن رژێمی ئێران سمکۆی شکاك داوای یارمەتی لە بەریتانیا کرد لەپێناو بەرەو باش بردنی باری رۆژهەلاتی کوردستان ، سکرتێری گشتی وەزارەتی هندستان لە شاری لەندەنی پایتەختی بەریتانیا ، بە تەلەگرافی ژمارە/ ١٩٢ ، وەلامی فەرماندەی گشتی بەریتانیای لە شاری بەغدا داوە و تیایدا هاتبوو ، کە بە هیچ جۆرێك ئامۆژگاریتان ناکەین ، کە یارمەتی و بەلێن بە سمکۆی شکاك بدەن لە هەرێمەکەدا .

١٩١٩/٦/١٢ دادوەری گشتی بەوەکالەت لەئێراق – عەقید ولسن– پێشنیاری پێشکەش بەحکوومەتی بەریتانیا کرد ، لەپێناو دامەزراندنی حکوومەتێکی کوردی لە وویلایەتی بەتلیس و دیاربەکرو مەعموریەو عەزیز ، بەپێی داواکاریەکانی و باری کورد لەباکووری کوردستانی ژێردەسەلاتی تورکە کەمالیەکاندا .

١٩١٩/٦/١٣ سەرەك وەزیرانی ئەمەریکا – وولسن– پێشنیارێکی کرد کە کوردستانێکی سەربەخۆ لە باکووری کوردستانی ژێر دەسەلاتی تورکیا دروست بکات... بەلام لەژێر رکێفی ئینگلیز بێت... ئەو بەشەی کوردستان کە نەکەوتبووە ژێر رکێفی سەربازی بەریتانیا.

هەروا ئەو بەشەی کوردستان کە هەرچەندەبێ کە بروای ئینگلیزەکانەوە ترسی بلاوبوونەوەی کۆمۆنیستەکان لێدەکرا... لەم بروایەش ئینگلیزەکان بەهەلە دانە چووبوون لەوکاتدا لە بەر ئەوەی مستەفا کەمال ئەو ناوچەیەی بە زۆر خسبووە ژێر کاریگەری خۆی و بەجۆرێ لە حکوومەتی ئەستەمبوڵ یاخی ببوو لەو کاتدا.

هەروا لەلایەکی دیکە سۆڤیەتیەکان توانییوویان مستەفا کەمال بۆخۆیان دەستەمۆ بکەن... میجەر نۆئێل , فایەق تاپۆی لەگەڵ خۆی برد بۆ ئەو بەشەی کوردستان لەوێووە لەگەڵ جەلادەت وکامەران بەدرخان بەهەندێ بەشی ئەو بەشەی کوردستان سوورانەوە بەنیازی دوورخستنەوەی کورد لە توورکەکانی سۆڤیەتیەکان بوو.

هەروا سۆڤیەتیەکان مستەفا کەمال لەمانگی /۱۹۱۹/۷ کۆنگرەی ئەرزەرۆمی گرێدا کە ۳۵ نووێنەری لە ویلایەتەکانی ئەرزەرۆم و بەدلیس و وان و سیواس و تەرابزۆن لە باکووری کوردستان بەشداریان تێداکرد... کە ئەمەش بووە هۆکاری ئەوەی کە کەمالیەکان جێ پێگەی خۆیان زیاتر فراوان بکەن لەباکووری کوردستان.

دوای ئەوە لەمانگی /۱۹۱۹/۹ کۆنگرەیەکی دیکەیان لەشاری سیواس گرێدا بۆ هەمان مەبەست لەباکووری کوردستان.

۱۹۱۹/٦/۱۳ لەدوای کۆتایی جەنگی یەکەمی جیهان توورکەکان گەلێك دڵنەوایی شێخ مەحمودی حەفیدیان کرد، دوای ئەوە کە نازناوی – نەقیبی – پێداو کردیان بە پارێزگەری سلێمانی... ئینگلیزەکان ئاگایان لەم رووداوانە هەبوو کە ئەو کارانەشیان بەدژی بەرژەوەندی خۆیان لەناوچەکەدا دەزانی و نووێنەری رامیاری ئینگلیزەکان لەبەغدا سەبارەت بە سنووری کوردستان و ئێراق...کە بەگوێرەی بریار دەبووایە پاش جەنگ دروستکرایا. تەلەگرافێکی بۆ وەزیری

هندستان لێداو تێیدا گووتبووی :-

لە بەر هەندێ هۆی ئابووری و رامیاری و ستراتیژی وا باشە ناوچە شاخاویە گرنگـەکانی سلێمانی... رانیـە - کۆیـە - زاخـۆ - و دهـۆك - بخرێنـە سـەر ئێراق. هـەولێر, ئاکرێ و موسلیش کە هێڵێکی ئاسنیان پێدا دەرواو هـەروا ئامێدیش لە کوردسـتان جیابکرێتەوە... کەچی شێخ مەحموود ئاگاداری ئەو کارانە نەبوو لەهەرێمی باشووری کوردستان.

١٩١٩/٦/١٤ دەستپێکردنی گەشتەکەی - میجەرنوئێل- بۆ باکووری کوردستان لەپێناو کۆکردنـەوەی زانیـاری لـە هـەموو لایەنـەکانی زمـانو مێـژوو وداب و نـەریت و شووێنەواری کورد لە کوردستان.

١٩١٩/٦/١٥ مۆرکردنی رێکەووتننامەی سەربازی لە نێوان حکوومەتی فەرەنساو بەریتانیا ، لـەپێناو جێبـەجێکردن و دابەشـکردنی ناوچـەی دانیـشتووانی لایـەنگیری خۆیان ، بەپێی پەیمانی سایکس- بیکۆ ، کە ناوچەی داگیر کراوی باکوور، دوای ئـەوە کـرا بەناوچـەی ڕۆژئاوا G....ET. west کەوتـە ژێـر دەسـەڵاتی فەرەنسا .

١٩١٩/٦/١٧ سـەرکردەی کـورد شـێخ مـەحمودی حەفید لـە شـەڕی دەربەنـدی بازیـان لـە هـەرێمی باشـووری کوردسـتان زامـدار کـرا ، دوای ئـەوە هێزەکـانی سـووپای بەریتانیا بەدیلی دەستگیریان کرد .

کـە لەلایـەن ئارنۆلـد ویلـسن نووێنـەری بـەریتانیا ، کـە لـەناو بردنـی شـێخ مـەحمودی بەپێوویـست دەزانـی لـەو بـارو دۆخـەو پەیوەندیـەکان ناوچـەو هەرێمەکـەدا ، کـە بـە هـۆی ئازایـەتی و خـۆراگری لەسـەرکردایەتی کردنـی ڕاپەڕینـەکان دژی بـەریتانیا و لایـەنگرانی لـە شـاری سلێمانی و دەووروبـەری لەباشووری کوردستاندا .

١٩١٩/٦/١٨ سەرکردەی سووپای بەریتانیا– فرایــزە – بــەخۆیی و هێزێکـی گــــەوورە بـــەرەو ناوچـــە ڕاپەڕیووەکانی شێخ مەحمود لە شاری کەرکوك کەووتە ڕێو لە هــــەمان ڕۆژ بڕیـــاری لەسـێدارەدانی شـێخ مـەحمود لەلایــەن ئەنجوومــەنی عــورفی ســەربازی بــەریتانیا دەرکــرا ، بـەڵام ئـەو بڕیـارە جـێ بـەجێ نەکرا ، دوای ئەوە بۆ هندستان ڕەوانە کرا بۆ ماوەی دەساڵ بە دورخــستنەوەی لــە هەرێمەکــەدا ... بــەڵام لــەدوای ئــەوە گەڕاندیانــەوە کوردستان.

١٩١٩/٦/١٨ بڵاو کردنـەوەی ڕاگەیانـدنی ژمـارە/ ٥٠ لەلایـەن حکوومـەتی شـێخ مـەحمود سەبارەت بە بریندار کردنـی شێخ لەدەربەندی بازیان. لە هـەرێمی باشووری کوردستان .

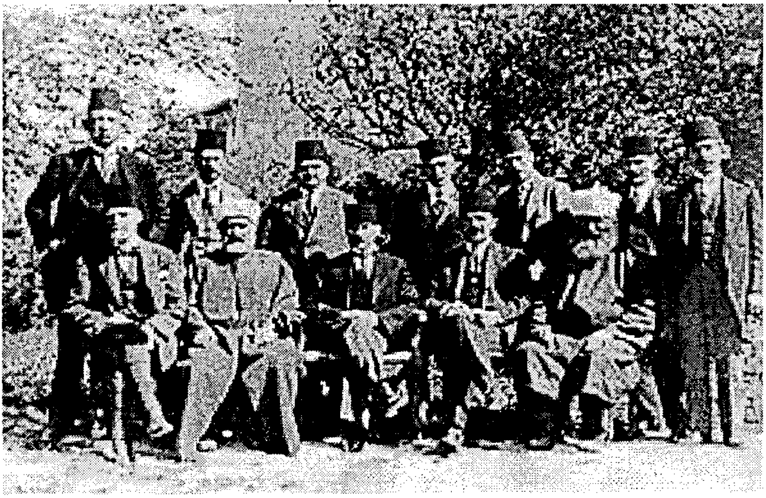
١٩١٩/٦/١٩ بە هـۆی خیانـەتی هەنـدێ لـە کـوردە خۆفرۆشـەکان لـە سـەرەك عەشیرەت و ئاغاکــان ڕاپەڕینەکــەی شــێخ مــەحمود لــــــــە ناوچــەی تاســلوجەو دەربەنـدیخان لەباشـووری کوردسـتان دامرکاندرانـەوە لەلایــەن هێزەکـانی سووپای بەریتانیا .

شایانی باسە ئاغاکان و شێخەکان لە هیچ کات و ساتێك هەوڵ و کۆشش و خەباتیان لە پێناوی بەرژەووەندی تایبەتی و گشتی کوردو کوردستان نـەبووە ، گـەر هەشـبووبێت گوونجـاو بـووە لەگـەڵ بەرژەووەنـدی تایبـەتی خۆیـان ،. چـونکە ئاغـاو شـێخ خـاوەن عەشـیرەت و هـۆزو تـیرە نەبوونـەو تـەنیا وەك بنەمالـەی تـاك . بـۆ نموونـە خێزانـە ئاغاکـانی هـەموو دەشـتی هــەولێر کۆبکەیتەوە بە قەدەری گوندێکی بچووکی عەشیرەتێك نابن ... ؟...!

١٩١٩/٦/٢٢ فەرمانداری گشتی بەریتانیا لە شاری بەغدا – ویلسن– نامەیەکی بە زمانی

فارسی ئاراستەی سەید تەهای شەمزینی کردو تیایدا گلەییەکی زۆری لە هەلوویستەکانی شێخ مەحمودی حەفید کردبوو ، لە هەرێمی باشووری کوردستان .

ئەویش لە بوارەکانی سەرکردایەتی کردنی ڕاپەڕیوانی گەلی کوردستان .

دەستەی نوێنەرانی کۆنگرەی ئەرزەرۆم لە سالّی ١٩١٩

١٩١٩/٦/٢٣ گریّ دانی کۆنگرەی ئەرزەڕۆم ، لە کۆمیتەی سەرۆکایەتی ئەم کۆنگرەیە سێ کورد بەشداری تێدا کرد کە ئەوانیش – شێخ فوزی– سەعدوللا بەگ –حاجی موسا بەگ میرزادە– بوون ، لە باکووری کوردستان ، کە بە یەکێك لەخالە هەرەگرنگەکانی شۆڕشی شێخ سەعیدی پیران دا دەنرێت لە باکووری کوردستان ، بۆ داهاتووی لەلایەنی نەتەوەیی و نیشتماندا .

١٩١٩/٦/٢٤ دامەزرێنەری کۆماری تورکیا – مستەفا کەمال ئەتاتورك – وەك بەرپرسی سێیەمی پشکێنەری سەربازی لە شاری ئەماسیا پەیامێکی ئارستەی کازم قەرە بەکر پاشا لە پارێزگای ئەرزە رۆم لە باکووری کوردستان کرد .

کە لە خالّی یەکەمی پەیامەکەدا دەلّیّ:–

کاپتنێکی بەریتانیا بەناوی – Mr .novid– لەشاری ئۆرفەوە ، کاتێك لەرێی قەزای سیڤەرەکەوە رۆیشتووە بەرەو قەزای پیران شەهر لە وولاتی فارس ، لەویّ چاوپێکەوتنی لەگەلّ عەشیرتە میللیەکاندا سازداوەو

گەڕاوەتەوە بۆ شاری ئورفە ، کە لەو سەردانەی کە دژ بەحکوومتی عوسمانی گەلێك پڕوپاگەندی ناهەموارو خراپی کردووە لە گەشتەکەیدا .

١٩١٩/٦/٢٨ لە دوای جەنگی یکەمی جیهان رێکەووتننامەی – ڤێرسای –لە گەڵ ئەلمانیا مۆرکرا لە هۆڵی ئاوێنەی کۆشکی ڤێرسایدا. خالەکانی ئەم رێکەووتننامەیە کە لە ٤٤٠ مادە و لە ١٥ بەشدا دارێژرابوو، بریتیبوون لە:–
بەدەســت وە دانـی تــەواوەتی کۆلۆنیــەکانی ئــەلمانیا بــۆ ئــەوەی بەســەر سیــستەمی ســەر پەرســتیاریدا دابــەش بکــرێن، بــە گەڕاندنــەوەی ئـالزاس و لۆرین بۆ فەرەنسا ، هەروا گەڕاندنەوەی سپاردنی ئۆپێنی مالمێدی بۆ بەلژیکا.
دوای ئــەوە بــەڕێووە بردنــی راپرســی گــشتی لــە ئێــشلێزڤیکی بــاکوور، ئەسپاردنی پرۆسی پۆلۆنیا .
هــەروا هەنــدێك لــە بەشــەکانی پرۆســی ڕۆژهــەلات و سـیلیزیای ســەرەوە بـۆ پۆڵۆنیا، ئـسپاردن و بـەڕێووە بردنـی دانتـزیگ لـە لایەن کۆمـەڵی نەتـەوەکان، ئەسپاردنی ناوچە چۆلەکانی دەووروبەری – هۆڵتشین – بە چیکسلۆڤاکیا، ئەسـپاردنی مێـسێل – کـە لـە دواییـدا لیڤانیا داگـیری کـرد داگـیر کردنــی – ســــار– لـە لایـەن فەرەنـسا بـۆ مـاوەی ١٥ سـالْ دوواخـستنی راپرسـی، ئاسەبازی کردنی راینلەند و داگیر کردنـی لـە لایـەن هاوپەیمانـەکان بۆ مـاوەی ١٥ سـالْ، قەرەبووکردنـەوەی زیانـەکانی شـەڕ، کەمکردنـەوەی ژمـارەی هێـزە سەربازیەکانی ئەلمانیا بـۆ ١٠٠ هـەزار سـەرباز بە بیْ فەرماندەیـەکی گـشتی، خزمەتی ژێر ئالاّ، تانك، تۆپخانەی گەوورە.
هـەروا بەرهـەم هێنـانی گـازە ژەهراویـەکان، فرۆکـە یـان زیـلین، کەمکردنـەوەی ژمارەی پاپۆرەکانی هێزی دەریاییی ئەلمانیا، کە نـەتوانن زیاتر لـە ١٠ هـەزار تـەن زیـاتر هەڵــگرن، بە بـیْ مـافی هەبـوونی ژێـر دەریـایی و چـەك و چـۆلە ئاسمانیەکان.
هـەروا لـە گـەڵ چـەندین بابـەتی دیکـە کـە لـە رێکەووتننامەکـە دیـارکرابوو بـۆ کەمکردنەوەی توانای ئەلمانیاو چارەسەری کێشەکانی لە دەووڵەتانی دیکـەی داگیرکراو و زیان لێکەوتوو لە جیهان لە ئەنجامی شەڕی یەکەمی جیهانیدا.

١٩١٩/٦/٣٠ لە دوای تـەواو بـوونی مۆڵـەتی پـشوودانی– دیلیـۆ ئارهی– لـە ڕێگـەی شـاری

حەلـەبی ئێـستای سـووریا گەیـشتە شـاری مووسـڵ و لـەوێ بـەرەو شـاری هەولێرلـە باشـووری کوردسـتان بەڕێکـەووت ، بەپلـەی یاریـدەدەری دادوەری ڕامیاری – ڕائد مۆری– کە لە ڕۆژی ٧/٣ی هەمان ساڵ گەیشتە شاری هەولێر .

بەڵام ڕائد مۆری تاکوو ٧/١٣ هەر لە هەولێر مایەوە لەنێوان ئەو دوو مێژووە ڕووداوی زۆر بەرپابوو لە لایەن جەماوەری پارێزگـای هـەولێر دژی داگیرکـەری بەریتانیا .

١٩١٩/٧/٩ وەزیـری دەرەوەی بـەریتانیا بروسـکەیەکی ئاراسـتەی ویلـسن لـە شـاری بغـدا کردو ئاگاداری کـردەوە ، بە ڕەزامەندی کردنـی حکوومـەتی بـەریتانیا لەسـەر پێشنیارەکان ، ئەویش بەپێك هێنانی پێنج هەرێم لە دامەزراندنی حکوومـەتی ئێراق لە داهاتوودا لەگەڵ وویلایەتی کوردی لە باشووری کوردستان.

١٩١٩/٧/١٥ بـەرپابوونی ڕاپـەڕین لەناوچـەی قـەزای عەمادیـە لـە باشـووری کوردسـتان بەسـەرکردایەتی کەسـایەتی کـورد شـەعبان ئاغـا ، کـە لـە ئـەنجام دادوەری بەریتانیا لـە پارێزگـای مووسـڵ– ماکدۆنالـد– کـووژرا ، کـە کاردانـەوەی کـردە سەر باری هێزەکانی بەریتانیا لە ناوچەکەو بەرز بوونەوەی هەستی نەتـەوەیی و نیشتمانی جەماوەری کورد لە کوردستان .

١٩١٩/٧/١٨ بەهۆی بێزاری و ناڕەزایی جەماوەری شارۆچکەی ڕواندزی سەر بە پارێزگـای هـەولێر لەباشـووری کوردسـتان ، بـە دژیـەتی کردنـی هێزەکـانی سـووپای ڕووسـیا . لـە ئـەنجام هێزەکـانی سـووپای ڕووسـیای نـوێ پاشەکـشەیان لەناوچەکەدا کرد.

١٩١٩/٧/٢٣ لە ناوەندی کۆنگرەی یەکەمی کەمالیەکان لە پارێزگـای ئـەرزەڕۆم لـە باکووری کوردستان ، جگە لە کۆمیتەکانی پارێزگاری مافی وویلایەتەکانی ڕۆژهـەلات ، کـە ژمارەیـك لـە گـەوورە پیـاوانی کـورد بەتایبـەتی سـەرەك هـۆزو تیرەکـان بەشداریان تێدا کرد .

کە کەمال ئەتاتورك لەپێناو بەرژەوەندی تایبەتی خۆیو فێڵ کردنی لـە کـورد نامەی داواکاری بەشدار بوانیانی بۆ نووسیبوون.

١٩١٩/٧/٢٥ دادگـای عـورفی سـەربازی لـە شـاری بەغدا بڕیـاری لـە سـێدارەدانی بـۆ شـێخ مەحمودی حەفید دەرکرد .
بەســەرکردایەتی و ئامۆژگــاری بەرپرســانی بــەریتانیا ، بــەڵام حوکمەکــە جێبەجێ نەکراو دوای بەرەو هیندستان دوورخرایەوە بۆ ماوەی ١٠ ساڵ لە هەرێمەکەدا .

١٩١٩/٧/٢٩ شــــەریف پاشـــا نامەیـــەکی ئاراســـتەی ســکرتێری یەکـــەمی باڵیۆزخانە لە پاریس – رۆبێرت ڤانسیتارت – بە ژمارە/٧ کرد. کـــە تێیـــدا هـــاتووە :– وەك پاشماوەی وتوێژی ئەوێ رۆژێ ، بەپەلـــەم لـــەوەی وا لەگـــەڵ ئـــەم نامەیـــەم هـاوپێچ، یاداشـتنامەی خۆمنتـان بـۆ دەنێـرم ، کە ئێـووە ئـەو پـەری لوتفتـان هەیـە بـەوەی بیدەنـە دەسـت جـەنابی بـەرێز– بـــەلفۆر – و زۆر منـــەتبارتان دەبم ئەگـەر هەرچـی زووتـرە , وەڵامـی

ئەو بریاردانەم لێبگێرنەوە کەپێخۆشە لەو بریارە بیدات , چونکە من دەبێ بگەرێمەوە بەردەوام بم لەچارە سەری حەسانەوەم و چارەسەری بە ئاوی کانزایی، کە ناچار بوون بەهۆی گەیشتنی وەفدی کوردی داببرێم , بۆ ئەوەی بێ ئەوەی لەگەڵ حکوومەتی خاوەن شکۆی بەریتانیا باشتر وایە واز لە چارەسەری یەکەم بهێنم بۆ ئەوەی سەرقاڵی کاروباری کوردستان ببم لەگەڵ ئـەو کەســانەی کــە بــەرێز بــەلفۆر دەستنیــشانیان دەکـات بـۆ ئــەوەی بەشــێوویەکی رەسمــی لەهــەموو ئــەو پرســیارانە بکۆڵێتــەوە کــە مــن بەشێوەیەکی بەشیی لە یاداشتنامەکەمدا گێراومەتەوە .
بێگومان هێشتا زۆر شتی دیکە هەیە کە لەو کەمتر گرنگتر نین، کە ئێمە ل دەسـەریان بـیرووڕا بگۆرینـەوە. بەهـەر حـاڵ ئـەو ئاژاوەیـەی کـە وولات تێـی کـەوتووە زۆر زیـان بەخـشە بـۆ ژیـانی ئـابووری و بەهـەمان شـێووە بـۆ

ئەنگلستانیش , کارێکی بەپەلە هەیە کە من بەتایبەتی سەرنجی ئێووەی بۆ رادەکێشم.

بە تکا کردن لەوەی رێزلێنانم پێشکەش بە بەرێز بلفۆر بکەن , بەپەلە ئەم دەرفەتە دەقۆزمەوە بۆ ئەوەی رێزداری خۆشەویست کە سلاوی رێزلێگرتووانەی ئەوپەری دڵسۆزانەم قەبوول بفەرموون.

١٩١٩/٨/٤ لە دوای داگیرکردنی شاری بۆدابستی پایتەختی مەژەر لەلایەن هێزەکانی سووپای رۆمانیا ، کە ئەویش بووە هۆی کۆتایی هێنان بە دەسەلاتی کۆمۆنیستەکان ، کە لەو کاتە رۆمانیەکان مەژەریان جێ هێشتو – ئەدمیرال هۆرس – بەهێزی سووپا چووە ناو پایتەختی هەنگاریا –مەژەر بەهۆی بارودۆخەکە لە ناوچەکەدا .

١٩١٩/٨/٦ لە هێرشێکی بەر فراوانیدا هێزەکانی سووپای بەریتانیا و لە ئەنجام شارۆچکەی ئامێدی لەباشووری کوردستان داگیر کرد.

١٩١٩/٨/٨ شۆرشگێرانی دەووروبەری دەربەندی – مزوورگە– لە ناوچەی بادینان بە سەرۆکایەتی رەشید بەگ و لە ئەنجام هێزەکانی سووپای بەریتانیا پاشەکشەی پێکرا لە ناوچەکەدا .

١٩١٩/٨/٩ مۆرکردنی ریکەووتننامە لە نێوان رژێمی شایەتی فارس و بەریتانیا بەناوی – ئەنگلۆ ، ئێرانی– لەپێناو پاراستنی بەرژەووەندیە تایبەتیەکانیان لەبواری رامیاری و ئابووری و بازرگانی و سەربازی لەسەر خاکی رۆژ هەلاتی کوردستان.

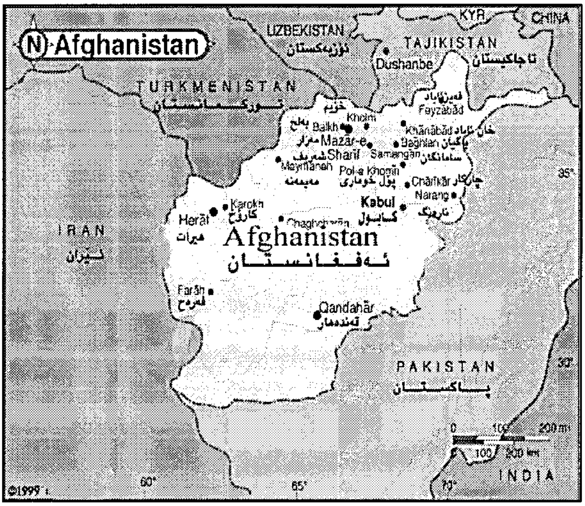
١٩١٩/٨/١٣ بەرزبوونەوەی ئاواتەکانی کورد لەوکاتەی کە لەگەڵ لێژنەی – کنك – کراین – چاویان بەیەکتر کەوت لە کۆمەڵەی گەلان لەگەڵ نووێنەری پارتی دیموکراتی کوردی.

کە داواکانیان بەدامەزراندنی دەووڵەتێکی کوردی بوو لەو ناوچانەی کە زۆربەی هەرە زۆری کورد بوون... لەشارەکانی – فەریون و دیاربەکر و وان و بەتلیس و هەندێك لە ئەرزنجان لە باکووری کوردستان، هەروا داوای وویلایەتی مووسڵیشیان کرد تاکوو دەروازەی دەریاو هەروا دەووڵەتەکەیان بە سەربەخۆیەکی زاتی بیٚ لە ژێر ئینتیدابی بەریتانیا، کە بە عەرەب و تورك و فارس نەبەسترێتەوە.

دوای ئەوە لێژنەکە لە دوا راپۆرتی خۆیدا دیاریکرد بەپێکهێنانی دەووڵەتی

كـوردی، كـه هـەموو ئـەو ناوچـانه بگەڕێتـەوه كه بـه زمـانی كـوردی ئاخـاوتن دەكـەن كـه كەوتوونەتـه ژێـر دەسـەڵاتی ئێـران و ئێـراق و توركیـا لـه سـنووری پێشنیاركرا... كه بەریتانیاش پشتگیری كوردی دەكرد، بەڵام خوازیـار نـەبوو زۆر ناوچـه بخاتـه ژێـر دەسـەڵاتی كـورد لـه باشـووری كوردسـتان. بەتایبـەتی لەویلایەتی مووسل و كۆنگرەی ئاشتیش هەرێمی باشووری كوردستان جیا كردبووەوه لە كوردستانی گەورەو مامەڵەی تایبەتیان لەگەڵدا دەكرد جیا لـه ڕۆژهەڵات و باكوورو ڕۆژئاوای كوردستان.

١٩١٩/٨/١٩ لـه دوای هەوڵ و كۆشـــــش و مانــدوبوونێكی زۆر وولاتـــــی ئەفگانـــــستان ســــەربەخۆیی خـۆی ڕاگەیانـد بـەپێی پـەیمانی — الدروالیندی— . لــه ناوچـــەو كێـــشوورەكەدا

ئەویش بەناوی — كۆماری ئەفگانستان و بەردەوام بوونی تـا سـاڵی ١٩٣٦ ، ئـەویش بـه دامەزرانـدنی ڕژێمـی — شانـشینی ئەفگانـستان— لـه لایـەن ئـەمیر ئەمانووللە ، تاكوو ساڵی ١٩٧٣ .

ئـەویش بـه ڕووخانـدنی ڕژێمـی شانشینی و ڕاگەیانـدنی ڕژێمـی كۆمـاری بـه پشتیوانی یەكیتی سۆڤیەت لە كێشوورەكەدا .

كـه نـاوی پایتەختەكـەی شـاری —كـابوول—ه و ژمـارەی دانیـشتوانەكەی ،٣,١٤٣,٠٠٠ ملیـۆن كەسـه . هــەروا ژمــارەی دانیــشتووانی وولاتەكــەی، ٢٧,٧٥٥,٠٠٠ ملیـۆن كەسـه . هـەروا ڕووبـەری وولاتەكـەی، ٢٥١,٧٧٢ كیلـۆ مەتر چوار گۆشەیه . هەروا چڕی دانیشتووانەكەی ، ١١١ كـەس لـه یـەك میل

چوار گۆشـەدا . هـەروا نـژادەکانی ، ئەفگانستان ١٤ گرووپی نـژادی جیاوازی تێدایە ئەوانیش :- داری ، بشتۆن ، ئۆزبەکی ، تورکمان ، کورد ، بالووش ، بنجابی . لە وولاتەکەدا .

١٩١٩/٨/٢٤ ڕاپەرینەکەی سوارەتووکەی قەلاًی سەعیات لە دۆلًی مەلا عارەب لە باشووری کوردستان ئەنجامـدرا دژی هێزەکـانی سـووپای بـەرتانیاو لـە ئـەنجام فڕۆکەیـەکی جـەنگی هێزەکـانی سـووپای ئاسمـانی بـەریتانیا خـرا خـوارەوە لەناوچەکەدا .

١٩١٩/٩/٤ گرێدانی کۆنگرەی - سیواس- ی تورکە کەمالیەکان لە باکووری کوردستان ، کە لە ڕۆژانی کۆنگرەکەدا - میجەر نوئیل و ، جەلادەت بەدرخان و ، ئەکرەم جەمیل پاشا - لەگەشتەکەیاندا گەیشتنە شاری - مەلاتیە- ئەم سـەردانە کێشەیەکی زۆری بۆ کەمالیەکان دورستکرد لە بەرپابوونی ڕاپەڕینی کورد دەترسان ، لە بەر ئەوە مستەفا کەمال بڕیاری گرتنی شاندەکەیدا ، کە بەناو خاکی کوردستان دەسووڕانەوە دەرکرد بە دەستگیر کردنیان لە هەرێمەکەدا .

دەستەی نوێنەران لە کۆنگرەی سێواس . لە سالًی ١٩١٩

١٩١٩/٩/١٧ مستەفا کەمال ئەتاتورك لە نامەیەکیدا بۆ فوئاد پاشای ئەندامی پەرلەمان لە ئەستەمبوڵ کە تیایدا دەڵێ:-

وەزیری کاورباری شەڕو وزیری ناوخۆ بوونەتە هاوکاری جینایەتی دامات

فرید پاشای سەرەك وەزیران . ئەوانەش بۆ خنکاندنی دەنگی نەتەوەو نەناسینی کۆبوونەوەی فەرمی – کۆنگرەی سیواس– رووبەروو کردنەوەی کوردو تورك‌و موسڵمانانن لەگەڵ یەکتر لەناو هەوڵی خیانەتدان .

لە هەڵبژاردنی ئەرشیفی تایبەتی ئەتاتورك.بڵاو کراوەی وەزارەتی رۆشنبیری/ لاپەڕە/٧١.

١٩١٩/٩/٢١ کۆتایی هاتنی گەشتەکەی میجەر نوئێل لەباکووری کوردستان لەگەڵ شاندەکەی کوردو گەڕانەوەی بۆ باشووری کوردستان.

١٩١٩/٩/٢٤ مستەفا کەمال ئەتاتورك لە پارێزگای سیواس لە باکووری کوردستان راپۆرتێکی وردی ئارستەی ژەنراڵ – هاربۆرد– ی سەرۆکی دەستەی تووێژینەوەی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمەریکا کرد ، کە تیادا دەڵێت:–

پارچەکردنی ئیمپراتۆریەتی عوسمانی دەبێتە هۆی دروست کردنی شەڕێکی برا کوژی لە نێوان کوردو تورکدا ، بە بەشداری کردن لە پلانی دروست کردنی کوردستانێکی سەربەخۆدا دەردەکەوێ... کوردەکانی پڕ کرد لە هەرێمەکەدا .

ئەو دۆزەی هێناویانەتە پێشەوە هەرچۆنێك بێت ئیمپراتۆریەتەکە هەڵدەوەشێندرێتەوە ، هەروا بۆ بەئەنجام گەیاندنی ئەم بیروو بۆچوونەی خۆیان پارەیەکی زۆریان خەرج کردوو هەموو جۆرە سیخووڕیەکیان تاقیکردۆتەوە ، دژی کوردو داهاتووی کورد لە سەرخاکی کوردستاندا .

١٩١٩/١٠/٤ لە هەڵمەتێکی شۆڕشگێرانی کورد لەناوچەی ئاکرێ لە باشووری کوردستان هێرشیان کردە سەر هێزەکانی سووپای بەریتانیا ، لە ئەنجام – کۆلۆنێل بیل‌و ، کابتن سکۆت– یان کووشت لە نزیك گوندی – بیرەکەپرە – لەناوچەکەدا .

١٩١٩/١٠/٩ رێکەووتننامە لە نێوان سەرەك وەزیرانی فارس‌و وەزیری موختاری بەریتانیا سێر پریس کوکس مۆرکرا ، کە لە زنجیرەیەك گفتووگۆی چڕی بەردەوام ئەم رێکەووتنە گەیاندرا ئەنجام ، کە لە دوو بەش پێك هاتبوو ، بەشی یەکەم:– لەسەرەتایەك‌و شەش مادە ، بەشی دووەم :– لە چوار مادە بەپێی

خواستەکانی بەرژەوەندی هەردوو دەسەڵاتی فارس و بەریتانیادا .

١٩١٩/١٠/١٢ بەرپرسی بەریتانیا – مستەربیل – پلەی دادوەری رامیاری لەشاری موسڵ و دەوورووبەری گرتە دەست ، لە دوای دادوەری رامیاری – لچمەن– کە بۆ کوویت گواسترابووەوە ، مستەر بیل لەگەڵ نەقیب سکۆتی یاریدەدەری دادوەری رامیاری لەشاری عەقرە لە هەموو پارێزگای هەولێرلە باشووری کوردستان سووڕانەوە ، لە پێناو هێوورکردنەوەی بارودۆخەکە ، ئەویش بە هۆی جمووجوڵی شۆرشگێرانی پارێزگاکەدا .

١٩١٩/١٠/١٢ نووسەرو رووناکبیر خاتوو دۆریس لیسینگ لەدایك و باوکێکی ئینگلیز لە تارانی پایتەختی ئێران لەدایك دەبێ... جێگەی ئاماژە پێکردنە کە باوکی لیسینگ فەرمانبەرێکی بانکی ئیمپریالی و دایکیشی پەرستیاربووە. لە ساڵی ١٩٢٥ ئەم خێزانە ئێران بەجێ دێڵن و بەرەو رۆدیسیای باکوور – زمبابۆی ئێستا – دەچن... لیسینگ ژیانی سەرەتایی منداڵی خۆی بەوە وەسف دەکات، بە تێکەڵ بوون لە نێوان ژیانی پر لەخۆشی و ئازاردا لە بەر ئەوەی لە ژیانێکی

کۆڵەمەرگیدا دەژیا.
بەڵام بەهەوڵ و توانای کارکردن و خوێندن بەجۆرێك تام و چێژ لە ژیان وەردەگرێت... هەر وەك دۆریس لیسینگ خۆی دەڵێت :- پێم وایە ژیانی منداڵێتی کۆڵە مەرگانە باشترین رێگاو هۆکار بوونە بۆ دروستکردنی رۆماننووسێکی گەورە، هەرچەندە من لە منداڵیەتیمدا هەستم بەوە نەدەکرد... بەڵام هەر ئەوەش منی بەم رۆژە گەیاندووە.
لەگەڵ ئەوەشدا لیسینگ لە ژیانی خۆیدا بەنووسین لە دەرگای زۆر پرسی و رامیاری و هزری و کۆمەڵایەتی داوە. زۆر ململانێی رۆشنبیریەکان یان بەزاروە نوێیەکەی پێکدادانی شارستانیەکانی نووسیووە و بەهەمان شێوە لە بارەی سیستەمی کۆمەڵایەتی و رەگەز پەرستی زۆری نووسیووە بەر لەوەی دۆریس خەڵاتی نۆبڵ وەربگرێت و چەندین خەڵاتی دیکەی جیهانی لەبواری ئەدەبدا بەدەست هێناوە وەکوو :-
خەڵاتی وڵاتی نەمسا بۆ ئەدەبی ئەورووپی و خەڵاتی شکسپیر لە کۆماری ئەلمانیا و مەدالیای شەرەف شاژن ئەلیزابێت و خەڵاتی شا ئاسنورپاسی ئیسپانی... دوای ئەو هەموو خەڵاتە توانی لەتەمەنی ٨٨ ساڵیدا خەڵاتی نۆبلی /٢٠٠٧ بباتەوە کە بووە مایەی شانازی بۆ سەرجەم ئافرەتانی جیهان.
سەرچاوە :- گۆڤاری دووبەی الثقافیة /٣٠.

١٩١٩/١٠/٢٢ نووێنەری کورد شەریف پاشاو سەید عەبدولقادر ئەفەندی سێ نامەی هاوبەشیان ئاراستەی ئەنجوومەنی باڵای کۆنگرەی ئاشتی لە پاریسی پایتەختی فەرەنسا کردو داوایان کرد ، کە کوردستان دابەش نەکرێت و پارمەتی تورك نەدرێت لەلایەن هێزەکانی سووپای هاوپەیمانان لە سەر خاکی کوردستاندا .

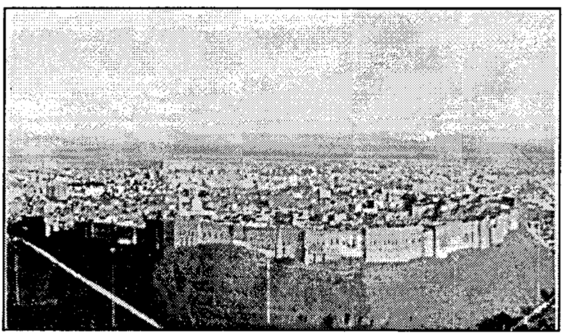
١٩١٩/١٠/٢٦ لە دایك بوونی - محەمەد رەزاشای ئێران- خوێندنی ناوەندی لە سویسرا تەواو کردو لەگەڵ برابچووکی عەلی ، دوای ئەوە گەراوە بۆ ئێران و چووە کۆلێژی سەربازی ، دوای ئەوە لە تەمەنی ١٩ ساڵان فوزیەی کچی مەلیك فوئادی یەکەمی شانشینی وڵاتی میسری خواست و بووە هاوسەری .
شایانی باسە کە شانشین فوئادی یەکەم لە بنەماڵەی محمد عەلی پاشا بووە بەناوی بنەماڵەی خدێووی و لەنژاد کوردن ، کە لەبنەڕەتا خەلکی پارێزگای

دیاربەکری باکووری کوردستان بوونە .

١٩١٩/١٠/٢٧ نووێنـــەری بـــەریتانیا لـــە ئێـــراق – میجـــەرنوئێل – نووسـراوەیەکی ئاراسـتەی سـەرۆکی ئەمـەریکا ویلـسن کردو داوای لێکرد . کە یارمـەتی کـورد بدرێت بە هۆی چەوسانەوەو داگیر کردنـی نیشتمنانەکەیان بە درێژایی ٤٠٠ پێش ئێستا لەلایـــەن ئیمپراتۆریـــەتی عوسمـانی و دەسـەڵاتە یـەك لـە دوای یەکـەکانیادنا لـە هەرێم و کێشووەرەکەدا .

١٩١٩/١٠/٣١ نووێنەری کورد شەریف پاشای خەندان سەردانی شانشینی سوویسرای کرد ، لە پێناو بەشـداریکردنی لـە کۆنگرەی ئـەورووپا لـەبارەی کێـشەی مافـەکانی گەلی کورد ، کە لە لایەن – سەیام ئەدین – پێشوازی لێکرا، کـە یـەکێك بوو لـە تورکە ئازادیخوازەکانی لایەنگیری کورد لە باکووری کوردستان.

١٩١٩/١١/١ لـــە لایـــەن بەرپرســـــانی بـەریتانیا بریـاری کردن دامەزراندنی پارێزگـای هـەولێر درا وەك پارێزگـــا لـــە هـــەموو لایەنـەکانی کاروبـاری بەرێوەبەرایـەتی و کـارگێری لـە پێنـاو هەڵـسووراندنی ئیش و کارە هەمە لایەنەکان لە باشووری کوردستان .

١٩١٩/١١/٨ بڵاو کردنەوەی یەکەم ژمارەی ڕۆژنامەی – پێشکەوتن– لەشاری سلێمانی لە باشووری کوردستان ، کە بۆ ماوەی سێ ساڵ بەردەوام بوو لە بڵاوکردنەوەیدا.

١٩١٩/١١/١٢ وەزیری دەرەوەی رژێمی فارس – نەسرەت دەوڵەت– سەردانی وەزیری دەرەوەی بەریتانیا– کیرزن– ی کرد ، ئەویش بەپێشکەش کردنی یاداشتێك لە بارەی خواستەکان بەنەخشەیەکی شووێنە داواکاریەکانی فارس ، کە زۆربەی داواکانی لە سەر خاکی رۆژهەلاتی کوردستان بوولە ناوچەکەدا .

١٩١٩/١١/١٣ لەنامەیەکی وەزیری دەرەوەی بەریتانیا– لورد کیرزن– بۆ نووێنەری بەریتانیا لە ئێراق– سیر پرس کۆکس – لە بارەی یاداشتەکەی وەزیری دەرەوەی فارس نەسرەت دەولەدا کە دەڵێ:– پێشنیا ری یەکەمی نەسرەت دەوڵەت– پەیووەندی بە دەستکاری کردنی هێڵی سنووری ئێران . لەلای رۆژئاوای وولاتەکەی هەبووە . کە دەبێ بەشێکی گەوورە لە خاکی کوردستانی ژێر دەسەلاتی عوسمانی پێبدرێ و بخرێتە سەر بەشە کوردستانی ژێر دەسەلاتی فارسدا . واتە جگە لە هەرێمی رۆژ هەلاتی کورستان بەڵکوو خواستەکانیان هەرێمەکانی باشوورو باکووری کوردستانیشی هەبووە لە ناوچەکەدا .

١٩١٩/١١/١٤ بەهۆی بەرز بوونەوەی جمووجوڵی جەماوەری ناوچەی ئاکرێ لەباشووری کوردستان و داگیر کردنی لەلایەن هێزەکانی سووپای بەریتانیا ، لە ئاکام بووە هۆی هەڵگیرسانی شەڕ لە نێوانیان لە ناوچەکەدا .

١٩١٩/١١/١٧ وەزیری کاروباری دەرەوەی دەسەلاتی فارس– فەیروز میرزا نەسرۆ–

لەیاداشتێکی بۆ وەزیری دەرەوەی بەریتانیا- لورد کیرزن- دا دەڵێ:- کورد بەسەر ژمارەیەکی زۆر لەخێڵ و هۆز دابەش بوون و لەگەڵ یەکتری ناکۆکن ،و ئەم خێڵانە نەتەوە پێك ناهێنن و ناتوانن یەکیەتی رامیاری دورست بکەن لە ناوچەکەدا ...؟..

١٩١٩/١١/٢٠ نووێنەری کورد شەریف پاشا لە کۆنگرەی ئاشتی لە پاریسی پایتەختی فەرەنسا لەگەڵ - ئۆگۆس نۆبار پاشا- پاشای نووێنەری ئەرمەن رێکەووتنامەیەکیان مۆر کرد ، لەبارەی هاورێیەتی و پەیووەندی کوردو ئەرمەن ، لەپێناو ڕزگار بوونیان لەژێر دەسەلاتی تورك لەرۆژهەلاتو باکووری کوردستان.

جێگەی باسکردنە کە نووێنەری کورد شەریف پاشای خەندان لەم رۆژەدا نامەیەکی بە ژمارە/٦ ئاراستەی بڕێز -کلیمۆنسۆ- سەرۆکی کۆنفرانسی ئاشتی لە پاریسی پایتەختی فەرەنسا کرد ، کە ئەمەی خوارەوەش دەقی نامەکەیەتی:-

ئێمە ئیمزاکارانی ئەم نامەیە ، نووێنەرانی نەتەوەکانی ئەرمەن و کورد ، شەرەفی ئەوەیان هەیە ئەوە بە کۆنفرانسی ئاشتی ڕابگەیەنین کەوا هەردوو نەتەوەی ئێمە ، کە هەردووکیان ئارین ، یەك بەرژەوەندی و یەك ئامانجیان هەیەو ئەمە واتە ئازادی و سەربەخۆییان ، بە تایبەتی بۆ ئەرمەنیەکان .

بە رزگاربوونیان لە دەسەلاتی ستەمکارامەی حکوومەتی تورك و بەگشتی ، هەم بۆ ئەرمەنیەکان و هەم بۆ کوردەکان ، ئازاد بوونیان لە تۆقی کۆمیتەی ئیتحادو تەرەقی ، مە حکوومەتە رەسمیەکان و شاردراوەکان بۆ هەر یەکیان ئەو هێندە شووم بوون .

ئێمە بە تەواوی لە سەر ئەوە رازین کە پێکەوە داوا لە کۆنفرانسی ئاشتی بکەین کوا بە گوێرەی پرنسیپەکانی ناسیۆنالیستی ، ئەرمەنستانێکی

یەكگرتووی سەربەخۆو كوردستانێكی سەربەخۆ بە كۆمەكی گەوورە هێزێك دروست بكرێ . دوای گوێ لێگرتنی لە خواستی هەردوو نەتەوەكان یەك لە دوای یەك ، بۆ ئەوەی كۆمەكی تەكنیكی و ئابووریان لە ماوەی دووبارە بوونیاتنانەوەی پێشكەش بكات .

ئەوەی پەیووەندی بە بەخشینی ناوچە ناكۆكی لە سەرەكان هەیە ، كە لە ناو یاداشتنامەكانی هەر یەكماندا دیاریكراوە كە یەك لە دوای یەك پێشكەش بە كۆنفرانسی ئاشتی كراون و دیاریكردنی هێلكێشانی دواین سنووری نێوان هەردوو دەوولەتی دوا رۆژ هەیە ، ئێمە شێلگێرانە رایدەگەیەنین كە ئێمە بە تەواوی دەچینە ژێر باری بروانامەكانی كۆنفرانسی ئاشتی ، لە پێشا قەناعەتمان بەوە هەیە ، كە بریارەكەی لە سەر بنەوانی دادوەری و مافەوە دیاری دەكرێ.

ئێمە جگە لەوە دووپاتی دەكەینەوە ، كە تەواو رەزامەندین لە سەر رێزگرتنی مافی شەرعی كەمینە نەتەوایەتیەكان لە ناو هەر دوو وولاتدا . بفەرموون بەرێز هەستی رێزگرتووانەی لە هەمووان دڵسۆزانە ترمان قەبووڵ بفەرموون .

بۆ ئەرمەنستان ، ئۆهان جیهانیان ... سەرۆكی شاندی ئەرمەن

.. بۆ كۆنفرانسی ئاشتی ... بۆ نووێنەری كوردستان ، شەریف

...بۆ ئەرمەنستان ... بۆگس نۆبار ... سەرۆكی شاندی نیشتمانی ئەرمەن .

١٩١٩/١١/٢٦ بڵاوكردنەوەی یەكەم ژمارەی گۆڤاری – بەیان – لەشاری سلێمانی لەباشووری كوردستان .

١٩١٩/١١/٢٧ وەزیری كاروباری دەرەوەی بەریتانیا – لورد كیرزن– سەبارەت بەكێشەی كورد لە وەڵامی یاداشتەكەی وەزیری دەرەوەی ئێران ، كە بۆسیر پرسی كوكس نووسیبووی دەڵێ:–

بەپێی ئەو زانیاریانەی بەدەست گەیشتوون ، كە هەموو شاخەكانی دەووروبەری و پارێزگای و رمێ لە رۆژهەلاتی كوردستان لە ژێر دەستی جەردەكانی سمكۆی شكاك دایە... لورد سەبری بەو یاداشتنانە دەهات كە لەبارەی هەلووێستەكانی رژێمی فارس بڵاودەكرانەوە لەهەرێمەكەدا.

١٩١٩/١٢/٣ وێنە كێشی بەناوبانگی جیهانی– ئۆگست رینوار– كۆچی دوایی كرد لە شاری لیموكی باشووری فەرەنسا.

١٩١٩/١٢/٦ یاریدەدەری ئەفسەری رامیاری نوێی بەریتانیا – نەقیب کیرك – سەرکردایەتی هێرشێکی سەربازی کرد بە پەلاماردانی هۆزی سوورچی لە ناوچەی ئاکرێ، بەسەرکردایەتی شێخ رەجەب و لە ئاکامی شەڕی نێوان هێزەکانی بەریتانیاو چەکدارانی هۆزی سوورچی و لە ئاکامدا سەرکەووتنیان بەدەست هێنا بەسەر هێزەکانی بەریتانیا . لە ئەنجام زیاتر لە ٣٠٠ کووشتارو بریندایان هەبوو لە ریزی سووپای بەریتانیا.
کە بووە هۆی ئەوەی هێزەکانی سووپای بەریتانیا سووپاکەیان لە ناوچە کە بە هێزبکەن و هێزی دیکە رەوانەی ناوچەکە بکەن و دەستیان کرد بە بۆردومان کردنی پێگەی سوورچییەکان بە فرۆکەی سەربازی و تانگ و زرێپۆش، لەئاکامدا هێزەکانی سوورچی پاشەکشەیان کرد بۆ ناوچەی بارزان و شاخە بەرزەکانی باشووری کوردستان.

١٩١٩/١٢/٢٩ بە هۆی جێبەجێکردنی خواستەکانی – حایم وایزمان – سەرکردەی جوولانەوەی سەهیۆنیزم ، نامەیەکی ئاراستەی سەرەك وەزیرانی بەریتانیا – دیفید لوید جۆرج– کرد لەبارەی باکووری فەلەستین–سەهیۆنی ، ئەویش بەداواکردنی کەنارەکانی ئاوی بەناو عەرەبی بەتایبەتی ئاوی ناوچەی لوبنان و ئوردن لە ناوچەکەدا .

١٩٢٠

١٩٢٠/١/٣ بلاوکردنـــەوەی یەکــــەم چـاپی – مـەم و زیـن – ی نووســـەرو روونـــاکبیری کـــورد لـــە بـــاکووری کوردســتان – ئەحمـــەدی خانی – بەزمانی کوردی و بەپیتی عـەرەبی لەشاری ئەسـتەمبوڵ ، بـەڵام لـە دوای ئـــەوە رژێمـــی شـۆڤینی تـورك هـەمووی کـۆکردەوە و سـووتاندی ئـەوەی لـەناو تورکیـا بەردەسـتی کـەوت ، لەبـەر ئەوەی تەنانەت بەزمانی ڕەسەنی کوردی بوو لە وولاتەکەدا .

١٩٢٠/١/٧ دامەزرێنـەری کۆمـاری تورکیـا مستەفا کـەمال ئـەتاتورك لـە شـاری ئەنکـەرە تەلـەگرافێکی ئاراسـتەی ڕەشـید بـەگی بـرای ئەدهـەمی چـەرکەس کـرد ، کـە لەبەشێکی تەلەگرافەکەدا دەڵێ:– بەدەر لەبابەتەکە دەمەوێ بڵێم:–

ئانزا فۆری سووك و ئینگلیز هـەوڵی جوولـە پێکردنـی ئەوانـە دەدەن، ئـەم برا چـەر کەسـانەمان هاوولاتیـەکی بـەرێزن لـە ئـایین و دەوڵـەتمان. ستایـشی هەموویان دەکەین و دەیانکەینە تاجی سەرمان .

لەراستیدا ئەمڕۆ دووژمنان چواردەووری کوردو تـورك و چـەرکەس و برایـانی دیکـەی ئاینمانیـان گرتـووە . دەسـتان بخەنـە نـاو دەسـتی یـەك لـەپێناو رزگـار کردنی ژیان و ناموسمان ئەمە زەرورەتێکە.

لەوکاتەدا دەسەڵاتی تورکە پاشماوەکانی ئیمپراتۆریەتی عوسمانی لەوپەڕی بێ هێزی و بێ توانا بوون و دەستیان بۆ هـەموو مـل کەچیەك درێژ دەکـرد ،

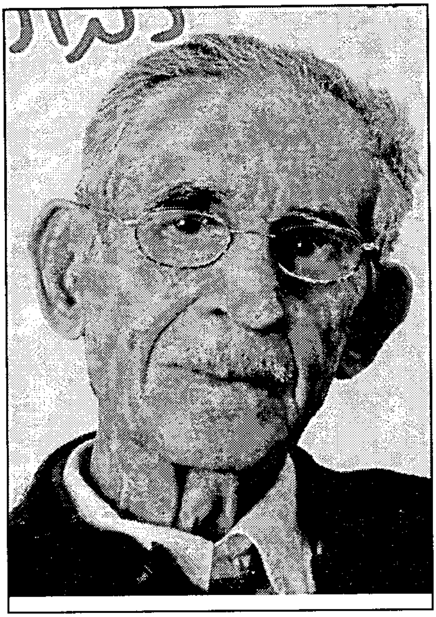
لەپێناو بەهێز کردنی دەسەلاتیان بەتایبەتی لەباکووری کوردستان و ناوچەکانی دیکەی ژێر دەسەلاتیان ... گەر کورد ئەوکات سەربەخۆی خۆی رابگەیاندابایە سەرکەووتنی مسۆگەر بوو لەپێك هێنانی دەوولەتی کوردی لە باکووری کوردستاندا...!.

١٩٢٠/١/١٦ لە دوای دامەزراندنی کۆمەڵەی گەلان لەلایەن وولاتانی هاوپەیمان بە تایبەتی بەریتانیاو فەرەنساو ئەمەریکاو رووسیا ، یەکەم کۆبوونەوەی خۆی گرێدا لەشاری جنێڤدا .

مستەفا کەمال لە گەڵ چەند کەسایەتیەکی کورد لەسالی ١٩١٩

١٩٢٠/١/١٨ شاعرو نووسەری چەوساوەو هەژارانی ناوداری کورد مامۆستا – ئەحمەد مستەفا ناسراو بە – دلزار– لە بنەماڵەیەکی رۆشنبیری شاری شاعرو نووسەران و رووناکبیرانی کورد شاری کویسنجقی ، سەر بە پارێزگای هەولێر لە باشووری کوردستان چاوی بە جیهان هەڵهیناوە لە شارەکەدا .
لە ساڵی ١٩٢٥ دەستی بە خوێندن کردووە لە لای مەلای ئایینی و دوایی خوێندنی سەرەتایی و ناوەندی لە شارۆچکەی کۆیە تەواو کردووە .

دوای ئــەوە لــە ســاڵی ١٩٥٩ پەیوەنــدی کــردووە بــە ڕێکخراوەکــان و دوایــی پەیوەنـدی کـردووە بـە پـارتی کۆمۆنیستی ئێـراق و بەردەوام بـووە لـە کاری پارتایـەتی و لـە پلــەکانی ئــەو پارتــە کــاری کردووە .

دوای ئـەوە لـە سـاڵی ١٩٧٠ لـە شــاری مۆســکۆی پایتــەختی ســۆڤیەت پــەیمانگای زانــستە کۆمەڵایەتیەکانی تـەواو کـردووە و هــەروا لــە ســاڵی ١٩٨٨ لــە شاری سۆفیای پایتەختی بولگاریا لە هەمان پیمانگا خوێندوویەتی .

هـەروا مامۆسـتا دلـزار ئەنـدام بووە لـە یەکیـەتی نووسـەرو ڕۆژنامەنووسـان و ئەدیبان و چەندین لرێکخراوی دیکەدا .

هەروا چەندین دیوانی شیعری لە ماوەی ژیانیدا بەرهـەم هێنـاوەو بە شـاعیری چەوساوەکان ناوزندە لە کوردستاندا .

تا تەواو بوونی ئەم کتێبە مامۆستا دالـزار لـە ژیـان مـابوو ، بەڵام لـە تەمـەنی ٨٩ سـاڵیدا کـە لـە شـاری هـەولێر نیشتەجێ بـوو کـە بـرا گـەورەی مامۆسـتای نووسەرو ڕۆژنامەنووس کەریم شارەزایە .

١٩٢٠/١/٢٢ بە هۆی سەرکەووتنی کەمالیە تورکەکان لـە شـەڕی ئەنبونۆو لـە ئـەنجامی ئـەو سـەرکەووتنە لـە پاریـسی پایتــەختی فەرەنـسا کۆنگرەیـەك گرێـدرا ، کـە نووێنـەری ئیتالیـا بەشـداری تێدا کـردو داوای دەسـتکاری کردنـی پـەیمانی سیڤەری کرد .

وەك ئـەوەی کە تورکـەکان داوایـان دەکرد ، کـە ئەمـەش بـووە هـۆی گرێـدانی کۆنگرەی هاوچەشن لە لەندەنی پایتـەختی بەریتانیا ، لەگـەڵ ئەوەشدا کورد

ڕۆڵی گرنگیان بینی لەسەرکەووتنی کەمالیەکان...؟.

١٩٢٠/١/٢٨ نووێنەرە نەتەوە پەرستەکانی ناو پەرلەمانی عوسمانی لە شاری ئەستەمبوڵ پرۆگرامێکی /٦ خالیان ئامادە کردبوو ، کە بە ئەنجوومەنی ئەنکەرەو بە پەیمانی نەتەوەیی دادەنرا . کە لەو کاتە کێشەی کورد لەتورکیا لە باکووری کوردستان ببووە یەکێ لەکێشە هەرە گرنگەکانی تورکیا ، هەرچەند لە ناو نەتەوەیی پەیمانی تورك کێشەی کورد پشت گوێ خرابوو لە ناوچەکەدا .

١٩٢٠/١/٢٨ گرنگی دانی رژێمی تورکیا بەپارێزگای کەرکوك کارێکی نوێ نیە لە رامیاریەتی تورکیای دوای هەرەس هێنانی ئیمپراتۆریەتی عوسمانی و دەگەرێتەوە بۆ رۆژانی سەربەخۆیی تورکیا بەر لەساڵی ١٩١٩ -١٩٢٢ کە وویلایەتی مووسڵ لەژێر نەخشەی تورکیادابوو... کە ئەنجومەنی نیشتیمانی تورکیا بریاری بۆ دابوو لە کۆبوونەوەیەکی نهێنی لەم مێژووەدا لەشاری ئەستەمبوڵ کە ناسراو بوو بە - میساقی نیشتیمانی - و لەمانگی /٤/١٩٢٠ ئەنجامی ئەم کۆبوونەوەیە راگەیاندرا بەهۆی پاڵەپەستۆی بەریتانیاو ئەمەریکاو وولاتانی هاوپەیمان نە وازهێنانی لە ویلایەتی مووسل بەرامبەر چەند دەست کەوتێك لەوکاتدا.

سەرچاوە:- تاریخ ترکیا المعاصر - دانانی کۆمەڵە توێژەرێکی سۆڤیەت.

١٩٢٠/٢/٢١ کەسایەتی و سەرکردەی ناوداری کورد - سەید عەبدولقادری شەمزینی - لە شاری ئەستەمبوڵی تورکی چاوی کەووت بە مەندووبی سامی بەریتانیا ، هەر لەو کاتیشدا داخوازیەکانی کوردو کوردستان وباری کوردستانی پێ ڕاگەیاند ، بەهۆی چەوساندنەوە لەژێر رژێمی تورك بە تایبەتی لە باکووری کوردستان .

١٩٢٠/٢/٢٤ مۆرکردنی رێکەووتننامە لە نێوان کوردو ئەرمەن لە باکووری کوردستان ، لە پاریسی پایتەختی فەرەنسا ، لەلایەن نووێنەری کوردو ئەرمەن ، کە شەریف پاشا بەمۆری خۆی رێکەووتنەکەی مۆرکردو بلاوکردەوە بەسەر هەردوو نەتەوەدا.

١٩٢٠/٢/٢٥ سەرەك وەزیرانی بەریتانیا - لوید جورج - لەبەردەمی کۆبوونەوەی ئەنجوومەنی گشتی بەریتانیا رایگەیاندو گووتی :- ، کورد مافی چارەی خۆنووسینی لە سەر خاکی خۆی هەیە لە کوردستان.

١٩٢٠/٢/٢٧ نووێنەری کورد عەبدولقادر شەمزینی لەلای تورك لە رۆژنامەی - ئەل ئیقدام

- وتارێکی لە دژی ڕێکەووتنی کوردو ئەرمەن ، بڵاو کردەوە کە شەریف پاشاو ، ئۆغز پاشا لە پاریسی پایتەختی فەرەنسا مۆریان کردبوو لە سەر ڕێکەوتننامەکە ، لە پێناو کۆتایی پێ هێنانی کێشەی نێوان کوردو ئەرمەن لە باکووری کوردستان .

١٩٢٠/٣/١ لە دوای کۆتایی جەنگی یەکەمی جیهان و ئارام بوونەوەی بارودۆخەکانی پەیووەندی لە نێوان وولاتانی جیهانو ناووخۆی وولاتان - ئەدمیراڵ هۆری - بە شانشینی هەنگاریا - مەژەر هەلبژێردراو ، کۆنت ئستفان بێلن - بە سەرەك وەزیران هەڵبژێردرا، کە ڕژێمی ئەو کاتی مەژەر بە ڕژێمێکی توندڕەو دژ بە هەموو بیروو بۆچوونو جوولانەوەیەکی مرۆڤایەتیو نیشتمانی دادەنرا لەناوچەکەدا .

١٩٢٠/٣/٣ نووێنەرانی هاپەیمانان لە ئەنجامی گفتووگۆی نێوانیان لە ناو کۆمەڵەی گەلان لە شاری ژنێڤ بڕیاری ئەوەیان دا کە ئێراق لە دوای دامەزراندنی بچێتە ژێر ئینتیدابی بەریتانیا.

١٩٢٠/٣/١١ لەو کاتەی کە ئەنجوومەنی راوێژکاری دەووڵەتی هاوپەیمانان رەشنووسی پەیمانی سیڤەریان دا بە دەست شاندی عوسمانی، کورد لە تورکیا لە رادەبەدەر پێی دڵخۆش بوون، هەرچەندە عوسمانیەکان ئەم لاو ئەولایان دەکردو هەنجەتیان هێنایەوە، بەلاّم بێ سوود بوو، و ناچار بوون لە رۆژی ١٩٢٠/٨/١٠ دا پە یمانەکە مۆر بکەن.

جێگەی روونکردنەوەیە کە مادەی /٦٢ لە پەیمانی سیڤەر ئەوەی گرتە خۆ کە زەمینە خۆش بکرێ بۆ دامەزراندنی حووکمێکی ئۆتۆنۆمی لەو ناوچە

کورد نشینەی کە کەوتۆتە رۆژهەلاَتی زێی فوورات و باشووری ئەرمینیا، کە لـە گینـە دابمـەزرێ، بـاکووری سـنووری تـازەی هـەردوو دەوڵـەتی ئێـراق و سوریا، وکورد لە سایەیدا لە رووی رۆشـنبیری و رامیاریـەوە حووکمی زاتیـان هەبێ، بە مەرجێ لیژنەیەکی نێوودەوڵەتی هاوبەش لـە نووێنـەری فەرەنساو بەریتانیاو ئیتالیاو ئێران و کورد ، سەرپەرشتی ئەو کێشانە بکات کە لەمـەر دیـاری کردنـی سـنوورو زامنکردنـی مـافی کەمینـەی ئاسـووری – کلـدانی لـە ئاراداں و هەن.

هەروا لە مادەی /٦٣ لە پەیمانی سیڤەردا، ئەوەی لە خۆ گرتووە کە تورك بە لێنـی ئـەوە بدەن کە دان بە بریارەکـانی ئـەم لیژنەیـە بکـات و جـیٚ بـە جێـی بکـات. بـەلاَم مـادەی /٦٤ لـەوەش زیـاتر هاتۆتـە پێـشێ وهیـوای زۆرتـری خستۆتە بەر کوردان، کە دەرگـای لـە بەردەم ئەگـەری یەکێتیـەك لـە نێـوان ئـەم ناوچە سەر بەخۆیە داو کوردستانی ئێراقدا خستە سەر پشت و دامەزرانـدنی دەووڵەتێکی سەر بەحۆی کورد.

دوای تاقیکردنەوەیـەکی یـەك سـالّی و بـە راوێـژکردنی لـە گـەلّ کۆمەلّـەی نەتەوەکاندا، کـە لـەم ماوەیـەدا ئـەوە هـاتووە کـە دەووڵـەتی هاوپـەیمان رێ لـە هـیچ یەکێتیـەك ئـارەزوو مەندانـەی کوردەکـانی بەشـی باشـووری کورسـتان نـەگرن، کـە بەشـێك لـە وویلایـەتی مووصـل، نـاگرن. لێگـەش بینـی و کـەیف خۆشی کوردان زۆری نەخایاند، چونکە هاوپیمانان رازونیازی خۆیان کردبوو بێ ئەوەی چ حسا بێك بۆ تورك بکەن.

ئا لەو سەروبەندەدا ناکۆکی و کێشەی ناو خۆیی بە پشتیووانی عەشایەری کوردو کۆمەکی سووپای دەووڵـەتی سـۆڤیەتی تـازە کـورە براندوە و بنج بـری کـرد. ئیدی ئـەتاتورك دەسـتی بـە تـالّ بـوو، و سـەرکردایەتی یـاخی بوونێکی نەتەوەیی عوسمانی لە ئەستەمبۆلّ.

ئەنجوومـەنی نیـشتمانی تـورك لـە شـاری ئەنکـەرە لـە ١٩٢١/٤/٢٣ کۆبـۆوەو دامەزرانـدنی حکوومـەتی ئۆپۆزسـیۆنی راگەیانـد. هـەروا ئـەتاتورك کـە دەسـەلاَتێکی دکتاتۆریانـەی زۆری درایـێ، تـوانی رێبـەری و سـەرکردایەتی چەند هێرشێك بکات و دوا سـەنگەری سەربە سولتان لـە نێوو بەرێ و ئەوە بوو لـە مـانگی/١١/١٩٢٢ دا بە لابردنـی سولتان لـە سـەر دەسـەلات راگەیاند. بـەمجۆرە واژووی سـولتان مـەحمودی چـوارەم لـە سـەر پـەیمانی سـیڤەر، بە

نیسبەت رژێمی تازەی تورکیەوە شەرعیەتی نەما.
لە بەر ئەو هۆیە ئەتاتورك هێرشێکی چڕی دژی پەیمانی سیڤەر دەست پێکرد، کەوتە کارکردن بۆ هەڵوەشاندنەوەی و گۆرینی بە پەیمانێکی دیکەی لە بارترو گوونجاوتر بێ لە گەڵ باودۆخی تازەدا. ئەم هەوڵ و کۆششانەی لە ١٩٢٣/٧/٢٤ دا سەری گرت و پەیمانی لۆزان لە ئەنجامی هەلوویستی تووندی تورك و رامیاریەتی دووفاقی ریاکارانەیاند، و جێگەی پەیمانی سیڤەری گرتەوە.
هەرچەندە پەیمانی تازە هەندێ مافی کەمی کەمینەکانی وەك – ئەرمەن و جوولەکەو یۆنانی– گرتە خۆ، بەلاّم کەموو زۆر باسی دەوڵەت یان ناوچەیەکی کوردی سەربەخۆ لە ئارادا نەماو تەنانەت پەیمانەکە بە هیچ جۆرێك – ووشەی کورد – ی نەگرتە خۆ، دەستکەووتی کورد تەنیا ئەوە بوو بە پێی مادەی / ٣٨ و ٣٩ حکوومەت بەلێنی دا، کە پارێزگاری هەموو خەلکی تورکیا بکات، ژیان و ئازادیان بپارێزێ بێ گوێدان بە رێدو وابەستەگی نەتەوەیی و زمان و نەژادو ئاینیان... !...؟.
سەرچاوە:– کورد:– گەلی لە خشتە براوی غەدر لیکراو – دانانی دکتۆر – گوێنەر دێسنەر – وەرگێرانی بۆ کوردی – حەمە کەریم عارف – چاپی دووەم /١٩٩٩.

١٩٢٠/٣/١٢ بەتراریکی مەسیحیکان مارشەمعوونی نووێنەری ئەمەن و ئاینی مەسیحی لە باکووری کوردستانی ژێر دەسەلاّتی رژێمی تورکیا کۆبوونەوەیەکی فراوانی ئەنجامدا ، لە پێناو دیاریکردنی هەلوویستی ئەرمەن ، ئەویش بەهۆی شەڕی نێوان تورك و رووسیای بەلشەفی، ویستی ئەو کۆبوونەوەیە بەلایەنگیری کردنی رووسیاو دژی تورکیا بوو، ئەویش بەنیازی بەدەست هێنانی مافەکانی ئەرمەن لە کۆمارێکی سەربەخۆی ئەرمەنیەکان بەناوی کۆماری ئەرمەنستان لە ناوچەو کێشووەرەکەدا .

١٩٢٠/٤/٦ یاریەکانی پێشبرکێی جامی جیهانی – ئۆڵەمپیات – لە شاری برۆکسلی پایتەختی بەلژیکا ئەنجامدراو بەردەوام بوو تاکوو ٩/١٢ ی هەمان ساڵ لە نیوان یاریزانانی وولاّتانی بەشدار بوو لە یاریەکان لە جیهاندا .

١٩٢٠/٤/١٥ مۆرکردنی پەیمانی – سان ریمۆ– ئەویش لە ئاکامی مۆرکردنی پەیمانی

سایکس – بیکۆ بوو ، ئەویش بەدابەشکردنی ناوچەکە لە نێوان وولاتانی هاوپەیمان ، کە سووریاو لوبنان کەووتنە ژێر ئینتدابی فەرنساو – ئێراق و ڕۆژهەلاتی ئوردن و فەلەستین کەووتنە ژێر ئینتدابی بەریتانیا .

١٩٢٠/٤/١٩ گرێدانی کۆبوونەوەی ئەنجوومەنی بالآی هاوپەیمانان لە شاری سانڕیمۆی ئیتالیا ، کە لەم کۆبوونەوەیە بەریتانیاو ، فەرەنساو، ئیتالیاو ، ئەمەریکا بەشداریان تێداکرد ، ئەویش بە پەسەند کردنی ناوچە ئینتدابیەکانی ژێر دەسەلآتی فەرەنساو بەریتانیا بوو بەتایبەتی لکاندنی باشووری کوردستان و وویلایەتی موسل بە ئێراقی بەرەو دامەزراندن و لکاندنی ڕۆژ ئاوای کوردستان بەسووریا ، واتە دەستکرا بە دابەشکردنی کوردستان ...بەلآم ...؟...!.

١٩٢٠/٤/٢٣ لە کۆبوونەوەی ئەنجوومەنی نیشتمانی مەزن لەلایەن تورکە کەمالیەکان لە شاری ئەنکەرە ، کە ٧٢ نووێنەری کورد لە باکووری کوردستان بەشداریان لەو ئەنجوومەنە کرد ، لە پێناو سەقامگیری بڕیارو هەلوویستی کورد بە دابین کردنی مافی کورد لە باکووری کورستانی ژێر دەسەلآتی تورکە کەمالیەکان .
کە دانیان بەحکوومەتی ئەستەمبوڵ عوسمانی نەناو هەولیان دا عوسمانیەکان بنبڕ بکەن .
کە لەو کاتە مستەفا کەمال بەسەرۆکی تورك هەلبژێردرا...شایانی باسە مستەفا کەمال ئەتاتورك لە پارێزگای سیواس لەگەڵ نووێنەری کوردستان چوونە ئەنکەرەو ئەو پەرلەمانەیان دامەزراند بۆ دەووڵەتی تورك ...ئەی کورد ...؟.

١٩٢٠/٤/٢٣ بە پێی بڕگەو خاڵەکانی پەیمانی سانڕیمۆ ، کە بەشە نەوتی کوردی لەلایەن کۆمپانیای نەوتی ئەڵمانی داگیر گرابوو درایە فەرەنساو کۆتایی بەکێشەی نێوان هاوپەیمانان هات لە ناوچەکەدا .
کە چاوگە نەوتیەکان هەمووی لە سەرخاکیهەرێمی باشووری کوردستان بوو ، بەتایبەتی لە پارێزگای کەرکوك ، بەلآم کێشەی ڕژێمی تورك بەهەڵوواسراوی لە سەر خاکی باکووری کوردستان مایەوە تاکوو ئێستا .

١٩٢٠/٤/٢٤ گرێدانی کۆنفرانسی ئاشتی لە شاری سانڕیمۆی ئیتالیا ، لەپێناو

دۆزینـەوەی چـارەیەکی گوونجـاو . لـە نێـوان سـەرەتای مـافی داگیرکردنـی وولاتـان – حـق الفـتح– کـە دەوولـەتانی ئـەوروپا پێووەریـان ئـەکردو لـە رێکەووتنـە نهێنیـەکانی سـەردەمی جـەنگی یەکـەمی جیهـان و گوونجانـدنی بۆیان .

کـە سـەرەتای مـافی ئازادیو بڕیـاردانی چارەنووسـی گـەلانی ژێـر دەسـتە، بـەپێی وتارەکـەی سـەرۆکی ئەمـەریکا ویلـسۆن ، ئـەویش بـە پێـدانی مافـە ڕەواکانی گەلانی ماف خوراوەکان لە جیهاندا ، بەتایبەتی مافی گەلی کورد لـە باکوورو باشووری کوردستان لەئێراق و تورکیادا .

١٩٢٠/٤/٢٤ بـەپێی بڕگـەو خاڵـەکانی پـەیمانی سـانڕیمۆ ، فەرەنـسا بەفـەرمی وازی لـە ویولایـەتی موسـل هێنـا ، بەبەرامبـەر بـە وەرگرتنـی هەنـدێك لـە ناوچـەی ژێـر دەسەلاتی بەریتانیا . بە بوونی بەش لە کۆمپانیای نـەوتی کـورد لـە باشـووری کوردستان .

کـە لەسـەردەمی سـولتان عەبدولحەمیـدی سـولتانی عوسمـانی بـە هاوکـاری ئـەڵمانیا دامـەزرابوو لـەپێناو دۆزینـەوەی نـەوت لـە باشـووری کوردسـتانی لکێنراو بەئێراقی بەرەو دامـەزراو ، لەشـاری کـەرکوك و ناوچەی کەندیناوەی سەر بە پارێزگـای هـەولێرو بە تایبـەتی لـەو کـات لـە شارۆچکەی خانـەقین لـە ناوچەکانی هەرێمەکەدا .

١٩٢٠/٤/٢٥ ئەنجوومـەنی بـالای هاوپـەیمانان بڕیـاری دامەزرانـدنی یـەك پارچـەیی خـاکی ئێراقیاندا ، کە ئێراق بچێتە ژێـر ئینتـدابی بـەریتانیاو سووریاش بچێتە ژێـر ئینتدابی فەرەنسا ، کـە پێش ماوەیـەك ئـەو بڕیـارە جێبەجێ کرابوولـە لایـەن ئەم وولاتانەدا .

شایانی باسە کە هەردوو وولاتی دامەزراو کە ئێراق ، زیاتر لە ٨٤٠٠٠ هـەزار کیلۆمەتر چوارگۆشەی لەخاکی باشووری کوردستان پێ لکێنراو ، سووریاش زیاتر لە ١٧٠٠٠هـەزار کیلۆمـەتر چوارگۆشـەی لـەخاکی ڕۆژئـاوای کوردسـتان پێ لکێندرا.

جێگـەی باسـکردنە کـە بـاروو دۆخـی ئـەوکات لـە بـارو گوونجـاو بـوو لـە پێداگرتنی کورد لە بە دەست هێنانی مافەکانی لە کوردستان ، نـەك تـەنیا لـە بەشێکی کوردسـتانی داگیر کـراوی ژێـر دەسـەلاتی تـورك و ئێرانـی فـارس و،

هەروا باشوورو رۆژئاوای کوردستانی لکێندراو بە ئێراق و سووریا .
کە عەرەب و تورك خاوەن خاك و کەش و هەوا نەبوون بە پێچەوانەی کورد لە سەر خاکی کوردستان ، کە چی ئەوان بوونە خاوەن دەوڵەتی سنووورداری زەوی و دەسەلآت لە هەموو بوارە جیا جیاکان ، بە تایبەتی لە بواری نەتەوەیی و دەستکەوتنی نیشتیمان بۆیان ، کە تەنیا بە خەون لە هەستیان دەخوولایەوە.
کەچی کورد خاوەنی نیمچە دەسەلآت بوو لە ئیمارەتەکان لە سەر خاکی دێرینی خۆیدا ... ! . بەلآم بە داخەوە سەرکردەکان و سەرکردایەتی کورد نەتەویەکی خۆخۆر بووەو بەرژەوەندی کەسی و بنەماڵەو دەسەلآت و سامانی لا گرنگتر بووە لە کوردو خاکی کوردستان ، لە سەرتای بوونیەوە تا تەواوکردنی ئەم مێژوونامەیە و... ! .
گەر بارو دۆخی بۆ دروستکرابێت بە شەقی زەمانەو شلەژانی باری ناوچەو هەرێم و جیهان بووە ... ئەویش لە ئەنجامی هاتنە پێشەوەی بەرژەوەندی وولآتی هاوپەیمانان لە جیهانـــــدا .

٢٥/٤/ ١٩٢٠ بەرپرسانی بەریتانیا لە ئێراقی دامەزراو چەندین کۆمەلەو رێکخراو گروپی نهێنیان پێك هێنا ، لە پێناو جێبەجێکردنی نیازە گلاوەکانیان وەك:- کۆمەلەی راست بوونەوەی ئیسلامی و ، کۆمەڵەی پاسەوانی سەربەخۆیی- کۆمەلەی لاوان- کۆمەلەی سەردەمی ئێراق- لە ناوچەکەدا .

١٩٢٠/٤/٢٧ نووێنەری کورد شەریف پاشای خەندان دەستی لەکاری فەرمانبەری کێشاوەو رووی لەکارە هەمەلایەنەکانی بەرگری کردن لە تاوان و ئامانجەکانی گەل و نیشتمانەکەی کرد لە باکووری کوردستان.

١٩٢٠/٤/٢٩ هەفتەنامەی پێشکەوتن لە شاری سلێمانی لە باشووری کوردستان بلآوکرایەوە ، کە بۆ جاری یەکەم - میجەر سۆن- سەرپەرشتی دەرچوواندنی دەکرد بۆ ماوەی دووساڵ. لە پێناو گەیاندنی ئەنجامی پەیامەکەیان لە سەر هەرێمەکەدا .

١٩٢٠/٥/١ نووێنەری کورد شەریف پاشای خەندان بۆ جاری دووەم بەناوی کورد سکالآنامەیەکی ئاراستەی کۆنفرانسی ئاشتی کرد لە پاریسی پایتەختی فەرەنسا ، لەگەڵ دوو نەخشەی کوردستان.

١٩٢٠/٥/١١ دەستكرا بە نووسینەوەی ڕەشنووسی پەیمانی سیڤەر کە – مسیۆ ملیدان – نووێنــەری وولاتــە ســووێند خۆرەکــان و بەڕێووەبەرایــەتی حکوومــەتی ئەستەمبوڵی عوسمانی واژوویان لە سەر کرد ، کە بریتی بوون لە – فەرید پاشا وەك ڕاوێژکاری ئەنجوومەنی وەزیران و ، هادی پاشا سەرۆکی ئەرکانی جەنگ و ، ڕەشاد خالیس بەگ ڕاوێژکاری دەرەوە .

لە دوای ئەوە مسیۆ ملیدان بڕیاری کۆتایی دا بە سەرۆك وەزیرانی تورك – تۆفیق پاشا – بە مۆر کردنی پەیمانی سیڤەر ، کە لە بەرژەووەندی کورد بوو لە باکووری کوردستان و دژی ڕژێمی تورکیا بوو لە تورکیا.هەروا لە باشوورو ڕۆژهـەلات و ڕۆژئـاوای کوردسـتان بـوو دژ بـە ئێـران و ئێـراق و سـووریا لـە کێشووەرەکەدا .

١٩٢٠/٥/٢٠ دامەزراندنی یانەی سەرکەووتن لەلایەن کوردە نیشتەجێ بووەکان لە شاری بەغدای پایتەختی ئێراقی دورستکراو لە سەر خاکی کوردستاندا .

١٩٢٠/٥/٣٠ مۆرکردنی ڕێکەووتننامەی وەستاندنی شەڕ لە نێوان تورکیاو فەرەنسا لە شاری ئەنکەرە . کە فەرەنسا هەوڵی جێبەجێکردنی خواستەکانی کۆنگرەی سانرێمۆ دەدا ، ئـەویش بـە مسۆگەر کردنـی دەسـەلاتی لەسـەر شـارەکانی ئەسکەندەرۆنەو حەلەب و دیمەشق و لوبنان و فەلەستیندا .

لەلایەکی دیکە مستەفا کەمال ئەتاتورك هێزەکانی خۆی لەبەرەی ئەرمەنی کـۆکردەوە ، لـەپێناو گەڕاندنـەوەی شـارەکانی بـاکووری کوردسـتان وەك:– ئەرزەرۆم و ، موش و ، وان .

کــە کەوتبوونــە ژێــر دەســەلاتی کۆمــاری ئــەرمینیا ، بــەپێی پــەیمانی ڕانەگەیەنـدراوی سـیڤەر، کـە ئـاواتی مـستەفا کـەمال دوای ئـەوە هاتـە دی بەپشت گوێ خستنی پەیمانی سیڤەرو دابەشکردنی کوردستان.

١٩٢٠/٦/٥ ڕاگەیانـدنی دامەزرانـدنی کۆمـاری – گـیلاف– لـە ئـەنجامی سـەرکەووتنی جەنگەلیـەکان ، بـەلام ئـەو کۆمـارە دوای سـالێك لـەناو بـراو سـەرکردەکەی – میرزا کۆچەك خان– لە شاخی تالش لەلایەن جەندرمەکانی تورك تیرۆرکرا لە باکووری کوردستان.

١٩٢٠/٦/١٧ ڕژێمی شانشینی بەریتانیا بڕیاریدا ، بە دامەزراندنی حکوومـەتێکی عـەرەبی بەناوی ئێـراق ، کـە – سـیر کـۆکس– بـە دادوەری گشتی سـامی بـەریتانیا لـە

ئێراق دامەزرێنرا ، بە تایبەتی بەرەو هەرێمەکانی باشوورو رۆژئاوای کوردستان .

کە ئەویش رۆڵی سەرەکی هەبوو لە بە عەرەبکردنی خاکی کوردستان ، بە هێنانی خێلە رەوەندو بەدووەکانی بیابانی عەرەب ، کە بەکاری سێیەمی بە عەرەبکردن دێت لەووڵاتی نێوان دووزێ ، لە دوای رووخانی رژێمی عوسمانی تورك لە کێشووەرەکەدا .

١٩٢٠/٦/٢٢ لە دوای رێکخستنی شانەو رێکخراوەکان ، یەکەم کۆنگرەی پارتی کۆمۆنیستی ئیران گرێدرا ، لە بەندەری – ئەنزلی – کەدوای ئەوە ناسرا بە ناوی- بەندەر بەهلەوی- لە سەر دەریای قەزوین... کە چەندین لابالی سۆشیالیستی بوون و لەو پارتە یەکیان گرت بەراگەیاندنی پارتی کۆمۆنیستی ئێرانی (توودە) لە ووڵاتەکەدا .

١٩٢٠/٦/٢٣ لە دوای دەست لە کار کێشانەوەی – وسوق ئەلدەولە – لە سەرەك وەزیرانی ئێران ، کە موشیر ئەلدەولە پەیمانیدا بە رەزامەندی وەرگرتن لە بالوێزی بەریتانیا بەپێك هێنانی ئەنجوومەنی وەزیران و کۆبوونەوەی لەگەڵ کردن لە ووڵاتەکەدا .

هەروا لەناو ئەو وەزیرانە موئتەمەن مەلیك و ، مستوفی ممالیك و ، موسەدەق سەلتەنە ، واتە محەمەد موسەدەق و ، موخبیر خاوەنی جەماوەرێکی زۆر بوو لەهەرێمی ئازربایجان ، دوای ئەوە سەرەك وەزیرانی ئێران موشیر ئەلدەولە ، کە رەزامەندی لە بالوێزی بەریتانیا وەرگرت بە رەوانەکردنی شاندێك بۆ شاری مۆسکۆ ، ئەویش لە پێناو وەرگرتنی رەزامەندی لەحکوومەتی بەلشەفی مۆسکۆ ، بە کشانەوەی هێزەکانی لە ووڵاتی فارس ، بە تایبەتی لە رۆژهەڵاتی کوردستانی ژێر دەسەڵاتی ئەوکاتی فارس . ئەویش بە راگرتنی پروپاگەندەی کۆمۆنیستی بەرەو ووڵاتەکەیدا .

لە هەمان کات بەراگرتنی ئەو رێکەووتننامانەی کە بەر لە دامەزراندنی حکوومەت مۆر کرابوون و دوای دەست کردن بە هەڵبژاردنی نوێ لە ئێران ، ئەوانە هەمووی بووە هۆی بەرەو باشکردی پەیووەندی لە نێوان ئێران و ئەمەریکادا .

١٩٢٠/٦/٣٠ بە هۆی شۆرشی بیستی ئێراق لە باشووری کوردستان راپەرین و

خۆپیـشاندان دەسـتی پێکـردو زۆربـەی ناوچـەکانی گرتـەوەو کاردانـەوەی کارێگـەری باشـی هـەبوو ، لـە پێنـاو بـەرز کردنـەوەی هەسـتی نەتـەوەیی و نیشتمانی لە هەرێمەکەدا.

١٩٢٠/٧/٣ کـۆنگرەی بـاکۆی پایتـەختی ئازربایجـانی گـەلانی ڕۆژهـەلات ، لـە ڕۆژنامـەی پراڤدای ڕووسیای بەلشەفی ، بلاوکراوە .

کە نووێنەری کورد لە کۆنگرەکە ڕۆلی بەرچاوی هەبوو لـە شـیکردنەوەی بـاری کورد لە کوردستاندا .

١٩٢٠/٧/١٢ ڕۆژنامەی – دیلی دیل – ی بەریتانی لەم ڕۆژەدا بابەتێکی بلاوی کردەوە لـە سەر باری ئابووری و داهاتەکان ، کە ئەو باجانەی لە گەلانی ئێراق وەرگیراوە بڕی ٠٠٠ر٥٠٠ر١ ملیۆن پاوەند بووە ، کە لە هیچ وولاتێکی دیکە ئەو باجە کۆنەکراوەتەوە لە جیهاندا .

١٩٢٠/٧/٢٤ هێزەکانی سووپای فەرەنسا و بەرپرسانی ئەمیر فەیسەلی سعوودیان لە شاری دیمەشـق دەرکـرد ، بـەهۆی لاوازیو بـێ توانـاو گەنـدەڵی لـە هـەلس و کەوتەکانیدا، لە ئاکام بەرەو دەشتاییەکانی وولاتی ئێستای ئوردون ڕۆیشت ، کە پیاوێکی بەنابانگ لە دەبەنگیدا . کە لە دایك بووی وولاتـی سعوودیەی ئێستا بوو.

جێگـەی ڕوونکردنەوەیـە کـە ئـەمیروو شانـشینەکانی ئێـراق و ، ئـوردن و، سـووریا و ، کووێـت و ، ئیمـاراتی ئێـستای کەنـداو ، خـەلکی ئـەم وولاتانـە نەبوونـە و لـە دایـك بـووی ئـەم وولاتـەش نەبوونـە ، بـەر لـە دامەزرانـدنی ئـەم دەوولەتانـە لـە دوای کۆتـایی هـاتنی جـەنگی یەکـەمی جیهـان و هـەرەس پێهێنـانی ئیمپراتۆریـەتی عوسمـانی ، لـە لایـەن وولاتـانی هاوپـەیمان هێنراونەتە ئەم وولاتانە و کردوویانەتە شانشین لە سەر ئەم وولاتانەدا .

ئـەم کـارەش پەیووەنـدی هـەبوو بـە مـاددەو برگـەو خالـەکانی ، پـەیمانی سایکس – بیکۆ ، و جێ بە جێکردنی لــــە پەیمانی لۆزانی ١٩٢٣/٧/٢٤ دا ، بە دابەشکردنی خاکی گەلانی دیکە ، بە تایبـەتی خـاکی کوردسـتان ... بەلام ... کورد ... ؟ ...! .

١٩٢٠/٨/٢ کەسایەتی ناوداری کورد – حەماغای – کۆیە کۆچی دوایـی کـردو جـەمیل ئاغـای حـەوێزی بـووە حـاکمی شـاری کۆیـەی سـەر بە پارێزگـای هـەولێر لـە هەرێمی باشووری کوردستان ، دوای دامەزراندنی دەوولەتی ئێراق ، جەمیل

ئاغا کرا بەقائیمقامی شاری کۆیە تاکوو ساڵی ١٩٣٢، لە قەزاکەدا .

١٩٢٠/٨/٦ بەرپابوونی ڕاپەڕینی جەماوەری شارۆچکەی بەعقوبەو شارەبان لەهەرێمی باشووری کوردستان ، دژی داگیرکەری هێزەکانی سووپای بەریتانیا لە ئێراق.

١٩٢٠/٨/٩ لە دوای مۆرکردنی تورکیا لە سەر پەیمانی سیڤەر ، بووە هۆی لە دەست دانی ٢,٤٠٠,٠٠٠ ملیۆن کیلۆمەتر چوارگۆشە ، لەو خاکەی کە بە زۆر داگیری کردبوو ، کە ٦٠٠ هەزار کیلۆمەتر چوار گۆشەی بۆماوە لە دوای ڕاگەیاندنی کۆمای تورکیا لەلایەن کەمال ئەتاتورک لە کێشووەرەکەدا .

١٩٢٠/٨/١٠ لە دوای گفتووگۆی بەردەوام کە ئەنجامەکەی گەیشتە مۆرکردنی پەیمانی سیڤەر ، لە لایەن وولاتانی هاوپەیمان لە کۆمەڵەی گەلان ، کە چەندین بڕگەو خالی باشی لە خۆگرتبوو سەبارەت بە مافی کورد ، لەوانە بڕگەکانی ٦٢،٦٣،٦٤ لە ماددەی/٣ لەژێر ناونیشانی کوردستان ، بەلام بە هۆی مۆرکردنی پەیمانی لۆزان پشتگوێ خرا .

ئەویش لە پێناو پاراستنی بەرژەووەندی هاوپەیمانان بەتایبەتی بەریتانیاو ئەمەریکاو فەرەنساو ئەلمانیا ، بە تایبەتی لەسەر خاکی کوردستان.

تقسیم الامبراطوریة العثمانیة بموجب معاهدة سیفر
– Unsal Yavuz, Ataturk imparatorluktan Milli Devlete, (Ankara:1999)

جێگەی ئاماژە پێكردنە كە هۆكارەكانی مۆركردنی پەیمانی سیڤەر لە نێوان هاوپەیمانان ، بە هۆی ئەو گۆڕانكاریانە بوون كە لە دوای جەنگی یەكەمی جیهان سەریان هەڵدا .

لەوانــەش ڕاگەیاندنەكــەی ســەرۆكی ئەمــەریكا – وورود وولــسن – بــوو لــە ١٩١٨/١١/٨ دا ، كــە خــۆی لــە ١٤ خــاڵ دەگــرت ، كــە بەنــدی / ١٢ ی ڕاگەیاندنەكە داوای مافی سەربەخۆیی گەلانی ژێر دەستەی ئیمپراتۆریەتی عوسمانی دەكات ، كە كوردستان یەكێك بوو لەو هەرێم و ناوچەو وولاتانەی كە لە ژێر دەسەلاتی عوسمانیدا بوولە كێشووەرەكەدا .

هــەروا لــەو كاتەشــدا مــۆركردنی پــەیمان لــە نێــوان بــەریتانیاو فەرەنــسا لــە ١٩١٨/١/١٨ دا ، ڕاگەیاندرا ، ئەویش داوای سەبەخۆیی گەلانی ژێر دەستەی ئیمپراتۆریەتی عوسمانی دەكرد ، كە لە هەمان پەیمانیش كورد یەكێك بوو لەو هەرێم و ناوچەو وولاتانەی كە كەوتبووە ژێر دەسـەلاتی عوسمانی لە كیشووەرەكەدا .

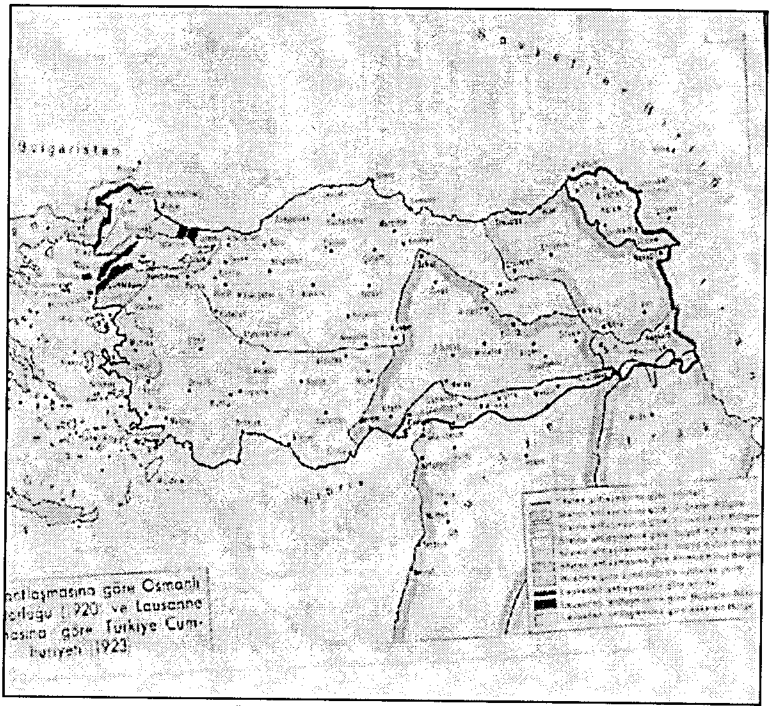
هەروا ئەم گۆڕانكاریانەش ڕۆلی كورد تێیدا بەر چاو بوو لە هەردوو لایەنی شۆڕش و خەبات و ، لە لایەنی دبلۆماسی كە ژەنەراڵ شەریف پاشای خەندان

نووێنەری کورد بوو ، لە کۆنگرەی ئاشتی لە بارەی کورد و ئەرمەن لە گەڵ لایەنە پەیووەندارەکان و هەروا لە کۆنگرەی پاریس و کۆمەڵەی گەلان ، کە توانرا مادەکانی _ ٦٢ ، ٦٣ ، ٦٤ ، – تایبەت بە دامەزراندنی دەووڵەتی سەربەخۆی کوردی تیا مسۆگەر بکات لە پەیمانی سیڤەر لە ١٩٢٠/٨/١٠ دا . ئەویش بە ئامادە بوونی – بەریتانیا ، فەرەنسا ، یۆنان ، ئیتاڵیا ، رۆمانیا ، یۆگسلاڤیا ، چیکسلۆڤاکیا ، پۆڵندا ، بەلژیکا ، یابان – و لە گەڵ بەرپرسانی تورك ، کە لە سەر پەیماننامەی سیڤەر مۆریان کرد . لە گەڵ شەریف پاشای نووێنەری کورد بە مۆرکردنی لە سەر لاپەرەی دیاریکراو لە پەیمانەکەدا . هەروا بە مۆرکردنی نووێنەری ئەرمەنەکانیش بووگس نۆبار لە سەر پەیمانەکەدا .

Map 26. Kurdish Political Enclaves: 1920-75.

پرۆژەی کوردستان لە پەیمانی سیڤەر

نەخشەی بریارلێدراو لە پەیمانی سیڤەر . بەڵام جێبە جێنەکرا

هۆکارەکانی مۆرکردنی پەیمانی سیڤەر ، ئەویش:-

١- لاوازی وبێ توانایی و بە بەرەو هەرەس هێنانی ئیمپراتۆریەتی عوسمانی و شەرمەزاری لە سەر نەکەووتنی لە جەنگی یەکەمی جیهانیدا .

٢- هەوڵە بەردەوامەکانی کورد و ئەرمەن ، لە پێناو چارەسەرکردنی کێشەکانیان و بەرزکردنەوەی داواکاریان لە کۆنگرەی ئاشتی و کۆمەڵەی گەلاندا .

٣- بیروبۆچوونی رامیاریەتی نێوو دەووڵەتی و پشت بەستن بە ئاسایش و ئارامی و دامەزراندنی قەوارەی رامیاری ، کە ئەمەش بووە هۆکارێکی مسۆگەرو بەم هۆکارەش پەیوەندی کرا بە کورد لە پێناو پشتگیری کردنیان .

٤- بەپێی پەیمانی - سایکس ، بیکۆ - بەشێك لە باکووری کوردستان درا بە ڕووسیای قەیسەری دوای ئەوەی کە شۆرشی ئۆکتۆبەر سەرکەوتنی

بەدەست هێنا لە ساڵی ١٩١٧ بووە هۆکاری دروست بوونی پەرژینێك لە نێوان ڕووسیای نویٚ و وولاتانی هاوپەیمان لە لایەك و ، لە لایەکی دیکەش هەوڵی لاوازکردنی تورکیان دەدا .

٥- بەریتانیا هەموو هەوڵەکانی لە پەیمانی سیڤەر ئەوە بوو کە کورد بگاتە ئامانجێك بەرامبەر بەو وولاتانەی کە کوردیان پێوە لکێندراوە یاخوود لەژێر دەسەلاتەکانیاندا بەردەوامن لە داگیرکردن لە ناوچەکە .

٦- بەریتانیا لەوە دەترسا کە ئەمەریکا لە کورد نزیك بێتەوە بەهۆی بوونی چاوگە نەوتیەکانی لە هەرێمی باشووری کوردستان ، بەم هۆکارە هەوڵی بەریتانیا دوورخستنەوەی ئەمەریکا بوو لە هەوڵەکانیدا .

هۆکارەکانی جیٚ بەجیٚ نەکردنی پەیمانی سیڤەر ئەویش :-

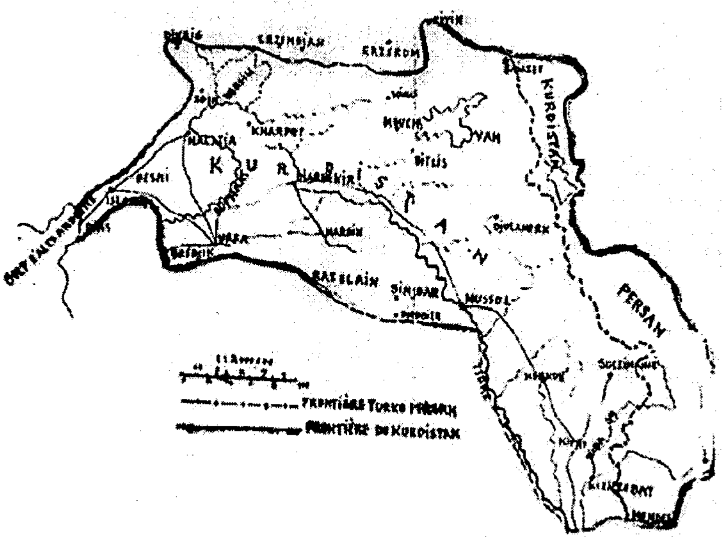
١- لاوازی و پەرت و بڵاوو دژایەتی ناوخۆیی و یەکتری کورد بوو ، بەجیاوازی لە بیروبۆچوون و بە پاراستنی بەرژەوەندی تایبەت لە دەسەلات و سامان ، کە ئەمەش بووە هۆی بەرهاویشتنی هەوڵە دبلۆماسیەکان ، بە تایبەتی لەلایەن نوێنەری کورد – شەریف پاشای خەندان – ، چ لە کۆنگرەی ئاشتی و چ لە گەڵ کۆمەڵەی گەلان و چ لەگەڵ وولاتانی پەیوەندار و چ لە گەڵ دۆستەکانی کورد لە کێشوەرەکەدا .

٢- سەرکەوتنی کەمالیە ئەتاتورکەکان بە شەرکردنیان لەگەڵ یۆنان و بووە هۆی داواکردنی وویلایەتی موسڵ ، بەم هۆکارەو بۆ ئەوەی بەریتانیا بەرژەوەندیەکانی خۆی لەدەست نەدا موسلی پڕ لە چاوگە نەوتیەکان ، بەتایبەتی لە هەرێمی باشووری کوردستان و بەکارهێنانی بیری دروستکردنی دەوڵەتی کورد ، وەك ئامانجێك دژ بە کەمالیە تورکەکان .

هەروا لەلایەکی دیکەش مەترسی کەمالیەکان لە دروست کردنی دەوڵەتی کوردی ، دەستیان لە بیری وویلایەتی موسڵ هێنا لە پەیمانی لۆزان لە ساڵی ١٩٢٣ بەمەرجێك کە دەوڵەتی کوردی لە وویلایەتی دانەمەزرێندرێت و بەندەکانی پەیمانی سیڤەر لە گۆر بندرێت ، ئەوەی بەندن بە ماف پێدانی سەربەخۆیی گەلانی ژێر دەستەی ئیمپراتۆریەتی عوسمانی بەتایبەتی کورد و ئەرمەن لە ناوچەکەدا .

جا لێردا من لە چەندین جێگەی دیکە باسی ئەوەم کردووە کە لەکاتی

سـەركەوتنی كـورد لـە هـەموو قۆناخێـك لـە قۆناخەكانـدا ، كـورد واتـە سەركردایەتی و بەرپرسانی كورد خۆیان بەرپرسیارن لە نەگەیشتنی گەلی كوردستان بەو ئامانجانەی كە قووربانیان بۆ داوە ، ئەویش بە قووربانی كردنی خوێنی گەلی كوردستان لە پێناو بەرژەوەندی سەركردەكانی كورد ، ئەویش لە پاراستنی كورسی و سامان و پارەو بوارەكانی دیكەدا ، بەر لە پەیمانی سیڤەر و دوای پەیمانی سیڤەریش نەك وولاتانی هاوپەیمان و هاوپەیمانەكانیان لە ناوچەكەدا .

كوردستان بين معاهدات سيفر - لوزان - موصل (حسب الوثائق الفرنسية)
HasanYildiz, Fransiz Belgeleriyle sevr- lozan- musul ucgeninde kurtdistan. (Istanbul: 2005) S, 302

١٩٢٠/٨/١٢ هێزە چەكدارەكانی ناوچەی ڕەواندزی سەر بە پارێزگای هەولێر لە هەرێمی باشووری كوردستان هێرشیان كردە سەر هێزو كاربەدەستانی بەریتانیا ، لە ئەنجام كابتن – های – بەرپرسی بەریتانی داگیر كەری خاكی كوردستان بریندار كرا .

١٩٢٠/٨/١٤ شۆڕشگێڕەكانی شارۆچكەی خانەقین و دەوورووبەری لەهەرێمی باشووری كوردستان ، توانیان ناوچەكە ڕزگار بكەن لەژێر دەستی خاوەن كۆمپانیەكانی نەوتی بەریتانیا و فەرەنساو ئێران و پەرەیان بەڕاپەڕینەكەدا لەبواری هێزی چەكداری لە ناوچەكەدا .

١٩٢٠/٨/١٦ هێزە چەکدارە کوردەکان هێرشیان کردە سەر وێستگەی شەمەندەفەری خانەقین ، کە هێزەکانی کۆلۆنێل لاکیتی تیا بوو لە ئەنجام ١٥ چەکداری کورد شەهید بوون .

لەهەمان کات هێرشی هێزەکانی بەریتانیا بەسەرکردایەتی - ب ئەدوارد- ناردە ناوچەکەو لە ئەنجام ٢٠٠ چەکداری کورد توانیان ڕێگە لە هێزەکانی سووپای بەریتانیا بگرن‌و پاشەکشەیان پێبکەن لە ناوچەکەدا .

١٩٢٠/٨/٢٠ لەدوای بەسەرچوونی ماوەیەك لە مۆرکردنی پەیمانی یەکگرتن لە نێوان هەردوو وولاتی مالی‌و سەنیگال ئەو یەکیەتیە بە هۆی بوونی کێە و ململانێ هەلوەشێندرایەوە ، لە وولاتەکانیاندا .

١٩٢٠/٨/٢٠ سەپاندنی پەیمانی سیڤەر بە سەر ڕژێمی تورکیا ، کە سێ بەندی مافی چارەی خۆنووسی بۆ گەلی کوردو کوردستان لەخۆ گرتبوو.

بەلام ڕژێمی نوێی تورکیا بەسەرکردایەتی کەمال ئەتاتورك ئەو کارەی جێبەجێ نەکرد بەئامۆژگاری بەریتانیاو هاوپەیمانان ، کە دەسەلاتی بەریتانیا سەرکردایەتی بیروو بۆچوونەکانی دابەشکردنی کوردستانی گرتبووە دەست لە کێشووەرەکەدا.

١٩٢٠/٨/٢٢ ڕاپەڕینی جەماوەری شارۆچکەی کفری‌و دەوورووبەری لە باشووری کوردستان بەسەرکردایەتی - ئیبراهیم خانی دەلۆ- کاردانەوەی کاریگەری باشی هەبوو ، لە پشتگیری کردنی هەولەکانی شێخ مەحمودی حەفید لەناوچەکەدا .

١٩٢٠/٨/٢٤ لە دوای بەرپابوونی ڕاپەڕینی ناوچەی کفری ، کە ئەنجامی بووە هۆی ڕزگارکردنی شارۆچکەکەو دەوورووبەری ، کە سەر بەپارێزگای کەرکوك لە باشووری کوردستان بوو ، لەلایەن شۆرشگێرە چەکدارەکانی ناوچەکە بەسەرکردایەتی ئیبراهیم خانی دەلۆو وەیسی بەگ لە ناوچەکەدا.

١٩٢٠/٨/٢٤ کۆچی دوایی هونەرمەندی شێووەکاری ئیتال- ئەمادۆمۆدلیانی- لەشاری ئوسکانای ئیتالیادا.

١٩٢٠/٩/٨ دامەزراندنی – ئەنجوومەنی گەلانی ڕۆژهەلاّت لە ، پێناو کارو ڕاگەیاندن – لە شـاری بـاکۆ ، لـە ئـەنجامی گـریّ دانـی کۆنگرەیـەك کـە ئـەو ئەنجوومەنـە بەسـتراوبۆوە بـە لیژنـەی جـیّ بـەجێکردنی ئومەمیـەی شـیوعیەکان ، کـە ڕاگەیاندنەکانی هەمووی بانگەوازبوو بۆ گەلانی ڕۆژهەلاّت و چینەکانی هـەژار لەم وولاّتەو لە جیهاندا .

١٩٢٠/٩/٨ جێگـری دادوەری گـشتی بـەریتانیا لـە ئێـراق – ئارنۆلـد ویلـسن– لـە گـەلّ شـاندێك بـەرەو پارێزگـای هـەولێر لـە باشـووری کوردسـتان بەرێکـەووت ، بەهۆی ئالۆزی باری ناوچەکە و لەپێناو هێوور کردنەوەی بارودۆخەکەدا .

١٩٢٠/٩/١٠ دوای هـەرەس هێنـان و رووخـانی ئیمپراتۆریـەتی عوسمـانی و سـەرکەووتنی شۆرشی بەلشەفی لە ڕووسیاو سەرکەووتنی هاوپـەیمانان و تـەوەری شـەڕکەر و گوونجـانی بـارودۆخێکی نـوێی دابەشـکردنی جیهـان لـە نێـوان وولاّتـانی سەرکەوتوو لە هەموو بوارە جیاجیاکان، بەتایبـەتی لـەو وولاّتانـەی کە بەرەو دامەزراندن هەنگاویان دەنا وەك وولاّتانی عەرەبی لەوانەش – ئێراق و تورکیا و سووریاو ئێران – کە خاکی کوردستان بەرەو دابەشکردن هـەنگاوی دەنا لـە نێـوان ئـەو چـوار دەوولّەتـەو پێکهێنـانی ئـەم چـوار دەوولّەتـە لەسـەرخاکی کوردستان بەگەل و بە خاك لـە گـەلّ نەتـەوە دانیـشتوانە رەسـەنەکانی دیکـەی خاکی کوردستان.

لەوانەش دروسـت بـوون و دەرکـەوتنی ڕێکخـراوی شۆرشـگێری و جـەماوەری دژی ئیستیعمار. کە لە مانگی/٥/١٩٢٠ ڕێکخراوەیەکی رامیاری سـەری هەڵدا کـە پەیوەنـدی بـەهێزی هـەبوو لەگـەلّ – سـووپای سـەوز – کـە دروشمـی تێکۆشان دژی ئیستعمار و دەرەبەگ .

ئەم رێکخراوەیەش لە برژوازی بچووك و کاسبکار و چینی کرێکارو جووتیـار پێك هـاتبوو. سـەرەرای بـوونی بـروای ئیسلام وگونجـانی لـەوکات بەداواکانی کۆمۆنیـستی و بـە چەسـپاندنی یەکـسانی و دادپـەروەری... سـووپای سـەوزیش– ئامـانجی دەرکردنـی ئیمپریـالیزم بـوو لـە ئاسیاو تێکۆشـان دژی هەموو جۆرە بیرووبۆچوونێکی ئیمپریالیزمی بوو لەم کێشووەرەدا.

هەروا سووپای سەوزیش – لە راگەیاندنەکانی چەسپاندنی هاوکاری لە نێوان خـۆیی و سـووپای سـووری سـۆڤیەتی دەرکـردو داوای پێکهێنـانی حکوومەتێکی جەماوەری لەتوریکا دەکرد...ئەم بیرووبۆچونانەش لە تورکیا

جێگەی خۆی کردەوە بە تایبەتی لە باکووری کوردستان.
ئەوەبوو سوپای سەوز. لایەنگرەکانی لە پەرلەمانی نیشتیمانی تورکیا کە ٨٥ نووێنەری هەبوو بەناوی – خەلق زومرسی – کۆمەڵەی میللی – دوای ئەو هەموو رووداوو گۆرانکاریانە لەناو سووپای سەوز کۆمەڵەکە لەمانگی /٦/ ١٩٢٠ دەرکەووتن بەسەرکردایەتی پزیشکێکی بەیتەری – سالح حاجی ئوگلو – کە داوای جێ بەجێکردنی تیئۆری سۆشیالیستی زانستی دەکرد... لایەنگرانی سووپای سەوز پەرەی سەند هەتا لەناو سووپای نوێ رژێمی تورکیا.
دوای ئەو هەموو رووداو گۆرانکاریانە و سەرهەڵدانی جووڵانەوەیەکی بەهێز لەتورکیا چ لە نەتەوەو چ لەبیرووبۆچوونەکان و چینەکانی دیکەی تورکیا بەگشتی و باکووری کوردستان بە تایبەتی، بەهۆی مەترسی دابەشبوونی خاکی کوردستان بەشێووەو شێوازێکی نوێی پر لە مەرگەسات.
لەم کات و ساتەدا کۆنگرەی رێکخراوە کۆمۆنیستیەکان گرێدرا لە مانگی/ ٩/١٠ بە ئامادەبوونی /٣٤ راوێژکار کە نووێنەرایەتی ١٦ رێکخراویان دەکرد... دوای ئەو کۆنگرە پرۆگرام و پەیرەوی ناوخۆی پارتەکەی دارشت لە سەر رۆشنایی ئۆمەمیەتی سێیەم و رێکخراوی کۆمۆنترین لە وولاتەکەدا.
سەرچاوە :– تاریخ ترکیا المعاصر...دانانی کۆمەڵە توێژەنەرێکی سۆڤیەت.

١٩٢٠/٩/١٤ کۆچی دوایی شۆرەسواری ناوداری نەتەوەیی و نیشتمانی و دژەیبیایەتی ئیبراهیم بایز ئاغای مەخمووری... شایانی باسە ئەم کەسایەتیە بەرگری تەواوی لەناوچەی مەخموری سەر بەپارێزگای هەولێر لە باشووری کوردستان دەکرد ، لە بە عەرەبنەکردن و لە زێنەپەرینەوە بۆناوچەی مەخمور .
بەڵام بارودۆخ و کۆچی دوایی ئەو کەسایەتیە ، باری دیمووگرافیای ناوچەی مەخموری گوری و بەعەرەب کردن دەستی پێکرد ، لە لایەن رژێمی نووێی شانشینی ئێراق بەپشتیووانی و یارمەتی بەریتانیا لە قەزاکەدا.

١٩٢٠/٩/١٥ دەست پێکردنی راپەرین لەناوچەی بادینان لە باشووری کوردستان دژی هێزەکانی سووپای بەریتانیا.
١٩٢٠/١٠/١ بنەماکانی یاسای نێوودەووڵەتی دان پێنراو ، کە دەستگیر دەبێ بە بەشێکی جیاواز نەکراو لەیاسای ئەڵمانی . کە هەمان مادده لە دەستووری نەمسادا

هاتیه.

١٩٢٠/١٠/١ دامەزراندنی - های بەریتانی- بەدادوەری گشتی لـه سـەر پارێزگای هـەولێر بە نووێنەری بەریتانیا لە باشووری كوردستان.

السير برسي كوكس لدى اختيار الملك فيصل الاول ملكا على العراق
(١١-٧-١٩٢١)

الملك فيصل الاول

١٩٢٠/١٠/١١ نووێنـەری رامیـاری بـەریتانیا لـە ئێـراق - سیربرسـی كـۆكس- بـۆ یەكەم جار گەیشتە شاری بەغداو دامەزرانـدنی بە نووێنـەری سـامی بـەریتانیا لــە ســەر حكوومــەتی نوێی شانشینی لە ئێراق .

شایانی باسە لە ١٠/٥ هەمان ساڵ هەمووكارێكی پێشوازی لێكردنی بۆ ئامادە كرابوو لە شارەكەدا .

دوای ئـەوە لەلایـەن كەسـایەتی و سـەرەك عەشـیرەتەكان پێـشوازی لێكـراو هـەروا شـاعیرو فەیلەسـوف - جـەمیل سـدقی زەهـاوی - بەوتەیـەك پێشوازی لێكرد.

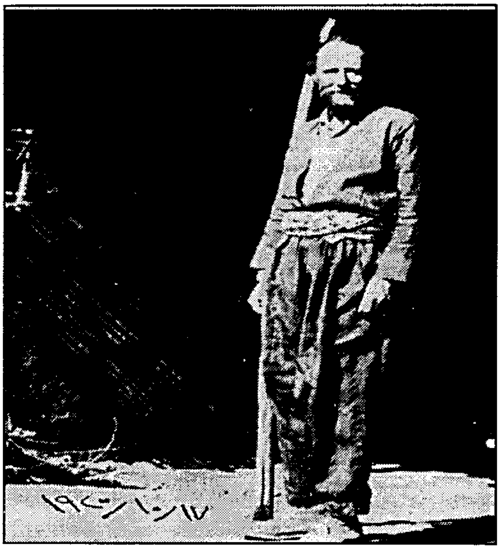
جێگەی ئاماژەیە كە نووێنەری بەریتانیا رۆڵی سەرەكی هەبوو لەهێنانی بەدەیا هەزار خێزانی عەرەب لەبیابانی دوورگەی عەرەبی بۆ ئێراق و بە تایبەتی باشووری كوردستان

لە گەڵ ئەوەشدا ئەنجوومەنی راوێژكاری مەندووبی سامی پێك هاتبوون لە . ١- ئەلسركارتەر- داد . ٢- كۆلۆنێل هاول - دارایی. ٣- میجەر بۆلارد- كار. ٤- مستەر فلبی- ناوخۆیی . ٥- كۆلۆنێل سلیتر- یاردەردەری دارایی. ٦- ئەلمس بیل- سكرتێری رۆژهەلات لە دیووانی ناوبراو پێكراوی بەرینانیا ، كە ئەمانەیە سەركردایەتی كۆكس رۆڵی گرنگیان هەبوو لە باری ئێراق ، هەروا لە ٢٥/١٠/هەمان ساڵ یەكەم كۆبوونەوەیان گرێدا لە شارەكەدا.

١٧/١٠/١٩٢٠ نووسەرو رۆژنامەنووسی بەریتانی - لۆرد كیلبراكین جۆن رایمۆند - چاوی بە جیهان هەلهێناوە. لە ئارلەندەی باكوور ژیانی بەسەر بردووە، دوای ئەوە بروانامەی ماستری لە زانكۆی ئۆكسفۆرد بە دەست هێناوەو دوای ئەوەش لە هەمان زانكۆدا بروانامەی دكتۆرای فەخەری داوەتێ.

جێگەی باسكردنە كە لۆرد كیلبراكین سەرەتا فرۆكەوان بوو لە نێوان ساڵەكانی ١٩٤٠--١٩٤٥ و گەیشتە پلەی نەقیب لە فرۆكەوانیدا، هەروا فرۆكەوانی دەریایی و فەرماندەی هەردوو تیپی ٧١٤ و ٨١١ ی ئەو هێزە.

دوای جەنگی دووەمی جیهان دەستی لە كاری سەربازی هەڵگرت و بووە پەیامنێری ژمارەیەك لە رۆژنامەو گۆڤارەكانی بەریتانیە بەناوبانگەكان، وەك رۆژنامەی - دەیلی میرەر لە نێوان ساڵەكانی ١٩٤٧- ١٩٤٩ داو رۆژنامەكەی

– سەندی تێکسپریس –
لـــە نێـــوان ســـاڵەکانی ١٩٤٩– ١٩٥١دا.
دوای ئـــەوە لـــە نێـــوان ســـــــاڵەکانی ١٩٥١ – ١٩٦٦دا وەك رۆژنامـــــــــەنووس و وێنـــەگرێکی ســـەربەخۆ کـــاری کـــردووەو زۆر بابـــەتی لـــە گۆڤـــارو تەلەفزیۆنـــــــــەکانی بـــەریتانیا و وولاّتـــە یەکگرتووەکانی ئەمەریکا و وولاّتانی دیکە بەرهەمەکانی بلاّودەکردەوە. هـەروا لـــە ســـاڵی ١٩٤٠ ژمارەیـــەك کتێبـــی بلاّوکردۆتـــەوە، وەك –تەنانـــەت بـــۆ سەعاتێکیش بێـت کـە بریتیـە لـە هونراوەکـانی – ئـەوەی دواتـرم پـێ بلـێ– نامەکانی بەرەبەیانی نیوزیلەندا– ژیان وەك لۆردێك – لەگـەڵ چەندین کتێبی دیکەدا.
دوای ئەوە کیابراکین لە ساڵی ١٩٥٣ بووە ئەندامی پارتی لیبرالی و لە ساڵی ١٩٦٦ بووە ئەندامی پارتی کرێکارانی بەریتانیا و نووێنەر لە پەرلەمان. لۆرد کیلبرکین دۆست و عا شقی کوردو کوردستان بووە،
لە ساڵی ١٩٦٦ دووجار سەردانی ناوچە ئازادکراوەکانی کوردستانی کردووە لە هەرێمی باشووری کوردستان و لە ساڵی ١٩٧٥ بۆ ماوەی ١٥ ساڵ ئەندامی کۆمەڵەی دۆستایەتی بەریتانا– کوردبووە.
بەداخەوە ئەم کەسایەتیە رۆناکبیرو دۆستەی کورد لە ٢٠٠٦/٨/١٤ کۆچی دوایی کرد.
تێبینی:– بروانە لاپەرە/٥١٠ لە کتێبی کوردوکوردستان لە بەلگەنامەکانی بە ریتانیا– کەمال مەزهەر.

١٩٢٠/١٠/١٩ لە دایك بوونی گەوورە شاعیری ناوداری نەمساو جیهان – ئارنست هێربیك

- لەشاری شتوکاروی سەر بەهەرێمی نزمایەکانی نەمسا... شایانی ئاماژە پێکردنە کە شاعیری ناوبراو لە ١٩٩١/٩/١١ ، کۆچی دوایی کردووە لە وولاّتەکەیدا .

١٩٢٠/١٠/٢٠ ڕزگار کردنی هەردوو ناوچەی - قانگای و ، دیڤریگ - لە باشووری کوردستان ، لە لایەن هێزە چەکدارە کوردەکان لە ژێر دەستی هێزەکانی سووپای بەریتانیا لە ناوچەکەدا .

١٩٢٠/١٠/٢٠ مۆرکردنی ڕێکەووتننامەی کۆتایی هێنان بەکێشەی نێوان فەرەنساو دەسەلاّتی تورکیا ، ئەویش بە بەجێ هێشتنی ناوچەی - کلکان - لەلایەن فەرنسا بۆ تورکیا لە ناوچەکەدا .

١٩٢٠/١٠/٢٥ مەندووبی سامی بەریتانیا لە ئێراق - پرسی کۆکس- یەکەم ئەنجوومەنی وەزیرانی بە سەرۆکایەتی - نەقیب عەبدولرحمان گەیلانی- لە ئێراق دامەزراند لە شاری بەغدادا .

١٩٢٠/١٠/٢٦ مەندووبی سامی بەریتانیا لە ئێراق- کۆکس- ڕاگەیاندنێکی بۆ هەموو مەزهەب ئایین و تیرەو نەتەوەکانی ئێراق بلاّو کردەوە .
کە بریتانیا گەڕاوەتەوەو حکوومەتێکی نیشتمانی پێك هێناوە لە هەموو گەلانی ئێراقدا.

١٩٢٠/١٠/٢٧ جەماوەری ناوچەی گەرمیان دەستیان کرد بە ڕاپەڕین بەسەرکردایەتی - ئیبراهیم خانی دەلۆ- لەدژی هێزەکانی سووپای داگیرکەری بەریتانیا لە باشووری کوردستان.

١٩٢٠/١١/٢ گرێــدانی یەکــەم کۆبوونــەوەی ئەنجوومــەنی وەزیــران لــە مــاڵی کەسایەتی ناوداری کورد و ئێقی بەرەو دامەزرانـدن ، شێخ نـەقیب گــەیلانی، ئــەویش بــەهۆی نەخۆشی و دەرچوونی لەماڵەکەی بە دەگمەن نەبێت .
دوای ئەوە عەبدولرەحمان نەقیب گـەیلانی وتەیـەکی خووێندنـەوە ، بــە داوا کــردن لــە ئەنجوومــەنی وەزیــران بەراپەڕانـدنی کاروبـاری ئێراقی نوێ ، بەسەرپەرشتی نووێنەری سامی بەریتانیا کۆکس لە ئێراقدا.

١٩٢٠/١١/٧ یەکـەم راگەیانـدنی منـدووبی سـامی بـەریتانیا - کـۆکس - بـوو لـەدوای دامەزراندن و دابین کردنی و ئاگادارییەکان ، ئەویش بە ئاگادار کردنی هەموو گـەلانی ئێـراق ، لـەپێناو دامەزرانـدنی حکوومـەتێکی ئێراقـی بەسەرپەرشـتی بەریتانیا ، لەرێگای کۆنگرەیەکی گشتی گەلی ئێراق... بەڵام مافی کورد تەنیا لەسەر لاپەڕەکان تۆمار دەکرا.

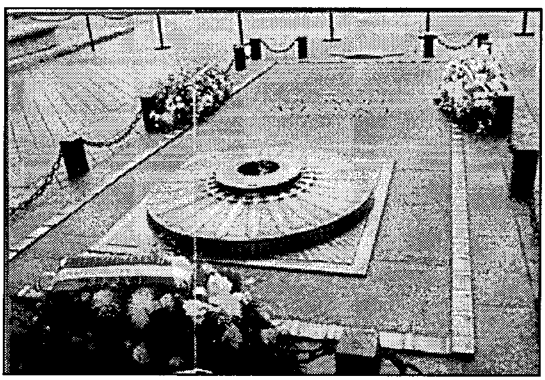
١٩٢٠/١١/٩ بــاوکی پاپــای فاتیکــان پاپــا بینديكتی شانزدەهەم ، لە رێگای بڵاوکردنــەوەی ئاگــاداری . لــە رۆژنامەکانی ئەڵمانیا ، کە سەر بە کاســۆلیکەکان بــوو ، ئــەویش بەدووجار لەپێناو بەدەستهێنانی ئافرەتێکی لێهاتوویۆ ئەوەی ببێ بـە هاوسـەری . بـەپێی هـەواڵی رۆژنامەکـە - بیلــدام زونتــاژ - دووپاتی کردۆتەوە کە جۆزێف رابسینگری باوکی پاپا .
کـە دوو راگەیانـدنی بڵاوکردۆتـەوە بەگـەڕان بـەدوای ژنێـك تـاکوو لـە سـاڵی

١٩٢٠ توانی – ماریا باینتز– بدۆزێتەوەو دوای ئەوە بووە خێزانی ، ئەویش لە راگەیاندنی دووەمی لەگەڵ ماریای دایکی پاپا یەکتریان ناسیی و لەم رۆژەدا بوونە هاوسەری یەکتری ، دوای ئەوەی بەردەوام بوون لە ژیانی هاوسەریەتی بوونە خاوەنی – ٣ – منداڵ یەك لەوانە پاپای ئێستای فاتیکانە .

کە تاکو ئێستا پاپا بینیدیکتی شانزدەهەم ئەو راگەیاندنانەی کە باوکی بڵاوی کرۆدتەوە بەبەردەوامی دەیخوێنێتەوە.

١٩٢٠/١١/٩ لە دوای سەرکەووتنی شۆڕشی بەلشەفیەکان لە ڕووسیای قەیسەری، بە لشەفیەکانی ئەرمەنستان دەسەلاتیان گرتە دەستو کەووتنە ڕاست کردنەوەی هەلەکانی ڕابردویان لە وولاتەکەدا ، هەر ئەو ساڵە ئەلفو بێی تایبەتیان بۆ زمانی کوردی داناو یەکەم کتێبی کوردی بۆ خووێندن لە قوتابخانەکەیان بەناوی – شەمس– بەچاپگەیاند.

١٩٢٠/١١/١٠ بڵاوکردنەوەی پرۆگرامی ڕێنماییەکانی دەستەی کارگێری ئێراق لەلایەن دووەم کۆبوونەوەی ئەنجوومەنی وەزیران بەسەرپەرشتی کۆکس ، کە پرۆگرامەکە لەلایەن – مستەر فلبی– ئامادە کرابوو ، کە لە ١٤ خاڵ پێکهاتبوو ، لە دوای پەسەند کردنی پرۆگرامەکە لە گەڵ چەند دەستکاریەکی ورد وەك یاسایەکی بنەڕەتی رژێمی نوێێ ئێراق دەستگیر بوو پێی تاکوو کۆتایی هاتنی ئینتدابی بەریتانیا لە سەر ئێراق لە ١٩٣٢/١٠/٣ ، ئەویش بەراگەیاندنی سەربەخۆیی ئێراق بەدەرچوونی لەژێر ئینتدابی بەریتانیادا.

١٩٢٠/١١/١١ لە ئاهەنگی یادکردنەوە بە سەر تێپەر بوونی دوو ساڵ بەر کۆتایی هاتنی جەنگی یەکەمی . وەزیری بەرگری فەرەنسا – مسیۆ ماگینۆ – خاوەن هێلی بەرگری بەناوبانگ – هێلی ماگینۆ – لە نێوان فەرەنساو

ئەلمانیا، داوای لە یەکەی سووپا کرد بە هێنانی تەرمی هەشت سەربازی فەرەنسا کە نە ناسراوبن و لە جەنگ کووژرابن و بە بەکۆمەڵ بنێژرێن لە قەلای فەردان، بۆ رێزگرتن لەو کارە پیرۆزەدا چەندین سەربازیان لەوێ ئامادە کرد و بە رێزبوونیان بۆ ئەوەی سلاوی سەربازیان بۆ ئەنجام بدرێت.

لەوکاتەشدا ماگینۆ بە خۆی ئامادە بوو و بچووکترین سەربازی خۆبەخشی دەست نیشان کردوو تاجە گولینەیەکی جوانی دایە دەست بۆ ئەوەی بە ئارەزووی خۆی لە سەر لە تابووتەکانی سەربازە نەناسراوەکان دابنێت و پێووت :- ئەو تەرمەی تاجە گولینەکەی لەسەر دادەنێیت بۆ هەتهەتایە دەبێتە تەرمی – سەربازی وون – واتە دەبێتە هیمای پاڵەوانیەتی یەك ملێۆن وونبووی سەربازی فەرەنسا کە گیانی خۆیان لە پێناو نیشتیمانەکەیان بەخت کرد.

لە دوای ئەکارە نشتیمانپەروەرەیە و چاولێکردنی بەریتانیاو ئەمەریکا لە یادکردنەوەی رۆژی ١١/١١ی هەموو ساڵێك چاویان لە فەرەنساکرد، کە لە ئینکلتەرەوە شاژنی بەریتانیا لە کاتژمێر /١١ لە رۆژی ١١/١١ ی هە موو ساڵێك بە جل وبەرگی سەربازی لە گەڵ شازادەو وەزیرو سەرکردەکانی سەربازی وگەلەکەشتی بەریتانیاو پیاوانی کلێساو نووێنەرانی هەموو وولاتان و جەماوەرێکی زۆر لە شاری لەندەنی پایتەختی بەریتانیا لەبەردەم پەیکەری یادەوەری رێزدەبن.

لەو رێورەسمەدا شاژن بە خۆی تاجە گولێنە لە سەر گۆڕی – سەربازی وون – دادەنێت. دوای ئەو هەنگاوە پیرۆزەی فەرەنسا چەندین وولاتی دیکە لە جیهان روویان تێکرد، وەك یەکییەتی سۆڤیەت و ئەلمانیا وولاتانی دیکە، لەوانەش لە ئێراق، کە لە ساڵی ١٩٦٠ لە لایەن دەسەلاتی کۆماری ئێراق پەیکەرێکی یادەوەری بۆ – سەربازی وون – ی ئێراقی لە ژێر کوانەیەکی گەوورە لە گۆرەپانی شەقامی سەعدوون – فردۆسی ئێتا – دروستکرد.

ئەویش بە مەشخەلێکی داگیرساوی بەردەوام لە ناوە راستی گۆرەپانەکەدا، بەلام ئەو پەیکەرە لە لایەن رژێمی بەعس لە ئێراق رووخێندرا و لە شووێنی ئەوپەیکەرە، پەیکەرێکی گەوورەی دیکەی لەسەر شێووەی گۆرێکی کراوە لە دوو لاوە دروستکرا بە ناوی پەیکەری شەهید لە شاری بەغدای پایتەختی

ئێراق.

سەرچاوە:- www.algeeran.net

١٩٢٠/١١/١٥ مەندووبی سامی بەریتانیا لە ئێراق - بیرسی کوکس- خۆی سەرپەرشتی کارروباری کوردستانی گرتە دەست ، بە جیا لە گەڵ وویلایەتەکانی دیکەی بەغداو بەسەرە ، ئەویش بە هۆی بوونی جیاوازی لە بوارەکانی :- مێژوو زمان و خاک و داب و نەریت و کەلتوور ، لەگەڵ نەتەوەی عەرەبی هاوردەو نیشتەجێ کردنیان لە ئێراق بە زۆری زۆردار بەرەو دورستکردنی دەووڵەتی ئێراق لە هەرێم و ناوچەکەدا .

١٩٢٠/١٢/٣ بەپێی رێکەووتنامەی - ئەلیکسەندەر پۆڵ - ڕژێمی تورکیا پارێزگای قارس و ئەردەهانی خستەوە ژێر دەسەلاتی خۆی ، بەڵام پارێزگای باتۆمی لە دەست داو ، ئاواتی ئەرمەنەکان لە پەیمانی سیڤەر دیاریکرا ، بە لە گۆڕنانی مافەکانی کورد لە باکووری کوردستان .

١٩٢٠/١٢/٩ لە دوای مۆرکردنی پەیمانی سیڤەرو پێدانی شێووەی یاسایی دیاری کرد ، لە رێکەووتنامەی - سان ریمۆ- لە ٤/٢١ ی هەمان ساڵ بە رژێمی ئینتداب ، جا بەپێی ئەو رێکەووتنە ناوچەی وولاتی نێوان دوو زێ - میزۆپۆتامیا - و دوایی ئێراقی دروست کراو لە ژێر ئینتدابی بەریتانیادا .

ئەویش بەپێی راپۆرتەکە لەم رۆژەدا بەدیاری کردنی ماددەی/٦ لە رێکەوتننامەکە ، کە بەندە بەمافی کورد لە هەرێمەکەدا... کە هیچ بڕگەو مادەکە ، کە رێگەگر نییە لە پێش دامەزراندنی دەووڵەتی سەربەخۆی کارگێری کوردی لە هەرێمەکانی کوردستان. ئەویش بەر لە دامەزراندنی وولاتە دامەزرازەکان .

١٩٢٠/١٢/٢٠ سەرکردەی پارێزگای دەرسیم و دەووروبەری - دێرسیمی- لەباکووری کوردستان لەلایەن هێزەکانی سووپای تورک دەستگیر کرا.

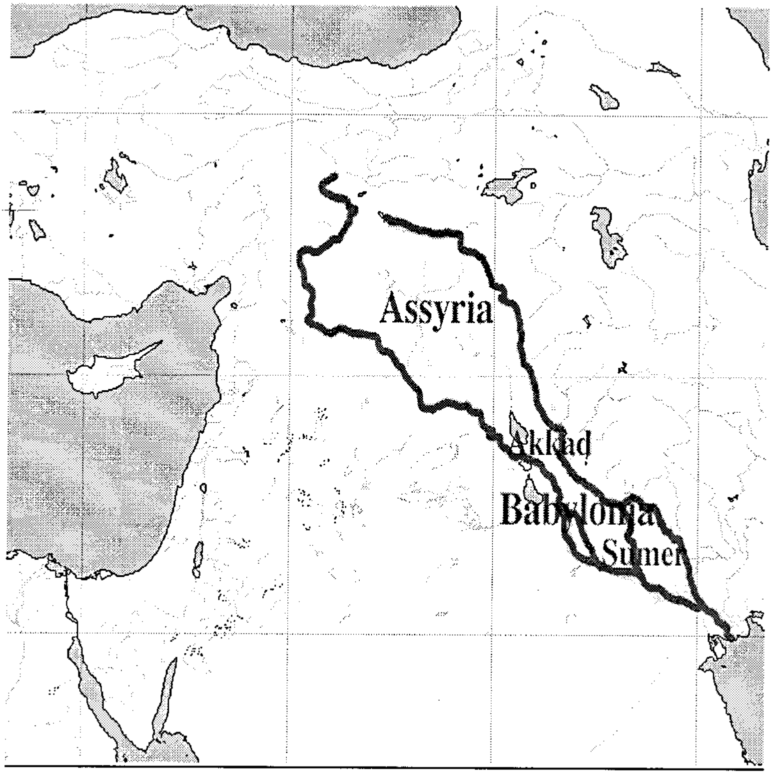
١٩٢٠/١٢/٢٢ بەریتانیاو فەرەنسا گەیشتنە رێکەووتن ، ئەویش بە دارشتنی نەخشەی دیاریکردنی سنووری نێوان سووریاو ، لوبنان و ، فەلەستین و ، ئوردن و ، ئێراق .

ئەویش بەپێی ناوەرۆکی پەیمانی سایکس - بیکۆ ، بەجێ بەجێکردنی سەر لە نوێ لە سەر وێنەی ناوچەدا ، کە لە لایەن هەردوو وەزیری دەرەوەی بەریتانیا - هاودنگ- و فەرەنسی - بیج - ئەنجام درا لەسەر خاکی

ڕەسەنی گەلانی کێشوەرەکە ، بە تایبەتی لە سەر خاکی گەلی کوردستان .

١٩٢٠/١٢/٢٣ ڕابەرو دامەزرێنەری یەکیەتی سۆڤیەت– لینین – دەڵی:–
لەو کاتەی کە ڕووسیا تۆڕێکی چڕ لە مەڵبەندەکانی کارەبا لە وولات دابپۆشێ
بە دامەزراوەکانی تەکنیکی بەهێز ، ئەو کاتە ژێرخانی ئابووری کۆمۆنیستی
دەبێتـە نموونەیـەك لـە ئـەوروپا لـە داهـاتوودا ، نموونەیـەك لـە ئاسـیای
سۆشیالیستی لە داهاتوودا .
لـە دوای راپـەرینی بـەهاری ١٩٩١ ، بـاری کوردسـتانی ئێمـەش زۆر لـەبارو
گوونجـاوە بـۆ بـەکارەباکردنی کوردسـتان ، نـەك شـارو شارۆچـکەو گونـدو
دۆڵەکان ، بەڵکوو هەتا شاخە بەرزەکانی وڵاتەکەمان.

١٩٢٠/١٢/٢٣ مـۆرکردنی ڕێکەووتننامـەی نێـوان فەرەنـساو بـەریتانیا ، کـە هـەردوو وولات
دامەزرێنەری وولاتەکانی سووریاو ئێراق و وولاتانی دیکە بوون لە سەر خاکی
کوردستان .
ئەویش بە مەبەستی چۆنیەتی ڕێکخستنی ئاوی دیجلەو فورات و چۆنیـەتی
بـەکارهێنانی ئاوەکـەی لـە پرۆژەکـانی کـشتووکاڵی ، ئـەویش بـە پێکهێنـانی
لێژنەی تایبەت بە بڕیاری بەریتانیاو فەرەنسا لەم بوارەدا .

جێگەی ئاماژە پێکردنە کە ئێراقی نوێی دروست کراو لە سەر خاکی گەلانی ئێراق بەتایبەتی گەلی کردستان و خاکی کوردستان ، هیچ رووباروو زێیەکی نێودەوولەتی تیا نەبووە ، بە هۆی بوونی دەسەلاتی ئیمپراتۆریەتی عوسمانی ، کە هەمووی لە ژێر دەسەلاتی سنوورەکەی بووە بە کوردستانیشەوە .

بەلام لەدوای دروستکردنی دەوولەتی ئێراق ، بە تایبەتی هەردوو زێی دیجلەو فوورات بوونە زێی نێوودەوولەتی... جگە لە زێیەکانی زێی گەوورەو زێی بچووك ودیالە . کە ئەمانەش بە ناو خاکی کوردستان و لە خاکی کوردستان هەلدەقولێن.

بەلام هەردوو زێی دیالە و زێی بچووك ، لە خاکی ئێران هەلدەقولێن و بە خاکی کوردستاندا دێنە خوارێ بۆناو خاکی ئێراق .

واتە لە ناوەراست و باشووری ئێراق تێ کردنەوەی لە هەردوو زێی دیجلەو فورات ... کە زێی فورات لە شاخەکانی ئارارات لە باکووری کورستان لە

ناوچەی – فوورات سوو – و – موراد سوو – لە ناو خاکی شاری – کیان – دێتــە خــوارێ و مــاوەی ٤٢٠ کیلۆمــەتر بــەناو خــاکی توورکیــادا دەڕوات و دەچـێتەوە نـاو خـاکی دەوڵـەتی سـووریای دروسـتکراو بـە هـەمان شـێووەی ئێراق لە نزیك شاری – جرابلس – لەماوەی ٤٨٠ کیلۆمەتردا .

هەروا لەم نێوانەش سێ لقی لێدەبێتەوە ئەویش – ساچور و بەلیخ و خابوور – و لە تەك شاری – حەسیبە – دەکەوێتە ناو خاکی ئێراق بە درێژی ١٢٠٠ کیلۆمەتر ، کە نزیکەی ١,٥٢ ی درێژی زێیکەیە . لە ناوچەکەدا ، هەروا ئەم زێیــەش بــە باشــی بــەکار نەدەهێنــدرا ، بــەڵام دوای هەڵوەشــاندنەوەی ئیمپراتۆریەتی عوسمانی و دامەزراندنی هەرچوار دەووڵەتی تورکیاو ئێران و سووریاو ئێراق بە هۆی جەنگی یەکەمی جیهان .

ئەم زێیانەش لە نێوان سێ دەووڵەت دابەشکران ئەویش :– تورکیا سووریا و ئێراق بوون ... کە ئەمەش بووە هـۆی گـۆڕینی شـێووەی زێـی فـوورات ، دوای ئـەوە لـە سـاڵی ١٩١٨ بـووە زێیـەکی نێوودەووڵـەتی و بـووە زێیـەکی گـرنگ ، ئـەویش بە سـەر هەڵـدانی کێشە لـە سـەر ئـاوی زێـی فـوورات ، بە تایبـەتی لـە نێوان ئەو سێ دەووڵەتە لە ناوچەکەدا .

هەروا لە ماددەی /٣ ی ئەم ڕێکەووتنە ، کە فەرەنسا هەڵسا بە ئاودێر کردن و پرۆژەئـاو لـە سـەر ئـەو زێیـە ، دەبێتـە هـۆی کـەم کردنـەوەی ئـاوی فـوورات لـە دوای چوونە ناو خـاکی ئێـراق . ئـەویش بە پێك هێنـانی لیژنـەی تایبـەت بـەم کــارە کــشتووکالیە و ئاودێریــە لــە نێــوان ئێــراق و تورکیــا و ســووریا بــە لێکۆڵینەوە لە سەر پرۆژەی فەرەنسادا .

هــەروا دوای دروســتکردنی ئــەم دەووڵەتانــە بــە تایبــت ئێــراق و ســووریا ڕەزامەنیان لە سەر بەندەکانی پـەیمانی لـۆزان ١٩٢٣/٧/٢٤ ، کـرد بـە تایبـەتی بەندی /١٠٩ لە ڕێکەوتننامەکەدا .

١٩٢١

١٩٢١/١/٦ لـە دوای دامەزرانـدنی دەووڵـەتی ئێـراق ، دامەزرانـدنی سـووپای ئێـراق لـە پێکهاتـەکانی گـەلانی ئێـراق ، بەڵام دوای ئـەوە ئـەو سـووپایە بـووە سـووپای دەســەڵاتە یــەك لــە دوای یەکــەکانی ئێــراق ، بــە تایبــەتی لــەدوای کودەتــای بەعسیەکان لە ١٩٦٣/٢/٨ ، کە بووە هێزێکی دژ بەگـەلانی ئێـراق ، بەتایبەتی گەلی کوردو خاکی کوردستان ، تا ڕووخاندنی ڕژێمـی بـەعس لـە ٢٠٠٣/٤/٩ ،

بە هەڵووەشاندنەوەی هێزی سووپاو هێزە ئاسایشەکانی دیکەی ڕژێمی بەعسی لە ئێراق ، لەلایەن دادوەری گشتی هاوپەیمانان – پۆڵ پریمەر – لە ئێراقدا .

١٩٢١/١/١٠ بڵاو بوونەوەی وتاری هەندێ لە وردبوونەوەو سەرنج ، لە سەر باری کورد لە کوردستان لەلایەن – ب –نیکتن– لە گۆڤاری Mercure De Erahce لە پێناو بەرەو چارە سەر کردندا .

١٩٢١/١/٢٤ ئەنجوومەنی ئاشتی وولاتانی هاوپەیمان لە پاریسی پایتەختی فەرەنسا ، کۆبوونەوەو بڕیاری داواکردنی نوێنەری تورکیای بڵاو کردەوە ، بۆ بەشداری کردن لە کۆبوونەوەی داهاتووی ئەنجوومەنەکەدا ، ئەویش لەپێناو یارمەتی دانی ڕژێمی نوێی تورکو چەسپاندنیو بە ئازاردانی کوردو دابەش کردنی نیشتمانەکەیان لە سەر خاکی کوردستاندا .

١٩٢١/٢/٦ هەرێمی ئێرلەندی باشوور سەربەخۆیی خۆی بە جیابوونەوە لە ئێرلەندەی باکوور ڕاگەیاندو ئیرلەندەی باکوور لە ژێر دەسەڵاتی شانشینی بەریتانیا مایەوە تاکۆتایی ساڵی ٢٠٠٩ دا لە کێشووەرەکەدا .

١٩٢١/٢/١٢ گرێدانی کۆنگرەی لەندەن ، بەڵام دوای دوو هەفتە کۆنگرەکە هەرەسی هێنا ، ئەویش بە هۆی هەلوویستی شۆڤێنی نووێنەری ڕژێمی تورکیا– بکر سامی– و گەڕانەوەی نووێنەری تورک بۆ تورکیاو ڕاگەیاندنی هەلوویستیان بەرامبەر بە کۆنگرەی لەندەن.

١٩٢١/٢/١٦ لە دوای دەست کێشانەوەی مشیر دەولە لە حکوومەتەکەی لە ئێران سەیاهدار حکوومەتێکی نوێی لە ئێران دامەزراند ، لە سەر ئەو وەزیرانەی پێشوو ، بەڵام ئەو حکوومەتە چەند ڕۆژێکی خایاندو رووخێندرا . بەهۆی کودەتا بەناوی –حووت– بەپێی ڕۆژنامەی فارسی لە٢/٢١ هەمان ساڵدا .

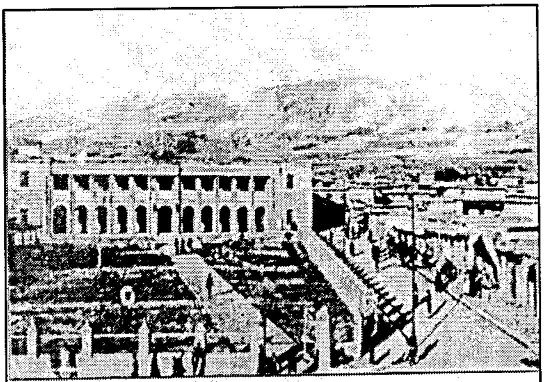
ئەو کودەتایەش زیاتر بووە هۆی بەهێز کردنی دەسەڵاتی شارەزا بەهلەوی لە سەر گەلانی وولاتی فارسی لە ئێران .

بەتایبەتی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستانو مامەلە کردن بە ئارەزووی خواستەکان لە دەسەڵاتدا .

١٩٢١/٢/٢١ بەستنی کۆبوونەوە لە نێوان نووێنەری بەریتانیا– سەن جێمس–و نووێنەری ڕژێمی تورکیا لە لەندەنی پایتەختی بەریتانیا ، لە پێناو دژایەتی کردنی

کورد لـه بـاکووری کوردسـتان و داهـاتوی ناوچـەکە بـەهۆی ترسـی دوا ڕۆژی ڕژێمی تورك لە بەهێز بوونی بزووتنەوەی ڕزگایخوازی کورد لە کوردستاندا .

١٩٢١/٢/٢٢ بـەپێی نووسـراوی سکرتێری منـدووبی سـامی لـه ئێـراق کــۆکس بــه ژمـاره/ ٣٣٣٠ بەنـد بـوو بـه کاروبـاری کـارگێری لـه شـاری سـلێمانی لــه باشووری کوردسـتان ، کــه ئەنجوومـــەنی

شاری سلێمانی لە سەردەمی بزووتنەوەی شێخ مەحمود

وەزیرانی ئێراق بەکۆی دەنگ بڕیاریدا بەژێر خستنە پارێزگای سلێمانی بۆ ژێر دەسەڵاتی ڕژێمی شایەتی لە ئێراق .

ئـەویش بـەهۆی گرنگـی جێگـەو هەڵکەوتـەی جـووگراف شـاری سـلێمانی و بەسـتنەوەی پەیووەنـدی ئـابووری و رامیـاری کـە بـە ئێـراق دەبەسـترێتەوە . ئـەویش بـەداوا کردنـی لەمنـدووبی سـامی بـەریتانیا ، بـۆ ڕەزامەنـدی کـردن لەسەر ئەو بڕیارە بۆ پتەوکردنی داهاتوویی ڕژێمی ئێراق و بەستنەوەی بە وولاّتانی دیکەی عەرەبی و بوونی بە نیشتیمانی عەرەب لە کێشووەرەکەدا .

١٩٢١/٢/٢٢ گرێـدانی کـۆنگرەی ڕۆژهـەلاّتی ناوەڕاسـت ، لـە کاتـژمێر دوانـزەی شـەو کـە لـە قاهرەی پایتـەختی میسر ئەنجامدرا ، بەسـەرۆکایەتی نووێنـەری بـەریتانیا – کیرزن– لەنووسینگەی وەزارەتی دەرەوە ، کە سێ پێشنیاری تیا دیـاریکرابوو ، لەوانە خالی سێیەم :–

لە ناوەند - چرچل - و لە لای چەپ - برسی کۆکس - و لە دواوە
جەعفەر پاشای عەسکەری ، و ساسۆن عەقیل .

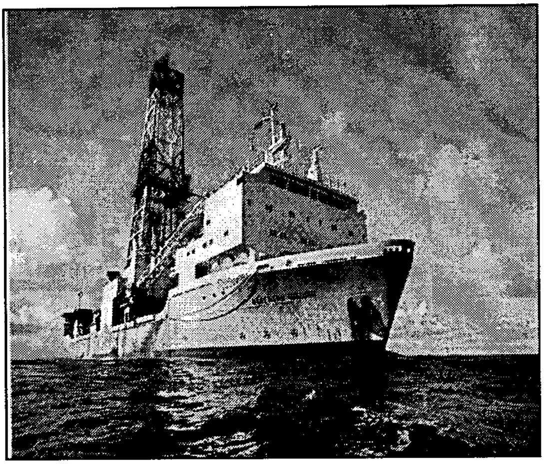
بەڕازامەندی کردنی لە سەر کۆنفدرالی بۆ کورد لەکورستان بە تایبەتی لە باشووری کوردستان. کە ئەو پێشنیارەش لەلایەن وەزارەتی دەرەوەی هیندستان بەرز کرابووەوە . بۆ بڕیار لەسەردان و چارە سەرکردنی کێشەکان لە ناوچەکە بەتایبەتی لە کوردستاندا .

١٩٢١/٢/٢٣ بەردەوام بوونی کۆنگرەی لێژنەی ڕۆژهەلاتی ناوەڕاست لە قاهرەی پایتەختی میسر ، بە سەرکردایەتی - لورد کیرزن - لەسەرئەو سێ خالەی کە لە لایەن وەزارەتی دەرەوەی هندستان بەرزکرابووەوە بە دامەزراندنی کۆنفدرالی بۆ کوردو باری کوردستان بەگشتی لە کێشووەرەکەدا ، کە هەر چەندە تاووتۆی کێشەکانی کورد دەکرا ، کێشەی نوێی دیکە سەریهەڵدەدا ، بەهۆی هەلوویستی ، یەکەم :- وولاتانی هاوپەیمانو ، دووەم :- وولاتانی بەرەو دامەزراندن لە ناوچەکەدا لە سەر خاکی کوردستان.

١٩٢١/٢/٢٥ شارەزا پەهلەوی داوای لە زیائەدینی تەباتەبائی کرد ، بەپێك هێنانی حکوومەتی نوێ ، شا ڕەزاشاش سەرکردایەتی فرقەی فوزاتی گرتە دەستو بۆ یەکەم جار سەرەك وەزیرانی ئێران زیائەدین تەباتەبائی لە گەڵ بالوێزی

بەریتانیا کۆبۆوەو ، داوای لێکرد کە حکوومەتەکەی ناتوانێ کارەکانی ئەنجام بدات گەر ڕێکەووتننامەی ئەنگلۆ- ئێرانی هەڵنەوەشێندرێتەوە... لە هەمان ڕۆژ بالوێزی بەریتانیا ، وەزیری دەرەوەی بەریتانیای ئاگادار کرد ، لەو کۆبوونەوەیەو چی باسکراوەو لەهەمان کات حکوومەتی شانشینی بەریتانیا ڕەزامەندی لەسەر داواکاری ئێران کرد لە وڵاتەکەدا .

١٩٢١/٢/٢٦ گرنگترین ئەو ڕێکەووتننانەی کە لە و پەیوەندیانەی نێوان ئێران و سۆڤیەتدا مۆرکرا، ئەویش بە هاتوو چۆی پاپۆرەکان و بازرگانی ساڵی ١٩٤٠. لە بەشی ١١/ ڕێکەووتنی ١٩٢١دا،

کە مافی وەك یەك بۆ هاتوو چۆی پاپۆرەکانی شەڕو پاپۆرەکانی بازرگانی لە بەر چاو دەگیرا.

هەروا مادەی /١٣ ی ڕێکەووتنی هاتووچۆی پاپۆرەکان وبازرگانی ساڵی/ ١٩٤٠ بە ڕوونی باس لەوە دەکات کە – هەردوو لایەنی ڕێکەووتنەکە، واتە ئێران و سۆڤیەت بە پێی ئەو پرنسیپانەی کە لە ڕێکەووتنەکە ڕایانگەیاندوە کۆکن لە سەر ئەوەی کە تەنیا پاپۆرەکانی ئەو دوو وڵاتەو ئەو پاپۆرانەی وڵاتانی دەرەوە، کە کار بۆ بازرگانی دەکەن و لە ژێر ئاڵای ئەواندا هاتووچۆ دەکەن، بتوانن لە دەریای خەزەردا – قەزوین – هاتووچۆ بکەن.

جێگەی باسکردنە کە دوای هەڵووەشاندنەوەی یەکییەتی سۆڤیەت و سەربەخۆیی وڵاتانی دەرەوەی دەریای خەزەر – قەزوین – کێشەی سوود وەرگرتن لە سەر چاوەکانی ئەو دەریایە، کە گرنگیەکی تایبەتی پەیدا کردوو ئەم دەریایە خاڵی بە یەك گەیشتنی پێنج وڵاتی گرنگ.

واتـە ئێـران، رووسـیای یـەکگرتوو، کازاخستان، تورکمانـستان، ئازربایـنجان، دوای ئـەوە ناوچــەی خــاوەن نــەوتی کەنــداوی فــارس و سـیبیریا، کــە بــە گـەورەترین سەرچـاوەی نـەوت و گـازی جیهـان ناسـراوە. هـەروا یـەکێك لـە کیشەکانی پەیوەندار بەدەریای خـەزەر، چۆنیەتی دیاریکردنی باری یاسایی ئەو دەریایەیە کە ئەم تووخـمانـە لەخـۆ دەگـرن :-

١- کێشەی هاتوو چۆی پاپۆرەکان.

٢- کێشەی کەڵك وەرگرتن لە سەرچاوە زیندوەکلنی ناو دەریا.

٣- کێشەی ژینگە، بۆ وێنە بەرز بوونەوەی ئاستی دەریا.

٤- کیشەی سوود وەرگرتن لە سەر چوە کانزاییەکان.

٥- دیـاری کردنـی سـنوورو ئاسـتی دەسـەلات و دەسـەلاتی دەوولەتـەکانی لیواری دەریای خەزەر – قەزوین – بەسەر ئەو دەریایەدا.

هـەروا دەریـای قەزویـن باریـکی تایبەتـی یاسـایی تایبەتمەنـد بەخـۆی هەبـووە، ئەم دەریایە لەرێگای کەناڵە دەستکردەکانەوە لە رێگـەی ڕووبـاری – ڤۆڵگـا – ی رووسـیا – دەن – دەگاتـەوە ، دەریـای رەش و پالینێـك تـەنیا پاپۆرەکانی لیـواری ئـەم دەریایە مافیـان هەیە هات و چۆی تێدا بکـەن، رێـوو شـووێنەکانی ئێـستای یاسـای نێوودەوولـەتی گـشتی سـەبارەت بـە دەریـای ئـازادو ناوچـە دەریایـەکانی دەوولـەتانی جیهانی ئـازاد ئـەم دەریایـە لـە خـۆ ناگرێ.

کـە سـەرەکیترین سەرچاوەی یاسـایی کـە دەکـرێ لـە ووتووێـژە رامیاریەکانـدا پشتی پێ ببەسترێ، تـەنیا ئـەو رێکەووتن نامانـەن، کـە ئێـستا لـە بەردەست دان. لـە بـەر ئـەوەی لـە پێناسـەی کۆنڤانـسیۆنەکانی ئێـستادا سـەبارەت بـە یاسای دەریاکان دەردەکەوێ ئەوەیە کە دەریـای خـەزەر بـە هـۆی هەڵکەووتـەی جووگرافی ناچێتە خانەی دەریا داخراوو نێووە داخراوەکاندا.

لێـرەدا بەگـشتی سـێ سـیناریۆ سـەبارەت بـە رژێـمی یاسـایی دەریای خەزەر لە ئارادایە ئەویش:-

یەکەم :- کۆنڤانسیۆنی یاسای دەریای ریکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان کە لـە سـالی ١٩٨٢ – unlos – بۆ هـەر وولاتێکـی لیـواری دەریـای خـەزەر – قـەزوین – ئـاوی سـەر زەوی و چـوار چێووەی ناوچـەی تایبـەتی ئـابووری و

رۆخی دەریا لە بەر چاو گیراوە.
لە بەر ئەوەی مادەی/٣ کۆنڤانسیۆن ناوچەیەکی بە پانایی ١٢ میلی دەریایی لە هێلی سەرەکی baseline بۆ ئاوی ژێر زەوی لە بەر چاو گرت و، دەکرێ ١٢ میلی دیکە، وەك ناوچەی تەنیشت بخرێتە سەر ئەو ١٢ میلەی پێشوو – مادەی/٣٣. هەروا بە پێی مادەی/٧ ی کۆنڤانسیۆن دەکرێ ناوچەی تایبەتی ئابووری هەتا ٢٠٠ میلی دەریایی درێژەی هەبێ.
دووەم :– بە پێی ئەو سیناریۆیە، کە ئازربایجان لە هەموو لایەك زیاتر لایەنگیری لێی دەکا، دەریای خەزەر – قەزوین – سنووری ئاوی هەر وڵاتێك لە نێوو ئەو پێنج وڵاتەدا دابەش بکرێ. ئەم سیناریۆیە بە پێچەوانەی رواڵەتە دادپەروەرانەی کە رەنگە بە زیانی هێندێك لە وڵاتان لە پەیوەندی لە گەڵ سوود وەرگرتن لە سەرچاوە هیدرۆکەربۆنی تەواو بێ.
کە یەکێك لەو بابەتانەی کە گرنگی دیاریکردنی چوارچێوەی یاسایی دەریای خەزەر دوو هێندە دەکا، سوود وەرگرتن لە سەرچاوە و کانزاکانی هیرۆکەربۆنە لە دەریایەکەدا.
سێیەم :– بە پێی ئەم سیناریۆیە، چوار چێوەی یان بە شێکی دیاریکراو لە ئاوەکانی لێواری دەریا بۆ هەر وڵاتێك تەرخان دەکرێ و تایبەت بەو وڵاتە دەبێ و ئەویدیکەش بە شێوەی خاوەنداریەتی هاوبەش – res communis –سوودی لێوەر دەگرێ.
خاوەنداریەتی هاوبەش بە دەسەڵات و دەسەڵاتی هاوبەشی نێوان دوو یان چەند دەووڵەت بە سەر ناوچەکەدا دەگووترێ، دوای گرێدانی یەکەم رێکەووتننامەی دەستنیشانکردنی سنووره ئاوییەکانی نێوان ڕووسیاو ئازربایجان بوو لە مانگی ٢٠٠٢/١٠/دا.
هەروا سێ وڵاتی – کازاخستان، ئازربایجان، ڕووسیا لە ٢٠٠٣/٥/١٤ دا، رێکەووتنێکی سێ لایانەیان لە کۆبوونەوەی تایبەت بە نوێنەرانی وڵاتانی لێواری دەریای خەزەر لە شاری ئەلماتی کازاخستان مۆرکرد.
بەم جۆرەو بە سەرنجدان بە درێژایی لێوارەکان و بە سوود وەرگرتن لە هێلی ناوەراست، بەشی کازاخستان ٢٧ ٪ و بەشی ڕووسیا ١٩ ٪ و بەشی ئازربایجان ١٨ ٪ دەست نیشان کرا، واتە بە گشتی چارە نووسی ٦٤ ٪ ی ئاوەکانی دەریای خەزەر – قەزوین – یەکلاکرایەوە لە ناوچەکەدا.

سەرچاوە:- فەرهەنگی رامیاری ئارشی :- ئامادەکردنی - زاهیر محەمەدی و یاسین حاجی زادە - چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە / هەولێر.

١٩٢١/٣/١ لە ناوەندەکانی کۆنگرەی لەندەن هەوڵدرا چاو بە پەیمانی سیڤەردا بخشێندرێتەوە ، لە بارەی بارو دۆخ و کێشەی کوردو ئەرمەن ، ئەویش لەپێناو دابین کردنی ئۆتۆنۆمی بۆ کورد لە کوردستان و دان نان بە مافە سەرەتاییەکانی ئەرمەن لە باکووری کوردستان .

١٩٢١/٣/٥ دامەزراندنی یەکەم کۆمەڵەی سەهیۆنیزم بۆ یەکەم جار لە مێژووی وولاتی نێوان دووزێ ، لە ئێراقی دورستکراو لەلایەن - ئەهروم ساسۆن ئەلیاهۆ- لە شاری بەغدای پایتەختی ئێراقی دروستکراوی نوێی شانشینی لەسەر خاکی کوردستان.

١٩٢١/٣/١١ کۆمیسەری باڵای بەریتانیا- سیر هورای رامبۆلد- لە شاری ئەستەمبوڵی تورکیا ، کە- کیرزن- ی ئاگادار کردەوە بۆئەوەی زانیاری پێبدا لەمەر پەیووەندی کورد لەگەڵ یۆنانیەکاندا .

١٩٢١/٣/١٢ وەزیری مستەعمەراتی بەریتانیا - مستەر ونستۆن چرچل- کۆنگرەیەکی گشتی گرێدا لە بارەی کاروباری رۆژهەڵاتی ناوین لە قاهیرەی پایتەختی میسردا ، ئەوانەی کە بەشداریان لەگەڵ دا کرد - سیرپیرسی کۆکس- نووێنەری مەکتەبی هندو سیرهربرت سمۆیل دادوەری گشتی دامەزراو لە فەلەستین . هەروا زاناو شارەزاکان میجەر لۆرانس و میجەر کلایتۆن لە موخابەراتی سەربازی و رامیاری و مستەر کۆرنوالیس و خاتوو جرترووبل لەموخابەراتی وەزارەتی مستەعمەرات بەشداریان لە کۆنگرەکەدا کرد ، لەئاکام بڕیاریاندا

بەدامەزرانـدنی فەیـسەڵی دەرکـراو لەسـەر دەووڵـەتی سـووریا ، دانـانی بـە شانشین لەسەر دەووڵەتی دروستکراو لە سەر ئێراق هەروا شەریف حوسێن بەشانشین لە سەر ئیمارەتی رۆژهەڵاتی ئوردن لە ناوچەکەدا .

١٩٢١/٣/١٢ گرێـدانی کـۆنگرەی قـاهرەی پایتـەختی میـسر ، لـە پێنـاو دیـاریکردنی چارەنووسـی هەرسـێ وویلایـەتی بەسـەرو بەغـداو موسـل لـە ناوچـەکەدا – میزۆبۆتامیـا – واتـە وویلایـەتی نێـوان دووزێ ، کـە ئـەو کـات دانیـشتووانی کورد لەپارێزگای ئێستای موسل لە ٨٥٪ بوون و ، لە پارێزگای کەرکووك لە ٩٥٪ ی دانیـشتووانەکەی کـورد بـوون . لـەو مـشتوومڕەدا ، کـار بەدەسـتانی بەریتانیاو هاوپەیمانانی بوون بە دووبەش ئەویش:–

یەکەم :– پێرس کۆکس و بیل گۆرنۆ کە دەیان گووت کوردستان بخرێتە سەر ئێراقـی دامـەزراوی نـوێ ، هـەروا بەسـراو بەغـدا بـەناوی خـۆی بمێنێتـەوە ، ئەوەی کە کورد بەرهەلستکاری ناکات لە ناوچەکەدا .

دووەم :– بە سەرۆکایەتی ئەو سای موستەعمەرات – ونستۆن چرچل– بوو ، کـە داوای ئـەوەی دەکـرد . کـە کوردسـتان بکرێتـە کیـانی ڕامیـاری سـەربەخۆو ببێتە ناوبرێك لەنێوان ئێراق و تورکیای ئەوکات لە ناوچەکەدا .

بەڵام بەختی کورد دوای تـەواو بوونی کۆنگرەکە حکوومەتێکی نوێی پارتی پارێزگـاران لەبـەریتانیا سـەرکەووتنی بەدەسـت هێنـا لەهەڵبژاردنـەکانی ئەنجوومەنی گشتی و سەرۆکایەتی بەریتانیا... ئەمـەش بووە هـۆی ئـەوەی کە بڕیارەکانی کۆنگرەی قاهرە ئاوبەئاو بڕوات ... بەڵام ئەو پێشنیارو نەخشەی کـۆنگرەی قـاهرەو کـۆنگرەو لیژنـە تایبەتیـەکانی کۆمەلـەی گـەلان و ڕێکەووتنەکانی ڕژێمـی شانشینی ئێـراق و بـەریتانیا لەسـەر کوردو مافـەکان ، دەتـوانرێ بخرێتـە ژێـر دەسـتی ڕێکخـراوی نەتـەوە یـەکگرتووەکان ، ئـەویش لەپێناو داننان بەکوردو خاکی کوردستان...؟... !.

هـەروا لـەوکات بیرۆکـەی فیـدرالیزم بـۆ گـەلی کوردسـتان زادەی بیرکردنـەوەی مـەلیك فەیـسەل و ئەفـسەرە شـەریفیەکان نـەبوو ، تـاکوو ئێـستاش و بـەڵکوو وەرگێڕانی درێژ بوونەوەی بۆچوونەکانی هەریەك لەپێرسی کۆکس مەندووبی یەکـەمی سـامی بـەریتانیا لەبەغـدا بـوو ، کـە ئـەرکی پێـك هێنـانی دەووڵـەتی ئێراقـی پـێ سـپێردرابوو . لەگـەڵ بێل گرتـۆدی سـکرتێری ڕۆژهـەڵاتی خانـەی

ماندێتی قوناخی پاش كۆنفراسەكە ، لەگەل ئەوەشدا پێش بەستنی ئەم كۆنفرانسە یەكەم ئەنجوومەنی وەزیرانی دامەزراند لە ئێراق بەسەرۆكایەتی عەبدولرحمان گەیلانی ، لەلانی خۆیەوەو بەبێ ڕاوێژكردن لە گەڵ حكوومەتی بە بەریتانیەكان ، ئەویش لە دژی خواستی دانیشتووانی ئەو هەرێمەو ناكۆكی لەگەڵ بەندەكانی پەیماننامەی سیڤەردا. لە ناوچەو كێشووەرەكەدا .

١٩٢١/٣/١٣ سەركردەی ئوردوی ناوەندی ڕژێمی تورك – نورەدین پاشا– فەرمانی بۆهات ، بۆئەوەی ڕاپەڕینی هۆزی قۆچەگیری لە باكووری كوردستان سەركووت بكات... ئەمەش لە تەلگرافێكی نەهێنیدا لەلایەن سەركردەی گشتی هێزەكانی سووپای تورك لەگەڵ سەركردەی ئوردوی ناوەندیدا هات ، كە ڕووداوەكانی ئۆمراینیٚ سەر لە نویٚ سەریان هەڵداوەتەوەلە ناوچەكەدا .
ئەویش لە بەر گرنگی ئەم ڕاپەڕینە دەبیٚ بەرێگای سەربازی چڕو سەختو لەرێگەی سەركردەی سووپای ئەرزنجانەوە دابمركێندرێتەوە.
ئەمەش بەچەند ڕێنماییەكی توندرەوی شۆڤینی نوورەدین پاشا ئەنجامدرا بەرامبەر بە كورد لە باكووری كوردستان.

١٩٢١/٣/١٣ مۆركردنی ڕێكەووتننامە لە نێوان توركیاو ئیتالیا ، كە ئیتالیا لە ناوچەی ئەنادۆل بكشێتەوە بەرامبەر وەرگرتنی چەند دەستكەووتێكی ئابووری لەلایەن ڕژێمی توركیا.

١٩٢١/٣/١٤ ڕژێمەكانی فەرەنساو ئیتالیاو ڕووسیای بەلشەفی نویٚ ، هەلسان بە یارمەتی دانی دامەزرێنەری شۆڤێنی ڕژێمی توركیای نویٚ – كەماڵ ئەتاتورك – بە پێدانی نوێترین چەكو تەقەمەنیو پێداوویستەكانی سەربازی سەردەمی جەنگیو بەرگریدا ، بە پشت گویٚ خستنی كێشەو مافەكانی كورد ، بەپێی بەندەكانی وتارەكەی سەرۆكی ئەمەریكا ویلسون ، لە بارەی كێشەی نەتەوەییونیشتیمانی ، بە لە گۆڕنانی پەیمانی سیڤەر ، لە ژێر دەسەلاتی توركیاو وولاتانی دیكەی ناوچەكەدا.

١٩٢١/٣/١٤ سەركردایەتی رژێمی كەمال ئەتاتورك لە شاری ئەنكەرەی توركیا بڕیاری شەڕی گشتیان لە دژی بزووتنەوەی ڕزگاریخوازی كورد ڕاگەیاند لە باكووری كوردستانی ژێر دەسەلاتی رژێمی نوویێ لە ناوچەكەدا توركیا.

١٩٢١/٣/١٥ لـه کۆبوونـەوەی رامیـاری – سیر پیرسـی کـوکس– دژی نـاوەرۆکی پاراسـتنی ئیـــدارەی ڕۆژهـــەڵاتی ناوەڕاســـت وەســـتاو گـــووتی:– پارێزگـــای کـــەرکوك و سـلێمانی و ناوچـەکانی بـاکووری موسـل و موسـل بەشـێکی جیـا نەکـەرەوەی ئێراقی نوێن و کەچی زۆربەی دانیشتووانی کوردن و زیـاتر لـه ٨٥٪ پێك دێنن .. بەڵام ..؟ ..!.

١٩٢١/٣/١٦ مـۆرکردنی ریکەووتننامـه لـه نێـوان ڕژێمـی نـوێی تورکیـاو ڕووسـیای بەلـشەفی نویێ ، کە ئەنجامەکەی بووە هۆی داگیر کردنی باکووری کوردسـتان و بـه تـورك کردنی کـورد ، کـه بـووە پاداشـتی کردنـی تورکیا لـه لایـەن ڕووسـیای بەلـشەفی ئەوکات .

ئەویش بە پێشکەش کردنی چەك و تەقەمـەنی بۆ تورکیا بـە ٣٩ هـەزار پارچـە چەك و ٦٣ ملیۆن فیشەك و ٥٤ تۆپ و ٢٠ هەزار ماسکی دژ بە کیمیاوی بوون ، کە ڕووسای بەلشەفی کۆمۆنیستی نویێ ، یەکەم وولاتی گـەورەی جیهـان بـوو ، کـه دانبنـێ بـه ڕژێمـی تـورکی شـۆفێنی و بـه کۆمـەڵ کـوژی کـوردو ئەرمـەن لەباکووری کوردستان ...؟. ئەم پیمانەش تاکوو ئێستا کاری پێدەکرێت .

جێگەی ڕوونکردنەوەیە کە لە دوای ئارام بوونـەوەی بارو دۆخ و رێکـەووتن لـه سـەر ئامانجـە ستراتیژیەکان ، بـه تایبـەتی لـه نێـوان ڕژێمـی نـوێی تورکیـا و یەکیەتی سۆڤیەتی نـوویێ ... کۆنگرەی پـەیمانی هاوکاری و برایـەتی لـه نێـوان تورکیـاو سـۆڤیت لـه ١٩٢١/٢/٢٦ لـه شـاری مۆسـکۆی پایتـەختی سـۆڤیەت گرێدرا.

ئەویش بە ئامادە بوونی نوێنەری تورکیا بە سەرۆکایەتی وەزیـری ئابووری – یوسـف کـەمال بـەگ ... لـه هـەمان کـات کۆمارەکـانی ئـەرمینیا و ئازربایجـانی سـۆڤیەتی بەشـداریان لـەو کۆنگرەیـە کـرد ...کـه لـه ٣/١٦، ڕێکەووتنەکـەیان مۆرکرد .

ئەو ڕێکەووتنـه کـه لـه پێشەکیەك و ١٦ مـاددەو ٣ پاشـکۆ پێـك هـاتبوو ،دوای ئەوەش ڕێکەووتنێکی دیکـه لـه نێوانیـان لـه ١٩٢١/٣/٢٨ مـۆرکرا . ئـەویش بـه گۆرینەوەی دیلەکان لە نێوانیاندا .

ئـــەم پـــەیمان و ڕێکەووتنـــەش بـــووە هۆکـــارێکی گـــرنگ بـــۆ تورکیـــا چ بـــه بتەووکردنی دەسەڵات و چ بە پاراستنی سنوورەکانی نێوان ڕووسیا و تورکیا

و، لەوەش گرنگتر ، گەمارۆ دانی جوولانەوەی ڕزگاریخوازی کورد لە باکووری کوردستان و ناوچەکانی دیکەدا ، لە هەردوو لایەنی دەوڵەتی سۆڤیت و تورکیدا ... کە سۆڤیەتیش ئەم یارمەتیانەی پێشکەش بە ڕژێمی تورکیا کرد ...هەروا .

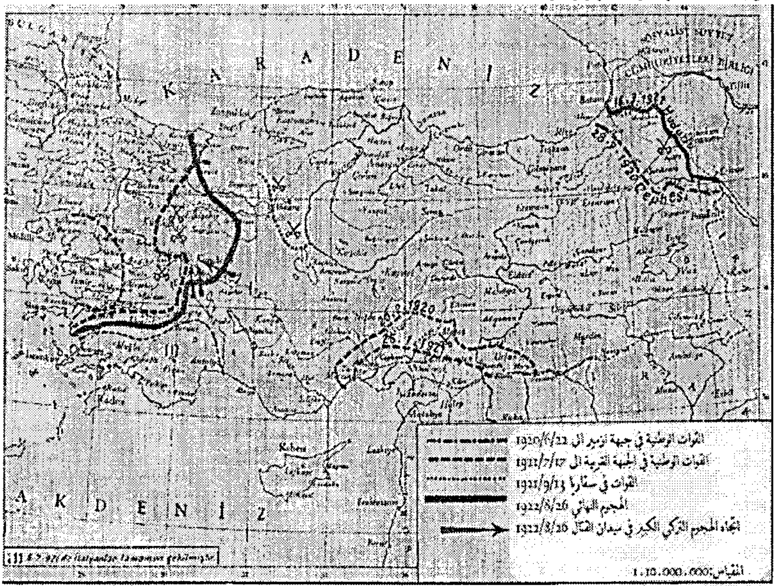
١٩٢١/٣/٢٣ دەسەڵاتی نوویێی ئەرمەنستان بڕیاریدا ، کە خووێندن لە هەردوو قۆناخی سەرەتایی و ناوەندی بەزمانی دایك بێت ، بەتایبەتی بۆ گەلی کوردو دانیشتووانەکان لە وولاتەکەدا ... شایانی باسە کۆماری ئەرمینیا زیاتر لە ١٧٠٠٠ هەزار کیلۆمەتر چوار گۆشەی لەخاکی کوردستان بە وولاتەکەی لکێنراوە ، بەتایبەتی پارێزگای یەریڤان و دەوورووبەری لە ناوچەککانی دیکە بەپێی پەیمانی لۆزانی ١٩٢٣/٧/٢٤دا لە لایەن هاوپەیمانانداا .

الفريق جعفر العسكري

١٩٢١/٣/٢٥ لە ناوەندی کۆنگرەی قاهیرە ، وەزیری بەرگری ڕژێمی کاتی ئێراق جەعفەر عەسکەری داوایەکی ئاراستەی شانشین فەیسەڵ کرد، بەپێی ڕێکەووتنی لەگەڵ – چرچل ،و، کۆکس– بەپێکهێنانی سووپای نیشتمانی ئێراق بەم شێووەیە ، کە سووپاکە لە ٢٤ فەوجی پیادەو ٦ کەتیبەی ڕەشاش لەگەڵ پێداویستیەکانی دیکە وەك لاسکی و تەلەفۆن بۆ سووپای ڕژێمەی لە ئێراقدا .

١٩٢١/٣/٢٥ هەردوو سەر کردەو رووناکبیری کورد – ئەمین عالی بەگو ، کورەکەی جەلادەت بەگ – لە بالوێزخانەی بەریتانیا لە شاری ئەستەمبوڵ لەگەڵ لێپرسراوانی رامیاری بالوێزخانەی بەریتانیا کۆبوونەوەو پێیان گوتن:– کۆمەلەی تەعالی کورد– پەیووەندیو هاوکاری لەگەڵ یۆنانیەکان دا هەیەو دژی تورکەکان کار دەکەن ، ئەویش لەپێناو بەدەست هێنانی نیازەکان ، بەڵام ئەو بیروو بۆچوونە بەتووندی رەتکرایەوە لەلایەن ئەمین عالی بەگ ، کە لەلایەن

تورکەکان بڵاوکرابووەوە.

الأوضاع العامة للجبهة الوطنية

١٩٢١/٣/٢٨ لە بابەتێکی مێژوو نووسی ڕووسی – چەتۆیف – نووسیویەتی و دەڵێ:– کاتێك سووپای سووری سۆڤیەتی ملەی سپیتاکی گرت و بە دوای هێزەکانی داشناکدا بەرەو گوندی کوردنشینی یاجب پێشڕەوی کرد . دانیشتووانی کورد و ئەرمەن بەهانای سووپای سوورەوە چوونلە ناوچەکەدا .

سەرەڕای بەفرو سەرما ، کە ڕێگەیان بۆسووپای سووری سۆڤیەت لەبەفر پاك دەکردەوە ... هەروا نووسەر دەڵێ :– پاشان نووسەر کۆمەڵە ناوێك دەنووسێ . کە پێشڕەوی چاوساخی سووپای سووربوون – هەروا گەلێك بەڵگەو سەرچاوە لە سەر بەشداری کردنی کوردەکان لەجێبەجێکردنی پلانەکەی ئابووری کە لە ناوچەکەدا بە تایبەت لە کەلخۆزو سۆفخۆزەکانداو لەجەنگی دووەمی جیهانیدا هەیە لە وڵاتەکەدا .

١٩٢١/٤/٣ سەرکردەی هێزەکانی سووپای ڕژێمی تورك – نورەدین پاشا– چەند فەرمانێکیدا بە یەکەکانی سووپا بەم شێوەی خوارەوە. ئەویش بەگوێرەی ئەنجامەکانی ئۆپیراسیۆنە داپلۆسێنەرەکان ، فەرمان دەدرێ ، یا ئەوەتا هۆزی قۆچگیری کەم بکرێتەوە بۆ ئەوەی ڕێگەیان پێنەدرێ چیدیکە ڕاپەڕن... یا

ئـەوەتا دابەشبکرێن و لـە سـەر ئـەو زەویـەی ئێستا لێیـدادەژین بگوێزرێنـەوە بۆناوچەکانی دیکە لە هەرێمەکەدا .

١٩٢١/٤/٢٠ لـە سـەر داوای سـکرتێری کۆمەڵـەی گـشتی گـەلان کـۆنگرەی بەرشـلۆنەی پایتەختی پورتوگـال گرێـدرا ، ئـەویش لـەپێناو دارشـتنی یاسـای دەریـاوانی نێـوو دەووڵـەتی بەشـێوەیەکی گوونجـاو ، بـە کـار لێنـەکردنی لـە بـاری ئـەو وولاتەی کە لەسەر دەریاکانن ، بە سنوورێکی درێژ بەپاراستنی بەرژەووەندی یەکسانی بۆ هەموو لایەنێك لە وولاتانە جیا جیاکان لە جیهاندا.

١٩٢١/٥/١٦ مۆرکردنی رێیکەووتننامە لە نێوان ڕژێمی تورکیا و ڕووسیا بە بەجێ هێشتنی چەند ناوچەیەکی باکوری کوردستان ، لەناوچەی هەرێمی قەوقاز بۆ تورکیا ، ئەویش بـەپێی رێکەووتنـەکانی ڕابردووی نێونایان و گۆڕینـەوەی یاداشت بۆ یەکتری لە سەر خاکی باکووری کوردستان لە ناوچەکەدا .

١٩٢١/٥/٢٦ وەزیـری بـەرگری شانـشینی ئێـراق –جەعفـەر عەسـکەری – بەپاڵپـشتی نووێنـەری بـەریتانیا لـە ئێـراق ، یاسـای بەئارەزومەندانـەی – الاحتیـاط– بـۆ هاتنـە ڕێـز سـووپای ئێراقـی ڕاگەیانـد ... ئەمـەش یاداشـتێك بـوو لـەپێناو گەمارۆدانی بزووتنەوەی کوردو داگیر کردنـی کوردسـتان و گـۆڕینی نەخشەی دیموگرافی لـە باشـووری کوردسـتان ، بـە تایبـەتی لەپارێزگای کـەرکوك ، کە سەرچاوەی چاوگە نەوتیەکانە لە باشووری کوردستانی لکێندراو بە ئێراقدا.

١٩٢١/٦/٤ دامەزراندنی حکوومەتی نووێی ئێران بەسەرکردایەی ئەحمەد فواتح لـە سـەر رەزامەندی بەریتانیا ، هەرچەند شای ئێران بەو حکوومەتە رازی نـەبووە . کە ئەو دەیوویست رەزاخان بانی موشیر دەولە یاخوود مستوفی مـەمالیك ، ببێتـە سەرەك وەزیرانی ئێران ، بەلاّم بەریتانیا رەزامەندی لەسەر ئە دووکەسە نـەکرد ، تەنیا ئەحمەد فەواتح نەبێت کە زۆر لە وەزیرەکانی حکوومەتی نـووێی کـاتی خۆی کە لایەنگیری ئەڵمانیای فاشی بوون لەجەنگی یەکەمی جیهانیدا.

حکوومەتی ئەحمەد فەواتح ئامانجەکانی لە ناوبردنی جووڵانـەوەی خوراسـان و گـیلان بـوو لەگـەڵ نزیـك بوونـەوەی لـە ئەمـەریکا ، لـەپێناو مـاوەدان بـە کۆمپانیـای ئەمـەریکی لـە توویژینـەوەی چـاوگە نەوتیـەکان و هـەڵێنجانی بـە تایبەتی لە ڕۆژهەلاّتی کوردستانی ژێر دەسەلاّتی فارسدا.

١٩٢١/٦/١٣ جـەماوەری وویلایـەتی شـارەزوور- مووسـڵ ، یاداشـتنامەکیان ئاراسـتەی دادوەری گـشتی بـەریتانیا لـە ئێـراق کـرد ، ئـەویش بـەدەر بڕینـی نـاڕەزایی بەلکاندنی ئەو وویلایەتە بە حکوومـەتی دورستکراوی ئێراقـی نـوێ ، لـە سـەر خاکی باشووری کوردستان ، بە داواکردنی فیدرالی نوێ بە تایبەتی بۆ کورد لـە هـەرێمی کوردسـتان ، بـەپێی نەخـشەی مێـژووی و ڕامیـاری و جـووگرافی لەلایەن وولاتانی پەیووەندار لە ناوچەکەدا.

١٩٢١/٦/١٩ لــە جیهــانی پــر لــە گۆرانکـاری و کوردسـتانی گـەمارۆدراو لــە لایــەن هاوپــەیمانان نووســەری خامە رەنگینەکان – عاسم حیـدەری – لــە شــاری هــەولێر لــە باشــووری کوردســـتان لـــە بنەماڵەیـەکی نـاوداری کورد و شۆرشگێردا چاوی بە جیهان هەڵهێناوە.

دوای ئـەوە لـە تەمـەنی /٧ ساڵیدا چـووەتە قوتابخانـە و قۆناخـەکانی سـەرەتایی و ناوەنـدی لـە شـاری هەولێر تەواوکردووە، دوای ئەوە چووەتە شاری بەغدای پایتـەختی ئێراق و لـە- خانـەی زانستی- لـە گـەرەکی- ئەغزەمیـە – وەرگـیراوە، بـەلآم لـە بـەر نەخۆشـی خووێنـدنی پـێ تـەواو نـەکراوە. دوای ئـەوە گەڕاوەتـەوە شـاری هەولێر و لە ساڵی ١٩٤٤ بە فەرمانبەر دامەزراوە لە فەرمانگـەی – تـەموویـن – لە شارەکەدا.

جێگـەی باسـکردنە کـە ئـەم کەسـایەتە بـە هـۆی رۆشـنبیری و شۆرشـگێری بنەماڵکەی لـە یەکـەم ئاهـەنگی ئاشـکرای جـەژنی نـەورۆز لـە شـاری هـەولێر لـە ساڵی ١٩٤٦ دا و وتاری رێکخراوی – پارتی شۆرش – ی خووێندۆتـەوە ئـەم

کەسایەتیە تێکۆشەرە لەگەڵ هەڵووەشاندنەوەی ئەو پارتە مارکسیە لە سڵی ١٩٤٦دا، چووەتە ریزی پارتی کۆمۆنیستی ئێراق وەك ئەندامێکی دڵسۆزو چالاك کاری ژێر زەمینی لەو پارتە تێکۆشەرەدا کردووە.

هەروا ئەم کەسایەتیە لە راپەرینەکەی مانگی ١٩٤٨/١ بەژداری کردووە لە هەموو لایەنەکان. بەڵام لەو کاتەی کە رژێمی شانشینی لە ئێراق لە ١٩٤٨/٥/١٥ حووکمی عورفی راگەیاند دەستەیەك لە خەباتگێرە مارکسیەکانی هەولێر، وەك عاسم حەیدەری و جەمال حەیدەری و عادل سەلیم و هاشم عبدوللاّ و شێخە شەل و چەندین تیکۆشەری دیکەی هەولێرو کۆیەو رەواندوز دەستگیر دەکرێن.

دوای ئەوە درانە دادگای عورفی سەربازی لەشاری بەغدا. لە ئەنجام عاسم حەیدەری بۆ ماوەی ٧ ساڵ زیندانی و ٣ ساڵ دوور خستنەوە لە شاری هەولێر، تا هەلگیرسانی شۆرشی ١٩٥٨/٧/١٤ بە ماوەیەکی کەم ئازاد کراو گەرایەوە شاری هەولێر.

دوای ئەوە ئەم کەسایەتیە تێکۆشەرە لە دوای شۆرش لە گەڵ شاندێکی پارێزگای هەولێر لە ٧/٢٧ دیدار لەگەڵ سەرۆك کۆماری نوویی ئێراق عەبدولکەریم قاسم ئەنجامدەدات لە گەڵ مامۆستا ئیبراهیم ئحمەد بە پێیکەشکردنی داواکانی گەلی کوردستان.

دوای ئەوە مامۆستا عاسم دەچێتە رێزی پارتی دیموکراتی کوردستان و دەبێتە ئەندام لە لیژنەی ناوخۆیی لە هەولێر تا لە کۆنگرەی چوارەمی پارتی و بە هۆی هندێ کێشەی سەر هەڵداو لە پارتی دوور دەکەوێتەوە و وەك مرۆڤێکی هە ڵگری بیری مارکسی درێژە ی بە خەباتدا.

ئەم کەسایەتیە لە بیروو بۆ چوون و هەستە بوێرانەکی بەردەوام بوو تا مەرگ رێگەی لێگرت و لە ١٩٧١/٧/٢٠ لە تەمەنی ٥٠ ساڵیدا مالئاوایی لە بنەماڵەو گەڵ و نشتمانکرد لە شاری هەولێر لە هەرێمی باشووری کوردستان.

١٩٢١/٦/٢٣ بە پێی پیلانی دارێژراو فەیسەلی لە دایك بوی سعوودی کرا بەشانشینی دەووڵەتی ئێراق ، لە دوای ئاگادار کردنی لە لایەن بەرپرسی بەریتانیا – لۆرانس– ئەویش بە یاداشتنامەیەك بۆ دەسەڵاتدارانی بنەماڵەی ئالسعوود لە

شاری حیجاز لە دوورگەی عەرەبیدا .

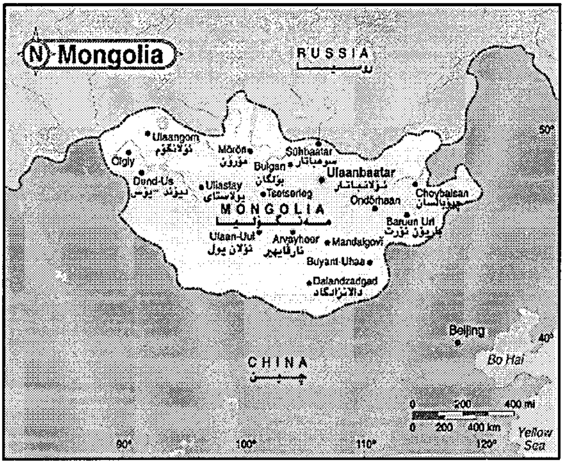

١٩٢١/٦/٢٩ ئــەمیر فەیــسەڵی دامــەزراو بەشانــشین لەســەر ئێراقــی نــوێی بــەرەو دروســتکراو ، گەیــشتە شــاری بەغــدا ، ئەویش لە ڕێگای شارەکانی حیللــەو نەجــەف و کوفــەوە بـەرەو شـاری بەغـدا دەهـات ، بــەهۆی پێــشوازی لێکردنــی لەلایــەن ســەرەك عەشــیرەت و کەســـــایەتی عــــــەرەب لەناوچەکەدا...کە بە درێژایی ژیــانی نەیــدەزانی وولاّتــی نێوان دووزیّ و ئێــراق چیە لــــــە ناوچەکەدا .

١٩٢١/٧/١١ ئەنجوومەنی دامەزراوی ئێراق لەلایەن دەسەلاتی بەریتانیا بڕیاری پشتگیری کردنـی فەیـسەڵی کـرد وەك شانـشین لەسـەر دەوڵـەتی ئێـراق بـلاّو کـردەوە ، هـەروا کـورد سەربەسـتی تـەواوی هـەبێت لـە بەشـداریکردنی دەسـەلاّتی ئێـراق یـاخوود بـە جیابوونـەوە لێـی بەڕاپرسـی گـشتی گـەلی کـورد لـە باشـووری کوردستان .

بــەلاّم پارێزگــای کــەرکوك دژی شانــشین وەســتان و پارێزگــاری هــەولێرو سلێمانی بەشـداریان نـەکردو پایزگـای موسـلیش بەهـەمان شـێووە دژی ئـەو ڕاپرسیە وەستان .

کـێ بـەر پرسـیار بـوو لەسـەرکردایەتی کردنـی ئـەوکاتی کـورد لـە باشـووری کوردستان ، یاخوود دەسەلاّتدارانی ئێراقی دورستکراو لە لایەن بەریتانیا ... کورد ... ؟ ....!.؟.

١٩٢١/٧/١١ لە دوای دەرکردنی دانیـــــــشتووانە چـــــــینییەکان لەهـــــــەرێمی مـــەنگۆلیا لەلایـەن دانیـــــــشتووانە ڕەســــــەنەکانی مـــەنگۆلیا ، تـــوانی سەربەخۆیی خۆی ڕابگەیـــــەنێ لـــــە هـەموو لایەنێکـەوە ، بەتایبـەتی لەلایـەنی ڕامیاری لەووڵاتەکـەدا. بـە نـاوی — کۆمـاری مـەنگۆلیا — کـە پایتەختەکـەی نـاوی —ئـۆلان یـانور — ە و ژمـارەی دانیـشتووانەکەی ،٨٦٠,٠٠٠ هـەزار کەسـە . هـەروا ژمـارەی دانیـشتووانی ووڵاتەکـەی ، ٢,٨٧٠,٠٠٠ ملیـۆن کەســـە . هـــەروا ڕووبـــەری ووڵاتەکـــەی ،١,٥٦٦,٠٠٠ کیلـۆ مـەتر چـوار گۆشـەیە . هـەروا چڕی دانیـشتووانەکەی ، ٥ پێنج کەس لە یەك میل چوار گۆشـەدا . هـەروا نژادەکانی ، مەنگۆلیـەکان ٩٠٪ .کازاك٤٪.چینی و ڕووسی ٤٪ . لە ووڵاتەکەدا .

١٩٢١ /٧/٢١ مۆرکردنی ڕێکەووتننامەی بەردەوام لە نێوان ڕژێمی تورکیاو ڕژێمی بەلشەفی نـوێی ڕووســیا ، ئـەویش بەگەڕاندنـەوەی پارێزگاکـانی قـارس و ئـەردەهان لەباکووری کوردستان بۆ ژێر دەسەڵاتی تورکیا .

١٩٢١/٧/٢٣ بەپێی برگەو مادەکانی پەیمانی فرسـای ، ئەویش بەچاو خشاندنەوە لەسـەر یاسـای پەیووەندییـەکانی دەریـاوانی نێوودەووڵـەتی، بەگرێـدانی کـۆنگرەی پاریس لە فەرەنسا ، لەسەر دەریاکانی دانووب و ڕاین و چەندین دەریـای دیکە لە جیهاندا .

ئەویش لە پێناو بەرەو پێشبردنی باری دەریاوانی نێوودەووڵەتی ، بەتایبەتی لـەنێوان ووڵاتـانی هاوپـەیمانان و زلهێـزی سـەربازی و ، بەتایبـەتی ئـابووری لەجیهانـدا ، کـە ئەوکاتـە ئەمـەریکاو بـەریتانیاو فەرەنسـاو ڕووسـیاو چـەند ووڵاتی دیکە بوونە لە هەرێم و ناوچەو جیهاندا .

١٩٢١/٨/١٤ ڕزگار کردنی هەردوو شارۆچکەی خانەقین و مەندەلی لە باشووری کوردستان ، لەلایەن هێزەکانی کورد بە سەرکردایەتی ئیبراهیم خانی دەلۆ لەژێر دەستی هێزەکانی سووپای بەریتانیا لە ناوچەکەدا .

١٩٢١/٨/١٥ کەسایەتی دیاری کورد – فەتاح پاشا –ی ڕووناکبیرو ناوداری کورد بووە یەکەم پارێزگاری پارێزگای کەرکوك لە هەرێمە باشووری کوردستان ، کە پارێزگایەکی کوردستانیە بەخاك و دانیشتووان و ، بەقەزاکانی حەویجەو دووبزو خوورماتوو ، هەروا چەندین ناحیەی دیکەی لەخۆ گرتبوو لەپارێزگاکەدا .

١٩٢١/٨/١٦ هێزەکانی ئاسمانی سووپای بەریتانیا شاری سلێمانی لە باشووری کوردستان بۆردومان کرد ، کە بۆ یەکەم جار بۆمبی /٢٢٠ پاوەندی لێبەکار هینا لەمێژووی جەنگ دا ، ئەویش بەتاقی کردنەوەی ئەو چەکە لەسەر کوردو خاکی کوردستاندا .... ؟....!

١٩٢١/٨/١٩ یاوەری کوونسلی بەریتانیا لە شاری هەمەدان لە ڕۆژهەلاتی کوردستان تەلەگرافێکی ئاراستە کرواوی بۆ وەزیری مفەوەزی بەریتانیا لەتاران کرد ، کە تێیدا دەڵێت:– تەلەگرافێك لەشاری سنەوە لەلایەن– وارن–ەوە هاتووە دەڵێت:–
کە سمکۆی شکاك نامەیەکی بۆسەرۆك تیرەو هۆزە کوردەکان ناردووەو داوای لێکردوون کە هەموویان هەوڵی ڕووخانی ڕژێمی شا لە ئێران بدەن و تیرە هۆزەکانی کورد خۆیان بۆئەم مەبەستە ئامادەکردووە لە هەرێمەکەدا .

١٩٢١/٨/٢٣ فەیسەڵی یەکەم پالێورا بۆ سەرکوورسی شانشینی لە سەر دەووڵەتی نوێی ئێراق ، ئەویش بەمەرجێك شانشینیەکەی دەستووری نیابی و دیموکراتی بێت بەپێی یاسا . بەلام لە دوای ئەوە دەستی کرد بەپاشگەزبوونەوە لەو ڕێنمایە.... عەرەب....؟....!.

١٩٢١/٨/٢٥ مەندووبی سامی بەریتانیا لە ئێراق – پێرسی کوکس– توانی سەرەك وەزیرانی بەریتانیا ڕازی بکات بەپشتگیری کردنی لە گرتنەبەری ڕامیاریەتی بە تایبەتی لە هەرێمی باشووری کوردستان ، کە چرچل دووپاتی کردەوە ، کە کێشەی بنەرەتی دابین کردنی کەسایەتی شانشین فیسەڵ بوو لە سەر دەووڵەتەکەدا ... بەلام کێشەکانی دووەم ئاساییە لە ناوچەکەدا .

بەڵام لە هەمان کات چرچل داوای کرد ، کە عەرەب لەسەر کورد رۆڵی زیاتر نەکات لە باشووری کوردستان . هەروا وەزیری مستەعمەرات ئاگاداری مەندووبی سامی کرد ، ئەویش بەجێبەجێکردنی نەخشەکەی بەدانی ئۆتۆنۆمی بۆ کورد لەماوەی دووساڵ تا ئەو کاتەی دەسەڵاتی شانشین فەیسەڵ توند دەبێت .

جیاوازی نێوان کۆکس و چرچل هەمان جیاوازی نێوان کیرزن و ولسن بوو لەسەر کێشەو مافەکانی کورد لەنێوان ساڵەکانی ١٩١٨- ١٩٢٠ ، کە ئەمەش وا دەردەکەوێت ، کە رامیاریەتی روون نەبوو لەسەر کێشەی کورد لە کوردستان بە گشتی و بەتایبەتی لە باشووری کوردستاندا .

١٩٢١/٩/١ گرێدانی کۆنگرەی دوانزەهەمی سەهیۆنیزم لەشاری کارلسیاری تشیکۆسلۆفاکیا ، کە یەکەم کۆنگرەی گشتی رێك پێك بوو لە دوای پچرانی کۆنگرەی یانزەهەم لە ١٩١٣ ، کە ٥٤٠ نوێنەر ئامادەی کۆنگرەکە بوون ، کە نوێنەرایەتی ٧٧٥ هەزار جوولەکەی دەکرد لە جیهاندا .

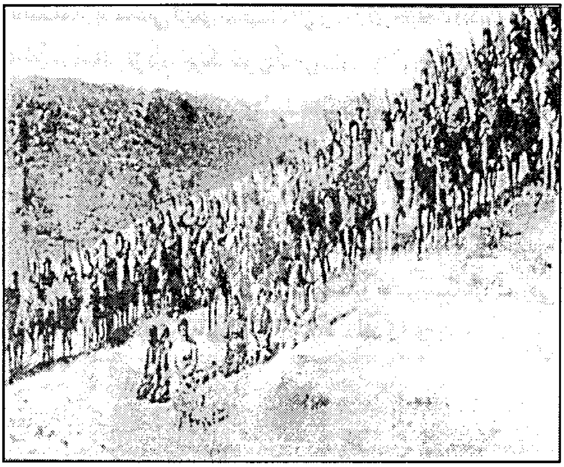
بالوێزی بەریتانیا لە براگ – سێرجیۆ چەکلارك – بەشداری بە وتارێك کۆنگرەکە کرد ، هەروا – وایزمان سلۆلۆف– راپۆرتێکی تێرو تەسەلی ئاراستەی کۆنگرەکە کرد ، ئەویش لەپێناو داهاتووی جوولەکە لە دامەزراندنی دەوڵەتی سەربەخۆیان لەفەلەستیندا .

١٩٢١/٩/١ کردنەوەی یەکەم قوتابخانەی حکوومی لە شارۆچکەی عەنکاوەی سەر بەپارێزگای هەولێر ، ئەویش بەهەول و تەقەلای مەتران ئیستفان جبری سەرۆکی ئەساقیفەی پارێزگای کەرکوك لە هەرێمە باشووری کوردستان.

١٩٢١/١٠/٣ لە دوای دامرکاندنەوەی راپەڕینی هۆزی قۆچگیری و راگوواستنەوە یان ، کە ئەمەش بووە هۆی قرتێکردنی کوردەکان وەك ئەرمەنەکان کە سەدایەکی زۆری لەسەر ئەنجوومەنی گەورەی نیشتیمانی تورك لە ئەنکەرە دایەوە... شایانی باسە شۆرشگێرە کوردەکانی عەلەوی ئەو بیرەیان بڵاو کردەوە ، کە کوردەکانی عەلەوی لە باکووری کوردستان وەك ئەرمەنەکان رادەگوێزنەوە... ئەمە بەشداری لە پەرەسەندنی راپەڕینەکە کرد لە باکووری کوردستان.

١٩٢١/١٠/٦ لە هێرشێکی هێزەکانی سمکۆی شکاك بۆ سەر شاری مەهابادو ڕزگار کردنی لەرۆژهەلاتی کوردستان ، کە شاری مەهاباد ئەوکات ٥٥٠ جەندرمەی ڕژێمی فارسی ئێرانی تێدابوو . لەوانە ٢٢٠ کەسیان کوژران ئەوانی دیکەش هەلاتن بۆ جێگاکانیتکەدا .

١٩٢١/١٠/٧ لــــە کاتــــەکانی بــــــەردەوامی سمکۆی شکاك لە ڕاپەرینـەکانی لـە ڕۆژهـــــەلاتی کوردســـــتان ڕۆژنامەیــــــەك بــەناوی- نــەهار کـورد لیـل عەجـەم - لــەرۆژ هــەلاتی

کوردستانی ژێر دووسەلاتی فارس لە ئێران - بلاوکردەوە ، کە ئەمەش رۆلی گرنگی هەبوو لە پشتگیری ڕاپەرین و کارلێکردنی لە ڕۆشنبیری نەتەوەیی و نیشتمان گەلی کوردستان .

١٩٢١/١٠/٩ جێگری پارێزگای دەرسیم لە باکووری کوردستان لە کۆبوونەوەی نهێنی کورد هەلساو گووتی :-
چۆن دەبێ کۆمەلەی کۆمەلایەتی کورد کە لایەنێکی بزووتنەوەی کوردەو داوای جیابوونەوە بکات- دوای ئەوە دەستی کرد بە سزادانی ئەو کەسانەی کە بیری جیابوونەوەیان بلاو کردبووەوە لە باکووری کوردستان.

١٩٢١/١٠/١٠ لە دوای سەرکەووتنی دامەزرێنەری کۆماری تورکیا مستەفا کەمال ئەتا توورك لە شەڕی - سقاریا - لە سەر زێی سەقاریا، کە ماوەی ٢٢ ڕۆژی خــــایاند دژی یۆنانیەکان، فەرەنسا یەکەم وولات بوو کە دەستی کرد بە گفتووگۆ کردن لە گەلّ مستەفا کەمال، و لە هەمان کات بە مۆرکردنی ڕێکەووتننامەی - فرانکین بوویون - کە بووە هۆی ئەوەی هێزەکانی سووپای

فەرەنسا لە خاکی دوای هەرەس هێنانی ئیمپراتۆریەتی عوسمانی، واتە تورکیای نوێ بکێشێتەوە لە گەڵ کۆمەڵێك لە وولاّتانی هاوپەیمان لە ناوچەو هەرێمەکەدا.

لەو کاتەشدا فەرەنسا دانی بەوە نا کە پەیمانی شەرعی نییە، و لە هەمان کات ۸۰۰۰۰ هەشتا هەزار سەربازی تووركی ئازاد كرد، کە لە ناوچەی مەرعەش لە باکووری کوردستان گەمارۆیدابوون، هەروا بریاریدا بە پرچەککردنی هێزەکانی مستەفا کەمال کە ٤٠٠٠٠ چل هەزار سەرباز بوون لە هێزەکانی مستەفا کەمال ئەتاتوورك.

ئەمەش بووە هۆی بەهێزکردنی جێپێگەی دەسەلاّتی مستەفا کەمال ئەتاتوورك لە شاری ئنكەرە و بە هێزکردنی سووپاکەی بە سەر بازی نوێ و چەکی نوێ. لە گەڵ ئەوەشدا دەسەلاّتی سۆڤیەتیش بەردەوام بوو لە یارمەتیدانی دەسەلاّتی مستەفا کەمال بە هۆی بوونی جمووجوّلی ئەرمەن و کورد لە لایەك و راکێشانی ئەرمەن و کورد بۆ لای خۆیان لە هەرێمەکەدا.

هەروا دوای ئەوەش لە ۱۹۲۲/۱۰/۳ گفتووگۆی نێوان بەریتانیاو مستەفا کەمال دەستی پێکرد لە گووندی – مۆدانیا – لە سەر کەناری مەرمەرە، دوای یەك هەفتە لە گفتووگۆ کردن ، بەریتانیا بەلێنی دا بە کشاندنەوەی هێزەکانی و داواشی لە یۆنانیکان کرد بە کشاندنەوەی هێزەکانی سووپایان لە تورکیای نوێ بە مەرجێك تورکیا بەرژەوەندیەکانی بەریتانیا لە تەنگەبەری – بووسفۆرو دەردەنیل بپارێزێت.

سەرچاوە:– موقف التیار الاسلامی والتیار العلمانی فی ترکیا من القضیة الکردیة. دانانی دکتۆر وەلید رەزوان – چاپی یەکەم / ۲۰۰۸ .

۱۹۲۱/۱۰/۱۹ سکرتێری مەندووبی سامی بەریتانیا لە شاری بەغدای پایتەختی ئێراقی بەرەو دورستکراو لەسەرخاکی باشوری کوردستان ، نامەیەکی ئاراستەی فەرماندەی پارێزگای سلێمانی کرد ، کە تیایدا هاتبوو:– سیاسەتی ئێمەی ئەمرۆ بەرامبەر بەسمکۆی شکاك و ڕۆژهەلاتی کوردستان ، بریتیە لەوەی کە هیچ دەست تێوەردانێك لە باری ئێستای ناوچەکە نەکرێت– لە هەرێمەکەدا .

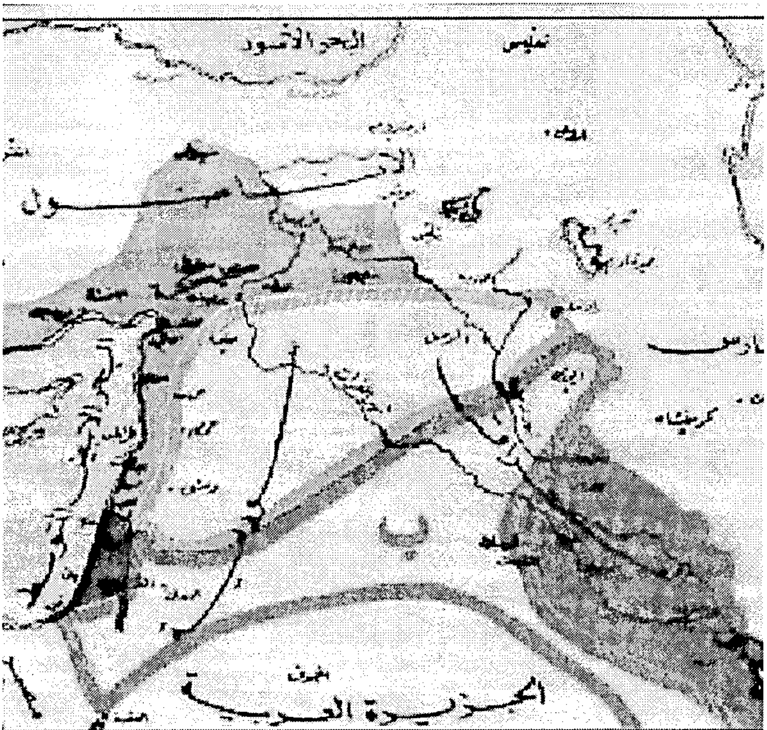
۱۹۲۱/۱۰/۲۰ لەوکاتەی کە فەرەنسا ئارەزومەند بوو بە یارمەتی دانی تورکە کەمالیەکان ، هەلسا بە مۆرکردنی رێکەووتننامە لەگەڵ تورکیا بەناوی رێکەووتننامەی –

فرنکلین یۆلیۆن– کە مافی تورکیای لەسەر هەرێمی سیسلیا مسۆگەر دەکردو ڕێرەوی بۆ ئاسیای بچووک ئارامدەکرد لەگەڵ داگیر کردنی سووریا و بەشێك لە خاکی ڕۆژئاوای کوردستان لەلایەن فەرەنسا ، کە لەسەرخاکی ڕۆژئاوای کوردستان بوو لە کێشووەرەکەدا .

لەهەمان کات حکوومەتی بەریتانیا نارەزایی بەرامبەر بەو ڕێکەوتنە دەربری ، کە فەرەنسا لەگەڵ تورکیا ئەنجامی داوەو دەبێتە هۆی بەهێز بوونی هەڵوویستی تورکیاو فەرەنساو ، کە پرسی بە بەریتانیا لەم بارەوە ئاگادار نەکردووە .

کەچی فەرەنسا ئەندام بووە لە کۆمەڵەی وولاتانی کە دژی تورکیا بوون لە جەنگی یەکەمی جیهاندا.

١٩٢١/١٠/٢٠ دیاریکردنی سنووری نێوان سووریاو تورکیا لە سەر ڕۆژهەلاتی خاکی کوردستان ... شایانی باسە کە سنووری نێوان تورکیاو سووریا تاکوو کۆتایی سەر دەریای سپی ناوەڕاستی ئەسکەندەرۆنە ، کە خاکی ڕۆژ ئاوای کوردستانە بەسنووری تەواوی ئەسکەندەرۆنەوەو کە دابەشکراوە نەك بە پێچەوانە لە ناوچەکەدا .هەروا نەك وەك ئەوەی کە عەرەب و تورك ئامارەی بۆ دەکەن لە ڕابردوو لە داهاتوودا.

تقسيم سورية والعراق وكردستان

۱۹۲۱/۱۰/۲۰ مۆرکردنی ڕێکەووتننامەی – فرنکلین یۆلیۆن– لە نێوان فەرەنساو تورکیا ، کە کاردانەوەیەکی زۆر خراپی نواند لەسەر کێشەی داهاتووی کورد لەمافی چارەنووسیدا لەباکوورولە باشووری کوردستاندا .

۱۹۲۱/۱۰/۲۱لە سەرچاوەیەکی بەریتانیادا لە تەلگرافێك لە ئەنکەرە هاتووە ، کە لەو تەلگرافەدا هاتبوو – سراتیژی حکوومەتی تورکیا دیاری دەکات – کە لەکاتی ئێستادا نابێ لەشکرکێشی بکرێتە سەرهۆزە یاخیبووەکان... واتە بزووتنەوەی رزگاریخوازی کورد... بەڵکوو دەبێ هەموو هەوڵ و کۆششێك بخرێتە گەڕ بۆ ڕاکێشانی سەرەك هۆزەکان... لەچاوەڕوانی هەڵێکی لەباردابن... لە بەر ئەوەی لەشکرکێشی واپێوویست دەکات کە هێزێکی تەواو بنێردرێ بۆ ڕووبەڕوو بوونەوەی ٤۰,۰۰۰ هەزارسوار لەناوچەیەکی

یەكجار سەختدا ، كە ئەویش باكووری كوردستانە لە كێشووەرەكەدا .
لە ڕۆبەرت ئۆلسن هەمان سەرچاوە لە ل٣٨،٣٩ .

السر برسي كوكس

١٩٢١/١٠/٢٥ نووێنــەری بــاڵای بــەریتانیا لــە ئێــراق – ســێر پرســی كــۆكس– بروسـكەیەكی نهێنـی لـەژێر ژمـارە ٦١٦/ ئاراســـتەی وەزارەتـــی كاروبـــاری موســـتەعمەراتی بەریتانیا لەلەندەن كرد ، لـەبارەی باری ئێراق و ناوچەكە ، بەتایبەتی بەنـد بـوو بەكێـشەی كـورد لـە باشـووری كوردسـتان ، كـە ئـەم بروســـكەیە لـــەڕۆژی ١٠/٢٦ گەیـــشتە وەزارەت و باســـی گفتووگـۆی خـۆیی و یـونگ دەكـات بە ئامـادەبوونی كـۆرنـوالیس كـە دبلۆماتكاری بەریتانیا بـوو ، لەگـەڵ فەیـسەلی ســعوودی و چــەندین لایــەنی دیكــەی گفتووگۆكــە ، ئــەویش لــە ســەر دورسـتكردنی دەووڵـەتی عـەرەبی بـوو لەسـەر خـاكی هـەرێمی باشـووری كوردستان .

١٩٢١/١١/١٩ لــە دایــك بــوونی هونەرمەنــدو گـۆرانی بێـژی ڕەسـەنی نـاوداری كورد لە كوردستان حەسەن زیرەك لــە شــاری بۆكــانی ڕۆژهــەڵاتی كوردسـتانی داگیر ــكراوی ژێـر دەسـەڵاتی فارسـی لـە ئێران . لـە بنـە ماڵـەیەكی هـەژاری كاسبكاری كورد پەروەر لە هەرێمەكەدا .
ئـەم هونەرمەنـدە دەنـگ خـۆش و بـەهرەدارە تـا كـوردو كوردسـتان وگــەلی كــورد مــابێ دەنگــە

زولالەیەکەی لــــــە گوێی هەموو منداڵ و گەنج و پیرو کچ و کورو ئافەت دەنگەداتەوە لە شاخ و دۆڵ و دەشت و ئاسمانی کوردستان .

١٩٢١/١٢/٢٢ بەر لە داگیرکردنی وولاتی نێوان دووزێ – میزۆبۆتامیا – کە لە ژێر دەسەلاتی ئیمپراتۆریەتی عوسمانی دابوو ، دوای ئەویش کەوتە ژێر دەسەلاتی بەریتانیای مەزن ، بە کردنی زمانی تورکی بە یەکەم زمانی فەرمی وولاتەکە ، ئەویش بۆ یەکەمجار بوو لە مێژووی بوونی تورك لە ماوەی دەسەلاتەکانی عوسمانی و تورکیادا . دووەم زەمان بە فەرمی زمانی ئینگلیزی بووله وولاتەکەدا .

هەروا لەهەموو کارە هەمەلایەنەکانی بەڕێووەبردنی دامو دەزگا حکوومیەکان... هەر بەم بۆنە دوو نووسراو لە دیوانی شاهانشینی بە ژمارە/٢٣٢/٢٢٨ لە ٢٢ – ١٩٢١/١٢/٢٧ پێشنیار دەکات بەکردنی زمانی عەرەبی بەزمانی رەسمی لەئێراقی نوێ ، لەسەرەتای ساڵی نوێی دارایی، واتە لە مانگی/ ١٩٢٢/٤ . ئەویش بەسەرپەرشتی نووێنەری سامی بەریتانیا لەئێراق و بە رازامەندی حکوومەتی بەریتانیای مەزن لەو کاتدا.

١٩٢٢

١٩٢٢/١/١٣ لە دوای ئازاد کردنی شێخ مەحمودی حەفیدو هەڤاڵانی لە دەستبەسەری لە هندستان ، بە پاپۆڕی – بەنگورە بۆمبێ – شێخ و حەمە غەریبی زاوای هەڵگرت لە هندستان بەرەو وولاتی کووێت بەڕێکەووتن لە پێناو گەیشتنەوەیان بۆ باشووری کوردستان ، لە دوای دەستگیر کردن و دوور خستنەوەی لەلایەن دەسەلاتدارانی بەریتانیا لە باشووری کوردستان بۆ وولاتی هندستان.

١٩٢٢/١/٢٣ هێزەکانی سووپای ڕژێمی شای فارسی لە ئێران هێرشیان کردە سەر چەکدارانی سمکۆی شکاك ، لەناوچەکانی دەووروبەری شاری مەهاباد لەرۆژئاوای کوردستان.

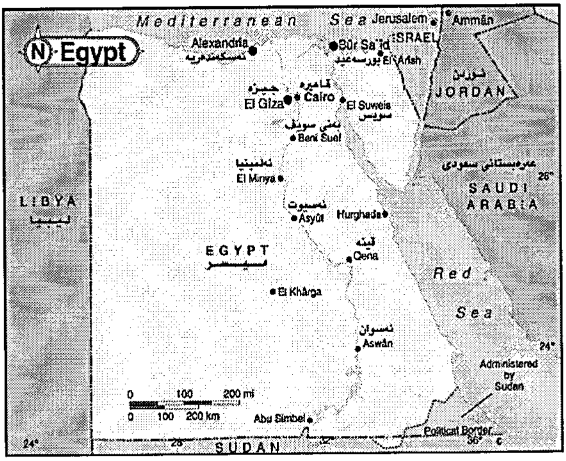
١٩٢٢/١/٢٤ ڕاگەیاندنێکی هاوبەش لە نێوان ڕژێمی شانشینی ئێراق و بەریتانیا بڵاوکرایەوە ، بەدانان بە مافی کورد لەو ناوچانەی کە زۆربەیان کوردن ، ئەویش بەپێك هێنانی حکوومەتی کوردی لە چوارچێووەی سنووری ئێراقی دروستکراو لەسەرخاکی باشووری کوردستان . لەو کاتە کە لە ٩٠٪

دانیشتووانی پایزگای کەرکوك کورد بوونو لە ٨٥٪دانیشتووانی پارێزگای مووسڵ کورد بوون لە ناوچەکەدا .

١٩٢٢/٢/٦ مۆرکردنی پەیمانی واشنتۆن لە ئەمەریکا لە لایەن وولاتانی هاوپەیمان بە قەدەخەکردن لە بەکارهێنانی مادەی گازی ژەهراوی لەجەنگەکاندا.

١٩٢٢/٢/١٠ لە بارو دۆخی ئەوکاتی تورکیا ئەنجوومەنی نیشتیمانی گەورەی تورکیا ، گفتووگۆی لە سەر پرۆژەی خوود موختاری کوردستان کرد لە باکووری کوردستان ... دەقی ئەو یاسایە لە گۆڤاری پارێزەران لە ژمارە /١٠بلاو کراوەتەوە- وەزارەتی دەرەوە/ ٧٧٨١/ ٣٧١ رۆژهەلاتی تورکیا /٦٥/٦٩- ٣٥٥٣ ئەی ژمارە /٠٣٠٨٥ سیر ئیبج وەرگرتن /١٣نیسان.

١٩٢٢/٢/٢٣ شێخ ئەحمەد جابر ئەلسەباح بە ئەمیری کووێت دانرا ، کە دەسەلاتەکانی ئەمیرو شانشینەکانی وولاتانی عەرەبی هەر هەموویان سەرەك عەشیرەتو هۆزی عەرەبن ، بە رژێمی بنەماڵە دەسەلات دەگۆردرێتەوە بۆ ئەوی دیکە . ئەمیری کووێت رۆڵی گرنگی هەبووە لە پەرەپێدانی وولاتەکەیو خزمەت کردنی نەتەوەکەیو گەلانی دیکە ، کە رویان لە کووێت کردووە بۆ کارکردنی هەمەلایەنەی بازرگانیو کاری دیکە ، لەپێناو دابینکردنی بژێووی ژیان لە وانەش کورد لە وولاتەکەدا .

١٩٢٢/٢/٢٧ بەرپابوونی شۆرشی میسر لەلایەن پیك هاتەی گەلانی میسر لە ئیسلامو مەسیحی ، کە بووە هۆی راگەیاندنی سەربەخۆیی وولاتەکەیان بەدەرچوونی لەژێر دەسەلاتی پارێزگاری بەریتانیا بەشێوەیەکی فەرمی لە کێشووەرەکەدا .

بە ناوی – شانشینی میسر – کە پایتەختەکەی ناوی – قاهیر– ەیە وژمارەی دانیشتووانەکەی، ٨,٣٠٠,٠٠٠ ملیۆن کەسە . هەروا ژمارەی دانیشتووانی وولاتەکەی ،٦٨,٦٠٠,٠٠٠ ملیۆن کەسە . هەروا ڕووبەری خاکی وولاتەکەی ، ١,٠٠١,٤٥٠ ملیۆن کیلۆ مەتر چوار گۆشەیە . هەروا چڕی دانیشتوانەکەی ، ١٧٨ کەس لە یەك میل چوار گۆشەدا . هەروا نژادەکانی ، ڕەچەلەکی حامیەی ڕۆژهەلات ٩٩٪ . لە وولاتەکەدا .

تێبینی :– بۆ زانیاری زیاتر دەتوانی بگەڕێیتەوە سەر کتابی ئینسکلۆپیدیای کوردستان و جیهان .

١٩٢٢/٣/١٥ لە دوای بەدەست هێنانی سەربەخۆیی وولاتی میسر ڕژێمی شانشینی ڕاگەیەندرا ، بەبوونی شانشین فوئاد بەشانشینی میسرو دەسەلاتی گرتەدەست بەدامەزراندنی حکوومەت ، کە سەعد زەغلول بەسەرەك وەزیرانی حکوومەتی میسری هەلبژێردرا ، هەروا لیژنەی دەستووری داناو لە مانگی/ ١٩٢٣/٤ دەستووری میسریشی ڕاگەیاند لە وولاتەکەدا .

ئەویش بۆ یەکەم جاربوو لە مێژووی میسر... شایانی باسە کە دەسەلاتە یەك لە دوای یەکەکانی میسر لە لایەن بنەمالەی محەمەد عەلی پاشا بوونە تاکوو شۆڕشی/ ١٩٥٢ ، کە ناوداربوون بەبنەکالەی خدێووی لە میسرو جیهان کە لە نژادا کورد بوونەو خەلکی پارێزگای دیاربەکری باکووری کوردستان بوونە لە هەرێمەکەدا .

١٩٢٢/٣/٢٣ کەسایەتی ناوداری کورد بە یاوەری ٤٠ کەسایەتی کورد لەشاری سلێمانی لە باشووری کوردستان – شێخ عەلی سلێمان – بەرەو شاری بەغدا بەڕێکەوتن ، ئەویش بۆ چاوپێکەووتنان بە نووێنەری بەریتانیا کۆکس لە ئێراق ، لە پێناو دۆزینەوەی ڕێگا ی گونجاو بە چارەسەر کردنی کێشەی کورد لە ئێراقی نوێی دامەزراو لەسەر خاکی باشووری کوردستان لەلایەن بەریتانیادا .

١٩٢٢/٣/٢٦ کۆنگرەی پاریسی پایتەختی فەرەنسا لە نێوان هاوپەیمانان جیاوازی نەبوو لەگەڵ کۆنگرەی لەندەنی پایتەختی بەریتانیا ، لەبارەی بیروو بۆچوون لەسەر نەخشەی باری کێشەی کوردو چارەکردنی مافی کورد لە کوردستان ، چونکە لە دوای وەشاندنی تیری ژەهراوی لەگەڵ و نیشتمان و لەت لەت کردنی ئاسان نیە وەك دەڵێن – تاسە بشکێ نەك بزرینگێ– بەلام تاسەکە شکێنداو لە هەمان کاتدا زرینگایەوەش ..؟.سەرکردایەتی ئەو کاتی کورد بەر پرسیارە لە

هەموو بوارە جیا جیاکان لە داهاتووی کوردستان .

١٩٢٢/٤/١ بوونی شاری دهۆك بە قەزای قائمقامیەتی دهۆك ڕاگەیەندراو یەکەم قائمقامی قەزای دهۆك فەتاح بەگ بوو لـە هەرێمەکـەدا ، چونکە ئەوشارە کوردنشینە لـە باشـووری کوردســتان لــەکاتی دەســەڵاتی ئینگلیزەکــان – معاونیــە- بــوو، لەهــەمان کــات یەکــەم دادوەری ڕامیــاری بــەریتانیا – مــسترلاین- بــوو لــە ناوچەکەدا .

١٩٢٢/٥/١ بەپێی بنەماکانی ڕێکەووتنی ئیماراتی لاکسمبۆرگ و بەلژیکا دەست کرا بەکار کردن لەیەکیەتی گومرگی لەگەڵ بەلژیکاو وڵاتانی دیکەی هاوبەش لەهەرێمە جیاجیاکان لە جیهان .

١٩٢٢/٥/٣١ سەرکردەی کورد سمکۆی شکاك نامەیەکی ئاراستەی – زەفەر دەولە- کـرد لـە پارێزگای تەورێز ، کە تیایدا داوای مافەکانی کوردی ڕۆژهـەڵاتی کوردسـتانی ژێـر دەسـەڵاتی ڕژێمـی فارس لـە ئێـران کـرد ، بـە هـۆی چەوسـاندنەوەی گـەلی کوردستان بە تایبەتی لە هەردوو بواری نەتەوەیی ونیشتیمانیدا .

١٩٢٢/٦/٢١ لە دوای نووێژی هـەینی لـە شـاری سلێمانی لـە باشووری کوردسـتان مـستەفا پاشـا لــە پێنــاو وشــیار کردنــەوەی هەســت و هۆشــی نەتــەوەیی وتــارێکی خووێندەوە ، لە هەمان کات کۆمەڵەیەکی دامەزراند بە هەڵبـژاردنی نهێنـی بە ناوی- کۆمەڵەی کوردستان -.

١٩٢٢/٦/٢٢ وەزیرەکـانی دەرەوەی بـەریتانیاو فەرەنـساو ئیتالیـا لەپاریـسی پایتـەختی فەرەنسا ، کۆبوونەوەیەکیان ئەنجام دا سەبارەت بەکێشەو مافەکانی کوردو ڕژێمی تورکیا ، کـە کاردانـەوەی باشـی کـردە سـەر بزووتنـەوەی ڕزگـاریخوازی کورد بەتایبەتی لە باکوورو باشووری کوردستان.

١٩٢٢/٦/٢٦ عـەلی شـەفیق ناسـراو بـە- ئۆزدەمیر- بـەخۆیی و کۆمـەلێك سـەرباز گەیـشتنە شارۆچکەی ڕەواندوزی سـەر بە پارێزگـای هـەولێر لە باشـووری کوردسـتان ، ئـەویش بەمەبەسـتی ئاژاوەنانـەوە بـە ئامۆژگـاری ڕژێمـی تورکیـا . کـە لـە ڕەچەلەکدا ئەم مرۆڤە عـەرەب و خـەلکی وڵاتـی میسر بووە لـە نـاو دەسـەڵاتی تورکدا .

١٩٢٢/٦/٢٦ هێزە چەکدارە کوردەکان بەسەرکردایەتی سمکۆی شکاك هێرشیان کـردە سـەر

گوندی – رەهزال– لە رۆژهەلاتی کوردستان دژی هێزەکانی ئێران و شەڕێکی گەوورە دەستی پێکرد ، لە ئەنجام کوردەکان پاشەکشەیان کرد لەناوچەکەدا .

١٩٢٢/٧/٢ بۆیەکەم جار لە مێژووی دامەزراندنی دەوولەتی ئێراق یاسای کۆمەلەکان بلاوکراوە ، کە بووە هۆی پێك هێنانی چەندین پارت و ڕێکخراوی نەتەوەیی و نیشتمانی و چینایەتی ، بەتایبەتی لەلایەن دانیشتووانە کوردەکانی شاری بەغدای پایتەختی ئێراق.

١٩٢٢/٧/١١ سەرەك وەزیرانی بەریتانیا – چەرچل– لە کۆبوونەوەی ئەنجوومەنی گشتی بەریتانیا وەستاو لە ووتەکەیدا دووپاتی کردەوەو بەلێنی بەکورد دا .
ئەویش کە بەخواستی خۆیان داواکاریەکانیان جێ بەجێ بکرێت لە باشووری کوردستان.

١٩٢٢/٧/٢١ بۆ یەکەم جار لە دوای دامەزراندنی کۆمەلەی کوردستان ، لە باشووری کوردستان کە دامەزراندنی ڕاگەیەندرا ، کە ئامانجی ئەو کۆمەلەیە لایەنگریی کردنی دەسەلاتی شێخ مەحمودی حەفید بوو لە شاری سلێمانی لە مزگەووتی سید حسن مفتی ئەنجامدرابوو بەسەرۆکایەتی مستەفا پاشاو لە هەمان کاتدا

مـۆری هەڵکەنـدراوی بـۆ دورسـت کرابـوو بـە وێنەیـەکی ڕۆژ لـە ناوەڕاسـتی مۆرەکەدا.

١٩٢٢/٧/٤ لـە کۆبوونـەوەی کۆمەڵـەی گـەلان بریـار درا ، کـە فەلەسـتین بکەووێتـە ژێـر ئینتیدابی بەریتانیا لە دوای دابەشکردنی وولاتی شامو وولاتی نێوان دووزێ لە نێوان فەرەنساو بەریتانیاو ڕووسیادا.

١٩٢٢/٧/١٨ لـە دایـك بـوونی فەیلەسـوفی زانـستی ئەمـەریکا – تۆمـاس سـامۆئیل کـۆن – لەخێزانێکی ڕەسەن جوولەکەی شاری سنسناتی لە وویلایـەتی ئۆهـایۆ چاوی بـەجیهان هــەڵهێناوە. ئـەم فەیلەسـوفە هــەر لەمنداڵیـەوە توانـای فێربـوون و گەشــەکردنی پێــووە دیـاربووە، لـە سـاڵی ١٩٤٣ بەشــی مێـژووی لـەزانکری هارڤارد تەواودەکات.
دوای ئەوە لە ساڵی ١٩٤٦ بروانامەی ماجستەر لەمێژوو بەدەست دێنێ و لـە هەمان زانکۆ بە پلەی مامۆستا وانەی مێژوو دەڵێتەوە تا سـاڵی ١٩٤٩... دوای ئەوە بروانامەی دکتۆرای پێ دەبەخشرێت لەهەمان زانکۆدا... لە سـاڵی ١٩٥٦ دەچێتە زانکۆی کالیفۆرنیاو لەبەشەکانی فەلسەفەو مێژوو وانە دەڵێتەوە... لە ساڵی ١٩٥٧ پەرتووکە بەناوبانگەکەی شۆرشی کۆپـەر نیکۆس بڵاودەکاتـەوە.
لە ساڵی ١٩٦١ نازناوی مامۆستای مێژووی زانستی پێدەبەخشرێ.
لەساڵی ١٩٦٢ پەرتوکی – پێکهاتـەی شۆرشـە زانستیەکان – بڵاودەکاتـەوە... ئـەم فەیلەسـوفە لـەکارە زانـستیەکانی بـەردەوام دەبێـت تـاکوو لـە ١٩٩٦/٦/١٧ بەهۆی نەخۆشی شێرپەنجە کۆچی دوایـی دەکات... دوا پـەرتووکیش بـەناوی – وتارە فەلسەفیەکان – لە ساڵی ٢٠٠٠ بڵاودەکرێتەوە.

١٩٢٢/٧/٢٥ هەڵگیرسـانی شـەڕی لـە شـکربازی لـە ڕۆژهـەلاتی کوردسـتانی ژێـر دەسـەلاتی فـارس لـە ئێـران ، لـە نێـوان هێزەکـانی کـوردو سـووپای شـایەتی فارسـی . لـە ئەنجام هێزی کورد توانی سەرکەووتن بەدەست بێنێ لە ناوچەکەدا .

١٩٢٢/٧/٢٧ بەچـاپگەیاندنی دوا ژمـارەی پێـشکەووتن لـە شـاری سـلێمانی لـە باشـووری کوردستان.

١٩٢٢/٧/٢٧ سەرەك وەزیرانی بەریتانیا– ونستون چرچل– نامەیەکی ئاراستەی دەسـەلاتی شانشینی نوێی ئێراقی دورستکراو کردو تیایدا هـاتبوو:– نابێ کورد ناچار

بکرێت لەهەڵبژاردن بەڵکوو دەبێت مافی ئۆتۆنۆمی پێ بدرێت – لەچوار چێوەی سنووری ئێراق بە چاودێری بەریتانیای مەزن لە باشووری کوردستان.

١٩٢٢/٨/٢ بڵاو کردنەوەی یەکەم ژمارەی هەفتەنامەی – بانگی حەق– لەباشووری کوردستان لەشاری سلێمانی لەلایەن مستەفا پاشای یاملکی لە شارەکەدا .

١٩٢٢/٨/١٤ گەڕانەوەی شێخ مەحمودی حەفید بۆ شاری سلێمانی و بەستنی کۆنگرەی گشتی بە هەڵبژاردنی شێخ بە مەلیکی کوردستان لە هەرێمی باشووری کوردستان .

١٩٢٢/٨/١٨ لەدایك بوونی – ئالان رۆب گریت – نووسەرە فلیمسازو ڕۆمان نووسی ناوداری فەرەنسا ، لە شاری بریست فنستیزی وولاتی فەرەنسا لەخانەوادەیەکی ئەندازیارو زاناو زانست پەروەر لە دایك بووە.

١٩٢٢/٨/٢٦ بە هۆی کێشە لە نێوان تورکیا و یۆنان هێزەکانی سووپای دەسەڵاتی تورکیا پەلاماری هێزەکانی سووپای یۆنانیاندا لەناوچەی – سکاریا– ی باکووری کوردستانیژێر دەسەڵاتی تورکیا.

١٩٢٢/٩/٥ بە هۆی جمووجۆڵی و خۆڕاگری جەماوەری شاری سلێمانی و شارۆچکەی کۆیە لە باشووری کوردستان ، ئەویش بە بەرگری کردن لەگەل و نیشتمان ، کە بووە هۆی ناچارکردنی هێزەکانی سووپای هێرش بەری بەریتانیا بە کشانەوەیان لەپارێزگای سلێمانی وشارۆچکەی کۆیە لە باشووری کوردستان و لە ئەنجامدا کابتن – بوند– کوژرا لە شەڕەکەدا .

١٩٢٢/٩/٩ هێزەکانی سووپای تورك و جەندرمەکانی هەڵسان بەوێران کردنی گەڕەکی ئەرمەنەکان لە شاری ئەزمیری ڕۆژئاوای ئەنازۆل لە باکووری کوردستان ، بە هۆی داگیرکردنی یۆنانیەکان بەهاوکاری ئەرمەنەکان ، کە هەموو دانیشتووانی گەڕەکەکەیان لەناوبرد بەکووشتنی بەکۆمەڵ و زیندەبەچاڵکردنیان و دەر بەدەر کردنیان ، بۆ وولاتانی دیکەی وەك :– ڕووسیا سووریا و لوبنان .

١٩٢٢/٩/٩ لە ئەنجامی پەلاماردانی هێزەکانی سووپای یۆنان لەلایەن هێزەکانی سووپای تورك و ئاکامی بووە هۆی داگیر کردنی پارێزگای ئەزمیر... کە کەووتنە پەلاماردانی کوردو ئەرمەن و داگیر کردنی ناوچەکانی باکووری کوردستان ، بە بەتورککردن و گۆڕنی دیموگرافیای جووگرافیای هەرێمی باکووری

كوردستان.

١٩٢٢/٩/١٠ مۆركردنی ریكەووتننامەی هاوكاری لە نێوان بەریتانیاو ڕژێمی شانشینی دورستكراوی ئێراق ، لە پێناو بەهێز كردنی جێپێگەی خواستەكانی بەریتانیاو گەمارۆدانی بزووتنەوەی ڕزگاری كورد لە كوردستان بەتایبەتی لە باشووری كوردستان.

١٩٢٢/٩/١٢ شێخ مەحمودی حەفید بەفەرمی كرا بە مەلیكی كوردستان لە باشووری كوردستان بەپێی ڕێكەووتنەكانی نێوان ڕژێمی ئێراق و بەریتانیاو كۆمەڵەی گەلان .

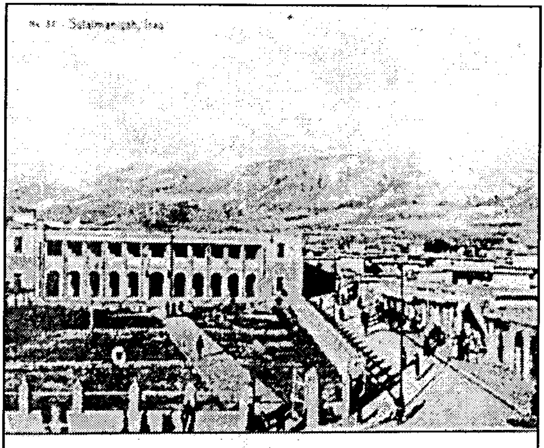
١٩٢٢/٩/١٤ گرێدانی یەكەم كۆنگرەی گشتی نەتەوەیی كورد لە باشووری كوردستان ، لە شاری سلێمانی كە شێخ مەحمود وەك مەلیكی كوردستان بەشداری تێدا كرد لە شارەكەدا .

١٩٢٢/٩/١٨ دامەزرێنەری دەووڵەتی تورك مستەفا كەماڵ ئەتاتورك – باوكی توركمان – سەركەووتنی هێزەكانی سووپای توركی بەسەر هێزەكانی سووپای یۆنان لە باكووری كوردستان و ناوچەی ئەنادۆڵ ڕاگەیاند، كە لەو كاتەی كورد هاوكاری تەواوی سووپای داگیركەری توركی دەكرد، بەڵام یارمەتی كورد لە لایەن توركە كەمالیەكان بە توركككردن و ڕاگواستن و داگیر كردن دەداوە لە باكووری كوردستان .

١٩٢٢/٩/٢٠ هێزەكانی سووپای تورك پارێزگاو ناوچەكانی ئەنادۆڵی داگیر كردو بەویستی خۆی مامەڵەی لەگەڵ كورد دەست پێكرد ، لە بەتوركككردنی باكووری كوردستان و گوواستنەوەی خێزانە كوردەكان و هێنانی خێزانی توركی هاوردە بۆ باكووری كوردستان.

١٩٢٢/٩/٣٠ دروست بوونی بارو دۆخێكی دڵخۆش ، كە بە گەیشتنەوەی سەركردەو ڕابەری كورد لە هەرێمی باشووری كوردستان شێخ مەحمودی حەفید بۆ شاری سلێمانی لە باشووری كوردستان ، لە كاتێكدا كە بەریتانیەكان سزای دوورخراوەیی هندستانیان لە سەر هەڵووەشاندەوە.

١٩٢٢/١٠/١٠ یەكەم رێككەووتن لە نێوان ڕژێمی شانشینی ئێراق و بەریتانیا مۆر كرا بە پاراستنی ڕژێمی شانشینی لە هەموو بوارە جیاجیاكانی دەووڵەت و دەسەڵات لە سەر ئێراقدا .

شاری سلێمانی لە سەردەمی بزووتنەوەی شێخ مەحمود

١٩٢٢/١٠/١٠ دامەزراندنی یەکەم ئەنجوومەنی شارەوانی لە مێژووی کورد لە پارێزگای سلێمانی لە باشووری کوردستان ، لەلایەن شێخ مەحمودی حەفید لە مێژووی کورد ، لە دوای پێك هێنانی یەکەم کابینەی حکوومەتی کوردستان .

که ئەو حکوومەتە لە ٨ ئەندام پێك هاتبوو ، کە وەزیرەکان ئەمانە بوون . ١- ژەنەراڵ مستەفا پاشای یامولکی وەزیری مەعاریف . ٢- سەرهەنگ سالح زەکی وەزیری بەرگری . ٣- عەبدولکەریم عەلەکە وەزیری دارایی. ٤- شێخ محەمەد غەریب وەزیری ناوخۆ. ٥- ئەحمەد بەگ فەتاح وەزیری ئابوری . ٦-حەمەی ئاورەحمان ئاغا وەزیری نافیعە . ٧- حاجی مەلا سەعید وەزیری دادپەروەری . ٨- ژەنەرال سەدیق قادری پشکێنەری گشتی هێزەکانی کوردستان و ، سەید ئەحمەد بەرزنجی بەڕێوەبەری گشتی ئاسایش و پۆلیسی کوردستان.

لەهەمان کاتدا ئاڵای کوردستان بەرز کرایەوەو بڕیار درا سلێمانی ببێتە پایتەختی کوردستان . کە لە هەمان ڕۆژ حکوومەتی کوردی لەپارێزگای سلێمانی ڕاگەیەندرا لە لایەن شێخ مەحمود لە هەرێمەکەدا .

١٩٢٢/١٠/١١ مۆرکردنی ڕێکەووتننامەی – مۆداتیا – لە نێوان ڕژێمی تورکیا و حکوومەتی یۆنان ، کە هێزەکانی سووپای یۆنان بە تەواوی خاکی تورکیا بەجێ بهێڵن ، بەڵام لەڕاستیدا ئەو خاکەی هێزەکانی سووپای یونانی لێ بوو خاکی باکووری کوردستان بوولە ژێر دەسەڵاتی کەمالیەکان لە هەرێمەکەدا .

١٩٢٢/١٠/٢٣ هەڵبژاردنی پەرلەمانی ڕژێمی شانشینی ئێراق ، کە بەرەی کورد لە باشووری کوردستان بە سەرۆکایەتی شێخ مەحمودی حەفید دژی ئەو پەرلەمانە

وەستان.

١٩٢٢/١٠/٢٥ مۆرکردنی ڕێکەووتننامەی هاوکاریو دۆستایەتی لە نێوان ڕژێمی تورکیاو فارسی لە ئێران ، دژی کوردو تیرۆر کردنی سمکۆی شکاك لە ڕۆژهەلاتو باکووری کوردستانی ژێر دەسەلاتەکانی هەردوو ڕژێمی شۆڤینی ئێرانو تورکیا لە کێشووەرەکەدا .

١٩٢٢/١٠/٢٥ دەست پێکردنی گفتووگۆ لە نێوان ڕژێمی ئێرانو ڕژێمی تورکیا لەسەر ڕاپەڕینەکانی سمکۆی شکاك ، لە ڕۆژهەلاتی کوردستان کە مەبەستیش ئەوەبوو . کە تورکەکان هەولیان دا یارمەتی سمکۆ بدەن دژی ڕژێمی ئێران نەك کوردو کوردستان.

١٩٢٢/١٠/٢٧ بەچاپگەیاندنی دوا ژمارەی ڕۆژنامەی بانگی کوردستان لەشاری سلێمانی لە باشووری کوردستان.

١٩٢٢/١٠/٢٨ شانشینی ئیتالیا لە بڕیارێکیدا – بنینۆ مۆسۆلینی– بە سەرەك وەزیرانی ئیتالیا دامەزراند ، لەدوای ئەوە مۆسۆلینی پارتی فاشی دامەزراند ، کە ئەم مرۆڤە لە مرۆڤێکی دیموکراتی سۆشیالیستی هەلگەڕایەوە بەرەو مرۆڤێکی فاشیو هەنگاوینا دژی جوولانەوەی دیموکراتی لە هەموو بوارە جیاجیاکان شان بەشانی ئەلمانیا.

١٩٢٢/١١/١ تورکە کەمالیەکان ڕایان گەیاند ، کە ئەوان دەسەلاتداری ڕەوان لەسەر تورکیاو دەسەلاتی سەلتەنەتیان هەلووەشاندەوە. واتە دوا دەزگای ئیمپراتۆریەتی عوسمانیەکان .

١٩٢٢/١١/٤ دۆزینـەوەی گـۆڕی – تـووت جـنخ ئـاموون– لـە دۆڵـی شانـشینەکان لـە دەشـتایەکانی ڕۆژئـاوای کۆشـکەکە لـە وولاتـی میـسر... کـە ئەمـەش بـە یەکـەم دۆزینـەوە دادەنرێت لە مێژوودا ، کە بە تـەواوی کنوزەکـانی – خەزنـە ، کۆگا – بنەماڵەی هـەژدەمی فرعەونەکان لەگەڵ کوورسی عەرشـی و پەیکـەری پاسـەوانەکان ، لەگـەڵ سـندوقێکی شانـشینی و

پەیکەری فرعەونەکان – ئەخناتوون و خێزانەکەی– لە میسر .
شایانی باسە کە شووێنەوارو شارستانیەتی فرعەونەکانی میسر دەگەڕێتەوە بۆ زیاتر لە ٧٠٠٠هەزار ساڵ بەر لە مێژووی زاین لە ناوچەکەدا .

١٩٢٢/١١/١٠ لە دوای تەواو کردنی پۆستەکان شێخ مەحمودی حەفید کابینەی حکوومەتی کـوردی لـە نـۆ وەزیـر پێـك هێنـاو سـەربەخۆی کوردسـتانی لـە باشـووری کوردستان ڕاگەیاند.

١٩٢٢/١١/١٢ دامەزرانـدنی هـەرێمی ئۆتۆنـۆمی قەرەچایڤ – چەرکەس – لە ژێردەسـەڵاتی یـەکێتی سـۆڤیەتی نـویێ ، بـە سـەرکردایەتی ڕابـەری شۆڕشـی ئۆکتۆبـەر ، لینین... شایانی باسە کە قەرەچایڤەکان بەپێی سەرژمێری ١٩٨٩ لـە یـەکێتی سۆڤیەت ژمارەیان ١٥٥،٩٠٠ کەس بووە، زمانەکەیان لـە دەسـتەی زمانـەکانی کیمچایڤە ، یا زمانی قەرەچایڤ . یا بالکار ، یا بنەماڵەی زمانـەکانی باکوورو ڕۆژئاوای ئالتایەو پەیوەندیەکی زۆرو نزیکی لەگەڵ زمـانی ئەسـەنتیندا هەیە ولە ئایین موسلمانی مەزهەب سونەن.
هـەروا بـەپێی بڕیـاری پەرلـەمانی یـەکێتی سـۆڤیەت لـە ١٩٤٣/١٠/١٢ ئـەم ئۆتۆنۆمیـە پـشت بـە سـنوور بـە تاوانـە هەڵبـستراوەکانی ڕژێمـی سـتالینی

هەڵووەشـاوەیە ، تـەواوی دانیـشتووانەکەی بـەزۆر بـۆ شـووێنەکانی دیکـەی سۆڤیەت دوورخرانـەوە ، دوای ئەوە ئـەم کۆمارە سـەرلە نویێ لـە ١٩٥٧/١١/٩ دامەزرایەوەلە ناوچەکەدا.

دوای دەرچوونی بریارو دەستوورەکانی دەوڵـەت و پارت و پەرلـەمان و دام و دەزگـا یاسـادانانەکان پێـشنیارکرا ، کـە گـەلانی ژمـارە کـەم پێوویـست بـە قەوارەی ئۆتۆنـۆمی ناکات ، کە ژمارەیـان لـە ٢٠٠ هەزارکـەس کـەمتر بێـت لـە ناوچەکەیدا .

بـەڵام کـورد ئـەو کـات ژمـارەی دانیـشتووانەکەی لـە ٧٥٠,٠٠٠ هـەزار کـەس زیاتر بـوون ، هـەر وەك ئـەم کەمـە نەتەوایەتیانە مامەڵەی لەگـەڵ کراو هەرێمە ئۆتۆنۆمیەکەی هەڵوەشێندراوەودانیـشتووانە رەسـەنە کوردەکان لـە پارێزگـای یـەریڤان و دەورووبـەری دابەشـی سـەر کۆمارەکـانی یـەکێتی سـۆڤیەت کـرا لەلایەن ستالین.

١٩٢٢/١١/١٢ سـەرکردەو قارەمـانی تێکۆشـەری کـورد سمکـۆی شـکاك لەگـەڵ نووێنـەری بەریتانیا- وای- لـە ڕۆژهـەڵاتی کوردسـتان کۆبـۆوە ، بەڵام ئـەو کۆبوونەوەیە هـیچ ئاکـامێکی لـێ نەکەوتـەوە لەچارەسـەری مافـەکانی کـورد لـە ڕۆژهـەڵاتی کوردستاندا .

١٩٢٢/١١/١٥ بڵاو کردنـەوەی یەکـەم ژمـارەی ڕۆژنامـەی کوردسـتان لـە شـاری سلێمانی لـە باشووری کوردستان بە سەرپەرشتی نوری عەلی و کەمال بوو لە شارەکەدا .

١٩٢٢/١١/١٦دامەزرێنـەری دەووڵـەتی تـورك مستەفا کـەمال ئـەتاتورك بـە فـەرمی دەسـەڵاتی رژێمـی تورکیـای گرتـە دەست لەسـەر تورکیـای دورسـتکراوی دوای ڕووخـانی ئیمپراتۆریەتی عوسمانی لەسەر خاکی باکووری کوردستان لە هەرێمەکەدا .

١٩٢٢/١١/١٦ نووسەرو رووناکبیرو رۆمان نووسی بەناوبانگی پورتووگالی و جیهان -خۆزێ سـاراماگۆ- لـە گونـدی ئەزینیاکـەی هـەرێمی ریبـانیگۆی بـاکووری شـاری لـشبۆنە لەچاوی بـە جیهـان هـەلهێناوە و لەسـالی ١٩٨٨ خـەڵاتی نـۆبلی پـی بەخشراوە لە وولاتەکەدا .

١٩٢٢/١١/٢٠ مۆرکردنی رێکەووتننامەی ئاشتبوونەوە لە نێوان ڕژێمـی تورکیـاو فەرەنسا ، ئـەویش بـە دەرچـوونی هێزەکـانی سـووپای ئیتالیـا لـە باشـوورو ڕۆژ ئـاوی کوردستانی داگیرکراوو ، لەهەمان کات ئەوانەی کە دووژمنـی ڕژێمـی تورکیا و

تورك بوون ، لە شاری لۆزان لە گەلیان کۆبوونەوە . ئەویش لەپێناو دژایەتی کردنی مافی کوردو خاکی کوردستان لە کێشووەرەکەدا .

هەروا ئەویش بە بەکارهێنانی رامیاریەتی جینۆسایید بەرامبەر بە گەلی کوردستان ، ئەمەش لە سەر داوای وولاتانی سەرکەووتووی جەنگی یەکەمی جیهان.– لۆرد کیزن – نووێنەری بەریتانیاو – عسمەت ئینوونوو– نووێنەری تورکیا بوو ، ئەویش بەکۆتایی پێ هێنانی خەونەکانی کورد لەپەیمانی سیڤەر لە ١٩٢٠/٨/١٠ ، بەچارەسەرکردنی کێشەی کورد لە کوردستاندا .

١٩٢٢/١١/٢٥ لە سەرەتای دورستکردنی رژێمی شانشینی ئێراق ، هەردوو حکوومەتی ئێراق و بەریتانیا راگەیاندنێکی هاوبەشیان بلاو کردەوە – بڕیار– لەو بڕیارە هاتووە:–

که هەردوو حکوومەتی بەریتانیاو ئێراق هیوادارن کە کوردەکان سەرەرای جیاوازیان بەزووترین کات لەسەر شێووەی ئەو حکوومەتەی کە دەیانەوێ دورستی بکەن و سنوورەکەش تاکوو کوێ بێت – لە باشووری کودرستان لە سەری رێککەوون ،عەروا لە ئەنجامەکەی ئاگادارمان بکەنەوە بۆ بە ئەنجام گەیاندن.

١٩٢٢/١٢/٢ رژێمی شانشینی لە ئێراق و حکوومەتی بەریتانیا دانیان نا بە مافی کورد لە باشووری کوردستانی لکێنراو بە ئێراق ، لەناو چوار چێووەی سنووری ئێراقی دورستکراو .

ئەویش بەدامەزراندنی حکوومەتێکی کوردی لە تەواوی سنووری کوردستان ، کە پارێزگاکانی کەرکوك و هەولێرو سلێمانی دەگرتە خۆی لە هەرێمەکەدا .

١٩٢٢/١٢/٢٢ رژێمی نووێی شانشینی لە ئێراق و بەریتانیا دانیان بەوە نا ، کە کورد لە باشووری کوردستان مافی دامەزراندنی حکوومەتی ناوخۆییان هەیە لەچوار چێووەی سنووری ئێراق لەسەر خاکی هەرێمی باشووری کوردستان لە وولاتەکەدا .

١٩٢٢/١٢/٢٤ راگەیاندنی هاوبەشی رژێمی شاهانشینی لە ئێراق و حکوومەتی بەریتانیا کە دان مافی کورد دادەنێن لە پێکهێنانی حکوومەتی کوردی ، ئەویش بەم شێوەیە ، مافی کوردە دانیشتونەکانی ناو سنوری ئێراق بەپێکهێنانی

حکومەتی کوردی لەناو ئەو سنورەدا.

١٩٢٢/١٢/٢٥ بلاوکردنـەوەی بەیاننامـەی نێوان ڕژێمـی شانشینی لـە ئێـراق و حکوومـەتی بەریتانیا ، لە دوای ئـەوەی کـە بەگرنگترین بەڵگەنامـەی مێژوویی دادەنرێت ، کە تێیدا دان بـەمافی تـەواوی ڕەوای گـەلی کورد لەسـەر خـاکی خـۆی دادەنـێ ، ئـەویش بەدامەزراندنی حکوومـەتی کـوردی لـەناو چـوار چێـوەی سـنووری دورستکراوی ئێراق لە هەرێمەکەدا .

١٩٢٢/١٢/٣٠ یەکیەتی کۆمارەکانی سوشیالیستی سۆڤیەت بەرابەرایەتی دامەزرێنەرەکەید — فلادیمێر ئیلیچ ، لینین— دامەزراوو گەلانی ئەو یەکیەتیە فیدرالیە تایبەتیە ، کە لە ژێر دەسەلاتی

سەنتەری پارتی کۆمۆنیستی سۆڤیەت بوو ، وەك وولاتێکی دەرگا لە سەر داخراو لە پەیووەندی دراوسێیی و نێوودەوولەتی لە جیهاندا.

١٩٢٢/١٢/٣٠ کۆنگرەی سێیەمی ئەنجوومەنەکانی سۆڤیەت ڕەزامەندی کرد لە سەر یەکێتی کۆمارەکانی سۆشیالیستی سۆڤیەتی و لەسەر پەیمانی دامەزراندنی یەکێتی کۆمارەکـانی سۆشیالیـستی سـۆڤیەت ، دوای ئـەوە وردە وردە کۆمارەکـانی دیکـە لـەناو ئـەو یەکیەتیـە فیدڕالیـە خۆیـان بەسـتەوەو بـەرەو هـەنگاونان بۆپێشەوە هەنگاویننا تاکوو هەڵووەشاندنەوەی یەکیەتی سۆڤیەت بەردەوام بوو لە کێشووەرەکەدا و جیهاندا .

١٩٢٢/١٢/٣١ ئایدۆلۆژی مارکسی سەردەمی بڕوای بە ڕووبەڕووبوونەوەی نەتەوەیی هەیە ، لە سەر مێژووی دیاریدەی و دیاریکراوو جیاوازی کردن . لە نێوان مافە نەتەوەییەکان وەك لینین ئاماژەی بەوە کردووە کە دەڵێ:-
لە نێوان نەتەوەی گەل کە نەتەوەیەکی دیکە دەچەوسێنێتەوەو نەتەوەیی گەل چەوساوەیەو لە نێوان نەتەوەیەك وەك نەتەوەی گەوورە لەگەڵ نەتەوەی بچووکە ، هەروا ، مارکس – لینین ، جیاوازی لە نێوان نەتەوەی ژێر دەسەڵاتی وولاتانی سەرمایەداری پێشکەوتوو لەگەڵ نەتەوەی وولاتانی ژێر دەستەو چەوساوە دەکات لە بواری نیشتمانی جووگرافی و نەتەوەیی لە سەر نیشتمانەکەیدا.

١٩٢٣

١٩٢٣/١/٧ سەرکردەی کورد لە ڕۆژهەلاتی کوردستان ژێر دەسەڵاتی ڕژێمی شای ئێران ، سمکۆی شکاك گەیشتە شاری سلێمانی و لەلایەن پێشەوای بزووتنەوەی ڕزگاری کورد لە باشووری کوردستان شێخ مەحمودی حەفید پێشوازی لێکرا .

ئەویش سەردانەکەی لە پێناو هاوکاری و یارمەتیدانی یەکتری لە بواری نەتەوەیی و نیشتمانیدا ، بەو بۆنەوە بازارەکانی شاری سلێمانی داخران لە هەرێمەکەدا .

١٩٢٣/١/١٤ شێخ مەحمودی حەفید کۆبوونەوەی لەگەڵ ٤٣ لە سەرۆك عەشیرەتە کوردەکان لە شاری سلێمانی ئەنجامدا ، لە پێناو دیاریکردنی کاری ڕێکخستن لە هەرێمی باشووری کوردستان .
ئەویش بە دیاریکردنی – ١٠– سەرۆك عەشیرەت لەڕۆژهەڵاتی کوردستان و –

١٣- سەرۆك عەشیرەت لە سلێمانیو هەلەبجەو - ٤- سەرۆك عەشیرەت لە هەولێرو کۆیەو-١٦ - سەرۆك عەشیرەت لەپارێزگای کەرکوك.

١٩٢٣/١/٢١ بەهۆی ئاڵۆزیو نالەباری بارودۆخی باشووری کوردستان شێخ مەحمودی حەفید نامەی یەکەمی ئاراستەی رابەری شۆڕشی ئۆکتۆبەری سۆڤیەت - لینین - کرد .

ئەویش لە پێناو بەهانا هاتنو یارمەتی دان ، کە لەو کاتە کوردو خاکی کوردستان بەر شالاوە یەك لە دوای یەکەکانی هێزەکانی سووپای رژێمی شانشینی ئێراقو بەریتانیا و بەتایبەتی بەرەو دابەشکردنی کوردستانو داگیر کردن هەنگاوی پێدەنرا لە هەموو لایەنە جیاجیاکان لە کوردستاندا.

١٩٢٣/١/٢٣ نووێنەری بەریتانیا-کیرزن- لە لێدوانێکیدا بیانووەکانی لە مەڕ هەڵوێست و رامیاریەتی بەریتانیای خستە ڕوو ، کە ئەویش بە دەرخستنی پەیمانی فرسایو سانڕیمۆ .

ئەویش بەر گری کردن بوو لە هەڵبژاردنی- شاڤیل- بوو لەگەڵ لکاندنی مووسڵو باشووری کوردستان بەشانشینی ئێراقی دورستکراو لەسەرخاکی کوردستاندا.

لیژنەی ویلایەتی موسڵ لە نێوانیاندا ئەدمۆندس لەلای چەپ دووەمین کەسە

١٩٢٣/٢/٢١ هێزەکانی سووپای بەریتانیاو بەرپرسانی بەریتانیا لە ئێراق کەووتنە دژایەتی کردنی مەلیکی کوردستان شێخ مەحمودو داوایان لێکرد سەردانی شاری بەغدا بکات .

ئەویش بۆ وتوویژ کردن لەگەڵ بەرپرسانی میریو هەرەشە لێکردنیو لەجەماوەری پاریزگای سلێمانی کە دژایەتی بەریتانیاو دەسەڵاتی شانشینی ئێراقی دورستکراو لەسەر خاکی باشووری کوردستان نەکەن ، گەرنا ناوچەکە بەر هێرشی بۆردومان کردنی هێزی سەربازی دەبێتەوە لە داهاتوودا .

١٩٢٣/٢/٢٣ سەرکردەی کورد ئیسماعیل خان –سمۆکی شکاك– دوای گەیشتنی سەردانی شێخ مەحمودی کرد لە شاری سلێمانیو پشتگیری تەواوی خۆی بۆ شێخ دووپات کردەوە ، لە پێناو وەدی هێنانی مافەکانی کوردو خاکی کوردستان.

١٩٢٣/٢/٢٨ سەرکردەی کورد سمکۆی شکاك شاری سلێمانی جێ هێشت لە ئەنجامی هەرەشەی هێزەکانی سووپای بەریتانیا بەبڵاوکردنەوەی بەیاننامەی هەرەشەکردن بە فرۆکە بەسەر شاری سلیمانی لە هەرێمی باشووری کوردستان.

١٩٢٣/٣/١ دامەزراندنی پارێزگاری پارێزگای هەولێر کە بەڕێز ئەحمەد عوسمان بوو لە شاری هەولێر لە لایەن رژێمی شانشینی و بەرپرسانی بەریتانیا لەسەر پارێزگاکەدا لە باشووری کوردستان .

١٩٢٣/٣/٤ فرۆكـه جەنگیـەكانی هێزەكـانی سـووپای بـەریتانیا شـاری سـلێمانی لـە باشووری كوردستان بۆردومان كرد، كە لە ئەنجام داگیری كردو دەسەڵاتی شێخ مـەحمودی هەڵووەشـاندەوە بـەهێزی هێزەكـانی سـووپای بـەریتانیا ، بەهاوكاری هێزەكانی ڕژێمی شانشینی لە ئێراق بەیارمەتی كوردە خۆفرۆش وجاشەكانی دژ بە گەل و نیشتیمانەكەیان بە لایەنگیری كردنی لایەنگیری ڕژێمی شانشینی لە ئێراق هەرێمەكەدا.

١٩٢٣/٣/٨ بەڵگەنامــەكانی دەســەڵاتی یەكیــەتی ســۆڤیەتی تایبەتمەنــد نــەبوون بەبڵاوكردنـەوە، كـە هەڵوویـستێكی خراپیـان گرتبـووە بـەر بەرامبـەر كـوردو جووڵانـەوەی رزگـاری كـورد لـە باكووری كوردسـتانی ژێـر دەسـەڵاتی رژێمـی توركیا و وولاتی دیكە.

كە كوردو خاكی كوردستانیان بەسەردابەشكرا وەك :-

ئێـران و ئێـراق و سـووریا. لـەم رۆژەدا دەسـتەی لێژنـەی مللـی بـۆ كاروبـاری دەرەوە – واتـە دەسـتەی وەزارەتـی دەرەوە – بریـاردرا بـە ئـەویش :- كـە پێوویست ناكات یارمەتی كورد بە جیاكەرەوەكانی توركیا بدرێت.

لە هەمان پشتگیری ئیمپریالیەتی توركیا نەدرێت لە هەڵوویستەكانی بەرامبەر بەكورد. بـەڵكوو هەڵوویـستی نـەرم بگیرێتـە بەر بەرامبـەر بەتێكۆشـانی كورد دژی بەریتانیا.

هەڵوویـــستی ســـۆڤیەت زۆر روون و ئاشـــكرا بـــوو لەبەڵگەنامـــەكان، وەك رێنماییەكی دەرچوو لـە لایـەن دەسـەڵاتی باڵای سۆڤیەت بەرامبـەر بەكێشەی كـورد، ئـەویش دژی بـیری سـەربەخۆیی كوردسـتان بـوو، لـە هـەمان كـات ناوزەندكرا بە بیرێكی كۆنە پەرستانە و بەڵكوو بارودۆخی ئێستا وا دەخوازێ هاوسەنگیەك بۆ كێشەكان جێگیربكرێت... هەروا بەهێزكردنی پارچەكانی كە دەووڵەتی توركی پێیٚ بەهێزدەكرێت نەك بەپێچەوانەوە.

هەروا كـارگێر بەدەسـەڵاتدارەكان لـە وولاتـی رۆژهـەڵاتی دیكـە پـشتگیری بیری كوردستان سەربەخۆیان نەدەكرد. كە دەبووە گورزێك بۆ وولاتـانی سـەربەخۆو یەكیەتی نیشتیمانیەكان لەناوچەكەدا.

بەهۆی ئـەوەی كـە دانیشتووانی كـورد دوا كـەوتوون و ژێـر دەسـتەو ملكەچـی ســەرەك عەشـیرەت و ئاینیەكانیـشن و، لـە هـەمان كـات نۆكـەری وولاتـانی

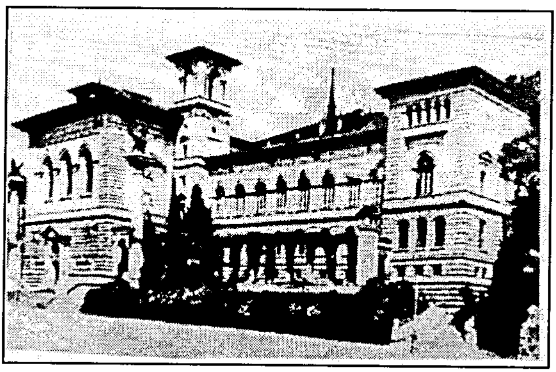
ئیمپریالیەكان... ئەمەش وا پێویست دەكات داوای پێشكەش كراوی لێژنەی كورد بۆ دامەزراندنی دەوڵەتی كوردی رەتبكرێتەوە، لەژێر پارێزگاریكردنی رووسیای سۆڤیەتی، كە ئەم داوایەشی داوایەكی ناكاویە و لەگەڵ ئەوەشدا بریاری تایبەتی مەكتەبی رامیاری لێژنەی ناوەندی پارتی كۆمۆنیستی سۆڤیەتی بەلشەڤ لە ساڵی ١٩٢٥ و هەڵوێستی خراپی سۆڤیەت بەرامبەر بەجووڵانەوەی رزگاری كورد لە باكووری كوردستانی داگیر كراوی ژێر دەسەلاتی توركیالە هەرێمەكەدا .

هەر لە بەر ئەوەش هەڵوێستی وولاتانی رۆژئاواو یەكیەتی سۆڤیەت خراپ بوو بەرامبەر بەشۆرشی شێخ سەعید، كە توركیای هەژاند لەناوچەكەدا. هەر لە بەر ئەوەش سۆڤیەت هەوڵیدا كێشەی نێوان رژێمی ئێران و توركیا بەرەو ئارامی و سەقامگیری ببات نەك بەپێچەوانە دژی كورد لە كوردستان.

سەرچاوە :- لازاریف. المسألة الكردیة ١٩٢٣ – ١٩٤٥.

١٩٢٣/٣/٢٤ بەهۆی هێرشەكانی سووپای بەریتانیا بۆ سەر شاری سلێمانی و دەووروبەری شێخ مەحمودی حەفیدو شۆرشگێرەكان ناچار بوون روو بكەنە ناوچەی سوورداش و شاخە بەرزەكان لە دەووروبەری شاری سلێمانی و درێژە بەخەبات بدەن لە هەرێمەكەدا.

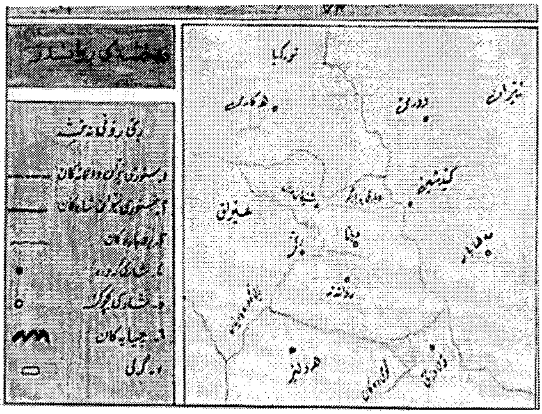
١٩٢٣/٣/٢٩ رووناكبیری جیهانی و رۆمان نووسی بەناوبانگ- ئەرنست هەمنگوای- دووپاتی كردۆتەوە و دەڵێ:- مستەفا كەمال ئەتاتورك لەدوای نەمانی ترس لەئەرمەن و كورد لەباكووری كوردستان و یۆنان دەسەلاتی زانستیانەی – علمانی- راگەیاندو بەو پەری شۆڤێنیانە كرداری لەگەڵ كورد ئەنجام دەدا لە هەرێمەكەدا.

١٩٢٣/٤/٢١ لە نێووەندەكانی گفتووگۆی پەیمانی لۆزان ، توركیا لە هەموو داواكاریەكانی خاوەنداریەتی سامانەكانی خۆی ،

که بەداگیر کردن خستبوویه ژێردەستی لێی خۆش بوو ، کە لە وولاتانی عـەرەبی هـەیبوو . بەتایبـەتی لەباشـووری کوردسـتانی لکێنـراو بـەئێراق لەسەرووی هەموویان وویلایەتی موسلدا لە ناوچەکەدا .

١٩٢٣/٤/٢٢ هێزەکانی سووپای تورکیا شارۆچکەی روانــــــدزو دەوورووبـەری سـەر بە پارێزگای هەولێر لـــە باشـــووری کوردســـتان ، جـێ هێـــشت بـــە هـــۆی هەرەشەی هێزەکانی سووپای بـەریتانیا و کەوتـەوە ژێـر دەسـەلاتی هێزەکـانی بـەریتانیاو ڕژێمـی شانشینی لە ئێراق.

١٩٢٣/٤/٢٣ لە کۆنگرەی دووەمی لۆزان لە سەر کێشەی وویلایەتی مووسڵ ، کە لە سەر خاکی باشووری کوردستان بوو... ئەویش لـەپێناو خستنه ژێـر دەسـەلاتی کۆمەڵـەی گـەلان بۆ بریـار دان لەسـەر ئەوکێـشەیەی کـە لـە نێـوان تورکیـاو کۆمەلەکەدا هەبوو ، لەو کاتە دانیشتووانی پارێزگای موسل لـه ٨٥٪ ی کـورد بـوون بـەپێی بەلگەنامـەی کۆمەڵـەو ڕژێمـی عوسمـانی تـورك ، بـەر لـە هەڵووەشانەوەی ئیمپراتۆریەتەکەیان ,لە هەرێم و ناوچەو جیهاندا .

١٩٢٣/٤/٣٠ شاری سلێمانی لـە هـەرێمی باشووری کوردستان کـرا بەپارێزگا بەهاوکاری شانشینی لـە ئێـراقو دەسـەلاتی بـەریتانیا لەسـەر عئێـراقو بووە یـەکێك لـە پارێزگاکـانی ئێـراق لــە ژێـر ئینتیـدابی سـەر بـە بـەریتانیاو حکوومـەتو هێزەکانی سووپای بەریتانیا لەوکاتدا.

١٩٢٣/٥/١٦ داگـیر کردنـەوەی پارێزگـای سـلێمانی لەلایـەن هێزەکـانی ڕژێمـی ئێـراقو هێزەکانی سووپای بەریتانیا .

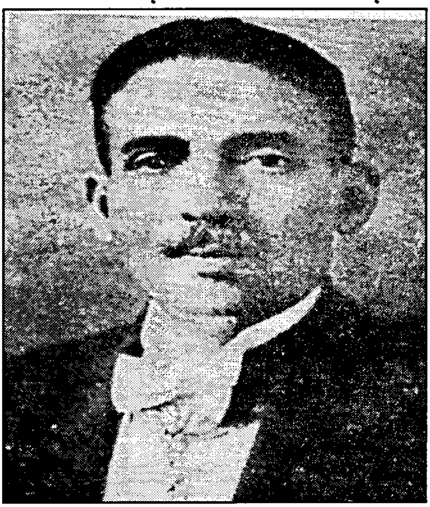
شێخ مەحمود لەگەڵ شۆڕشگێران بەرەو شاخە بەرزەکانی کوردستانو ناوچە سەنگەربازیەکان هەلکشانو بەردەوام بوون لەشۆڕشو بەرگری کردن لەگەڵو

نیشتمان لە باشووری کوردستاندا .

١٩٢٣/٥/٢٠ هێزەکانی سووپای بەریتانیا ئەشکەووتی– جاسەنە – یان داگیر کرد ، کە لەو کات بارەگای سەرەکی شێخ مەحمودی تیابوو، کە ئەشکەووتەکە کەووتۆتە شاخەکانی سووورداش لەپارێزگای سلێمانی لە باشووری کوردستان .

١٩٢٣/٥/٢٤ لە دوای پەلاماردانی شاری سلێمانی لە باشووری کوردستان لەلایەن هێزەکانی سووپای ئێراق و بەریتانیا ، شێخ مەحمود دووبارە دەر بەدەر کرایەوە و لە هەمان کات چاپ و چاپەمەنیەکانی لەگەڵ خۆی بردو بەردەوام بوو لە دەرکردن و بڵاوکردنەوەی ڕۆژنامەو بڵاوکراوەکانی تایبەت بەراپەرینەکە لە باشووری کوردستاندا.

١٩٢٣/٥/٢٨ هێزەکانی سووپای ڕژێمی شانشینی لە ئێراق بەهۆی بەرگری جەماوەری شاری سلێمانی لەشارەکە نەیانتوانی بچنە ناو شارەکە لە ناوچەکەدا.

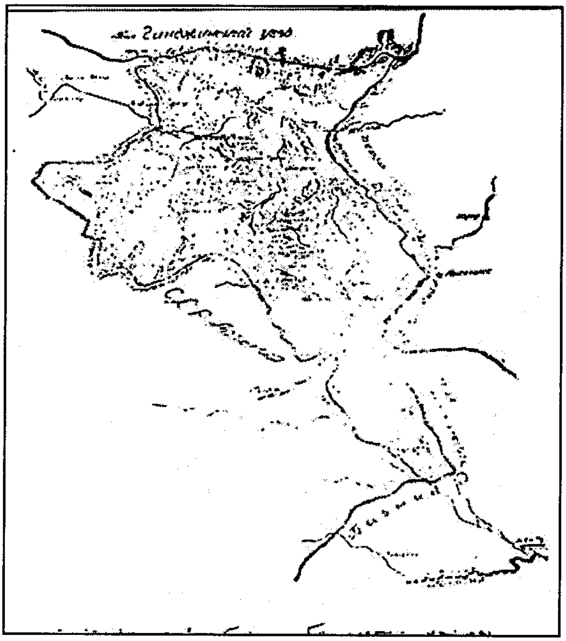
١٩٢٣/٥/٢٩ سەرەك وەزیرانی ڕژێمی شانشینی لە ئێراق – عەبدولمحسن سەعدوون – و ڕاوێژکاری بەریتانیا لە ئێراق گەیشتنە شاری سلێمانی لە هەرێمی باشووری کوردستان ، بەڵام باری شارەکەیان پێ هێوور نەکرایەوە بە هۆی بەردەوامی بەرگری کردنی جەماوەر لەشارەکەو دەووروووبەری لە هەرێمەکەدا .

١٩٢٣/٦/٧ ڕابەرو سەرکردەی کورد شێخ مەحمود نامەی دووەمی ئاراستەی ڕابەری شۆڕشی ئۆکتۆبەر– لینین – کرد بۆ هەمان مەبەستی ناوەرۆکی نامەی یەکەم ، بە هۆی بارو دۆخی نالەباری کوردو هەرێمی باشووری کوردستان.

١٩٢٣/٦/١٧ بە هۆی بەرگری بەرزی شۆڕشگێڕە چەکدارەکانی شێخ مەحمود لە هەرێمی باشووری کوردستان هێزەکانی سووپای بەریتانیا لەشاری سلێمانی و

دەووروبەری پاشەکشەیان کرد لە هەرێمەکەدا.

١٩٢٣/٧/٧ بە دەستپێشخەری ڕابەری شۆڕشی ئۆکتۆبەری بە لشەفیەکان – لینین- دامەزراندنی کۆماری کوردستانی سوور لەو بەشە کوردستانەی کە کەوتبووە ژێر دەسەلاتی شۆڕشی نوێی ڕووسیا بە ناوی – کوردستانسکی ئویەزد- ڕاگەیەندرا .

جێگەی باسکردنە کە کوردستانسکی ئویەزیـــد – ناوچـــەی کوردستان – کە لە نێـوان سـالانی ١٩٢٣-١٩٢٩ ناوەندەکەی لاچین بـوو ، لـە سـالی ١٩٢٩-١٩٣٠ بووە کوردستانــسکی ئــورکروگ – ناوچـــەی کوردستان – و لە جێی کوردستانسکی ئۆیەزید ، لەناوچەکانی کەلباجار –قوبالکی –قووتورلی –زەنگیلان– و بەشێکی ناوچەی جەبرەئیل پێك هێنرا . بەم چەشنە لەبارەی مێژوویەوە کوردی سۆڤیەت دووجار ناسنامەی قەوارەی نەتەوەیی یان بۆ پێك هێنراو دانی پێدانرا.

لەو کاتەی کە وولاتانی هاوپەیمان بە سەرکردایەتی بەریتانیا لەو کات چاویان بڕیبووە خاکی کوردستان و تیری ژەهراویان گرتبووە دەست و ئامادەیی خۆیان خستبووە گەر بۆ ئەوەی کورد و خاکی کوردستان پارچە پارچە بکەن.

بەلام دامەزرینەری ڕژێمی سوشیالیستی دانی بە مافی کورد ناو ئەو کۆمارەی بۆ کورد ڕاگەیان لە کێشووەرەکەو جیهان . دوای ئەوە ئەم وولاتانە کوردو

خاکی کوردستانیان بە تیرە ژەهراویەکەیان وەك گورگ کردە چوار پارچەو نیوو لە نێوان خۆیان و لە هەمان کاتدا چوار دەوڵەتیان لە سەر دامەزران لە ناوچەو کێشووەرەکەدا .

ئەم وولاتانە لەوکاتەوە تاکوو ئێستاش دژی کوردن لە ئازاردان بە لە ناوبردنی کورد لە هەموو بوارە جیا جیاکاندا ....!...؟ .

١٩٢٣/٧/٧ دەوڵەتە کوردیەکەی شێخ مەحمود لە باشووری کوردستان لەلایەن دەسەڵاتی شانشینی لە ئێراق و بەریتانیا هەلووەشێندرایەوە بەهۆی بەهێزبوونی هێزی چەکداری وجمووجۆڵی ڕاپەڕینەکانی جەماوەری باشووری کوردستان ، بەتایبەتی لەپارێزگای سلێمانی و کەرکوك و دەووروبەری لە باشووری کوردستاندا .

١٩٢٣/٧/٧ لەگەڵ سەرکەووتنی شۆرشی بەلشەفیەکان لە مانگی ١٩١٧/١٠/ بەسەرکردایەتی – لینین – ئەمەش وەکوو موژدەیەکی دلخۆشکەر بوو بۆ گەلانی ڕووسیاو قەفقاس و ڕۆژهەلاتی ناوەراست و هیوایەکی نوێ بوو لە پێناو زیاتر لە بەدیهێنانی ئازادی و سەربەخۆیی ئەو گەلانە.

جێگەی ئاماژەپێکردنە کە بەدەیا نەتەوەی جیاجیا لەو هەرێم و ناوچانە ژیانیان بەسەردەبردو خەونی ئازادی و سەربەخۆیان لەهەست و هۆشدا دەخوولایەوە... هەر وەك لە ئینسکلۆپیدیادا ناویان هاتووە و جگە لەگەلانی رەسەنی ئەو هەرێمانە کە ١٠٢ نەتەوەی لێك جیای دیکەش لەو وولاتە نوێیەدا دەژیان و کاتی خۆی لە وولاتانی خۆیانەوە بە هەر هۆیەك بووبێت کۆچیان بۆ کردبوو... لەوانەش گەلی کوردی – سۆڤیەت – بوون. کە بەسێ قۆناخ کۆچیان بۆ کردبوو.

یەکەمیان :– لەکاتی حکوومرانی تزارییەکاندا بووە هۆی کۆچکردنیان بۆ شەڕی ئەوکاتی نێوان ئیمپراتۆریەتی عوسمانی و ڕووسیای قەیسەری دەگەرێتەوە.

دووەمیان :– کۆچی کورد بۆ سۆڤیەت بۆ دوای سەرکەووتنی شۆڕشی ئۆکتۆبەر دەگەرێتەوە.

سێیەمیان :– کۆچکردنیان بۆ سۆڤیەت دەگەرێتەوە بۆ سەرهەڵدانی – ئاگری ئارارات لە باکووری کوردستان – دوای سەرکەووتنی شۆڕشی ئۆکتۆبەر کوردە کۆچەرەکان داوای مافەکانی خۆیان دەکرد... هەر وەك گەلانی دیکەی ڕووسیای نوێ... لەچوارچێووەی یەکیەتی سۆڤیەت... ئەمەش بووە هۆکاری

دروست بوونی بارێکی لەباری گوونجاو کە ناوچەیەکی ئۆتۆمیدا دروستکرا لە ئازربایجان و ناویان نا –کوردستانی سوور– کە پایتەختی – شاری لاچین – بوو لە هەرێمەکەدا .

ئەم کۆمارەش بۆماوەی شەش ساڵ بەردەوام بوو. بەڵام بەهۆی باری رامیاری و نەمانی ئەو هەرێمە سەربەخۆیە کوردە لە یەکیەتی سۆڤیەت. هەر وەك سکرتێری گشتی پارتی کۆمۆنیستی ئازربایجان – نەریمان باگیرۆڤ – دەڵێت:–

هۆکاری سەرەکی نەمانی ئەم کۆمارە دەگەرێتەوە بۆ رێکەووتنامە سێ قۆڵیەکەی کە لە نێوان ئازربایجان و ئەرمینیاو ستالین مۆرکرابوو ... هەروا هۆکارێکی دیکەی هەڵووەشاندنەوەی ئەم کۆمارە ئەوە بوو، کە لینین لە دوای بریاری سەربەخۆیی کۆماری سوور ٤٠,٠٠٠,٠٠٠ ملیۆن رۆبلی بۆ تەرخانکرد لە پێناو بووژاندنەوەی ژێرخانی ئابووری.

بەڵام ستالین مردنی لینینی بەهەل زانی و ئەو چل ملیۆن رۆبلەی خستە خەزنەی کۆماری ئەرمینیا...زۆر مخابن ئەم کۆمارە لە ١٩٢٣/٥/٢٣ بە شێووەیەکی فەرمی سەربەخۆیی خۆی لە هەرێمێکی ئۆتۆنۆمی سەر بەکۆماری ئازربایجان راگەیاند.

کە زامانی رەسمی ئەو هەرێمە زمانی کوردی بوو بەزاراوەی کرمانجی. هۆکاری دیکەی رووخاندنی کۆماری کوردستانی سوور لە دوای ساڵەکانی ١٩٣٧ – ١٩٣٨، کە یەکێك لە سەکردەکانی پارتی کۆمۆنیستی ئازربایجان کەناوی – میر جەعفەر باگیرۆڤ – بووە هەڵوویستێکی شۆڤینیانەی گرتە بەر بەرامبەر کوردی کوردستانی سوور، هەرچی گۆڤارو رۆژنامەو کتێبی هەبوون بەزامانی کوردی هەمووی قەدەخەکردو بووە رێگە لە بەردەوام بوونی ئەم کۆمارە بە هاوکاری پیاوەکانی ستالین لە هەرێمەکەدا.

١٩٢٣/٧/١١ حکوومەتی بەریتانیا پێشنیاری دا بەرژێمی شاهانشینی لە ئێراقی دروستکراو ، ئەویش بە دڵنیا کردنی کورد لە دەسەڵاتی نوێی شاهانشینی بەرامبەر بەکورد ، ئەویش بە چەند خاڵێك:–

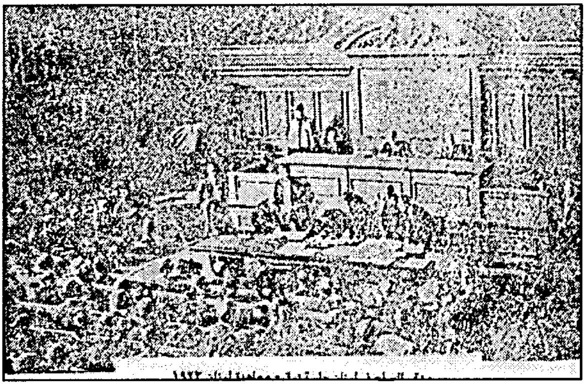
١– حکوومەتی ئێراق نیازی نییە هیچ فەرمانبەرێکی عەرەبی لەهەرێمی باشووری کوردستان دابمەزرێنێت ، کە تەنیا فەرمابنەری هونەری نەبێت.

٢– حکوومەتی ئێراقی نیازی نییە زمانی عەرەبی بە زاڵتر بزانێ لەسەر زمانی

کوردی لە هەرێمەکەدا .

٣- هەموو مافێکی ئایینی و مەدەنی پارێزراوە بۆ دانیشتووانی هەرێمەکەدا

.

١٩٢٣/٧/٢٣ دامەزرێنەری دەوڵەتی تورکیا مستەفا کەمال ئەتاتورک بیری پێکهێنانی دەوڵەتی کوردی هەڵوەشاندەوە بەهاوکاری بەریتانیاو ئەمەریکا بەهۆی مۆرکردنی پەیمانی لۆزان ، کە کوردستان لەنێوان ئێراق و ، ئێران و ، سووریاو، تورکیا و ، کۆماری ئەرمینیای سۆڤیەت دابەشکرا لە کێشووەرەکەدا.

١٩٢٣/٧/٢٤ لە ئەنجامی کۆنگرە یەك لە دوای یەکەکانی وولاتانی - بەریتانیا و ، فەرەنساو ، ئەڵمانیا و ، ڕووسیاو ئەمەریکا و ، مەلۆتکەکانیان لە ناوچەکەدا - کە هاوپەیمان بە سەرکردایەتی بەریتانیای مەزنی ئەو کات ، پەیمانی لۆزان . لە شاری لۆزان لە وولاتی سویسرا مۆر کراو حکوومەتی بەریتانیا کێشەی کوردی بە مافە سەرەتاییەکان رازی کرد ، بەڵام بێ سوود بوو بە هۆی بەرژەوەندی تایبەتی رامیاری و ئابووری و بازرگانی و سەربازیدا .

بە تایبەتی لە سەر خاکی کوردستان ، ئەویش بە هۆی لە بارەی باری هەلکەووتەی شووێنی جووگرافی خاکی کوردستان و دەروازەی سێ لایەنەو ، کەش و هەواو بەپیتی خاکەکەی لە هەرێمەکان وناوچەکە لە کێشووەری ئاسیادا.

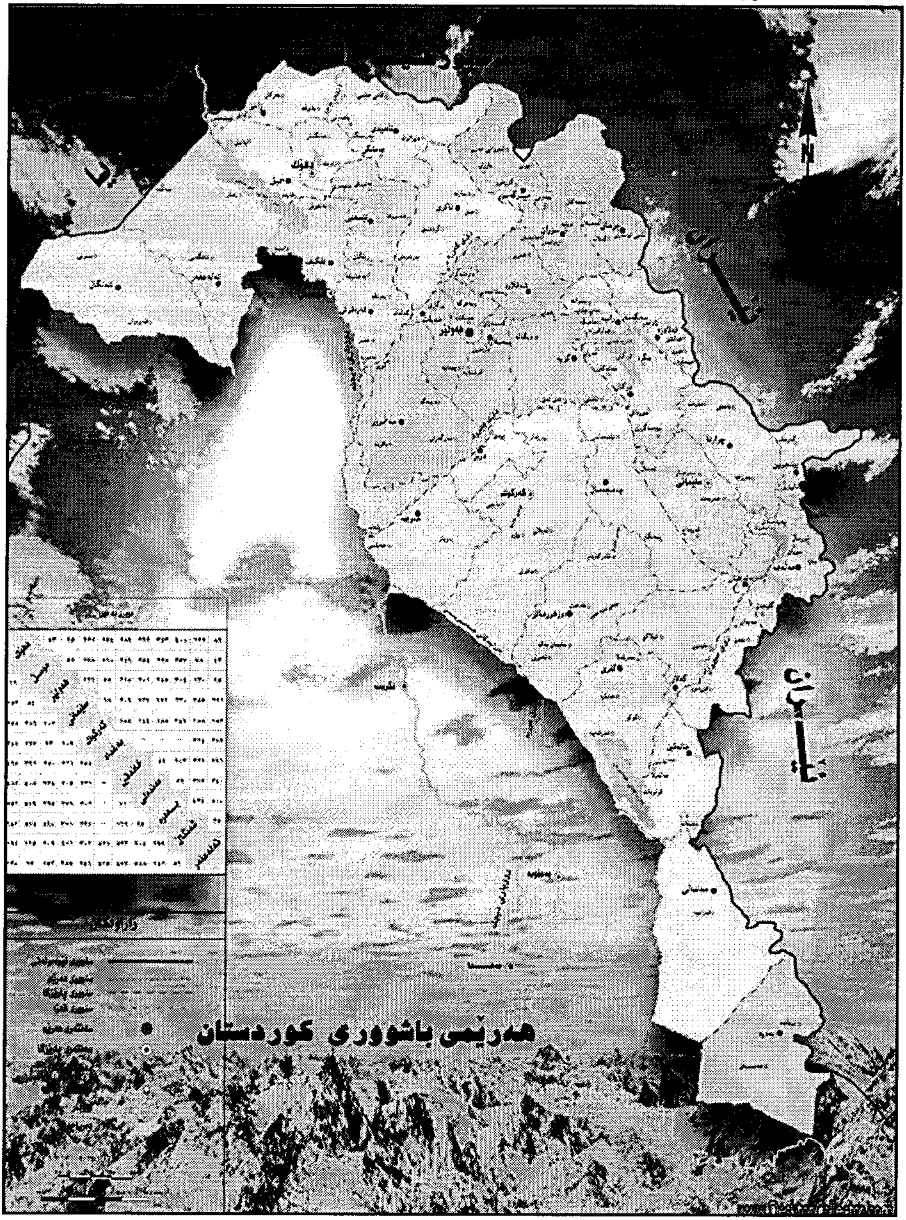
پە یمانی لۆزان لە ١٩٢٣/٧/٢٤
هێلێکی سوور بوو کە جەرگی کوردستانی کردە چوار پێنج لەت
"LOZAN AGREEMENT" of July 24th, 1923
ed Line Dispersed Kurdistan Liver Into Four-Five Morse

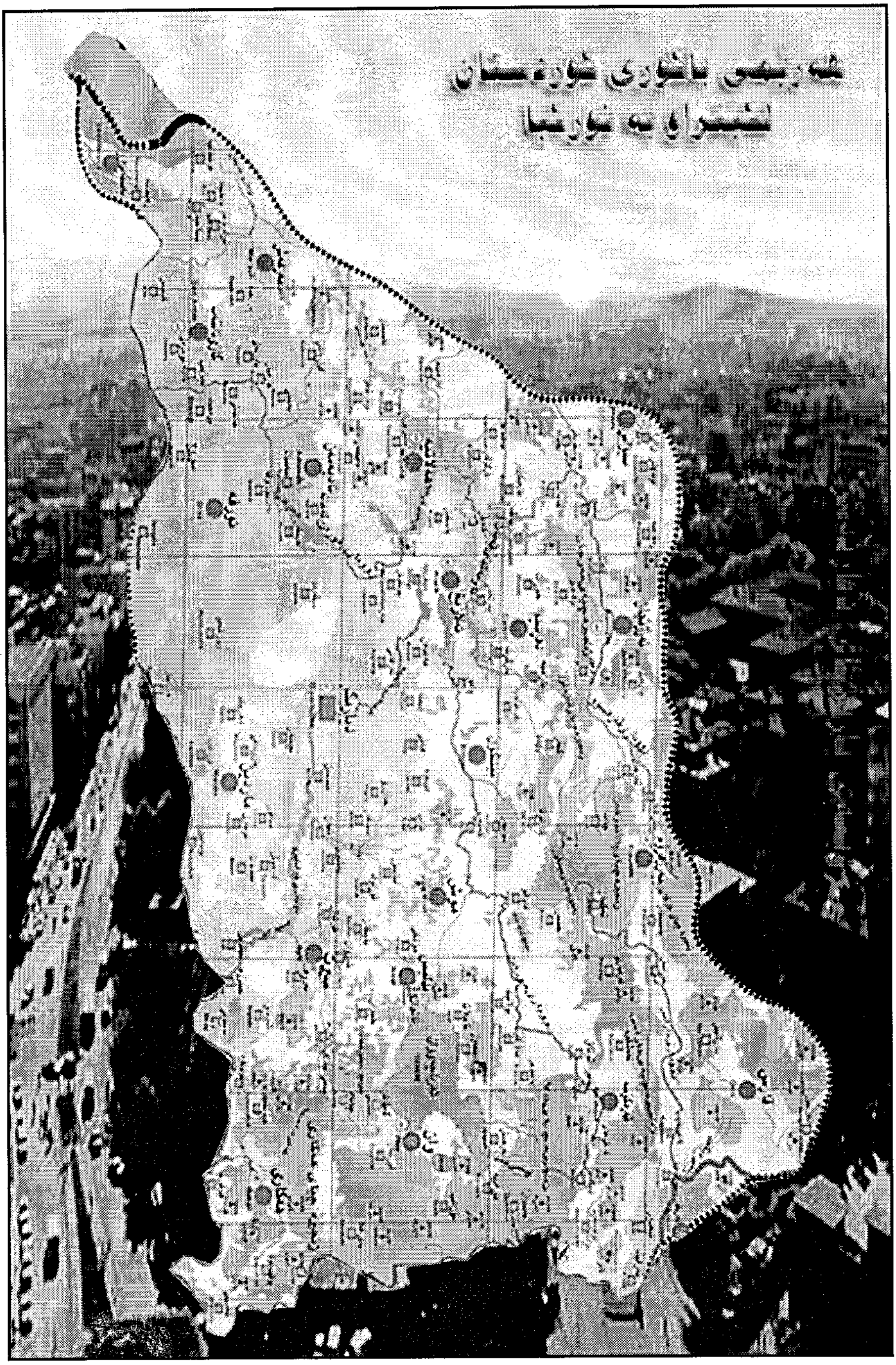
جێگـــەی ئامـــاژە پێکردنـــە کـــە لـــە ڕێکەووتننامـــەی لـــۆزان نـــاوی کـــــــورد و کوردســــــتان و چـــارە ســـەر کردنـــــــی کێـــشەکانی بـــە هـــیچ شـــێوەیەك تیـــا دیـــاری نـــــەکرابوو ، هـــەروا دڵنیـــا بـــــــوونێکی رامیــــــاری و یاســــــایی و ڕۆشنبیریــــشی تیـــا دیـــار نـــەکرابوو . هـــەروا لـــە بڕگـــەکانی مـــافی پاراســـتنی کەمەنەتەوایەتیەکانیش باسی کوردی نەکردبوو، کە ماددەی /٣ لە پەیمانی لۆزان باشترین تیری ژەهراوی بوو کە لە کوردو خاکی کوردستان درا لەلایەن دووژمنانی کوردستان.

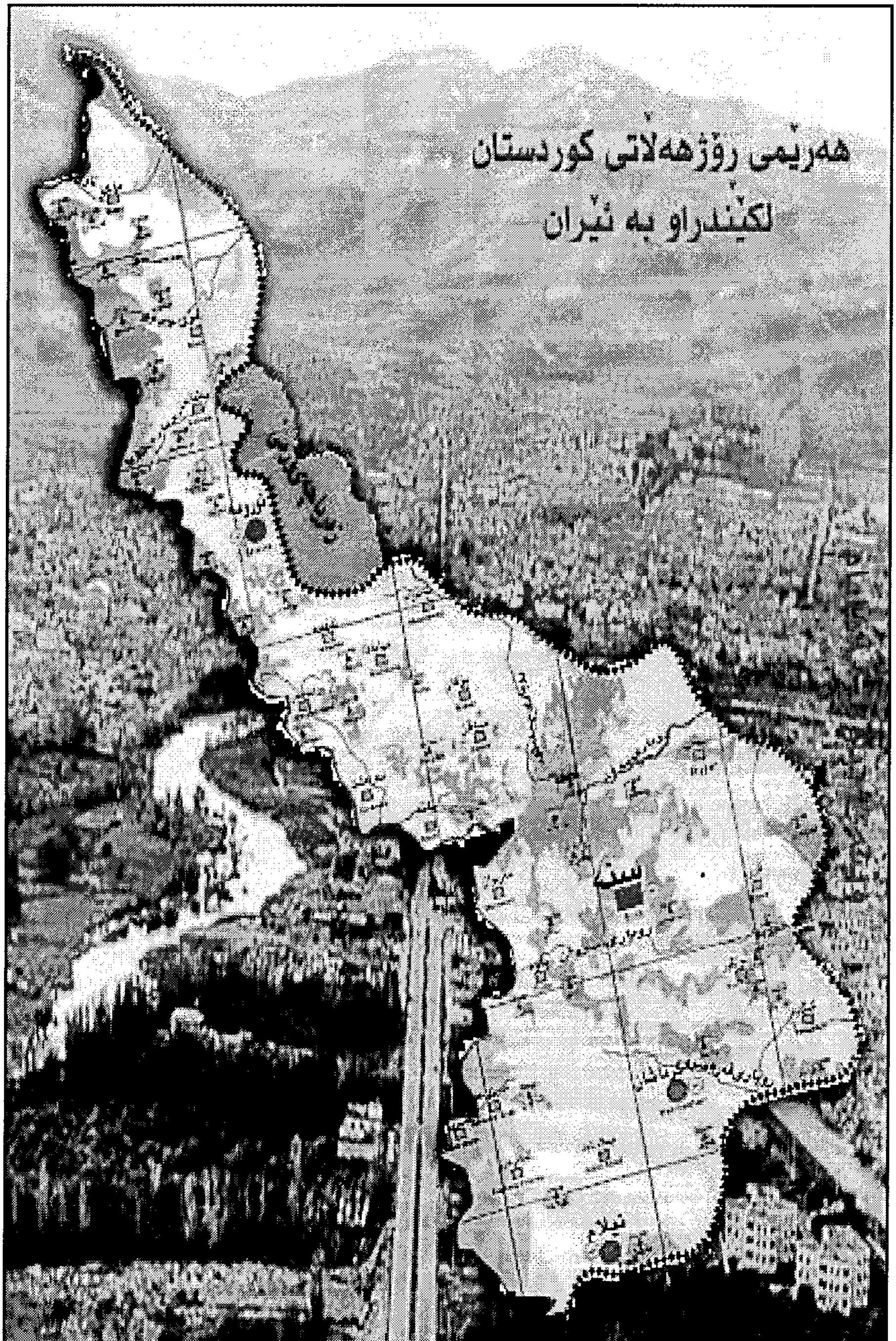
کە راستەو خۆۆش سنووری نێوان سووریای ئێستاو تورکیای ئێستاش دیاریکرا . و بریاردرا کە دوای ٩ نۆ مانگ سنووری نێوان ئێراق و تورکیا دیاری بکرێت. کە ئەمە بووە هۆی دووبارە دابەشکردنی خاکی کوردستان لە کێشووەرەکەدا .

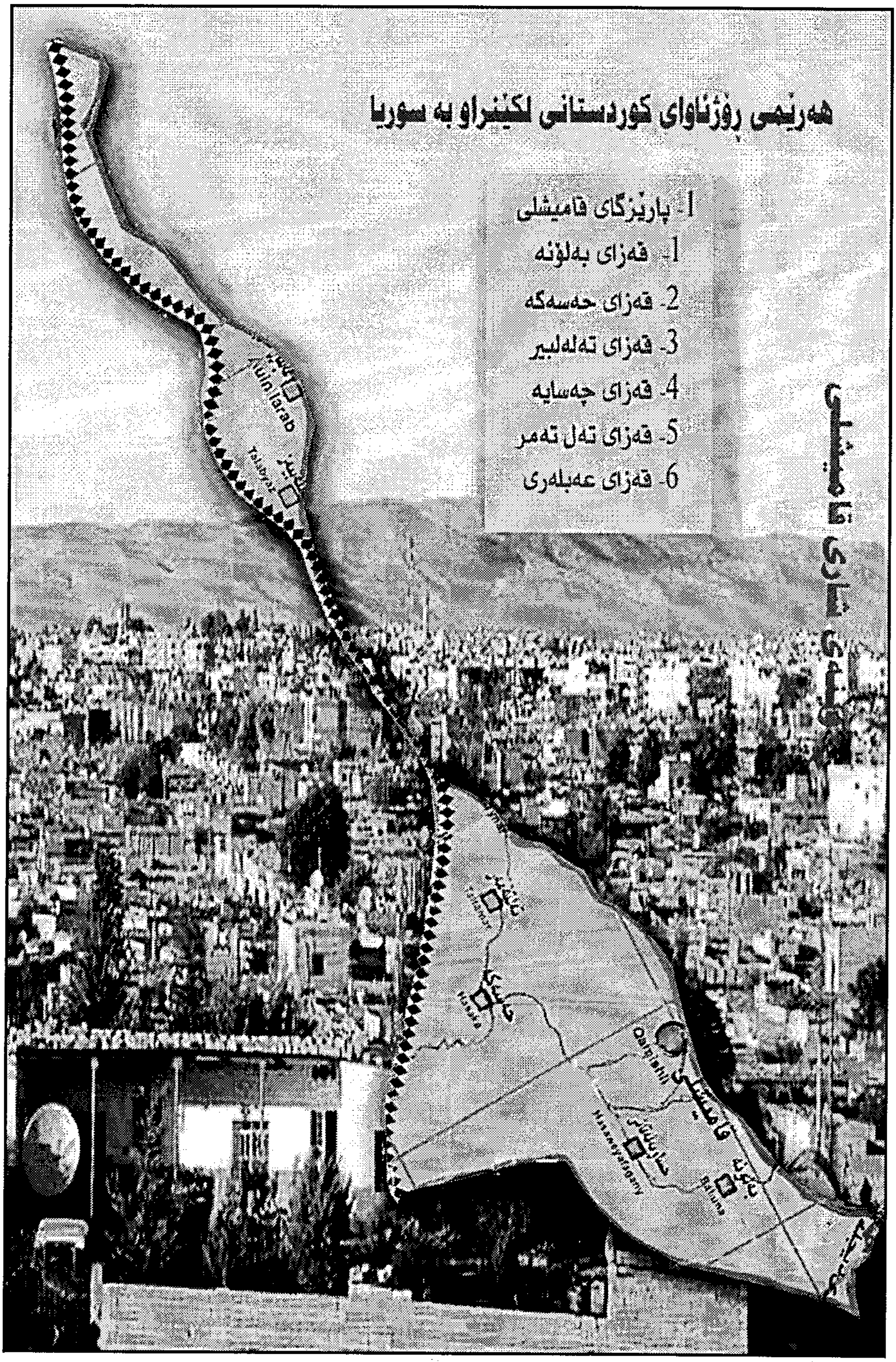
هەروا لە بارەی مافی نەتەوەی غەیرە تورك و لە سەرەوەی هەموویان کورد ، کە لە ماددەی /٣٧ تا ماددەی /٤٥ لە بەشی/٣ ی پەیمانەکە کە مافی کە مەنەتەوەییەکانی دیاری کردبوو ، باری کوردی تیا نەبوو و ناوی کوردیشی تیا دیاری نەکرابوو . کە تەنیا بۆ ئەو نەتەوانە بوون کە ئیسلام نەبوون ، کە کوردیش هەڵگری بڕوای ئاینی ئیسلام بوو ... کە ئەمەش بووە هۆی

سەرکەووتنی داواکانی رژێمی تورکیا و بە لە گۆڕنانی پەیمانی سیڤەر ، کە چەندین بڕگەو ماددەی باشی لە خۆوە گرتبوو لە بارەی مافەکانی گەلی کوردستاندا .

نەخشەی باکووری کوردستان
لکێنراو بە تورکیا

هەرێمی ڕۆژهەڵاتی کوردستان
لکێندراو بە ئێران

هەرێمی ڕۆژئاوای کوردستانی لکێنراو بە سوریا
ا- پارێزگای قامیشلی
1- قەزای بەلۆنە
2- قەزای حەسەکە
3- قەزای تەلەبیر
4- قەزای چەسایە
5- قەزای تەل تەمر
6- قەزای عەبلەری
شاری قامیشلی
Qamishli

١٩٢٣/٧/٢٥ مۆرکردنی پەیمانی سیڤەر دلخۆشکەری کوردو کوردستان بوو بەپێی مادەو برگەو خالەکانی بەتایبەتی ماددەی ٦٢-٦٣-٦٤، بەڵام مۆرکردنی پەیمانی لۆزان لێدانی تیری ژەهراوی بوو لەخاکی کوردو کوردستان ، لەلایەن هاوپەیمانانی رابردوو ئێستای تایبەتی لەلایەن کۆمەلەی گەلان بەئامۆژگاری بەریتانیا.

١٩٢٣/٧/٢٧ سەرکردەی کورد شێخ مەحمود نامەی سێیەمی ئاراستەی رابەری شۆرشی ئۆکتۆبەری بەلشەفی - لینین- کرد بۆهەمان مەبەستەکانی نامەی یەکەمو دووەم .

ئەویش له بارەی باری کورد لە کوردستان و بەتایبەتی لە باشووری کوردستان ، ئەونامانەش هەر وەك بەڵگەیەکی مێژوویی خۆی پاراستیەو یارمەتی دەسەلاتی نوێی کۆمۆنیست بێ سوود بوو بۆ گەلی کوردستان.

١٩٢٣/٨/١٤ لە هەوڵە بەردەوامەکانی بە دەست هێنانی دروستکردنی تەلەفزیۆن دەگەرێتەوە بۆ - دکتۆر ڤلادیمیر - کە ئیکۆسکۆبی - داهێنا کە ئامێری وێنە گرتنی تەلەفزیۆن - بوو - هەروا - فیلۆ فرانسۆرت - کامیرای ئەلکترۆنی پێشخست .

دوای ئەوەش - ئەلین ب دۆمۆنت - سەماعەکانی وەرگرتن - ی پێشخست و یەکەمین ئامێری وەرگرتنی تەلەفزیۆنی ناو ماڵی - دروستکرد.

لە دوای ئە هەموو هەولە زانستیانەدا لە ساڵی ١٩٢٨ کومپانیای - ژەنەراڵ ئەلکتریك - بەرنامەی تەلەفزیۆنی تاقیکردەوە. کە سەرۆکی ئەمەریکا - رۆزفیلت - یەکەمین سەرۆك بوو بە شاشەی تەلەفزیۆن وێنەی بلاوکرایەوە.

دوای ئـەوە لـە بـەریتانیا لـە سـاڵی ١٩٢٤ لـە لایـەن – گۆنـل بێـر– تەلـەفزیۆن تاقیکراوەتەوە، دوای ئەو هەولانـە لـە سـاڵی ١٩٢٧ تاقیکردنـەوە لەسـەر رەنـگ کـرا لـە سـەر شاشـەی رەشـوو سـپی، واتـە وێنـەی رەشـوو سـپی، بـۆ وێنـە و شاشـەی رەنگاو رەنگ.

دوای ئەوە یەکەمین پرۆگرامەکانی کە بە رێك و پێکی بلاو کرابێتـەوە ئـەویش لە ساڵی ١٩٣٦ بووە.

جێگـەی باسـکردنە کـە ئـامێری تەلـەفزیۆن، یـاخوود شاشـەی تەلـەفزیۆن کاریگەری زۆری هەبووە و هەیـە لـە بواری راگەیاندن لـە بەر ئـەوەی بە وێنـەو جوولەو ووتە کردن دەگاتە بینەرانی لە هەرێم و ناوچەو جیهان.

ئـەمرۆش لـە پـاڵ ئـەم ئـامێرە کەناڵـە ئاسمانیـەکان و ئەنتـەرنێت پـەرەیان لـە هەموو بوارەکانی راگەیاندن سەندووەو بوونەتە سەرچاوەی گرنگ لە پێدانی زانیاری بۆ بینەران لە جیهاندا.

١٩٢٣/٩/٢٨ لە دایك بوونی نووسەرو رووناکبیرو فەیلەسوف نەتـەوەی کـورد رەسـول هـەمزا تۆف لە گوندی تسادا... کوری شاعری بەناوبانگی مللی داغستانی – هـەمزە تسادایە –، لە ساڵی ١٩٥٠ پلەی ئەدەبیاتی دوای شێخ بە پلـەی زۆرباشـە لـە ئەدەبیاتی گۆرکی بەدەست هێناوە.

لە ساڵی ١٩٣٧ بەرهەم و شعرەکانی بلاودەکاتـەوەو یەکـەم دیـوانی بـەناوی – ئەوینێکی بەهێز رقێکی بەتین –. لە سـاڵی ١٩٥١ کراوەتـە سـەرۆکی یەکیـەتی نووسەرانی داغستان، لە کۆنگرەی هەشتەمی یەکیـەتی نووسـەرانی سـۆڤیەت هەڵبژێردراوە بە سکرتێری یەکیەتیەکە. ئەندامی کـارای یەکیـەتی نووسـەرانی ئاسیاو ئەفریکیا بووە.

لە ساڵی ١٩٤٣ بۆتە ئەندامی یەکیـەتی نووسـەرانی یەکیـەتی سـۆڤیەت... ئـەم مرۆڤــە بــەتواناو خــەباتگێرە بــەکارە هەمەلایەنــەکانی بــەردەوام بــوو بەسـەرکەوتوویی تـاکوو لـە رۆژی ٢٠٠٣/١١/١٣ لـە تەمـەنی ٨٠ سـاڵی کۆچـی دوایی دەکات، و گۆرەکەی لەتـەك خێزانەکەیـەتی فاتێمیـان – لـە سـەر چیای – تارکیْ ئاو– لە ناو جەرگەی – مافاچکالا – نێژراوە.

١٩٢٣/٩/١٨ بلاوکردنـەوەی یەکـەم ژمـارەی رۆژنامـەی – ئومێـدی ئیسـتیقلال– لەشـاری سلێمانی لەباشووری کوردستاندا .

١٩٢٣/٩/٢٨ لە دایك بوونی نووسەرو رووناکبیرو فەیلەسوف نەتەوەی کورد رەسول هەمزا تۆف لە گوندی تسادا ... کوری شاعری بەناوبانگی مللی داغستانی – هەمزە تسادایە – ، لە ساڵی ١٩٥٠ پلەی ئەدەبیاتی دوای شێخ بە پلەی زۆرباشە لە ئەدەبیاتی گۆرکی بەدەست هێناوە

لە ساڵی ١٩٣٧ بەرهەم و شعرەکانی بلاودەکاتەوەو یەکەم دیوانی بەناوی – ئەوینێکی بەهێز رقێکی بەتین – . لە ساڵی ١٩٥١ کراوەتە سەرۆکی یەکیەتی نووسەرانی داغستان ، لە کۆنگرەی هەشتەمی یەکیەتی نووسەرانی سۆڤیەت هەڵبژێردراوە بە سکرتێری یەکیەتیەکە . ئەندامی کارای یەکیەتی نووسەرانی ئاسیاو ئەفریکیا بووە

لە ساڵی ١٩٤٣ بۆتە ئەندامی یەکیەتی نووسەرانی یەکیەتی سۆڤیەت ... ئەم مرۆڤە بەتواناو خەباتگێرە بەکارە هەمەلایەنەکانی بەردەوام بوو بەسەرکەوتوویی تاکوو لە رۆژی ٢٠٠٣/١١/١٣ لە تەمەنی ٨٠ ساڵی کۆچی دوایی دەکات ، و گۆرەکەی لەتەك خێزانەکەیەتی فاتێمیان – لە سەر چیای – تارکیٚ ئاو – لە ناو جەرگەی – مافاچکالا – نێژراوە.

١٩٢٣/١٠/٥ دوا سەربازی هاوپەیمانان لە خاکی تورکیای دورستکراو لە سەر خاکی کوردستان چوونە دەرێو – نفل هندرسن – کە نوێنەری بەریتانیای دەسەلأت پێدراو بوو ، وەك دادوەری گشتی رامیاری ، دەستکرا بە گفتووگۆ کردن بەپێی برگەی/ ٣ لە پەیمانی لۆزان لەبارەی باری ناوچەکەو کێشەی کورد لە کورستان لەگەڵ نوێنەری رژێمی نوێی تورك – عەدنان بەگ – لە وولأتەکەدا .

١٩٢٣/١٠/٢٩ لە دوای هەرەس هێنانی ئیمپراتۆریەتی عوسمانی ، کە زیاتر لە ٤٥٠ ساڵ لە دەسەلأتی داگیر کردنو داپلۆسینی گەلأنی ژێر دەسەلأتی کۆماری تورکیا ، لەلایەن مستەفا کەمال ئەتاتورك ڕاگەیەندرا .

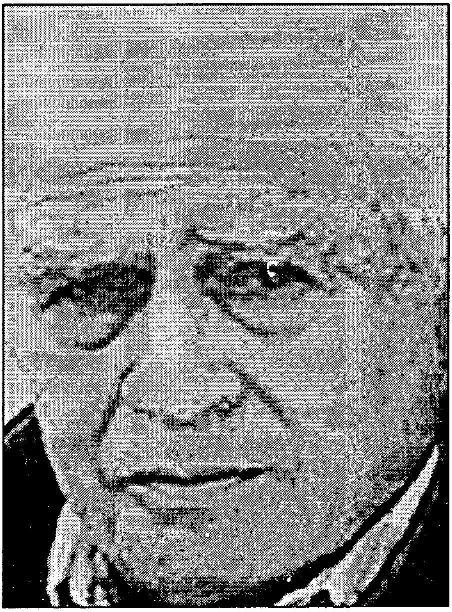
کە زیاتر لە ٢١٢ هەزار کیلۆمەتر چوار گۆشەی لە خاکی باکووری کوردستانی پێووە لکێنرا بەبێ ئارەزوو ڕەزامەندی کوردو بەزۆری زۆرداری حکوومەتی بەریتانیاو هاوپەیمانان .

١٩٢٣/١٢/٦ بۆ یەکەم جار لە مێژوو ، وتاری سەرۆکی ئەمەریکا لە ڕێگەی ڕادیۆ پەخش بکرێت ، بۆ دانیشتووانی پایتەختی ئەمەریکاو بۆجیهان، ئەویش لەکاتی وتارخووێندنەوەی بوو لەکۆنگرێسی ئەمەریکا لەلایەن سەرۆکی ئەمەریکا – کالڤین کۆلیدگ – لە شاری واشنتۆنی ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمەریکا .

١٩٢٣/١٢/٢١شاندێکی ڕژێمی تورکیا داوای لە کۆنگرەی لۆزان کرد ، کە هەرچی داوا هەیە لە سەر کێشەی کورد لە کوردستان لەو کۆنگرەیەدا باس نەکرێ ، لە ئەنجام داواکاریەکەی شاندی تورك جێ بەجێکراو مافەکانی کورد پشتگوێ خران ، لەهەموو لایەنە جۆراو جۆرەکان بەتایبەتی لەلایەنی گەل‌و نیشتماندا .

١٩٢٣/١٢/٢٣ کۆچی دوایی کەسایەتی کورد پەروەردەو ڕووناکبیری نەتەوەیی جەمال عیرفان لە باشووری کوردستان.

١٩٢٣/١٢/٢٧کۆچی دوایی ئەندازیاری بەناوبانگی جیهانی گۆستاڤ ئیڤل لە فەڕەنسا... شایانی باسە ئیڤل بەنەخشەسازی‌و داهێنانی دامەزراو پێکهاتە کانزاییەکان بەناوبانگە ، وەك پردو هێلی ئاسنی شەمەندەفەر.
بەڵام پەیکەری سەربەستی لە نیویۆرك‌و تاوەری ئیڤل لەپاریس ، کە لەو کاتە لە ساڵی١٨٨٩ وە ناوی ئەوەی هەڵگرتووە لە بە ناوبانگترین داهێنانی ئەم ئەندازیارەیەو هەر بەناوی ئەویشەوەیە لە وڵاتەکەو جیهاندا .

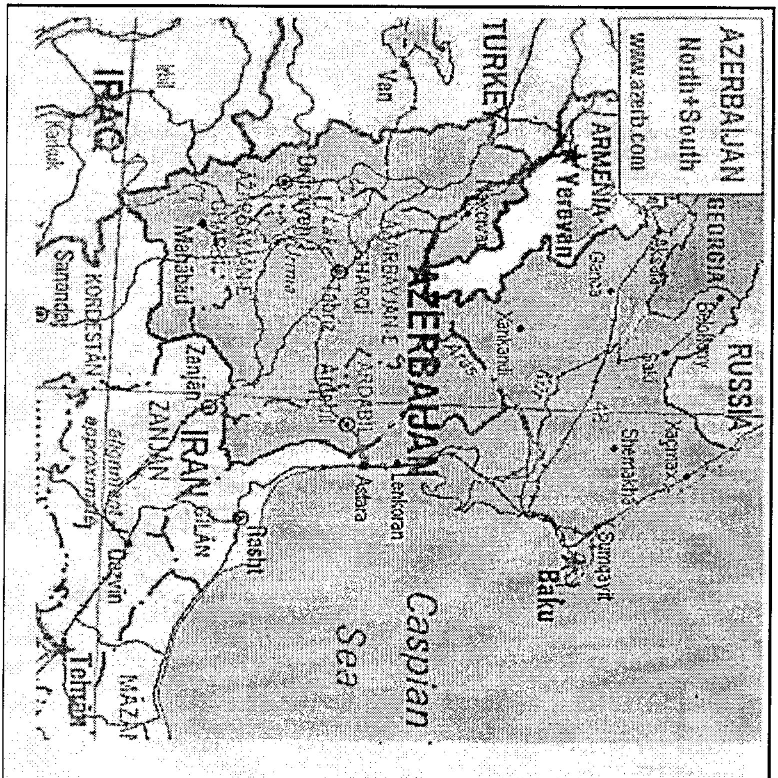
١٩٢٣/١٢/٣١ لە دایك بوونی نووسەرو رۆژنامەنووسی ئەمەریکی – نۆرمان میللەر – لە شاری – لونگ برانشی – لە وویلایەتی نیوجرسی ئەمەریکی چاوی بەجیهان هەڵهێناوە.
جێگەی ئاماژەپێکردنە کە ئەم نووسەرە سەرەتای کاروانی ئەدەبی بە نووسینی کورتە رۆمان بۆ رۆژنامەکانی ئەمەرکا دەستی پێکرد. بەتایبەت رۆمانی – سەربازانی شەو – کە بەو رۆمانە ناوبانگی دەرکرد... هەروا میللەر رویەکی وروژێنەری لە گۆرەپانی ئەدەبی ئەمەریکادا هەبووە. بەهۆی نووسین و بەرگری کردن لەمارکسیەت و دژایەتیکردنی جووڵانەوەکانی ئافرەتان و بەرهەمی زۆری ئەدەبی و ناوبانگێکی باڵای لەژیانی کۆمەڵایەتی بەدەست هێنابوو... یەکێك بوو لە رۆژنامەنووسە بەناوبانگەکانی جیهان.
میللەرلە ژیانیدا توانی رێکخراوێکی بۆ چاودێری کردنی ئاژانسی هەوالگەری مەلبەندی دابمەزرێنیٚ لە بەرهەمەکانیدا بایەخی بەکێشە جۆراوجۆرەکان دەدا. هەر لە سووپاوە تاکوو رامیاری و کێشە هەمەلایەنەکانی ئافرەتان و شاڵاو بردنە سەر فەلەك.
هەروا لەسەر چەندین کەسایەتی بەناوبانگ وەك – مارلین مۆنرۆ و نزوالدو محەمەد عەلی کلای و هەنری میللەر و بیکاسۆ و مەسیح... ی نووسیووە.
هەروا لەکارە بەناوبانگەکانیشی – ئینجیلی کور – و – سەربازانی شەو – گۆرانی ئەفسەری لە سێدارەدان – پاری – و کەناری بەربەت – و – خەونی ئەمەریکی – لە پاڵ ئەم کارانەش چەندین جار بەسەر کراوەتەوەو خەڵاتی پێبەخشراوە... لەوانە خەڵاتی – پۆلێستزەی بەناوبانگ.

ئـەم نووسـەرە لـەماوەی ژیـانی لـەکارەکانی بـەردەوام بـووە تـاکوو بـەهۆی نەخۆشـی گورچـیله لـەرۆژی ۲۰۰۷/۱۱/۱۰ ماڵئـاوایی لـە نووسـەرو رۆژنامەنووسان و وولاتەکەو جیهان دەکات له ئەمەریکادا.

١٩٢٤

۱۹۲٤/۱/۳ له دوای گەڕانی بەردەوام له ئەنجام دۆزینـەوەی گۆڕی شانشین -تووت گنخ ئـاموون- لـە شـوێنەوارەکانی ئـەهرامات لـە وولاتـی میـسر ڕگەیانـدرا ، کـە بەگـەوورەترین دۆزینـەوە دادەنرێـت لەسـەردەمی نوێـدا، کەکفنەکـەی لـەژێر دروست کرابوو بۆیارمەتیدانی جەستەکەی مۆمیا کرابوو .
که لەجەسنەی فیرعەون و بنەماڵەکەیان لە مۆمیا دەگیران ، کە ماوەی ۳۰۰۰ ساڵ مایتەوەو تا ئێستاش له وولاتەکەدا .

۱۹۲٤/۲/۹ دامەزراندنی کۆماری ئازربایجان ، کە پایتەختی نەخچەوان بوو . کە خاکی کوردستانەو کەووتۆتە ژێر دەسەلاتی کۆماری ئەرمینیا کە زیاتر لە ۱۷۰۰۰ هـەزار کیلۆمـەتری چوارگۆشـە لـە خـاکی کوردسـتان بـە کۆمـاری ئـەرمینیا لکێندراوە ، کە پارێزگای یەریڤان و دەووروبەریەتی .
کۆماری نەخـچەوان دەکەوێتـە سـەر سـنووری نێـوان ئێـران و تورکیـا و سـەر بـەکۆماری ئازربایجـان بـوو ، کـە ڕووبـەری ۵۲،۰۰۰ هـەزار کیلۆمـەتری چوارگۆشەیەو ژمارەی دانیشتووانی ۱۳۹،۰۰۰ هەزار کەس بوون لەوکات کە خاکی کوردستانە لە ناوچەو کێشووەرەکەدا .

نەخشەی ئازەربایجانی باکوور (سۆڤیەتی پێشوو)و ئازەربایجانی باشوور (ئێران) کە شارەکانی ورمێ و خۆی و سەلماس و نەغەدەو ماکۆو مەهابادو پیرانشارو سەردەشت و بۆکان و چەند شارێکی تری ڕۆژهەڵاتی کوردستانی تێدا خراونەتە ناو ئازەربایجان.
نەخشەکەی پیشەوەری و سەرکردایەتیی فیرقەی دیموکراتی ئازەربایجانیش تەواوی ڕۆژهەڵاتی کوردستانی تێدا کراوەتە بەشێکی ئازەربایجانی ئێران

١٩٢٤/١/٢٥ دەست پێکردنی یەکەم یاری ئۆلەمپی زستانە لە چیاکانی ئەلەبی فەرەنسا ، کە١٦ جۆر لەیاریەکان ئەنجادرا .

ئەویش بە بەشداری ٣٠٠ یاریزان و کە سەرکەوتووەکان لە وولاتانی ئەسکەندنافیەو ئەمەریکابوون، ئەویش لەسەر بەستەلەکی بەفر لە شاخەکاندا

١٩٢٤/٢/٢٧ هەڵووەشـاندنەوەی ڕژێمـی خەلافـەتی ئیـسلامی لـە تورکیـا لەلایـەن کۆمەڵـەی نیـشتمانی تورکیـا ، لـەدوای ئـەو هـەنگاوە کـوردی کـردە دووژمنـی ئـاین و کەمالیەکانی کردە کافرو لەو کاتەش شێخ سەعیدی پیران دژی ئەو کردەوانە وەستاو هەوڵی ڕێکخستنی باری کورد بوو لە پێناو بەرپاکردنی شۆڕش لە باکووری کوردستان.

١٩٢٤/٣/٣ ڕژێمی خەلافەتی ئیسلامی لە ئێـــران هەڵووەشـــــایەوەو دەسـەڵات کەووتە بەر دەستی ئەحمـــەد قـــەداح ، بـــەڵام ڕەزا بەهلـەوی سـەرکردەی هـەموو دام و دەزگا باڵاکانی ئێران بوو ، وەك حکوومـــەت و ســـووپاو ڕامیاریـەتی نـاوەوەو دەرەوەی وولاتەکە .
کـــە ئەمـــەش بـــووە هـــۆی دروســـت بـــوونی کێـــشەو ململانـێ لـە هەرێمـەکانی کـە ئیرانی فارسی لێ پێکهاتبوو لە نەتـەوەو هـۆزو تـیرەی جۆراوجـۆر، کـە شـەڕی نێـوان ئـەو هۆزانـە خـۆی لەجێگایەکـــدا گواســـتەوە بـــۆ جیگایـــەکی دیکـــە... جگـــە لـــە کێـــشە هەڵوواسراوەکانی کورد لە ڕۆژهـەڵاتی کوردسـتانی ژێـر دەسـەڵاتی فـارس لـە ئێران .
شایانی باسە کە لەو کاتەش حکوومەتی ئێران بە دەست قاجاریەکان بوو ، کە ئەحمەد شا هەردادوەرێکی ڕەمزی بوو لەسـەر ئێران کە ئەحمـەد لـە بنەماڵـەی قاجاری بوو ، لەو کاتەی خەلافـەت هەلووەشـێندرایەوەو بـەرەو نیمچە ڕژێمی علمانی هەنگاوینا لە کێشووەرەکەدا .

١٩٢٤/٣/٣ زمانی کوردی خۆڕاگرو ڕەگ و ریشەی لـە نـاخی کوردسـتان چۆتە قوڵایی لـە بووندا، بۆیە لەنێوو زمانەکانی جیهان بە چلەمین زمان لە سەر تاسەری جیهان

دادەنرێ...گەرچی لە توركیا لەم مێژووەدا بەمەرسوومێكی كۆماری توركیا زمـانی كـوردی قەدەخـەكرا و لـە سـاڵی ۱۹۳۰ ئاخـاوتن و نووسـین و خوێندنەوەش قەدەخەكراو هیچ كوردێك نەی دەتوانی پێنووسەكەی جووڵە بكات تا ئەوكاتەی كە لە ساڵی ۱۹٦۷ بەیاسـای ژمارە/٧٦٣٥/٦ كە بەرهەمێكی بینراو یاخوود بیستراو و خوێندراو نابێ بەزمانی كوردی بێتە ناو خاكی توركیا.

ئەمەش بەردەوام بوو تاكوو ساڵی ۱۹۹۱، ئەویش لە ژێر گوشاری یەكیەتی ئەورووپا بەناچاری بۆرۆكەیەكیدا، ئەمەش برواومتمانەی بەماف نەتەوەیەكی زیاتر لە ۲۰ ملیۆن ملیۆن نەبوو، بەڵكوو بۆ چوونە ناو یەكیەتی ئەورووپا بوو... هەروا لە ئێرانیش لە ساڵی ۱۹۳٤ جگە لەزمانی فارسی زمانەكانی دیكە قەدەخەكرا بوون و هەر لە دوای لەناوبردنی كۆماری كوردستان دیسان زمانی كوردی قەدەخەكرایەوە. بەلام لە ساڵی ۱۹۷۹ بواردراو لە دەستووری كۆماری ئیسلامی ئێراندا زمانە خۆجێییەكان و نەتەوەكانی دیكە لە بواری بەكارهێنانی زمانەكانیان لە رۆژنامەگەری و میدیاو ئەدەبیاتیان هەیە.

گەر باسی زمانی كوردی بكەین لە سووریاش ئەوا لەدەستوورەكە تاكە زمانێك رەسمیە ئەویش زمـانی عەرەبیـە... بـەڵام لـە ئێـراق لەگـەڵ دامەزرانـدنی دەووڵـەتی ئێـراق لـە سـاڵی ۱۹۲۱ دان بـەزمانی كـوردی نـرا... بـەڵام دوای دەرچوونی زمانەكانی خۆجێیی ئێراق بە ژمارە /۷٤ /۱۹۳۱ جێ بەجێ نەكرا بەڵكوو هـەر زمـانی نەتـەوەیی بـاڵا دەسـت بـوو، كـە پلەیـەك بـوو بەرامبـەر زمانەكانی دیكە و بەنزم و كەم و خوارتر دادەنرێت.

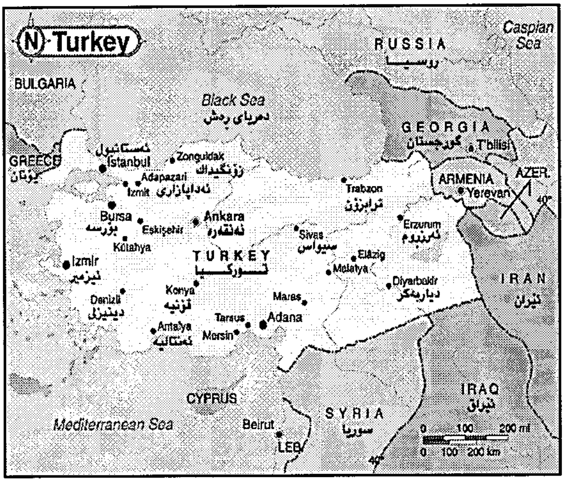
شایانی باسە كە زمان بوونی نەتەوە دەسەلمێنێ بۆیە نەتەوەكان گرنگی و بایەخ بەزمانەكانیان دەدەن و ژمارەی ئەو زمانانەی لەجیهاندا هەیە نزیكەی ۸۰۰۰ هەزار زمانە... بەڵام ژمارەیەكی زۆریان تەنیا ئاخاوتنیان پێ دەكرێ و پیتی نووسینیان نیە.

لە بەر ئەوە ئەو زمانانە هەردوو هەفتە زمانێك بەرەو لەناوچوون دەچێ، واتە ساڵانە نزیكەی ۲۵ زمان رەش دەبێتەوە... لەگەڵ ئەوەشدا ئەو زمانەی كە لە بیست هەزار تا سەد هەزار ئاخاوتنی پێ دەكەن و دەنووسن ئەوانە زیاتر مەترسی لەناوچوونیان هەیە...

سەرچاوە :- زبانها مردم جهان – میشیل مالرب – وەرگێر – عفت مەلانەزەر /۲۰۰۳. الاثینیة و الدولة – الاكراد في العراق وایران وتركیا... وەرگێران عەبدوالاله

النعمیی /٢٠٠٦.

١٩٢٤/٣/٤ لــــە هەوڵـــەکانی دامەزرێنـــــــەری مـــستەفا کـــەمال ئـــــــــــەتاتورك راگەیانـــــــدنی کۆمـــاری تورکیـــا بـــوو لـــــە دوای هەڵووشـــاندنەوەی ئیمپراتۆریـــــەتی عوسمـــــــــانی و بـەردەام بـوونی لـە

سـەر بتـەوکردنی دەسـەڵاتەکەیدا ، ئـەویش بـە هەڵووەشاندنەوەی دەسـەڵاتی خەلافەتی ئەسلامی لە ١٩٢٤/٣/٢٤ ڕاگەیاندنی کۆماری تورکیا بە کۆمارێکی زانستی... واتە – عەلمانی– لەپێناو خۆ بەستانەوەی بە وولاتانی ڕۆژئاواو پشتگیری لێکردن و پشتگوێ خستنی مافەکانی کورد لە باکووری کوردستان بە تایبەتی لە هەردوو بواری نەتەویی و نیشتیمانیدا.

هـەروا لـە دوای راگەیانـدنی کۆمـاری تورکیا پایتـەختی وولاتەکـەی لـە شـاری ئەستەمبۆڵ گوواستەوە بۆ شاری ئەنکرە کە ژمارەی دانیشتووانەکەی زیاتر لە ٣,٣٠٠,٠٠٠ ملیۆن کەسە . و ڕێژەیەکی زۆر لە کورد دانیشتوانیەتی ، بەڵام شاری ئەستەمبوڵ لە دوای ساڵی ٢٠٠٧ زیاتر لە ٣,٧٥٠٠,٠٠٠ملیۆن کەس لە کوردی تیا نیشتە جێیەو بە شارێکی کوردی دەژمێردرێت ....؟...!.

هەوا ژمارەی دانیشتووانی تورکیا ٦٦,١٥٠,٠٠٠ ملیۆن کەسە... لەو ژمارە دانشتووانەدا ، دانیشتووانی ڕەسەنی کورد زیاتر لە ٢٢,٠٠٠,٠٠٠ملیۆن کەسە لەو وولاتەدا .

کە لە گەڵ سەرەتای دامەزراندی ئیمپراتۆریەتی عوسمانی تاکوو کۆتایی ئەم مێژوونامەیە کورد و خاکی کوردستان بە پێی پەیمانە جۆراو جۆرەکان لە نێوان هەردوو دەسەڵاتی فارسی و عوسمانی داگیر کراوە لە هەموو بوارە جیا جیاکان لە کێشووەرەکەدا .

رووبەری خاکی تورکیا ۹۱۲۱ کیلۆ مەتر چوار گۆشەیە ، لەو رووبەر ۲۱۲,۰۰۰هەزار کیلۆ مەتر چوار گۆشە خکی باکووری کوردستانی ژێر دەستەو داگیر کراو بەر لە ٤۰۰ ساڵ زیاتر تاکوو ئێستا . هەروا چڕی دانیشتووانەکەی ، ۲۲۰ کەس لە یەك میل چوار گۆشەدا ، هەروا نژادەکانی ، تورك ٤٥٪ . کورد ۳۲٪ . نژادو ڕەگەزەکانی دیکەش ۲۰٪ . واتە بە پێی ئەم ڕێژەیەدا تورك لەو وولاتەدا کەمایەتیە . لەم وولاتەدا .

تێبینی:- بۆ زانیاری زیاتر دەتوانی بگەرێیتەوە سەر کتێبی ئینسکلۆپیدیای کوردستان و جیهان . لە دانانی عەلی کەندی ، لە بارەی مێژووی تورکیا.

۱۹۲٤/۳/۱۲ هەلبژاردنی پەرلەمانی ڕژێمی شانشینی ئێراق ، کە لەو پەرلەمانە ۱۷ کورد نووێنەرایەتی تێدا دەکرد . لەوانە – شێخ قادر، ئەحمەد تۆفیق بەگ ، سالح بەگی نەختەجی– بەلام ڕۆلێکی ئەوتۆیان نەبوو، بۆ ئەوەی بتوانن بە شێوەیەکی سەردەمیان مامەڵە بکەن لەپێناو بەرگری کردنو بەدەست هێنانی مافەکانی کورد لە باشووری کوردستان .

۱۹۲٤/۳/۱۸ بەیاننامەی شانشینی ئێراق لە بارەی یاسای دامەزراندنی – المجلس التاسيسى العراقى– بلاو کرایەوە ، کە سێ دەسەلاتی لەخۆ گرتبوو

١– پەسەند کردنی پەیمانی نێوان ئێراقو بەریتانیا.

٢– دانانی دەستووری شانشینی لە ئێراق .

٣– دانانی یاسای هەلبژاردن لە ئێراق .

۱۹۲٤/۳/۲٤ ڕژێمی نوێی تورکیا بە سەرکردایەتی کەمال ئەتاتورك لەدوای دەستگیرکردنی شێخ عبدالقادر شێخ عوبێدوڵلای نەهری و هەڤالەکانی لە پارێزگای دیاربەکر لە باکووری کوردستانی ژێردەسەلاتی تورکیا .

الشيخ عبدالقادر النهري والدكتور كوچران – أورميه ١٨٨٠

دوای ئــەوەی کــە بریــاری دادگــایی دەرکــرا لــە لایــەن پیاوانی رژێمی تورك لــە ســێدارە دران ، ئــەویش بــە هــۆی هەلوویّـــستی بوێرانــــەی کوردایــەتیان لــە هەرێمەکەدا.

١٩٢٤/٤/٢٠ فرۆکەیــەکی جــەنگی هێزەکــانی ســووپای بــەریتانیا لــە ئێــراق لــەکاتی هاتنەخوارەوەی لە سەر شارۆچکەی هەلەبجە لە باشووری کوردستان لە لایەن شۆڕشگێڕەکانی شارەکە تەقێندرایەوە لە ناوژەکەدا .

١٩٢٤/٤/٢٢ زاناو پێشەوای چینی کرێکارو جووتیارو هەژاران – لینین– کۆچی دوایی کرد ، ئەویش لە ئەنجامی بریندار بوونی بەگووللەیەکی ژەهراوی بەر لەچوار ساڵ پێش مردنی .

شایانی باسە لینین لـە بنەماڵەیەکی ڕۆشنبیری شۆڕشگێڕ بووەو هەلگری بڕوانامەی یاسای هەبووە .

ڕابەرو دامەزرێنەری یەکەم دەووڵەتی سۆشیالیستی بووە لە جیهاندا .

لـــە دوای ســـاڵەكانی ١٩٢٠ یەكیـەتی سـۆڤیەت دامـەزرا ، ئەویش لە دوای سەركەووتنی لەجـەنگی یەكـەمی جیهـان و لـــەدوای كۆچـــی لیـــنین... ســتالین جێگـەی گرتـەوە لـە ســـەر دەســـەلاتی ســـۆڤیەت لەســـەر هـــەموو كاروبـــاری یەكیەتی سۆڤیەتدا .

١٩٢٤/٥/٤ بەرپابوونی شەڕلە نێوان توركە دانیشتووانەكانی شاری كەركوك لە باشووری كوردسـتان و ئاشـووریەكان لـەناو بـازاردا ، دوای ئـەوە شـەقامەكان و دوایـی پـەرەی سـەند بـۆ نـاو گەڕەكـەكان ، ئـەویش بـەفیتی سـیخوورەكانی ڕژێمـی توركیـا ، دوای بـووە هـۆی شـەڕی نێـوان مەسـیحی و ئیسلام و بـە نانـەوەی ئاژاوەو ناكۆكی لە ناوەندەكانی پێك هاتەی نەتەوایەتی لـە شاری كـەركوك لـە هەرێمەكەدا.

١٩٢٤/٥/٤ دەرچوونی یەكـەم دراوی میسر بە ناوی – ژونـەی میسر – ی لـە دەووڵـەتی میسر بە سەر بەخۆیی شێوازی، كە ئەم دراوە وێنەی ئیدریس بەگی لەسـەر بـوو تـاكوو رووخانـدنی ڕژێمـی شانشین لـە میسر لـە سـاڵی ١٩٥٢. كـە دوا شـاش شـا فـاروق بـوو، كـە لـە نـەوەی محەمـەد عـەلی پاشـا بـوو بـەناوی بنەماڵەی خدێوی، كە لـە بنـەڕەتا كوورد بوون و لـە باكووری كوردسـتان و لـە پارێزگای دیاربەكر لە باكووری كوردستان كۆچیان بەرەو میسر كردووە.

١٩٢٤/٥/٤ پێشبڕكێی یاریـەكانی جـامی جیهـانی – ئۆلـەمپیات– لەپاریـسی پایتـەختی فەرەنسا ، ئەنجامدراو بەردەوام بوو تاكوو ٧/٢٧ ی هەمان ساڵ لە نێوان یاری زانانی وولاَتانی بەشدار بوو لە جیهاندا .

١٩٢٤/٥/١٩ گرێـدانی کـۆنگرەی شـاری قووسـتەنتینیەی تـورکی و، ئەسـتەمبۆڵی ئێـستا ، لەپێناو چارەسەرکردنی کێشەی وویلایەتی موسڵ ، لە باشووری کوردسـتان ، لە کاتی دەسەلاَتی عوسمانی و ئێستا لـە ناوچکەدا ، پارێزگای موسـل کـە بـە خاوەنداریەتی خۆی دەزانی و تاکوو ئێستاش هەر بەو خەونە سەرشێتەیەدا دەناڵێنێ...!.

١٩٢٤/٥/٢٠ هێزەکانی سووپای بەریتانیا لە ئێراق بەشێووەیەکی دڕندانە بەیاننامەیەکیان بـە سـەر ناوچـەکانی کوردسـتان ، بـە تایبـەتی لـە پارێزگـای سـلێمانی بـلاَو کردەوەو بڕیاری بۆردومان کردنی ناوچەکانی ژێردەسەلاَتی شێخ مەحمودیان ڕاگەیاند لە باشووری کوردستاندا .

١٩٢٤/٥/٢٥ لە ئەنجامی بۆردومان کردنی شاری سلێمانی و هەلەبجە لەلایەن هێزەکانی سـووپای ئاسمـانی بـەریتانیا ، کـە – ٧٠٠– هـاوولاَتی تیـا مـابوو لـە کـۆی ٢٠,٠٠٠ هەزار هاوولاَتی بە هۆی دەربەدەری و خۆڕاگری جەماوەری ناوچەکە لە باشووری کوردستان.

١٩٢٤/٥/٣١ لـە ئاکـامی بـەردەوام بـوونی هێزەکـانی سـووپای بـەریتانیا لـە ئێـراق فڕۆکـە جەنگیـــەکان دوبـــارە شـــاری ســـلێمانی و دەوورووبـــەری بۆردومـــان کـــرد لەباشووری کوردستان.

١٩٢٤/٦/٢ کۆچـــی دوایـــی نووســـەرو ڕۆمـــاننووس و چـــیرۆك نـــووس چـــیکۆ ســـلۆڤاکیای جـــاران و کۆمـاری چـیکی ئێـستاو نـاوداری جیهـان – کۆلـۆنبی سزا – ناسـراو بـــە –فرانـــز کافکـــا –، بـــەهۆی نەخۆشـیەکی کووشـندەو لەســەر داوای خـــۆی لـــە گۆرســـتانی جوولەکەکان لە براگی پایتەخت

بەخاك سپێردراوە... شایانی باسکردنە کە فرانز کافکا لەساڵی ١٨٨٣ لە شاری براگی پایتەختی کۆماری چیك لە بنەماڵەیەکی جوولەکە چاو بە جیهان هەڵدێنێ لە وڵاتەکەیدا .

لە دوای مردنی هەردوو براکەی لەگەڵ سێ خوشك ژیانی بەسەر دەبرد. دوای تەواوکردنی قۆناخەکانی خوێندن چووە کۆلێژی یاسا و لەو کۆلێژە بووە برادەری ماکسی برودی، کە بڵاوکاری چاپەمەنی بوو و لەگەڵ ئەودا فلۆبێرۆی گۆتەی خوێندووە... فرانز کافکا بروانامەی دکتۆرای لە یاسا دانان هێناوەو لە کۆمپانیای کارپێکردن دەستی بەکارکردن کرد، لە پێناو بەرەو باشبردنی باری ژیانی خێزانەکەی و خۆی... لە ساڵی ١٩١٢ لەپاڵ رۆمانی – ئەمەریکا – کە برۆدی برادەری بۆی تەواوکردبوو... لەهەمان کات چیرۆکی – بەدگۆران –ی بەناوبانگی بڵاوکردەوە.

بەڵام جەنگی یەکەمی جیهان خەونەکانی فرانزی لەگۆرنا بۆ کارکردن لە بواری رۆژنامەوانی لە وڵاتەکەیدا. لە ساڵی ١٩١٣ لە خزمەتی سەربازی بەخشرا نیشانکردنی فلیمی بۆ بەری هاورێی لەهەفتەیەك زیاتری نەخایاندو دوای ئەوە – دادگاییکردن– ی نووسی، دوای ئەوە لە ساڵی ١٩١٧ گەرایەوە بۆ نیشانکردنی بۆ بەرو نیشانەکانی کۆکەی خوێناوی لێدەرکەوت لە بەر ئەوە وازی لێ هێناو بەمەبەستی شووکردن بوو بەیەکێکی دیکە... دوای ئەوە – قەلای – نووسی و لەکاتی هەڵچنینی بوو و نەیتوانی کارەکانی تەواو بکات تا ماڵئاوایی لە نووسەرو رۆمانووس و چیرۆکنووسان کرد لە چیك و جیهان.

١٩٢٤/٦/١١ لە کۆبوونەوەی کۆمەڵەی گەلان گفتوگۆی هەمەلایەنە لەسەر کێشەی کوردو ویلایەتی موسڵ ئەنجامدرا.

١٩٢٤/٦/١٤ یەکەم دەستووری ئێراقی دامەزراوی شانشینی لەلایەن ئەنجوومەنی پێك هاتوو ئامادە کرا بۆ پەسەندکردن لە وڵاتەکەدا .

١٩٢٤/٧/١٠ بە هۆی نیازی شۆڤێنی عەرەبو دەسەڵاتی نوێی ئێراقی دورستکراو لەسەر خاکی باشووری کوردستان ، نوێنەرانی پەرلەمانی یەکەمی ئێراق بەزۆرینەی دەنگ بریاری دا ، بۆ ئەوەی کە باشووری کوردستان بەتەواوی بخرێتە سەر دەسەلاتی نوێی ئێراق.

١٩٢٤/٧/١٩ هێزەکانی سووپای بەریتانیا لەئێراق دووبارە پارێزگای سلێمانی بە تایبەتی شاری سلێمانی داگیر کردەوە ، بەهێزی لیفی و هێزی سووپای ئێراق ، کە یەکەم جار بوو فەوجێك بەناوی –موسا کازم– توانی بگاتە شاری سلێمانی و، بەر پرسی رامیاری بەریتانیا ی مەزن –لیچمەن– کرا بە لێپرسراوی کارگێری پارێزگای سلێمانی لەباشووری کوردستان.

١٩٢٤/٧/٢٥ سیاسەتمەداری نەمسا – ئەنگیلبرت دۆلفۆس– کووژرا ، کە لە ساڵی ١٨٩٢ لەدایك بووە لە وولاٌتەکەیدا .

١٩٢٤/٧/٣١ دەستگیرکردنی – خالید بەگ– لە گوندی شێروان لەگەڵ دوو هاورێی دیکەی ، کەدەکەوونە بۆسەی جەندرمەکانی تورکان ، ئەمەش لەکاتی گەرانەوەیان بوو بۆ باکووری کوردستان ، لەپێناو دەست پێکردنەوەی شۆرش ، دوای ئەوەی دەستگیر دەکرێن دەیان بەن بۆ پارێزگای دیاربەکرو لەوێ لە سێدارە دەدرێن لە شارەکەدا.

١٩٢٤/٨/١ جێ بەجێنەکردنی رێکەووتننامەی کۆنگرەی هاوبەش لە نێوان کوردو تورك لە لایەن تورك ، کە ئەمەش بووە هۆی خێرا بوونی جمووجۆڵی بزووتنەوەی رزگاریخوازی کوردو بەرەو رەتکردنەوەی خواستەکانی تورك و وەستان دژی رژێمی کەمالیەکان لە باکووری کوردستانی ژێر دەسەلاٌتی رژێمی تورکیا.

١٩٢٤/٨/٦ حکوومەتی بەریتانیا داوای لە کۆمەڵەی گەلان کرد . بەدانانی کێشەی سنووری لە نێوان رژێمی ئێراق و تورکیا ، لەکارەکانی خوولی /٣٠ی ئەنجوومەنی کۆمەڵەی گەلان و داوای لە لێژنەی دامەزراو کرد . کە ئەو کێشەیە چارەبکرێت ، کە لە نووێنەری سووید– برانتیگ– ونووێنەری ئەسپانیا– دیلیۆن – و نووێنەری ئۆرگوای – گوانی– کە خاکی باکووری کوردستانی ژێر دەسەلاٌتی تورکیاو باشووری کوردستانی لکێنراوبە دەسەلاٌتی ئێراقی شانشینی، زیاتر لە٢٩٦ هەزار کیلۆ مەتر چوار گۆشەی لەخۆگرتیە لە کێشووەرەکەدا .

١٩٢٤/٨/١٦ ئەندازیاری رامیاری و سەربازی و خاوەن کتابی – کورد ، تورك ، عەرەب– و ئەفسەری بەریتانی – س.ج–ئەدمۆنس– دانی بەوەنا .

کە لە کتێبەکەیداو کە لەم ڕۆژە بۆ یەکەم جار لەمێژوو هێزەکانی سووپای بەریتانیا قوومبەڵەی بەکێشی ٢٢٠ پاوەندی لە بۆردمان کردنی شاری سلێمان بەکارهێناوە لە هەرێمی باشووری کوردستان.

١٩٢٤/٨/١٨ بڵاوکردنەوەی یەکەم ژمارەی ڕۆژنامەی – ژینەوە– لەدوای هەرەشەو گورەشەیەکی زۆری دەسەڵاتی شانشینی ئێراق و بەریتانیا لە باشووری کوردستان .

١٩٢٤/٨/٢٠ لە دوای وەرگرتنی هەر دوو پۆستی سەرەك وەزیران و وەزیری بەرگری ، یاسین هاشمی ، پاشگەزی لەجێبەجێکردنی بەڵێنەکان کرد لە باشووری کوردستان .

دەستی کرد بەشاڵاو بردنە سەر هێزەکانی کورد ، لەرێگەی کاری سەربازیو فرۆکە جەنگیەکان ، بەپالپشتی هێزی سووپای بەریتانیا لە ئێراق.

١٩٢٤/٨/٣٠ کۆمەڵەی گەلان دەستی کرد بە لێکۆڵینەوە لەسەر کێشەی وویلایەتی مووسڵ و باری کورد لە کوردستان و ژێر وویلایەتی مووسڵ لە هەرێمەکەدا .

١٩٢٤/٩/٣ لە پیناو یارمەتیدانی ڕژێمی شانشینی ئێراق ، دژی شۆڕشی شێخ مەحمود لە باشووری کوردستان ، ڕژێمی شای فارسی بە ٣٠٠ سەربازو ٧٠٠سووار

هێرشیان کردە سەر ناوچەی پشدەر ، لە ئەنجامی شەڕێکی توندو تیژ بووە هۆی کووژرانی دەیان سەربازو بەدیل گرتنی ١٥ سەربازو تۆپێكو لە ئاکام بە کشانەوەی هێزەکانی سووپای شای فارسی ، ئەویش لە ڕۆژهەلاتی پارێزگای سلێمانی بۆ ناو سنووری وولاتەکەیدا.

١٩٢٤/٩/٣ سەرەتای دەست پێکردنی راپەرینی کورد بە سەر کردایەتی شێخ سەعیدی پیران دژی رژێمی تورکیا لە باکووری کوردستانی داگیر کراوی ژێر دەسەلاتی رژێمی تورکیا.

١٩٢٤/٩/٣ ئەنجوومەنی کۆمەلەی گەلان لیژنەی سێ لایەنەی دامەزراند بۆ لێکۆلینەوە ، لە بارەی کێشەی کورد لە سەر خاکی کوردستان ، ئەویش لە دوا ڕۆژی چارەسەری مافە رەواکانی بە تایبەتی لەباشووری کوردستانی لکێنراو بە رژێمی شانشینی ئێراق لە هەرێمەکەدا .

١٩٢٤/٩/٢٨ کۆچی دوایی کەسایەتی ناودارو ئافرەتی لێهاتووی کورد خاتوو- عادیلە خانم - خانمی وەسمان پاشای عەشیرەتی جاف لەشاری سلێمانی لەهەرێمی باشووری کوردستان.

١٩٢٤/٩/٣٠ ئەنجوومەنی کۆمەڵەی گەلان لە تەك لێژنە سێ لایەنەکەیدا لێژنەیەکی تایبەت بە کێشەی کورد لە سەر وویلایەتی موسل پێك هێنا لە پێناو یەکلاکردنەوەی

کێشە هەڵوواسراوەکان لە هەرێمەکەدا .

١٩٢٤/١٠/١ بەهۆی نالە باری‌و ئاڵۆزی‌و بێ ئومێدی کورد لە باشووری کوردستان ڕێکخراوی– جەمعیەتی کوردستان – داوایەکی ئاراستەی کۆمەڵەی گەلان کرد ، ئەویش لە بارەی مافی چارەی کێشەی کورد لە هەرێمە داگیرکراوەکاندا.

١٩٢٤/١٠/٩ سەرکردەی کورد شێخ مەحمود لەگەڵ بەرپرسانی بەریتانیا لە ئێراق کەوتە گفتووگۆ کردن لە شارۆچکەی خورمال لەگەڵ – کۆرال والیس– بەڵام ئەو گفتووگۆیە سەرکەوتوو نەبوو ، ئەویش بە هۆی چەوتی رامیاریەتی بەریتانیا بەرامبەر بەکێشەی ڕەوای کورد لە باشووری کوردستانی لکێندراو بە ئێراقدا .

١٩٢٤/١٠/٢٧ لە شاری برۆکسلی پایتەختی شانشینی بەلژیکا ، ئەنجوومەنی کۆمەڵەی گەلان کۆبوونەوەی نا ئاسایی خۆی دەست پێکرد ، کە یەکەم کۆبوونەوە بوو لەبارەی سنوور ، بە تایبەتی لە سەر سنووری نێوان ڕژێمی شانشینی دامەزراو لە ئێراق‌و تورکیا لەسەر خاکی لەتکراوی کوردستان لەنێوان چوار دەووڵەت ونیوودا ، لە سەر خاکی کوردستان و لە کێشووەرەکەدا .

١٩٢٤/١٠/٢٩ لەسەر کێشەی دیاریکردنی سنوور لە نێوان ئێراق‌و تورکیا ئەنجوومەنی کۆمەڵەی گەلان دەستی بە لێکۆڵینەوە کرد لەگەڵ چاودێری کردنی باری بزووتنەوەی ڕزگاریخوازی کورد لە کوردستان بەتایبەتی لەباشووری کوردستان.

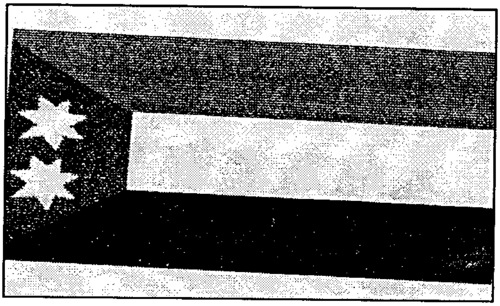
١٩٢٤/١١/١٣ ئەنجوومـەنی كۆمەڵـەی گـەلان دووبـارە لیژنـەی پێداچـوونەوەی پێكهێنـا لـە پێناو چارەكردنی ماف و كێشەی كـورد ، كـە نوێنـەری بـەریتانیاو توركیـا و ، هـەروا بەغداش بەشـداری تێداكرد بـەهۆی بـوونی لیژنەكـە لـە شـاری بەغـدای پایتەختی ئێراق لەوكاتدا .

١٩٢٤/١١/١٦ وەزیری فرۆكەوانی هێزەكانی سووپای بـەریتانیا- لـۆرد تۆمسـۆن- سـەردانی شاری سلێمانی لە باشووری كوردستان كرد ، ئەویش بـە مەبەسـتی سـەردانی دام و دەزگاكـانی سـەربەخۆیان و ئاگـادار كردنـەوەیان لەبەرامبـەر بزووتنـەوەی شێخ مەحمودی حەفید لەناوچەكەدا .

١٩٢٤/١١/١٨ گرێدانی كۆبوونەوە لـە شـاری لەندەنی پایتـەختی بـەریتانیا بـە سـەرۆكایەتی سەرەك وەزیرانی بەریتانیا- رەمزی مەكدۆنالد- بە ئامـادە بـوونی مەندووبی سامی بـەریتانیا لـە میسر ژەنـەراڵ- اللینـی- و دادوەری گشتی بـەریتانیا لـە سـوودان – سـتاك – ئـەویش بـە رێكـەووتن لەسـەر ئـەوەی ، كـە هێزەاكنـی هەمـەجۆرەی میسـر لـە سـوودان دەرچێت و بـە پێكهێنـانی هێزێكـی بـەرگری لەسوودان ، بەتایبەتی نەك بەبەشداری لایەن ومیسریەكان .

هەروا لـە دوای گەرانـەوەی دادوەری گشتی بـەریتانییا لـە سـوودان بـۆ شـاری قاهرەی پایتـەختی میسر ، لـە رێگـا لەلایـەن چەكدارانی توونـدرەوی میسری تـیرۆر كـراو حكوومـەتی بـەریتانیا ئاگـاداری دەسـەڵاتی میـسری كـرد ، بـە كێشانەوەی هێزەكانی لە سوودان و دانی ٧٥٠ هەزار جوونـەی ، وەك خـەرجی بۆ هێزی بەرگری لەسووادن ، ئەویش بەهۆی ئەو كارە سـەعد زەغلـول دەسـتی لـە پۆسـتەكەی هـەلگرت و ئەحمـەد زەیـد پۆسـتی وەزارەتەكـەی گرتـە دەسـت و مەرجەكانی حكوومەتی بەریتانیای جێبەجێكرد ، لە جێگەی دادوەری گشتی – ستاك – و –جفری ئارچەر– بە دادوەری گشتی بەریتانیا لە سوودان دانرا.

١٩٢٤/١٢/١٦ ئەنجوومــەنی كۆمەڵــەی گــەلان ڕەزامەنــدی خــۆی ڕاگەیانــد بــە بڕیــاری دیاریكردنی سنوور لە نێوان ئێراق و توركیا لەسەر باكوورو باشـووری خـاكی كوردستان بەپێی هێلی برۆكسل.,

١٩٢٤/١٢/٢٠لــــە دوای دامەزرانــــدنی دەووڵەتی ئێراق و دیاری کردنـــــی ســــــنووری دەووڵەتەکــــە ، دوور لــــە خواست و ویستی گەلانی ئێـراق و لـە سـەر خـاکی گـەلان ، بـە تایبـەتی لـە باشووری کوردستان ، کە ئاڵای ڕژێمی شانشینی ئێراق لە شاری کەرکوك بەرز نەکرابووەوە تا تا ئەو کاتەی کە شانشینی ئێراق سەردانی شاری کەرکوکی کرد و لەم ڕۆژەدا ئاڵای ئێراق لە سەر دام و دەزگاکانی میری لە شاری کەرکوك بەرز کرایەوە لە هەرێمەکەدا .

١٩٢٤/١٢/٢٠خاتوو فریدریکاما برۆێکێر لە شاری ڤیەنای پایتەختی نەمسا چاوی بە جیهـان هەڵـدێنیٚ... ئـەم شـاعیرو نووسـەرو کەسـایەتیە لەگـەڵ ئـەوەی نـەیتوانیووە لـە وادەی خـۆی بـەبیٚ پـچران قۆناخـەکانی خوێنـدنی تـەواو بکـات... بەڵام هـەر زوو بـەهرەی ئـەدەبی لـیٚ بـەدیار دەکـەویٚ، بـە توانایـەکی سـەرنج ڕاکێش و هـەر لـە تەمـەنی ١٥ ساڵیدا نۆبـەرەی یەکـەم نووسینەکانی خۆی لە گۆڤارە بەناوبانگەکەی نەمسا Der plan ی ئەدەبی بڵاودەکاتەوە.
کە لەو کاتـەدا نەمسا گـەوورە نووسـەرەکانی لەخۆگرتبوو وەك فرانزکافکاو برتۆلـدو بریخـت و ئاریـك فریـد و سـارتەرو کـامۆو ئـەراگۆنی، و بـەدەیا کەسایەتی دیکەی بەناوبانگ.
دوای وەسـتانی جـەنگی دووەمـی جیهـان کۆمەڵـە بابـەتێکی لـەنێوو شـعرو پەخـشان لـەم دەزگایـەدا بـۆ دەکرێـت.بـە پـەرتووکێك لـە سـاڵی ١٩٥٠ تاقیکردنـەوەی دەرەکـی پـۆلی شەشـەم و دواناوەنـدی ئـەنجام دەداو دوای سەرکەووتنی لە زانکۆ وەردەگیرێت و لەتەك مێژووی هونەرو زمان و ئەدەبی ئـەلمانی تێـر دەخـووێنیٚ... خـاتوو مایرۆیکلێرلـە سـاڵی١٩٤٥ بەشـداری لـە دامەزرانـدنی بازنـەی – کۆمەڵـەی ڤیـەننا – دەکـات. کـە بـە هـەوڵی ئارتمـانی شاعیر ئەم کۆمەڵەیە لەیانەی هونەر جیا دەبێتەوەو چەندان شاعیری بەتواناش دێنە ناوی لەوانە : فریدریك ئافلاینتەر – کۆتراوایابەر – گیرهارد – ڕۆبم.

خاتوو مایرۆیكلێر تاكوو ئێستا زیاتر لە ٥٠ بەرهەمی هەیە لە نێوان شیعرو پەخشانەو رۆمان و دەقی شانۆیی و پەرتووكی تایبەت بەجیهانی منداڵان. بە هۆی كارە سەركەوتووەكانی خاتوو مایرۆیكلێر چەندین خەڵاتی بەدەست هێناوە لەوانە خەڵاتی وولاتی نەمسا لە ساڵی ١٩٨٢ و خەڵاتی فریدریك هولدرالین لە ساڵی ١٩٩٣ و بەردەوام بوونی لە نووسینە هەمەلایەنەكانی بەسەركەوتووانەدا.

١٩٢٥

١٩٢٥/١/١٦ ئەنجوومەنی كۆمەڵەی گەلان لە دوای تەواو كردنی لێكۆڵینەوەی بەرژەوەندار بڕیاریدا ، كە وویلایەتی موسل بە فەرمیو بە تەواوی بخرێتە ژێر دەسەڵاتی شانشینی نوێی ئێراقی دورستكراو لەسەر خاكی كوردو خاكی كوردستان لە باشووری كوردستان.

١٩٢٥ /٢/٨ هونەرمەندو دەرهێنەری سینەمای ئەمەریكی -جاك لیمۆن- لە شاری بۆستنی وویلایەتە یەكگرتووەكانی ئەمەریكا چاوی بە جیهان هەلهێناوەو ئەستێرەیەكی كۆمیدی سینەمایی ناوداری جیهانی بووە. لە بواری دەر هێنەری سینەماییدا

١٩٢٥/٢/٨ دەست پێكردنی شۆڕشی كورد لە باكووری كوردستانی داگیر كراوی ژێر دەسەڵاتی رژێمی توركیا .
لەلایەن سەركردەو رابەری كورد شێخ سەعیدو هەڤاڵانی لە پێناو بەرگری كردن لە مافە رەواكانی گەلی كوردستان لە هەرێمەكەدا.

١٩٢٥/٢/١٠ رزگار كردنی شاری لیچە لە باكووری كوردستان لەلایەن شۆڕشگێڕە چەكدارەكانی كورد ، بە سەركردایەتی شێخ سەعیدی پیران و هەروا رزگار كردنی شاری گەنج لە هەرێمەكەدا .

١٩٢٥/٢/١٣ یەكەم شەڕی چەكداری لە نێوان لایەنگرانی شێخ سەعیدی پیران و هێزەكانی

سووپای رژێمی تـــورك دەستی پێکرد لە باکووری کوردستانی داگیر کراوی ژێر دەسەلاتی تورکیا، کە ئەمەش بووە هۆی بەهێزبوون و بەرزبوونەوەی جوولانەوەی رزگاری گەلی کوردستان لە بواری نەتەوەیی و نیشتیمانی، هەر چەند کەسایەتیەکی ئاینی لایەنی بالا دەستر بوو لە ناو جوولانەوەی رزگاری کـــورد، کە ئەمەش هۆکاری زوویی بوو بە لە ناوبردنی ئەم شۆرشەدا لە باکووری کوردســـتان و شێووەو شێوازی دیکەش لە باشووری کوردستان.

١٩٢٥/٢/١٤ دەرکـــەووتنی کەســـایەتی ناوداری ئێراق و کورد – میرزا تۆفیـق قـەزار– کـە مـامی سەعید ئەدیب قەزازە .

بۆ یەکەم جار لە هەڵبژاردەی کۆمەڵەی بەرگری نیشتمانی ئـەم مرۆڤـە لـە سلێمانی دەرکەووت ، کە ئەو کۆمەڵەیە شـان بەشـانی کۆمەڵـەی بـەرگری نیـشتمانی بـوو لەموسـڵ لـە پێنـاو بـەرگری کردن لە داواکانی کۆماری تورکیا لە وویلایەتی موسڵی عوسماندا.

هەروا ناوی بۆ دووەم جار بەرزبووەوە لەمانگی/١٩٣٠/٨ لەگەڵ کۆمەڵێك لەپیاوە ناودارەکانی شاری سلێمانی بەداواکردنیان بە ماف نەتەوەیی کورد ، بەپێی بریاری کۆمەڵەی گەلان . ئەویش لە کاتی گفتووگۆی گەرمی لەگەڵ سەرەك وەزیرانی ئێراق جەعفەر عەسکەری لەشاری سلێمانی لە باشووری کوردستاندا .

١٩٢٥/٢/١٤ لە ئاکامی ڕاپەرینەکانی کورد لە باکووری کوردستان بە فراوان بوونی بە سەرکردایەتی شێخ سەعیدی پیران و لەو ناوەندە راپەرێنە ، شێخ شاری – دارهینی– کردە پایتەختی باکووری کوردستان.

١٩٢٥/٢/١٤ دامەزرانـدنی ئەنجوومـەنی كۆمەڵـەی بـەرگری نیـشتمانی كـورد لەشـاری سلێمانی لە باشووری كوردستان لەلایەن ئەحمەد بەگ تۆفیق لە هەرێمەكەدا .

١٩٢٥/٢/١٦ ئەفسەری پایەبەرزو كەسایەتی ناوداری كورد مامۆستا – ئەمین فەیزی بەگ – كۆچی دوایی كردووە ، كە ساڵی ١٨٦٠ لە شاری سلێمانی لە باشووری كوردستان لە دایك بووە لە شارەكەدا .

١٩٢٥/٢/٢١ لە دایك بوونی دەرهێنەری سینەمایی ناوداری جیهانی– سام بەكینا– لە ویلایـەتی كالیفۆرنیـا لـە ئەمـەریكا ، لـە بنەماڵەیـەكی رۆشـنبیری تێكـەڵاو لەهندی سوورو مەكسیكی ، كە لەخوێندندا دەگاتە كۆلێژی یاسا.

١٩٢٥/٢/٢٤ بـە هـۆی هەڵگیرسـانی شـەڕ لـە نێوان شۆڕشـگێڕانی شـێخ سـەعیدی پـیران و هێزەكانی سووپای توركیا – جەمیل پاشا زادەو، دكتۆر فوئاد– دەستگیر كران ، هەر لەو شەڕەدا لە شاری – ئەلازاخ – رزگار كراو دەسەڵاتی توركیا بریاری یاسای عوورفی لە سەر باكووری كوردستان راگەیاند لە ناوچەكەدا .

لـە ١٩٢٥/٢/٢٥ ئەنجوومـەنی نیـشتیمانی گـەورەی توركیـاو لـە رۆژی ٢/٢٦ شۆڕشگێرە كوردەكان بەسەركردایەتی شێخ سەعید دەستیان بە سەر شاری خەربووت داگرت. ئەویش بەراگەیاندنی باری ناكاوی لەو پارێزگایانەی كە شۆڕشی تیا بەر پاكرابوو لە پارێزگاكانی – مۆش – دیرسیم – ماردین – ئۆرفە – سبوورك – بەدلیس – سیرت – وان –هەكاری – ئەرگانی – ئەرزەرۆم – دیاربـەكر – مەلاتیـە – بـۆ مـاوەی یـەك مـانگ و دەكـرێ درێـژ بكرێتـەوە، لەهەمان كات پارتی گەلی كۆماری هەڵووەشێندرایەوە.
لـە هـەمان كـات یاسـای ژمـارە /٥٥٦ ی پەسـندكرد بەقەدەغـەكردنی هـەموو كۆمەڵـــەكان و ســـەربەخۆیی ئـــایین بـــەنیازی رامیـــاری لـــە توركیـــادا.
سەرچاوە :– لازاریف المسالە الكردیە ١٩٢٣ – ١٩٤٥ چاپی یەكەم هەولێر /٢٠٠٧.

١٩٢٥/٢/٢٥ لە كۆبوونـەوەی ئەنجوومـەنی گشتی پەرلـەمانی توركیـاو ، بە یـەك دەنـگ بە بریـــاری ژمـــارە /٥٥٦ بـــۆ ســـزادانی شـــێخ ســـەعیدی پـــیران و شۆڕشـــگێرە چەكدارەكانی كورد لەباكووری كوردستان راگەیاند.

١٩٢٥/٢/٢٥ سەرەك وەزیرانی بەریتانیا – لوید جۆرج– لە دانیشتنی ئەنجوومەنی گشتی بەریتانیا رایگەیاندو ووتی:–
کورد مافی چارەنووسی خۆی هەیە لەسەر خاکی دێرینی خۆی وەك گەلانی دیکە لە هەرێم و ناوچەوجیهاندا.

١٩٢٥/٣/٣ نووێنەری تورکیا لە بەردەوامی گفتووگۆیەکانی ئەنجوومەنی کۆمەڵەی گەلان– عسمەت پاشا ئەنوونوو– پۆستی سەرەك وەزیرانی ڕژێمی تورکیای گرتە دەست ، کە دووژمنی سەرەکی بزووتنەوەی ڕزگاریخوازی کوردو کوردستان بوو ، بەتایبەتی لە باکووری کوردستاندا.

١٩٢٥/٣/٤ حکوومەتی تورکیا بەسەرکردایەتی – عسمەت پاشا – ئەنینوو – بە دامەزراندنی دوو دادگای سەربەخۆ لە شاری ئەنگرە کە دەسەڵاتەکانی سنووردار بوو، بەڵام لە دیاربەکر بێ سنووردار بوو.
ئەمەش لەدوای دەست لەکارکێشانەوەی عەلی فەتحی بەگ بوو لە پۆستی سەرەك وەزیرانی تورکیا... کە ئەمەش یەکەم کاری بوو لەدەسەڵاتەکەیدا کە دۆستی نزیکی دامەزرێنەری تورکیا مستەفا کەمال ئەتاتورك بوو. ئەم دادگایانە بەدادگای ناکاوی دانرابوو، کە هەموو دەسەڵاتێکی هەبوو هەتا لەسێدارەدانی بەرامبەر بە سەرپێچکەرانی دژ بەرژێمی تورکیا... ئەم دادگایانەش لە

١٩٢٧/٣/٢ هەڵووەشێندرایەوەو دادگای – یاسای پاراستنی رژێم – جێگەی گرتەوە بەهەمان دەسەلاتی زیاتر و بۆماوەی دوو ساڵ لەو پارێزگا کوردیانەی باکووری کوردستان.

سەرچاوە :–لازاریف – المسالة الکردیة ١٩٢٣ – ١٩٤٥ چاپی یەکەم /٢٠٠٧ هەولێر.

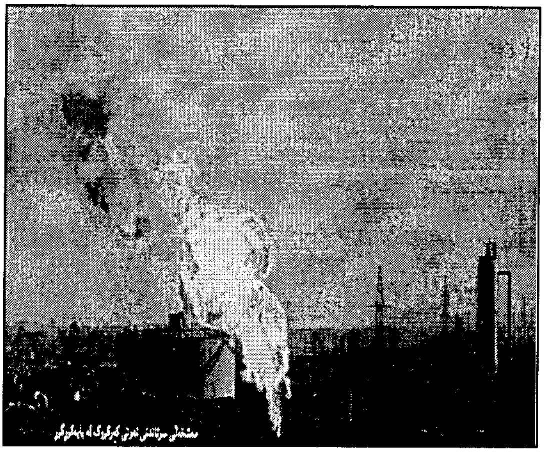
١٩٢٥/٣/٧ بە هۆی ئاڵۆزیو نا لە باری باری باکووری کوردستان ، شێخ سەعیدی پیران بەردەوامی شۆرشی گەلی کوردستانی لە هەرێمەکەدا راگەیاند ، ئەویش لەپێناو بەدی هێنانی مافەکانی کوردو رزگار بوونی لەژێر دەسەلاتی رژێمی تورکیا.

١٩٢٥/٣/١٠ بلاوکردنەوەی یەکەم ژمارەی گۆڤاری کوردستان لە شاری سلێمانی لە هەرێمی باشووری کوردستان.

١٩٢٥/٣/١٠ رزگارکردنی ناوچەکانی سلێڤانو هازرو ئارگاوەو جۆلەمێرگ ، لە لایەن هێزەکانی شێخ سەعیدی پیران لەباکووری کوردستان لە ژێر دەسەلاتی هێزەکانی سووپای رژێمی تورکیا.

١٩٢٥/٣/١١ بلاوکردنەوەی یەکەم ژمارەی گۆڤاری –دیاری کوردستان– لەشاری بەغدای پایتەختی ئێراق.

١٩٢٥/٣/١١ تیمێکی چەکداری سەر بە رژێمی تورکیا چوونە ناو ریزەکانی هێزی چەکدارانی شێخ سەعیدی پیران لە باکووری کوردستان.

١٩٢٥/٣/١٤ کومپانیای–I.P.C– توانی بگاتە رێکەوتن بە بەکار هێنانی مافی خۆی بە پێی گرێبەستی ئیمتیازەکانی تایبەت بە گەران بە دوای چاوگە نەوتیەکان لە ناوچەی پارێزگای کەرکوك لە باشووری کوردستان – بابە گورگور – و لە دوای

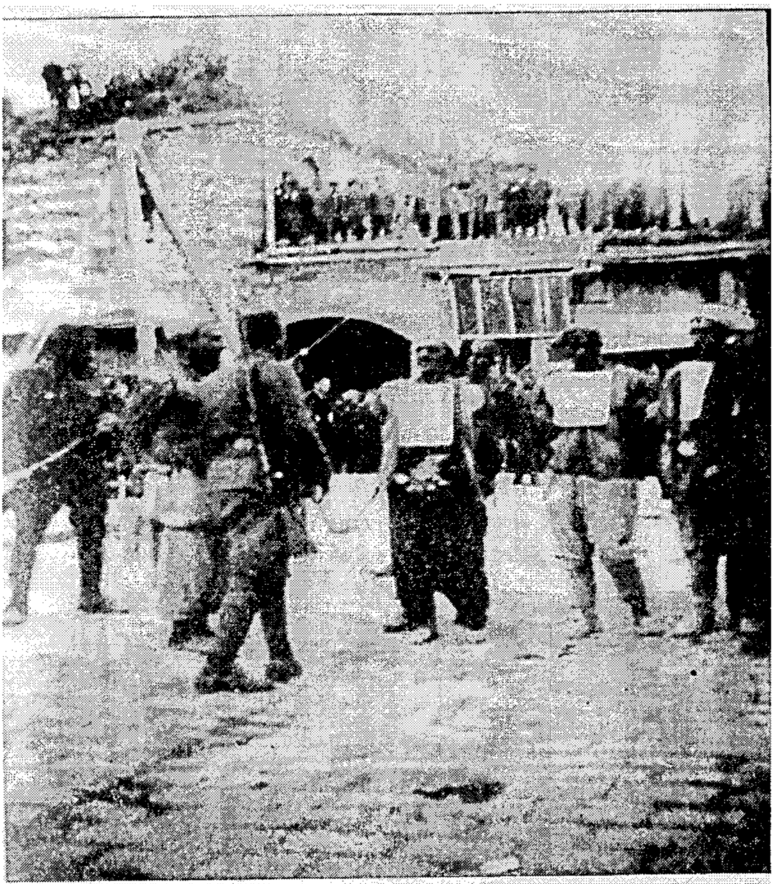
کۆتایی ماوەی ئەو گرێبەستە کە کومپانیاکانی – i. p.c – توانی ٢٤ جێگەی بەرهەم هێنانی دیاریکراو ئەنجام بدات بە پێی ئەو گرێبەستە لە رووبەری نزیکەی ٢٤ کیلۆمەتر چوارگۆشە.
واتە کێلگە نەوتیەکانی پارێزگای کەرکوك و خانەقین و کەندیناوەو رۆژهەلأتی شاری موسل وایان کرد کە کورد بە ئامانجی خۆی نەگات بە دامەزراندنی دەووڵتێکی کوردی لە باشووری کوردستان، بە پێی بریارەکانی کۆمەڵەی گەلأن و پەیمانی سیڤەر لە ساڵی ١٩٢٠ و رێکەووتنە هەمەلایەنەکانی نێوان رژێمی شانشینی نوێی ئێراق و بەریتانیا.
ئا لێرەدا کوردو سەرکردایەتی کورد لەو کات درکیان بەو زانیاریانە نەدەکرد بە هۆی زۆری کێشەی نێوان دەسەلأتدارانی بەریتانیاو سەرکردایەتی کورد لە لەو کات و پاراستنی بەرژەوەندی تایبەتی سەرکردایەتی کورد لە دەسەلأت و سامانداا.
گەرنا بار لە باربوو بۆ دامەزراندنی دەسەلأتێکی کورد لە سەر داواکانی حکوومەتی بەریتانیاو کۆمەڵەی گەلأن، بە پێی رێکەووتنەکانی نێوان حکوومەتی ئێراق و بەریتانیا، بە دامەزراندنی دەووڵەتی کوردی لە چوارچێووەی سنووری دیاریکراوی ئێراقی بە زۆر دروستکراو لە سەر خاکی کوردستان.

سەرچاوە:– دراسات جغرافية الملنية حول الشرق الاوسط– چاپی یەکەم /١٩٨٣ .

١٩٢٥/٣/٢٠ سەرکردەی کورد شێخ مەحمود بروسکەیەکی داواکاری مافی گەلی کوردی لەباشووری کوردستان ، ئاراستەی سەرەك وەزیرانی ئێران و باڵوێزی ئەمەریکاو باڵوێزی تورکیا و باڵوێزی رووسیاو باڵوێزی فەرنسا کرد لەتارانی پایتەختی ئێران.

١٩٢٥/٣/٢١ راگەیاندنی یەکەم دەستووری شانشینی و رژێمی شانشینی لە ئێراقی دورستکراو لەسەر خاکی باشووری کوردستان.

١٩٢٥/٣/٢١ راپەرینەکانی کورد لە باکووری کوردستان بەردەوام بوو بە بەرزبوونەوەو هەنگاو نانی بەرەو پێشەوە ، هەر بەو هۆکارە شێخ سەعیدی پیران سەربەخۆیی کوردستانی راگەیاند ، بە کردنی شاری دیاربەکر بەپایتەختی دەسەلأتی کورد لە باکووری کوردستان .

سەرهلدانا شێخ سەعید، مەحکومێن پێشین ل بەر سێپێیان، جێ: دیاریەکرە سال: ...
سێ وێنەیەی پێشووی شێخ سەعید و هاوەڵانی سەعید ئایدۆکموش لەمزایەدەیەکی تو...
...ەتەوەو "مالمیسانژ" لەوی خواستۆتەوە.

١٩٢٥/٤/٣ کــار بــەکاری کاتــژمێری هاوینــە کــرا لــە تــەواوی بــەریتانیا ، کــە ئــەو ڕۆژە ڕێکەووتی ڕۆژی جەژنی فەسیحی مەسیحیەکان بوو لەجیهاندا.

١٩٢٥/٤/١٥ کۆچی دوایی هونەرمەندی شێووەکاری ئەمەریکی –جۆن سینگەر سارجنت–، لەشاری لەندەنی پایتـەختی بەریتانیا ، بەبێ ئەوەی ژن و منـداڵ لـە دوای خۆیدا بەجێ بهێلێ ، جگە لەخۆشەویستی و ڕێز گرتنـی دەووروبـەری نەبێلـە وولاٚتەکەدا .

شایانی باسە کە سارجنت لە١٨٥٦/١/١٢ لە شاری فرورەنسای ئیتاڵیا لە

دایك بووه ، ئەویش لە دایك وباوکێکی رەسەنی وویلایەتەکانی ئەمەریکی .. سینگەر سارجنت دیارترین هونەرمەندی شێووەکاری ئەمەریکی سەدەی نۆزدەم بووه ، کە لە سەردەمی خۆیدا پرۆترێت کیشێکی بێ هاوتا بووە لەجیهاندا.

١٩٢٥/٤/١٥ بە هۆی کاردانەوەی کاریگەری شۆرشی کورد لە سەر باری دەسەلآتی تورك لە باکووری کوردستان ، رژێمی تورکیا لە شاری بەتلیس چوار سەرکردەی کوردی لەسێدارەدا ، کە دوویان – یوسف زەیاو سەرهەنگ – بوون ، لەهەمان کات هەولی دەستگیر کردنی شێخ سەعیدی پیران بەردەوام بوو. لەلایەن رژێمی تورکیا.

١٩٢٥/٤/١٨ لە ئەنجامی بەردەوامی شەرلە نێوان چەکدارانی کورد و هێزەکانی سووپای ئێراق ، شۆرشگێرە چەکدارەکانی ئێزیدی لەناوچەی سنجار لە باشووری کوردستان ، توانیان فرۆکەیەکی جەنگی سووپای رژێمی شانشینی لە ئێراق بخەنە خوارەوە لەناوچەکەدا .

١٩٢٥/٤/٢٤ شۆرشە مەزنەکەی شاری ئامەد – دیاربەکر– کۆتایی هات لەباکووری کوردستانی داگیر کراوی ژێر دەسەلآتی رژێمی تورکیا ، لە ئەنجامی خیانەت کردن ناپاکی – قاسم جیرۆ– و جاشە کوردە خۆ فرۆشەکان شۆرشەکە بەرەو توانەوە هەنگاوینا لە هەرێمەکەدا.

١٩٢٥/٤/٢٧ لە دوای کۆتایی هاتنی شۆرش‌و خیانەتی قاسم جیرۆدا لە گەلْ لایەنگرەکانیدا ، شێخ سەعیدی پیران دەستگیرکرا لەگەلْ ٥٦ لە هەڤالەکان‌و کەسایەتی ناوداری دیکە لە شۆرشگێری نەتەوەیی کورد لە باکووری کوردستان.

١٩٢٥/٥/٢ هێزەکانی سووپای ئێراق‌و بەریتانیا بەسەرکردایەتی – دبسی‌و یاسین هاشمی– لە کۆنگرەیەکی هاوبەشدا لەشاری کەرکوك ، ئەویش لە پێناو دارشتنی پیلان بۆ لەناو بردنی شێخ مەحمودی حەفید ئەنجامدرا ، لە باشووری کوردستان .

١٩٢٥/٥/٤ سەرکردەی کورد شیخ سەعیدی پیران بەیاننامەیەکی بلآو کردەوه ، کە ئەو کات فەرەنسا سووپای لەژێر دەست دابوولە ناوچەکە ، لە دوای شکاندنی شۆرشگێران‌و گەرانەوەیان بۆ وارتوو، لە باشووری کوردستان ژەندرمەکانی تورك هەر دێیەکیان بکەوتایە بەر دەست دەیان سووتاند لە هەرێمەکەدا .

١٩٢٥/٥/١٣ كۆماری توركمەنستان وەك دەوڵەت لەناو سنووری نوێی یەكیەتی سۆڤیەت پێك هێنرا ، كە بەر لەو مێژوو وولاتێك نەبوو بەناوی توركمەنستان ، تەنیا هەرێمێكی زۆرینەی دانیشتووانی تورك نەبێ لە ناوچەو كێشووەرەكەدا ...؟..!.

١٩٢٥/٥/٢٠ زاناو كیمیاناسی بەناوبانگی جیهانی – دكتۆر داڤید وارن– لە باكووری ئۆستراليا چاوی بەجیهان هەڵهێناوە... لە شارەكانی – سیدنی ولاوكۆستن قۆناخەكانی خوێندنی تەواوكردووە... هەروا لە زانكۆی سیدنی كۆلێژی زانستی تەواوكردوە بەپلەی شەرەف.

دوای تەواوكردنی قۆناخەكانی خوێندن وەك پرۆفیسۆرێك وانەی كیمیای ووتۆتەوە... لە ساڵی ١٩٥٠ وەك كیمیازانێك لەبواری سووتەمەنی رۆكێتدا لە – وۆمیرا – لە باشووری ئوستراليا كاری كردووە... لە ساڵی ١٩٥٣ لە تاقیگەی توێژینەوەی فرۆكەوانی كاری كردووە... ئەم مرۆڤە بوو لە ساڵی ١٩٥٨ بۆ یەكەم جار... سندوقی رەشی پراكتیزی جیهانی دروستكرد.

لە ساڵی ٢٠٠٢ دا پاداشتی – Ao – ی فرۆكەوانی ئوستراليای پێ بەخشرا.

جێگەی باسكردنە كە سندووقە رەشەكە بریتیە لە دوو سندووقی – سوور– یا – پرتەقاڵی – لە رووخساری دەرەوەیان هاوشێوەن و لە پێك هاتەی ناوەوەیان جیاوازن... درێژەی هەر یەكێكیان ٥٠ سم و پانیان ١٢,٥ سم و بەرزیشیان ١٧,٥ سم... كە دەكەونە كۆتایی كلكی فرۆكەكەدا .

١– سندووقی یەكەم كارەكەی بریتیە لە تۆماركردنی زانیاری ژمارەیی و بەها فیزیاییەكانی وەك – كات , خێرایی , ئاراستەی فرین.

٢– سندوقی دەنگەكانی وەك – گفتووگۆی نێوان دەستەی فرۆكەوانی و مشتوومرەكان و هاواری فریاكەووتن... لە سندووقەكەش زیاتر لە ٣٠٠ جۆرە زانیاری لە سەر گشتی فرۆكەكە تۆماردەكات، كە بریتین لە خێرایی باو بەرزی و پێوانەی خێرایی ستوونی و ئاسۆیی و پلەكانی لادانی فرۆكەكەو پلەی گەرمی دەرەوەی فرۆكەكەو بارودۆخی ناووخۆو دەرەوەی فرۆكەكە لە ئاسماندا.

ئەم سندووقانەش بۆ ماوەی ٣٠ خوولەك بەرگری گەرمی دەگرن گەر پلەی گەرمی ١١٠٠ پلەی سەدی بێ.

هەروا بۆ ماوەی ٣٠ رۆژ بەردەوام نیشانەی – سیگنالی – سەروبیستن و لەرە لەری رووناکی بەرزی – ٣٧,٤ کیلۆ هێرتزی دەنێرێت، کە لە ناو بەفرو لە دووری دەیان کیلۆمەترو لە قوولایی ٢٠٠٠٠ پێی ژێر ئاوەوە هەستیان پێدەکرێت و دەناسرێنەوە. هەروا تۆمارێکی تۆمارکردنی زانیاری تیایە کە پانیەکەی ٧ سم و توانای ٢٥ کاتژمێر تۆمارکردنی هەموو گفتووگۆو کێشەو گرفت و رووداوێکی هـــــەیە. لە کاتی کارکردنی فرۆکە لە هەلسان و تا نیشتنەوەی لە سه زەوییدا.

١٩٢٥/٥/٢٤ رژێمی تورکیا دووبارە بەردەوام بوو لە هێرش کردنە سەر شۆرشگێرانی کورد لە باکووری کوردستانی داگیر کراوی لە ژێر دەسەلاتەکیدا ، سەرەرای بەرەو توانەوەی شۆرشەکە بەهۆی دەستگیرکردنی شێخ سەعیدو هەڤالانی لە هەرێمەکەودا ، بەهۆی خیانەتکردنی کوردە خۆفرۆشەکان لە پێناو بەرژەوەندی تایبەتیان لە گەڵ رژێمی تورکیا .

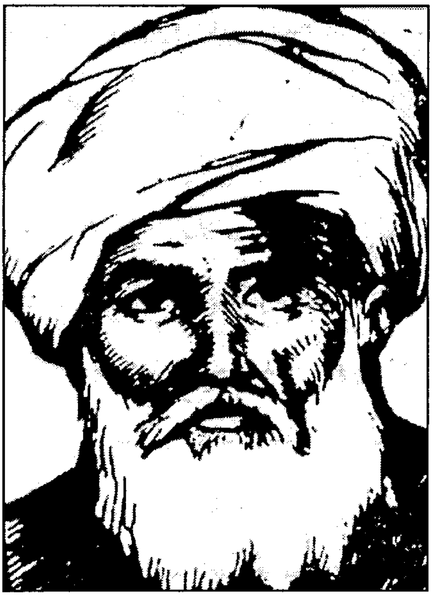
١٩٢٥/٦/٢٣ دامەزراندنی کۆمەلەی کورد لەشاری ئەستانە لە باکووری کوردستان بە ناوی – کوردستان تەعالی جەمعیەتی– لە هەرێمەکەدا .

١٩٢٥/٦/٢٩ دادگای رژێمی تورك لە پارێزگای دیاربەکر، لە باکووری کوردستان بریاری دادگاییکردنی شێخ سەعیدو هەڤاڵەکانی راگەیاند بە لە سێدارەدانی سەرکردە شۆرشگێرە کوردەکان ، کە سەرۆکی دادگا چەند خالێکی لە بریارەکە خوویندەوە بۆ شۆرشگێران .

لە کاتی خووێندنەوەی بریارەکە گووتی:–

هەندێکتان هانی کۆمەلانی خەلکی دەدەن لە پێناو بەرژەوەندی کەسیو ، هەندێکیشتان دژایەتی کردنی رژێمتان کردووە لەرێگەی کاری رامیاری بە پالپشتی بێگانەو هەمووتان لەسەر یەك خاڵ کۆکن ، کە ئەویش دامەزراندنی کوردستانی سەربەخۆیەو ئێستاش سزای خووێنرشتنەکانی خۆتان وەردەگرن لە لایەن دادگای تورکیادا .

١٩٢٥/٦/٣٠ پێشەواو رابەری کورد لە باکووری کوردستان شێخ سەعیدی پیران لە سێدارە درا لەلایەن رژێمی تورکیا لەگەڵ ٤٦ هەڤالی لە ماوەی دوو کاتژمێر... کە بووە هۆی پەلاماردانی تەواوی باکووری کوردستان بە نانەوەی ترس و تۆقاندنی جەماوەری شۆرشگێری کورد. بە تایبەتی لە هەردوو بواری نەتەوەیی و نیشتمانیدا .

جێگەی ئاماژە پێکردنە کە شێخ سەعیدی پیران ناوی تەواوی – شێخ سەعید شێخ مەحمودی شێخ عەلی – یەو لە ساڵی ١٨٦٥ لە قەزای بالۆ لە وویلایەتی – ئەلازخ – لە باکووری کوردستان چاوی بە جیهان هەڵهێناوە لە هەرێمەکەدا.

هەروا شێخ سەعید خووێندنی لە سەر دەستی باوکی و لە لایەی هەندێ لە مۆریدەکانی باوکی تەواو کردووە ، دوای ئەوە بنەماکانی شەریعەت و مێژووی ئیسلامی خووێندووە... دوای مردنی باوکی رابەری تەریقەتی بۆ گۆزراوەتەوە ... هەروا لە باوکیەوە بووە رابەری تەریقەتی نەقشەبەندی لە – بالۆ – و ژمارەی مۆریدەکانی گەیشتۆتە دەیان هەزار کەس لە هەرێمەکەو کوردستاندا .

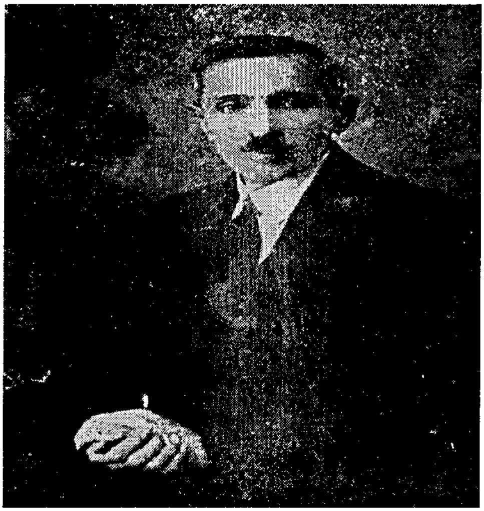
کە لە نێوانیاندا چەند تورکێکی تیا بووە ... بەڵام ئەوانی دیکە هەر هەموویان کورد بوونە . شێخ سەعید سەرەڕای شێخایەتی زانایەکی مەزن و لێهاتوو بووەو باوەری بە خوورافیات نەبووە و هەرگیز خۆی بە پیرۆز نەزانیووە لە بەردەم جەماوەردا ، شێخ سەعید هەر لە سەرەتای دامەزراندنی رێکخراوو کۆمەڵی رامیاری لە باکووری کوردستان لە نێوان ساڵەکانی ١٩٠٨– ١٩٢٣ بەشداریەکی چالاکانەی کردووە لە چالاکیە رامیاریەکان و پەیووەندیەکی بە هێزی هەبووە لە گەڵ خێزان و بنەماڵە کوردەکان وەك – بەدر خانیەکان ، شێخ عوبێدولاّ ، و سەر کردە رامیاریەکاندا

هەروا شێخ سەعید نازناوی شێخ سەعیدی پیرانی وەرگرتووە ، کە نەسەبی دەگەرێتەوە بۆ گوندی – پیران – کە گوندێکی کوردیەو لە نزیك شارۆچکەی بالۆیە ... لەم گوندەدا یەکەم رووبەروو بوونەوە لە نێوان کوردو هێزەکانی

سووپای تورك روویداوە ... شۆرشی شێخ سەعید لە ١٩٢٥/٢/٨ دەستی پێكرد و بەردەوام بوو تاكوو لە لایەن هێزەكانی سووپای تورك بە رێ نیشاندەرانی كوردی خۆفرۆش لە ١٩٢٥/٤/١٠ دەستگیر دەكرێت لە گەڵ هاوریكانیدا .

ئەوانیش – شێخ عەلی ، شێخ غالب ، رەشید ئاغا ، محەمەد ئاغا ، تەیموور ئاغا – و تا لە ١٩٢٥/٦/٣٠ بریاری لە سێدارە دانیان بۆ دەر دەچێ و شێخ و هاورێكانی لە گۆرەپانی مزگەووتی گەوورە لە شاری دیاربەكر لە باكووری كوردستان بریارەكەیان جێ بە جێكرد لە شاری دیاربەكری كوردستاندا .

١٩٢٥/٧/١١ كۆمیتەی نێوودەووڵەتی سەر بە كۆمەڵەی گەلان ئاكامی لێكۆلینەوەی خۆی بلاو كردەوە ، كە وویلایەتی موسل بكەوێتە ژێر كۆنترۆلی كۆمەڵەی گەلان بۆ ماوەی ٢٥ ساڵو لە هەمان كات زمانی كوردی زمانی فەرمی بێت و وویلایەتەكەش ئیدارەی كورد بیگێرێت لە هەرێمەكەدا .

١٩٢٥/٧/١٦ مێژوونووس و نووسەرو رووناكبیرو كەسایەتی ناوداری كورد و ئێراق – محەمەد ئەمین زەكی – بەجێگری سەرۆكی ئەنجوومەنی نووێنەران و سەرۆكی لێژنەی سەربازی هەلبژێردرا لە ئێراق ، كە بە گرنگترین لیژنەی پەرلەمانیەكان دادەنرێت لە دەسەلاتی ئێراق.

١٩٢٥/٧/١٦ ئەنجوومەنی گشتی كۆمەڵەی گەلان كۆبوونەوەی خۆی گرێداو دوا راپۆرتی هەلسەنگاند ، لە بارەی وویلایەتی موسل ، لەو كۆبوونەوەیە رەشید بەگی نووێنەری توركیا ووتی:–

تەنیا لە ئێران و توركیا كورد هەن و لە ئێراق كورد نیەو نژادیان جیاوازە

لەگەڵ نژادی تورك‌و عەرەب‌و فارس لەهەرێمە جیاجیاكان –...!. كەچی كورد لەو كاتە لەپارێزگای موسل ٨٥٪ دانیشتووانی بوون ، سەرەرای ماوەنەدان بەجێنشین بوونی كورد لەسەر خاكی دێرینی لە كوردستان بەر لە تورك‌و عەرەب بەسەدا ساڵ لە كێشووەرەكەدا .

١٩٢٥/٧/١٦ لە مێژووی دامەزراندنی دەوڵەتی ئێراق بۆ یەكەم جار ئەنجوومەنی نوێنەرانی ئێراق – المجلس النیابی– كۆبۆوە لە وڵاتەكەدا .

١٩٢٥/٧/١٧ مۆركردنی رێكەوتننامەی قەدەخە كردنی بەكارهێنانی چەكی ژەهراوی دژی مرۆڤ ، كە/ ١١٣ وڵات بڕوایان پێدراو لەلایەن دەوڵەتە هاوبەشە رێكەوتووەكاندا ، كە دەوڵەتە زلهێزەكانیشی تیا بوو مۆركرا ، ئەمەش دوای ئەوەی كە ترسناكی ئەم چەشنە چەكانە لە كاتی بەكارهێنانیدا لە شەڕی یەكەم دەركەووت ، كە كاتێك ئەڵمانەكان لەدژی فەرەنسیەكان ئەو جۆرە چەكەیان بەكارهێنابوو لەئاكامدا قوربانییەكانی گەیشتە –١٠٠– هەزار كوژراو –١– ملیۆن زامدار لە بەرەكانی شەڕدا .

١٩٢٥/٨/٢٣ بە هۆی بارودۆخی كوردستان كوونسلی بەریتانیا لە شاری– تەبریز– كە شارێكی ئەزەریە لە باكووری رۆژئاوای ئێران– نامەیەكی ئاراستەی باڵوێزی بەریتانیا كرد لە تاران ، ئەویش بەدیاریكردنی داوای عەلی رەزا ، لە پێناو سەردانی بۆ بەریتانیا لە بارەی هەڵوێستی كورد بەرامبەر بە شۆرشی شێخ سەعیدی پیران لە باكووری كوردستان‌و كاردانەوەی لەسەر رۆژهەڵاتی كوردستاندا .

١٩٢٥/٨/٢٧ دەست پێكردنی شاڵاوی دبلۆماسی لە لایەن حكوومەتی بەریتانیا دژ بە كارە نامرۆڤایەتیەكەی رژێمی تورك... كە ئەنجامی دابوو دژی ئاشووری‌و كلدان‌و كورد لە شاری موسل‌و دەووروبەری ئەویش بە دەركردنیان‌و هێنانی نەتەوەی عەرەب بۆ جێگاكانیان.

شایانی باسە لە دوای داگیر كردن‌و بەعەرەبكردنی خاكی باشوورو رۆژئاوای كوردستان بە هۆی فتووحاتی ئیسلامی‌و دوای ئەویش ئیمپراتۆریەتی عوسمانی رۆڵی سەرەكی‌و بنەرەتیان هەبووە لەداگیركردن‌و بەعەرەبكردن

لەباشووری کوردستان لەهەموو بوارەکاندا .

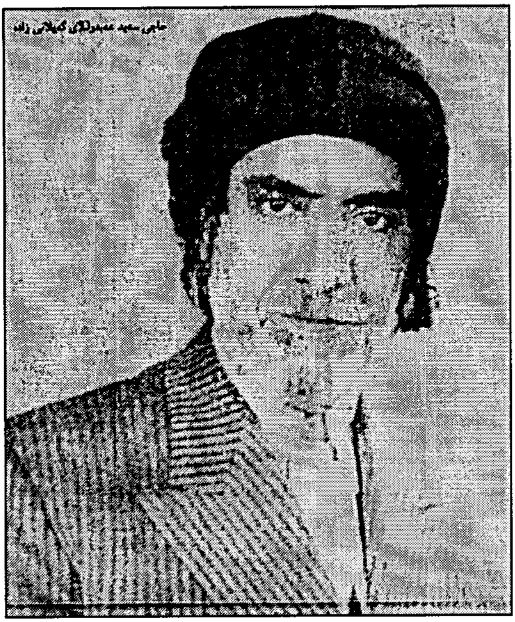
١٩٢٥/٩/٣ وەزیــری موســتەعمەراتی بــەریتانیا لەوتارێکیــدا بەرامبــەر بەپەرلــەمانی بەریتانیا ئاماژەی بەو بابەتە داوە ، کە سیستەمی کارگێری ئیستا یاریدەی پیــادە کردنــی راســپاردەکانی ئــەو لیژنەیــەی ســنوور دەدات و حکوومــەتی ئێــرائیش بــەلێن دەدات ، کــە ئــەو کارانــە جێبــەجێ بکــات کــە لــە راپۆرتەکــە داهاتبوون . بەتایبەتی لەو شووێنانەی کە زۆربەیان کوردن لە هەرێمەکەدا .

١٩٢٥/٩/٥ رژێمی تورکیا لە شاری دیاربەکر ٥٢ شۆرشگێری کوردی لەسێدارە دا بە هۆی بەشداریکردنیان لــە شۆرشــەکانی شــێخ ســەعیدی پیران دژی رژێمــی تــورك لــە باکووری کوردستان.

١٩٢٥/٩/٢٣ سـکرتێری گشتی ئەنجوومـەنی کۆمەڵـەی گـەلان نامەیـەکی ئاراسـتەی دادگـای نێوودەوولــەتی کــرد ، ئــەویش بــە مەبەســتی چــارە ســەری کێــشەی کــورد لــە وویلایــەتی مووســڵ ، لــەناو دەســەڵاتی نــوێی ئێــراق ، کــە تــەواوی باشــووری کوردستانی پێ لکێنراوە .

١٩٢٥/٩/٢٤ دەسەڵاتی ناوەندی شانشینی ئێراق ، هێزێکی لە ٢٥٠ چەکدار پێك هێنا لە ژێــر ســەرپەرشــتی بەرێووەبــەری گــشتی پــۆلیس ، لــە پێنــاو دامرکاندنــەوەی جمووجــۆلی شۆرشــگێرانی بزووتنــەوەی رزگــاریخوازی کــورد لــە باشــووری کوردستاندا .

١٩٢٥/٩/٢٦ رژێمی تورکیا لە دوای دەستگیر کردنی هاورێ و هاوکاری رابەری کورد شێخ سەعیدی پیران ، کەسایەتی ناوداری ئەرمەنی- یۆگۆس ماکار ئەسکەندەر- یان لە سێدارەدا.

١٩٢٥/٩/٢٧ لـــه ســـێدارەدانی کەســـــــایەتی و سـەرکردەی کـورد شـێخ عوبێدولای نەهری شێخ عەبـدولقادر شـەمدینای لــە گـــەڵ یـــەکێك لــە کورەکانی و کۆمەڵێك لە سـەرکردە کوردەکـان بـە بیـانووی ئـەوەی کـە پەیوەنـــدی لـــە گـــەڵ بزووتنـــــــــەوەی رزگـــاریخوازی کـــورد هـــەبووە جێگـــەی باسـکردنە کە شێخ عەبدولقادر شـەمزینی لە سـاڵی ١٨٥١ چاوی بـە جیهـان هلـهێناوە لـە بـاکووری کوردسـتان. ئـەم کەسـایەتیە لـە بنەماڵـەی عوبێـدولای نەهریـە، بەشـداری لـە جـەنگی نێـوان هـەردوو ئیمپراتۆریـەتی عوسمـانی و ڕووسیای قەیسەری کردووە.

هەروا یەکێك بووە لە پاڵ باوکی بەشـداری لـە شۆرشـی سـاڵی ١٨٨٠ کـردووە، دوای ئەوە ی کە وولات بەدەرکرا لـە لایەن دەسـەلاتی عوسمـانی و نیشتەجیٚ بوو لە وولاتی ئێستای سعوودیەی عەرەبی لە سەر داوای سولتلنی عوسمانی سولتان عەبدولحەمید لە شاری مەککەی سعوودی گەراوە ئەسـتمبۆڵ، دوای گەرانەوە ی چووە ریٚزی کۆمەلـەی ئیتحـادو تـەرەقی بەشـێووەیەکی نهێنـی کـە ئەمەش دوا کارەکانی بوو لە ژیانیدا.

دوای ئـەوەی کـە ئاشـکرابوو لــە کۆمەلەیـە کـار دەکـات دووبـارە سـولتانی عوسمانی سولتان عەبدولحەمید لە ئەسـتەمۆڵ دەری کـردوو چووەوە وولاتـی سعوودیە و لـە شـاری حیجاز نیشتەجیٚ بوو. دوای کودەتاکـەی سـاڵی ١٩٠٨ دووبـارە گەرایـەوە شـاری ئەسـتەمۆل و چـەند پلـەو پۆسـتی وەرگـرت لــە دەووڵـەتی عوسمـانی. لـە کارەکـانی بـەردەوام بـوو تـا لـە لایـەن دەسـەلاتی

عوسمانی لە سێدارە دراو چووە ڕیزی نەمرانی کوردوکوردستان.
سەرچاوە:- گۆڤاری ژین /١٩٩٩ ل/٣٥ – ٦٥ .

١٩٢٥/٩/٢٩ ئەنجوومەنی کۆمەڵەی گەلان داخوازیەکی ئاراستەی دادگای نێوودەوڵەتی کرد لە بارەی وویلایەتی موسڵ و کێشەی کورد ناوچەکەدا .

١٩٢٥/٩/٣٠ ئەنجوومەنی کۆمەڵەی گەلان لیژنەیەکی لیکۆڵینەوەی دامەزراند لەبارەی باری وویلاّیەتی موسڵ ، کە بەریتانیاو تورکیا کێشەیان لەسەری هەبوو، کە چی ناوچەیەکی باشووری کوردستان بوو لە کێشووەرەکەدا .

١٩٢٥/١٠/٦ کۆمەڵەی گەلان لە خوولی /٢٧ی ئاسایی خۆی و لە ئاکامی راپۆرتە هەمەلایەنی لیژنەکان بریاریدا ، کە وویلایەتی موسل بە دەووڵەتی ئێراقی دورستکراوی نوێ بلکێنرێ.... شایانی باسە دووژمنانی کورد لە هیچ کات و ساتێك دۆستی کورد نەبوونەو نابن گەر بەرژەوەندی خۆیانی تیا نەبێ لە هەموو بوارەکاندا .

١٩٢٥/١٠/١٦ ئەنجوومەنی کۆمەڵەی گەلان بریاریدا ، بەلکاندنی باشووری کوردستان بە ڕژێمی شانشینی ئێراق... لەهەمان کات کۆمەلەی گەلان بەپێی ئەو بڕیارەیدا ، کە حکوومەتێکی کوردی ناوخۆیی لە چوارچێووەی سنووری دورستکراوی ئێراق دابمەزرێت لە باشووری کوردستاندا .

١٩٢٥/١٠/١٧ ئەنجوومەنی کۆمەڵەی گەلان لە بریارێکیدا ، کە بەوەندە وازی هێنا کە داوا لە حکوومەتی بەریتانیا بکات بە دامەزراندنی ئیدارەی کوردی لە ناوچە کوردیەکان ، لەناو سنووری دورستکراوی ئێراق ، بەلاّم ئەوانەی لەناو بەڵگە نامەکانیان هەبوو هەر هەمووی لەسەر لاپەڕەکانی بەوشکی مانەتەوە لە کۆگاکاندا .

١٩٢٥/١٠/٢٥ ڕژێمی تورکیا یاسای جل وبەرگی ڕاگەیاند ، ئەویش بە قەدەخەکردنی پۆشینی جل وبەرگی نەتەوەیی و کۆمەڵایەتی .
بە لە بەرکردنی جل وبەرگی ئەورووپی ، ئەم یاسایەش تایبەت بوو بە گەلی کوورد لە باکووری کوردستان .

١٩٢٥/١٠/٢٦ بلاّوکردنەوەی یەکەم ژمارەی گۆڤاری – ڕۆژە ئەلیوسف – لە شاری قاهیرەی پایتەختی میسر، کە بەرگەکەی بە وێنەی دەستی هونەرمەندی ئیتالی لیسیان کێشرابوو... هەروا وێنە کێشی ئەرمەنی – ساروخان – ڕۆڵی گرنگی هەبوو

لەوێنە جۆراوجۆرەکانی ناوەرۆکی گۆڤ رۆزا ئەلیوسف، کە تاکوو ئێستاش ئەو گۆڤارە لە بڵاوکردنەوەی بەردەوامە لە شارەکەدا.

١٩٢٥/١٢/١٣ رژێمی نوێی کۆماری تورکیا بەسەرکردایەتی مستەفا کەمال ئەتاتورك بریاری ژمارە /٦٧٧ ی دەرکرد لە مادەی /١ ی بریارەکەدا هاتووە بەداخستنی هەموو تەکیەی ئایینی لەسەر خاکی دیاریکراوی نوێی رژێمی تورکیا.
ئەو باڵەخانەو خانوو زەویانەی کە خاوەنداریەتی تایبەت و گشتی بوون گرتیەوە، لە گەڵ جێگەی پیاوانی ئایینی و دەروێشەکانیان .
کە ببووە جێگەی پەیوەندی پیاوانی ئایینی و ئایین پەرستی لەو وولاتە دروستکراوەدا بەپێی پەیمانی لۆزانی ١٩٢٣/٧/٢٤ کە زیاترلە٢١٢ هەزار کیلۆمەتر چوارگۆشەی لە خاکی کوردستان پێوە لکێنراوە لە هەرێمەکەدا.

١٩٢٥/١١/١٥ لە دوای گفتووگۆی چڕی نێوان ئەندامانی کۆمەڵەی گەلان ، هیڵێکیان دەستنیشان کرد ، کە بە هێلی برۆکسل ناوزەند کرا لەلایەن هەردوو حکوومەتی تورکیاو بەریتانیاو هێلەکەیان پەسەند کرد بەدانانی سنوور لە نێوان ئێراق و تورکیا لەسەر خاکی باشوورو باکووری کوردستان لە ناوچەکەدا.

١٩٢٥/١١/٢١ ئەنجامدانی کۆبوونەوەی دادگای نێوودەووڵەتی ، کە یەکێك لە خاڵەکانی نامەی سکرتێری گشتی کۆمەلەی گەلان بوو ، لەبارەی سیستەمی نوێی دەسەڵاتی تایبەت بە کورد لەباشووری کوردستان لە وویلایەتی موسل لە هەرێمەکەدا .

١٩٢٥/١١/٣٠ رژێمی تورکیای نوێ بە سەرکردایەتی مستەفا کەمال یاسایەکی راگەیاند بە قەدەخەکردنی رێنماییەکانی رێگەی سۆفیە ، کە بووە هۆی داخستنی دەرگای تەکیەکان و لە سێدارەدانی دەیان کەسایەتیئایینی لە شێخ و زانای ئایینی ئیسلام لە باکووری کوردستان.

١٩٢٥/١٢/٦ لێژنەی یەکلاکردنەوەی وویلایەتی مووسڵ ، ئاکامی لێکۆلینەوەکەی بە بڕیارێك بۆ کۆمەڵەی گەلان بەرز کردەوە ، ئەویش سەبارەت بە کێشەی وویلایەتی مووسڵ بوو ، کە زۆربەی دانیشتووانی ئەو پارێزگایە کوردبوون لە هەرێمەکەدا . بە پێچەوانەی دانیشتووانە عەرەبەکان لە شارەکەدا .

١٩٢٥/١٢/١٢ سەرەك وەزیرانی ڕژێمی فارسی لە ئێران ڕەزا شا هەڵبژێردرا بە شای ئێران لەلایەن ئەنجوومەنی وەزیران لە وولاتەکەدا .

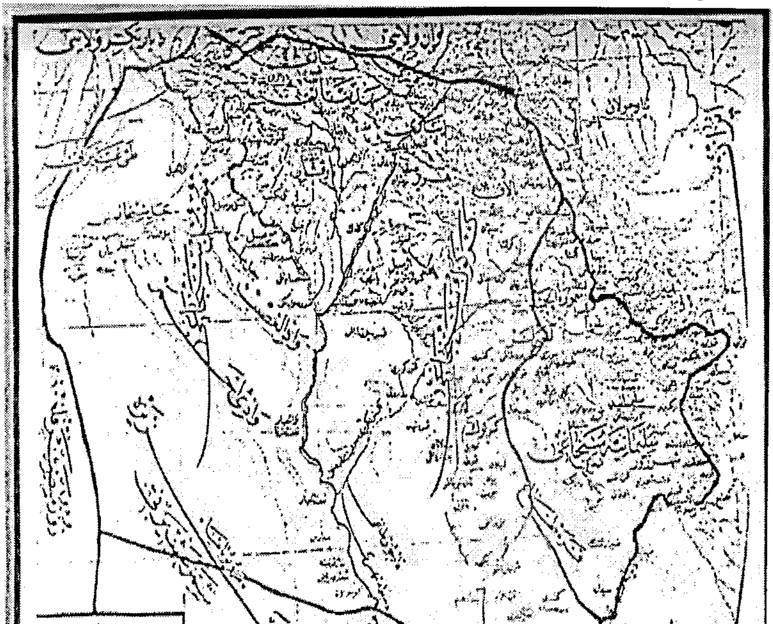
١٩٢٥/١٢/١٢ بە گەیشتنی بنەماڵەی بەهلەوی بەگرتنە دەستی دەسەڵاتیان لە سەر ئێران و بە دامەزراندنی ڕەزا شا خان لەسەر ئێران ، ... کە هیچ سوودێکی نەبوو بۆ دانیشتووانە مەسیحیەکان بە کوردو ئەرمەن و ئاشووری ، بە تایبەتی لە ڕۆژهەڵاتی کوردستانی داگیر کروای ژێر دەسەڵاتی رژێمی فارس لە ئێراندا .

١٩٢٥/٢/١٣ یەکەم شەڕی چەکداری لە نێوان لایەنگرانی شێخ سەعیدی پیران و هێزەکانی سووپای رژێمی تـــورك دەستی پێکرد لە باکووری کوردستانی داگیر کراوی ژێر دەسەڵاتی تورکیا ، کە ئەمەش بووە هۆی بەهێزبوون و بەرزبوونەوەی جوولانەوەی رزگاری گەلی کوردستان لە بواری نەتەوەیی و نیشتیمانی ، هەر چەند کەسایەتیەکی ئاینی لایەنی باڵا دەستر بوو لە ناو جووڵانەوەی رزگاری کـــورد ، کە ئەمەش هۆکاری زوویی بوو بە لە ناوبردنی ئەم شۆڕشەدا لە باکووری کوردســتان و شێووەو شێوازی دیکەش لە باشووری کوردستان .

١٩٢٥/١٢/١٦ لە دوای چەندین کۆبوونەوە دادگای کۆمەڵەی گەلان لە شاری لاهای پایتەختی هۆڵەندی ، بڕیاریدا بە لکاندنی وویلایەتی موسڵ بەحکوومەتی ئێراقی شانشینی نوێ ... سەرەڕای ئەوەی کە کۆماری نوێی تورکیا ، بە سەرکردایەتی کەمال ئەتاتورك ناڕەزایی خۆی بەرامبەر بەو بڕیارە دەربڕی و بە دەستگیر نەبوون پێی ،... بەڵام ئەوبڕیارە ئاوات و ئامانجەکانی بەریتانیای چەسپاند لەناوچەو هەرێم لەگەڵ گەورەترین دەستکەووت بۆ عەرەب لەسەرخاکی کوردستان بەتایبەتی لەرۆژئاواو باشووری کوردستان.

١٩٢٥/١٢/١٩ نووسەرو رووناکبیرو پرۆفیسۆری بە ناوبانگی بەریتانی- ئەرنولد فوینی- دەڵێ:- هەرچەندە مشت و مڕو وتوو وێژ قووڵ دەبوونەوە لە ناو کۆبوونەوەی کۆمەڵەی گەلان لەگەڵ دۆستە تورکەکان ، کێشەی کورد زیاتر قووڵ دەبووەوە لە سەر گفتووگۆیەکان لەم بوارەدا .ئەویش لە داهاتووی کورد لە کوردستاندا .

١٩٢٥/١٢/٢٦ لـە ئاكـامی شـەڕی یەكـەمی جیهـانی ئیمپراتۆریـەتی عوسمـانی لەبـەر یـەك هەڵووەشـانەوە . لـە سـەر وویلایـەتی موسـل لـە نێـوان دەووڵـەتی توركیـاو بەریتانیاو ئێراق – كە ئەو كات ئێراق لە ژێر ئینتدابی بەریتانیا بـوو – كێشە پەیـدابوو، كـە ئەنجوومـەنی كۆمەڵـەی گـەلان بـەبریارێك ئـەو كێشـەیەی بـە قازانجی ئێراق یەكلا كردەووە.

خارطة قديمة لولاية الموصل موضحا فيها السناجق الثلاث

كە رژێمی نوێی توركیا سەری نەهێنایە بەر ئەو بریـارە... تـا لـە ١٩٢٦/٦/٥ دا پەیماننامەیەك لە نێوان بـەریتانیاو ئێراق و توركیا لـە ئەنكـەرە مۆركرا... كـە بـەپێی ئـەم پەیماننامەیە توركیا لـە بەرامبـەر هـەندێ بەرژەوەنـدی ئـابووری و ڕێـوو شـووێنی ئـەمنی دژ بـەكورد و خـاكی كوردسـتان دەسـتی لـە وویلایـەتی موسل هەلگرت كرد بۆ ئێراق.

هەروا مادەی/١٤ ی ڕێكەووتنامەكە تایبـەت بە ڕێژەی لـە ١٠٪ی مـافی ئیمتیـاز بـوو كـە بـە پێـی مـاددەی/١٠ ی ئیمتیازنامـەی ١٩٢٥/٣/١٤، كـە دەبووایـە كۆمپانیای نەوت بە دەووڵەتی توركیای بدایە بۆ مـاوەی /٢٥ سـاڵ... كە ئەو

کات ئەو بەشە نەوتە بە نیوو ملیۆن پاوەندی ئیسترلینی مەزەندە دەکرا.
هەروا مادەی /١٠ی ڕێکەووتنامەکەش مافی بەهەردوو لایەنی ڕێکەووتنامەکە دەدا بۆ بەر پەرچدانەوەی هێرش و پەلاماری خێڵەکی کە ٧٥ کیلۆمەتر بێنە ناو خاکی یەکترەوە.
بەڵگەش بۆ ئەم راستیە کە پرۆفیسۆر – رۆبرت ئۆلسن – ی شارەزا لەبواری رامیاری ومێژووی رۆژهەلاتی ناوەراست،پێیوایە کە تورکیا بۆ دامرکاندنەوەی شۆرشی شێخ سەعیدی پیران لە ساڵی ١٩٢٥ ئەو دەست هەلگرتنەی بۆ بەریتانیا کردو ئەو رێکەووتنامەیە سنووریەی مۆرکرد لە پێناو گەمارۆدان و دامرکاندنەوەی شۆرشی کورد لە باکووری کوردستان.
سەرچاوە:– لازاریڤ – کێشەی کورد – ١٩٢٣– ١٩٢٥ – چاپی یەکەم –هولێر / ٢٠٠٧

١٩٢٦

١٩٢٦/١/٥ مۆرکردنی پەیمان لە نێوان هەر چوار دەڵەتەکانی ، بەریتانیاو فەرەنساو ئێراق و تورکیا ، لە ئەنجام رژێمی تورکیا ، دانی بەوەنا کە وویلایەتی مووسڵ بەشێك بێت لە سنووری دیاریکراوی ئێراق.
کە لەو کات ٨٠٪ دانیشتووانی پارێزگای موسل و دەووروبەری کورد بوون ، بە تایبەتی لە ڕۆژئاواو باکوورو رۆژهەلاتی پارێزگاو ناو شاری مووسڵیشدا .

١٩٢٦/١/٧ دامەزراندنی کۆمەڵەی زەردەشتی ، کە مەلبەندی سەرەکی لەشاری بەغدای پایتەختی ئێراق بوو ، لە هەمان کات لقی لە پارێزگای هەولێرو سلێمانی هەبوو لەباشووری کوردستان .
کە ئەم کۆمەڵەیە ڕۆڵی گرنگی هەبوو لە بەڕۆشنبیرکردنی بیری نەتەوایەتی لەهەرێمەکەو کوردستان.

١٩٢٦/١/٩ رۆژنامەی– بانگی کوردستان – مۆڵەتی لە لایەن وەزارەتی ناوخۆی ئێراق پێدرا ، بەخاوەن ئیمتیاز بۆ مامۆستا مستەفا پاشای یامولکی کە تەنیا دوو ژمارەی لیٚ بلاوکراوە.

١٩٢٦/١/١٣ باشووری کوردستانی لکێنراو بەشانشینی ئێراقی دورستکراو ئەویش بەپێی رێکەووتننامەی مۆرکراو لە نێوان بەریتانیاو ئێراق، دوای ئەوە بە پەسەند کردنی لەلایەن ئەنجوومەنی کۆمەڵەی گەلان لە شاری پاریسی

پایتەختی فەرەنسادا .

١٩٢٦/١/١٨ لـە دوای پەسـەند کردنـی هێلـی برۆکسل لـە لایـەن کۆمەڵـەی گـەلان بـە دیـار کردنی سنوور ، لەلایـەن رژێمـی تورکیاو مۆرکردنی پـەیمانی نێوان تورکیاو بــەریتانیا ، ئــەویش بــە ســوودمەندی لــەو ئــاڵوو گــۆڕە گونجــاوەدا ، بــە دامرکاندنەوەی شۆرش لە باکووری کوردستان.

١٩٢٦/١/٢١ لەوکاتـەی کـە سـەرەك وەزیرانـی ئێراق بەرامبـەر بە ئەنجوومـەنی نووێنـەرانی ئێراقی وەستاو گووتی:-

ئەو وولاتە زیندوو ئارام نابێت گـەر هـەرتاکێك کۆمـەلانی گـەلی ئێراق نەگاتـە مـافی خـۆی- ئـەویش بەدانی مافی کـورد بەگێرانی ئیدارەی خـۆی لەهـەرێمی کوردستانو زمانی کوردی ببێتە زمانیفەرمی ئاخاوتن پێکردن و خووێنـدن- لە هەرێمەکەدا .

١٩٢٦/١/٢١ ئەنجوومـەنی نووێنـەرانی حکوومـەتی شانـشینی ئێـراق ، بـلاوی کـردەوە ، ئـەویش بەرەزامەنـدی کردنـی لـە سـەر بـوونی زمـانی کـوردی بـەزمانی فـەرمی لەپال زمانی عەرەبی لە ئێراقدا .

شـایانی باســە زمـانی کـوردی لەناوچـەکانی کوردســتانی ژێــر دەســەلاتی عوسمانی لە هەموو دامو دەزگاکانیدا بە زمانی کوردی دەنووسـرا بەشـێووە زاراوەکانی ئەوکات لە دەسەلاتەکەیاندا.

١٩٢٦/١/٢١ بلاوکردنـەوەی یەکـەم ژمـارەی رۆژنامـەی – ژیـن– لەلایـەن شـاعرو نووسـەری بــەناوبانگی کــورد پیرەمێــرد لەشــاری ســلێمانی لــە هــەرێمی باشــووری کوردستاندا.

١٩٢٦/٢/٢ داواکارییــەکانی پەرلــەمانتارانی کــورد لــە نــاو ئەنجوومــەنی نووێنــەرانی شانشینی لە ئێراق ، کە داواکەیان بەمۆری/ ٦ لـە پەرلـەمانتارانی کورد بوو . ئاراسـەی سـەرەك وەزیرانـی ئێـراق عەبدولمحسن کـرد ئـەویش بـە سـێ داوای مافی کورد لەهەرێمی باشووری کوردستان .

١- دەبـێ زمـانی کـوردی زمـانی فـەرمی بێـت لـەپاڵ زمـانی عـەرەبی لـە نـاو ئەنجوومەنی نووێنەرانی ئێراقدا .

٢- بەرپرسان لەپارێزگاکان کورد بن پێش هەموو شتێك .

٣- دەبێ یەکێك لە سێ جێگرەکەی سەرەك وەزیرانی ئێراق کورد بێ و لەهەمان کات دەبێ بەرپرسانی کورد لەدەسەلاتی ناوەندی رژێمی شانشینی هەبێت ... لەدوای ئاراستە کردنی داواکە سەرەك وەزیرانی ئێراق بەلێنی دا بە هەلسگاندنی داواکەو جێ بەجێکردنی... بەلام ...!.

١٩٢٦/٢/٢ کۆمەلەی زانین لەلایەن شاعرو نووسەری ناوداری کورد پیرەمێرد لەشاری سلێمانی دامەزرا ، بەپێی بریاری وەزارەتی ناوخۆی ئێراق بەژمارە /٢٥٧١ لەو رۆژەدا.

١٩٢٦/٢/١٦ هەلگیرسانی راپەرینەکانی جەماوەری باکووری کوردستانی داگیر کراوی ژێر دەسەلاتی رژێمی تورکیا ، بەهۆی باری نالەباری دانیشتووانی گەلی کورد لە ژێر هەلوویستە شۆڤینیەکانی رژێمی تورکیا .

ئەویش بەئازارو ئەشکەنجەدان و بەردەوامی لە بەرتورککردنی خاك و گەل لە هەرێمەکەدا .

١٩٢٦/٢/١٦ کۆچی دوایی ئەفسەری پایە بەرزو زاناو ئەدیبی لێهاتووی کورد مامۆستا – ئەمین فەیزی بەگ – لە تەمەنی ٦٦ سالیدا.

شایانی باسە ئەم رووناکبیرە لە سالی ١٨٦٠ لە شاری سلێمانی لەهەرێمی باشووری کوردستان چاوی بەجیهانی خەبات هەلهێناوە، سەرەتای خوێندنی لە حووجرە بوو لەلایەن مەلا ئایینیەکان.

دوای ئەوە خوێندنی سەرەتایی لەشاری سلێمانی تەواوکردووە و خوێندنی ناوەندیشی لە بەغدا تەواوکردووە... دوای ئەوە چۆتە شاری ئەستەمبۆلی تورکیا لە قوتابخانەی سەربازی وەرگیراوە، دوای ئەوە دەرچوونی پلەی ملازمی پێ بەخشراوە.

دوای ئەوە کراوە بە بەرێوەبەری خوێندنگای سەربازی لە شاری بەغدا لە زانستەکانی فیزیاو بیرکاری... چەند کتێبێکی لەم دوو بوارەدا داناوە.

دوای ئەوە چەندین پلەو پایەی وەرگرتووە لە بەغداو لەشاری سلێمانی، لە سالی ١٩١٤ مامۆستا ئەمین فەیزی بەگ خانەنشین کراوە... دوای ئەوە لە شارەکانی ئەستەمبۆل و حەلەبی سووریا ژیاوەو بەردەوام بووە لەنووسین و رۆشنبیرکردنی گەلەکەی تاکوو کۆچی دوایی کردووە بە مالئاوایی کردن

لەگەل و نیشتیمان.

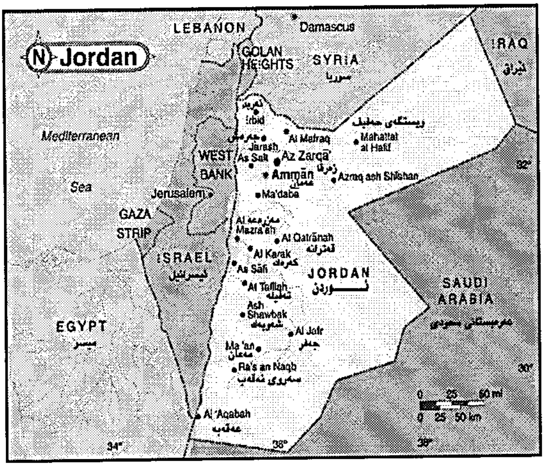
١٩٢٦/٢/٢٤ دامەزرانــدنی– کۆمەڵــەی زانــستی کــوردان – راگەیەنــدرا لــە دوای پێــدانی مۆڵــەتی کارکردنیــان لەباشــووری کورســتان لەشــاری ســلێمانی کــە– فــائق مــەعروف، رەفیــق حلمــی، رەمــزی فــەتاح – ســەرپەرشــتیان دەکــرد لــە شــاری سلیمانی لە هەرێمەکەدا.

١٩٢٦/٢/٢٤ بە پێی فەرمانی وەزارەتی ناوخۆی رژێمی شانشینی ئێراق بە نووسراوی ژمــارە ٢٥٧١ چــاپخانەی وەزارەتــی پــەروەردە دامــەزرا ، کــە دەســتەی دامەزرێنــەری بریتیبــوون لــە – جــەمال بابــان ، ئەحمــەد بــەگ توفیــق، شــێخ مــستەفا پاشــا، غــەفور ئاغــا، رەمــزی قــەزاز، پیرەمێــرد لــە شــاری ســلێمانی لەباشووری کوردستان.

١٩٢٦/٣/٢ راپۆرتی حکوومەتی بەریتانیا لە کۆمەڵەی گەندا هاتووە کە کورد ١٧٪. لە دانیشتووان پێك دێنن... هەروا ٤٢٪. لە پۆلیس ١٤٪. لە سووپا , ٢٣٪ لە کرێکارانی کارکەر لەهێڵی ئاسنین.

هــەروا کــورد لــە ئەنجوومــەن ١٤ نووێنــەر لــە کــۆی ٨٨ نووێنــەر... هــەروا لەراپۆرتەکەیدا هاتبوو، کە کورد زۆربەن لە ئیدارەی ناوخۆیی لە ناوچە کوردیــەکان وەك پارێزگاکــانی موســل و کــەرکوك و دیالــە ، ئەمــەش لــەدوای لکاندنی هەرێمی باشووری کوردستان.

سەرچاوە :لازاریف – المسأله الكرديه ١٩٢٣ – ١٩٤٥ چاپی یەکەم /هەولێر.

١٩٢٦/٣/٢٢ بـەریتانیا دەسـەڵاتی ئینتیـــدابی خـــۆی لەســـەر شانـــشینی ئـــوردن هـــەلگرت بـــەهۆی لایـــەنگیری کردنـــــی ئـــــەمیر عەبـــــــــدوڵلا ، حکوومـــــــــەتی بـــەریتانیا مـــەزن و بـــــووە هـــــۆی راگەیانـدنی سـەربەخۆیی وولاتـی ئوردن بـە نـاوی رژێمـی شانشینی و ئـەمیر عەبدوڵلا بـووە شانشینی ئـوردون ، کـە لـە بنەماڵـەی هـاشمی و لـەدایکبووی وولاتی سعوودیە بووە لە ناوچەی دوورگەی عەرەبیدا .

کە ناوی پایـەختەکەی – عەمان – ە و ژمارەی دانیشتووانەکەی ،٥٠٠,٠٠٠ هـەزار کەسـە . هـەروا ڕووبـەری خاکی وولاتەکـەی ٨٩,٢١٠ هـەزار کیلـۆ مـەتر چوار گۆشەیە . هەروا ژمارەی دانیشتووانی وولاتەکـەی ،٥,٨٥٠,٠٠٠ ملیـۆن کەسـە . هـەروا چڕی دانیـشتووانەکەی ،٢١٥ کـەس لـە میل چـوار گۆشـەدا . هەروا نژادەکانی ، عەرەب ٩٠٪ . هەروا ئاشووری و کلدانی و دروزی و کورد ١٠٪ . لە وولاتەکەدا .

١٩٢٦/٤/٢ وەزارەتی ناوخۆی رژێمی ئێراق ، مۆڵەتی دامەزراندنی کۆمەڵەی زانستی دا ، ئەندامانی دامەزرێنەر کە لە – رەفیق ئەفەندی/ پارێزەر – رەمزی ئەفەندی/ بازرگـان – فـائق بـەگ /مـەلاك – مـەعروف بـەگ/ لەسـلێمانی – ئـەویش بـە هەڵبـژاردنی دەسـتەی کـارگێری لـەنێوان فەرانبـەران ، کـە لـە ئەحمـەد بـەگ پارێزگـای سـلێمانی بەسـەرۆك/ جـەمال بابـان / دادوەر بـەجێگری سـەرۆك – رەفیـف بـەگ / پـارێز بەسـکرتێر – فـائق بـەگ/ مـەلاك بـەژمێریار – پێکهـاتبوو لەگـەڵ سـێ ئەنـدامانی دیکـە کـە ئـەوانیش شـێخ مـستەفا قـەرەداغی و عـزەت بەگ و عوسمان پاشاو حمە عەبدولرحمان ئاغا بوون .

ئـەویش لـە پێنـاو بڵاوکردنـەوەی زاسـتـی و زانیین لـە باشـووری کوردسـتان لـەرێگای رۆژنامـەکان بـەوەرگێڕان و دانـانی کتێـب و ئامادەکراوەکـان... دوای ئـــەوە لـــە ١٩٣٠/٧/٢٨ لقـــی کۆمەڵـــەی زانـــستی لـــەپارێزگای ســـلێمانی بەسەرپەرشـتی حەپـسە خـانی نـەقیب کرایـەوە کـە دەکاتـە خێزانـی شـێخ قادرحەفید.لە هەرێمەکەدا .

١٩٢٦/٤/٤ رژێمی تورکیا کۆمـەڵێك یاسـای دژ بە ئیسلام بڵاوکـردەوە بە قەدەخـەکردنی چـەندین کـاری ئـاینی... ئـەویش کـۆپی کـردن بـوو لـە سەرشـێووەی یاسـای فەرەنسی وسویسری و جێگە گرتنەوەی لە یاساکانی ئاینی لە تورکیا.

١٩٢٦/٤/٢١ شـانـشینی بـەریتانیا – ئـەلیزابێتی دووەم – لـە شـاری لەنـدەنی پایتـەختی بـەریتانیا ، کـە کـچی شانـشین جـۆرجی شەشـەم بـووە ، لـە بنـە ماڵەیـەکی نـاوداری جیهـانی چـاوی بـە جیهـان هـەڵهێناوە لـە وولاتەکـەدا و نـاوی – ئەلـسەندەر ماریـابووە ، لـە بنەماڵەیـەکی پاشـایەتی و بـەناوی – لیلـیین– ناوزەند بووە.

شایانی باسـە لـە تەمـەنی ٢١ساڵیدا لەساڵی ١٩٤٧ مێـردی بە فلیپـی مـیری یۆنـانی و دانیمـارك کـرد– لەسـاڵی ١٩٥٣ لەئاهـەنگێکی ڕەسمیـدا تـاجی پاشـایەتی لەسـەرکرا.هـەروا لـە ١٩٤٧/١/٢٠پلـەی دۆقئەنـدیرەی پێـدراوە ، هـەروا ئـەمیر فلیـپ لـە دوای کۆچـی دوایـی بـاوکی جیگـەی گرتـەوە لـە سـەر دەسەڵاتی شانشینی لە ١٩٥٢/٢/٦ لە سەر بەریتانیادا .

١٩٢٦/٤/٢١ بۆ یەکەم جار لە مێژی پارێزگای سلێمانی کچانی کورد روویان لە قوتابخانە کرد ، شان بەشانی کورانی کورد لە خوێندن لە باشووری کوردستاندا .

١٩٢٦/٤/٢٢ مـۆرکردنی رێکەووتنامـە بـە گۆڕینـەوەی زانیـاری و هاوکـاری و هەماهـەنگی لـەنێوان رژێمـەکانی ئێـران و تورکیا وئەفگانـستان ، ئـەویش لـە پێنـاو گـەمارۆ دانـی بزووتنـەوەی ڕزگـاریخوازی کـورد بەتایبـەتی لەڕۆژهـەڵات و بـاکووری کوردستان.

١٩٢٦/٤/٢٢ مـۆرکردنی رێکەووتننامـەی دۆسـتایەتی و هاوکـاری لـە نێـوان رژێمـی شـای ئێران و تورکیا بە یارمەتی باڵوێزی بەریتانیا – سیرپرێس لـوزن– لـە ئێران بەرامبەر بە دژایەتی کردنی جمووجۆڵی لایەنگرانی سەرکردەی کورد سمکۆی

شکاك لە ڕۆژهەلاتی کوردستان.

١٩٢٦/٤/٢٥ کۆمەلەی دامەزرێنەر لە کۆبوونەوەی خۆیدا رەزا بەهلەوی کردە شاهەنشای ئێران بەلابردنی ئەحمەد شاقاجاری ، بەم جۆرە رۆلی ئەو بنەمالەیە لە دەسەلاتی ئێران کۆتایی پێ هات و هەموو دەسەلاتی ئێران کەتە ژێردەستی رەزا بەهلەوی بەهاتنی بنەمالەی بەهلەوی بۆسەر وولاتانی فارس لە ئێران.

١٩٢٦/٥/٢٥ بلاوکردنەوەی یەکەم ژمارەی گۆڤاری – زاری کرمانجی – لە شارۆچکەی رواندزی سەر بە پارێزگای هەولێر لە باشووری کوردستان ، لە لایەن مێژوونووس و نووسەرو رووناکبیری ناوداری کورد – حوسێن حوزنی موکریانی – بە خاوەنی ئیمتیازو سەر نووسەری گۆڤارەکە – عەبدولەحمان گیۆموکریانی – لە شاری رواندز لە هەرێمەکەدا .

جێگەی باسکردنە کە گۆڤاری زاری کرمانجی ٢٤بیست و چوار ژمارەی لێدەرکرا بە دەستی خوێنەران گەیاندراوە .

کە خۆی خاوەنی چاپخانەکەو بە چاپگەیاندنی ئەنجام دەدا لە پێناو خزمەتکردنی گەل و نیشتیمانەکەیدا.

١٩٢٦/٥/٣٠ رژێمی تورکیا بەرامبەردیاریکردنی سنووری وولاتەکەی لە سەر خاکی باکووری کوردستان خستنیە ناو دەوولەتەکەی هەلسا بە راگەیاندنی رژێمی زانستی – علمانی– دژ بە ئیسلام لەپێناو رازی کردنی وولاتانی رۆژئاوای یارمەتی دەری لە جیهاندا .

١٩٢٦/٦/١ لە دایك بوونی هونەرمەندی سینەمایی ناوداری ڕووسی و جیهانی خاتوو- مارلین مۆرنۆ- لەپارێزگای مۆسكۆی پایتەختی یەكیەتی سۆڤیەتی پێشوو ، شایانی باسە كە مارلین لەژیانیدا دووجار مێردی كردووەو هەردوو جار لەمێردەكانی جیا بۆتەوە بە هۆی بوونی كێشە لە نێوانیندا .

١٩٢٦/٦/٥ مۆركردنی ڕێكەووتننامە لە نێوان ڕژێمی شانشینی ئێراق و حكوومەتی بەریتانیا ، دژی كوردو بزووتنەوەی ڕزگاریخوازی كورد لەهەرێمی باشووری كوردستان كە لە ١٦ برگەی لەمەر سنوورو كۆنترۆڵكردنی كوردەكان پێك هاتبووله وولآتەكەدا.

١٩٢٦/٦/٦ بە پێی ڕێكەووتننامەی نێوان ڕژێمی شانشینی ئێراق و حكەمەتی بەریتانیا هێلی بە ناوبانگی برۆكسل بووە سنووری نێوان ئێراق و ڕژێمی توركیا و بە سنووری فەرمی دانی پێدانرا لەلایەن ئەنجوومەنی كۆمەڵەی گەلان لە شاری پاریسی پایتەختی فەرەنسا .

١٩٢٦/٦/٧ گرێدانی یەكەم كۆنگرەی ئیسلامی لە شاری مەككەی وولآتی سعوودیە ، ئەویش بە ئامادەبوونی نووێنەری هەموو وولآتانی عەرەب ، جگە لە ئێران و ئێراق ، كەنووێنەری ئیسلامەكانی سۆڤیەتی بەشداریان تێدا كرد... كۆنگرەكە لەلایەن حافز وهبە بەوتارێك كرایەوە بەنووێنەرایەتی كردنی بنەماڵەی ئال سعوود لە وولآتەكەدا.

١٩٢٦/٧/٨ بەپێیَ ڕێكەووتننامەی مۆركراوی نێوان ڕژێمی ئێراق و ڕژێمی توركیا بەرازی بوونی توركیا ، كە بەریتانیا لەسەر وویلایەتی موسل دەبیَ لە١٠٪ لە بەشی كۆمپانیای نەوتی توركیا وەرگرێت بۆ ماوەی ٢٥ ساڵ ، ئەو چاوگە نەوتیانە لە خاكی باشووری كوردستان .

١٩٢٦/٧/١٨ لە دوای بە ئەنجام گەیاندنی ئاواتەكان بە ڕاگەیاندنی هێلی برۆكسل بە دیاریكردنی سنوور لە نێوان هەردوو دەوڵەتی ئێراق و توركیای دورستكراو لەسەر خاكی گەلی كوردستان... كە بووە هۆی لە گۆڕنانی پەیمانی سیڤەرو هەروا كۆنگرەی قاهرەی پایتەختی میسردا.
ئەویش بە پێكهێنانی هەردوو دەوڵەت بەپشتگیری بەریتانیاو ئەمەریكا و فەرەنساو ڕووسیا بە بەداگیركردنی خاكی كوردستانله ناوچەكەدا ... كە بووە هۆكارێكی گەوورە لە بەهێز بوونی جیَ پێگەی وولآتانی هاوپەیمان لە

کیشووەری ئاسیای ناوەراستو بچووك لە هەموو بوارە جیاجیاکاندا .

١٩٢٦/٩/٤ لە دوای هەوڵ و کۆششیکی زۆر ئەویش بە دەست پێکردنی گفتووگۆ لە نێوان شێخ مەحمودی حەفیدو بەرپرسانی بەریتانیا لە ئێراق لەشارۆچکەی خورمال لە باشووری کوردستان ، کە زیاتر لە سێ کاتژمێری خایاندو بووە هۆی نیمچە ئارامی لە ناوچەکەدا.

١٩٢٦/١٠/١٢ بڵاو کردنەوەی یەکەم ژمارەی ڕۆژنامەی کەرکوك لە پارێزگای کەرکوك لە باشووری کوردستان ، ئەویش بە زمانی کوردیو عەرەبیو تورکی لەلایەن شارەوانی کەرکوك لە هەرێمەکەدا .

١٩٢٦/١٠/١٥ نووسەرو رووناکبیری ناوداری جیهانی- میشیل فۆکۆ- لە شارۆچکەی - یوانیە- ی فەرەنسا لەدایك بووە.

١٩٢٦/١٠/١٨ مەندووبی سامی بەریتانیا لە ئێراق پێشنیارێکی ئاراستەی شانشین فەیسەل کرد ، ئەویش بە داەزراندنی کۆمەڵەی جۆراو جۆر لەشاری بەغدا ، لەپێناو بووژانەوەی یەکیەتی لە نێوان کوردو عەرەبو نەتەوەکانی دیکەی ئێراقی نوێ...؟...

السر هنري دوبس المندوب السامي

١٩٢٦/١٠/١٨ نووێنەری باڵای بەریتانیا- سێر هنری دۆبس- نامەیەکی نهێنی ئاراستەی شانشینی ئێراق کرد.. . کە لە هەر لاپەرەیەك لە نامەکەید بە زمانی عەرەبیو ئینگلیزی نووسرابوو، چەندین پێشنیاری تیا دیاریکرد بوو لە پێناو پتەوکردنی برایەتی کوردو عەرەب ، چونکە شانشین دەیتوانێ ئەو کارە ئەنجام بداتو کێشەو گرفتەکان چارە بکات هەر وەك چۆن شانشین فکتۆریا ئەنجامیدا ... کە بووە فاکتەری سەرەکی پتەو کردنی بناخەی یەکیەتی نێوان گەلی ئینگلیزو سکۆچی لە بەریتانیای مەزندا .

١٩٢٦/١٠/٢٢ مـۆرکردنی رێکەووتننامــەی هاوکـاری ئـابووری‌و بازرگـانی و ســەربازی‌و یارمــەتی دۆســتایەتی لـە نێـوان رژێمـی ئێـران‌و رژێمـی تورکیـا لـە تـارانی پایتەختی فارس .

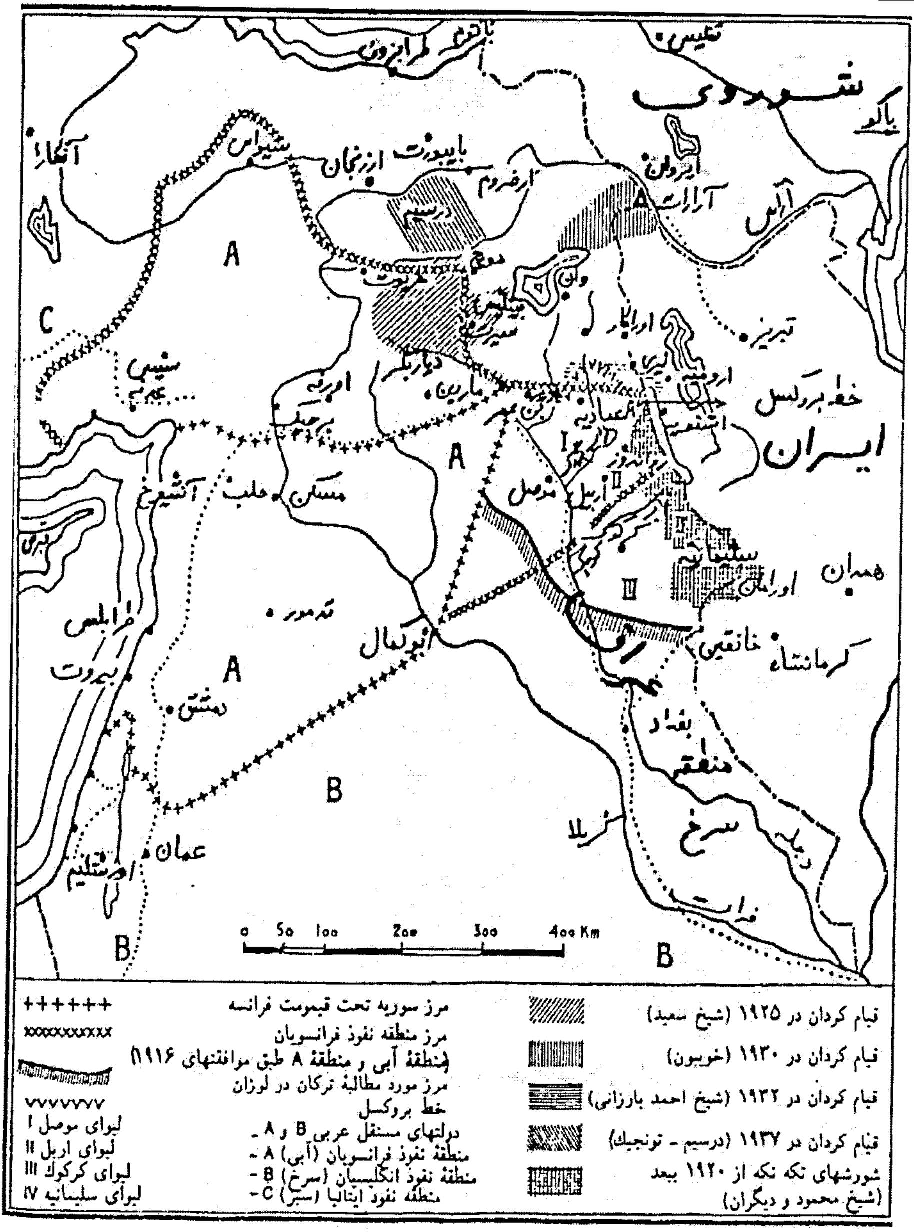
لە پێناو سەرکووت کردنی جموو جۆڵەکانی بزووتنەوەی رزگاریخوازی کورد بەتایبەتی لە رۆژهەلات‌و باکووری کوردستان...؟؟؟.

١٩٢٦/١٠/٣٠ هەوڵدان لـە پێنـاو راکێشانی زاناکـانی مەزهـەب شیعەی ئیسلام و هاوکـاری کردنـی وولاتـانی ئیـسلامی و رووسـیای سـۆڤیەتی، بـەم بۆنـە لـە تـارانی پایتەختی وولاتی فارس ، کۆمەڵەیەك پێك هێنرا بەناوی – یەکێتی زاناکان – لە سـەر داوای شێخ عەبدولکـەریم ئەلیەزیدی لـە شاری قووم لـە ئێران ، ئـەو کۆمەڵەئــەش لقــی هــەبووە لــە شــارەکانی تــەبرێزو خوراســـان و قـــووم و پەیووەنـدی لەگـەڵ زاناکـانی شـاری نەجـەف و کەربـەلا و گەرەکـە کازمیــە لەشاری بەغدا لە ئێراق بەست و هەروا پەیووەندی هەبووە لەگەڵ کۆمەڵەی – بیت النهرین .

شایانی باسە پرۆگرامی ئەم کۆمەڵەیە لە رۆژی ٧/١١ی هـەمان سـاڵ گەیشتە گـەرەکی کازمیـە لـە شـاری بەغدا و درا بـە دەسـت شـێخ جـەواد جـەواهری ، هــەروا لــە رۆژی ١٩٢١/١١/١٣ گەیـشتە دەســت محەمــەد باقرئەلحــەکیم لــە شارەکەدا .

ئەویش لـەپێناو پەیووەنـدی کردنـی بەهێز لـەنێوو زاناکـانی ئێـراق و ئێـران ، بەدامەزراندنی کۆمەڵەی ئاینی بە بووژاندنـەوەی ئـاینی ئیـسلام و باشـکردنی پەیووەندی لەگـەڵ تورکیا و رووسیای بەلشەفی ...شـایانی ئامـاژە پێکردنـە کـە بەلاشـیفەکان رۆڵـی سـەرەکیان هـەبووە لـە دامـەزرانـدنی ئـەم کۆمەڵەیـە لـە وولاتەکەدا .

هـەروا لـەو کاتـدا سـەرۆکی پـارتی نیـشتیمانی ئێـراق جەعفـەر ئـەبوو تمـەن پـشتگیری خـۆی بـۆ کۆمەڵەکــە دەربــڕی ... هــەروا لــەو کاتــەی کــە – ج.س.ئاگـابیکۆف – لـە نێـوان سـاڵەکانی ١٩١٨ – ١٩٢٩ سـەرۆکی بەشـی رۆژهەلات بوو لە کارگێری رامیاری دەووڵـەتی یـەکێتی سـۆڤیەت لـە وەزارەتـی دەرەوە ، کـە لـە سـاڵی ١٩٣٠ بابـەتێکی بلاوکـردەوە بـە دڵخۆشـکەری ئـەو یەکێتی زانانیانەی کە لە وولاتانی دراوسێ و گرنگ پێك هاتووە لـە ناوچەو کێشووەرەکەدا ._

دیاریکردنی جێنزرگەی شۆڕش و سەرهەڵدانەکانی کوردستان

لە ١٩٢٥-١٩٣٧

١٩٢٧

١٩٢٧/١/١٥ بەرپابوونی راپەرینی ئاگری داخ لە باکووری کوردستانی داگیر کراوی ژێر دەسەڵاتی ڕژێمی تورکیا ، لەلایەن چەکدارە شۆرشگێرەکانی کورد لەناوچەکەدا .

١٩٢٧/١/١٩ بە هۆی بارینی باران و بەفرێکی زۆر لە یەکیەتی سۆڤیەت بە تایبەتی لە شاری مۆسکۆو دەوروبەری ، کە بووە هۆی وەستانی کارکردن لەدام و دەزگاکانی دەوڵەت بەگشتی و پچرانی پەیووەندی لە نێوان شارو شارۆچکەو بە کوشتنی بەدیان هاووڵاتی کە پلەی ساردی گەیشتە زیاتر لە ٢٠پلەی ژێر سفری لە ساردیدا.

١٩٢٧/٢/١١ گرێدانی یەکەم کۆنگرەی دامەزراندنی – ڕایەڵەی دژ بە ئیمپریالیەت و داپلۆسینی ئیستیعمار ، لە پێناو سەربەخۆیی نیشتیمانی لە شاری بەرلینی پایتەختی ئەڵمانیا .

کە ئەم ڕایەڵە بووە هۆی گرێدانی پەیووەندی لە نێوان هندستان و چین و ووڵاتانی ئیسلام ، لە و ووڵاتانەو پاڵپشتی کردن لە جوولانەوەی نیشتیمانی لە جیهاندا.

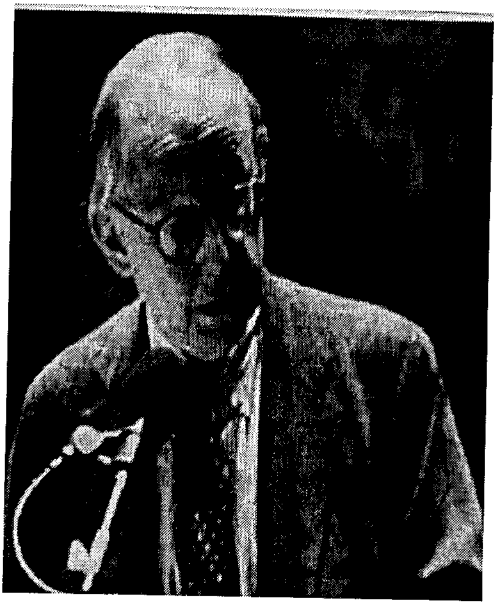
١٩٢٧/٣/١٠ گرێدانی کۆنگرەی ڕایەڵەی ووڵاتانی جیهان لە شاری برۆکسل ، کە ١٧٥ نووێنەر و ١٣٤ ڕێکخراو ٣٧ ووڵات لە ئاسیاو ئەفریکیا و ئەورویا و ئەمەریکا بەشداریان تێدا کرد .

بەڵام لە ووڵاتانی عەرەبی تەنیا میسرو سووریا و فەلەستین بەشداریان تێدا نەکرد ... لەو کۆنگرەیە هەوڵی دامەزراندنی – سکرتاریەتی ووڵاتانی عەرەبی – لەو رایەڵەیە درا و لەلایەکی دیکە ئەنجوومەنی کۆمۆترێن ، کە ئەنجوومەنێکی پارتە کۆمەنیستەکانی جیهان بوو.

هەوڵی پەیووەندی کردنی بوو لەگەڵ جوولانەوەی نیشتیمانی عەرەبی لە کێشووەری ئاسیادا .

١٩٢٧/٣/٣١ بەرپابوونی شەڕلە نێوان کوردو تورک لە باکووری کوردستان لە ناوچەی دەربەندی بەتلیس ، لە ئەنجام چەکدارە کوردەکان سەرکەووتنیان بەدەست

هێنا بەسەر هێزەکانی سووپای تورك لە هەرێمەکەدا .

١٩٢٧/٤/١٨ لە دایك بوونی نووسەرو رووناکبیرو پرۆفیسۆری ناوداری ئەمەریکی و جیهانی – ساموئیل فیلیپ هانتینگتۆن – لە شاری نیوروك لە ئەمەریکا.

ناسراو بە ساموئیل هانتکتۆن، ئەم کەسایەتیە خووێندنی لە زانکۆی بەناوبانگی بەیڵ yale uni- versity uni- بە پلەی نایاب تەواو کردووە.دوای ئەوە لە ریزەکانی سووپای ئەمەریکا خزمەتی سەربازی کردووە. دوای ئەوە بروانامەی ماستەری لە زانکۆی شیکاگۆ بە دەست هێناوە و هەروا بروا نامەی دکتۆرای لە زانکۆی هارڤارد بە دەست هێناوە لە وولاتەکەیدا.

ئەم رووناکبیرە لە تەمەنی ٢٣ ساڵیدا دەستی بە وانە ووتنەوە کردووە لە زانکۆی هارڤارد، بە گوێرەی ئەم بەیاننامەیەی کە زانکۆی هارڤارد، ساموئێل لە ٢٤/ ٢٠٠٨/١٢ماڵئاوایی لە وولاتەکەو جیهان دەکات.

جێگەی باسکردنە کە ئەم کەسایەتیە لە ماوەی ژیانیدا زیاتر لە ١٧ کتێبی بە تەنیا و بە هاوبەش نووسیووە. هەروا زیاتر لە ٩٠ ووتاری زانستی دەربارەی رامیاریەتی ئەمەریکا بلاوکردۆتەوە لە گەڵ بابەتی هەمە جۆر لە سەر دیموکراسی و رامیاری و سەربازی و ستراتیژی و گەشە پێدان لە جیهاندا بلاو کردۆتەوە. دوای ئەوە ٥٨ ساڵ لە زانکۆی هارڤارد خزمەتی زانستی کردووە لە هەموو بوارەکانیدا.

هەروا پێکدادانی شارستانیەکان، دیارترین بەرهەمی سامۆئیل هانتینگتۆن بووە و درەوشاوەترین زانای زانستی رامیاری بووە. پرۆفیسۆر هانتینگتۆن لــە نێــوان ســاڵەکانی ١٩٢٧ – ٢٠٠٨ دا، زۆر لـــە بیرۆکـــە وتێـــزو پێشبینیەکانیشی بوونەتە راستی، ئەم رووناکبیرە ئاماژەی بەوە داوە کە مرۆڤ خاوەنی کەلتوورو دیدگەی جیاوازن لە بارەی مرۆڤ و کۆمەڵگەدا، هاووڵاتی و دەووڵەت، هەروا تێگەیشتنە رێژەییەکان بۆ مان و ئەرك، ئازادی و دەسەڵات، یەکسانی و نایەکسانیدا.

ئەم کەسایەتیە توانیوویەتی ئەم بەرهەمانە بێنێتە دی ئەویش:-

دەووڵەت و سەربازان، تیئۆرو رامیاریەت و پەیوەندی مەدەنی سەربازی... ٢- سیستەمی رامیاری لە کۆمەڵگای گۆڕاودا – لە ساڵی ١٩٦٨... ٣- قەیرانی دیموکراتیەت، دەربارەی توانای حووکم بۆ دیموکراسیەتەکان. لە ساڵی ١٩٧٦... ٤- شەپۆڵی سێیەم :- بۆ دیموکراسی کردن لە کۆتایی سەدەی بیستەم. لە ساڵی ١٩٩١... ٥-پێکدادانی شارستانیتەکان لە ساڵی ١٩٩٦... ٦- ئێمە کێین. ٢٠٠٤.

١٩٢٧/٤/١٩ بە هۆی بوونی سلێمانی بە پارێزگاو ئەحمەد عوسمان کە لەدایك بووی شاری هەولێر بوو بووە پارێزگاری پارێزگای سلێمانی لەهەرێمی باشووری کوردستان.

١٩٢٧/٤/٢٠ داگیر کردنی شارۆچکەی پێنجوینو دەووروبەری لەلایەن هێزەکانی سووپای بەریتانیا بە هۆی راپەرینی جەماوەری شارەکەو کاردانەوەی لەسەر ناوچەکانی دیکەی باشووری کوردستان.

١٩٢٧/٤/٢٨ سەرەك وەزیرانی رژێمی شانشینی لە ئێراق ، سەردانی پاریزگای سلێمانی لە باشووری کوردستان کردو لەگەڵ شێخ مەحمودی حەفید بیروو بۆچونیان لەبارەی کێشەی کورد ئاڵوگۆڕ کرد ، داوای لەشێخ کرد کە سەردانی شاری بەغدا بکات لەپێناو گفتووگۆ کردن لەگەڵ حکوومەتی ناوەندی شانشینی لە ئێراق.

١٩٢٧/٧/٤ لە پێناو دۆزینەوەی رێگە چارە سەر کردنی مافەکانی کورد لە باشووری کوردستان و لە سەر داوای حکوومەتی ئێراق شێخ مەحمودی حەفید

بـەیاوەری بابـا عـەلی کـوری سـەردانی شـاری بەغـدایان کـردو بـووە هـۆی دلخۆشی جەماوەری ناوچەکە.

١٩٢٧/٧/١٠ دامەزراندنی کۆمەڵەی پشتیووان لەلایەن مستەفا شەوقی لەشاری سلێمانی لە باشووری کوردستان.

١٩٢٧/٧/١٠ ئەحمەد خواجە لـە بەشـی سـێیەمی یاداشـتەکەیدا دەڵێ :- بریـاردرا کـە لـە شـاری بەغـدای پایتـەختی ئێـراق کۆمەڵەیـەکی رامیـاری بـە نهـێنیّ دابمـەزرێت... بـۆ ئـەو مەبەسـتەش کۆبوونەوەیـەك لەماڵەکـەی گرێـدراو کۆمەڵەکە بەناوی – کۆمەڵـەی پشتیووانی کـوردان – دامـەزراو سـەرۆکی ئـەو کۆمەڵەش مامۆستا – مستەفا شـەوقی – بـوو... بـەڵام مامۆسـتا عەبدولرەزاق حەسـەن لـە – مێـژووی پارتـە رامیاریـە عەرەبیەکانیـدا نـاوی ئـەو کۆمەڵەیـەی هێناوەو دەڵێ :-

ئەو کۆمەڵەیە لە ١٩٢٧/٧/١٥ دامەزراوە.

ئـەو کۆمەڵەیـەش لـە پێنـاو پـشتگیری جووڵانـەوەی رزگـاری گـەلی کوردسـتان بوو... دوای ئەوەش ئەم کۆمەڵەیە لە ١٩٣٠/٧/٩ بەیاننامەیـەکی بڵاوکـردەوە کە تیایدا داوا لە ئەندامانی دەکات بەشداری لە هەڵبژاردنەکانی ئەنجوومـەنی نوێی پەرلەمان نەکەن، کـە دیـارترین ئەندامەکانیـشی بریتیبـوون لـە – مـولازم کامـل حەسـەن – مـولازم رەئـوف ئەفەنـدی – رەئیـسی یەکـەم محەمـەد عـەلی عەبدوللا – رەئیس ئەحمەد فەخری – رەئووف – بەشیر موشیر. واتە هـەردوو بۆ چووەنەکانی راست و دروستن.

چـونکە بەڵگـە بەریتانیـەکان لـە برگەیەکـدا ئامـاژە بـە پێکهێنانـەوەی کۆمـەڵی پشتیووانی کوردان دەکات... کەواتـە ئـەو کۆمەڵەیـە لـە سـاڵی ١٩٢٧ دامـەزرا بۆ جاری دووەمی بووە لەلایەن کەسایەتیەکانی کورد لە کوردستان.

سەرچاوە:- لازاریڤ – کێشەی کورد – ١٩٢٣ – ١٩٤٥. چاپی یەکەم – هەولێر/ ٢٠٠٧

١٩٢٧/٧/١٤ ســەرەك وەزیرانــی رژێمــی شانشینی لـە ئێراق جەعفەر عەسکەری .
لــە پێنــاو گــەمارۆ دانــی بزووتنــەوەی ڕزگــاریخوازی کـورد بریاریـدا بـە دامـالینی دیـاردەی چـەك هـەلگرتن لـە هـەموو ئێـراق بـە تایبـەتی لـە هــــەرێمی باشــــووری کوردستانی لکێنراو بە ئێراق ئـەویش لــە پێنــاو بــەهێز کردنــی جێپێگــەی هێــزی ســەربازی لـــە هـــەرێمی باشووری کوردستان.

١٩٢٧/٧/١٩ بریـاردانی یاسـایەکی شـۆڤێنیانەی رژێمـی تورکیـا بـەناوی یاسـای ژمـارە /١٠٩٧ کـە ئـەو یاسـایە ڕێگـە بەداگیرکـەری تورکیـا دەدا بەگوواسـتنەوەی ١٤٠٠ خێزانی کورد لـە باکووری کوردسـتان بۆ باکووری تورکیا ئـەویش بە مەبەستی بەتورککردن کـردن و گۆرینی دیمۆگرافیـای هەرێمەکـە لـە باکووری کوردستان.

۱۹۲۷/۸/۱۳ لەدایك بوونی سەرۆکی کووبا دکتۆر- فیدل کاسترۆ- کە لە رەچەلەکدا ئەسپانیەو لە بنەماڵەیەکی دەوڵەمەندی کشتووکاڵی چەوەندەری شەکر بووە،.

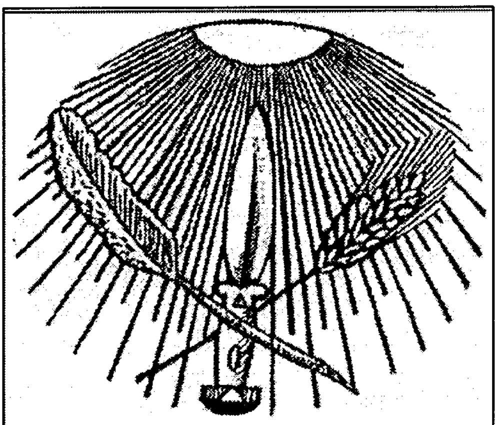

شایانی باسە کاسترۆ دەرچووی کۆلێژی یاسایەو دوای ئەوە دەستی کرد بە خوێندنی ئابووری زانستی رامیاری .

لە ساڵی ۱۹۵۰ بەلگەنامەی دکتۆرای وەرگرتووەو هاورێی خەباتگیرو تێکۆشەری ناوداری جیهان دکتۆر گیڤارا بووە لە کێشووەرەکەدا.

۱۹۲۷/۱۰/۱ لە دوای هەڵ و ماندوبوونێکی زۆر کۆمەلەی خۆییبوون بووە رێکخراوەیەکی راستەقینەی نووێنەرانی کوردو ئەرمەن لە کوردستان بە تایبەتی لە باکووری کوردستان.

۱۹۲۷/۱۰/۵ یەکەم دانیشتنی کۆنگرەی نەتەوەیی لە نێوان کوردو ئەرمەن ئەنجامدرا لە ماڵی کەسایەتی ئەرمەنی لە هەرێمی باکووری کوردستان - رۆهان پاپا زیان- کە پێنج رۆژی خایاند بە ئاشت بوونەوە لە پێناو وەدی هێنان و بەرگری کردن لە

دروشمی خۆیبوون

گەل و نیشتمانەکەیاندا .

هـەر لـە هـەمان کـات لـە هاوینـە هـەواری – بحمـدوون– ی کۆمـاری لوبنـان کۆمـەلێك رۆشـنبیرو رووناکبیری نـاودارو چـەند رێکخراوەیـەکی کـوردی ئـەوانیش – کۆمەلـەی پێـشکەوتنی کوردسـتان ، کۆمەلـەی کوردسـتان، کۆمەلـەی نەتـەوەیی کـورد ، کۆمەلـەی سـەربەخۆیی– کۆنگرەیـان گرێـدا بـە مەبەستی دامەزراندنی کۆمەلەی –خۆییبوون–و راگەیاندنی، کە کاردانەوەی کاریگـەرو گرنگـی هـەبوو لەشـەقامی کـوردی لـە لـە هـەموو هەرێمـەکانی کوردستان.

١٩٢٧/١٠/١٢ دامەزرانـدنی پـارتی گـەلی کۆمـاری کـە پـارتێکی چـەپی ناوەنـــدەو لەلایـــەن دامەزرێنـــەری کۆمـــاری تورکیـاو رژێمـی علمانیـەت مـستەفا کـەمال ئـەتاتورك راگەیەنـــدرا... لـــەکۆنگرەی یەکـەمی ئـەو پارتـە شـەش پرەنـسیپە بەناوبانگەکـەی – نەتەوایـەتی، کۆمـارخوازی، گـەل پەرسـتی، عەلمانیـەت، دەسـت پێـشخەری دەوڵـەت، شۆرشـگێری – خرایـە نێـوو پـەیرەوی نـاوخۆو پرۆگرامی پارتەکەو رەوتی ژیانی رامیاری تورکیا لە سەر ئاراستەکراوی ئەو شەش پرەنسیپە کەلە ساڵی ١٩٣٧ خرانە ناو دەستووری تورکیا جێگەی ئاماژەپێکردنە که تورکیا خاوەن تەمەنێك لە ئەزموونی هەڵبژاردن و

دەستاودەستەکردنی دەسەلات تاکوو مانگی /٣/١٩٥٠... کە ئەم دەستوورەش تاکوو ئێستا کاری پێ دەکرێ و دامەزراوەی سەربازی و پۆستی سەرەك کۆمار خۆیان بە پارێزەری ئەو پرەنسیپانە دەزانن کە فەرمانداریەتی تورکیای کردوو دەرفەتی بە دامەزراندنی هیچ پارتێکی دیکەی رامیاری نەدا.

دوای مردنی کەمال ئەتاتورك و هاتنە سەرکاری عیسمەت ئینونوو وەکوو دووەم سەرۆك کۆماری تورکیا لە سالی ١٩٤٣ بە مەرسوومێکی فەرمی دەرفەتی دامەزراندنی پارتی رامیاری والآکردو سەرەتای ژیانی فرەیی رامیاری دەستی پێکردوو لەمانگی/١/١٩٤٦ دوای دەست لەکارکێشانەوەی لە پۆستی سەرۆك وەزیران جەلال بایارو عەدنان مەندریسی پارتی دیموکراتی یان دامەزراند کە بە دووەم پارتی دیموکراتی یان دامەزراند، کە بە دووەم پارتی رامیاری لە کۆماری تورکیا دەژمێردرێت و یەکەم پارتیش کە جلەوی فەرمانرەوایی بەدەنگدان لە پارتی گەلی کۆماری وەربگرێتەوەو یەك لایەنە ماوەی ٢٣ سال فەرمانرەوایی تورکیای کرد.

لەگەل ئەو هەموو گۆرانکاریە یەك لەدوای یەکانە بەپێی قۆناخە یەك لە دوای یەکەکان کێشەی کورد رۆژ لە دوای رۆژ بەرەو ئالۆزتر لە ژێر دەسەلاتی ئەو رژێمە نەژاد پەرستانە هەنگاوی دەنا لەهەموو بوارە جیاجیاکان. ئەمەو چەندین رووداوی دیکە لە ناوەرۆکی مێژوونامەکە بخوێننەوە...

سەرچاوە:- لازاریڤ - کێشەی کورد - ١٩٢٣ - ١٩٤٥. چاپی یەکەم -هەولێر/٢٠٠٧.

١٩٢٧/١٠/١٤ دۆزینەوەی یەکەم بیری نەوت لە بابە گورگوری پارێزگای کەرکوکی کوردستان لە باشووری کوردستان لەلایەن

ئینگلیزەکـان،... لـە هـەمان کـات لـە گونـدی سەربەشـاخی کەنـدیناوەی مەلبەندی عەشیرەتی سیان بیری نەوت دۆزرایەوە ، کە هەردوو بیرە نەوتی بابە گورگورو سەربەشاخ بەناوی بیری- نەمبەر وەن- بوو ، کە بووە هۆی زیـاتر چەوسـاندنەوەی کـوردو خـاکی کوردسـتان، بـەرەو زیـاتر لـە بەعەرەبکردن و داگیر کردنی باشووری کوردستان.

١٩٢٧/١٠/٢١ دووبـارە لـە هاوینـە هـەواری - بحمـدوون- لـە کۆمـاری ئێسـتای لوبنـان کـۆنگرەی رێکخـراوە کوردیـەکان دەسـتی پێکـرد ، کـە ئـەوانیش کۆمەڵـەی تەشـکیلاتی ئیجتمـاعی کـوردو ، کۆمیتـەی ئیسـتیقلال و کۆمەڵـەی کـوردو، کوردستان بەشداریان تێدا کرد ، بە پێك هێنانی کۆمەلەی خۆییبوون و بەهێز کردنـی کـە کۆمەڵـەی هـەموو کوردسـتان بـوو لـە هـەردوو بـواری نەتـەوەیی و نیشتیمانی لە کێشووەرەکەدا .

١٩٢٧/١٠/٢٨ هەڵگیرسـانی راپـەرینی ئـاگری داخ لـــە هـــەرێمی بـــاکووری کوردســـتان بـــە ســـەرکردایەتی ژەنـــەرالی نـــاوداری نەتـــەوەیی کورد - ئیحسان نوری پاشا - کـــە ســـەرۆکی کۆمەڵـــەی خۆییبوون بوو لە کوردستان . لـە هـەمان کـات سـەربەخۆیی کوردسـتانی راگەیانـد بـەپێی برگـەکانی پـەیمانی سـیڤەر لـە باکووری کوردستان.

١٩٢٧/١١/٢٥ کۆمەڵـەی گـەنجانی موسـڵمان لـە قـاهرەی پایتـەختی میـسر لەلایـەن عەبدولحەمیـد سـەعید پێکهـات ، ئـەویش لـەپێناو پـەروەردەکردن و بەرگریکردن لە باری کۆمەلایەتی و رۆشنبیری بەداب و نەریتی ئیسلامی... ئەو کۆمەلەیە لەماوەی تەمەنی توانی ٤٧ لقی هەبێ لە میسرو ، هەروا ١٨

لقی هەبێ لەوولاتانی ئەفریکیاو ئاسیاو ، هەروا ٣ لقی لە هەموو ئەوروپاو یەك لقیش لە ئەمەریکا.

١٩٢٨

١٩٢٨/٢/٤ خستنە خوارەوەی دوو فرۆکەی جەنگی هێزەکانی سووپای تورك لە باکووری کوردستانی داگیر کراوی ژێر دەسەلآتی تورکیا لەلایەن شۆرشگێرانی راپەریووی کورد لە ناوچەی ئاگری لە هەرێمەکەدا .

١٩٢٨/٢/٢٨ مۆرکردنی رێکەووتننامەی – هافانا– لە پایتەختی کۆماری کووبا کە بەڵگەنامەیەکی ناوزەندە لە کۆنگرەی شەشەمی ئەندامانی رێکخراوی وولآتانی ئەمەریکا ، کە لەشاری هافانا گرێدرا ، کە هەموو وولآتانی ئەندام کەپێك هاتبوون لە ٢١ وولآت مۆریان لە سەر بەلگەنامەی هافانای پایتەختی وولآتی کووبا کرد لە جیهاندا.

١٩٢٨/٣/٤ لە شاری نووسەرو شاعرو رووناکبیرانی نەتەوەیی و ئەدەب و هونەر شاری کۆیەی سەر بە پارێزگای هەولێر لە باشووری کوردستان مامۆستا – کەریم شارەزا – لە گەرەکی هاواران لە شارەکەدا چاوی بە جیهان هەلهێناوە ، کە برای شاعری گەووەرەی چینایەتی و نەتەوەیی ئەحمەد دلزارە لە باشووری کوردستان.

جێگەی ئاماژە پێکردنە کە مامۆستا کەریم شارەزا ناوی تەواوی –کەریم مستەفا محەمەد حەوێز– یە و ناسراو بووە بە کەریم شارەزا ، لە ساڵی

١٩٣٥ چـووەتە بـەر خوویـنـدن لـە قوتابخانـەی سـەرەتایی لـە شـاری كۆیـە ، هـەروا لـە سـاڵی ١٩٤٣ چـووەتە قوتابخانـەی ناوەنـدی . دوای ئـەوە لـە سـاڵی ١٩٤٦ روولــە شــاری بەغــدای پایتــەختی ئێــراق دەكــات و لــە خانــەی مامۆستایانی سەرەتایی لـە گـەرەكی ئەعزەمیە وەردەگیرێ و تـا سـاڵی ١٩٥٠ خوویندن تەواو دەكات .

لـە دوای تـەواو كردنـی خوویـنـدن لـە ١٩٥٠/١٠/٩ بـە مامۆسـتای قوتابخانـەی یەكـەمی سـەرەتایی لـە شارۆچـكەی كۆیـە دادەمـەزرێت و وانـەكانی كـوردی و عـەرەبی گووتۆتـەوە ، لـەو كاتـەدا بـە هـۆی هەڵوویـستی بوێرانەیـدا لـە سـاڵی ١٩٦١ لە شارەكەی دوور خراوەتەوە بۆ پارێزگای ناسریە لە باشووری ئێراق ، دوای ئەوە لە ساڵی ١٩٦٦ گەراوەتەوە شاری هەولێر لە هەرێمەكەدا.

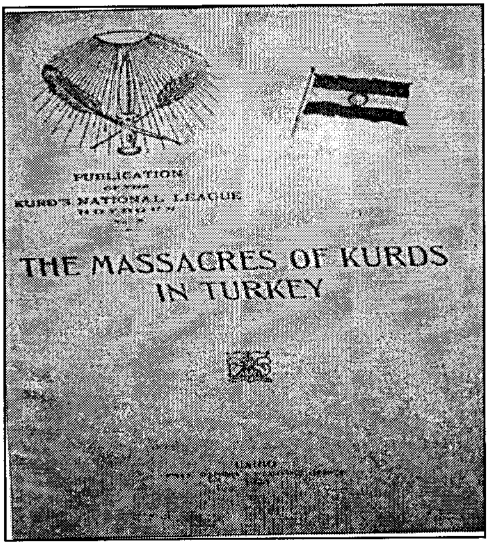
ئەویش بە رێگە پێدانی و لە قەتابخانەی سەرەتایی قـەزای مـەخمور دانـراوە ، لـە سـاڵی ١٩٦٨ گەراوەتـەوە شـاری هـەولێر لـە قوتابخانـەی سـەرەتایی نموونـەیی دانـراوە . لـە دوای مـۆركردنی رێكەووتننامـەی ١٩٧٠/٣/١١ دا ، كراوە بە بەرێوەبەری قوتابخانەی – كۆرەك – ی سـەرەتایی كـوڕان لـە شـاری هەولێر و بەردەوام بووە لە كاری مامۆستایەتی تا راپـەرینی بەهاری/ ١٩٩١ ، دوای ئـەوە كراوەتـە وەرگێـڕ لـە ئەنجوومـەنی وەزیـران لـە سـاڵی ١٩٩٢ ، تـا تەواو بوونی ئەم مێژوونامەیە لە كارەكەی بەردەوام بووە .

هـەروا مامۆسـتا كـەریم سـارزا لـە كـارە رامیاریـەكانی لـە دوای سـاڵی ١٩٤٦ پەیووندی بە پارتی دیمـوكراتی كـورد كـردووە تـا سـاڵی ١٩٤٨ . دوای ئـەوە چووەتە رێزی پارتی رزگاری نیشتیمانی ئێراق ، كـە ئەوكاتـە باڵێكـی نیمچـە ئاشكرای پارتی كۆمۆنیست بوو ، دوای ئـەوە لـە سـاڵی ١٩٤٩ چـووەتە رێـزی پارتی كۆمۆنیستی ئێراق ، دوای ئەوە مامۆستا كەریم شـارزا لـە سـاڵی ١٩٥١ وەك كەسایەتیەكی كورد پەروەر و نووسـەر و شـاعیر و رووناكبیر ، ئـەویش بـە راگرتنی هەڵوویستی بوێرانەی بەردەوام بووە لە كارو لە ژیاندا .

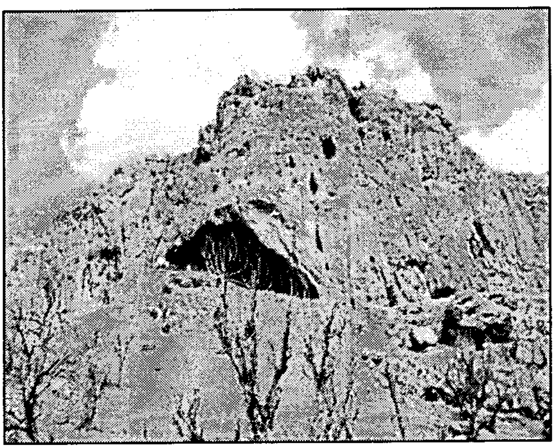
١٩٢٨/٣/٢٩ بـەرپابوونی شـەڕێكی توونـد لـە نێـوان چـەكدارە كوردەكـان و هێزەكـانی سـووپای تـورك ، لەناوچـەی بایەزیـد لـە بـاكووری كوردسـتان ، لـە ئـەنجام هێزەكانی سووپای تورك پاشەكشەیان پێكرا.

١٩٢٨/٣/٣١ پشکێنەری ئیدارەی پارێزگای موسڵ – میجەر ویلسن– چاوی کەووت بەشێخ ئەحمەد بارزانی لە گوندی بلێ لە ناوچەی بارزان لە باشووری کوردستان.

١٩٢٨/٥/١٧ پێشبرکێی پاڵەوانی جامی جیهانی– ئۆلەمپیات– لە نێوان یانە وەرزشیەکانی وولاتانی بەشدار بوو لە شاری ئیستردام – هۆلەندا ئەنجامدراو بەردەوام بوو تاکوو ٨/١٢ هەمان ساڵ.

١٩٢٨/٦/٢٠ کۆمەڵەی خۆییبوون راگەیاندنی ژمارە /٧١ی بلاو کردەوە ، ئەویش بەداواکردن لە کوردەکانی دانیشستووی ئەمەریکا . لە پێناو خەبات کردنو هێنانەدی مافەکانی کوردو چارەسەری کێشە رەواکانی لەکورستان . بەتایبەتی لە باکووری کوردستان دژی داگیرکەری رژێمەکانی تورکیا و ، ئێران و ، ئێراق و ، سووریا ، کوردو کوردستان.

١٩٢٨/٦/٢٠ دۆزینەوەی ئەشکەووتی هەزار مێر لەلایەن خانمە شووێنەوارناسی ئەمەریکا – دوروسی گارود. ئەشکەووتی هەزار مێرد یەکێکە لەشووێنەوارە

هــەرە گرنگــە دێرینــەکانی کوردســتان و کەوتۆتــە نــاو ســنووری پارێزگــای سلێمانی لە باشووری کوردستان .، هەروا ئەشکەوتی هەزار مێرد کەوتۆتە سەر زنجیرە شاخی گلەزەردە. نزیکەی ١٨ کیلۆمەتر لە باشووری رۆژئاوای شاری سلێمانیەوە دوورە... مێژووی دروستکردنی ئەشکەوتی هەزار مێرد دەگەڕێتەوە بۆ ٥٠٠٠٠ پەنجا هەزار ساڵ بۆ قۆناخی بەردینی کۆن.

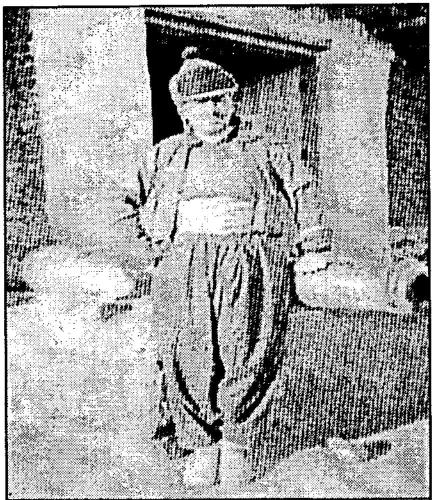
لــەم ئەشــکەوتەدا چــەندەها کــەل و پــەل و ئــا مێــری لەبــەردو ئێــسك دروســتکراوی تێــدا دۆزراوەتــەوە. هەنــدێکیان لەلایــەن شــووێنەوار ناســە بیانیەکانــەوە براونەتــە دەرەوەی کوردســتان و هەندێکیــشیان ئێــستا لــە مۆزەخانەی شاری سلێمانی پارێزراوە. هەروا پەیکەری مرۆڤی – نیانرتالی – تیادا دۆزراوەتەوە... کە یەکەم جۆری مرۆڤە لەسەر گۆی زەویدا.

سەرچاوە:- سوود لە ئینسایکلۆپیدیای گشتی ، یاسین سابیر – دەزگای چاپ و سەردەم – سلێمانی /٢٠٠٥ ل/١١٢٠ وەرگیراوە.

١٩٢٨/٦/٢٣ کۆمەڵێ لە رۆشنبیران و سەرەك تیرەکانی کورد لەرۆژئاوای کوردستانی لکێدراو بەدەووڵەتی سووریا سکالایەکیان ئاراستەی کۆمەڵەی دامەزرێنەری ئینتیدابی فەرنسی کرد ، لەبارەی کێشەی چارەسەری مافەکانی کوردو خاکی رۆژئاوای کوردستان.

١٩٢٨/٧/٢٨ گرێدانی یەکەم کۆنگرەی جوولانەوەی سەهیۆنیزمی جیهانی لە شاری زیورخی سویسرا، ئەویش بە ئامادە بوونی نووێنەرانی جوولەکە لە هەموو وولاتە جیا جیلکانی جیهان کە گرنگترین بریاریان بوونی دەسەڵاتیان لەسەر دیواری پرشنگدرای قوودس بوو لە فەلەستین.

١٩٢٨/٨/٢٦ لە کۆبوونەوەی ئەنجوومەنی نووێنەرانی رژێمی شانشینی لە ئێراق– عەتا خەتیب– نووێنەری پارێزگای کووت باسی موچەی مانگانەی سەید تەهای نەهری قائمقامی رواندزی کرد لە باشووری کوردستان ، لەهەمان کات مەحمود رامزی نووێنەری پارێزگای بەغداش پشتگیری لێکرا لە ناو کۆبوونەوەکەدا .

سيد طه النهري

هەروا لە گەرمەی مشتوومڕی کێشەی موسڵدا ، کە ئینگلیزەکان سەید تەهایان کردە قائمقامی ڕواندوز ، چونکە دژی کەمالیەکانی تورکیا دەوەستاو سەر بە بنەماڵەی شێخ سەعیدی پیران بوولە باکووری کوردستان ، کە کەسایەتیەکی لێهاتوو بووە ، لەگەڵ ئەوەشدا دژی رژێمی کەمالیەکان دەوەستاو کێشەی موسلی کردبووە مەهانەی دژایەتی کردنی تورکە کەمالیەکان.

١٩٢٨/٨/٢٧ مۆرکردنی بەڵگەنامەی پاریس لە فەرەنسا ، ئەویش بە قەدەخەکردنی جەنگ لە نێوان وولاّتانی مۆرکردو لە سەر ئەو بەڵگەنامەیەدا ، کە ببێتە ئامرازێکی کۆتایی هێنان بە ململانێ لە نێوان وولاّتانی ئەندام ، هەر وولاّتێك گوێ ڕایەڵ و دەسگیر نەبێت بەو بەلگەنامەیە ، ئەوا بێ بەش دەکرێت لە مافەکانی جەنگ بەپێی ماددەو برگەکان لەدەستکەووت و یارمەتیەکان لە جیهاندا .

١٩٢٨/٩/٣ لە هێرشێکی چەکدارە شۆرشگێرەکانی کورد لە باکووری کوردستان لەناوچەی جوولەمێرگدا ، کە تیپێکی ژەندرمەی سەر بە هێزی سووپای تورکیان لەناو بردو بەرپرسی یەکەمی بایەزیدیان لەگەڵ چەندین ژەندرمە بەدیل گرت.

١٩٢٨/٩/١٠ لە هێرشێکی هێزەکانی سووپای تورك بۆ سەر ئارارات لە باکووری کوردستان ، لە ئەنجام داگیریان کردو بەویستی رامیاریەتی رژێمی تورك مامەڵەیان لەگەڵ دانیشتووانی ناوچەکە دەکرد ، بەتایبەتی لەبواری راگواستن و بەتورککردن لە هەرێمەکەدا .

١٩٢٨/٩/١٦ کۆمەڵەی زەردەشتی نامەیەکی ئاراستەی شێخ مەحمود کردو لەنامەکەیدا هاتبوو... لە بەر ئەوەی بەرێزتان لەنێوو کوردا کەسایەتیەکی دیارو بەرچاون

بۆیه ئێمه بەناوی کوردایەتی حەزدەکەین هەندێ ترس بخەینه بەر دەستان که هیوادارین بەچاوی بایەخەوە سەیریان بکەن. چونکه ئەوەی دەخرێته بەر دەستتان تەنیا کێشەیەك نیه تایبەت بێ بەتاکه کەسێك بەڵکوو بەتەواوی گەلی کورد.

جێگەی بایەخە. ئەم داوایەش لە پێناو رێکەووتن لەگەڵ حکوومەت ئەنجام نەدرێن. چونکه نیازەکانی حکوومەت بەرامبەربە کورد باش نیه... هەروا لە ١٩٢٨/٩/٢٦ بەهەمان شێووە نامەیەکی ئاراستەی کەسایەتی کورد مەحمود خانی کانی سانان کردو لە ١٩٢٨/١٠/٢٥ وەڵامی نامەی شێخ مەحمودی حەفید بە کۆمەڵەی زەردەشت گەیشتەوە.

١٩٢٨/١١/١ رژێمی تورکیا یاسای بەکار نەهێنانی پیتی عەرەبی لە زمانی تورکی راگەیاند ، لە نووسینەکانی رۆژانە بە هەڵسووراندنی کاروباری دەووڵەت و خووێندن ، بۆ ئەم مەبەستەش مستەفا کەمال چەند رۆژهەڵاتناسێکی جوولەکەی ئامادەکرد ، بۆ نووسینەوەی پیتەکانی زمانی تورکی لەسەر شێووەی پیتەکانی زمانی ئینگلیزی ، چونکه تاکو ئێستاش تورکیا نەخاوەنی پیت و وشەو نەخاوەنی جل وبەرگ و نەخاوەنی شارستانیەتی خۆیەتی... ئەمەش بەلگەیەکی زیندووە بۆ ئەو بیروو بۆ چوونانەی تورکەکان لە هەموو بوارەکاندا.

١٩٢٨/١١/٢٨ کۆمەڵەی خۆیبوون لقەکانی لە هەرێمی باشووری کوردستان کرایەوە، وەك شاری موسڵ ، کە بەرپرسی لقی کۆمەڵەی خۆیبوون بەرێز عەبدولرەحمان گارسی بوو . هەروا لەپارێزگای سلێمانی. وەك لە راپۆرتی حکوومەتی بەریتانیا دا هاتوو دەڵێ:-

ئەندامانی کۆمەڵەی خۆیبوون لە/١٨ ئەندام پێکهاتووەو سەرۆکەکەیان مستەفا سائیب و ئەندامەکانی - عەلی عرفان ، عوسمان فائق ئەفندی ، کەریم سەعید بەگ ، مستەفا شەوقی .

ئەوانی دیکەو هەروا لقەکانی هەولێریش کرایەوە ، کە سکرتێرەکەی مامەند رەمزی بوو کە مامۆستا بوو . لە یەکێك لەقوتابخانەکانی ناحیەی شەقڵاوەی سەر پارێزگای هەولێر.

لەو کاتەشدا کۆمەڵە پەیووەندی بەشێخ مەحمود حەفیدو شێخ ئەحمەد

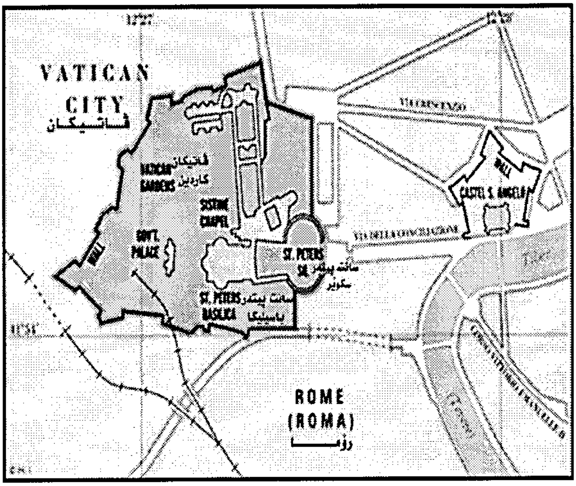
بارزانی و ئیسماعیل بەگی ئێزدی کرد ناوچە جیا جیاکانی کوردستاندا .

١٩٢٨/١٢/١٧ لە دایك بوونی نووسەری ناوداری کورد خاتوو سەبری نوری خەفاف ناسراو بە دایکی سۆلاڤ. لە شاری سلێمانی لە باشووری کوردستان .

١٩٢٩

١٩٢٩/٢/١٠ دامەزراندنی کۆمەڵەی لاوانی موسلمان لە شاری بەغدای پایتەختی ئێراقی دروستکراو، کە بارەگاکەی لەگەرەکی مەنسوو ر لە کەرتی کەرخ بوو.
دوای ئەوە لقی لە شارەکانی بەسرە – موسل – دهۆك کردەوە. یەکەم رۆژنامەی لە ١٩٢٩/١١/٧ بە ناوی سەدای ئیسلام بلاوکردەوە هەروا لە ١٩٣٤/٤/٩ گۆڤارێکی بەناوی لاوانی موسلمان بلاوکردەوە لە شارەکەدا.

١٩٢٩/٢/١١ مۆرکردنی رێکەووتننامە لە نێوان پاپاو دەسەلاتی شانشینی ئیتالیا بەناوی – پەیمانی – لاتران – و بەناوی – کۆنکۆردات – کە بە کێشەی دۆمانیا ناو برا ، کە سێ رێکەوتن بوو ، ئەویش لە بواری دارایی و ئایین و پەیووەند لە نێوان ئیتالیاو دەسەلاتی پاپا ... پاپاو وولاتانی بیانی تاکوو ئێستاش ئەو رێکەووتنە لە ماددەی /٧ی دەستووری ئیتالی دا جێگیر کراوەو کاری پێدەکرێ ، کەخۆی لە ٢٧ ماددە دەگرێت بەناوی پەیمانی – لاتران – لەجیهاندا.

١٩٢٩/٤/٤ شەش نووێنەری كورد لە ئەنجوومەنی نووێنەران لە پەرلەمانتارانی كورد ، بە نووێنەرایەتی كردنی پلرێزگاكانی هەولێرو، سلیمانی و ، كەكوك و ، مووسڵ ، یاداشتێكی گرنگیان ئاراستەی سەرەك وەزیرانی رژێمی شانشینی لە ئێراق كرد ، لەبارەی مافە ڕەواكانی كورد كە كاربەدەستانی ئینگلیزو رژێمی ئێراق .

بەر لەوە زۆر جار بە ووتە گفتی جێ بەجێكردنی مافی كوردیان دابوو- ئیسماعیل بەگ رواندوزی نووێنەری پارێزگای هەولێر- حەمە سالح بەگی نووێنەری پارێزگای سلێمانی- جەمال بابان نووێنەری هەولێر- حازم بەگی شەمدین ئاغا نووێنەری پارێزگای مووسڵ- سەیفوڵلا خەندانی نووێنەری سلێمانی- محەمەد فائق نووێنەری پارێزگای كەركوك. لە باشووری كوردستاندا .

١٩٢٩/٤/٢٠ لە میانەی بەهێز كردنی پەیووەندیەكان و بەرگری كردن لە رژێمەكانیان ، رژێمی شاهەنشاهی فارسی لە ئێران بە فەرمی دانینا دەووڵەتی دورستكراوی نوێی شانشینی ئێراق.

١٩٢٩/٥/٦ كۆچی دوایی ئەمین فەیزی بەگ كە كوڕی دەروێش عەبدولقادر ئاغای شاری سلێمانیە لە باشووری كوردستان لە – دارالعجزە- لە شاری ئەستەمبۆڵی توركیا.

١٩٢٩/٦/٢٠ لە دایك بوونی فەیلەسوف و كۆمەڵزانی بەناوبانگی فەرەنسی و جیهان – ژاندبۆدریلا – لە شاری ریمزی ووڵاتی فەرەنسا چاوی بەجیهان هەڵهێناوە. شایانی باسە ژاندیە بە دیارترین فەیلەسوف و كۆمەڵزانی نیوەی دووەمی سەدەی رابردوو لەفەرنسا دادەنرێت، كە لە سەنتەرە فەلسەفیەكان بەشێووەیەكی چر گفتووگۆ لەسەر تیئۆریەكانی دەكرا... ئەم فەیلسوفە لە ژیانیا تەنیا بایەخی بەهزرو فەلسەفە نەدەدا... بەڵكوو وەك شێكەرەوەیەكی رامیاری و رێكخەرێكی دیاری رەوتەكانی – پۆست مۆدێرینزم – و – قۆناخی دوای بونیادگەری – ناسراوبوو... كە ناویشی بەجەمكی – سەرووەری حەقیقەت – لكابوو. لە هەمان كات ئەندامی كۆمەڵەیەكی بچووكی هزری فەرەنسی بەناوبانگ و كاریگەربوو.

لەدوای تەواوكردنی پلەكانی خووێندن لە ساڵی ١٩٦٦ بروانامەی دكتۆرا بەدەست دێنێ. لە ساڵی ١٩٦٨ دكتۆراكەی دەكات بە بە

پـەرتووکێکی چـاپکراو , لـە سـاڵی ١٩٧٢ پـەرتووکێکی گرنگـی کاریگـەر بـەناوی – کۆتـایی – بڵاودەکاتـەوە. لـە سـاڵی ١٩٨٦ پـەرتووکێك بـەناوی ئەمـەریکا بـلاو دەکاتـەوە. ئەمەو جگـە لـە دەیـا پـەرتووکی دیکـە بەتایبەتی لەدوای رووداوەکەی ٢٠٠١/٩/١١ کە دوو پەرتوو ك بڵاودەکاتـەوە یەکـەمیان –:

بەناوی – گیانی تیرۆر – و دووەمیان:– بەناوی – فانتازیا – بڵاودەکاتـەوە. کـە ژمـارەی بڵاوکراوەکـانی ژانـدبۆدریلا نزیکـەی ٥٠ بەرهـەم دەبێـت کـە بەشێووەیەکی گوونجاو لەگەڵ قۆناخەکانی پەرەسەندن و پێشکەووتن تـاکوو لە ٢٠٠٧/٣/٦ بە هۆی نەخۆشیە کووشندەکەی کۆچی دوایی دەکات لە گەڵ و نیشتمان و جیهاندا.

١٩٢٩/٦/٢٢ مـۆرکردنی رێکەووتننامـەی ژنێـف لـەبارەی هـەڵس و کـەووتکردن بەرامبـەر بەدیلەکانی شەڕە هەمە جۆرەکان لە نێوان وولاّتە جیا جیاکان لە جیهاندا .

١٩٢٩/٦/٢٧ دووبـارە پالپـشتی لـە رێکەووتننامـەی ژنێـف کرایـەوە لەلایـەن وولاّتـانی پەیووەنـدار لـە بارەی خۆ بە دەسـتەوەدانی سـەرباز لـە ناوەنـدەکانی شـەڕی نێوان وولاتانی جیهان و ناوخۆییەکان ، لەلایەن پەیووەندارەکانی جەنگدا .

١٩٢٩/٨/٢٤ سـەرۆکی بزووتنـەوەی رزگـای فەلەسـتین – یاسـر عـەرەفات – لە میسر لـە دایك بووەو باوکی دانیـشتووی قـوودس بـووە لـە شاری جنین .

بـەلاّم بـە هـۆی بـارو دۆخـی ئەوکاتی فەلەستین بەرەو میسر کۆچـیان کـردووە ، ئـەویش لـە پێنـاو دابینکردنـی بـژێووی ژیاندا .

١٩٢٩/١٠/٢٤ سەرەتای دەستپێکرنی قەیرانی قاڵ ستریت بوو کە بازارەکانی ووبلایەتـە یـەکگرتووەکانی ئەمـەریکا بـە تووندی شـلەژاند. ئـەو هەوڵانـەی کـە بـۆ بووژاندنەوە و گەرانەوەی متمانە هاتنە ئاراوە، هیچ بەرهـەمێکی نەبوو و -

vaiue stocke – کـه لـه رۆژی سـێ شـەممەی ٢٩/١٠ دا گەیشتە پلـەی سـتفر.
ئەم قەیرانـەش لـە ئاکامدا بـوو بە هـۆی دابـەزینی بەناوبانگی دەیـەی سـاڵی ١٩٣٠ لە ئەمەریکادا.

١٩٢٩/١١/١٣ سـەرەك وەزیرانـی رژێمـی شانـشینی لـە ئێـراق عەبدولمحـسن سـەعدون بـە دەستی خۆی کووشت بەهۆی باری دەسەڵاتو کاردانەوەی لە سەر دەروونی لەشاری بەغدای پایتەختی ئێراقدا .

١٩٢٩/١١/٢٠ هێزەکانی سووپای سووری سۆڤیەت پەلاماری وولاٌتی فیلەندەی دا، بەلاٌم بە پێی پـەیمانی مۆسـکۆ هێزەکـانی سـووپای سـوور بـۆ وولاٌتەکـەیان کشانەوە بەرامبـەر بـە پێدانی ١٤٤٠ کیلۆمـەتر چوارگۆشـە لـە خـاکی فیلـەنـدە ، کـە بـۆ یەکیەتی سۆڤیەت بێت لەخاکی فیلەندە ... ئەمەیە قازانج بەهێزی چەکداری لەسەردەمی نوێی جیهان.

١٩٢٩/١١/٢٦ لـە دانیـشتنی خـوولی/١٦ی ئەنـدامانی ئەنجوومـەنی کۆمەڵـەی گـەلان کـە جێگری مندووبی سامی بەریتانیا لە ئێراق – بۆردیلۆن– باس لە باری کورد لە ئێراق کرا .

لــەو کاتــەش یــەکێك لــە ئەنــدامانی ئەنجوومــەن بــەناوی – مــستەر مارکۆتیودولی– بوو ، چەند پرسیارێکی کرد لەبارەی چۆنیەتی پەیووەندی لە نێوان کوردو عەرەب لە ئێراق ، لەچەند لایەنی بەیەکەوە ژیانیاندا .

لەگەڵ چەند لایـەنی دیکـە لـە بـارەی راگەیـاندنی سـەربەخۆیی و ئەنـدامانی پەلـەمانی ئێـراق و بـەرەو بـاش چـوونی بارودۆخەکـەو چـۆنیەتی پـەیووەنـدی ناوخۆی کورد لەلایەك و ، پەیووەندی لە نێوان نووێنەرانی کورد لە پەرلـەمان ، هەروا لە بارەی جوولانەوەی رزگاری کورد لەهـەرێمی باشـووری کورسـتان . هەر یەکەو بەپێی خواست و ویست و داهاتوو گفتووگۆکانیان بـەرێووە دەبرد لەناو کۆبوونەوەکانی ئەنجوومەن لە فەرەنسادا .

١٩٢٩/١٢/١٨ کۆچی دوایی زانای هەمە جۆری زانستەکان – لامارك– ، کە مرۆڤێکی زانـای هەمەجۆری زانست بووە لە بواری نەبات و ئاژەڵ و ماوەی سی ساڵ کـاری لـەم بـوارەدا کـردووە ، هـەروا زانایـەکی بـەناوبانگ و لێهـاتوو بـووە، چـەندین دانراوەی هەیە ، یەك لەوانە – نظام الحیوانات اللافقریة – وفەلسەفەی ژیـان

١٩٢٩/١٢/٢٤ ئاوارەبوونی عوسمان سەبری ناسراو بە - ئاپۆ عوسمان- بەهۆی فشارو هەرەشەی سیخوورو دەسەلاتی تورك لە باکووری کوردستانی داگیر کراوی ژێر دەسەلاتی تورکیا، بەو هۆکارە بەرەو وولاتی سووریا بەرێکەووت... کە ئەویش رۆژئاوای کوردستانی پێ لکێنراوە بەدەوولەتی سووریا.

١٩٣٠

١٩٣٠/١/٣٠ سەرکردەو شۆرشگێری هندستان - مەهانماگاندی- لەلایەن بەرهەلستکارانی لەشاری نیوودەلهی پاریتەخت تیرۆر کرا.

١٩٣٠/٣/١٢ سەرکردەی شۆرشگێری هیندستانی سەرکردایەتی بە دەیا هەزار رێپێوانکەرانی وولاتەکەی کرد بەرەو دەریا ، ئەویش بە دەربرینی نارەزایی دژی بەریتانیا ، کەناوچە خێدارەکانی داگیرکردبوو، کە ئەمەش یەکەم رێپێوانی ئاشتیانە بوو لەمێژوو دژی داگرکەران و بەدەستهێنانی داواکەیان لەناوچەکەدا.

١٩٣٠/٣/٢٠ لە چاوپێکەووتنێك لە نێوان مندووبی سامی بەریتانیا - فرنسیس همفریز- لەگەڵ شاهانشین فەیسەڵ گفتووگۆیان ئەنجامدا لە بارەی کێشەی کورد و هەروا لەسەر یاسای زمانەکان بەپێی یاسا زمانی کوردی دەبێ زمانی فەرمی بێ لەهەرێمی باشووری کوردستان .

بەلام هەردوو لایان ئەوەی لا باش بوو ، کە ئەو لایەنە دوا بخرێت تاکوو یاساکە جێ بەجێ کردنی ئەنجام دەدرێت لە وولاتەکەدا .

١٩٣٠/٣/٢٥ لە دوای هەولّ و ماندوو بوونێکی زۆر ئەویش بە بلاو کردنەوەی یەکەم ژمارەی رۆژنامەی - ریاتازە - لە پارێزگای یەریڤانی کوردستانی لکێندراو بەکۆماری ئەرمینیای سۆڤیەتی ، کە لەو کات رۆلی کاریگەری هەبوو لە سەر باری نەتەویی لە هەرێمەکەدا .

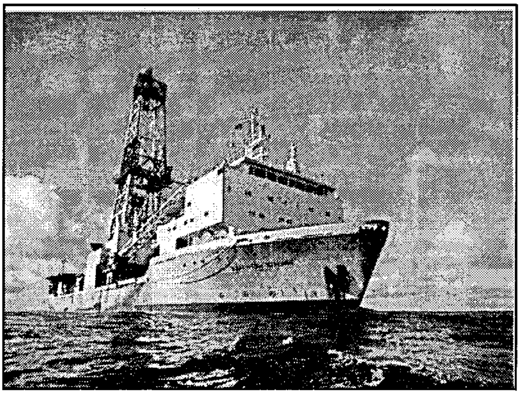
١٩٣٠/٣/٢٨ هەردوو شارەکانی قووستەنتینیەو ئەنگۆرای نوری ، ناویان گۆرا بۆ ئەستەمبوڵ و ئەنکەرەی تورکیا.

السيد نوري السعيد رئيس وزراء العراق الاسبق

١٩٣٠/٣/٣٠ كەسایەتی ناو داری ئێراقی و عـــەرەبی و جیهـــان نـــووری سەعید یەکەم پۆستی سەرەك وەزیرانی رژێمی شانشینی لە ئێراق گرتە دەست لە دوای چەندین پۆستی وەزاری لە رژێمی شانشینی لە ئێراقدا.

١٩٣٠/٤/٥ بەبۆنـەی گفتووگـۆی بـەردەوام لـە نێـوان رژێمـی شاهانـشینی لـە ئێـراق و بەریتانیا... نووێنەری شاری کەرکووك محەمەد جاف بە هاوبەشی لە گەڵ مەعروف چاووك یاداشتێکیان ئاڕاستەی مندووبی سامی بەریتانیا لە ئێراق کرد ، ئەویش لەبارەی پەیمانی نێوان ئێراق و بەریتانیاو ، هەڵوویستی کورد لە باشووری کوردستان بەرامبەر بە پەیمانەکە . کە بڕیارە لە ١٩٣٠/٦/٣٠ مۆر بکرێت ، لە نێوان هەر دوو وولاتدا .

١٩٣٠/٤/٢٢ مۆرکردنی پەیمانی لە ندەنی دەریایی... ئەو کۆنگرەیە لە ئاکامی کـــــــــۆنگرەی نێوودەووڵـەتی بـوو ، کـە هـەر پێـنج وولات بەشداریان تێدا کرد ، تـــەنیا رووســـیاو ئەڵمانیا نـەبێت... کـە بـەریتانیاو ئەمـەریکاو یابـان و فەرەنـساو ئیتالیـا بەشـداریان تێـدا کـرد ، ئەنجامـدانی ئـەو کۆنگرەیـەش بـە هەولـەکانی گفتووگـۆی نێـوان سـەرەك وەزیرانـی بـەریتانیا رامـزی ماکدۆنالـدو سـەرۆکی ئەمـەریکی هۆڤـۆ بـوو ، ئەویش بەمۆرکردنی لە سەر چەندین خاڵی گرنگ لە بارەی دامەزراندنی بنکە کەشتیەکانی دەریایی جەنگی و، بە دورستکردنی کەشتی جەنگی کە کێشی هەلگرتنیان زیاتر بێت لە ٣٥ هەزار تەن لە جیهاندا .

١٩٣٠/٥/١١ کەسایەتی ناوداری کورد تۆفیق وەهبی کرا بە پارێزگاری پارێزگای سلێمانی تاکوو ٢٥/٨/ هەمان ساڵ لە باشووری کوردستان .

١٩٣٠/٥/٢٥ بڕیاردانی تەواو سەبارەت بە کێشەی دروستکردنی ئۆکروگی لە –ناوچە–ی نەتەوەیی کوردستان ،. کۆمیتەی ناوەندی بەڕێوەبەرایەتی ئازەربایجان لەبارەی راکاتاڵ و نۆخین و کوردستانەوەی دەرکرد لە ناوچەو هەرێمەکەدا .

١٩٣٠/٥/٣٠ دامەزراندنی یانەی – سەرکەووتنی کوردایەتی– لە لایەن شاعری ناودار جەمیل سدقی زەهاوی و توفیق وەهبی و مارف جاووك لە هەرێمی باشووری کوردستان.

١٩٣٠/٦/١٣ بەرپابوونی راپەرین لەناوچە شاخەویەکانی ئارارات لە باکووری کوردستان ، بە سەرکردایەتی ئیحسان نوری پاشا دژی رژێمی تورکیا کە کاردانەوەی باشی کردە سەر ناوچەکە و تاکوو سنووری سووریای گرتەوە ، کە ئەم راپەرینە بەردەوام بوو لە پەرەسەندن و پێشکەووتن و گەشەکردن لە لایەن گەلی کوردستاندا .

١٩٣٠/٦/١٥ هەڵگیرسانی راپەرینەکانی ئاگری داخ لە باکووری کوردستانی داگیر کراوی ژێر دەسەلاتی رژێمی شۆڤێنی تورکیا.

١٩٣٠/٦/٢٠ مۆرکردنی پەیمانی نێوان ئێراق و بەریتانیا ، کە نوری سەعیدو وەزیری دەرەوەی ئێراق و مەندووبی سامی بەریتانیا ، پەیمانەکەیان مۆرکرد بۆماوەی ٢٥ساڵ لە نیوانیاندا .

١٩٣٠/٦/٢١ تیرۆرکردنی سەرکردەی شۆڕشگێرو چاونەترس و ناوداری کوردی ڕۆژهەلاتی کوردستانی لکێنراو بە ئێران – سمکۆی شکاك – لەلایەن تیرۆریستەکانی سەر بە رژێمی شایەتی لە ئێران ، کە سەرکردایەتی بەدەیا داستانی سەرکەووتن و رێکەووتن و بەرگری کردن بوولە بزووتنەوەی رزگاریخوازی کورد لە کوردستان.

١٩٣٠/٦/٢٨ دامەزرانــــدنی كۆمەڵـــەی ئافرەتـــانی كوردســـتان لەشـــاری ســـلێمانی لـــە باشـــووری كوردســـتان ، لـــە لایەن حەبسەخانی نەقیب – كە بارەگای خۆی هەبوو ،... ئـــەویش بەمەبەســـتی یەكخستنی ئافرەتی كوردو رۆشنبیر كردنی بەجیاوازی نەكردنی رەگەزی هاوبەش لەنێوان ئافرەت و پیاو لە هەموو بوارە جیاجیاكانی كاركردن.

١٩٣٠/٦/٣٠ مۆركردنی رێكەووتننامە لە نێوان رژێمی شانشینی لە ئێراق و بەریتانیا ، لە پێناو بە ئەندام بوونی ئێراق لە كۆمەلەی گەلان و فراوانتر بوونی دەسەلاتی بەسەری گەلانی ئێراق ، بە تایبەتی گەلی كورد لە باشووری كوردستانی لكێنراو بە ئێراق.

١٩٣٠/٧/١١ پێكهێنانی – لیژنەی رزگاركردنی كەمە نەتەوایەتیەكانی غەیرە ئیسلام لە ئێرق– بەسەرۆكایەتی نەقیب هرمز رسام ، كە خۆی دانا بەنووێنەری راستەقینەو جێگەی بڕوا بوو لەلایەن كەمە نەتەوایەتیەكان ، ئەویش لەپێناو دەست پێكردنی گفتووگۆ بەنووێنەرایەتی كەمە نەتەوایەتیەكان لەگەڵ ئەنجوومەنی كۆمەڵەی گەلان و ئەو حكوومەتانەی پەیوەندارن.

شایانی باسە هرمز رسام ئەفسەرێكی خانەنشین بوو لە سووپای بەرینانیا ، لەمانگی/١/ ١٩٣٠ سەردانی ئێراقی كرد ، دوای ئەوە پەیووەندی بە ئەفسەرێكی سووپای بەریتانیا بەناوی كاپتن – ماتیۆ كۆپ– لە ئێراق وداوای لێكرد ... كە دوای ئەوەی هەردووكیان بەیەكەوە پەیووەندیان بەسەرۆك كەسایەتیەكانی مەزهەب ئایینیەكان كرد ، واتە – مەسیحیەكان – دوای ئەوە هرمز رسام لە ١٩٣٠/٦/١٢ گەڕاوە شاری لەندەن .

بەڵام دوای ئەوە ماتیۆ کۆپ لە ١٩٣١/٤/١٩ لە ئێراق دەرچوو... ئەو لیژنەی کە کاپتن هرمز پێکی هێنابوو لە شاری لەندەن . هەڵسا بەپروپاگەندە کردن لە پێناو ئەم مەبەستەدا ، دژی ئێراق و دووپانی ئەوەی کردەوە کە بەریتانیا دەووڵـەتێکی مەسـیحیە وپێویـستە یارمـەتی ئاشـووریەکانی ئێـراق بـدات ، دوای ئـەو بـیروو بـۆ چـوونە رووی لـە فەڕەنـسا کـرد ، بەیارمـەتی دانـی ئاشووریەکانی ئێراق.

١٩٣٠/٧/١٥ دەستپێکردنی هێرشێکی بەرفراوانی چەکدراە کوردە شۆرشگێرەکان بۆسەر ناوچـەکانی ئـارارات و پارێزگـای دەرسـیم و پارێزگـای دیاربـەکرو پارێزگـای وان و شارۆچـکەکانی دیکـە لـە بـاکووری کوردسـتانی داگـیر کـراو لـە ژێـر دەسەلاّتی تورکیا .

ئەویش بۆ سەر هێزەکانی سووپای تورك و دام و دەزگا میریەکان .

لـە ئـەنجام ٩٠٠ چـەکداری کـورد شـەهید بـوون و ٢٤٠٠ چـەکداریش زامـدار بـوون ، هـەروا لـەو شـەڕەدا ٢٨٠٠ سـەربازی سـووپای تـورك کـوژران و ١٧٠٠ سەربازیش زامدارو بەدیل گیران لەگەڵ دەست بەسـەرا گرتنـی ٢٤ تـۆپ و ٦٠ مـەترەلۆزو ٦٠ هـەزار فیـشەك لەگـەڵ خـستنە خـوارەوەی ١٢فرۆکـەی جـەنگی هێزەکانی سووپای ئاسمانی تورك لە باکووری کوردستان .

شـایانی باسـە گـەر شۆرشـەکانی کـورد بـەو شـێووەو شـێوازو ناوەرۆکـە بەردەوام بوونایە بوونی کوردو رۆلی کوردو کاردانـەوەی لـەقۆناخێکی دیکـەدا خۆی دەنواند لە سەر خاکی کوردستاندا .

١٩٣٠/٧/١٦ دەستەی نیشتمانی لـە پارێزگـای سلێمانی لـە باشـووری کوردسـتان هەڵسا بەراگەیاندنێك بە بەشداری نەکردنی لە هەڵبژاردنەکانی پەرلـەمانی لـە ئێـراق ، هەروا لە پارێزگای هەولێریش بەهەمان هەڵوویست بڕیاری بۆ درا... لەگـەڵ چـەندین هەڵوویـست و داواکـاری دیکـە لـەبارەی مـافی کـوردو چـارەی کێـشە هەمەلایەنەکان بەتایبەتی لەبواری گەل و نیشتمان.

١٩٣٠/٧/٢١ شــێخ ئەحمــەد بــارزانی لــە باشــووری کوردســتانی لکێنراو بەرژێمی شانـشینی لـە ئێــراق ٢٠٠ چەکداری رەوانـە کــرد بــۆ یارمەتیدانی راپەرینەکانی ئاگری لە ناوچەی ئۆرمار لە باکووری کوردستانی داگیر کراوی ژێر دەسەڵاتی رژێمی تورکیا ، کە ئەو کات سەرکردەی کورد ئیحسان نوری پاشا رابەرایەتی راپەرینەکانی دەکرد لە باکووری کوردستان دژی داگیرکەری رژێمی تورك ، کە زیاتر لە ٢١٢٠٠٠ هەزار کیلۆمەتر چوارگۆشەی لە خاکی کوردستان و زیاتر لە ٢٠٠٠٠٠٠٠ بیست ملیۆن کوردی کەوتۆتە ژێر دەسەڵاتی ، کە بەخواست و ویستی بیری شۆڤێنی پێك هێنانی نەتەوەی تورك مامەڵە لەگەڵ کورد دەکات.

١٩٣٠/٧/٢٦ رژێمی تورکیا بە فەرمی بالوێزی بەریتانیای لە تورکیا ئاگادار کرد لە شاری ئەنکەرەی پایتەختی تورکیا ، کە رژێمی تورکیا نارەزایی خۆی بەرامبەر بەو یارمەتیەی بارزانیەکان دەربری ، کە بۆ شۆرشی ئاگری رەوانەی کردبوو بۆ باکووری کوردستانی ژێر دەسەڵاتی تورکیا لە هەرێمەکەدا .

١٩٣٠/٨/١ سەرکردەی کورد شێخ مەحمودی حەفید بەیاوەری ٣١ نیشتمانپەروەرو کەسایەتی کورد لەباشووری کوردستان ، لە ریفراندۆمێکدا داوای دامەزراندنی حکوومەتی کوردیان کرد ، کە بەریتانیا خۆی و هاوپەیمان دابەشکەری کوردو خاکی کوردستان بوون ... بەڵام هەولەکانیان جێ بەجێ نەکرا سەرەرای بروا پێ بوون بەکێشەی کوردو خاکی کوردستان و مەرگەساتەکان.

١٩٣٠/٨/٥ بەرپابوونی راپەرین و شۆرش لە باكووری كوردستان بەسەركردایەتی سەركردەی كورد -حاجۆ ئاغا- كە لەو كات كۆمەلەی خۆییبوون یارمەتی دەدا دژی رژێمی تورك و شەرەكەش لەناوچەی نوسەیبین بوو لە باكووری كوردستان.

١٩٣٠/٨/٧ حاجی ئاغای هەڤێرگی و سێ كەسایەتی كورد لە ناوچەی پارێزگاری یەریڤانی كوردستان ، لەگەڵ پەنجا سووارو دووسەد پیادەی هەڤێرگی و سەد چەكداری هۆزی گیلان بە سەرۆكایەتی رەسول ئاغاو عەگید ئاغا ، لە ئاستی ئەزنێردای سنووری نێوان سووریاو توركیا دەبرن و لەوێ چەندین چاوپێكەوتن لەگەڵ كەسایەتی ناوچەكە ئەنجام دەدەن ، بەتایبەتی لەگەڵ سرحان- سۆران ئاغاو سۆران بەگ- كە دەبێتە هۆی نارەزایی تورك و داوا لەهێزەكانی فەرەنسا دەكات گەمارۆ بدرێن ، لەئەنجام بەرەو بەیروتی پایتەختی لوبنان هەنگاو دەنێن و دوای ئەوە دەستگیر دەكرێن و رەوانەی دادگای دیاربەكر دەكرێن و دوای دادگایكردنیان لەسێدارە دەدرێن.

١٩٣٠/٨/١١ نوێنەری بالای بەریتانیا لە پارێزگای سلێمانی لە باشووری كوردستان ، وتارێكی بۆ كەسایەتی و پیاوانی ئایینی و ئاغاكان خوێندەوەو تیایدا وتی:- حكومەتی بەریتانیا بە هیچ جۆرێك هانی نەتەوەی كورد نادات لەپێناو سەربەخۆیی لەپارچەیەك لە پارچەكانی دیكەی خاكی كوردستان بەهۆی بەرژەوەندی تایبەتی بەریتانیاو هاوپەیمانان لەو بارو دۆخانەی كە نەگونجاو بێت لە كێشووەرەكەدا .

١٩٣٠/٨/١٣ لە بابەتێكی دیار رۆژنامەی باری بەیروتی بلاوكردۆتەوەو دەڵێت :- تۆرانیە توركەكان تاوانی كووشتنیان بەكۆ ئەنجام داوەو سەدان گوندیان سووتاندووە لە ناوچەیەكی نزیك لە شارۆچكەی، ئاكرێ، ئارارات، كە ٢٢٠ گوندی كورد خاپوور كراوەو پاش ماوەی دانیشتووانی ئەو گوندانە كە نزیكەی ١٠٠٠٠٠ كەس دەبوون لە نێوان راگوواستنی كوردەكان بۆ ناوچەكانی دیكەی توركیا. شایانی باسە رژێمی توركیا لە ساڵی ١٩٤٦ رایگەیاند كە توركیا كەمینەی كووردی تێدانیە و بەم راگەیاندنە هێڵێكی راست و چەپی بەسەربوونی گەلێك بەتەواوی داهێنا.

١٩٣٠/٨/١٧ لە دایك بوونی شاعیرو ڕووناكبیری بەناوبانگی سەدەی ڕابردوو ئینگلترا – ئێدوار ڕجیمس تیدهیوز– لە ڕۆژ ئاوا هەرێمی بۆركشایەر لە ئینگلتەر.
شایانی باسە تیدهیوز بەناوبانگترین شاعیری سەردەمی بیستەم بووە لە بەریتانیا ،هەروا لەهەموو شاعیرێكی دیكەی ئەم وولاتە زیاتر هەواڵی لەسەر لاپەڕەكانی ڕۆژنامەو گۆڤارەكان دەبینرا... تەنیا لەبەر ئەوە نا كەشاعیر بوو هەر چەندە لەلای ڕەخنەگرانەوە لەهەموو شاعیرە هاوچەرخەكانی وولاتەكە بەتواناتر بوو... شایانی باسە شاعیری ناو دار لە ١٩٩٨/١٠/٢٨ كۆچی دوایی كردووە لە وولاتەكەیدا .

١٩٣٠/٨/٣٠ گرێدانی كۆبوونەوەی ئەنجوومەنی كۆمەڵەی گەلان لە شاری زیورخ لە سەرداوای نووێنەرانی ئەرمەن لە باكووری كوردستان ، لە سەر بەردەوام بوون لە ئیش و ئازاردانی نەتەوەی كوردو دەربەدەركردنی لەخاكی خۆی كە لەلایەن ڕژێمی تورك ئەنجام دەدرێت لە هەموو بوارەكان ، بە تایبەتی لە بواری بە توركردن و ڕاگواستن و هێنانی خێزانە توركەكان بۆ باكووری كوردستان و نیشتەجێ كردنیان لە پێناو گۆڕینی دیمۆگرافیای باكووری كوردستان.

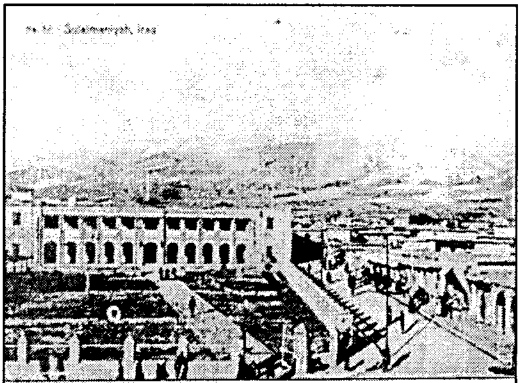
١٩٣٠/٨/٣١ دەستەی نیشتمانی ناوەندی لە باشووری كوردستان یاداشتێكی ئاراستەی كۆمەڵەی گەلان كرد ، لەبارەی چەند داوایەكی دیاری كراو لەبارەی مافی كورد لە ئێراق و ڕامیاریەتی ڕژێمی شاهانشینی لە ئێراق . بەرامبەر بە كورد لەگەڵ دامەزراندنی حكوومەتی كوردی لەژێر پارێزراوی ڕاستەوخۆی كۆمەڵەی گەلان ، ئەویش بۆ سكرتێری لیژنەی ئینتدابی هەمیشەیی لە كۆمەڵەی گەلان لەشاری ژنێف لەسویسرادا بەرز كرایەوە .

١٩٣٠/٩/٢ لەو کاتەی کە سەرەك وەزیرانی ئێراق نوری سەعید بە سەر دانێکی فەرمی لە شاری ئەنکەرەی پایتەختی تورکیا بوو ، سەرەك وەزیرانی تورکیا عیسمەت ئەنوونوو داوایەکی ئاڕاستەی نوری سەعید کرد، بە پەڕینەوەی هێزەکانی سووپای تورك لە سنووری ئێراق ، ئەم داوایەش لە پێناو گەمارۆدان و دامرکاندنەوەی شۆڕشگێرە کوردەکان لەچیای ئاراراتدا لە باکووری کوردستان ، نوری سەعیدیش ڕەزامەندی لە سەر داواکەی سەرەك وەزیرانی تورکیا کرد .

بەڵام سەرەك وەزیرانی تورکیا داواکەی بەدەستنووس بوو نەك بەوتەی سەر زاری ، بەڵام نوری سەعید لە هەمان کات ئاگاداری بەریتانیەکانی کردو ئەوانیش لە وەڵامدا وتیان... تورکیا تووشی گێژاو بووە بەهۆی لە ناوبردنی کوردو ئەرمەن ، ئەمەش دوا ڕۆژی بەپێچەوانە هەڵدەگەڕێتەوە لە وولاتەکەیان و لە ناوچە و لە جیهاندا .

شاری سلێمانی لە سەردەمی بزووتنەوەی شێخ مەحمود

١٩٣٠/٩/٦ راپــەرینی جــەماوەری كــورد لــە پارێزگــای سـلێمانی لـە هـەرێمی باشووری كوردستان ، دژی داگیركـــــــەری رژێمـی شانـشینی لـە ئێـراق بـە پـشتگیری بەریتانیا بەرپابوو. لـە ئـەنجام ٤٥ هـاووڵاتی كورد بە گوللەی دوژمن شەهید كران ، كە ئەو رۆژە ناوزەند كرا بە رۆژی رەشی /٦/ئەیلول ، كە لە بەر دەرگای سەرای سلێملنی بوو، ئەمەش بووە هۆی ئەوەی كە شێخ مەحمودی حەفید هاتەوە گۆرەپانی تێكۆشانو دەستی لەو رێكەووتننامەیە هەلگرت ، كە بەناچاری مۆری كردبوو لە گەڵ رژێمی شانشینی لە ئێراقو نووێنەری بەریتانیا.

١٩٣٠/٩/٦ نووێنەری ئافرەتانی كورد حەبسەخانی نەقیب لە راپەرینەكەی دژی پەیمانی بەریتانیاو بە گەیاندنی دەنگی ئافرەتی كورد بەكۆمەڵەی گەلان ، ئەویش بە پێـشكەشكردنی داخوازیـەكانی لـە پێنـاو چارەسـەركردنی بـاری سـەختی خەڵكی كوردستان.

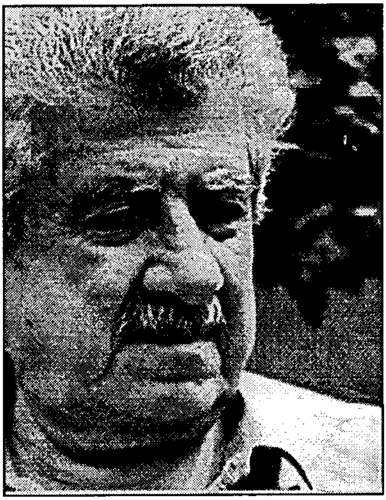
١٩٣٠/٩/١٠ هێزەكانی سووپای تورك لە ئەنجامی هێرشێكی بەرفراوان توانی چیای – رینـویَ–ی نێـوان هـەردوو ئـاراراتی كـەلی سـەردار بلاخـی لـە بـاكووری كوردستان داگیر بكات لە باكووری كوردستان .

١٩٣٠/١٠/١٠ لە دایك بوونی نووسەری شانووی ئینگلیزی– هارۆلد پیتەر– لەرۆژئاوای شـاری لەنـدەنی پایتـەختی بـەریتانیا ، لـە گـەڕەكێكی جوولەكـە نـشین لـە وولاٌتەكەدا .

شایانی باسە كە لە دوو مانگی/ ١٩٩٩دا ٦٠ نووسەرو رۆشنبیری كوردو جیهانی– یەشاركەمال ، محەمەد نوزون ، ئەحمەد تاڵتان ، ئۆرهان یاموك ، گۆتنەر گراس ، كۆستا گاڤرای ، هارۆلد پیتەر، ئینگمار بێرگمان ، ئاسەر

میللەر- سەردانی توركیایان كرد، لەشاری ئەستەمبوڵ و لەكۆنگرەیەكی ڕۆژنامەنووسیدا بانگەوازێكی تەباییان ئاراستەی توركیا كرد... ئەو ٦٠ نووسەرو ڕۆشنبیرەی كە ویژدانی جیهان گووتیان لەدەستپێكی سەدەی نوێدا بەشێوەیەكی دیموكراسیانە پرسی كورد چارەسەر بكات بەتایبەتی لە باكووری كوردستان لە توركیادا .

١٩٣٠/١٠/١٦ ئەنجوومەنی وەزیرانی ڕژێمی شانشینی لە ئێراق لە بریارێكیدا رایگەیاند ، كە بەهێزی سووپا شۆرشی شێخ مەحمود سەركووت دەكات لە هەرێمەكەدا .

١٩٣٠/١١/١ لە دایك بوونی نووسەرو رووناكبیری نەتەوەی كورد، پرۆفیسۆر – مەعروف عەبدولقادر مەعروف عەزیز ئاغا خەزنەدار – ناسراو بە – مارف خەزنەدار – لە شاری هەولێر لە هەرێمی باشووری كوردستان، مامۆستا مارف خەزنەدار لە سالی ١٩٥١ قۆناخەكانی سەرەتایی و ناوەندی لە شاری هەولێر تەواو كردووە و پۆلی چوارەمی ویژەیی لە ئامادەیی كەركوك و هەولێر تەواو كردووە.دوای ئەوە لە سالی ١٩٥٢ بە مامۆستای سەرەتایی لە هەولێر دامەزراوەو دوای ئەوە بۆتە فەرمانبەر لە بەرێوەبەرایەتی – معارف – لە پەروەردەی هەولێر. و بەردەوام بووە لەو كارەی لە شارەكانی كووت و بەغدا تا سالی ١٩٥٧، دوای ئەوە چۆتە كۆلێژی ئاداب و زانست لە زانكۆی بەغدا لە سالی ١٩٥٧، بە بەدەست هێنانی بروانامەی – BA – لەزمانی عەرەبی، لە هەمان كاتیش كاری فەرمانبەری كردووە، واتە خووێندن و كاری فەرمانبەریەتی بەیەكەوە كردووە.

دوای ئەوە لە سەر داوای خۆی بۆتە مامۆستای زمانی عەرەبی لە

قوتابخانـەی ناوەنـدی ڕۆژهـەڵات و لـە هـەمان کـات وانـەی ووتۆتـەوە لـە قوتابخانەی ناوەندی کەرکوکی ئێواران لە نێوان ساڵەکانی ١٩٥٧ – ١٩٥٩، دوای ئەوە لە مانگی/٥/١٩٦٠ پەیووەندی کردووە بە تووێژینـەوەی زانستی ئێـراق، بـۆ مـاوەی نـۆ مـانگ لـە مۆسـکۆی پایتـەختی سـۆڤیەت بـووە لـە پەیمانگای فێربوونی زمانی رووسی بیانیەکان .

دوای ئەوە لە شاری پترۆسبۆرگ جێگیر بووە وەك قوتابیەکی خووێنـدنی باڵا لە بەشـی لێکۆڵینـەوەی زمـانی کوردی لە پـەیمانگای خووێـندنی ڕۆژهـەڵاتی سـەر بـە ئـەکادیمیای زانستەکانی ڕووسـیا، دوای تـەواوکردنی خووێنـدن بڕوانامـەی دکتـۆرای بـە دەسـت هێنـاوە لـە زمـان و ئـەدەب لـە مـانگی /١٢/١٩٦٣.

لە نامـەی دکتۆراکەشـی جێگـەی گرنگـی پێدان بـووە کە لـە سـەر – مێـژووی ئەدەبی کوردی نوێ – بووە لـە نێوان ساڵەکانی ١٨٩٠ – ١٩٦٠. و لیژنـەی گفتووگۆکـە بریاریـدا بـە چـاپ کردنـی لـە کتابێـك و لـە لایـەن خانـەی بڵاوکردنەوەی ئەکادیمیای مۆسکۆ لە ساڵی ١٩٦٧ بڵاوکراوەتەوە، کە ئەمە یەکـەم کتـاب بـووە ، کـە چـاپ بکرێـت لـە سـەر ئـەدەبی کـوردی بـە زمـانی ئەورووپی. هەروا لە ماوەی خووێندنی لەو دەزگایەدا دکتـۆر مارف خەزنـەدار توانیوویەتی فەرهـەنگی کـوردی – رووسـی دابنـێ و ئەو فەرهەنگە لە ساڵی ١٩٨٣، بە چایگەیەندرا.

هەروا لە ماوەی بوونی لەو کارانەدا بەشداری لە چەندین کـۆرو کۆبوونـەوەو کـۆنگرە کـردووە، و بەشـداری لـە کـۆنگرەی جیهـان بـۆ لێکۆڵینـەوە لـە سـەر ئەدەبی ڕۆژهەڵات، کە لە وەرزی پایزی ساڵی ١٩٦٧ گرێدرا.

دوای ئەوە گەراوەتەوە ئێراق و لە کۆلێژی ئاداب لـە زانکۆی بەغدا لـە ساڵی ١٩٦٨ دامەزراوەو بۆتە بەرپرسیاری بەش، بەردەوام بووە تا ساڵی ١٩٨١، لە دوای ئەوە خانەنشین کراوە.

هەروا بەر لەوەش لە ١٩٦٩/١٢/١، پلـەی مامۆسـتای پێدراوە – المدرس – و دوای ئـەوە لـە ١٩٧٣/١٢/١، پلـەی مامۆسـتای پـێ بەخـشراوە، هـەروا دوای ئەوە پلەی مامۆستا – پرۆفیسۆر – لە ١٩٧٩/١٢/١٨، پێ بە خشراوە، هـەر لـەو کاتەشـدا مامۆسـتا مـارف خەزنـەدار بەشـی زمـانی کـوردی لـە کۆلێـژی

پەروەردە لە زانکۆی بەغدا لە ساڵی ١٩٧٣،کردۆتەوەو دوای ئەوە بۆتە سەرۆکی بەشی زمانی کوردی لەم کۆلێژەدا.
هەروا مامۆستا مارف خەزنەدار وەك تووێژەرو سەر نووسەر لە رۆژنامەو ئەو گۆڤارانەی خوارە کاری کردووە. وەك :-
١- رۆژنامەی هەولێر، کە بە زمانی کوردی و عەرەبی دەردەچوواندرا. لە نێوان ساڵەکانی ١٩٥٠ - ١٩٥٣.
٢- گۆڤاری - پۆژنامە - کە هەفتانە بوو بە زمانی عەرەبی لە شاری بەغدا لە نێوان ساڵەکانی ١٩٥٣ - ١٩٥٤.
٣- رۆژنامەی رای گشتی رۆژانە کە بە زمانی عەربی دەردەچوواندرا لە ساڵی ١٩٥٥ لە شاری بەغدا.
٤- گۆڤاری - شەفەق - کە ماگانە بوو بە زمانی عەرەبی و کوردی لە شاری کەرکوك دەردەچوواندرا لە نێوان ساڵەکانی ١٩٥٨ - ١٩٥٩.
٥- هەروا بەشداری لە دەرچوواندنی گۆڤاری- پرشەنگ - کردووە کە لە لایەن کۆمەڵێك رۆشنبیری کورد لە ئەورووپا بە زمانی کوردی لە ساڵی ١٩٦٦ - ١٩٦٧ دەردەچوواندرا.
٦- گۆڤاری - دەفتەری کوردەواری - بە هاوکاری براکەی جەمال خەزنەدار دەری کرد لە شاری بەغدا لە ساڵی ١٩٧٠.
٧- دامەزراندنی گۆڤاری - نووسەری کورد - کە گۆڤاری یەکیەتی نووسەرانی کورد بووە بە زمانی کوردی لە شاری بەغدا لە ساڵی ١٩٧١ - ١٩٧٢ دەرچوواندرا.
٨- بەشداری کردووە لە دامەزراندنی گۆڤاری - رۆژی کوردستان - کە گۆڤاری کۆری رۆشنبیری کورد بوو کە بە زمانی عەرەبی و کوردی دەرچوواندرا.
لە گەڵ ئەوەشدا مامۆستا مارف خەزنەدار بەشداری کردووە لە دامەزراندنی یەکیەتی ئەدەبیاتی کورد و کۆری رشنبیری کورد لە شاری بەغدا.
هەروا مامۆستا مارف خەزنەدار ئەندامی سەندیکای رۆژنامە نووسانی ئێراق بووە لە رۆژی دامەزراندنیەوە لە ساڵی ١٩٥٩، دوای ئەوە لە ساڵی ١٩٧٨ لێی کشاوەتەوە . هەروا ئەندامی یەکیەتی رۆژنامە نووسانی جیهانیە لە

ساڵی ١٩٦٠ تاکوو تەواو بوونی ئەم مێژوونامەیە. هەروا ئەندامی کۆڕی ئارەزومەندانی بوو لە کاتی ئێراق بووە لە ساڵی ١٩٧٠ وە. هەروا بەشداری لە پێنج کۆنگرەی زانستی کردووە چ لە ناوخۆو چ لە دەرەوە، کە لەوکاتەی لە وولاّتی جەزائر کاری کردووە.

هەروا مامۆستا مارف خەزنەدار ئەندامی بە دەیان لیژنە پێدانی ماستەرو دکتۆرای کردووە. دوای ئەو هەموو کارە گرانانە مامۆشتا مارف خەزنەدار دووبارە گەڕاوەتەوە زانکۆی سەلاحەدین لە ساڵی ١٩٨٨ لە شاری هەولێر بە ووتنەوەی وانە بۆ هەر سێ قۆناخی بەکالیۆڕۆس و ماستەرو دکتۆرا. و هەروا ئەندامی ئەنجوومەنی زانکۆ بووە. دوای ئەوە لە ساڵی ١٩٩٢ لە ڕێگای هەڵبژاردن سەرکەووتنی بە دەست هێناوە بە پلەی مامۆستای یەکەم لە زانکۆی سلاحەدین لە لایەن وەزارەتی خووێندنی باڵای ئێراق.

هەروا مامۆستا مارف خەزنەدار ئەندامی کارای کۆڕی زانستی کوردستانە لەو کاتەی کە دامەزراندراوە لە ساڵی ٢٠٠٠، لە گەڵ چەندین کاری دیکەی وێژەیی و زانستی و زمانەوان.

هەروا مامۆستا مارف خەزنەدار لە ماوەی ژیانی زیاتر لە ٣٢ بەرهەمی خستۆتە بەردەستی خووێنەری کورد لە خووێنەرو ڕۆشنبیرو ڕووناکبیری گەلەکەمان و کتیبخانەی کوردی لە کوردستان و ئێراق و وولاّتانی دیکەی جیهان.

دوای ئەو هەموو کارانە ئاواتە خوازین کە مامۆستا مارف خەزنەدار، تەمەن درێژ بێ و لە ژیان ماوەو بەردەوامە لە کارە پیرۆزەکانی لە پێناو خزمەتکردنی گەل و نیشتیمانەکەیدا، هیوای تەمەن درێژی و لەش ساغی بۆ دەخوازین لە هەموو بوارەکانی ژیانیدا.

١٩٣٠/١١/١ نووێنەری پارێزگاکانی هەولێرو مووسڵو کەرکوکو سلێمانی بەشداریان لە ئاهەنگی کردنەوەی پەرلەمانی ئێراق کرد لە شاری بەغدای پایتەختی ئێراق.

١٩٣٠/١١/٣ هێزە چەکدارەکانی شێخ مەحمودی حەفید کە ژمارەیان زیاتر لە ٣٠٠ چەکدار دەبوو ، توانیان شارۆچکەی پێنجووین لە هەرێمی باشووری کوردستان رزگار بکاتلە ژێر دەستی هێزەکانی سووپای هاوبشی ئێراق و

بەریتانیا لە هەرێمەکەدا .

١٩٣٠/١١/٨ یەکێك لە ڕووداوە دڵخۆش و گرنگەکان گەیشتنی ڕووناکی وزەی کارەبا بوو بۆ ئێراق... کە لە کۆتایی بیستەکانی هەمان سەدە وەزی کارەبا گەیشتە شارەکانی ئێراق... سەبارەت بەگەیشتنی وزەی کارەبا بۆ هەولێر بە هەوڵ و تواناو کۆششی – ئەحمەد چەلەبی – بوو... ئەویش دوای ئەوەی کە داوایەکی بەپشتگیری ئەنجوومەنی شارەوانی هەولێرو موتەسەرفی هەولێرو وەزیری کاروباری ناوەخۆ پێشکەش بەحکوومەت کرد، بەمەبەستی دامەزراندنی مۆلیدەیەکی کارەبا لە پێناو ڕووناککردنەوەی ماڵ و شەقام و دام و دەزگاکانی شاری هەولێر لەوکاتدا.

دوای وەرگرتنی ڕەزامەندی حکوومەت بەدانانی مۆلیدەی کارەبا لەناو شارەکە لەم ڕۆژەدا پرۆژەی دامەزراندنی کارەبای ناو شاری هەولێر تەواوبوو و لەگەڵ تەواوبوونی گەیشتە چوار ماڵ لەدانیشتووانی شاری هەولێر.ئەوانیش ماڵی عەبدولحەمید بەگ – ماڵی موتەسەرف... واتە پارێزگار – بەڕێوەبەری پۆلیس زیا ئەدهەم... دوای ئەوانەش بۆ چەند ماڵێکی دیکە وزەی کارەبا فراوان بوو... واتە لە ساڵی ١٩٣٠ وزەی کارەبا گەیشتە ناو شاری هەولێرو ڕووناکی گلۆپەکانی ماڵ و کۆڵانەکانی ڕووناککردەوە لە هەرێمی باشووری کوردستان.

١٩٣٠/١١/١٤ زۆربەی کالمیکەکان لە سەرەتای سەدەی نۆزدەهەم ، لەناوچەکانی گۆبیرنی – پارێزگای – ئاستراخان نیشتەجێ بوون ، کالمیکەکان کاربەدەستی زۆرباش بوون ، و کاربەدەستی زۆرباشیان لە ناو دەسەڵاتداریەتی دەوڵەتی ڕووسیا دا هەبوو ، کە پرسیاری پێك هێنانی هەرێمی ئۆتۆنۆمی کالمیك دەرچوو، لە ١٩٣٥/١٠/٣٠ ئەم هەرێمە ئۆتۆنۆمیە بووە کۆمارێکی ئۆتۆنۆمی.

دوای ئەوە بڕیاری هەڵوەشاندنەوەی کۆمارەکە لە ١٩٤٣/١٢/٢٧ درا، بە تاوانی هاوکاری کردنیان لەگەڵ ئەڵمانیای نازی و ڕاپەڕین دژی دەسەڵاتی سۆڤیەتدا ، تەواوی دانیشتووانی بە زۆر بۆ ناوچەکانی دیکەی سۆڤیەت ڕاگوێزران ...لەسەرەتای ساڵی ١٩٥٧ دەستووری گەڕانەوەی کالمیکەکان و پێك هینانەوەی کۆمارەکەیان درا ، دوای شەش مانگ واتە لە ١٩٥٨/٧/٢٩

دا ئەم كۆمارە لە ١٩٩٠/١٠/١٨ دامەزرایەوە و لە ١٩٩٠/١٠/١٨ پەرلەمانی كامیلك بڕیاری گۆڕینی كۆماری ئۆتۆنۆمید ، بە كۆمارێكی سەربەخۆ لە چوارچێوەی سنووری ڕووسیای فیدرال .

شایەنی باسە كە كامیلكەكان بە پێی سەرژمێری ساڵی ١٩٨٩ ی یەكێتی سۆڤیەت ژمارەیان ١٧٣،٥٠٠ هەزار كەس بووە و زمانیان لە بنەماڵەی زمانە مەگۆلیەكان و لەچەند زاراوەیەك پێك هاتبوو، كالمیكەكان لەسەدەی ١٦ دا كەووتنە بەر پەلاماری خانی، مەگۆلیەكان و چینیەكان و كازاخەكان ، كە ئەمەش بووە هۆی هەلاتن و ئاوارەبوونیان ، لە ساڵی ١٦٠٨-١٦٠٩ بەپێی بەیاننامەو بەڵگەنامەكان ، بەشێوەیەكی ئارەزوومەندانە هاتنە ناو ئیمپراتۆریەتی ڕووسیا .

كامیلكەكان لە تەواوی شارەكانی ڕووسیا داو لە بزووتنەوەی جووتیاریدا بەشداریان كردبوو، لەكاتی لەشكركێشی پیتر – قەیسەر – ی یەكەم بۆ سەر ئێران و چالاكانە بەشداریان كردووە ، لە ساڵی ١٨١٢ لە ڕیزی لەشكری ڕووسیادا گەیشتنە پاریس ... بەلام بۆ كورد دەسەلاتی سۆڤیەت لەدوای كۆچی لینین بە ناشرینترین شێوە پەلاماری كوردیان دا لەسەر خاكی خۆی لە كوردستان.

١٩٣٠/١٢/١٢ بۆ یەكەم جار لە مێژووی جیهانی سینەما فلیمی سینەمای بێ دەنگ بەناوی – ئابی و رابی– لەتارانی پایتەختی ئێران پەخشكرا.

١٩٣٠/١٢/٢٢ بڕیاری لیژنەی ئینتدابی هەمیشەیی لە ئەنجوومەنی گشتی كۆمەڵەی گەلان لەسەر یاداشتەكەی دەستەی نیشتمانی ناوەندی لە باشووری كوردستان ، بەم جۆرە وەلامی یاداشتەكەی داوەتەوە:– هیچ بڕیارێك نییە لەكۆمەڵەی گەلان دەرچوو بێت ، بەپاكانەكردن لە داوای پێشكەش كراو ، بە دامەزراندنی حكوومەتی كوردی لەژێر چاودێری كۆمەڵەی گەلان ، كە ئەو داوایەش هیچ بنەمایەكی نییە لەبەندەكانی یاسای كۆمەڵەی گەلاندا .

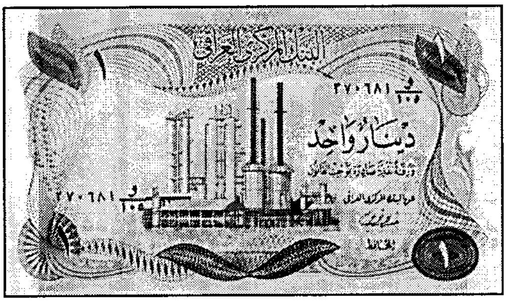
١٩٣١

١٩٣١/٣/١٧ بە هۆی باری ناوچەی بارزان لە باشووری كوردستان و جمووجوڵی جەماوەرەكە ... لەكۆشكی شانشینی لە ئێراق فەیسەلی یەكەم كۆبوونەوەی

لە گەڵ مەندووبی سامی بەریتانیا و سەرکردەی گشتی هێزەکانی سووپای بەریتانیا لە ئێراق و سەرەك وەزیران نوری سەعیدو وەزیری بەرگری تەها هاشمی و سەرۆکی ئەرکانی سووپای ئێراق و راوێژکاری وەزارەتی ناوخۆو چاودێری گشتی بەریتانیا لە سەر سووپای ئێراق – کۆرنوالیس– ئەنجامدا،... بۆ تاوتۆ کردنی باری ناوچەی بارزان لە هەرێمی باشووری کوردستان و چارەسەر کردنی ... بەڵام کۆبوونەوەکە هیچ ئاکامێکی لێ رانەگەیەندرا. لە لایەن ئەنجامدەرانی کۆبوونەوەکە لە ئێراق .

١٩٣١/٣/٢١ سەر کردەی کورد شێخ مەحمودی حەفید نامەیەکی ئاراستەی سەرۆکی ئەنجوومەنی کۆمەڵەی گەلان لە پاریسی پایتەختی فەرەنسا کرد ،... لەبارەی باری کوردو لکاندنی باشووری کوردستان بەرژێمی شانشینی ئێراقی دورستکراو، لەنامەکەیدا داوای دامەزراندنی حکوومەتی کوردی لە باشووری کوردستان کرد ، لە ژێر ئینتیدابی کۆمەڵەی گەلان لە هەرێمەکەدا

١٩٣١/٣/٢٨ ئەندامی ئەنجوومەنی نووێنەران سەعد سالحی ناوبراو لەناو هۆڵی پەرلەمانی ئێراق هاواری کردو گوتی:– یادەبێ شێخ مەحمود لەناوبەرین . یاخوود دەبێ ئەو مافانەی داوای دەکات لە باکووری ئێراق بۆی جێبەجێ بکرێت لە هەرێمەکەدا .

١٩٣١/٤/١ بۆ یەکەم جار لەمێژووی ئێراقی دورستکراو ، دراوی ئێراقی بە ناوی– دینار– بلاوکرایەوەو بووە هۆکارێکی گرنگ لە پەیووەندی ئابووری و بازرگانی لە کۆمەڵگای بەیەکەوە نووساندنی بە زۆری گەلانی ئێراق ، بە تایبەتی گەلی کوردستان بە ئێراق بەپێی پەیمانە بەدناوەکەی لۆزانی ١٩٢٣/٧/٢٤ی هاوپەیمانان بەسەرکردایەتی بەریتانیادا .

١٩٣١/٤/٥ بەرپابوونی شەڕی ئاوباریك لە نێوان هێزەکانی سووپای رژێمی شانشینی لە ئێراق و چەکدارانی کورد لە باشووری کوردستان.

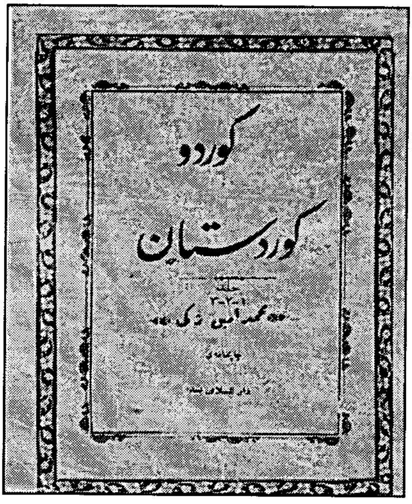
١٩٣١/٤/١٢ بۆ یەکەم جار لە مێژووی ئەسپانیا کۆمارییەکان سەرکەوتنیان بەدەست هێنا ، بەرامبەر شانشینییەکان لە هەڵبژاردنەکانی ئەنجوومەنی شارەوانیدا ، کە زۆربەی دەنگدەران لە شاری مەدریدی پایتەختو شارە گەورەکانی ئەسپانیاو بەرشلۆنە بوو، بەو هۆکارە شانشین دەستی لە کاری رامیاری کشاندەوەو لەووڵات دەرچووە دەرەوە .

بەڵام وەزیرەکانی شانشین – ئەلفونس– سیازدەهەمی هەڵاتوو دەستیان لە بۆستەکانیان هەلگرت ، بێ ئەوەی چاوەروانی پێك هێنانی حکوومەتی نوێ بکەن لە ئەسپانیادا .

١٩٣١/٤/١٤ لە دوای هەڵاتنی شانشینی ئەسپانیا ئەلفۆنسی سیانزەهەم بەهۆی هۆکاری سەرنەکەوتنیان لە هەڵبژاردنەکان ، بۆ یەکەم جار لەمێژووی ئەسپانیا رژێمی کۆماری راگەیەندرا ، بەهەڵووەشانەوەی رژێمی شانشینی لە هەموو بوارە جیاجیاکان..

١٩٣١/٤/٢٤ سەرکردەی کورد لە باشووری کوردستان شێخ مەحمودی حەفید نامەیەکی لە بارەی کێشەو مافی کورد لەباشووری کوردستانی لکێدراو بە ئێراق ، ئاراستەی کۆمیسەری بەریتانیا کرد ، لە خۆرهەڵات لەپێناو دەست پێکردنی گفتووگۆ لە نێوان کوردو بەریتانیاو ئێراق لە ووڵاتەکەدا .

١٩٣١/٥/٥ کتێبەکەی محمد ئەمین زەکی بەناوبانگی – کوردو کوردستان– لە یەك بەرگی قەشەنگ بەچاپگەیەندرا ، کە مێژووی کوردو کوردستان بەشێوویەکی لەبار هەلدەسەنگێنێ لە هەموو بوارەکان بەتایبەتی لە بوارەکانی نەتەوەیی و نیشتمانیو دابو نەریتو زمانو مێژوو کەلتوورو شووێنەوارو پەیوەندیەکان ، لەگەڵ گەلانی دیکەی ناو کوردستانو دەرەوەی کوردستانو شۆرشو

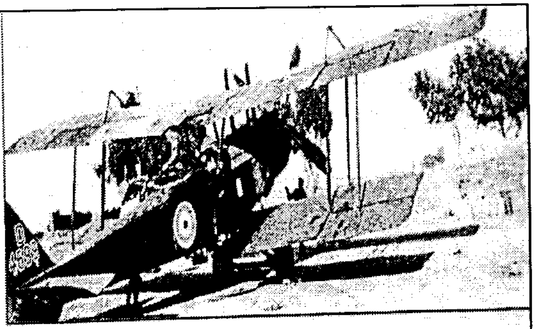
راپەڕینەکاندا

١٩٣١/٥/١٣ ڕژێمی شاهانشینی لە ئێراق ڕاپۆرتێکی ئارەزوومەندانەی نوێی ئاڕاستەی سکرتێری گشتی کۆمەڵەی گەلان کرد . لە پێناو بوونی بە ئەندامی کۆمەڵە ، کە ڕاپۆرتەکە بەسەر ئەندامانی ئەنجوومەنی کۆمەڵە دابەش کرا ، ئەویش لەپێناو گفتۆو گۆکردن لەسەر بەجێبەجێ کردنی داواکەی ڕژێمی ئێراق.

شایانی باسە کە ناوەڕۆکی ئەو ڕاپۆرتە بوارەکانی ڕامیاری و کارگێری و ئابووری و بازرگانی و کۆمەڵایەتی و سەربازی لە خۆ دەگرت، و لەلایەکی دیکە بەدەرخستنی هەندێ زانیاری لەبارەی کورد لەباشووری کوردستان ، بەپێی زنجیرەیی مێژوویی .

هەروا لەبارەی ڕاپەڕین و خۆپیشاندانەکانی کوردو باری کورد لەهەموو بوارەکان لەژێر دەسەڵاتی ڕژێمی شاهانشینی لە ئیراق ، هەروا لەبارەی نەتەوەکانی دیکەی وەك تورکمان و ئاشوورو سابیئەو خواست و ویست و بەرژەوەندی داهاتووی ڕژێمی شاهانشین لە ئێراقدا .

١٩٣١/٥/١٣ لە ئەنجامی ڕووبەڕووبوونەوەی هێزە چەکدارەکانی شێخ مەحمودو هێزەکانی سووپای ڕژێمی شانشینی لە ئێراق و بەریتانیا ، ئەویش بە بۆردومان کردنی

فرۆکەکەی A.T. Wilson

شاری سلێمانی و دەوروبەری و شاری کەرکوك بە فرۆکە جەنگیەکان لە باشووری کوردستان ... کە بووە هۆی شکانی هێزەکانی چەکداری کورد ، لە ئاکام بووە هۆی خۆ بەدەستەوەدانی - شێخ مەحمودی حەفید - بە هێزەکانی سووپای ئیراق و بەریتانیا و بە دروست بوونی بارو دۆخێکی نا لەباری ناوچەکانی پارێزگای سلێمانی و کەرکوك لەباشووری کوردستانی لکێدراو بە ئێراق.

١٩٣١/٥/١٩ هێزێكی چەكداری كورد لە باكووری كوردستان هێرشیان كردە سەر سەربازگەیەكی سوپای فارسی لە ئێران لە رۆژهەلاتی كوردستان لە ئەنجامدا ١٢٤ سەرباز كوژران و زیاتر لە ٢٥٠ سەربازیش بریندار كران لە ناوچەكەدا .

١٩٣١/٥/٢١ هێزەكانی ئاسمانی سووپای جەنگی بەریتانیا بۆردومانی ناوچەی رواندزی سەر بەپارێزگای هەولێر كرد لە باشووری كوردستان... كە بووە هۆی وێرانكردنی ١٣٦ مال و ٧٩ گوند، كە ئەم كارەش لە رۆژنامەی – تایمزی–ی لەندەنی بلاوكرایەوە.

١٩٣١/٦/٣ بالوێزی رژێمی شاهەنشاهی ئێران ، لە شاری ئەستەمبوڵ توركیا بیرخەرەوەیەكی ئاراستەی بالوێزی بەریتانیا – سێركلێرك– لە توركیا كرد ، كەتیایدا نووسرابوو :– دەبێ كێشەی شێخ مەحمود بەكێشەیەكی گرنگ وەربگیرێ لەپێناو چارەسەری بارو دۆخەكە بە هۆی مەترسیداریەتی دوا رۆژی ناوچەكەو بزووتنەوەی كورد لە كوردستان بەتایبەتی لە باشووری كوردستاندا .

١٩٣١/٦/٤ كۆچی دوایی شاحوسێن عەلی بە هۆی نەخۆشی لە عەمانی پایتەختی ئوردن.. شایانی باسە شاحوسێن عەلی محەمەد عەبدولمعین لە شاری ئەستەمبۆلی توركی لەدایك بووە ، لە سالی ١٨٥٣ ، كە دایكی شەركەس بووەو لە دایك بووی باكووری كوردستان بووەو ناوی وەسیلە خانم بووە... بەم هۆكارەوە ئەو بنەماڵەیە لە ئەستەمبوڵ دەژیان .

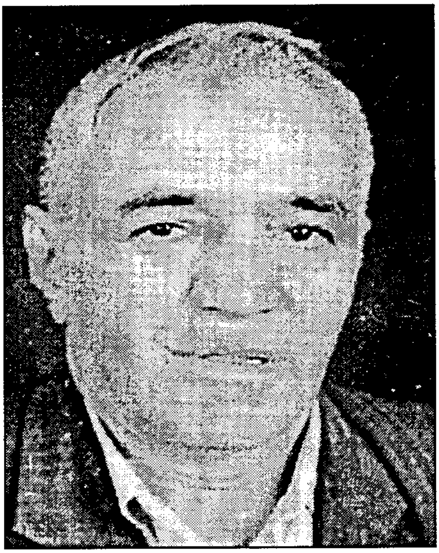
١٩٣١/٦/١٧ لێپرسراوی كاروباری پەروەردەو فێركردنی هەرێمی كارگێری كوردستان – ئەلباسۆڤیتش–ی لە ئازربایجان ، لە بەردەم بەشدار بووانی كۆبوونەوەی تایبەت بە كەمەنەتەوایەتیەكانی كۆماری ئازربایجان.
باسی ئەوەی كردووە ، كە ئەو ئەلف و بێیەی كتێبی خووێندنی كوردی سالی ١٩٢٢ی كە پێشنیار كراون بۆ خووێندنی زمانی كوردی چۆن خراوەتە پشت گوێ لە ووڵاتەكەدا .

١٩٣١/٦/٢٨ لە دوای راگەیاندنی رژێمی كۆماری لە ئەسپانیاو هەڵووەشاندنەوەی رژێمی شانشینی لە ١٩٣١/٤/١٤ هەڵبژاردنی گشتی كۆمەڵەی دامەزرێنەر ئەنجامدراو – ئۆرتیجا – خۆی پالاوت و لە ئاكام بووە ئەندامی هەڵبژێردراوی ئەو كۆمەڵەیە لەكەرتی لیۆن.

هەروا پارتەکەی ١٢ کورسی بەدەست هێناو لە هەمان پارتی سۆشیالستی ١١٧ کورسی بە دەست هێناو رادیکالیەکان ٩٣ کورسی، کە ژمارەی کورسیەکانی کۆمەڵەکە ٤٧٠ کورسی بوون لە ئەسپانیا.
بەڵام بەهۆی لەبارچوونی بارودۆخی ئیسپانیا و بەرپابوونی شەڕی ناوەخۆی ئەسپانیا لە ١٩٣٦/٧/١٧، ئورتیجا ئەسپانیای جێهێشت و بەرەو وڵاتەکانی فەرەنساو هۆلەنداو پورتووگال و ئەرژەنتین دەسوورایەوەو ژیانی پەنابەری بردەسەر تاکوو کۆتایی جەنگی دووەمی جیهان لە ساڵی ١٩٤٥ و ئەویش گەراوە ئەسپانیاو وازی لە هەموو بوارەکانی رامیاری هێنا لە وڵاتەکەیدا.

١٩٣١/٧/١٤ لە هێرشێکی شۆرشگێرانی کورد لە باکووری کوردستان بۆ سەر ناوچەی- قەرەئین- لە رۆژهەلاتی کوردستانی لکێدراو بە ئێران، لە ئەنجام بووە هۆی کوژرانی ٥٠ سەربازی سووپای فارس ، لەئاکام بووە هۆی دورست بوونی کێشە لە نێوان رژێمی فارس و تورك لە سەر خاکی کوردستان ، بەناوی ئەوەی کە رژێمی تورك یارمەتی چەکدارە کوردەکان دەدات دژی رژێمی ئێران.

١٩٣١/٨/٢ لە نووسینەکانی- بۆکشپان ، ئایاکۆ- نامیلکەیەکی ٩٢ لاپەرەیی و یاداشتەکانی لە ٣٦ رۆژی سەردانەکانی بۆناوچەکانی – ئۆیەزدی- کوردستانی ئازربایجان و- لاچین و کەلباجار- و ناوچەی نەخجەوان کە لەلایەن بەشی زانیاری سەر بەوەزارەتی پەروەردەی ئازربایجان و هەروا پەیمانگای زانستی- توویژینەوەی دەوڵەتی ئازربایجان لە – بەشی رۆژهەلاتدا .
ئەویش بە مەبەستی لێکۆڵینەوەی ئەو کێشە کەلپووریانەی کە پەیووەندیان بەناوچەی کوردنشینەکانی ئازربایجانەوە هەیە ، سەردانێکی کورتی ناوچەکەی کرد ، کێشەکانی زمان و جیاوازی زاراوەکانی کوردی ئازەربایجان و ئەرمەنستان و کێشەی ئاستی پەروەردەو بارهێنانی کە مەبەستی سەرەکی گەشتەکەی بووە بۆناوچەکاندا .

١٩٣١/٨/١٤ لـە دایـك بـوونی رووناكبیرو نووســـەرو رۆژنامەنووســـی نـــاوداری كـــورد مامۆســـتا – محەمـــەد مـــەلا عەبدولكـــەریم موودەرس – لـە گوندی بیرە، ئـەم گونـدە كەوتۆتـە نێـوان سنووری ئێراق و ئێران، كە لە ســـەر خـــاكی كوردســـتانی دابەشـكراو داگیر كـراوە، لـە ســـەر شـاخەكانی هـەورامانی سـەر بـە ناحیـەی خوورمـاڵ و قەزای هەڵەبجەیە.

جێگەی باسكردنە كە مامۆستا محەمەد سەرەتای خوێندنی بە خوێنـدنی ئـاینی بـووە لـە لایـەن بـاوكی تـەنیا دوو سـاڵ نـەبێت كـە خـەریك بـووە بـە خوێنـدنی قورئـــان و چـــەندین كتێـــب بـــە زمـــانی كـــوردی و فارســـی و مەبدەئـەكانی هێـل لـە لایـەن مەلایـەكی گوندەكـەدا. دوای ئـەوە خێزانـەكی چوونەتە شاری سلێمانی و باوكی بۆتە مامۆستا لە قوتابخانە حاجی حانی ئاینی و بە خوێنـدنی لە لایەن باوكیـەوە بەردەوام بووە تـاكوو گەیشتۆتە پلـەی زانـای ئـاینی لـە شـارەكەدا. دوای ئـەوە بـەهۆی بیری نەتـەوەیی و نیـشتمانی كەوتۆتـە بـواری رامیـاری بـەم هۆكـارەش تووشـی زینـدان و خـۆ حەشـاردان بـووە لە ژێـر دەسـتی پیـاوانی لـە دەسـەڵاتدار لـە ئێـراق و بەتایبەتی لە باشووری كوردستان.

هەروا لە سەرەتادا دەستی بە خوێندنەوەی رۆژنامەو گۆڤارەكانی ئە و كـات كـردووە لـە هـەردوو بـواری ئـاینی و رامیاریـدا. ئـەم كەسـایەتیە رووناكبیرە نیـشتمانپەروەرە رۆژێـك لـە رۆژان لـە هـیچ قوتابخانەیـەك نـەی خوێندووە و خـاوەنی بروانامـە نیـە ، تـەنا بروانامـەی ئـاینی نـەبێت بـە هـۆی بـوونی بنەماڵەكەی بە بنە ماڵەیەكی ئاینی و زانای ئاینی و نەتـەوەیی و نیشتمانی كـە باوكـە بـەرێزو ناودارەكـەی زیـاتر لـە ٥٠ دانـراوی ئـاینی هەمـەجۆری

بەرهەم هێناوە، بە زمانی کوردی و عەرەبی و کۆتایەکانی ژیانی لە مەزارگەی شێخ عەبدولقادر گەیلانی لە شاری بەغدا لە گەڕەکی شێخ عومەر بردۆتە سەر تاکوو کۆچی دوایی کردووە بە مالئاوایی کردنی لە گەڵ و نیشتمان لە شاری بەغدای پایتەختی ئێراق.

هەروا بروانامەکەی بەرامبەر بروانامەی ئامادەیە ، لە بەر ئەوەی تا پۆلی ١٢ ئاینی خووێندووە، دوای ئەوە بە هۆی هەلوێست و بڕوای چەپرەوی چۆتە ناو ریزەکانی جوولانەوەی نیشتمانی پێشکەوتوو و یەکێك بووە لە تێکۆشەرەکانی جوولانەوەی ئاشتی لە نێوان سالەکانی ١٩٥٣—١٩٥٤ لە ئێراق بە تایبەتی لە هەرێمی باشووری کوردستان.

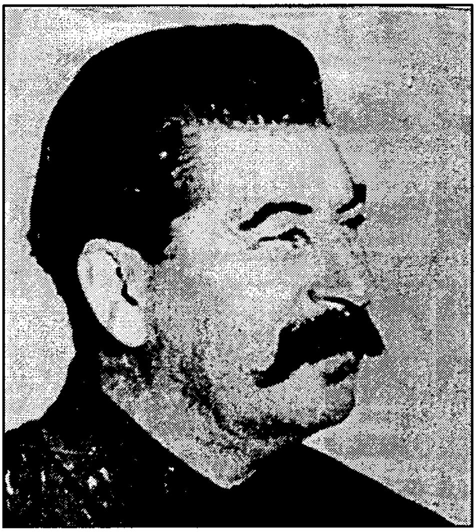
هەروا یەکێك بووە لە دامەزرێنەری یەکیەتی قوتابانی زانستی ئاینی – فەقێ – و هەروا دامەزراندنی گۆڤاری – دەنگی فەقێ – بە دەست نووسی کە مانگانە دەردەچووانددرا و لە زۆر جێگە لە شاری سلێمانی بلاو دەکرایەوەو هەروا رەوانەی پارێزگاکانی کەرکوك و دیالەو هەولێر دەکراو رۆلی گرنگی هەبوو لە لایەن خووێنەرانی ئەوکات لە هەرێمەکەدا.

ماموستا محەمەد لە سالی ١٩٥٤ لە لایەن رژێمی شانشینی ئێراق دەستگیر کراوە بە تایبەتی لە کاتی سەرەك وەزیرانی ئەو کاتی ئێراق نووره سەعید کە دژ بە چەپرەوەکان و پارتی کۆمۆنیستی ئێراق بوو لە گەڵ پارتی دیموکراتی کوردستان و جوولانەوەی ئاشتی لە ئێراق.

هەروا ماموستا مجەمەد لە سالی ١٩٤٩ دەستی کردووە بە نووسینی بابەت و بلاوکردنەوەی لە رۆژنامەی – الندا – لە شاری بەغدا و ئیتر بەردەوام بووە لە نووسین و بلاوکردنەوەی لە رۆژنامەو گۆڤارەکان قۆناخ لە دوای قۆناخ بە پێی گۆرانکاری باری رامیاری و نەتەوەیی و نیشتیمانی و کۆمەلایەتی، هەروا لە سالی ١٩٥٢ بابەتی لە رۆژنامەی ژین بلاوکردۆتەوە و لە سالی ١٩٥١ توا نی یەکەم کتاب دابنێ بە شێووەی رەخنەگرتن.

ئەم کەسایەتیە لە ماوەی نووسینەکانیدا بە دەیا بابەت و دانراو وەرگێران و لێکۆلینەوە و توویژینەوەی هەبووە لە هەموو بوارەکانی ئاینی و رامیاری و نەتەوەیی و نیشتیمانی و شیعرو ئەدەب و چەندین بواری دیکە.

سەرچاوە:– گۆڤاری سەردەمی عەرەبی – ژمارە / ٢١

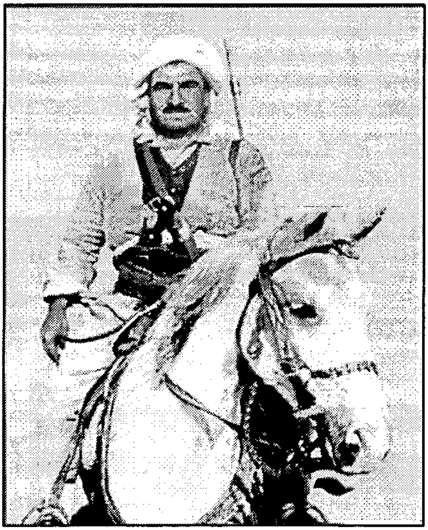
١٩٣١/٩/٨ لـــــــــــه دوای هەڵووەشـــــاندنەوەی کۆمــاری کوردستانــسکی ئۆیەزید لەلایـەن سەرۆکی یەکیـــــەتی ســـــۆڤیەت جۆزیــــف ســـــتالین... لیژنەیــەکی تایبــەت بــۆ لێکۆڵینـەوەی بارودۆخی نەتـــەوەیی لـــە ناوچـــە کوردەواریـەکانی کۆمـاری ئازربایجان بەسەرۆکایەتی – یۆکـــــشپان– پێــــك هێنــرا... کە ئەنـدامانی ئـەو لیژنەیـە لـە کوردناسـی – ی . مـارەگۆلف– و مامۆسـتای فێرگـەی سـەرەتایی گونـدی مینکەنـد ، کـە دانیـشتووانەکەی کـوردن، سـەمەد شاسـووارو پسپۆری زمـانی تـورکی ئیـدریس حەسـەنۆف و پسپۆری ئەتنۆگرافی عەلی ئەکبەرۆف پێك هـاتبوو .. کە کاری لیژنەکە ٣٦ رۆژی خایانـدو لـە ئاکـام راپـۆرتێکی تێـرو تەسـەلی لەسـەر کێشەی کـوردی ئازربایجان بلاو کردەوە ، لە کتێبێکی سەربەخۆی ٩٢ لاپەرە بەناوی کوردی ئازربایجان بەچاپگەیاند.

١٩٣١/٩/١١ هێزەکانی سووپای ئیتاڵیا سەرکردەی شۆڕشی وولاتـی لیبیاو تێکۆشەرو کەسـایەتی نـاوداری عـەرەبیان– عومـەر موختـار– بەزامـداری دەسـتگیر کـرد لەبەرەکانی شەڕدا.
جێگەی باسکردنە لە دوای دەستگیر کردنـی عومـەر موختـار بـە زامداری لـە گۆڕەپانی جەنگی دژی هێزەکانی سوویای ئیتاڵیا لە سێدارەدانی ئەو رابەرو پێـشەوا قارەمانــەی گــەلی لیبیــا لەلایــەن دەســەڵاتی شانـشینی ئیتاڵیــای داگیرکەری ئەوکات لە ٩/١٥ /١٩٣١ ئەنجامدرا

١٩٣١/١١/٢٦ سـەرۆك عەشـیرەتی برادۆسـتەکان بەسـەرکردایەتی شـێخ رەشـیدی لـۆلان هێرشیان کـردە سـەر عەشـیرەتی بارزانیەکان ، لـە ناوچـەی بـارزانی سـەر بـە پارێزگای هەولێر لە باشووری کوردستان ... کە ئەم هێرشەی برادۆستیەکان

بەپشتیووانی هێزەكانی سووپای رژێمی شانشینی لە ئێراق بوو لە هەرێمەكەدا .

١٩٣١/١٢/٨ لە ئەنجامی بەردەوام بوونی پیاوە بەكرێ گیراوەكانی رژێمی شانشینی لە ئێراق دژی كوردو كوردستان ، هێرشی بارزانیەكان بۆ سەر قەزای ئاكرێ دەستی پێكردو لەئەنجام قائمقام و چەند پۆلیس دەستگیر كران لە هەرێمەكەدا .

١٩٣١/١٢/٩ لە راپەرینی یەكەمی بارزاندا لە هەرێمی باشووری كوردستانی لكێندراو بەرژێمی شانشینی لە ئێراق .

ئەویش بە سەركردایەتی مستەفا بارزانی لە شەڕی – بەفری بەگ – بە هەشت چەكدارەوە سووپای رژێمی شانشینی پاشەكشەی پێكراو لە ئەنجامی ئەو شەڕەدا ١٢٦ كوژراو لە هێزەكانی سووپای ئێراق بەجێ ماو راپەرینەكە پەرەی سەندو لە ئەنجام بەرێووەبەری ناوچەی بلە بەدیل گیرا.

١٩٣٢

١٩٣٢/١/١٢ هێزەكانی سووپای رژێمی شانشینی لە ئێراق بریاری پەلاماردانی ناوچەی بارزانی دا ، لە دوای ئەوە ئیدارەی ناحیەی شێروان و مزوری بالاو بارزانی دامەزراند لەباشووری كوردستانی لكێنراو بە ئێراق... لەپێناو گەمارۆدانی جموجۆڵی چەكدارانی كورد لە ناوچەكەو لەچەندین لایەنی جۆراو جۆردا.

١٩٣٢/١/٢٣ مۆركردنی رێكەووتننامە لە نێوان رژێمی شای ئێران و رژێمی شۆڤێنی توركیا ، لە پێناو گەمارۆدان و لێدانی راپەرینەكانی ئارارات... هەر لە هەمان كات رژێمی شای ئێران چیای ئاراراتی بچووكی پێشكەش بە توركیا

کرد ، بۆ ئەوەی هێرشکردنە سەر چیای ئاراراتی گەوورە ئاسانتر بێت لە ناوچەکەدا .

کە ئەویش بووە هۆی کۆتایی هێنان بە کێشەی سنووری لە نێوانیاندا ...شایانی باسە کە درێژایی سنووری نێوان هەردوو رژێمی ئێران و تورکیا لەسەر خاکی کوردستانی دابەشکراو داگیراوە لەلایەن هەردوو دەسەلاتی دژ بە یەکتری لە هەموو لایەنێك تەنیا لەسەر کێشەی کورد نەبێت لە باکوورو رۆژهەلاتی کوردستان ، بە پێی پەیمانی لۆزانی ١٩٢٣/٧/٢٤ لە نێوان وولاتانی هاوپەیمان بە سەرکردایەتی بەریتانیا .

٢٣ /١/١٩٣٢ مۆرکردنی رێکەووتننامەی نێوان هەردوو دەوولەتی دروستکراو لە سەر خاکی کوردستان لە دوای جەنگی یەکەمی جیهان کە ئێران ١٩٤٠٠٠هەزار کیاۆمەتر چوارگۆشەی لە خاکی رۆژهەلاتی کوردستان پێووە لکێندراوەوو تورکیاش زیاتر لە ٢١٢٠٠٠ هەزار کیلۆمەتر چوارگۆشەی بە دەوولەتەکە ی لە خاکی باکووری کوردستان پێووە لکێندراوە.

جێگەی باسکردنە کە ئەم رێکەووتننامەیە لە نێوان تورکیاو ئێران بە پێدانی هەندێك زەوی بوو لە ناوچە سنووریەکانی نێوانیان کە خاکی کوردستانە، دەسەلاتی شای ئێران دای بە دەسەلاتی

تورکیا بە بەدەستهێنانی ئێرانیش بە بەشێك لە ناوچەکانی دەوڵەتی تورکیا ، ئەم ئاڵوگۆڕە بە زەوی لە نێوان هەردوو وولاّتی دژ بە یەکتری و کۆك بوونیان لە سەر نەدانی مافی کورد بە پێی بەرژەوەندیەکانی نێوانیان بووە، کە بە پێی هەلکەوتەی جووگرافی لە پێناو پاراستنی سنوورەکانیان و کۆنترۆڵکردنی سنوورەکان دژ بە بزووتنەوەی رزگاریخوازی گەلی کوردستان.

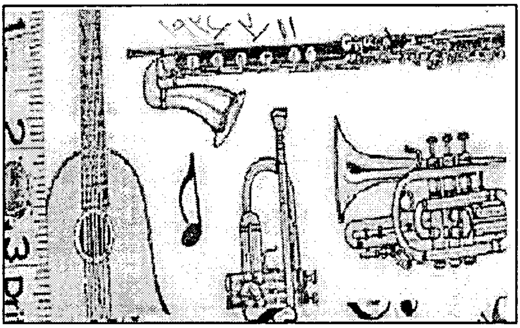
١٩٣٢/١/٢٧ لە دوای وەرگرتنی رژێمی شانشینی لە ئێراق بە ئەندامی کۆمەڵەی گەلاّن ، دانینا بە مەرجەکانی رێکەوتنەکەو دەرنەچوونی لێی بەبێ رەزامەندی ئەنجوومەنی کۆمەلەی گەلان ، لەبارەی چارەسەری کێشەی کورد لە چوار چێوەی سنووری ئێراقی دورستکراو لەسەرخاکی باشووری کوردستان.

١٩٣٢/٢/١ لە دوای گفتووگۆ لە نێوان ئەحمەد بارزانی و شێخ رەشیدی لۆلان ئەویش بەناوبژیوانی هەردوو پارێزگاری موسل و هەولێرو قائمقامی رواندوزو زێبار ، شێخ ئەحمەد بارزانی ٦٠٠ چەکداری ئامادەکرد ، لەپێناو پەلاماردانی ئەو گوندو ناوچانەی کە دەکەووتنە ژێر دەستی عەشیرەتی شێخ رەشیدی لۆلان .

ئەویش بە هۆی پەیووەندی بوونی پەیووەندی لەگەڵ رژێمی شانشینی لە ئێراق و وەستانی دژی راپەرینەکانی کورد ، لە هەرێمی باشووری کوردستانی لکێنراو بە ئێراق لە ناوچەکەدا .

١٩٣٢/٢/٩ هێزەکانی سووپای رژێمی شانشینی لە ئێراق هێرشیان کردە سەر ناوچەی بارزان لە باشووری کوردستان... لەئەنجامدا هێرشەکە شکاو بەدەیان چەکدار لە هەردوو لا گیانیان لەدەست داو بریندار بوون لە هەرێمەکەدا .

١٩٣٢/٢/٢٥ بە هۆی بارینی باران و بەفرێکی زۆری بێ وێنە لەهەرێمی باشووری کوردستان... کە بووە هۆی وەستانی هەموو جۆرە کارو هاتووچۆیەك لەشاری سلێمانی و دەووروبەریدا.

١٩٣٢/٣/١١ گرێـــدانی یەكـــەم كـۆنگرەی مۆزیكـای عـەرەبی لـە شـاری قـاهیرەی پایتـەختی میـسر، بـە ئامـادە بـــوونی مۆزیكـــا ژەنـەكانی عـەرەب بـە هـەموو ئامێرەكـانی مۆزیكـای ئـەو سـەردەمە لـە پێنـاو بەرەوپێـشبردنی لـە بووارەكانی هونـەری مۆزیكاو گۆرانیە هەمـەجۆرەكان لە حـەیران و بەسـتە و مەقامی ئێراقی و وولاتانی دیكەی عەرەبی لە رۆژهەلاتی ناوەراست.

دوای ئـەوە بارگاكـەی لـە شـاری قـاهیرەی پایتـەختی میـسر گوواسـتراوە بـۆ شاری بەغدا لە سالّی ١٩٧١، بەلام لـە دوای داگیركردنـی وولاتـی كووێت لـە سـالّی ١٩٩١ بارەگـای كـۆنگرەی مۆزیكـای عـەرەبی گوواسـترایەوە بـۆ شـاری عـەممانی پایتـەختی ئـوردن و تـاكوو ئێـستاش بارەگاكـەی لـە شـاری عەممانـە. كـە هـەر وولاتێـك بەشـداربوونی بـە ئەنـدامێك كـردووە لـەو كۆمەلّگایەدا.

سەرچاوە رۆژنامەی - حەیات - ٢٠٠٧/٣/١.

١٩٣٢/٣/١٢ رژێمی شانشینی لە ئێراق بیرخەرەوەیەكی ئاراستەی شێخ ئەحمەد بارزانی كرد كە تێیدا مۆلّەتی ٤٨ كاتژمێری پێدا ، بۆ ئەوەی ماوە بەدەسەلاتی میری بدات و بتوانێ لەناوچەی بلێ دەسەلاتی خۆی دابمەزرێنێ .

بـەلام شـێخ ئەحمـەد بارزانی ئـەو داوایـەی رژێمـی شانـشینی رەتكـردەوە ، ئـەویش بـە هـۆی لـەناو بـردن و گـەمارۆدانی كـوردو مـافی نەتـەوەیی نـەك یارمەتی دان و چارەی كێشەكان.

١٩٣٢/٣/١٥ بلاو كردنەوەی یەكەم ژمارەی گۆڤاری هـەتاو لـە وولاتـی سووریا لـە هـەمان رۆژوكات گۆڤاری هاوار لەشام بلاو كرایەوە لەلایەن بنەمالّەی بەدرخانیەكان.

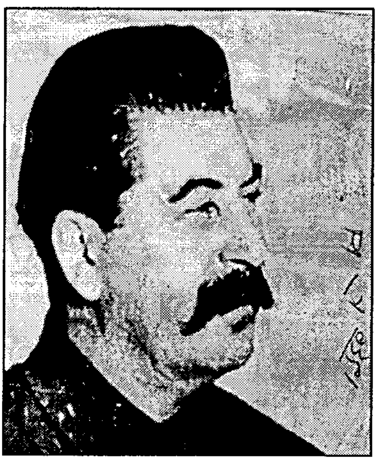
١٩٣٢/٣/١٥ هێزەكـانی سـووپای رژێمـی شانـشینی لـە ئێـراق لـە دوای نەگەیـشتن بەرێكـەووتن لەگـەلّ ئەحمـەد بـارزانی هێرشـی كـردە سەرناوچـەی بـارزان و

ناوچە جیاجیاکانی دیکەی باشووری کوردستان.

١٩٣٢/٤/٤ بە هۆی بەردەوام بوون لە شەڕی نێوان هێزە چەکدارەکانی مستەفا بارزانی و هێزەکانی سووپای رژێمی شانشینی لە ئێراق لە دۆڵی – ڤاژی– لە ئەنجام سووپای ئێراق پاشەکشەیان پێکراو ٢٥٣ کوژراویان لێ بەجێ ما لە گەڵ ١٢ شەهیدی هێزە چەکدارەکانی مستەفا بارزانی لەباشووری کوردستان.

١٩٣٢/٤/٤ لە دایک بوونی تاراکۆفسکی ئارینی تازاکۆفسکی لەشاری مۆسکۆی پایتەختی رووسیای یەکگرتوو – شایانی باسە ئەم دەرهێنەرە لە ١٩٨٦/١٢/٢٩ بەهۆی نەخۆشی شێر پەنجە کۆچی دوایی دەکات. ئەم دەرهێنەرە لەماوەی ژیانی زیاتر لە ١٠ بەرهەمی سینەمایی بە فلیم بەرهەم هێناوەو رۆڵی گرنگی لە بواری سینەما هەبوو لە ولاتەکەیدا.

١٩٣٢/٤/٦ بە هۆی هێرشی بەرفراوانی هێزەکانی سووپای رژێمی ئێراق بەپالپشتی هێزەکانی سووپای بەریتانیا بۆ سەر ناوچەی بارزان و دەورووبەری لە هەرێمی باشووری کوردستان ، بووە هۆی شکانی هێزی بارزانیەکان ، کە بووە هۆی ئەوەی هێزەکانی سووپای ئێراق ناوچەی ئاکرێی مەلبەندی بارزان بگرێتە دەست لە هەرێمەکەدا.

١٩٣٢/٤/٢٣ بە مەبەستی رێکخستنی کاروباری ئەدەب و هونەر، پارتی کۆمۆنیستی سۆڤیەت بە بریارێکی فەرمی یەکیەتی نووسەرانی سۆڤیەتی دامەزراند. لەو سەردەمدا کە جۆزێف ستالین سکرتێری گشتی پارتی کۆمۆنیست و سەرۆکی حکوومەتی سۆڤیەت بوو، کە سەر قاڵی کووشتن و لە ناو بردنی هەموو ئەو نەیارانە بوو، کە سمێلیان دەلستەوە بۆ داگیر کردنی جێگەی ئەو، لە سەر دەسەڵاتی سۆڤیەتدا.

بێگومان ستالین له هەموو کاروبارەکانیدا لەم رووەوە سەرکەوتوو بوو، وەك دکتاتۆرێك مایەوە لە سەر دەسەڵات تا ساڵی ١٩٥٣. ئەویش بە مردنی سرووشتی خۆی له شاری مۆسکۆی پایتەختی یەکیەتی سۆڤیەتدا.

یەکیەتی نووسەران وەك دەزگایەکی دەوڵەت بەر پرسیاری هەموو کارو بارێکی ئەدەب و داهێنانی ئەدەبی بوو له وڵاتدا.

لە رۆژی دامەزراندنیەوە لە کاردا بوو تا کۆتایی هاتنی دەسەڵاتی کۆمۆنیستەکان و رووخاندنی دەسەڵاتی سۆڤیەت له لایەن سەرۆکی سۆڤیەت میخائیل گۆرباتشۆڤ. مەبەستی سەرۆکی یەکیەتی نووسەران، وەك پارتی کۆمۆنیست بۆی دیاری دەکرد بۆ دروستکردنی رۆشنبیری و خوێندەواریەکی سۆشیالیستی و پشتگیری کردنی بەرنامەی دەسەڵات ئامادە بوو، دەست بە سنگەوە بووەستیٚ بۆ هێنانەدی هەموو فەرمانێکی پارتی کۆمۆنیست کە دەری دەکرد له ناو وڵاتەکەدا.

لە بەر ئەوەی یەکیەتی نووسەرانی سۆڤیەت وەك دەزگایەکی دەووری تەواوی – کاگیٚ بیٚ – و – گلاڤلیت – ی k,g,b، دەبینی لە بەر ئەوەی چاوی بریبووە کردەوەو هەست و نەستی شاعیر و نووسەران، هەروا بە رەزامەندی بوونی ئەویش نەبووایە بەرهەمیان بڵاو نەدەکرایەوە، بەم جۆرە یەکیەتی بنکەی پروپاگەندە بوو بۆ دەوڵەتی سۆڤیەت.

هەروا لە پاش جەنگی دووەمی جیهان فرمانڕەوایی ستالین بە هۆی یەکیەتی نووسەرانەوە دەستی لە قورقووراگەی شاعیرو نووسەرانی گیر کرد بوو، رامیاریەتێکی سەیری بە کار دەهێنا، بە پێی بەرنامەیەکی ژیرانە بەربەرەکانی شاعیرو نووسەرانی دەکرد.

هەروا بەوەی گووزەرانی نەمری و نە ژیانی بۆیان دەرەخساند. هەندیٚ جار برسیشیان دەکردن، وایان بەسەر دەهێنان کە هیچ ئومێدێکیان نەبیٚ لە بابەت بڵاو کردنەوەی بەرهەمەکانیان. بۆیە زۆربەیان بیٚ دەنگ دەبوون وەك بڵێی لە بیر دەچوونەوە، هەندێکیشیان لە رەسەنەکان لە نووسین نەدەچوونەوە و چاوەروانی دەرفەت دەبوون بۆ بڵاو کردنەوەی بەرهەمەکانیان، مێژووی ئەدەبی رووسی ئەم سەردەمە ناریٚکی زۆرمان بۆ دەوور دەکاتەوە لە شاعیرو نووسەرە سەربەستەکان.

١٩٣٢/٤/٢٩ چـەکداره بارزانیـەکان لەناوچـەی بـارزانی سـەر بـە پارێزگـای هـەولێر لـە باشووری کوردستـان توانیـان فرۆکەیـەکی جەنگی هێزی ئاسمانی سووپای رژێمـی ئێراق بخەنـە خـوارەوەو فرۆکـەوان و یاریدەدەرەکـەی بـەدیل بگـرن لـە ناوچەکەدا .

١٩٣٢/٥/٥ رژێمی شۆڤینی تورکیا بڵاویکـردەوە ، بەوەی کە پەرلـەمانی تورکیا یاسـای مـاوەدان بـەتورك دەرچـووە... ئـەویش کـە رێگـە بـە تورکـەکان دەدات خێزانەکانی کورد لـە باکووردا بگوازێنێتـەوەو هەرچی دیاردەی کوردەواری هەیە تیایدا بسرێتەوەو جێگەیان بە خێزانە تورکەکان پڕ بکاتەوە لـەباکووری کوردستـان... ئەمـەش کـە دوو مەبەستی سـەرەکی تیـا جـێ بـەجێ دەکـات ، ئەویش یەکـەم بە تـورککردن و دووەم بە گۆڕینی دیمۆگرافیـای جووگرافیـای باکووری کوردستان.

١٩٣٢/٥/٥ کۆچی دوایی نووسەرو رۆژنامەنووسی ناوداری کورد حوسێن نازم لە شـاری سـلێمانی لـە باشـووری کوردسـتان لـە تەمـەنی ٦٠ سـالیداو گۆڕەکـەی لـە گورستانی گردی سەیوانە لە شارەکەدا .

١٩٣٢/٥/١٥ بـڵاو کردنـەوەی یەکـەم ژمـارەی گۆڤـاری -هـاوار- لەلایـەن جـەلادەت عـالی بەدرخان لە دیمەشقی پایتەختی سووریاو نزێکەی ١٥ سال بەردەوام بوو لـە بڵاو کردنەوەیدا .

١٩٣٢/٥/٣٠ وەرگرتنی رژێمی شانشینی لە ئێراق لە ئەنجوومەنی کۆمەڵـەی گـەلان، هـەروا بەنـد بـوونی بـەو مەرجانـەی کـە راگەیانـدراو بـوون بـە دەسـتگیر بـوون بـە بریارەکـانی کۆمەڵـە ، بـە دابـین کردنـی مـافی کـورد لـە هـەرێمی باشـووری کورسـتان... کـە رژێمـی شانـشینی دامـەزراو لـە ئێـراق ناتوانێـت هـەڵی بووەشێنێتەوە گەر بە رەزامەندی کۆمەلەی گەلان نەبێت بەپێی برگەی /١٠ لە بریارەکەدا .

١٩٣٢/٦/١ لـە دوای بـێ ئومێـدی هێزەکـانی چـەکرداری ئاشـووریەکان... بـە وەڵام نەدانـەوەیان لەلایـەن بەرپرسـانی بـەریتانیا ، بریـاری هەڵووەشانـەوەی هێـزی چەکداری ئاشووریەکان راگەیەندرا ، ئەویش بە هۆی رێکەووتننامە لـە نێـوان بـەریتانیاو ئێـراق و بـالوێزی بـەریتانیا- فرنـسیس هیمفریـز- کـە داوای لـە ئاشووریەکان کرد ، کە ئەفسەرەکان بگەرێنێتەوە جێگەی پێشووی خۆیان.

١٩٣٢/٦/٢١ لەئاکامی هێرشی هێزەکانی سووپای رژێمی شانشینی لە ئێراق و بەریتانیا ، بۆ سەر ناوچەی بارزان و دەوورووبەری لە باشووری کوردستان ، شێخ ئەحمەد بارزانی بەخۆیی و ٤٠٠ چەکدار پەنایان بردە بەر تورکیا کە ١٠/ چەکدار لەوانە بەشداری شەڕی ئاگریان لە باکووری کوردستانی داگیر کراو لە لایەن رژێمی تورکیا کرد بوو... لەئەنجامدا لەلایەن هێزەکانی سووپای تورکیا دەستگیر کران و لە سێدارە دران لە هەرێمەکەدا .

١٩٣٢/٦/٢٢ دادگای سەربازی هێزەکانی سووپای رژێمی تورکیا لەشاری دیاربەکر لە باکووری کوردستانی داگیر کراوی ژێر دەسەلاتی رژێمی تورکیا بریاری لە سێدارەدانی بۆ ٣٠ شۆرشگێر لە بەشداربووانی شۆرشی ئاگری دەرکرد لە هەرێمەکەدا.

١٩٣٢/٦/٢٢ ئیمپراتۆر سریا خەلیل ئەسفندیاری سەردار ئەسعەد بەختیاری لە نێوان شاری ئەسفەهان و باشووری رۆژئاوای ئەهواز چاوی بە جیهان هەڵهێناوە . لە باوکێکی ئیسلامی مەزهەب شیعە ، کە لە سەرکردەکانی کوردی بەختیاری بووە ... باوکی سریا لە ساڵی ١٩٢٤ بەرەو ئەڵمانیا کۆچ دەکات و لەوێ نیشتەجێ دەبێ .

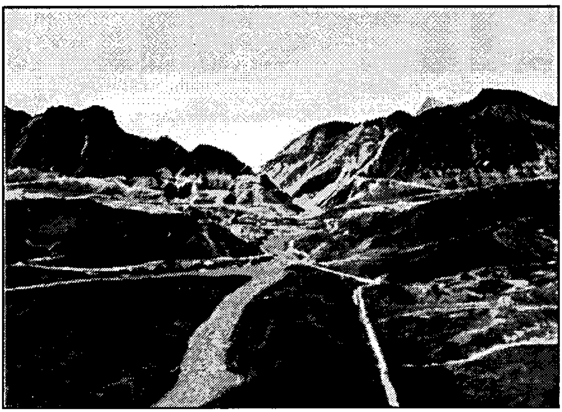
سریا لەگەڵ ئافرەتێکی ئەلمانی بەناوی – ئیفاکارل – شارەزای رۆژهەلات و رۆژئاوا دەبێت ... کە قوتابیەکی گەنج دەبێت و لە سویسراو ئینگلتەرا دەخووێنێ ، کە چوار زمان بەباشی دەزانێ ، ئەویش :– زمانەکانی فارسی و فەرەنسی و ئینگلیزی و ئەلمانی .

هەروا شای ئێرانیش ئەشقی جوانی و شۆخ و شەنگی ئەو کچە کوردە جوانە دەبێت و هیوای ئەوە دەخوازێت کە چاوی بەو کچە بکەووێت ئەویش بەرەزامەندی دایکی ... سریا کچە کورد رەزامەندی لە سەر داوەتەی شا کرد کە سەردانی تاران بکات و بەگەیشتنی سریا و چاوپێکەووتن لە ماوەی سێ رۆژ رێکەووتن لەسەر بوونی بەهاوسەری محەمەد رەزا شا .

شای ئێران بەو هۆکارە خاتوو سریا لە سەر گۆرەپانی رامیاری جیهانی دەرکەوت بە بوونی هاوسەری محەمەد رەزا شا لە مانگی/٢/١٩٥١ . بەو هۆیە بووە ئیمپاتۆری ئێران کە تەمەنی لە ١٨ ساڵ زیاتر نەبوو .

واتە شاژنی ئێران – لەو ڕێگە هەوڵی بەرەو باشبردنی باری گوزەرانی گەلانی ئێرانیدا بۆ ئەوەی بیگوازێتەوە بۆ قۆناخێكی دیكە ... بەڵام دوای ماوەیەك كێشەی نێوانیان سەری هەڵداو تا گەیشتە ئەو ئاستەی كە لە مانگی /١٩٥٨/٣ لێك جیابوونەوەو سریا بەرەو ئەوروپا گەڕایەوە لە ژیانێكی پڕ لەخۆشی ژیانی بردە سەرو لەهەمان كات یاداشتەكەی بە زنجیرە لە ڕۆژنامەی – الرای – ئوردنی لە ساڵی ٢٠٠٠ بڵاودەكردەوە .
جێگەی باسكردنە كە محەمەد ڕەزا شا خوشكی شانشین فارووق شانشینی میسر كە كوردەو لە بنەماڵەی خدێویە بەناوی – فەوزیە – بووە هاوسەری محەمەد ڕەزا شا و دوایی ئەویش تەلاق درا.

١٩٣٢/٧/٦ بە هۆی هێرشە یەك لەدوای یەكەكانی هێزی سووپای ئێراق بۆ سەر بزووتنەوەی ڕزگاری كورد لە ناوچەی بارزان و دەووروبەری لە باشووری كوردستان ، بەرەو لاوازی هەنگاوینا سەرەرای بەهێز بوونی ڕەگەكانی تاكوو دوای سالەكانی ١٩٤٠ لە هەرێمەكەدا.

١٩٣٢/٨/١٨ بۆ یەكەم جار وورووژاندنی بیرۆكەی پرۆژەی بەنداوی بێخمە لەلایەن ڕۆژنامەنووسێكی ئەمریكیەوە بوو كە لە ڕۆژنامەی – ئەوقاتی بەغدا – ی بە زمانی ئینگلیزی بڵاوكردەوە. ئەویش بەهۆی شیاوی ناوچەی بێخمە لە پێناو دروستكردنی بەنداوێك.
ئەویش وای لە هۆبەی پرۆژەكانی ئاودێری دەزگای – كودویلسونی بەریتانی – كرد كە لە ساڵی ١٩٣٧ بەسەرپەرشتی ئەندازیار ریشارد راپۆرتێك ئامادەبكات سەبارەت بەگوونجاوی و لە باری دروستكردنی بەنداوێك لەسەر زێی گەوورە. بەتایبەتی لەسەر دەربەندی بێخمە.

بەلاّم بە هۆی سەختی گەیشتنی بەناوچەکە کە بەتاکە ڕێگر دەزانیێ... دوای ئەوە لە ساڵی ١٩٣٨ یەکێك لە جیۆلۆجیەکانی حکوومەت مستر – کوبنز – دووجار سەدانی ناوچەی بێخمەی کردوو دوو ڕاپۆرتی ئامادە کردوو لە هەردوو ڕاپۆرتەکەیدا پێی لەسەر ئەوە داگرت، کە دروستکردنی بەنداوێك لە سەر زێی گەوورە لەو دەربەندە گوونجاو ترین شووێنە بۆ ئەو پرۆژەیە. بەلاّم دوای لافاوی ١٩٤١ دووبارە ڕاپۆرتەکەو تووێژینەوە سەبارەت بەم پرۆژەیە سەری هەڵدایەوە – مستەر وورد – ئەندازیاری پرۆژە گەوورەکان لە ساڵی ١٩٤٢ ڕاپۆرتێکی سەبارەت بەشیاوی بێخمەی بۆ گلدانەوەی ئاو دووپات کردەوە.

هەروا دکتۆر – هەیگن –ی جیۆلۆجی ناس لە نێوان ساڵەکانی ١٩٤٥ – ١٩٤٩ دوو ڕاپۆرتی خستە روو بەشیاوی ناوچەی بێخمە بۆ دروستکردنی بەنداوێك کە بە باشترین شووێنی دانا لە هەرێمەکەدا. شایانی باسە دوای ئەوەی کە لە ساڵی ١٩٥٠ ئەنجومەنی ئاوەدانکردنەوەی ئێراق دامەزراو لەمانگی /٥/١٩٥٢ کۆمپانیای – هارزا – ی ئەمەریکی راسپارد کە پشکنین و لێکۆڵینەوەی وورد لەسەر ئەو پرۆژەیە بکات بۆ دەست نیشانکردنی باشترین شوێن بۆ بەنداوەکە

، هەروا دەیزانی کە کۆتایی بەنداوەکە لەگەل مەرجەکان و مواسەفاتی تەندەری پرۆژەکە ئامادەبکات.

ئەوەبوو کۆمپانیای ناوبراو لەمانگی /٨/١٩٥٣ ڕاپۆرتی کۆتایی خۆی خستە روو... کە تیایدا بەرزی بەنداوەکەی بە ١٨٦ مەتر خەملاند , کە دەتوانیێ نزیکەی ٩ ملیار مەتر سیێ جا ئاوبگریێ... هەروا گوژمەی خەرجیەکانی پرۆژەکە بە ٦٧ ملیۆن دیناری ئەوکاتەی ئێراقی تێدەچیێ.

هەروا جیێ بەجیێ کردنی پرۆژەی بێخمە بە ٤ ساڵ تەواودەبیێ... بەلاّم بەهۆی سەرقاڵی دەووڵەتی ئێراق لەوکاتدا بە دروستکردنی بەنداوەکانی دوکان و دەربەندیخان و دوایی بەنداوەکانی حەمرین و پرۆژەی سەرسار بووە هۆی دوواخستنی پرۆژەی بەنداوی بێخمە لە هەرێمی باشووری کوردستان کە سەر بەپارێزگای هەولێری پایتەختی هەرێمەکە.

لەساڵی ١٩٧٠، دووبارە پرۆژەی بەنداوی بێخمە خرایە نێوو پرۆژەکانی پلانی گەشەپێدانی نەتەوەیی رژێمی ئێراق لەسالانی ١٩٧٠ – ١٩٧٤ کە

دووبارە کۆمپانیـای – هـارزا – ی ئەمـەریکی بانگهێشت کرایـەوەو دیـسان پـشت گـویٚ خرایـەوە... بـەڵام لەسـاڵی ١٩٧٩ پـرۆژەی بەنـداوی بێخمـە بەتەوایی خرایە بەرنامەی کاری حکوومەتی بەگداو سەرەتایەك بوو کە قالبی بیرۆکەکەو خـەون جێبهێڵـیٚ و بکەوێتـە بـواری جیٚ بـەجیٚ کـردن... ئـەویش دوای راسـپاردنی دێـت بـەکۆمپانیای – EPDC– یابـانی کـە بـە هـەمان شـێوەی کۆمپانیـای – هـارزا – دەسـتی پێکـردو بـەردەوام بـوو لـە پێنـاو بەئـەنجام گەیانـدنی پرۆژەکـە... کـاتی دەسـت پێکردنـی پرۆژەکە لـە سـاڵی ١٩٨٦ بوو لە هەرێمی باشووری کوردستان.

١٩٣٢/٩/٢٣ دوای جێگیر بوونی دەسەڵاتی شانشینی وڵاتـی نوێی سعوودیە لە بیابانی دوورگەی عەرەبی دووبارە ناوی حیجازو نەژدی گۆری بۆ نـاوی شانشینی عەرەبی سعوودی... ئەمـەش لـە دوای کۆتـایی هـاتنی دژایەتی کردنـی یـەکتر بوو لە نێوان بنەماڵەی ئالسعوودو شەریف حوسێن تاکوو دەرکردنی شەریف حوسێن لە حیجاز لە وڵاتەکەدا .

١٩٣٢/١٠/٣ لــە دوای هــەوڵێکی بــــەردەوام رژێمــــی شانــشینی ئێـراق لــە کۆمەڵــەی گــەلان بــە ئەنــــدامی کۆمەڵــــە وەرگــیرا ، کــە بــووە هـــۆی راگەیانــــدنی ســەربەخۆیی ئێـراق ، بـە نـاوی شانـشینی ئێــراق لـــە ناوچــەو

کێشووەرەکەدا ، بە مـەرجیٚ مافـەکانی کـورد جـیٚ بـەجیٚ بکـات لـە باشـووری کوردسـتان بـەپێی رێکەووتننامـەو مافـە مرۆییـەکانو کەمـە نەتەوایەتیـەکانی دیکە لە ئێراق .

دوای ئەوە لە ١٩٥٨/٧/١٤ رژێمی شانشینی رووخێندراو رژێمـی کۆمـاری لـە

ئێــراق راگەیانــدرا لــه شــاری بەغــدای پایتــەختی ئێــراق . كــه ژمــارەی دانیــشتووانی شــاری بەغــدا ،٥,٧٠٠,٠٠٠ ملیــۆن كەســه . لــەو ژمــاره دانیشتووانەی كه لـه شـاری بەغدا هەن زیاتر لـه ١,٣٥٠,٠٠٠ ملیۆن كـەس كـوردن ، هـەروا ژمـارەی دانیـشتووانی ئێـراق ٢٦,٩٥٠,٠٠٠ ملیـۆن كەسـه ، لـەو ژمـاره دانیـشتووانەی كـه لـه ئێراقـدا هەیـه ٦,٨٧٥,٠٠٠ملیـۆن كەسـه كـورده . هـەروا رووبـەری خـاكی ئێـراق ٤٣٨,٣٢٠ هـەزار كیلـۆ مـەتر چـوار گۆشەیه ، كه لەو رووبەرەش ٨٤٠٠٠ هەشتاو چوار هەزار كیلۆ مەتر چوار گۆشــه خــاكی هــەرێمی باشــووری كوردســتانی بــه پێــی پــەیمانی لــۆزانی ١٩٢٣/٧/٢٤ ی پێیّ لكێندراوه . هـەروا چڕی دانشتووانەكەی ١٥٩ كـەس لـه یـەك میـل چـوار گۆشــەدا . هـەروا نـژادەكانی ، عـەرەب ٦٥٪ . كـورد ٢٨٪ . توركمان و ئاشووری و كلدان و ئارامی ٧٪ . له وولاّتەكەدا .

١٩٣٢/١٠/٥ لـه كۆبوونـەوەی /١١ لـه خـوولی ٦٩ی ئەنجوومـەنی كۆمەڵـەی گـەلان لـه سـەر خـاڵی بنـەرەتی كێـشەی ئاشـووریەكان لـه ئێـراق كـه شـتێكی بەرچـاو لەسـەر چارەی كێشەی ئاشووریەكان له ئێراق دیاری نەكرا.

١٩٣٢/١٠/١٢ كورسـی پاپـاوی ، واتـه دەسـەڵاتی ڤاتیكـان چـەندین رێكەووتننامـەی جـۆراو جۆری لەگـەڵ وولاّتـانی بیـانی مـۆر كـرد ، ئـەویش لـه دوای پـەیمانی لاتـران ، بـەناوی پـەیمانی كونكـۆردات و ، یەكـەم رێكـەووتنی لەگـەل وولاّتـی هـۆلەنـدا مۆر كرد له كێشووەرەكەدا .

١٩٣٢/١٠/١٩ كەسـایەتی ئاشـووریەكان بـەتریرك مارشـەمعون لـه ژنێـف بـەرەو بـەیروتی پایتەختی لوبنان بەرێكەووت ، دوای ئەوه بەرەو شاری دیمەشقی پایتـەختی ســووریاو لەگــەڵ نووێنــەری ئاشــووریەكان كۆبــۆوەو دوا رامیاریــەتی حكوومەتی بەریتانیا سەبارەت به ئاشووریەكانی پێ راگەیانـدن ، ئـەویش بـه هەرەس هێنانی گفتوو گۆی نێوانیان له سەر باری ئاشووریەكان.

١٩٣٢/١٠/٢٣ رێكەووتننامـەی سـنووری لـه نێـوان رژێمـی شـایەتی ئێـران و رژێمـی توركیـا مـۆركرا ، لـه چـیای ئـارارات , ئـەویش لـه سـەر حیـسابی كـوردو خـاكی رۆژهـەلات و بـاكووری كوردسـتان بـوو ، بەپـشتیووان و ئاموژگـاری بـەریتانیا لەهەرێمەكەدا.

١٩٣٢/١٠/٣٠ وەرگرتنـی رژێمـی شانشینی ئێـراق لەکۆمەڵـەی گـەلان بەمـەرجی دەسـتگیر بوونی خۆی بە هەموو بەندەکانی چوونە ناو کۆمەلـەی گـەلان و رێـز گـرتن لـە مافی مرۆڤ و رۆشنبیریو کارگێری بۆ کوردو کەمەنەتەوایەتیەکانی دیکە ، لە هەرێمی باشووری کوردستان .

لە دوای چەندین جار دووپات کردنەوەی لەسەر رژێمی شانشینی لـە ئێراق ، کـە هـەر هەرهـەمووی تـەنیا لەسـەرپەر مانـەوەو لـە ئەرشـیفەکان تـا مێـژوو خۆی دووبارە دەکاتەوە لە کێشووەرەکەدا .

١٩٣٢/١١/٢٩ کۆچـی دوایـی تێکۆشـەرو نووسـەرو رووناکبیری کـورد دکتـۆر عەبـدوڵلا جـەودەت لـە بـاکووری کوردسـتانی داگیر کـراوی ژێـر دەسـەڵاتی رژێمـی تورکیا... کە ناوبراو خاوەنی دانراوی ٢٤ کتێبو ٣٠ وەرگێری کتێبـی دیکـە بوو بۆ زمانی تورکیو زمانەکانی دیکە لە تورکیاو ناوچەکەدا .

١٩٣١/١٢/٩ تورکمانە شۆڤینیەکانی تورکیا بارودۆخی ناوخۆو ناوچەو هەرێمەکەیان کرد بـوو لـە بـاری بیروبۆچـوونەکانیان بەکـەم کردنـەوەی رۆڵ و ژمـارەی کـوردو، وایـان بڵاودەکـردەوە کـە کـورد لـە تورکیـای دروسـتکراوی دوای جـەنگی یەکـەمی جیهـان بەسـەرکردایەتی مـستەفا کـەمال ئـەتاتورك، کـە کـورد لـە تورکیا بوونی نیە هەر وەك لە راپۆرتێکی بڵاوکراوە لـە رۆژنامـەی – میللـپ – ی تـورکی لـەم رۆژەدا، کـە نووێنـەری ئەنجوومـەن مـەحمود کـە لەوکاتـەی یاوەری وەزیـری ناوەخۆی تورکیا – شوکری کایا – بـوو بیروبۆچـوونی بـەم شێووەیە بوو :– کە گوتی :–

دانیشتووانی هەرێمی باکووری کوردستان بە تایبەتی لە پارێزگـای دیاربـەکر تورکمانن و، هەروا گـوتی :– دانیشتووانەکە خۆیان وا دەڵێن و بەچـەندین زمان ئاخاووتن دەکەن وەك عەرەبی و کوردی و تورکی.

هەروا لەناوچـەی شاری ئۆرفە ژیانێکی هۆزەوانی بەسـەردەبەن... بـەڵام ئـەو بیروبۆچوونە لەلایـەن ئەندامێکی پەرلـەمانی تورکیا و پەرلـەمانی تورکیا بە هەڵە چوونە، لە بەر ئەوەی لە هیچ بەڵگەنامەیەکی سۆڤیەتی، یاخوود تـورکی بـەم شـێووەیە بیرناکرێتـەوە لـە بـەر ئـەوەی شـارەکانی دیاربـەکرو وان و ئـەرزەرۆم و بـەتلیس و ئۆرفـەو مـاردین و سـیرت و هـەکاری ٣\٤ دانیشتووانەکەی کوردن.

لە دوای بەتورککردنی هەرێم و ئەوانی دیکەشی ئەرمەنن و ژمارەیەکی کـەم

تورکن کە لە ڕێگەی بەتورککردن گەیشتوونەتە ئەو هەرێمە بەپێی مێژوو و دەسەڵاتی ئیمپراتۆریەتی عوسمانی لە هەرێمەکەدا.
سەرچاوە :- المساله الکردیه ١٩٢٣ - ١٩٤٥ - لازاریف -چاپی یەکەم دەزگای ئاراس /هەولێر

١٩٣٢/١٢/١٣ یەکەم بەیاننامەی کۆمۆنیستی لە ئێراق بڵاوکرایەوە بەدەست نووسی یوسف سلمان یوسف - فهد - بوو ، کە بەدەستی خۆی نووسیبووی و لە شاری ناسریە توانی لە ١٨ جێگا هەڵی بواسێ بەناوی - کرێکارانی شیوعی- کە دروشمی چەکوچ و داسی لەسەر بوو لە شارەکەو لە ئێراقدا .

١٩٣٢/١٢/١٤ جووڵانەوەی ئاشووری لە ئێراق داوایەکیان ئاراستەی کۆمەڵەی گەلان کرد ، بە ناوی - بەڵگەنامەی نیشتمانی ئاشووری- بەڵام ئەنجوومەنی کۆمەڵەی گەلان لە بڕیارێکیدا ڕەزامەندی لەسەر داوای ئاشووریەکان نەکرد ، ئەویش بە پێدانی مافی ئۆتۆنۆمی لەچوار چێوەی سنووری ئێراق.
هەروا ڕژێمی شاهانشینی لە ئێراق داواکەیانی ڕەتکردەوە ، بەو هۆکارە کە ئاشووریەکان بوون بەدوو بەش:- یەکەمیان لەگەڵ ڕژێمی شاهانشینی لە ئێراق مانەوە . دووەمیان لایەنگیری مارشمعون بوون... سەرەڕای چەندین کێشەو گرفتی دیکە ، دوای ئەوە بووە هۆی پەلاماردانی ئاشووریەکان لەگوندو شارۆچکەکانی ئێراق بەتایبەتی لەباشووری کوردستان.

١٩٣٣

١٩٣٣/١/٣ لەدوای گەڕانەوەی ئیشا مارشەمعون بۆ ئێراق گەیشتە شاری بەغداو لەگەڵ بالوێزی بەریتانیا - ف هیمفریز - و سەرەك وەزیرانی ڕژێمی شانشینی لە ئێراق نجیب شەوکتو شانشین فەیسەڵی یەکەم کۆبۆوەو باری ئاشووریەکانی ئێراقی لەو کۆبوونەوە دیاریکرد بەچارەسەرکردنی کێشە هەڵوواسراوەکان.

١٩٣٣/١/١٦ لە دایك بوونی خانمە ئەسمەری ئەمەریکی سۆزان سونتاك لە شاری نیورۆکی ئەمەریکا.
کە دوای ئەوە بووە ئافرەتێکی بەهرەدار لە نووسینە جۆراو جۆرەکانیدا لە بوارەکانی ژیانو ڕۆشنبیرکردنی گەلانی ئەمەریکا.

١٩٣٣/١/٣٠ سەرۆکی ئەلمانیا- هندنبورگ - ئەدلف هتلەری کردە ڕاوێژکاری ئەلمانیاو

سەرەتا هتلەر دەستی کرد بە نەهێشتنی بیکاری و ئاوەدان کردنەوەو بەرەو پێشبردنی ئەڵمانیا لەهەموو بوارەکان .
لەپێناو بەهێزکردنی جێ پێگەی خۆی لە پێناو جێبەجێکردنی بیروو بۆچوونە نهێنیەکان بەتایبەتی لە باری فراوانکردنی سنووری ئەڵمانیا و خۆزالکردنی بە سەر جیهاندا .

١٩٣٣/٢/٢٤ پچرانی پەیووەندی چینی مللی لە گەڵ یابان و چەندین وولاتانی دیکەی عەرەبی، ئەویش بە هۆی پشتگیری کردنیان لە کۆمەڵەی گەلان بۆ فەرەنسا و داگیر کردنی جەزائر لەلایەن فەرەنسا... کە بووە هۆی لێك ترازانی پەیووەندی چەندین وولات و دورست بوونی بارو دۆخێکی نوێی ناوچەکەو مەرگەساتی شەڕی نێوان هێزە چەکدارەکانی گەلانی جەزائیرو هێزەکانی سوپای داگیر کەری فەرەنسا.

١٩٣٣/٣/٥ لە هەڵبژاردنەکانی نێوان پارتە رامیاری و نەتەوەیی و کۆمەلایەتیەکانی ئەڵمانیا ، کە پارتی نازی بەسەرکردایەتی راوێژکاری ئەڵمانیا هتلەر سەرکەووتنی بەدەست هێنا و ئەلمانیای بەرەو دژایەتی کردنی وولاتانی جیهان برد ، بە دورستکردنی بیانووی هەلگیرسانی جەنگ بەتایبەتی دژی یەکیەتی سۆڤیەت و وولاتانی دیکەی هاوپەیمانی سۆڤیەت لە ئەورووپای رۆژهەلاتدا .

١٩٣٣/٣/٢١ لە دوای سەرکەووتنی پارتی نازی لە هەڵبژاردنەکان بە سەرکردایەتی هتلەر ، رایخی سێیەمی لە شاری بۆتسدام لە باشووری رۆژئاوای بەرلین راگەیاند ، بە تایبەتی لە دوای مردنی - هند نیورك- لەمانگی/٨ /١٩٣٤ ، کە هتلەر پەیمانی فرسای هەلووەشاندەوە لە پێناو بەدی هێنانی بەرژەووەندیەکانی خۆی لەداهاتووی ئەلمانیا لەسەر هەموو وولاتانی دیکەی جیهاندا ... لە بەر ئەوەی هتلەر نژادی ئەلمانی لەسەر هەموو نژادەکانی دیکەی جیهان دادەنا.

جواهر لال نهرو

١٩٣٣/٥/٨ رابـەرو دامەزرێنـەرو پێـشەوای هندستان جەواهر لال نەهرۆ لـە وتەیەکیـدا گـوتی تۆرانیــەکان شـەڕی کوردانیـان بـە کـوردان دەکــرد، کــە ســەرکەووتنیان بەدەسـت دەهێنـا ، کـە ئـەویش بــووە هــۆی رەشــکردنەوەی پێناســەی نەتــەوەیی کــوردو ئەرمـەن ... شـایانی باسـە لال نەهرۆ راستی کردیە لـە هـەموو لایەنە جۆراو جۆرەکان ، لـە بەر ئـەوەی کـورد بـەهۆی لاوازی هەڵوویـست لـە نێـوان سـەرکردەکانی کـوردو بــەهۆی پاراســتنی بەرژەوەنــدی تایبــەتی و بنەماڵــەو عەشــیرەتەکەو مزگەوتـەکان و تەکیـەکانیان ، ئاسـانکاری زۆریـان کـردووە بـۆ سـەرکەووتنی دووژمنــانی کــورد بەســەر کــوردو خــاکی کوردســتان لەلایــەنی ئـاینی و نەتەوەیی و دەسەلات...؟...!

١٩٣٣/٦/٥ کورسـی پاپـاوی ، واتـە دەسـەڵاتی فاتیکـان چـەندین پـەیمانی جـۆراو جـۆری لەدوای پەیمانی لاتران مۆر کرد ، کە دووەم پەیمانی لەگەڵ شانشینی نەمسا مـۆر کـرد ، ئـەویش لـەپێناو بـەهێزکردنی پەیووەنـدی ئـاینی و کۆمەلایـەتی و ژیان و ئاوەدان کردنـەوە ، بەتایبـەتی کەنیسەکانی هەمەلایـەنی مەسـیحیەکان لەجیهاندا.

١٩٣٣/٧/٢٠ کورسی پاپاوی ، واتە دەسەڵاتی فاتیکان چەندین پەیمانی جۆراو جۆری لـە دوای پـەیمانی لاتـران مـۆر کـرد ، لـە گـەڵ وولاتـانی جیهـان کـە پـەیمانی سـێیەمی لەگـەڵ وولاتـی ئـەڵمانیای نـازی مـۆر کـرد. لـە پێنـاو بـەهێز کردنـی پەیووەندیەکاندا .

١٩٣٣/٨/٧ رۆژی شــەهیدی ئاشــووریەکانە ، کــە لــەم رۆژەدا شارۆچــکەی سمــێڵ و دەووروبـەری سـەربەپارێزگای دهـۆك لـە باشـووری کوردسـتان کەوتـە بـەر پەلامارداني هێزەکـانی سووپای شانشینی لە ئێراق و بەریتانیا بەیارمـەتی فرۆکە جەنگیەکان ، کە نزیکەی ٥٠٠٠ هـەزار هـاوولاتی لـە منـداڵ و ئافرەت و

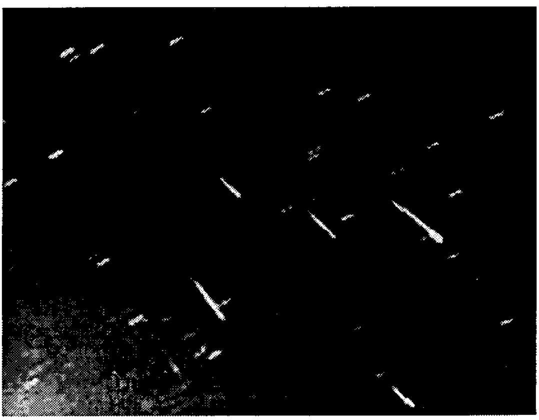
گـەنجی ئاشـووریەکان ، واتـە مەسـیحیەکان بـە شـێوەیەکی گشتی شـەهید کرد. لەشارەکەدا.

١٩٣٣/٨/٩ لـە دوای پـەلاماردانی شارۆچکەی سمـێڵ و دەوورووبـەری بـە هـەمان شـێوە هێزەکـانی سـووپای رژێمـی شانـشینی لـە ئێـراق بـە پـشتگیری هێزەکـانی ئاسمانی بەریتانیا ، پەلاماری شارۆچکەی بێجی و دەوورووبەری دا ، بەسەدا کوردو مەسیحی شـەهید کـردو لـەم رۆژەدا لـە هـەموو ئێـراق دەست کـرا بـە پەلاماردان و کووشتن و گرتن و وێرانکردن و دەربەدەرکردن لە ئێراقدا .

١٩٣٣/٨/١٧ نووسـەری ئەرمـەنی بـەناوبانگی لوبنـانی– م–یوسـف– بـڵاوی کـردەوە کـە بروسکەی نارەزایی لەلایەن– ئیشا مارشەمعون– ئاراستەی کۆمەلەی گەلان و شانـشینی بـەریتانیا و سـەرۆکی فەرەنـسا و شانـشینی بەلـژیکا و شانـشینی هۆلەنداو حکوومەتی ئیتاليا کراوە، کە لە بروسکە کەدا هاتووە:–
داوا لـە کۆمەڵـەی گـەلان و ئـەو حکوومـەتانـە دەکـات بـە مـاوە نـەدانی رژێمـی شانـشینی لـە ئێـراق ، ئـەویش بـە پـەلاماردان و کووشـتنی منـداڵ و ئـافرەت و گـەنج و پـیری ئەرمـەنی و ئاشـووریەکان لـە ئێـراق ، بەتایبـەتی مەسـیحیەکان بەگشتی سەرەرای بیری جیاوازی مەزهەبی و کنیسەیی لە ئێراقدا.

١٩٣٣/٩/٨ کۆچی دواییشانشین فەیسەڵ ، شانشینی ئێراق شانشین فەیـسەڵی یەکەم و لە دوای ئەو ئەمیرغازی بەشانشین لە سەر ئێراق دامەزرا.

١٩٣٣/١٠/٩ زۆر لەدانیشتووانی ئـــەلمانیاو بەلـــژیکا بەچـــاودیتیان کـــە ژمارەیـــەکی زۆر لـــە – شـــــهب – لـــــە ئاسمـــــــــــانی وولاتـــەکانیان کـــە کەوتۆتـە سـەر زەوی بەرێـــــژەی ٦٠٠٠

هەزار – شهب – له كاتژمێرێكدا.

جێگـەی روونكردنەوەیـه كـه – شـهب – كۆمەڵـه ئەسـتێرەیەكی بـچووكه لەگـەردوون و دەسـووتێ و لـەناو دەچێت , لـه دوای سـووتان و ووردبـوونی بـەرەو سـەر رووی زەوی دێتـه خـوارێ بـەخێرایی ٢٥٠ كیلۆمـەتر لـه یـەك چركەدا. ئەمەش دەتوانرێ ببینرێت لـەماوەی بەرزی ١٥٠ كیلۆمـەتر لـه سـەر رووی زەوی , له دوای سووتانی دەگۆرێ بۆ خۆڵەمێشێكی لمـی لـه كەشێكی تۆزوبایی دەچێت و زۆر نابا دەكەوێتـه سـەر زەوی لەشێوەی تۆزو بایـەكی چڕێ خۆڵاوی... بەتوانای كامێرای تلسكۆب دەتوانرێ كه لەپـەردە، یاخوود له بەرگی زەوی چەندەتیەكی زۆر لەو خۆڵه نەرمه هەیه... هـەروا دەزانرێ كه – شـهب – بەشـێوەیەكی زۆر لـه شـەوی دیـاریكراو دەكەوێتـه خـوارەوە كـەزیاتر دەبـێ لـه ٨/١٠ – و ١١/٢٧ و كـەم دەبێتـەوە لـه ٤/٢٠ – ١١/٢٨ و ١٠/١٢.

هـەروا لـەم دواییانـەدا دۆزراوەتـەوە كـه – شـهب – پێكهـاتووە لەهـەمان شمەكەكانی كه له سەر زەوی هەن. بەڵام رێژەی تێكەڵاوی سەرسوورهێنەرە و وەك پارچەیەك لەئاسن و وەك لاستیك دەكەوێته سەر زەوی و خۆی پێوە دەنووسـێ، ئەمـەش شـێووازێكی مووگناتیـسیه لـه – شـهب – كـه دەكەوێتـه سەر گۆی زەوی لەگەردووندا.

سەرچاوە:– الموسوعة العلمية في الاعجاز العلمي – سمير عبدالسلام / ٢٤ – ٢٥.

١٩٣٣/١٠/٢٩ بەبۆنـەی دەیـەمین سـاڵرۆژی دامەزرانـدنی رژێمـی كۆمـاری توركیـا لـه سـەر خاكی گەلانی ناوچەكه ، توركه كەمالیەكان بریاری لێخۆشبوونیان راگەیاند، كـه كـوردی بـاكووری كوردسـتانی داگـیر كـراوی ژێـر دەسـەڵاتی توركیـای نەدەگرتەوە لەم ڕاگەیاندنەدا .

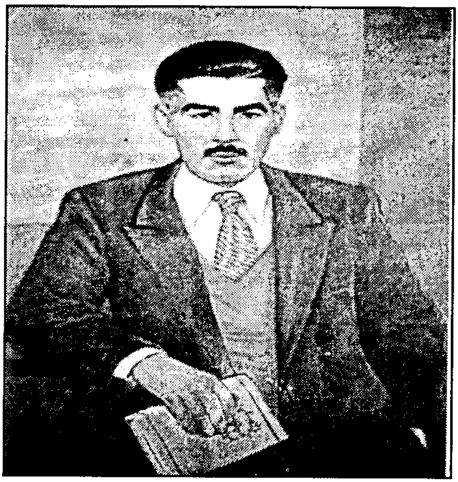
١٩٣٣/١٢/١ لـه دایـك بـوونی روونـاكبیرو زانـای نـاوداری كـورد دكتـۆر جـەمال نەبـەز لـه باشووری كوردستان له شاری سلێمانی له هەرێمەكەدا .

١٩٣٣/١٢/٣ جمووجـوڵی کرێکـاران بـەرەو دژایـەتی کردنـی سـەرمایەداری دەرەکـی هـەنگاوی دەنـا لـە ئێراق ، بەتایبـەتی لـەکۆمپانیای کارەبا لەشـاری بەغـدا کەخاوەندارێـەتی بـۆ سـەرمایەدارەکانی بـەریتانیا دەگـەراوە ، لەوکاتـەی کـە یەکیەتی کرێکارانی ئێراق .

داوای پچڕانی پەیووەندیان لەگەڵ کۆمپانیاکە دەکرد، لەدوای هەرەسهێنانی گفتووگۆکانیـان ، ئـەویش بـە کـەم کردنـەوەی نرخـی یەکـەی کارەبا، لەگـەڵ ئەوەشدا پچڕانی پەیووەندی لەرۆژی ١٢/٥ هەمان ساڵ دەستی پێکرد ، کە لەوکاتـە رژێمـی شانشینی هەنـدێ جار بـەکرداری دژایـەتی کـردن و هەنـدێ جاریش بەپێچوو پەناکارەکانی ئەنجام دەدا لە وولاتەکەدا .

١٩٣٤

١٩٣٤/١/٢٢ ڕاگەیانـدنی – خـەتیب – بەسـەرەتای بـیری کۆمۆنیـستی دادەنرێـت ، کـە مامۆسـتای قوتابخانـەی فارسـی بـوو لـە شـاری موحەمەرەی ئێـران و هـەروا محەمـەد گلـووم لـە قوتابخانـەی ئێـراق ، کـە پەیووەنـدیان لـە ڕێگـای کوونسلی سۆڤیەتی هـەبوو لـە ئـەهواز- بیـالۆتکین – لەوڕاگەیاندنـە نـاوی سـێ کەسـی هێنـا ئـەویش – یوسف سەلمان یوسف – واتە – فهد – و داود سلمان و گالی زوید بوون ، کە زانیاریـان لەسـەر کۆمۆنیستی پەیداکردبوو لە ڕێگـای – پیتر ڤاسیلی – کە هەرسێ کیان دانیشتووی ناسریە بوون لە باشووری ئێراقدا.

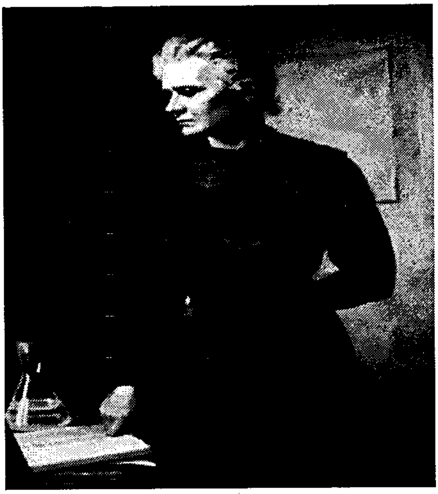

بەلاَم لەبەسرە کاریـان دەکـردو ، دوای ئـەوە کۆمـەڵێك لە ڕێکخـراو لە بەسـرە دامـەزرا ، لەلایـەن چـەند کەسـانێکی ناسـراو ، ئـەویش یوسـف سـەلمان و هەڤالەکانی بوون . کە سەرەتای دەرکەووتنیان دەگەڕاوە بۆ ساڵی ١٩٢٨ ، و

بەردەوام بوون لەو کارە ، کە لە ئێراق دەگمەن بوو، بەڵام لەلایەکی دیکە تۆی پەیدابوونی کۆمۆنیست لە ئێراق دەگەڕێتەوە بۆ ڤاسیلی و لە ڕێگای یوسف سلمان یوسف بوو ، کە لە دوای ئەوە بووە دامەزرێنەری ڕاستەقینەی پارتی کۆمۆنیستی ئێراق و سکرتێری گشتی لە ساڵی ١٩٤١ تاکوو لە سێدارەدانی لە مانگی ١٩٤٩/٢ لە لایەن رژێمی شانشینی لە ئێراقدا .

تێبینی :- بۆ زانیاری زیاتر دەتوانی بگەڕێیتەوە سەر کتێب- ئێراق - لە نووسینی حەنا بەتا توو.

١٩٣٤/٣/٣١ دامەزراندنی پارتی کۆمۆنیستی ئێراق لەلایەن یوسف سەلمان یوسف - فەهد- لە شاری بەغدای پایتەختی ئێراق لەدوای ڕێکەووتنی گروپە مارکسیە -لینینیەکان لە باشوورو ناوەندو باکووری ئێراق.

١٩٣٤/٤/١٦ نووسەرو رووناکبیرو زانای پۆڵندی و کێشووەرەکەو جیهان خاتوو - مەدام مۆری - بە هۆی تووشبوونی بە نەخۆشی - لۆکیمیا - ماڵئاوایی لە گەل و نیشتیمان و بواری زانست و جیهان کرد. جێگەی روونکردنەوەیە کە مەدام کۆری ناوی تەواوی - ماریا سکلۆدۆڤسکی - یەو لە شاری وارشۆی پایتەختی پۆڵەندا لە ١٨٦٧/١١/٧ چاوی بە جیهان هەڵهێناوە لە وڵاتەکەیدا. خاتوو ماریا دایك و باوکی مامۆستا بوون، ماریاو خوشك و براکانی لە خوێندندا هەموو ساڵێك بە یەکەمی پۆڵەکانیان دەردەچوون لە قوتابخانە، ماریا هەر لە تەمەنی منداڵیەوە بەهرەو تواناکەی دەوروبەری سەرسام کردبوو.

هەروا خێزانی سکلۆدۆڤسکی بنەماڵەیەکی رۆشنبیر بوون، سەرەرای ئەوەش باری ئابووریان باش نەبوو. لە بەر ئەو هۆکارە ی کە پۆڵەندا لە

لایەن هێزەکانی سووپای سووری سۆڤیەت و دەسەلاتی سۆڤیەت داگیرکرا بوو و زۆربەی هەلی کارکردن و بازرگانی بۆ تواناداره بیانییەکان بوو، هەر چەندە باوکی ماریا مامۆستای فیزیا بوو.

بەلام بە هۆی هەلوویستی نیشتیمانپەروەری بێ کاربوو. بەم هۆکارە باوکی ماریا خانووەکەی خۆی کردبووە بەشی ناوخۆی قوتابیان بەرامبەر کرێەکی کەمدا.

هەر لەوکاتەشدا خاتوو ماریا لە تەمەنی ٩ سالیدا دەبێ کە دایکی بە نەخۆشی - سیل - کۆچی دوایی دەکات و ماریا بێ دایک دەمێنێتەوە، دوای ئەوە ماریا لە تەمەنی ١٨ سالیدا وەك مامۆستا دەست بەکار بوو لەو کاتەش لە پاریسی پایتەختی فەرەنسا لە خووێندن بەردەوام بوو.

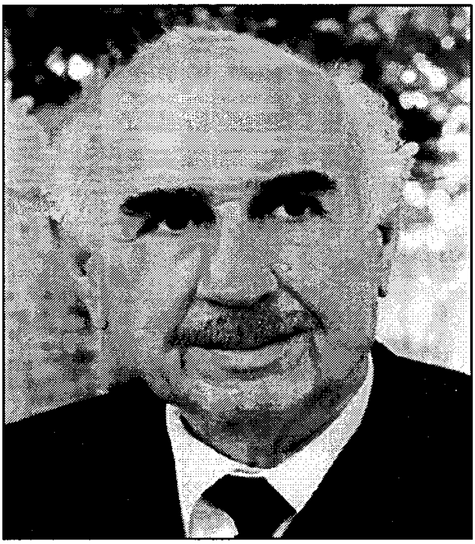
سەرەرای باش بەبوونی باری دارایی خاتوو ماریا کە ئامۆزاکەی - جۆزێف بۆگسکی - کە بەرێوەبەری مۆزەخانەی پیشەسازی وارشۆ بوو هانی خاتوو ماریای دەدا، کە لە بەشی فیزیا بخووێنێت. ماریا لە تەمەنی ٢٤ سالیدا لە سالی ١٨٩١ لە زانکۆی - سۆربۆنی پاریس - وەرگیرا، کە یەکێك بوو لەو ٢٣ ئافرەتەی کە لە قوتابخانەی زانست وەرگیرا لە کۆی ١٨٢٥ قوتابی و هەر لەوێش - بێر کۆری - فیزیاوانی ناسی و لە سالی ١٨٩٥ بوونە هاوسەری یەکتری. لە سالی ١٩٠٣ خاتوو ماریا و هێنری بێکوێرلدا خەلاتی نۆبلی فیزیایان پێ بەخشرا.

دوای ئەوە هاوسەری خاتوو ماریا لە سالی ١٩٠٦ کەوتە ژێر گالیسکەو کۆچی دوایی کرد و کاری کردە سەر هەست و نەستی خاتوو ماریاو سەرەرای بەردەوام بوونی لە کارەکانیدا.

دوای ئەوە خاتوو - مەدام کۆری - یەکەم ئافرەت بووە کە خەلاتی نۆبلی پێ ببەخشرێ لە بواری فیزیا، هەروا یەکەم ئافرەت و کەسیش بووە کە بۆ جاری دووەم خەلاتی نۆبلی لە بواری کیمیا پێ ببەخشرێ. ئەم ئافرەتە توانی - تووخمی تیشکاوەری رادیمی- بدۆزێتەوە. هەروا خاتوو کۆری یاخوود ماریا خان لە دوای خۆی چەندین کاری زانستی و لە هەمان کاتدا دوو کچەکەی بە ناوی - ئێرینا و ئیڤا - و بەردەوام بووە لە کارەکانی تاکوو مالئاوایی کرد لە جیهان.

١٩٣٤/٥/٢٢ بۆ یەکەم جار لە ئێراق کۆمپانیای نەوت ڕەوانەکردن بۆ دەرەوەی ئێراق دامەزرا لە شاری کەرکوکی باشووری کوردستانی لکێنراو بە ئێراق، واتە نەوتی کوردی داگیر کراو لەپارێزگای کەرکوك و کەندێناوەو خانەقین لە هەرێمی باشووری کوردستان.

١٩٣٤/٦/٢٩ کۆچی دوایی زارۆ ئاغای رابەری سیمرئامێزیان لەیەکێ لە نە خۆشخانەکانی تورکیا... جێگەی ئاماژەپێکردنە کە ئەم مرۆڤە کورد بووەو تەمەنی زیاتر لە ١٦٠ ساڵ بووە... شاری ئەستەمبوڵ وەك مەڵبەندێکی رامیاری. جفاکی ، رۆشنبیری و کەلتووری کە پایتەختی ئیمپراتۆریەتی عوسمانی بووەو بە درێژایی مێژوو پێگەی مەکانەتێکی گرنگی هەبووە.
هەروا ئەو هزرە نەتەوە خوازیە مۆدێرنەی لە بەرایی سەدەی نۆزدەمدا رووناکبیرە کوردانەتەکانیان پێداوە وەك دروستکردنی کەناڵەکانی راگەیاندن و رێکخستن و ئۆگاتیزاسیوونە سڤیل ودیموکراتەکان.
هەروا ئەو کوردانەی لە زووەوە بۆ بازرگانی هاوشانی عەرەب و رۆم و گریك و ئەرمەن و ئێرانیەکان لەوێدا جێنشین بوونە، کە کوردیش وەك زارۆغای کەسانی دیکە رۆڵی بالآیان هەبوو لە شاری ئەستەمبوڵ کە شارێکی گەورەی کوردانەو زیاتر لە ٣,٥٠٠ ملیۆن کورد لەو شارەدا دەژین.

١٩٣٤/٧/١ لەم رۆژەدا کەسایەتی ناوداری کورد و شاعیری شۆرشگێران و چینە چەوساوەکان – مەدحەت خدر عەبدوڵلا – ناسراو بە مەدحەت بێخەو.
لە گوندی – جاستان – لە ناوچەی کەندیناوەی سەر بە ناحیەی دیبەگەی سەر بە قەزای مەخمور لە پارێزگای هەولێر لە هەرێمی باشووری

کوردستان چاوی بە جیهان هەڵهێناوە لە دەڤەرەکەدا.
جێگەی ڕوونکردنەوەیە کە مامۆستا بێخەو لە دوای لە دایك بوونی بە شەش مانگ خێزانەکەی ماڵیان دەگوازێتەوە شاری هەولێر، هەر دوای ئەوە لە ساڵی ١٩٤١ لە قوتابخانەی — ئەمەل — خوێندنی سەرەتایی تەواو دەکات و لە ساڵی ١٩٤٩ قۆناخی ناوەندیش تەواو دەکات.
هەروا بە هۆی بیری ڕامیاری چەپڕەوی و شیعرەکانی سێ جار تووشی زیندانی کردن دێت لەلایەن دارو دەستەکانی ڕژێمی شایەتی لە ئێراق. لە دوای شۆڕشی ١٤ تەموزی ١٩٥٨ بە فەرمانبەری تەندروستی دادەمەزرێ.
لە نێوان ساڵەکانی ١٩٦٣ تا ١٩٨٠ دیسان سێ جار دەستگیر دەکرێت، هەروا لە ساڵی ١٩٨٧ خانەنشین دەکرێت و دوای ڕاپەرینەکەی بەهاری ١٩٩١/ دووبارە لە ساڵی ١٩٩٣ گەڕاوەتەوە سەر کاری فەرمانبەریەتی لە بەڕێوەبەرایەتی ڕاگەیاندن لە وەزارەتی گوواستنەوەو گەیاندن.
لە ساڵی ١٩٩٦ کراوەتە ڕاوێژکار لە سەرۆکایەتی ئەنجوومەنی وەزیران لە حکوومەتی هەرێمی باشووری کوردستان، و دوای ئەوە بۆتە ڕاوێژکار لە وەزارەتی ڕۆشنبیری.
سەرەتای دەست پێکردنی شیعر لەلایەن مامۆستا بێخەو دەگەڕێتەوە بۆ ساڵی پەنجاکان و یەکەم شیعری لە ساڵی ١٩٥٣ بۆ ڕاپەرینی جووڵانەوەی جووتیارانی دەشتی هەولێر بووە.
دوای ئەوە دەستی کردووە بە نووسینی شیعرو بڵاوکردنەوەی لە گۆڤارەکانی هەتاو — شەفەق — هیوا — ژین — پەیام. لەگەڵ ئەوەشدا بەردەوام بووە لە بڵاوکردنەوەی شیعرو نووسین و بڵاوکردنەوەی لە گۆڤارو ڕۆژنامەکان لە ئێراق و لە کوردستان. هەروا مەدحەت بێخەو یەکێك بووە لە دامەزرێنەری — بزووتنەوەی ڕۆشنبیرانی ئاشتیخواز — لە هەرێمی باشووری کوردستان لە پێناو وەستاندنی شەڕی خۆکوژی و براکوژی لە ساڵی ١٩٩٤ لە نێوان پارتی دیموکراتی کوردستان و یەکیەتی نیشتیمانی کوردستان کە خۆی سەرۆکی ئەم بزووتنەوەیە بووە.
مامۆستا بێخەو لەگەڵ دانانی شیعرو نووسینەکانی دیکەی ئەندامی چەندین ڕێکخراو سەندیکای کردووەو ڕۆڵی باڵای لەم ڕێکخراوانەدا هەبووە

ئەوانیش:-

١- ئەندامی یەکیەتی نووسەرانی کورد لە یەکەم رۆژی دامەزراندنیەوە.

٢- ئەندامی فەخری کۆمەڵەی هونەری هەولێرە.

٣- ئەندامی کۆمەڵەی رۆشنبیرانی کوردە.

٤- ئەنـدامی دەسـتەی بەرێوەبـەری کۆمەڵـەی بـەرگری لـەماف نـەوەی ئەنفالکراوەکان.

مامۆسـتا مەدحـەت بێخـەو بەشـداری بـە دەیـا کۆبوونـەوەی شـێکردنەوەی شـیعری کـردووە لـە دەزگـا راگەیاندنـەکان و لـە رۆژنامـەو گۆڤـارو رادیـۆو تەلەفزیۆنـەکان لـە شـارە جیـا جیاکـانی ئێـراق، بـە تایبـەتی لـە شـارەکانی هەرێمی باشووری کوردستان.

هەروا بێخەو لەماوەی ژیانیدا بە دەیا بەرهەمی شیعری بە دەست خوێنەرو شیعر دۆست و ئەدەب دۆست گەیشتووە لەوانەش :

١- کۆمەڵە شیعری – زەنگی کاروان – لە ساڵی ١٠٥٩ بلاوکردۆتەوە.

٢- کۆمەڵە شیعری – رابەری ژیان – لە ساڵی ١٩٦٨ بلاوکردۆتەوە.

٣- کۆمەڵە شیعری – ورتەی ئاوات – لە ساڵی ١٩٧٣ بلاوکردۆتەوە.

٤- کۆمەڵە شیعری – داربەڕوو – لە ساڵی ١٩٧٨ بلاوکردۆتەوە.

٥- کۆمەڵە شیعری – رەگەکان – لە ساڵی ١٩٨٧ بلاوکردۆتەوە.

٦- کۆمەڵـە شـیعری – دیـاری بـۆ منـداڵانی کوردسـتان – لـە سـاڵی ٢٠٠٣ بلاوکردۆتەوە.

٧- کۆمەڵە شیعری – کە خاك ئەدوێ – ئامادەیە بۆ چاپ کردن.

٨- کۆمەڵـە شـیعرێکی دیکـەی گـرنگ کـە بـەناوی – داسـتانە شـیعری هەولێری دێرین – کە باس لە مـاوەی ٥٠٠٠ هـەزار سـاڵ بـەر لە ئێـستا دەکات کە ئامادەیە بۆ چاپ کردن.

٩- نووسـینی – مێژووی عەشـیرەتی سـیان – کـە ئـەویش دەسـت نووسـەو ئامادەیە بۆ بە چاپگەیاندنی.

هـەروا جگـە لـەو بەرهەمـە بـەپێزو گرنگانـە مامۆسـتا بێخـەو شـیعرەکانی کراونەتـە گـۆرانی لەلایـەن گـۆرانی بێـژانی رەسـەنی کوردی، وەك مامۆسـتا عـەلی مـەردان و فوئـاد ئەحمـەد و تـاهیر تۆفیـق و چـەندین گـۆرانی بێـژی

رەسەنی دیکەی کورد، لەوانەش :- سرودی پێشمەرگە، کە لەمانگی ١٠/١٩٦١/ لەلایەن هونەرمەند فوئاد ئەحمەد گووتراوەو بۆتە مارشی دەزگا راگەیاندنەکان، بەتایبەتی لەگەڵ کردنەوەی رادیۆی دەنگی کوردستان لە ١٩٦٣/٩/٢٨ و تاکوو ئێستاش لە لێدانی بەردەوامە.

هەروا زیاتر لە ٤٠ شیعرو سرووودی ئافرەتان و وەرزش و چەندین شیعرو سرووودی دیکەی کە بۆتە هێمای گۆرانی و سرووودی رەسەنی کوردی لە کوردستان.

مامۆستا بێخەو لە ژیان ماوەو هیوای بەردەوامی ژیان و تەمەن درێژی و سەرکەوتووی بۆ دەخوازین لە هەموو بوارەکانی ژیان و کارو تەمەندا.

١٩٣٤/٧/٩ یەکەم کۆنفرانسی سەرتاسەری کوردناسی لە ماڵی کەسایەتی کورد فەرهەنگ- معارف- لە شاری یەریڤانی کوردستان بەسترا لە سەرئاستی یەکیەتی سۆڤیەت ،. لە سەر داخوازی پەیمانگای مێژووی کەلتووریەکانی ئەرمینیا و کۆمیتەی ئەلف وبێی نوێی سەر بە دەوڵەتی ئەرمینیا دەستی پێکرد.

شایانی باسە لەم کۆنفرانسەدا ٣٠ نووێنەری زەحمەتکێشانی کوردی ئەرمینیاو ئازەربایجان و جۆرجیاو هەرێمی نەخجەوان و ئامارستان و کوردناسی شارە ناوەندیەکانی یەکیەتی سۆڤیەت بەشداریان تێداکرد... کۆنفرانسەکە بۆ تاوتۆکردنی کێشەکانی دروستکردنەوەو دارشتنی پیت و وشەکانی زمانی نەتەوەیی کوردی و رێنووس و گراماتیک و... زمانی کوردی پێک هاتبوو... کۆنفرانسەکەش تاکوو ٨/١٤ ی هەمان ساڵ بەردەوام بوو کەچوارخاڵی لەخۆگرتبوو ئەویش.

١- رێکخستنی زمانێکی ئەدەبی یەکگرتووی کوردی لە کوردستان .

٢- رێک وپێك نووسینی زمانی کوردی و ئەلفوبێ بۆ ئەم زمانە.

٣- رێزمان.

٤- چۆنیەتی زاراوەسازی و رێنووس بەرێک وپێکیلە زمانی کوردیدا.

١٩٣٤/٩/١٤ گرێدانی کۆنگرەی چەك داماڵین ، کە لە ساڵی ١٩٣٣ لە ژنێڤ مۆرکرابوو .

کـه کۆمەڵـەی گـەلان لـەم ڕۆژەدا بڕیـاری بـۆ دا بـه دووپاتکردنـەوە بەرەنگـه هێستریای سرینەوەو ئیبادەکردنی کورد لەباشووری کوردستانی لکێندراو به ئێراق ، که وای له ڕژێمی شاهانشینی له ئێراق کرد .

کـه ئـەویش سەرپێچی هـەموو بەڵگەنامـەکان بکاتو هـەموو پابەندبوونێکی یاسایی نێوو دەوڵـەتیو ئـەخلاقی بـەلاوە بنێتو ئابڕوی مرۆڤایـەتی ببات بەزیندووکردنەوەی وێنەی لەناوبردن و قڕکردنی چاخە تاریکەکانی بەدەیان سەدەی لەمەوبەر لەمێژوودا لەجیهان.

١٩٣٤/١١/١٥ دامەزرانـدنی کۆمـاری ئۆتۆنـۆمی لـە هـەرێمی چیـچانی ئینگۆشـی و لـە ١٩٣٤/١٢/٥ بووە کۆماری ئۆتۆنۆمی ، له چوارچێوەی ڕووسیای فیدرالی ، له ١٩٤٤/٣/٧ ئەم کۆمارە هەڵوەشێندرایەوە و تەواوی دانیشتووانی هـەرێمی چیچانی و دەوروبەری کۆمارەکه به زۆرەملێ دوورخرانەوە له ناوچەکەدا .

دوای ئەوە پەرلەمانی چیچاندا – ئەنگۆشی بڕیاری لەسـەر سـەربەخۆیی دا و لـە ١٩٩٢/٣/٣١ بـه پێـی پـەیمانێك لـە نێـوان دەوڵـەتی ناوەنـدی ڕووسـیاو کۆماری چیچیندا سنوورو دەسەڵاتی نێوانیان دیاری کرا ، بەڵام نوێنـەرانی چیـچان ئـەم پەیمانـەیان مۆرنـەکرد، گەرچـی ڕووسـیا ئـەم کۆمـارەی بـه کۆمـارێکی سـەربەخۆ لـه چوارچـێوەی ڕووسـیای فیدرالیـدا ناسـاند و، بـه پێچەوانەی کۆمارەکانی دیکه دەسەڵاتی زیاتری پێدا .

لەگـەڵ ئەوەشـدا زۆربـەی زۆری چیـچانیەکان گووازرانـەوە بـۆ کۆمـاری کازاخـستان و قرقیزسـتان ، پـاش مردنـی سـتالین بڕیـاری ئـازادکردن و گەڕانـەوەو ماوەیـان پێدرا ، بـه درووسـت کردنـەوەی قەوارەکـەیان بۆئـەوەی نەگەڕێنـەوە لای کاربەدەسـتانی نـوێ و ناشـەرعی و نـا چیـچانی ، هـەروا چـەندین کێشەو گرفتیـان بـۆ درووسـت کـرا ، لـه نێـوان هـەردوو کۆمـاری قرقیزستان و کازاخستان له گەل ڕووسیاو ناوچەی چیچانیەکان و چەندین کـاری دیکـه ، کـه تـاکوو ئێـستا کێـشەی چیـچانیەکان بەتـەواوی چارەسـەر نەکراون له ناوچەکەدا.

١٩٣٤/١٢/٧ کۆچی دوایی کەسایەتی گـەورەی ناوداری کـورد مـەلا ئـەحمـەدی گـەوورە – ڕۆژبیانی فروقاتی–.

١٩٣٥

١٩٣٥/٢/٦ شاعیرو نووسەری ناوداری کورد- ئەحمەد موختار جاف- لە سەر زێی سیروان لە پارێزگای سلێمانی لە باشووری کوردستان تیرۆر کرا لە ناوچەکەدا.

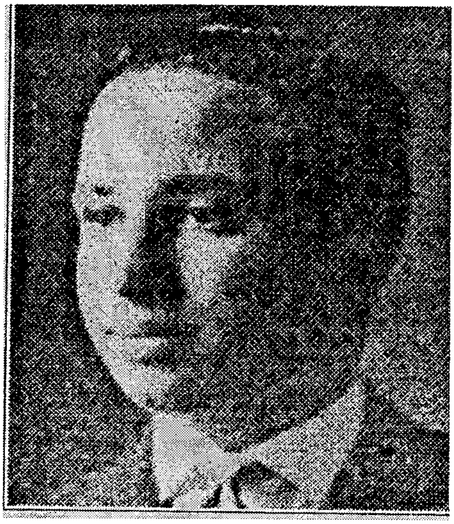
١٩٣٥/٣/١٦ راوێژکاری ئەلمانیا هتلەرو دەسەلاتەکەی رازی نەبوونی خۆیان لە سەر پەیمانی فرسای راگەیاند ، داوای بەچەککردنی وولاتەکەی کرد بە گەراندنەوەی ئەو زەویانەی کە بەپێی ئەو پەیمانەی کە لە دەستی دابوو لەدوای جەنگی یەکەمی جیهان بۆی بگەڕێندرێتەوە سەر خاکی وولاتەکەیدا .

١٩٣٥/٣/١٦ شانشینی سعوودی شانشین ئیبن سعوود لەلایەن پیاوێکی یەمەنی بەخەنجەر کوژرا... شایانی باسە ئەو بنەماڵەیە حووکمڕانی حیجازو نەژدو دوای سعوودیەیان کردووەو هەموو کات ئەو بنماڵەیە بالادەست بوونە لەهەموو بوارە جیاجیاکان ، کە بەئارەزوو خواستو ویستی خۆیان کاریان کردووەلە سەر ئەم وولاتەدا.

بۆنموونە ئیبن سعوود تاکوو ساڵی ١٩٣٠ ، -١٠٠- ژنی هێناوەو تەلاقی داوە بە ئارەزووی خۆی ، تا لە ساڵی ١٩٣٠ بڕیاریدا کە ساڵی دوو ژن بێنێ ، ئەویش بەئارەزووی خۆی...؟..! .

لەوەش سەیرتر ٤٥ کوڕی هەبووە . جگە لەکچەکان کەنازانرێ ژمارەین چەندن ، بەلام بەهەر حاڵ نەوەی دوای خۆی گەیشتۆتە ٣٠٠ کەس لەکوڕو کچ و چەندین خێزان لە وولاتەدا...ئای لەو ئیسلامەتیە...!؟.

١٩٣٥/٥/١ رووناکبیرو کەسایەتی کوردو پارێزگای سلێمانی سالح زەکی ساحێبکران پۆستی پارێزگاری پارێزگای سلێمانی گرتە دەست لەباشووری کوردستاندا.

١٩٣٥/٥/٢ لــه دایـك بــوونی فەیـسەڵی دووەم بـە دوو سـاڵ بـەر لـە مردنـــی بـــاوکی کورسـی دەســەڵاتی شانـشینی گرتـه دەسـت ، لـە ژێـر ئامۆژگـاری خالەکـەی عەبدول ئیلا ، کـه ئـەویش دایانـەکی ئینگلیـزی بۆ دانرا بە پـەروەردەکردنی ، واتـە بـەخێووکردنی فەیسەڵی دووەم لەلایـــەن ئینگلیــزو بەشــیری ئینگلیــز گــەوورە بــووە... لــە ١٩٤٣/٥/٢ بــۆ یەکەم جار وتارێکی بە زمانی ئینگلیزی خووێندەوە بە پشتگیری کردنی لە بـەریتانیا لـە کۆتاییـەکانی جـەنگی دووەمـی جیهـان... لـەپێناو یارمـەتی و بەهێزکردنی دەسەڵاتەکەیدا لە سەر ئێراقدا.

١٩٣٥/٥/٢٨ کۆنفرانسی کوردناسی لە شاری ئێریڤان بووە مایـەی بێزاری ڕژێمـی تورکیا، گەرچی کۆنفرانسەکە هیچ مەراموو مەبەستێکی ڕامیاری تیانەبوو... بەڵکوو تــەنیا بۆدروســت کردنـــی ئــەلفوبێی زمـــانی کـــوردیو نەهێــشتنی نەخووێندەواری بوو لە ناو دانیشتووانی کورد لە یەکیەتی سۆڤیەتدا.

کەتورکەکان ئەم کۆنفرانسەیان بەمەترسیەکی گەوورە دانا بۆ بـەڕێووەبردنی ڕامیاریــەتی ناونەتــەوەو – ســڕینەوەی ناســنامەی کــورد– ی کوردەکـانی باکووری کوردستان لە تورکیا ، تەماشایان کرد کە تورکەکان لـەوە دەترسان ، کە ئایا هەنگاوێکی سیاسی لە ژێر پەردەی ئەم چالاکیە زمانناسیەدا هەیە بۆ یەکگرتنی کوردەکانی دانیشتووی تورکیا بەدواوە نابێ...؟.

لەبـەر ئـەوە دەسـەڵاتی سـۆڤیەت بڕیاریـدا لـە کاروباری پـەروەردە کردنـی کوردەکـانی سـۆڤیەتی بـە زمـانی خۆیـان بـێ لەچوارچـێووەی تـەنگو سنووردراردا بەڕێووە بچێ لە وولاتەکەیدا.

١٩٣٥/٥/٣١ ڕوودانـی گومـە لـەرزەی زەوی بـەهێزی ٧/٥ پلـە لەسـەر پێـووەری ڕێختـەر لەناوچەی کووێتـە لـە بەشـی ڕۆژئاوای پاکستان ، کە زۆربـەی دانیشتووانی

کوردن و بووە هۆی گیان لە دەست دانی ٥٥٠٠٠ هەزار تا ٦٥٠٠٠ هەزار هاوولاتی ناوچەکە و ویران بوونی بە دەیا خانوو و باڵەخانەو کێڵگەی کشتووکاڵی لە ناوچەکەدا .

١٩٣٥/٦/٢١ خانمە نووسەری هاوچەرخی فەرەنسی - فرانسواز ساگان- لە پاریسی پایتەختی فەرەنسا لە دایك بووە لە شارەکەدا.

١٩٣٥/٧/٢٥ کورسی پاپاوی ، واتە دەسەلاتی دەووڵەتی فاتیکان چەندین پەیمانی جۆراو جۆری لەدوای پەیمانی لاتران مۆر کرد ، لەگەڵ وولاتانی جیهان... کەچوارەم پەیمانی لەگەڵ کۆماری یۆگسلافیا مۆر کرد.لە پێناو بەهێزکردنی پەیوەندیەکان .

١٩٣٥/٨/٨ لە هەڵبژاردنەکانی خوولی شەشەمی ئەنجوومەنی- الام - ناوی نووێنەرانی هەموو پارێزگاکانی ئێراقی تیابوو ، تەنیا ناوی نووێنەری پارێزگای کەرکوك لە باشووری کوردستان نەبێت ، کە پارێزگای کەرکوك کێشەی سەرکی بووە لە نێوان دەسەلاتی ئێراق و سەرکردایەتی کورد تاکوو تەواو کردنی ئەو مێژوو نامەیە.

١٩٣٥/٨/٢٠ روودانی گومە لەرزەی زەوی بەهێزی ٦/٦ پلە لەسەر پێوەری رێختەر لە رۆژهەلاتی هند ، کە بووە هۆی گیان لەدەست دانی ١٤٥٠ هاوولاتی و وێران بوونی بەدەیان خانووباڵەخانەو کێڵگەی کشتووکالی لە ناوچەکەدا .

١٩٣٥/٩/١٩ لە دوای سەرهەڵدانی بزووتنەوەی کوردی ئێزیدی لەناوچەی سنجار، پارێزگای موسڵ عومەر نەزمی سەردانی چیای سنجاری کردو لەگەڵ کەسایەتی و پیاوانی ناوداری کوردە ئێزیدیەکان کۆبۆوە، لە دوای گەڕانەوەی بۆ پارێزگای موسڵ ، لە شاری موسڵ بروسکەیەکی ئاڕاستەی

وەزارەتـی نـاوخۆی رژێمـی شاهانـشینی لـە ئێـراق کـرد لـە بـارەی جـێ بەجێکردنی یاسای بەرگری نیشتمانی لە سەر ناوچەی سنجار لە باشووری کوردستان .

لەلایـەنی داودی داود سـەرەك عەشیرەتی مهرکان لەگوندی زیـرولن و رەشـۆ قوولـوو سـەرەك عەشیرەتی مالاخـالتی لەگونـدی عالـدلینا . کـە نـاوەرۆکی بروسکە دووپـانی ئەوە دەکاتـەوە کـە ئـەو دووسـەرەك عەشیرەتە یاخینـەو یاسـای بـەرگری نیـشتمانی جـێ بـەجێ ناکـەن دژی مـیری لەچـەندین لایـەن وەستاون لە ناوچەکەدا .

١٩٣٥/١٠/١ دەست پێکردنی هێرشی هێزەکانی سووپای رژێمی شاهانشینی لـە ئێراق بۆ سـەر بزووتنـەوەی کـوردە ئیزیدیـەکان لـە ناوچـەی سـنجار لـە باشـووری کوردسـتان ، بەسـەرکردایەتی لیـوا رکـن حوسـێن فـەوزیو هێرشـەکە تـاکوو ١٠/١٧ هەمان ساڵ بەردەوام بوولە ناوچەکەدا لە باشووری کوردستان .

شـایانی باسـە هێـزە شۆرشـگێرە کـوردە ئێزیدیـەکان لـە -٧٠٠- چـەکدار پێکهاتبوو، لەئەنجامی ئەو هێرەشە سەربازییە -٢٠٠- چەکدار شەهید کران و زیـاتر لـە ١٠٠ چـەکدار زامـدار کـران ، هـەروا ٣٩٥ چـەکداریش خـۆی دا بەدەست هێزکانی سووپای رژێمی شاهانشینی لە ئێراق .

بەڵام زیانی هێزەکانی سووپا زیاتر لە ٢٠٠ کووژارو زامداریان لـێ کەوتـەوە . دوای ئـەوە رژێمـی شاهانـشینی یاسـای عـورفی لەقـەزای سـنجارو دەوروو‌بەری راگەیاند لەرۆژی ١٠/١٢/ هەمان ساڵ لە ناوچەکەدا .

١٩٣٥/١٠/٧ هێزەکانی سووپای ڕژێمی شانشینی لـە ئێراق لـە هێرشێکی ناکاوی بۆسـەر شـەنگالوودەوروو‌بەری ئەنجامـدا لـە هـەرێمی باشـووری کوردسـتان... کـەداودی دوادو هـەزاران ئێـزدی لـە ڕووی ئـەو هێرشـە وەسـتانو زیـانێکی زۆریان لێدان... شایانی باسە قەڵای شەنگال لەهەرێمی کوردستان .

جێگەی باس کردنە کە لەکاتی خۆی بۆ بـەرگریکردن لەهێرشـەکانی دوژمـن دروستکراوە ، لە بەر ئەوەی بە درێژایی مێژووی کۆنی ئەم شارە تووشـی بـە دەیا هێرشـی هێزەکـانی سـووپای دووژمـن بووتـەوە. لەسـاڵی ١٣٠٩ی زایـنی بـەرەو ڕووی هێرشـی داگـیر کـەری تەیمورلـەنگ بـووە ، لەسـاڵی ١٧٥١یـشدا بـەرەنگاری هێرشـی داگـیر کـەری شـای ئێـران بـووە ، لەسـاڵی ١٧٥٢یـشدا سووپای سلێمان پاشای والی بەغدا هێرشی کردۆتە سەر ناوچەکەدا.

دوای ئەویش لەساڵانی ١٧٩٢-١٧٩٤ تووشی هێرشـی عومـەر وەهبی پاشا

بۆسەر ئێزیدیەکان لەچیای شەنگال و قەلاکەی بووە ، لەساڵی ١٨٣١دا سووپای داود پاشای والی بەغدا هێرشی کردەسەر، لەساڵی ١٨٤٦ والی موسڵ هێرشی کردەسەر و لەساڵی ١٩١٨ بەریتانیا داگیری کردووە ، لەدوای ئەوانیش رژێمی بەعس لە ئێراق درێخی نەکردوە بەرامبەر دانیشتووانە ئێزیدیەکان لە ناوچەکەدا .

١٩٣٥/١٠/٣ شانشینی ئەسیووبیا هیلاسیلاسی لەلایەن رژێمی شانشینی ئیتالیا ناچار کرا بەرەو هەندەران کۆچ بکات ، لەدوای داگیر کردنی وولاتی ئەسیوبیا لەلایەن هێزەکانی سووپای ئیتالیا.

١٩٣٥/١٠/٢٤ بلاو کردنەوەی یەکەم ژمارەی گۆڤاری رۆناکی لەشاری هەولێر لە هەرێمی باشووری کوردستا ، لە لایەن مێژوونووس و رووناکبیر ناوداری کورد مامۆستا حسێن حوزنی موکریانی و بەردەوام بوو تاکوو ژمارە /١١ی گۆڤارەکە لە شارەکەدا .

١٩٣٥/١١/٢٢ گۆرانی بێژی ناوداری بەناو عەرەبی و جیهانی خاتوو – فەیرۆز– لە شاری بەیروتی پایتەختی لوبنان لە خێزانێکی هەژار لەچاوی بە جیهان هەڵهێناوە .

شایانی باسە خاتوو فەیروز ناوی رتەواوی خۆی خۆی– نهاد حەداد– ە و بنە ماڵەی باپیری ناوی – ودیع – بووەو لە سریانیەکانی پارێزگای ماردین لە باکووری کوردستان بووونە ، بەلام بە هۆی ئەو کۆمەل کووژیە بێ وێنەکەی رژێمی عوسمانی ، کە بەرامبەر ئەرمەن و کورد لە ساڵی ١٩١٥ ئەنجامی دابوو کەووتنە وولاتی شامی ئەوکات،.

ئێستاش تەمەنی ٧٠ساڵەو کچێکی بە ناوی ریمای هەیەو بەیەکەوە ژیان دەبەنە سەر لە شاری لوبنان .

جانازانم خاتوو فەیروز کوردە یاخوود ئەرمەنە گرنگ ئەوەیە عەرەب و تورک

نیه له خوا بەزیاد بێ.

١٩٣٥/١٢/٢٥ ڕوودانـی گومەلـەرزەی زەوی بـەهێزی ٦/٢ پلـه لەسـەر پێـوەری ڕێختـەر کـه بووه هۆی گیان لەدەست دانی زیاتر له ٥٣٠٠ هەزار هاوولاتی و وێرانکردن و لـه نـاوبردنی بـەدیا خـانوو کێڵگـه کـشتوکاڵیاکان لەناوچـه شـاخاوییەکانی باکووری پاکستاندا.

١٩٣٦

١٩٣٦/١/٢٥ کۆچـی دوایـی سـەرکردەی سـووپای عوسمـــانی و کەســایەتی نــاوداری ڕۆژنامـەنووس و وەزیـری کـورد – میر لیوا روکن مستەفا پاشای یامولکی– کـوری مـەلا عـەزیز – لـه تەمـەنی ٧٠ ساڵیدا و گۆرەکەی لەگۆرستانی گردی سـەیوانه لــه شــاری سـلێمانیه لـه باشووری کوردستان.

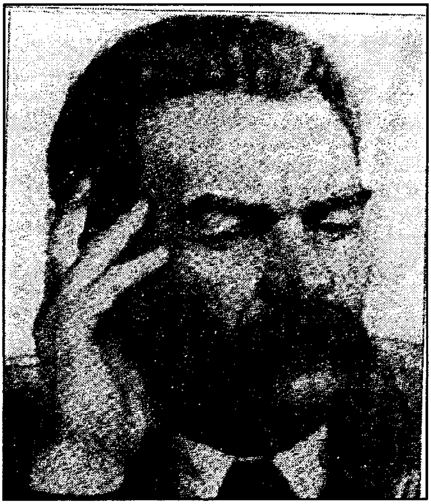
١٩٣٦/٣/٧ هێـزه هاوبەشـەکانی سـووپای رژێمـی شانشینی لـه ئێراق و رژێمـی تورکیـا هەوڵیانـدا جێگـەو شـوێنی خـەلیل خۆشـەوی لـه دەرگاکـانی چیـای کاوند دیاری بکەن ، له ئەنجام هێرشی هاوبەشی هەردوو رژێمی دژ بەکورد لـەدوای چەندین شەهیدو زمدارکردنی چەکدارەکانی خۆشـەوی ، خێزانـی خۆشـەوی داستگیر بکەن ، دوای ئەوەی له ٣/١٣/ هەمان ساڵ خەلیل خۆشـەوی شـەهید کـراو بـەو هۆکارانـه توانیـان بزووتنـەوەی خـەلیل خۆشـەوی و لایـەنگرانی کۆتایی پێ بێنن لەهەرێمی باشووری کوردستانی لێکدراو به ئێراقدا.

١٩٣٦/٤/٢٦ دانیشتووانی شارۆچکەی – ژرینکای – سـەر بـه هـەرێمی باسك لـه باکووری ئیسپانیای سەر له بەرەبەیان فرۆکەکانی ئەلمانیای هتلەری بۆردومـانی ئـەو شارۆچکـەی کـردو دانیـشتووانەکەی لـه زرینگـەی دەنگـی مووشـەکەکانی بۆردومـان کردنـی شارۆچکەکە بـه ئاگاهـاتن... جەماوەرەکـه لـه هـیچ شـتێك حـاڵی نـەدەبوون تـەنها ئـەوەیان دەزانـی کـه شارۆچکەکەیان لـەماوەی سـێ کاتـژمێرو نیـوودا تووشـی رووخـان و وێرانکـردن هـات. لـه ئـەنجامی ئـەو

بۆردومانـەدا، کـە دوو هـەزار کـەس لەدانیـشتووانی ئـەو شارۆچـکە گیانیـان لەدەستدا و بەهەزاراش زامداربوون و لە ئاکامدا خووێن و ئێسکان و خـۆڵ و ئاو تێکەڵ بەیەك بوون و رووداوێکی سەرسووڕهێنەربوو وەك رووداوەکانی دیکە خـۆی خستە ناو لاپـەرەکانی مێـژوو لەتاوانەکانی هیتلـەری فاشـی و هاوبەشەکانی لەجیهاندا.

سەرچاوە :- گۆڤاری هلال – ٢٠٠٧/١١/١١.

١٩٣٦/٥/١٣ کۆچـی دوایـی کەسایەتی کـوردی پارێزگـای سـلێمانی شـێخ عومـەر شـێخ ئەمینی قەراخی لەشاری سلێمانیدا.

١٩٣٦/٦/١٠ کۆچـــی دوایـــی نووســـەرو ئـــەدیب ورۆمان نـــووس و روونـــاکیری نـــاوداری رووســـیجیهانی – مەکـسیم گـۆرکی– لـە شاری مۆسکۆی پایتـەختی یەکیـەتی سـۆڤیەتی پێـشوو کـە نـاوی تـەواوی – ئەلیکسی ماکسماریتشی– یەو کە گەوورە نووسەرو دارێژەری رێبـــازی ریـــالیزمی سوشیالیـستی بـووە لـە لـە وولاتەکەیی و کێشووەری ئەورووپادا .

١٩٣٦/٧/١ بۆ یەکەم جار لە مێـژووی وولاتـی نێوان دووزێو ئێراقی دورستکراو لەسەر خـاکی گـەلانی ئێـراق ، بە تایبـەتی خـاکی کوردسـتان وێـستگەی رادیـۆی شانـشینی لـە ئێـراق لەشـاری بەغـدای پایتـەختی ئێـراق پەخـشی خـۆی بەجیهان بڵاو کردەوە لە شارەکەدا .

١٩٣٦/٧/١٨ لە دوای کۆتایی هاتنی شەڕی ناوەخۆی ئیسپانیا شۆڕشی ئیسپانیا دەستی پێکرد بە سـەرکردایەتی ژەنـەڕاڵ فرانکۆ لـە شـاری مەراکشی ئیسپانی دژی حکوومـــەتی کۆمـــاری میللـــی ، کـــە دەســـەڵات وەرگـــیرا لـــە دوای هەڵووەشـــاندنەوەی رژێمـــی شانـــشین و ئـــەو کۆمـــارە چـــەندین یاســـای سۆشیالیستی ڕاگەیاندن.

که ئەویش بووە هۆی بەرزبوونەوەی ناڕەزایی لە لایەن پیاوانی ئاینی لە کەنیسەکان و دەرەبەگەکان ، فرانکۆ لە دەریا بەڕێووە بەرەو ئیسپانیا دەستی بەسەر باشوور داگرت ، دوای ئەوە بەرەو باکووری ڕۆژئاوا ، بەڵام دەسەڵاتی میللی کرێکاری توانی بەسەر شۆڕشی فرانکۆ سەرکەوێت لە شاری مەدریدو بەرشلونەو بلباو ناوچەکانی دیکە لەووڵاتەکەدا .

جێگەی باسکردنە کە فرنسیسکۆ فرانکۆ پارێزەر لە سووپا سەرکردایەتی ڕاپەرینی دژ بە دەسەڵاتی ئەسپانیای کرد ، لە ئاکامی هەڵبژاردنی حکوومەتوشەڕی ناوخۆی ئەسپانیا ، کە سەرەتای دەستپێکردنی بوو لە نێوان نەتەوەییەکان بەسەرکردایەتی فرانکۆ بەپشتیووانی گەووره پیاوانی ریتالیەت و ئەلمانیەکان لەگەڵ کۆماریە چەپڕەوەکان کە شەڕەکە ماوەی سێ ساڵی خایاند لە وولاتەکەدا.

١٩٣٦/٨/١ پێشبڕکێی یارییەکانی جامی جیهانی – ئۆلەمپیات- لەبەرلینی پایتەختی ئەڵمانیا ئەنجامدراو بەردەوام بوو تاکوو ٨/١٦ ی هەمان ساڵ لە نێوان یاری زانەکانی ووڵاتانی بەشدار بوو لە جیهاندا .

١٩٣٦/٨/١٨ کـــووژرانی ڕوونـــاکبیرو ئەدەبی ناوداری ئیسپانیا – فـــدریکۆ لۆرکـــا –کـــە لەوکاتـــەی لـــە غەرناتـــەوە ڕاپێـــچیانکرد و هـــەر لـــەو شـــەوە لەســـێدارەیاندا. جێگـــەی باســـکردنە کـــە ئەمـــەش لەوکاتـــە بـــوو کـــە شـــەڕی ناوەخۆی ئیسپانیا بەرەو کۆتایی هەنگاوینا. بـــە پێـــی ڕاپـــۆرتی فـــەرمی کـــووژرانی لۆرکـــا. کـــە تووێژێنەری بەرەگەز ئیرلەندی – ئایان جیبسۆن – لە ساڵی ١٩٣٩ تاکوو ئەم ساڵانەی دواییش هەر بەردەوام بوو لە پێناو دەستکەووتنی زانیاری لەسەر

چۆنیەتی کووشتنی لۆرکا... بۆیە لە هەموو لایەنەکانی ژیان و رۆشنبیری کۆلیوەتەوە و چەندین کتێب و بلاوکراوەی دەربارەی ژیاننامەی شیعرو بەرهەمەکانی خۆی و هاوڕێکانی وەك ئەنتۆنیۆ ماچادۆو سلڤادۆردالی بلاوکردۆتەوە.

دوای ئەوە بەماوەیەکی زۆر گەیشتە ئەو دەرئەنجامەی کە نووسیویەتی :- ئەوەی روونکردەوە کە بکووژی ئەدەبی ناوداری ئیسپانی پیاوێکە کە ناوی - رامۆن رویس ئەلۆنسۆ - یە کە لە سالی ١٩٦٧ چاوپێکەوتووەکە لەوکاتە سەرقالی نووسینەوەی کتێبێك بووە سەبارەت بەچۆنیەتی کووژرانی لۆرکا. دوای ئەوە کە گەیشتە ئەو بروایە کە - رۆیت ئەلۆنسۆ - دەستی لە کووشتنی لۆرکا هەبووە.

دوای ئەوە کاربەدەستانی هانداوە بۆ ئەوەی لۆرکا بکووژرێ... کە رویس کالۆنسۆ پیاوێکی رامیاری بووە لەبواری وێنەکێشانی نەخشە لە شاری غەرناتە کاری کردووە... کە شارەکەی لۆرکا بووە... دواتر بە ئەندامی ئەنجوومەنی نووێنەران هەلبژێردراوە... بەلام لە سالی ١٩٣٦ لەو شووێنە لادراوە لە وولاتەکەدا.

سەرچاوە :- رۆژنامەی - شرق الاوسط -.

١٩٣٦/١٠/٢٩ لە کودەتایەکی سەربازی ناوداری کورد بەکر سدقی دەسەلاتی ئێراقی گرتە دەست. هەولی دا کورد بەرەو قەزای حەویجە کۆچ بکەن و نیشتەجێ بن.

لە بەر ئەوەی ئەم سەرکردە کوردە هەولی دامەزراندنی دەوولەتێکی کوردی لە هەست و هۆشدا بوو، چ لە ئێراق و چ لە کوردستان .

بۆ نموونە سەعید قەزاز کە لە کاتی شۆرشی ١٤/تەمووزی/١٩٥٨ وەزیری ناوخۆی ئێراقی کۆماری بوو، هەولی زۆری دا بە دامەزراندنی کورد لەکۆمپانیای نەوتی کەرکوك و نیشتەجێکردنی کورد لە قەزای حەویجە. لە بەر ئەوەی خاکی کوردستان بوو. بەلام ئەو سەرکردە کوردانە لە سێدارەدران بەتایبەتی بەکر سدقی لە ١٩٣٧/٨/١١ بە پلانی ئینگلیز و عەرەبە شۆڤینیەکان لە شاری مووسل.

١٩٣٦/١٠/٢٩ بەرپابوونی کودەتای سەربازی لە لایەن بەکر سدقی لە شاری بەغدا دژی رژێمی شانشینی لە ئێراق.

جێگەی ئاماژە پێکردنە کە بەکر سدقی شەوقی عەسکەری لە بنە مالەیەکی

کـورد لـە ناحیـەی ئاخجەلـەر چـاوی بـە جیهـان هـەڵهێناوە لـە باشـووری کوردسـتان ، لـە دوای تـەواو کردنـی قۆناخـەکانی خوێنـدنی ئامـادەیی – روشدیە – لە ساڵی ١٩٠٨ چۆتە قوتابخانەی سەربازی لە شاری ئەستەمۆڵی تورکیـا ، دوای تـەواو کردنـی خوێنـدن چـۆتە کۆلیـژی ئـەرکانی سـووپای عوسمـانی . دوای ئـەوە لـە بـەرەکانی جـەنگی یەکـەمی جیهـانی بەشـداری جەنگی کردووە .

دوای تـەواو بـوونی جـەنگ چـۆتە نـاو سـووپای سـووریا ، دوای ئـەوە گەراوەتەوە شاری بەغدای پایتەختی ئێراق ، لە سووپای ئێراق بە پایـەی – رەئیس – وەرگیراوە ، لـە ساڵی ١٩٢٨ بووتـە – عەقیـد – و لـە سـاڵی ١٩٣١ پایەی – زەعیمی – وەر گرتووە و کراوەتە سەرکردەی سووپای باکوور ، لە ساڵی ١٩٣٢دا بووەتە–ئامر لیوا – دوای ئەوە کراوەتە فەرماندەی باشوور . جێگەی باسکردنە کە هەوڵەکان بەردەوام بوون بۆ لە ناوبردنی بەکر سدقی ، تا لە ١٩٣٧/٨/١١ دا لە کاتێکدا کە سەرۆکایەتی شاندێکی سەربازی دەکرد بۆ تورکیا لە بنکەی ئاسمانی مووسڵ .

بە یاوەری محەمـەد عەلی جەواد ، کە سـەرۆکی هێـزی ئاسمـانی بوو پیلانـی کووشتنەکەیان جێ بە جێکرد ، دوای ئەوە حکمـەت سلێمان دەسـت لـە کار کێـشانەوەی خـۆی لـە ١٩٢٧/٨/١٧ دا پێـشکەشی کـردو بـەم شـێوەیە حکوومەتی کودەتا کۆتایی پێهات لە ئێراقدا .

١٩٣٦/١١/١٢ کۆچی دوایی کەسایەتی ناوداری کورد هۆزانـەوان – حـەمد – ی لـە تەمـەنی ٦٠ سـاڵیدا لەباشـووری کوردسـتان لـە شـاری سـلێمانی و گۆرەکـەی لـە گۆرستانی گردی سەیوانە لە شارەکەدا .

١٩٣٦/١١/١٦ مۆرکردنی پەیمان لە نێوان سووریاو فەرەنسا ، کە مەندووبی سامی فەرەنسا – مسیۆ دی مارتل – و نووێنەری سووریا ئەو پەیمانەیان مۆر کرد.

شـایانی باسـە کـە سـووریا زیـاتر لـە ١٧٠٠٠هـەزار کیلۆمـەتر چوارگۆشـەی لـەخاکی رۆژئـاوای کوردسـتانی کەوتۆتـە ژێـر سـنووری دروسـتکراوی دەووڵەتەکـەی بـەپێی پـەیمانی لـۆزانی مـۆرکراو لـە ١٩٢٣/٧/٢٤ لـە لایـەن وولاّتانی هاوپەیمانانـدا.

١٩٣٦/١١/٢٥ لە راگەیانێکی سەرۆکی یەکیەتی سۆڤیەتی- ستالین – ئەویش بەسەرکەووتنی سۆشیالیستی لە یەکیەتی سۆڤیەت ، دوای ١٩سالّ لە سەرکەوتنی شۆڕشی ئۆکتۆبەر. دوای ئەوە لەمانگی/ ١٩٦٠/٤ تشیکۆ سلۆڤاکیا لەدەستوورەکەی ڕایگەیاند ، کە ناوی دەوڵەتی نویّ سەرهەڵدا ، ئەویش بە- کۆماری تیشکی سۆشیالیستی- ئەم هۆکارە بووە هۆی ڕاگەیاندنی سەرکەووتنی سۆشیالیستی، لە دوای قۆناخی گواستنەوە ، کە ماوەی ١٥ ساڵی خایاند.

بەڵام بەڕایەکانی کە توانای بۆ دەرەخسا لە ڕاپۆرتەکانی گەیشتنی کۆمەڵگا بەقۆناخی سۆشیالیستی... شایانی باسە ئەمەیە پەلەکردن لەڕاگەیاندنی بنەمای سۆشیالیستی لە بەرامبەر ناوەندەکانی ڕژێمی بە هێزی سەرمایەداری ، کە هۆکاری پەرەسەندنو پێشکەووتنی نەبوو بە تایبەتی لەبواری پێشبڕکێیرامیاری و سەربازی و ئابووری و ژێرخانی ئابووریو بازرگانیو پیشەسازیو کشتووکاڵ لە کێشوورەکەدا .

١٩٣٦/١٢/٥ دەووڵەتی عەلەویەکان بە پێی بڕیاری ژمارە/٤٠٣/٢٤٧. لکێندرا بە دەووڵەتی سووریا ، کە لەلایەن دادوەری سامی فەرەنسا –د.دی.مرتل- مۆرکرابوو. ئەمەش بەپێی ئەم دوو مەرسوومەی کە لە٢-١٢/٥ی هەمان ساڵ دەرچوو بوون بەگەڕاندنەوەی هەردوو هەرێمی دروزو عەلەویەکان بۆ ژێر دەسەڵاتی ڕژێمی شانشینی لە سووریادا.

١٠/ ١٩٣٦/١٢ شانشینی بەریتانیا ئەدواردی هەشتەم دەستی لەکاری شانشینی کێشاوەو بۆ دایکی جێهێشت کە ئەلیزابێتە... تاکوو ئێستاش پۆستی شانشینی بەریتانیای بە دەستە.

شایانی باسە ئەدوارد بەشداری لە شەڕی یەکەمی جیهانی کردووەو ڕۆڵی بنەرەتی و سەرەکی هەبووە لە پەیمانەکانی سایکس- بیکۆو سیڤەرو لۆزان بە دابەشکردنی کوردستانو بەدەیا کێشەی دیکەی جیهانی ، لە پێناو بەرژەوەندی تایبەتی ووڵاتەکەی ، بەهاوکاری ئەمەریکاو هاوپەیمانان لە جیهاندا .

١٩٣٧

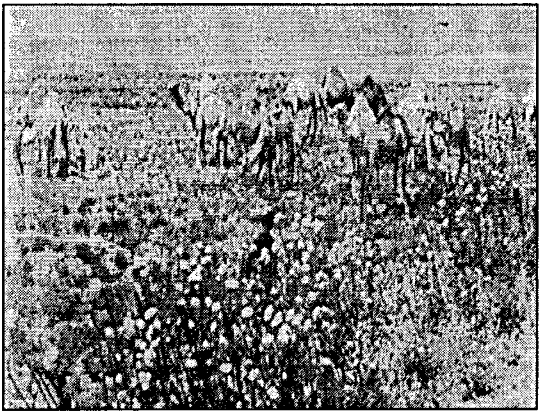

١٩٣٧/٢/٢٠ کۆچـی دوایـی دبلۆماتکـارو سیاسـەتمەداری بـەریتانی – سـێر پـرێس کـۆکس – لـە شـاری لەنـدەنی پایتـەختی بەریتانیا.
جێگـەی باسـکردنە کـە ئـەم کەسـایەتیە نێـوو دەوڵەتیـە لـــە ١٨٦٤/١٠/٢٠ چـــاوی بـەجیهان هــەڵهێناوە... لـە دوای تـــەواوکردنی قۆناخـــە یـــەك لـــەدوای یەکـــەکانی خووێنـدنی و لـە تەمـەنی ٤٠ سـاڵیدا واتـە لـە سـاڵی ١٩٠٤ بووەتـە کونسـڵی گشتی لە شاری بووشەهری ئێستای ئێران.
هەروا لە ساڵی ١٩٠٩ بووەتە موقیمی رامیاری لەکەنداوی فارس... لـە سـاڵی ١٩١٤ بووەتـە سـکرتێری هەنــدەرانی حکوومــەتی هندســتان... دوای ئــەوە بووەتە سەرۆکی ئەفسەری رامیاری لـە هێزی لەشکرکێشی کوردسـتان... لـە نێوان ساڵەکانی ١٩١٨ –١٩٢٠ بووەتە وەزیری بەریتانیا لە ئێران.
لە دوای ئەوە لە ساڵی ١٩٢٠ وەکوو کۆمێسری بەریتانی لەبەغدا جێگەی سێر ئارنۆڵـد وویسلنی گرتـەوە... تـا سـاڵی ١٩٢٣ هـەر لـەو پۆسـتەدا مایـەوە. بـە دامەزرێنــەری ســووپاو دەســتووری ئێراقــی شانــشینی دادەنرێـت...ئــەم کەسـایەتیە رۆڵـی بـاڵاو کاریگـەری هـەبوو لـە دروسـتکردن و چارەسـەرکردنی هەمەلایەنـەی جۆراوجـۆر لـە کێـشە هەڵوواسـراوەکان، بـە تایبـەتی لەهـەرێمی باشووری کوردستان لـەکاتی راپـەرین و شـۆرش و دەسـەڵاتی شـێخ مـەحمودی حەفید لە هەرێمەکەدا.

١٩٣٧/٣/١٠ دامەزرانـدنی کۆمەڵـەی برایـەتی لەلایـەن شـێخ لـەتیفی کـوری شـێخ مـەحمودی حەفید لەشاری سلێمانی لە باشووری کوردستان.

١٩٣٧/٣/١٩ ڕاگەیاندنی مەرسوومی فاتیکان لەلایەن پاپا بیوسمی یانزەهەم بڵاوکرایەوە دژی کۆمۆنیستیەت... کە کۆمۆنیستی دژی هەموو ئاینەکانی جیهانەو بڕوای بە خالق نیەو هەلگری تێئووری مادیەو بڕوای بەهەبوونو بینینی بەرچاو هەیە....!...؟.

١٩٣٧/٤/٢٤ بە پێی ماددەی /١ی یاسای ڕێکەووتننامەی مۆرکراوی دراوسێیەتی لە نێوان وولاتان .

بە تایبەتی لە نێوان ڕژێمی شانشینی لە ئێراقو سووریاو ئوردنو سعوودیەو کووێت... ئەویش کە ماوە بە بەدووە عەرەبەکانو مەڕ لەوەڕێنەکانو دانیشتووانەکانی دیکەی بیابانی عەرەبی سعوودیو ئوردنو کووێت دەدا... کە بە ئارەزووی خۆیان دەتووانن لە نێوان خاکی ئەو وولاتانەو سنوورەکانیاندا بسوورێنەوە بە ئارەزووی خۆیان .

لە بەر ئەوەی کە عەرەبن لەسەر خاکی گەلانی دیکە ، بەتایبەتی خاکی کوردستانو نیشتەجێ بن ، کەئەمەش هۆکارێکی سەرەکی بوو لەپێناو بەعەرەبکردنو داگیر کردنی ڕۆژئاواو باشووری کوردستانی لکێنراو بە ڕژێمە بۆگەنە داپلۆسێنەرەکانی سووریا و ئێراق لە ناوچەکەدا .

١٩٣٧/٥/٢٣ ڕژێمی تورکیا ڕۆژنامەی – سۆن تەلەگرافی – لە شاری ئەستەمبوڵ داخست ، ئەویش بەهۆی نارەزایی بابەتە بڵاو کراوەکان تیایدا لە سەر هەڵسوو کەووتی دەسەلاتەکەیاندا .

١٩٣٧/٦/٧ شاعیرو ڕووناکبیری بەناوبانگی ئێراق و عەرەب و جیهان – مەعروف ڕەسافی – دووبارەی دەنگەکانی عەبدولرەحمان کەواکبی دەکردەوە کە لەئەنجوومەنی نووێنەرانی ئێراق ، بە ئاشکرا ڕایگەیاند و ووتی:– من شیوعیم و بەلام

شـیوعیەتەکەم ئیـسلامیە ، لەبـەر ئـەوەی لـە قورئـانی پـیرۆزدا هـاتووە :- وفي اموالهم حـق للـسائل والمرحـوم - الـذاريات/١٩ ، هـەروا محەمـەد - د.خ - گویەتی:- تؤخذ من اغنيائهم فترد على فقرائهم - البخـاري ١٤٢٥، ئایـە ئـەوە شیوعیەت نییە کێ دەتوانێ بەرگری ئەوە بکـات ، تـەنیا هـەژاری دواکـەوتوو نەبێت لە ئێراق و جیهاندا .

١٩٣٧/٦/١٤ سـەرکردەی ئەرمەنیـەکان - ئارسـین کیـدۆرم- لەسـەرکردەکانی هنـشاق- نامەیـەکی ئاراستەی کۆمـەڵێ قوتـابی ئەرمـەنی کـرد لـە زانکـۆی ئەمـەریکی لـە بـەیروتی پایتـەختی لوبنـان ، کـە نامەکـە بلـۆلکراوە لـە دۆسـیەی وەزارەتـی پۆلیس لە ئێراق لە ژێر ژمارە /١١٥٨ پارێزراوە لە وولأتەکەدا .

شایانی باسە جوولانەوەی - الهنشاق- بەدەست پێشخەری چەند قوتابیـەکی ئەرمەنی دامەزرا ، لەپێناو بلأوکردنەوەی ڕۆژنامەیەك لەشاری ژنێف لـە سـاڵی ١٨٨٧ ، ئامـانجیش یـەك گرتنـی هـەموو خـاکی ئەرمـەنی بـوو لـە وولأتێکـی سۆسیالستیدا.

هـەروا لـە سـەدەی بیـستەم ئـەم جوولانەوەیـە ناسـرا بـەناوی ڕێکخـراوی - سۆسیالیـستی دیمـوکراتی - کـە لەهـەرێمی قـەوقاز هاوکاریـەکی گـەرمیان درووست کرد لەگەڵ بەلشەفیەکان دژی - فیدرالیـەتی شۆڕشگێڕی ئەرمـەنی- ئەوانەی کە بیری نەتەوەییان هەبوو بەناوی - تاشناکنزونیان- کە قوتابیـەکان ئەنـدامانی زۆرینـە بـوون لـە ڕێکخراوەکـەدا ، ئـەم ڕێکخـراوەش لـەدوای سـاڵی ١٩١٠ بەهێزبوون و دژی دەسەلأتی عوسمانی وەستان.

١٩٣٧/٦/٢٣ دەووڵەمەنـدی نـاوداری ئەمـەریکی و لایـەنگیری دەووڵـەتی ئیـسرائیل ئـەدوارد ئۆرمـان بـە هاوکـاریو ڕێگـە خۆشـکەری موحـسن هەلـسان بـەگفتووگۆ کـردن لەگـەڵ ڕژێمـی شانـشینی لـە ئێـراق ، لـە پێنـاو گـەیـشتن بەرێکەووتننامـەی گوواسـتنەوەی عەرەبـە فەلەسـتینیەکان بـۆ ئێـراقو نیـشتەجێکردنیان لـە و وولأتەدا .

بـەلأم ئـەو کـارە بـە تـەواوی جێبـەجێ نـەکرا ، ئـەویش بەهەولـدانیان بـۆ نیشتەجێکردنیان لە باشووری کوردستانی لکێنـراو بە ئێراق بەتایبـەتی لـە پارێزگـای کـەرکوكو دوای ئـەوە لـە پارێزگاکـانی دیالـەو موسـل لـە باشـووری کوردسـتان ، لـەپێناو چارەسـەرکردنی دوو کێـشەی دژ بـەکوردو خـاکی

کوردستان.

یەکەمیان :- دوورخستنەوەی دانیشتووانی عەرەب لەفەلەستین و کەم کردنەوەی دانیشتووان عەرەب لە فەستین .

دووەم :- ئاسانکاری کردن لە جێبەجێکردنی بڕیارەکانی دەوڵەتی ئیسرائیل و بەعەرەبکردنی ناوچە کوردیەکان لەپێناو گۆڕینی سنووری جووگرافیای کوردستان .

١٩٣٧/٧/٧ هێزەکانی سووپای رژێمی شانشینی لە یابان لە هێرشێکیدا چینی مللی بە تەواوی داگیر کرد ، بەڵام دوای ئەوە بەهۆی سەرنەکەووتنی لەجەنگی دووەمی جیهان ، لەخاکی چین بە تەواوی کشانەوەو بووە هۆی دورست بوونی کێشەو ململانێ لە نێوان ماوتسی تۆنگ و شیانگ کای شك ، کە شینگ سەرکردایەتی پارتی نیشتمانی چینی دەکردو ، ماوتسی تۆنگیش سەرکردایەتی کۆمۆنیستەکان دەکرد ، ئەمە لەلایەك و لایەکی دیکەش دورست بوونی بە دەیا کێشە دیکە لە نێوان چین و یابان ، بەهۆی دەستکاری کردن لە بەلگەنامە کۆنە بەنرخەکانی ، لە زمان و مێژووی چین و کۆریای باکوور لەکاتی داگیرکردنەکاندا.

١٩٣٧/٧/٨ مۆرکردنی پەیمانی سەعد ئاباد لە نێوان رژێمی شانشینی لە ئێراق و رژێمی شایەتی لە ئێران و رژێمی تورکیا و رژێمی شانشینی لە ئەفگانستان ، کە ئامانجی ئەو پەیمانە بۆ گەمارۆدان و پەلاماردانی بزووتنەوەی رزگاریخوازی کورد بوو لە کوردستان .

بەتایبەتی لەو کاتەی بەدورست بوونی هەر دەوڵەتێکی کوردی لەسەر هەر پارچەیەك لەپارچە دابەشکراوەکانی لکێنراووداگیر کراو بە دەوڵەتکانیان ، ئەویش لەسەر رۆشنایی و رێنمایەکانی پەیمانی لۆزانی ١٩٢٣/٧/٢٤ لە لایەن وولاَتانی هاوپەیماناندا .

جێگەی ئاماژە پێکرنە کە مۆرکردنی پەیمانی سەعد ئاباد لە کۆشکی سەعد ئاباد- لە شاری تارانی پایتەختی ئێران لە نێوان ئەو دووڵەتانە مۆرکرا , ئەویش بە پشیووانی بەریتانیا ، بە ناوی پەیمانی - بەگژ یەکدا نەچوون - یان مۆرکرد ، لە دوای ئەوە ناوەکەی گۆڕدرا بە سەعد ئاباد .

هەروا ئەو کەسانەی کە وەزیرەکانی دەرەوە بوون کە پەیمانەکەیان مۆرکرد بریتی بوون لە ، وەزیری دەرەوەی تورکیا تۆفیق رەشید ئاراس . وەزیری

دەرەوەی ئێـران عینایەتوولاسـەمیعی . وەزیـری دەرەوەی ئەفگانـستان فـەیز محەمەدخان . وەزیری دەرەوەی ئێراق ناجی ئەسیل .
هـەروا بـە پێـی ئـەم پەیمانـە کێـشەکانی نێوانیـان چارەسـەر کـردوو چـوونە سـەنگەری بەرگریـەوە دژ بـە شۆڕشـی کـورد ، لـە هـەمان کاتـدا ئەنجوومـەنێکی راوێژکاریان پێك هێنا لە وەزیرەکانی دەرەوەو بڕیاریاندا ، کە گفتووگۆ بکـەن دەربارەی ئـەو بابەتانـەی کـە پەیوەنـدیان بـە بەرژەوەنـدی هاوبەشـەوە هەیـە ، هـەروا ئـەو ئەنجوومەنـە هـەموو سـاڵێك کۆبوونـەوە ئـەنجام بـدەن ، کـە ئـەو ئەنجوومەنە بڕیارەکان دەدا لە چۆنیەتی باری پیووەندی لە نێوانیاندا

سەرچاوە:- زموونەرخین-مێژووی سەردەمی ئێران - تاران-١٣٦٨-هـ ل /١٥٣ .

١٩٣٧/٧/١٧ کۆمیتـەی ناوەنـدی بەڕێوەبەرایـەتی و شـوورای وەزیرانـی یەکیـەتی سـۆڤیەت بڕیـاری ژمـارە/١٠٣/١٢٧/٢٦٧ یـان سـەبارەت بەدروسـتکردنی پـشتێنەی ئاسایش- پاراستن - دەرکرد، کە بووە هـۆی گوواستنەوەی زیاتر لـە ١٣٢٥ هـاووڵاتی کـورد لـە ناوچـە سـەر سـنوورەکانی ئەرمەنـستان و ئازربایجانـەوە ، ئەویش بۆ قووڵایی ووڵاتی سۆڤیەت ، کە٨١٢ یان بۆ کرکیزستان و ٥١٣ یان بۆ کازاخستان بوو، ئەمە بەپێی بڕیاری بەڕێوەبەرایـەتی چوارەمی وەزارەتـی پارێزگـاری یەکیـەتی سـۆڤیەت و بـەئیمزاری - کوروچـکین- ی سـەرۆکی ئـەم بەڕێوەبەرایەتیە بوو لە ناوچەکەدا .

١٩٣٧/٧/١٨ دوای مـۆرکردنی پـەیمانی سـەعدئاباد ، مـۆرکردنی رێکەووتننامـەی دووقـۆڵیٚ دۆستایەتی و هاوکاری لە نێوان رژێمـی شانـشینی لـە ئێراق و شاهەنشاهی لـە ئێران ، ئـەویش بـەپێی پـەیمانی سـەعد ئاباد مۆرکرد ، بەلێدان و گـەمارۆدانی بزووتنەوەی رزگاریخوازی کورد لە رۆژهەلات و باشووری کوردسـتانی لکێنـراو بە وولاتەکانیان.

١٩٣٧/٧/٢٠ کۆچی دوایی داهێنانی رادیۆو زانای ئیتالی مارکۆنی سالیۆ لـە شـاری رۆمـای پایتەختی ئیتالی لەخانەوادەیەکی دەوولەمەند. شایانی باسە ئەم زانایە لـە سـاڵی ١٨٧٤ لـە شـاری پۆلۆنیـای ئیتالیـا لـەدایك بـووە... مـارکۆنی تـوانی ئـامێرێکی تایبـەت دابهێنێ و دوایـی چـووە ئینگلتـەراو ئامێرەکـەی پێشانداو لەوێ تۆماری کردوو کۆپمانیایەکی دامەزراند.
مـارکۆنی یەکـەم کـەس بـوو ئیشارەتەکانی تیشکی لـە سـەر مـادە جیاوازەکـان

بەسەرکەوتوویی هەناردو وەرگرت... ساڵی ١٩٠١ لە میانی ئەتلەسیەوە ئیشارەتەکانی هەنارد... کە رۆژێکی مەزن بوو لە مێژووی پەیوەندیە بێتەلەکان و ئەو کەشتیە جەنگیانەی کە بە دەست گرفت و تەنگ و چەلەمەوە دەیانالاند. توانیایان بەخێرای داوای یارمەتی بکەن لەدوا ساڵەکانی ژیانیدا بە بەکارهێنانی شەپۆلە کورت و یەك جار کورتەکان پەرە پێبدات و ئەمرۆش رادیۆ بۆتە یەکێك لە دەزگا راگەیاندنکان لە هەموو بوارە جیاکان لە جیهاندا.

١٩٣٧/٨/٦ کۆچی دوایی گۆرانی بێژو هونەرمەندی ناوداری کورد سەید عەلی ئەسغەری کوردستانی لە رۆژهەڵاتی کوردستان.

١٩٣٧/٨/٢٦ مۆرکردنی پەیمانی عەرەبی بەناوی- برایەتی عەرەب- لە نێوان شانشینی سعوودیەو شانشینی ئێراق و شانشینی یەمەن .

کە لە سێ خال پێك هاتبوو، لە پێناو بەهێز کردنی پەیووەندنی رامیاری و بەرگری و ئابووری و بازرگانی و نەتەوەیی و نیشتمانی و چەندین لایەنی دیکە لە نێوانیاندا .

١٩٣٧/٩/٥ لە سەرداوای رژێمی تورك رابەری شۆرشی دەرسیم لە باکووری کوردستان سەید رەزا بۆ گفتووگۆ کردن دچێتە شاری ئەرزەرۆم و لەوێ بەرپرسانی سەربازی بە فەرمانی بەر پرسانی رژێمی تورك بەفێڵ دەستبەسەری دەکەن شارەکەدا .

١٩٣٧/٩/١١ بلاوکردنەوەی یەکەم ژمارەی رۆژنامەی - ژیان- لە شاری سلێمانی لە باشووری کوردستان ، لەلایەن مامۆستا سالح قەفتان کە سەرۆك نووسەری رۆژنامەکە بوو لە شارەکەدا .

١٩٣٧/٩/١٢ بلاو کردنەوەی یەکەم ژمارەی رۆژنامەی - زبان- لەلایەن شارەوانی شاری سلێمانی لە باشووری کوردستاندا.

١٩٣٧/٩/٢٩ مۆرکردنی پەیمانی میونخ ، لە نێوان ئەڵمانیای نازی و شانشینی بەریتانیا و فەرەنسا و ئیتالیا ، ئەمەش بەهۆی بەرەو لێك ترازانی بارودۆخی پەیووەندی نێوودەووڵەتی بوو ، بە تایبەتی بە دەست پێشخەری هتلەری نازی .

لە پێناو گەیاندن بەئامانجەکانی خۆی لە فراوانکردنی دەسەڵات و سنووری ئەڵمانیا لەسەر جیهان.

١٩٣٧/١١/٩ لە ئەنجامی خۆپیشاندانی رێکخراوی نازیەکانی ئەلمانیا لە دژی جوولەکەکان

بـوو بـە هـۆی کـووژرانی زیـاتر لـە ٧٤ جوولەکـە و دەسـتگیرکردنی زیـاتر لـە ٢٠٠٠٠ هەزار جوولەکە و رووخاندنی زیاتر لە ٨٥٠ دووکان و ١٧١ خانووو سووتاندنی ١٩١ کەنیسەی جوولەکەکان لە ئەلمانیا. رێژەی زیانەکانی ئەم کارە بە ٥٢ ملیۆن مارکی ئەلمانی مەزەندە کرا. کە تەنیا زیانی شیشە شکاوەکان بە ٥ ملیۆن مارک مەزەندە کرا.

هەروا شەوی شوشەیی رایخ بە بیانووی کووژرانی – ئەرنێست فۆم راس – ی سکرتێری سێیەمی بالوێزی ئەلمانیا بوو لە شاری پاریسی پایتەختی فەرەنسا لە لایەن ئاوارە جوولەکەکان، کە لە راستیدا بە تەمای کووشتنی بالوێزی ئەلمانیا لە فەرەنسا بوو، کە ئەم کارە روویدا.

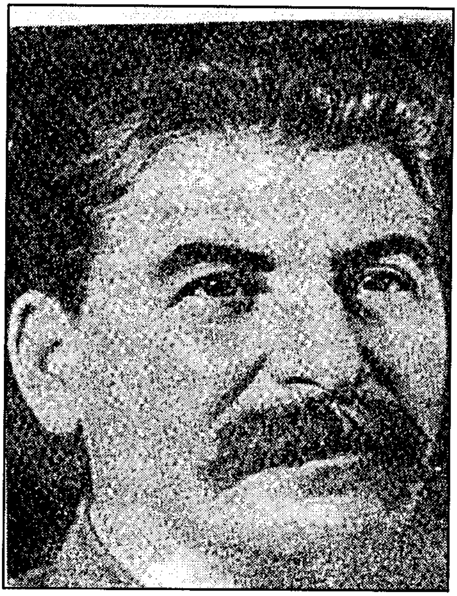
١٩٣٧/١١/١٢ کۆچی دوایی شاعیری ناوداری کورد– ئەحمەد حەمدی ساحێبکەران– لە شاری سلێمانی لە باشووری کوردستان ، گۆڕەکەی لە گۆڕستانی گردی سەیوانە ... شایانی باسە ئەو شاعیرە لە ساڵی ١٨٧٦ لە بنەماڵەی ناوداری ساحێبکەران لە شاری سلێمانی لەچاوی بە جیهان هەڵهێناوە ...خووێندنی ئایینی تەواوکردوەو دوای ئەوە چووەتە قوتابخانە ، دوای ئەوە پەیووەندی بە بزووتنەوەی رزگاریخوازەکەی شێخ مەحمود حەفید دەکات . لەخەبات و شیعر بەیەکەوە بەردەوام دەبێت و رۆڵی کاریگەری دەبێت لە رۆشنبیر کردنی گەلی کوردستان تا کۆچی دوایی دەکات لە هەرێمەکەدا .

١٩٣٧/١١/١٩ لە دوای لە سێدارەدانی سەید رەزاو هەڤاڵەکانی لەلایەن رژێمی تورکیا پرسەیان لە مزگەووتی کوردەکانی دانیشتووانی شاری دیمەشقی پایتەختی سووریا دانا ، سەرەرای نارەزایی رژێمی سووریا... لە بەر ئەوەی جیاوازی لە نێوان وولاتانی داگیر کەری کوردستان بەردەوامە تەنیا لە سەر کێشەی کورد نەبێت کە هیچ لایەنێك جیاوازیان لە نێواندا نیە بەرامبەر بەکوردو خاکی کوردستان ، بە تایبەتی لەلایەنی نەتەوەیی و نیشتمانیدا.

١٩٣٧/١٢/٣ بەپێی فەرمانی بەڕێوەبەرایەتی پاراستن– kgb – سەر بە وەزارەتی ناوەخۆی یەکیەتی سۆڤیەت کە ١٤١ خێزانی کورد لە دانیشتووی ناوچەکانی سەرسنووری ئازەربایجان بەقافڵەی واگۆی شەمەندەفەر بۆ کازاخستان گوازرانەوە... شایانی باسە ئەم بنەماڵانە لە کورد وەك کەسانی دژ بەشۆرش تاوانبارکرابوون.

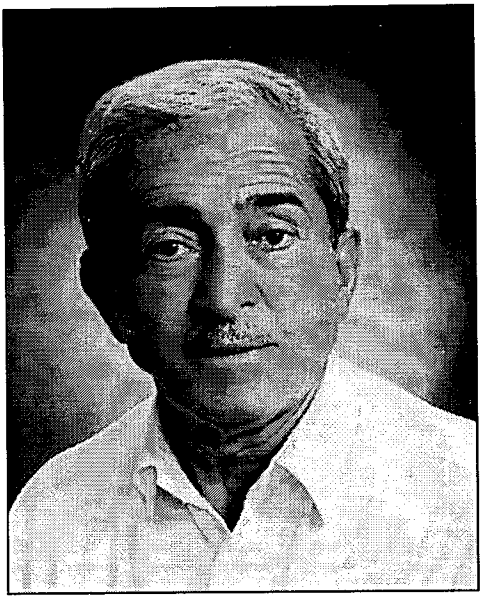
١٩٣٨

١٩٣٨/٢/٢٥ بلاو کردنەوەی یەکەم ژمارەی گۆڤاری- زانستی- لە باشووری کوردستان لەلایەن مامۆستا سالح قەفتان لەشاری سلێمانی لە شارەکەدا .

١٩٣٨/٣/٧ دەرچوونی چەند یاسایەك لەلایەن سەرۆکی دەسەلاتی بالای یەکیەتی سۆڤیەت و پارتی کۆمۆنیستی سۆڤیەت ستالین ، بەگۆڕینی بنەماکانی بنەڕەتی لە باری سووپا ، ئەویش بەدانانی سنووری ڕزگاری نەتەوەیی لەناو سووپا ، کە لەکاتی خۆی لەسالی ١٩٢٤ ڕێکخرا بوو ، کە هەموو هاولاتیەك لەنێر لە یەکیەتی سۆڤیەت بەبێ جیاوازیو دووبەرەکی نەتەوەیی یاخوود ڕۆشنبیری دەبێ ملکەچ بێ بەرامبەر بە ئەرکی سەربازی بەیەکخستنی سووپا، بەهەلووەشاندنەوەی یەکەی نەتەوەیی لە بەرژەوەندی یەکەکانی جۆراو جۆری ڕەگەزیدا ، لە ناو سنووری دەسەلاتی یەکیەتی سۆڤیەتدا .

١٩٣٨/٣/٨ لە دایك بوونی نووسەر و ڕۆژنامە نووسی نیشتمانپەروەری کورد — ممتاز حەیدەر عاسم حەیدەری-ناسراو بە ممتاز حەیدەری، لە بنەمالەیەکی شۆڕشگێری ناسراو لە هەرێمی باشووری کوردستان.

جێگــەی باســکردنە کــە مامۆســتا ممتـاز حەیـدەری لە تەمەنی دیاربووی خۆی رووی لـــە قووتابخانـــە کردووە و تا پۆلی سێەمی ناوەنــدی لــە خوێنــدن بــەردەوام بــووە، ئــەویش بەهۆی چالاکی رامیاری لـە ١٩٦١/٥/١ بەنـــدکراوە و وازی لە خوێندن هێنـاوە، هــەروا لــە پـۆلی دووەمـی ناوەنـدی لـە سـاڵی ١٩٦٠ پـــەیامنێری رۆژنامـــەی ئازادی بـووە، دوای ئـەوە لـە نێـوان سـاڵەکانی ١٩٦٢ تـا ١٩٦٤ بـە نهێنی لـە شاری کەرکوك و لە شاخ لە دەزگاکانی راگەیاندنی پـارتی کۆمەنیست لقی / هەرێمی کوردستان لە رۆژنامەی رێگای کوردستان کاری کردووە.

دوای ئـەوە لـە سـاڵی ١٩٦٤ لـە شـاخەوە بـەرەو شـاری بەغـدا گەراوەتـەوەو تـا سـاڵی ١٩٦٦ لـە شـاری بەغـدا بـە نهێنی لـە دەزگـای چاپەمەنی پارتەکـە – رۆژنامـەی، طریـق الشعب – کـاری کـردووە... هـەروا لـە سـەرەتای مـانگی ١٩٦٦/١٠/ چـۆتە مۆسـکۆی پایتـەختی سـۆڤیەت و بـۆ مـاوەی دوو سـاڵ ماوەتـەوە، ئـەویش بـە خوێنـدنی لـە پـەیمانگای زانسـتی کۆمەڵایـەتی و بـە پلەی زۆرباشە لە خوێندن سەرکەووتنی بەدەست هێناوە.

دوای گەرانـەوەی لـە یەکیـەتی سـۆڤیەت یەکـەم بابـەتی ئـەدەبی – کورتـە لێکۆڵینـەوە – لە بارەی دڵداری شـاعیر لـە گۆڤـاری دەفتـەری کوردەواری لـە مـانگی ١٩٧٠/٤/ بڵاوکردۆتـەوە... هـەر دوای بڵاوکردنـەوەی ئـەم بابەتـە لـە وەرزی هاوینی ساڵی ١٩٧٠ بۆتە ئەندامی یەکیەتی نووسەرانی کورد.

هەروا دوای ئەوە لە ١٩٧٠/٦/١ تا مانگی ١٩٧٦/١٠/ لە رۆژنامـەی هاوکاری کـاری کـردووە و بـە دەیـا بابـەتی هەمـەجۆری بڵاوکردۆتـەوە، بـە هـۆی ئـەم

بابەتانەو هەڵوویستی بوێرانەی کوردایەتی لەکاری رۆژنامەکە دوورخراوەتەوە.

دوای ئەوە لە ١٩٧٦/١١/١ لە رۆژنامەی ئێراق و پاشکۆ کوردیەکەی بە نووسەر کاری کردووەو تا ساڵی ١٩٧٩، دووبارە بەهۆی هەڵوویستی دوورخراوەتەوە، دوای ئەوە لە کۆتایی ساڵی ١٩٧٩ دەزگایەکی فۆتۆکۆپی وکتێبخانەیەك دەکاتەوە بەناوی کتێبخانەی حەیدەری لە شاری هەولێر لە باشووری کوردستان.

هەروا لە کۆنگرەی پێنجەمی یەکیەتی نووسەرانی کورد، وەکوو نووسەرێکی سەربەخۆ بە ئەندامی مەڵبەندی یەکیەتی نووسەرانی کورد هەڵدەبژێردرێ، و هەر دوای ئەوە بە سەرنووسەری گۆڤاری نووسەر کاردەکات تاکوو گۆڤارەکە لە دەرچوواندنی دادەخرێت... هەروا دوای راپەرینی بەهاری ١٩٩١ لە چەندین رۆژنامەو گۆڤار کاری کردووە، وەك کوردستانی نوێ و هەروا ئەندامی دەستەی دامەزرێنەری سەندیکای رۆژنامەنووسان بووە.

هەروا ئەم کەسایەتیە کورد پەروەرە خاوەن هەڵوویستە لە ماوەی ژیانی لە سەرەتای دەستکردنی بە کاری نووسین تا تەواوبوونی ئەم مێژوونامەیە بە دەیا بابەتی هەمەلایەنی لە هەموو بوارە جیاجیاکان لە رۆژنامەو گۆڤارەکان بڵاوکردۆتەوە، دوای ئەم کارانە چوار کتێبی بە چاپ گەیاندووە ئەویش :-

١- مەلای گەورە لە ساڵی ١٩٧٥... ٢- مستەفا شەوقی و گۆڤاری پایزە.
٣- داری ماوەران... ٤- کورد و حکوومەتی قاسم و شۆرشی ئەیلول.
٥- لە بارەی ژیانی سی و دوو گەورە پیاوانی کورد پاش کۆچ کردنیان لە کوردستان.

هەروا مامۆستا مومتاز حەیدەری لە هەولێکی بێ وێنەو لە بارودۆخێکی ناسك و بە توانایەکی دیاری کراوی دارایی و لەماڵەکەی خۆی، توانی گۆڤاری k21 ژمارە یەکی لە بەهاری ٢٠٠٨ بە چاپ دەگەیەنێ و بڵاوی دەکاتەوە و تا ئێستا چوار ژمارەی لێ بڵاوکراوەتەوە ، کە گۆڤارێکی - کەلتووری، زانستی، مێژوویی، بەڵگەنامەیی، نەتەوەیی - وەرزی ئازادە... مامۆستا مومتاز حەیدەری لە ژیانەو لەکارە پیرۆزەکانی بەردەوامە لە پێناو خزمەتکردنی کوردو کتێبخانەی کورد لە کوردستان، بە هیوای تەمەنێکی

درێژ بۆ ئەم مامۆستایە ماندوو نەناسەدا.

١٩٣٨/٥/٢٨ سەرەك وەزیرانی رژێمی تورك -جەلال بەیار - لە وتارێکیدا هەرەشەی کووشتنی جەماوەری گەلی کوردستان لە باکووری کوردستانی داگیر کراوی ژێر دەسەلاتی تورکیا لەناوچەی دەرسیم دەکات لە هەرێمەکەدا .

١٩٣٨/٦/٣ پشکنێەری بەشی هەشتەمی دەزگای پاراستنی یەکیەتی سۆڤیەت- سیرگفت بایکۆف- بۆسەرۆکی بەشی ڕاگوێزراوەکانی کازاخستان -ئابیشێف- دەنووسیّ و دەڵیّ:-

قافڵەی واگۆنی شەمەندەفەری ڕاگوێزراوەکان گەیشتە وێستگەی شەمەندەفەری -سیر، دارین-و دابەزێندران ، کە هەموویان کوردن و لە ١١٥ خێزان پێك هاتوون و بەسەر چوار کەلخۆزی پاختا ئارالدا دابەش کراون و دامەزراون و دادەمەزرێن... تادروست کردنی خانووبەرەی نویّ بەشێووەیەکی کاتی لەخانووبەرەی کەلخۆزەکان دامەزرێندراون ، ئەو ١١٥ بنەماڵەیە کە لەساڵی ١٩٣٧ بۆکازاخستان راگوێزرابوون لە سەر جێگەو شووێنی رەسەنی خۆیاندا .

١٩٣٨/٦/١٥ بڵاوکردنەوەی یەکەم ژمارەی - ئەسرا ، نیشتمان- لەلایەن یوسف مەلەکی لە شاری بەغدا بەزمانی عەرەبی و سریانی و ئینگلیزی و فەرەنسی ، کە لە دەرچوون بەردەوام بوو لە شاری بەغدا تاکوو رۆژی دەست بەسەرا گرتنی لە ١٩٤١ /٩/١١ لە لایەن پیاوەکانی رژێمی شانشینی لە ئێراق.

١٩٣٨/٩/٢٠ مۆرکردنی رێکەووتننامەی میونیخ لە نێوان - هتلەر و مۆسۆلینی، چەمبرلین و دالادیەدا - گرێدرا ، ئەم رێکەووتننامەیە هەموو ناوچەی ئەلمانە نیشینەکانی سوودێنی بە ئەلمانیا دەسپارد. دەووڵەتەکانی ئەورووپای رۆژئاوا بە گرێدانی ئەم رێکەووتننامەیەدا، لە راستیدا ملیان بۆ داواکاریە نا بەجێکانی ئەلمانیای هتلەری دانەواندو بە شێکی زۆر لە دانیشتووانی ئەم ناوچانە ئەلمانیەکانی چیکسلۆڤاکیا بوون، کە لە لایەن ئەلمانیا داگیرکرابوون.

هەروا لە کۆنفرانسی میونیخ، کە بوو بە هۆی گرێدانی ئەم رێکەووتننامە،

نووێنەری سۆڤیەت و چیکسلۆڤاکیا بانگهێشت نەکرابوون. سەرۆکی سۆڤیەت ستالین پێی وابوو کۆنفرانسی میونیخ و ڕێکەووتنی بەریتانیاو فەرەنسا لە گەڵ ئەلمانیادا دەبێتە هۆی ئەوەی کە هتلەر هێرش بکاتە سەر ئەوروپای ڕۆژهەلأت و لە داگیرکردنی ئەوروپای ڕۆژئاوا خۆلابدا.

١٩٣٨/١٠/١٤ وەزارەتی دەرەوەی ئەمەریکا لە ڕاگەیاندنێکیدا بلأویکردەوە ئەویش بەناوی ئەوەی کە هەموو سەرکردەکانی ئەمەریکا بەسەرۆکی ئەمەریکاشەوە – ویلسن– ، گرنگی بە هێزی دامەزراندنی دەووڵەتی یەهوودی دەدات ، لەفەلەستین دژی بیروو چوونی بەرپرسانی بەریتانیا ، لە ڕۆژهەلأتی ناوەڕاست بەتایبەتی لەو هەرێمەدا.

١٩٣٨/١١/١٠ دامەزرێنەری ڕژێمی کۆماری تورکو پێك هێنانی زمانوداب و نەریتی تورك مستەفا کەمال ئەتاتورك کۆچی دوایی کرد ، کە دووژمنی گەلانی تورکیای دورستکراو بەپێی پەیمانی لۆزانی ١٩٢٣/٧/٢٤ بەتایبەتی گەلی کوردو کوردستانو ئەرمەن بووە... کە زیاتر لە ملیۆنو نیوێکی لە ئەرمەن لەناو برد لەساڵی ١٩١٥ لەباکووری کوردستانلە هەرێمەکەدا .

شایانی باسە کە پێکهاتەی نەتەوەی تورك لەگەلأنی هەژاری دەربەدەری جەنگەکانی ئیمپراتۆریەتە یەك لەدوای یەکەکانی ڕۆمانیو مەگۆلیو عوسمانی و فارسو ڕووسی بووە،... لە بەر ئەوەی لە دوای دامەزراندنی دەووڵەتی تورك مستەفا کەمال هەوڵ دیاریکرنی زمانی تورکی داوە ، کە لە ٧٥٪ زمانەکانی دیکەی نەتەوە جیاجیاکانە لە وولأتەکەیدا.،

بەتایبەتی زمانی کوردیو هەتا دابو نەریتو مێژووی گەلانی دیکەی دزیووەو نەتەوەی تورکی لێ پێك هێناوە... کە ئەمەش مێژوو و شارستانیەتو شووێنەوارەکانو ئاینەکان لەکورستان و هەرێمە دراوسێکان شایەتن لەسەر ئەو ڕاستیانەدا ، لە کێشووەرەکەدا .

١٩٣٨/١١/١٠ کۆچی دوایی دامەزرێنەری کۆماری تورکیا – مستەفا کەمال – ناسراو بە مستەفا کەمال ئەتاتورك – واتە باوکی تۆرانیکان. لە شاری ئەستمبۆلی تورکیا. بۆ ڕۆژی دوایی کۆمەڵەی نیشتیمانی تورکیا – پەرلەمان –

کۆبونـــەوەی نائاســـایی خـــۆی گرێدا و بریاریدا بە هەڵبـژاردنی – عـــسمەت ئـــەینوونوو– بـــە سەرەك کۆماری تورکیـاو هـەروا بـە سـەرۆکی پـــــارتی گـەلی کۆماری تورکیا.
جێگـــەی باســـکردنە کـــە ئـــەم پارتـــەش مـــستەفا کـــەمال ئەتاتورك دایمەزراندبوو،، کە بە تاکە پـارت ناوزەنـد کرابـوو، لـە تورکیا کە ئەو پارتە کاروبـاری دەوڵەت و گەلی دەبرد بـەڕێوەوە لە تورکیا.

سەرچاوە:– موقف التار الاسلامی والتیار العلمانی فی ترکیا من القضیة الکردیة. د/وەلید رەمەزان، چاپی یەکەم /٢٠٠٨.

١٩٣٩

١٩٣٩/١/٩ هێزەکـانی سـووپای ئیتالیـا رژێمـی شـانشینی لیبیـای داگـیر کـردو وولاتـی لیبیـای بەتـەواوەتی خـستە ژێـر دەسـەلاتی خـۆی ، لـە دوای لـە نـاو بردنـی جوولانەوەی شۆڕشگێری لیبیا بەسەرکردایەتی کەسایەتی ناوداری عـەرەب و جیهان عومەر موختار لەوولاتەکەدا.

١٩٣٩/١/٢٦ بلاوکردنـەوەی یەکـەم ژمـارەی رۆژنامـەی ژیـن لەلایـەن نووسەروشـاعیری گەورەی کورد – پیرەمێرد لە شاری سلێمانی لە باشووری کوردستان .

١٩٣٩/١/٢٨ بۆیەکەم جار لە مێژووی وولاتی نێوان دووزێ و ئێراقی دورستکراوو لـە سـەر خـاکی کـورد بەشـی وێستگەی رادیـۆی کـوردی لـە بەغـدا پەخـشی خـۆی بەگەلانی ئێراق بەتایبەتی گەلی کورد بلاوکردەوە بە سەر گەلانی ناوچەکەدا .

١٩٣٩/٤/٣ کووشتنی شانشینی ئێراق شانشین غازی ، ئەمیر فەیسەڵی دووەم جێگەی گرتەوە بەشانشینی ئێراق... شایانی باسە شانشین غازیو بنەماڵەکەی لە دایك بووی وولاتی سعوودیەن نەك ئێراق ، بەڵکوو بەزۆرکرا بەشانشین لە سەر ئێراق بەپێی خواستەکانی بەریتانیاو ئەمەریکاو عەرەبو دور لە خواستەکانی گەلی کوردستان.

جێگەی روونکردنەوەیە کە شا غازی لە ١٩١٢/١٢/٢١ لە شاری مەککەی وولاتی سعوودیە لە دایك بووە ، لە سەردەمی منداڵیدا لە ژێر سەرپەرشتی باپیری – شەرف حوسێن عەلی –ژیانی بەسەر بردووە ، هەروا لە ١٩٢٤/١٠/٥ شا غازی هاتۆتە ئێراق و دوای دەرچوونی دەستووری بنەرەتی ئێراق غازی بووە بەجێنشینی شا فەیسەڵی باوکی و گرنگی پێدراوە بۆ گرتنە دەستی دەسەڵات ، شا غازی بە پەروەردەیەکی عەرەبی شۆڤینی پەروەردە کراوەو مامۆستای تایبەتی بۆ هەلبژێردراوە.

دوای ئەوە شا غازی لە ساڵی ١٩٢٦ نێردراوە بۆ تەواو کردنی خووێندن لە خووێندنگەی – هارو – لە بەریتانیا و لە ١٩٢٨/١٠/١٠ دا گەراوەتەوە ئێراق ، دوای ئەوە چۆتە کۆلیژی سەربازی و ئەو خووێندنەی کاریگەریەکی زۆری هەبووە لە سەر پێگەیشتنی کەسایەتی و دامەزراندنی پەیووەندی کۆمەڵایەتی لە گەڵ هاورێکانیدا ، لە مانگی ١٩٣٢/٧دا پلەی مولازمی پێدراوە ، باوکی لە کاتی سەردانی بۆ ناوچە جیاجیاکانی ئێراق لە گەڵ خۆیدا دەیبرد لە پێناو شارەزابووندا.

شـا غـازی دوو جـار دەسـەڵاتی لـە ئێـراق گرتۆتـە دەسـت لـە کـاتی ئامـادە نـەبوونی باوکیـدا ، جاری یەکـەم :- لـە ٦/٥ ت ١٩٣٣/٨/٣٠ و جاری دووەم :- لـە ١٩٣٣/٩/١١ دا ، هـەروا ئـەو بنەماڵەیـە بەر لـە بوونیان بـە شـا لـە سـەر ئێراقی بە زۆر دروستکراو لە ١٩٢١/٨/٢٣ خاکی ئێستای ئێراقیان نـە دیبـوو ، کـە هـەر هـەموویان لـە دایـك بـووی شـاری مککـەو حیجـازی سـعوودین لـە دوورگەی بیابانی عەرەبیدا ...!.

تێبینی:- تاریخ العراق المعاصر-ئیبراهیم خەلیل ئەحمەد -جەعفەر عەباس حمێدی.

١٩٣٩/٥/١٩ نووسـەری بـەناوبانگی ئینگلیـزی - تۆمـاس ئیـدوارد لۆرانـسا - کـاتێ کـە سواری مۆتۆسیکل دەبێ لە گەڵ دوو هـاورێی دیکـەی دا بەریکـەك دەکـەون و بەم هۆکارە زامدار دەبێ و ماوەی شەش رۆژ لە هۆش خۆی دەچـێ تـا کۆچـی دوایی دەکات... لەکاتی رێوو رەسمی بەخاك سپاردنی تەرمەکـەی نووسـەری گـەورە - تۆمـاس هـاردی - ئامـادە بـووە هـەروا رامیـاری کـاری مـەزنی بـەریتانیا - وینـستۆن جـەرجل - کـە نـەیتوانی لـە ناشـتنی تەرمەکـەی ئامادەبێت زۆر بۆ تۆماس گریاوە.

جێگەی باسکردنە کە سەرکێش و نووسەری بەریتانی لۆرانسا ناوزەنـد بـوو بەناوی - تی ئی لۆرانس - یـاخوود - تۆماسـی عـەرەب - دانـەری کتـێبی - حەوت ئەستوندەی دانایی - واتە - أعمدة الحكم السبعة - لە جەنگ کردنـی دژی ئیمپراتۆریەتی عوسمانی و لایەنگیری عەرەب بووە.

لەوکاتەشـدا زێـدە رۆیـی کـردووە سـەرەرای ئەمـەش عەرەبـەکان تۆمـەتباریان کرد، هەروا تورك و ئینگلیزەکان هەمان هەڵوویستیان بەرامبەر هەبووە، بـەڵام خوودی لۆرانس لەباری تەنگەژەو کێشمەکێشی دەروونیدا بوو، کە تووشـی پـشێوویەکی دەرونـی سـەخت بـوو، لـەو کاتەشـدا نـاوازەیی سێکـسی و حـەز کردن لە پاڵەوانیەتی و خۆ کووشتن.

لە هەمان کات فرۆکەوان بوو، بەڵام ناچار بوو ناونیشان و نیشتەجێی بوون و شـێووازی ژیـانی چـەندان جـار بگۆرێـت، ئـەم رەفتارانـە هـیچ هۆکـارێکی دیاری نەبوو، لە پەنجاکانی سەدەی بیستەمدا - گەنجە تورکەکان - کردیانـە نموونەیەکی بەرزی مرۆڤایـەتی، کە پابەنـد نـەبێ و لایـەنگیری هـیچ نـەکات و

کردنیانە وێنەیەکی بونگەرایی نوێ – الوجودیە الحدیپە – واتە نموونەی کەسێکی سەرکێش و خودان رایەکی یاخی بوو کە دەیەوێ خوودی خۆی بسەلمێنێ لە هەموو جیهان.

دەسەڵاتی عوسمانی لە ساڵی ۱۹۱۷ لۆرانسیان دەستگیرکردو بەسەختی – شاژنگ – جەلدەیان کرد، بەڵام خۆی رسوا کرد کاتێ دانی بەوە دانا کە لە کاتی ئەم ئەشکەنجەدانە مەزنترین چێژی سێکسی بینیوە... دوای ئەوە پرسیار ئەوەیە چۆن مردووە.

۱۹۳۹/٥/۲۸ لە ئەنجامی شەڕی دژواری ناوخۆی پێکهاتەو پارتە رامیاریو نەتەوەیی و راسترەو چەپرەوەکانی ئەسپانیا ، فرانکۆ دەسەڵاتی گرتە دەست کە بووە هۆی گیان لە دەست دانی زیاتر لەیەك ملیۆن مرۆڤ لە وولاتەکەدا ، ئەویش بە کۆتایی هاتنی شەڕی ناوخۆ بە بەزاندنی کۆماریەکان لە ئەسپانیادا.

۱۹۳۹/٦/۳ شانشینی رژێمی ئێراق شانشین غازی لەلایەن بەرهەلستکارانی کوژرا ... شایانی باسە بنەماڵەی شانشین فەیسەلی یەکەمو ئەوانی دیکە بەرەسەن خەلکی شاری نەجدی سعوودیەنو لەدایك بووی سعوودیەنو نەوەی شەریف حوسێنن... کە لەلایەن بنەماڵەی ئالسعوود دەرکرابوون ، ئەویش لە ئەنجامی دەبەنگی ئەو بنەماڵە خۆپەرستە ، دوای ئەوە بەهۆی پەیوەندی لە نێوان بەریتانیاو هاوپەیمانان لەگەڵ کاربەدەستە بنەماڵە عەشائرەکانی سعوودیە، ئەم کارەش وەك پاداشتێك هێنانیانە سەر ئێراقو دەسەڵاتی ئێراقیان گرتە دەست تاکوو شۆرشی چواردەی تەموزی ساڵی ۱۹٥۸ لە ئێراق و ناوچەکەدا .

۱۹۳۹/٦/۲۳ هەرێمی پارێزگای ئەسکەندەرۆنەی باکووری کوردستان لەو مێژووەوە کەووتە ژێر دەسەڵاتی تورکیا .

کە پێشتر لەژێر دەسەڵاتی سووریادا بوو ، کە ناوزەند بوو بەسنجەقی ئەسکەندەرۆنە یاخوود– هاتای– کە کێشەی زۆری لە نێوان هەردوو رژێمی سووریاو تورکیا دورست کردیە تاکوو ئێستا .

کە پێشتر لە نێوان فەرەنساو تورکیاو دوای ئەویش لەنێوان سووریاو تورکیا، بەڵام لە راستیدا ئەوە هەرێمی باکووری رۆژئاوای هەرێمێکی

کوردستــانیەو وەك کوردســتان داگیر کــراوەو بۆتــە وەرەقــەی ململانێی نێـوان رژێمی سووریاو تورکیا لە ناوچەکەدا .

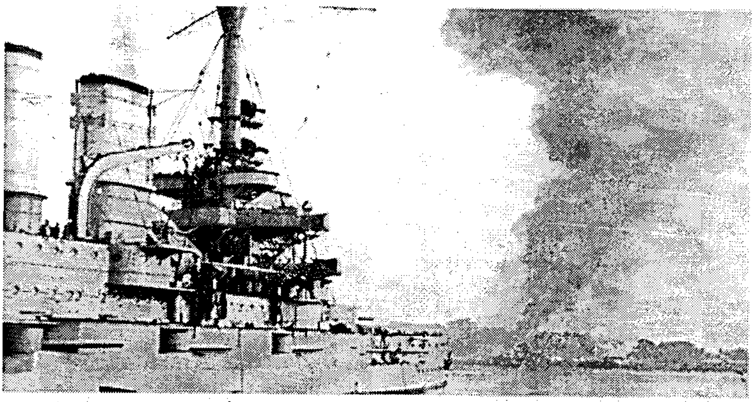
١٩٣٩/٦/١٧ نوێنـەری شانشینی سعوودیە چاوپێکەووتنی لەگەڵ راوێـژکاری ئـەڵمانیا هتلـەر ئەنجامـدا ... ئـەویش بـە گۆرێنـەوەی بیروو بۆچـوون کـە ئـەڵمانیاو عـەرەب دووژمنـی هاوبەشیان هەیـە و حکوومەتی هتلـەر قـەرزی بـە شـانینی سـعوودیە دا ، ئـەویش بـەبری ٦ ملیـار مـارك و کرینـی چـەك لەئـەڵمانیا ، ئــەلمانیاش ٤٠٠٠ هــەزار پارچــە چــەکی وەك پاداشــت دا بــە بنەماڵــەی ئالسعوود لەسعوودیەدا.

١٩٣٩/٨/٣ کـەلوو پەلـەکانی مۆزەخانـەی برادۆ لـە شـاری مەدریـدی پایتـەختی ئەسـپانیا ، بەهۆی بارودۆخی ئەسپانیاو جیهان و شەڕی دووەمی جیهانی گواستراوە شاری ڤالینـسین ، دوای ئـەوە گواسـترایەوە بـۆ شـاری کـەتالۆنیا ، دوای ئـەویش گواســـترایەوە بـــۆ شـــاری ژنێـــف و کەوتـــە ژێـــر چـــاودێری نەتـــەوە یـەکگرتووەکان...بـەڵام دوای کۆتـایی هـاتنی جـەنگ و ئاسـایی بوونـەوەی بـارودۆخی جیهـان ، کەلووپەلـەکان گەرادرایـەوە شـاری مەدریـدی پایتـەختی ئەسپانیا.

١٩٣٩/٨/٧ نووێنــەری ئــەڵمانیای نــازی – گــرونگ– لەگــەل نووێنــەری بــەریتانیا هـەردووکیان ئـەوەیان ئاشـکرا کـرد ، کـە دوو ڕۆژهـەلاتی ناوەنـدی ناوچـەی ئـابووری سروشـتی ئەڵمانیـەو،... لەهـەمان کـات ترسـی دوا رۆژی فـراوان بـوونی دەسـەلاتی کۆمۆنیـستەکانی خـستە بـەر رامیاریـەتی و گـەمارۆدان و ماوەنـەدان بـە پەرەسـەندن و گەشـەکردنی بـەبیری مارکـسی – لینینـی لـە ئەورووپای رۆژئاوا دا.

٢٣ آب ١٩٣٩: مولوتوف (MOLOTOV) يوقّع في الكرملين معاهدة عدم الاعتداء بين الاتحاد السوفياتي والمانيا وبدا وراءه فون ريبنتروب (VON RIBBENTROP) وستالين (STALINE) ومولوتوف (MOLOTOV) وما لم يعلن عنه هو وجود بروتوكول سرّي حول تقسيم بولونيا.

الأول من أيلول: البارجة وسفينة التدريب الالمانية شلزفيك هولشتاين (SCHLESWIG-HOLSTEIN) في مرفأ دانتزيغ (DANTZIG) تفتح النار على تحصينات (WESTERPLATTE) حيث توجد الترسانة البحرية البولونية الضعيفة.

١٩٣٩/٩/١ هەڵگیرسانی جەنگی دووەمی جیهان ، کە هێزەکانی سووپای هتلەری نازی لە هێرشێکی بەرفراوانی گەورەدا وڵاتی پۆلەندای داگیر کرد بەشێوەیەکی درندانە ، بە چاندنی تۆوی تۆقاندنی گەلانی وڵاتانی شەڕکەری داگیر کردنی بەنۆبە بۆ ئەوەی ببێتە بەرەیەکی بەرگری کردن لەرژێمی هتلەرو

وەستانی دژی سۆڤیەت لەلایەكو بووە هۆی خێراكردن لەبەرپابوونی جەنگی دووەمی جیهان لە نێوان ئەڵمانیا .

ئەویش لەگەڵ ئیتالیاو یابانووڵاتانی تەوەر، ئەمە لەلایەكو لەلایەكی دیكە لەنێوان بەریتانیاو ووڵاتانی كۆمەنوولس... و فەرەنساو ئەمەریكاو یەكیەتی سۆڤیەتو چینو، هاوپەیمانان لەلایەكی دیكە . لەهەمان كات بەریتانیاو فەرەنسا شەڕیان دژی ئەلمانیا راگەیاند لە دوای داگیر كردنی پۆلەندا لەلایەن ئەلمانیادا.

هتلر يعلن في الرايخستاغ (REICHSTAG) (الأول من أيلول ١٩٣٩) دخول قواته إلى بولونيا .

١٩٣٩/٩/٢ دوای هەڵگیرسانی جەنگی دووەمی جیهان ، لە نێوان ئەڵمانیای نازی بەسەرکردایەتی هتلەرو هاوپەیمانانو... دوای ئەوە یەکیەتی سۆڤیەت بەسەرکردایەتی ستالینو ئەنجامەکەی بووە هۆی تێك شکانی سووپاو دەسەڵاتی ئەڵمانیاو دابەش بوونی بە دوو دەووڵەتی دژ بە یەکتری بە ئەڵمانیای کۆمۆنیستی رۆژهەڵاتو ئەڵمانیای سەرمایەداری رۆژئاوا لە کێشوەرەکەدا.

١٩٣٩/٩/٣ بەرپابوونی جەنگی دووەمی جیهان ، یەکەم لەلایەن ئەلمانیاو ئیتالیاو یابان لەگەڵ بەریتانیاو وولاتانی کۆمەنوولس ، فرەنساو هاوپەیمانانو، لە دوای ئەوانیش ئەمەریکاو یەکیەتی سۆڤیەت چوونە ناو ریزەکانی شەڕکەران بەپێی خواستو بارودۆخەکە لەناوچەو هەرێموبە وێرانکردنی ژێرخانی ئابووری لە جیهاندا.

١٩٣٩/٩/١٣ هێزەکانی سووپای سووری سۆڤیەت بەسەرکردایەتی ستالین توانی پەلاماری هێزەکانی ئەلمانیای نازی بدات بەسەرکردایەتی هتلەرو بە رزگار کردنی پۆلەندا ، دوای ئەوە یەکیەتی سۆڤیەتو ئەلمانیا رێکەووتن ، لە سەر ئەوەی کە پۆلەندا لە نێوان خۆیان دابەش بکەن .

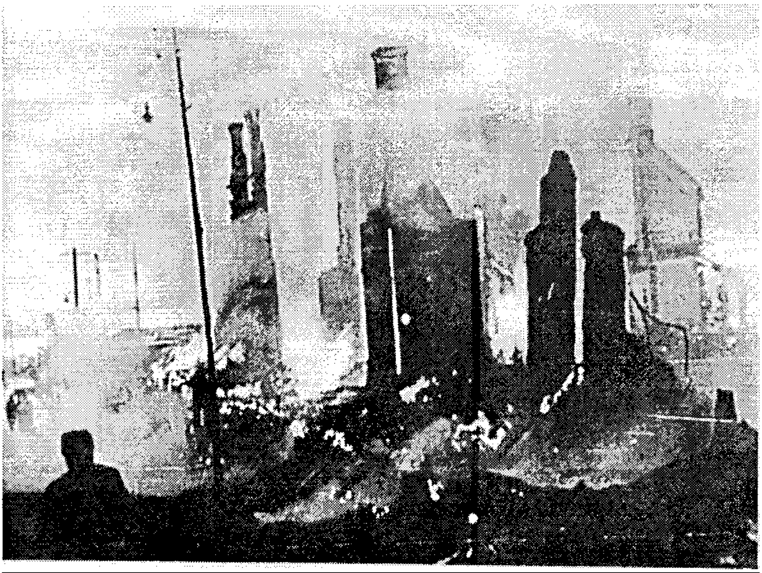
بەڵام دوای ماوەیەك ئەلمانیا توانی پۆلەندا بەتەواوی داگیر بکاتەوەو دوای ئەوە هێزکاکنی سوپای سۆڤیەت توانی لەساڵی ١٩٤٥ پۆلەندا رزگار بکات بەپێی رێنماییەکانی کۆنگرەی پۆتسدامی مانگی /٧ ی هەمان ساڵ لە کێشووەرەکەدا .

١٩٣٩/١٠/١٧ لەو کاتە وەزیری جەنگی بەریتانیا چرچل بوو، چاوپێکەووتنی نهێنی لەگەڵ حایم وایزمان کرد ، بەپشتگیری لێدوانی وایزمانو ووتی:- لە فەلەستین دەوولەتێکی یەهوودی دادەمەزرێنین بە نیشتەجێکردنی ٣ تا ٤ ملیۆن یەهوودی دوای تەواو بوونی جەنگی دووەمی جیهان لە ناوچەکەدا.

١٩٣٩/١١/١٨ سەید رەزاو هەڤاڵەکانی لە دوای دادگایی کردنیان بە پێی خواستو ویستی تورکەکان لەپارێزگای دەرسیمی باکووری کوردستان لەسێدارە دران لەلایەن رژێمی تورك لە هەرێمەکەدا.

١٩٣٩/١١/١٩ کردنەوەی رادیۆی لاسلکی ئێراقی کوردی لە شاری بەغدا ، کە لە ژێر پرۆگرامی وێستگەکانی عەرەب بڵاو دەکراوە لەسەر هەمان شەپۆلی کارکردن کە بڵاو کراوەی دەنگوباس بڵاو دەکردەوە یەك جار لەرۆژێکدا لەگەڵ دوو گۆرانی کوردی . کەچەند سالێك بەم جۆرە بەردەوام بوو لە وولاتەکەدا .

١٩٣٩/١١/٣٠ شەڕ لە نێوان فیلەنداو یەکیەتی سۆڤیەت بەرپا بوو، کە فرۆکەکانی جەنگی سووپای سۆڤیەت شارەکانی هلسنکیو هانکۆو وولاتی بۆردومان کرد، ئەمەش لە ئەنجامی دەست درێژی سەرکردایەتی سۆڤیەت لەسەر سنووری نێوانیان ، کە سۆڤیەتی لە فیلەندە دەکردو سنووری دەریاکانی بەکرێ بدات بۆ بەرگری لەخۆ کردن تا کاتی هەڵگیرسانی جەنگ لەگەل ئەلمانیا.

١٩٣٩/١٢/١ بڵاو کردنەوەی یەکەم ژمارەی گۆڤاری – گەلاوێژ – لە شاری سلێمانی لە باشووری کورستان.

١٩٣٩/١٢/٢٩ مامۆستای گۆرانی بێژی نەتەوەیی ونیشتیمانی و کەلتووری کوردی لە هەرێمی باشووری کورستان ، مامۆستا – عەلی مەردان – کە یەکەم مەقامی بەشێووە زمانی باجەلانی لە وێستگەی رادیۆی بەشی کوردی لە شاری بەغدا تۆمار کرد . کە کاردانەوەی باشی کردە سەر هونەری کوردی لە کوردستان .

١٩٤٠

١٩٤٠/٢/١٥ راوێژکاری بەریتانیا لە وەزارەتی دەرەوەی ڕژێمی شانشینی لە ئێراق- ئەدمۆندس- نووسراوەیەکی بەناونیشانی - ڕووسیاو کورد- بلاوکردەوەو مەترسی دوا ڕۆژی پەیووەندی لە نێوان کوردو ڕووسیای تیا دەرخست ، ئەویش بەگەڕانەوەیان بۆ رامیاریەتیەکانی سالانی ١٩٢٠ی دوای جەنگی یەکەمی جیهان.

١٩٤٠/٣/١٦ کۆچی دوایی نووسەرو ئەدیبی سوویدی خاتوو - سلما ئۆتیلیا لۆڤیسیا لاگێرلۆڤ - کە یەکەم ئافرەتی سوویدی بووە کە خەلاتی نۆبلی لە ئاداب پێ ببەخشرێت لە وولاتەکەیدا.

جێگەی ئامارژە پێکردنە کە خاتوو سلما لاگێرلۆڤ لە ١٨٥٨/١١/٢٠ لە وولاتەکەیدا چاوی بە جیهان هەلهێناوە. هەروا خاتوو لاگێرلۆڤ کۆمەلێك لە چیرۆك و نەزیلە، واتە کورتە چیرۆك و گەشتنامە و ژیاننامەو شانۆننامەو بابەتی هەمە جۆری نووسیووە، هەروا لە نووسینەکانی بە بەردەوامی دەیگووت هەر مرۆڤێك بەرامبەر بەو کارانەی کە دەیکات خۆی لێی بەرپرسیارە. لە ئاینی توونددو بێبە زەیی دەکرد و بانگەشەی بۆ نەرم و نیانی و ئاینی دەکرد لە هەموو هەلوویستەکانیدا.

هەروا لە سەردەمی سلما لاگیلۆڤدا شێوازی نووسین - ناتورالیستی - واتە سرووشتیخوازانە، هەروا سلما بە نووسینەوەی زنجیرە چیرۆکی خەیالاوی - ئەفسانەی گۆتاڤ - و وردە وردەی ناوبانگی دەرکرد. کە باسی لە قەشەیەکی لادراو - گۆستاڤ برلینگ - ناو دەکرد، کە بالاپۆشی قەشە گەر

بیانی لێووەدەر گرتبوو. ئەم کتێبەش لە ساڵی ١٨٩١ بە چاپگەیەندرا.
هــەروا یــەکێك لــە نــاودارترین کتێبــەکانی سـلما چـیرۆکی – بەســەرهاتی هەژنــدەی نـێلس – بـوو کـە لـە ریـزی ویـژەی کلاسـیکی منداڵانـدا هـەژمار دەکرێـت. هـەروا سـلما لـە تەمـەنی ٢٦ سـاڵیدا بـوو. لـەو کاتەشـدا بـاوکی تووشـی نەخۆشـیەکی کووشـندەهات و هەرچەند زەوی هـەبوو فرۆشـتنی لـە پێناو خەرجکردنی لە نەخۆشیەکەیدا.
کە ئەمەش بووە هۆی ئەوەی کە سلما زۆربەی زۆری چیرۆکەکانی باسـی لـەو کارەی باوکی و لە دەست دانی زەویـەکانی بوو. دوای ئـەوە سـلما لـە ساڵی ١٩٠٩ خەڵاتی نۆبلی پیٚ بەخشرا، بە پارەی ئەو خەڵاتە توانی ئەوەی بـاوکی لە دەستی دابوو بیگیرێتەوە و تاکوو کۆتایی ژیانی هـەر لـەو ماڵـەدا ژیـانی بەسەر دەبرد لە وڵاتەکەیدا.
بەرهەمەکانی ئەم خاتوونە رووناکبیرە زۆرن.. بەڵام لەو بەرهەمانەش کـە. ١– ئەفسانەی گۆستاڤ برلینگ لە ساڵی ١٨٩١... ٢– پەرچۆکانی ئەنتی گریست لە ساڵی ١٨٩٧... ٣– پەیوەندیەکانی نهێنی لە ساڵی ١٨٩٩ ... ٤– خانـەی پیرۆز لە ساڵی ١٩٠١ – ١٩٠٢ ... ٥– ئەفسانە گەلی مەسیح لە ساڵی ١٩٠٤.
لە گەڵ چەندین دانراوی دیکەی ئەم خاتوونە لە ماوەی ژیانیدا.

١٩٤٠/٤/٩ هێزەکـانی سـووپای ئـەڵمانیای نـازی پـەلاماری شانـشینی دانیمـارکی داو داگیری کرد ... لە هەمان رۆژیش پەلاماری وڵاتی نەرویژی داو داگیری کـرد لە کێشووەرەکەدا .

١٩٤٠/٥/١٣ کەسایەتی ناوداری بەریتانیاو جیهان – چرچل – بە سەرەك وەزیرانی بەریتانیا هەلبژێردراو پۆستی سەرەك وەزیرانی گرتە دەست ، بەو بۆنە چرچل رایگەیاند . کە تا لەژیاندا بێت بەرگری لە خاكو دەسەلات دەكات .

شایانی باسە کە بەریتانیا رۆلی سەرەکی و بنەرەتی هەبووە لە داگیرکردن و بە تایبەتی لە دابەشکردنی گەلی کوردو کوردستان بەسەر چوار دەوولەت و نیووی دورستکراو بەپێی پەیمانی لۆزان ١٩٢٣/٧/٢٤ ، کە لە پەیمانەکانی سایکس – بیکۆو سیڤەر بەتایبەتی پەیمانی لۆزان ، کە رۆلی سەرەکی لە دارشتنی نەخشەکانی دابەشکردنی ناوچەو هەرێم و جیهان هەبووە لە هەموو بوارەکاندا.

١٩٤٠/٦/٣ بلاوکردنەوەی یەکەم ژمارەی رۆژنامەی – خورمال– لەلایەن مامۆستا شاکر فەتاح لە باشووری کوردستان .

١٩٤٠/٦/١٤ هێزەکانی سووپای ئەلمانیای فاشی فەرەنسای داگیر کردو حکوومەتی– بیتان–ی لایەنگیری خۆی لێ دامەزراند.

١٩٤٠/٨/٢٠ لە مێژووی کۆمەلگا مرۆییەکان و بە تایبەتی لە دوای پێك هێنانی دەوولەت چەندین کردەوەو کاری تیرۆری رامیاری زۆری بەخۆوە دیووە ، کە ژمارەیەکی زۆر لە مرۆڤی لە گەلێ خۆیدا رەشکردۆتەوە ، لە سەر کردەو دەسەلاتداری رامیاری و ئۆپۆزسیۆنەکان و بیرمەندان و توویژەرو تەنانەت زاناکانیش لە پیاوو ئافرەت و تیرۆرکردنی رامیاری دەچێتە چوارچێووەی ململانێ و ناکۆکی رامیاریەوە و رەنگە رووی دیکەی – قوولکردن و تووندکردنەوەی – ناکۆکیەکە و گوواستنەوەی بۆ قۆناخی کووشتنی مرۆڤەکە ببێت، ئەوەی بە تیرۆرکردنی رامیاری هلدەستێ و ئەنجامی دەدات

و تووێژو دیالۆگ نازانیٚ و له ئاستێکی رۆشنبیرو بروانەبوون بە چارەسەر ی کێشەی ئاشتیانە نیە و نایەویٚ هاوکاری و لە یەکگەیشتن لە گەڵ بەرامبەر ئەنجامبدات.

هەروا تیرۆر کردن چەمنکێکە بۆ ناوزەند کردنی کردەی کووشتنی رێکخراوی تۆڵەسەندنەوە بە کاردێت. کە ترۆرستانی ئایینی و رامیاری و نەتەوەیی و نیشتیمانی و کۆمەڵایەتی و ئابووری و بازرگانی و سامان و دەسەڵات و بوارەکانی دیکەش، لە نێوان دوو لایەنی دژ بە یەکتر ئەویش – چەوسێنەر و چەوساوە – لە هەرێم و ناوچەو جیهان

ئا لەم رۆژەدا و لە سەرەتای جەنگی دووەمی جیهان و لە لایەن دەسەڵاتدارانی یەکییەتی سۆڤیەت بە سەرکردایەتی – جۆزێف ستالین – لە ٨/٢٠ دا، لیبوون ترۆتسکی، لە دوای ململانێیەکی زۆر لە سەر دەسەڵات لە گەڵ ستالین لە شاری مەکسیکۆ تیرۆرکرا.

جێگەی باسکردنە کە لە گەڵ داهێنانی چەك، چوارچێووەی ئاسایشی مرۆیی بە تەنها بەس نەبوو، لە پێناو رێگە نەدان و رۆێگە گرتن بە تیرۆر کردنی کەسایەتیە مەزنەکان و وای لێهات کە لە توانای ئەنجامدەری پرسەکە بێت و بتوانێت لە دووری ئامانجەکان.

جا تیرۆر کردن لە رێگەی چەك بێت، یاخوود لە رێگەی سووتاندن بێت یاخوود لە رێگەی چەکی ئاسایی وەك خەنجەرو شیرو چەقۆ بێت، ئەمەش بە پێی پەرەسەندنی قۆناخە یەك لە دوای یەکەکان بووە لە تواناو چۆنییەتی بە کارهێنانی لە ئەنجامدانی لە هەر شووێنێك بگوونجابایە لە وولاّتە جیا جیاکان لە جیهاندا.

هەروا نموونەی هەوڵە کۆنەکانی تیرۆر کردن لە رێگەی بەکارهێنانی تەقەمەنی هەوڵی شکستخواردووی هاوسۆزانی کاسۆلیکەکان بوو بۆ تیرۆر کردنی – شا جیمسی یەکەم – و خێزانەکەی و زۆرینەی ئەرستۆکراتەکانی پرۆتستانت بەیەك جار لە بەریتانیا و لە رێگەی تەقاندنەوەی پەرلەمانی بەریتانیا لە ١٦٠٥/١١/٥، ئەو رۆژەی کە زۆرینە لە بەریتانیا و نیوزیلەنداو باشووری ئەفەریکیاو کەنەدادا ئاهەنگی تێدا دەگێرن.

هەروا تیرۆر کردنی ئیمپراتۆری چین – ژین هۆی تی – ی لە ٣٠٧/١/٨، جا تیرۆر بووە پیشەیەکی گوونجاو چ لەلایەن دەسەڵاتدارانی دژی

بەرهەلستکارەکانیان و چ لە لایەن بەرهەلستکارانی دژ بە دەسەلأتداران، کە ئەویش بە چەندین ریگەی گوونجاو و سەرکوتووانە ئەنجامدەدرا لە جیهان.
هەروا داگیر کردنی خاك و گەل، جۆریکی درندانەیە لە جۆرەکانی تیرۆر وەك دابەشکردن و داگیرکردنی گەل و نیشتیمانی کورد لە کوردستان، هەروا تیرۆر کردنی مندالّ و ئافرەت و گەنج لە ریگەی بازرگانی پیکردن و کاری سیکسی و کرین و فرۆشتن، بە هۆی ناچار بوونی چینی هەژار و لە پیناو مانەوەی لە ژیاندا... لە گەلّ چەندین لایەنی دیکە لە جۆرەکانی تیرۆر، کە لە ناوەرۆکی میژوونامەکەدا نووسراوە بە پیی میژووی رووداوەکان.

١٩٤٠/٨/٢١ تیرۆرکردنی زاناو رووناکبیرو هاوریی دامەزرینەری یەکیەتی سۆڤیەتی لینین –ترۆتسکی لە لایەن پیاوەکانی سکرتیری گشتی پارتی کۆمۆنیستو حکوومەتی سۆڤیەت ستالین لە شاری مەکسیکۆسیتی تیرۆرکرد ، دوای ئەو مرۆڤە ریکۆڤ بووە سەرەك وەزیرانی یەکیەتی سۆڤیەت، ئەمەش لە دوای دوورخستنەوەی سەرکردەو هاوخەباتی لینین- ترۆتسکی بوو لە وولأتەکەیدا.

١٩٤٠/١٠/١٧ بلأو کردنەوەی بەلگەنامەی نهینی کە لەلایەن – بن گۆردیۆن- نەخشەی بۆ کیشرابوو بەناوی – هیلەکانی هەرەمی سەهیۆنیزم- و ریگای گەیاندنی بۆ بنیادنانی دەوولەتی یەهوودی ، کە ئەمەش سەرەتای دامەزراندنی دەوولەتی ئیسرائیل بوو ، کە لە سالّی ١٩٤٨ هاتە دیو بووە هۆی دورستکردنی کیشەو ململانیی نیوان عەرەبوئیسرائیل ، کە بە گەوورەترین کیشەی جیهانی دادەنریت لەدوای کیشەی گەلو خاکی کوردی دابەشکراو لە نیوان چوار وولأتی دژ بە یەکتر لە هەموو لایەنە جۆراو جۆرەکان تەنیا لەسەر کیشەی کورد کۆکن لە کیشوەرەکەدا...؟؟...

١٩٤١

١٩٤١/١/١١ دەست پیکردنی بە لەناو بردنی یەهوودی بەکاری درندانەی بەکۆمەلّ کووشتن لەلایەن هیزەاکنی ئاسایشو سەربازیو پۆلیسی رژیمی فاشی ئەلمانیا ، کە لەو کاتە گفتووگۆی نیوان نووینەرانی ئەلمانیاو تورکیا لە ئەستەمبولّ دەستی پیکرد.

١٩٤١/١/٣١ بەکریّ گیراوەکانی بەریتانیا زانیاریان لە سەر پەیووەندی نیوان سەرەك

وەزیرانی ئێراق رەشید عالی گەیلانی و ئەڵمانیای نازی هەبوو، لەبەر ئەوە توانیان دەسەڵاتی ڕەشید عالی گەیلانی لەناو ببەن... دوای ئەوە سەرەك وەزیرانی ئێراقی نوێ چووە قاهرەی پایتەختی میسر، لەهەمان کات وەزیری دەرەوەی بەریتانیا – ئایدن– گەیشتە قاهرەو بەناوی چرچل داوای لەسەرك وەزیرانی ئێراق کرد کە پێویستە ئێراق لە هەموو بوارەکان بەتەواوی بکەوێتە ژێر دەسەڵاتی سەربازی بەریتانیادا .

١٩٤١/٢/٦ لە دوای ڕووخاندنی دەسەڵاتی رەشیدعالی گەیلانی بەشەش ڕۆژ، لەبارەگای موخابەراتی ئەڵمانیا کۆبوونەوەی نهێنی لە نێوان سەرکردەکانی موخابەراتی سەربازیو گەورە پیاونی وەزارەتی دەرەوە ئەنجام درا لە شاری بەرلینی پایتەختی ئەڵمانیا ، بەگفتووگۆ کردن لە سەرباری ئێراق و ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست ، کە– هۆربا–ی نووێنەری ئەڵمانیاو پیاوی یەکەمی پەیووەندی نهێنی لە نێوان رەشید عالی و حکوومەتی ئەڵمانیا بوو، لەو کاتەی کە لە ئێراق بەرەو سعوودیە رۆیشت... بەڵام نەیتوانی بچێتە سعوودیە بە هۆی پاڵەپەستۆی بەریتانیا لە سەر دەسەڵاتی شانشینی سعوودیە.

رشيد عالي الكيلاني

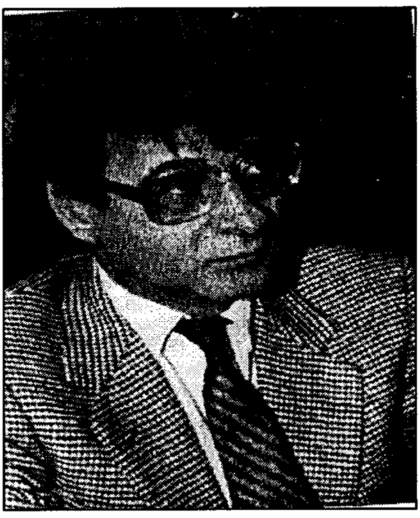
١٩٤١/٣/٥ دوای گەرانەوەی – هۆربا – نووێنەری ئەڵمانیا بۆ شاری بەرلین ڕاپۆرتێکی گرنگی ئاراستەی راوێژکاری ئەلمانیا هتلەر کرد ، بە ناونیشانی– گرنگی نەوت بۆ کارەکانی جەنگی بۆ وولاتانی تەوەری شەڕ– ئەویش بەپەلاماردانی وولاتانی تەوەر بەهێزی پیادەی دەشتایی بۆسەر کەنالی سوێس– ئەستەمبوڵ– سوێس ، کە ٢٥٠٠ کم دوورە ، کە ئەمەش جێ

بەجێ ناکرێت تەنیا بەیارمەتیەکی میکانیکی لەگەڵ پڕکردنی چەکی ئاسمانی دەبێ

١

١٩٤١/٣/١٣ لە دایک بوونی شاعیرو نووسەرو ڕووناکبیری عەرەب و جیهان – مەحمود دەرویش – لە گوندی – بروە – لە فەلەستین، کە دەکەوێتە شاری جەلیل لە کەناری – عەکا – دووەم منداڵە لە چوار برا، لە تەمەنی حەوت سالان بووە کە لە ساڵی ١٩٤٨ دەووڵەتی ئیسرائیل دامەزراوە، گوندەکەی مەحمود دەرویشیش یەکێك بووە لە و

گوندانە کە بەر سنووری ئیسرائیل کەوتووە لە هەرێمەکەدا، دایکی ناوی — حۆراە — بووە و باوکی ناوی — سەلیم — بووە.
جێگەی باسکردنە کە ئەم شاعیرە مەزنە سەرەتای خوێندنی لە گوندەکەی خۆیی و گوندەکانی ناوچەی جەلیل تەواو کردووە، دوای ئەوە بۆ خوێندن تەواوکردن چۆتە شاری — حەیفا — لە دوای ئەوە دەستی کردووە بە نووسینەوەی شیعرو بابەت بە بلاو کردنەوەی وەك :— ئیتحاد — جدید —و دوای ئەوە بۆ چاودێر لە سەر ئەو رۆژنامەو گۆڤارانە، هەروا بەشداری لە دەرچوواندنی رۆژنامەی — فەجر — کردووە.
لە سەرەتای بەهێز بوونی هەست و هۆشی مەحمود دەرویش خواستیاری بیری مارکسی — لینینی — بووە و هەر لە ریزی پارتی کۆمۆنیستی ئیسرائیل و پارت و رێکخراوە مارکسیەکان کاری کردووە، لە پێناو هێنانەدی ئەو ئاوات و ئامانجەی کە بۆتە پرۆگرامی ژیانی ئەم رووناکبیرە.
لە ماوەی ژیانی دەروێش بۆ یەکەمجار رووبەرووی شاعیرانی ناوچەکەو ئیسرائیلیەکان بۆتەوە لەو کاتەی کە سەرەك وەزیرانی ئیسرائیل — گۆلدەمائیر— بووەو دژایەتی بیری کۆمەنیستی و بەرهەلستکارانی دەوولەت و حکوومەتەکەی دەکرد لەو کاتەدا. مەحمود دەرویش لە گەلْ خێزانەکەی روو لە لوبنان دەکەن، دوای گەرانەوەی لە سالْی ١٩٤٩ دەبینی گوندەکەی وێرانکراوەو لە گوندێکی جوولەکەنشین بەناوی — ئاحی هود — نیشتەجێ دەبێ بۆ ماوەیەکی کەم. دوای ئەوە چەندین جار لە لایەن دەسەلاتدارانی ئیسرائیل لە سالْەکانی ١٩٦١ دەستگیر دەکرێ تا ١٩٧٢.
دوای ئازادکردنی مەحمود دەرویش روو لە شاری مۆسکۆی پایتەختی یەکیەتی سۆڤیەت دەکات بۆ خوویندن. دوای ئەوە دەگەرێتەوە شاری قاهیرەی پایتەختی میسر و دوایش دەگەرێتەوە شاری بەیروتی پایتەختی لوبنان. دوای ئەوە سەرۆکایەتی — مەلبەندی تووێژینەوەی فەلەستینی — دەکات، هەروا دەبێتە سەر نووسەری گۆڤاری — کاروباری فەلەستین — و هەروا سەرۆکی رایەلەی نووسەرانی فەلەستین — دەکات لە گەلْ گۆڤاری — کرمل — ی رۆشنبیری.
لە دوای ئەم هەموو کارومانـدوو بوونەش لە سالْی ١٩٩٣ دەست کێشانەوەی خۆی لە لیژنەی جێ بە جێکردن لە ریکخراوی فەلەستین

دەکێشێتەوە بە هۆی ڕێکەووتننامەی ئۆسلۆ لە گەڵ ئیسرائیل. دوای ئەوە ڕێگە بە مەحمود دەرێش درا کە بگەڕێتەوە فەلەستین و لە ساڵی ١٩٩٦ گەڕاوەو لە شاری - ڕامەڵا - جێ نشین بوو لە شارەکەدا.
لە ماوەی ژیانی ئەم نووسەرو شاعیرە چەندین پاداشتی پێ بەخشراوە ، وەك خەڵاتی لۆتس لە ساڵی ١٩٦٩، هەروا خەڵاتی دەریای ناوەڕاست لە ساڵی ١٩٨٠، هەروا خەڵاتی لینین لە لایەن حکوومەتی سۆڤیەت لە ساڵی ١٩٨٣، لە گەڵ چەندین خەڵاتی دیکەدا.
لە دوای ئەوەشدا دانراوەکانی بۆ زیاتر لە ٢٠ زمان وەرگێردراون وەك :- عاشق من فلستين لە ساڵی ١٩٦٦ - اخراليل لە ساڵی ١٩٦٧، حبيبي تنهچ من نومها لە ساڵی ١٩٧٠ - اعراس لە ساڵی ١٩٧٧ - ورداقل لە ساڵی ١٩٨٨ احد عشر كوكبا لە ساڵی ١٩٩٢ - سرير الغريبه لە ساڵی ١٩٩٩ -، لە گەڵ دەیا پارچە هوندراوەو پەخشانەو بابەتی دیکە کە لە ڕۆژنامەو گۆڤارەکان بلاویکردۆتەوە.
مەحمود دەرویش کەسایەتیەکی تەنیا عەرەبی نەبووە بەلکوو کەسایەتیەکی جیهانی بووە، بە هۆی هەلوویستە بوێرانەکی لە هەموو بوارەکانی ژیان و لە پێناو خزمەتکردنی مرۆڤایەتی بووە بێ جیاوازی کردن لە نژادو ڕەگەز و زمان و کەلتوورو ئارەزوو مەندبووە، کە هەموو نەتەوەیەکی ژێر دەستە بگاتە ئامانجەکانی لە بوونی دەووڵەتێکی سنووورداری دان پێندراو لە ڕێزی وولاتانی جیهان،
ئەم شاعیرە لە ژیان لە کارەکانی بەردەوام بووە تا لە ٢٠٠٨/٨/٩ ماڵئاوایی لە گەل و نیشتیمان و جیهان دەکات، لە ئاکامی نەشتەر گەری دڵ لە شاری -هیوستن - لە وویلایەتی تکساسی ئەمەریکا، دوای ئەوە تەرمەکەی دەگەڕێندرێتەوە فەلەستین و بە خاك دەسپێردرێت لە لایەن گەلانی فەلەستین حکوومەت و نووسرو شاعیران.
سەرچاوە:- دووبەی ڕۆشنبیری - ژمارە/ ٢٠٠٨/٤٠.

١٩٤١/٣/٢٥ لە دوای داگیرکردنی یوگسلافیا لەلایەن هێزەکانی سووپای ئەڵمانیا لە سەرەتای جەنگی دووەمی جیهانو بە دامەزراندنی حکوومەتی لایەنگری خۆی لە دەسەلاتدا ، کە بووە هۆی لێك ترازانی پەیووەندیو نارەزایی گەلانی وولاتەکەو بە بەردەوامی تێکۆشانو خەباتی گەلانی یوگسلافیا ،

ئەویش بە دروست بوونی چەندین لایەنی رامیاریو ئابووریو کۆمەڵایەتی یەکگرتوو ، بە بەردەوام بوونی راپەرینو دورستکردنی هێزی چەکداریو رووبەرووبوونەوەی دەسەڵاتی لایەنگیری ئەڵمانیا ، لەئەنجام ئەو رژێمە روخێندراو رژێمی نوێی دژ بەئەڵمانیایان دامەزرا لە وڵاتەکەدا .

١٩٤١/٤/٦ لە دوای رووخاندنی رژێمی دژ بە ئەڵمانیا دووبارە هێزەکانی سووپای ئەڵمانیای نازی یوگسلافیایان داگیر کردەوە ، لە پێناو فراوانکردنی تەوەری شەڕو بە هێزکردنی جێپێگەی ئەڵمانیا دژی یەکیەتی سۆڤیەتو هاوپەیمانانی لە ئەمەریکاوبەریتانیا لەناوچەو هەرێمەکانی شەڕی بەردەوام لە کێشووەرەکەدا .

١٩٤١/٤/١٨ هێزەکانی سووپای بەریتانیا بەهاوبەشی هێزەکانی سووپای شانشینی لە ئێراق هەوڵی زیادکردنی هێزەکانیان بەسەربازو چەكو تەقەمەنیدا ، بەهۆی بەرز بوونەوەی راپەرینەکانی گەلی کوردستان لە باشووری کوردستانی لکێدراو بە ئێراق، لە ناوچەی بارزانو دەووروبەری لەهەرێمی باشووری کوردستان.

١٩٤١/٤/٢٧ کووشتنی زیاتر لە ٦٠,٠٠٠ هەزار هاووڵاتی سربی لە شاری جازینووخاك لە ماوەی ٤/٢٧ تا ٧/٣٠ ی هەمان ساڵ ، جگە لە کووشتنو سەربرینی زیاتر لە ٢٦٠٠ هەزار هاووڵاتی دیکە کە گیانیان لەدەست دا... بەهۆی کێشەی نژادی ، بەتایبەتی کێشەی ئاینی لە نیوان مەسیحیو ئیسلام لەهەرێمەکەدا.

١٩٤١/٥/٢ بەرپابوونی جووڵانەوەی مایس لە ئێراق دژی دەسەڵاتی شانشینی بە سەرۆکایەتی رەشید عالی گەیلانی لە وڵاتەکەدا .

١٩٤١/٥/٢ نووێنەری ئیتالیا لە شاری بەغدا ناوەرۆکی ئەو گفتووگۆیەی کە لەگەڵ رەشید عالی گەیلانی ئەنجامیدابوو بڵاوی کردەوە ، کە بەنامە ئاراستەی شاری رۆمای پایتەختی ئیتالیای کردو تیایا نووسیوویەتی:- کە سەرەك وەزیرانی ئێراق رەشید عالی رایگەیاندەوە ، کە هەوڵەکانی دژی دەسەڵاتی بەریتانیا بووە ، بۆیە بەو کارە هەڵسایە بەپیی بەڵێنەکانی دەسەڵاتی ئەڵمانیا بۆ ئەو کارەی ، کە ئەنجامی داوەو هیچ لایەنێك سوودمەندی

تایبەتی تێدا نەبووە لە وولاتەكەدا .

١٩٤١/٦/١١ ڕاوێژكاری ئەڵمانیای فاشی هتلەر ، لە ئامۆژگاری ژمارە/ ٣٢ دەڵێ:- خەبات دژی پێگەكانی بەریتانیا لەدەریای سپی ناوەڕاستو لە ڕۆژئاوای ئاسیا بەردەوام دەبێ ، ئەویش لەڕێگەی شاڵاوبردنی جەنجاڵی لە لیبیا بۆسەر میسرو لە بوولگاریا بۆسەر توركیاو لە دواوەی قەفقاز بۆسەر ئێران ، ئەمەش ئەنجام دەدرێت.

١٩٤١/٦/٢٢ خاوەن كتابی- اسطورة القرن العشرين- فەرید ڕۆزنبرگ هەڵسا بەداڕشتنی پرۆژەیەكی سەرسووڕهێنەر لە شاری بەرلینی پایتەختی ئەڵمانیا ، ئەویش بە پارچە پارچە كردنی یەكیەتی سۆڤیەت... ڕۆزنبرگ دەیزانی كە مەحاڵە وولاتێكی فرەنەتەوە بتوانی تاسەر بەردەوام بێ لە بەر ئەوەی ئەم جۆرە دەووڵەتە تاقانەیە لەجۆرە دەووڵەتەكانە لە ئەوروپادا.

١٩٤١/٥/٦ لە سەرتای جەنگی دووەمی جیهان ، سكرتێری گشتی پارتی كۆمۆنیستی یەكیەتی سۆڤیەتو سەركردەی سووپای سووری سۆڤیەت - جۆزیف ستالین - پۆستی سەرەك وەزیرانی یەكیەتی سۆڤیەتیشی گرتە دەست ... كە دوا هەنگاوی بوو بۆ وەرگرتنی تەواوی دەسەلات لەسەر كاروباری هەموو دەسەلاتە بالاكانی یەكیەتی سۆڤیەت ، بەتایبەتی لەكاتی جەنگودوای جەنگیش لە پێناو بەهێزكردنی هیمای سۆڤیەت لە جیهاندا .

...وم الألماني على الاتحاد السوفياتي (عملية «بربروسا»).

١٩٤١/٦/٢٢ هەڵگیرسانی جەنگی دووەمی جیهان لە نێوان یەکیەتی سۆڤیەت و ئەلمانیای نازی لەهێرشێکی ناکاو لەلایەن هێزەکانی سووپای نازی ئەلمانیای هتلەری ، بۆ سەر خاکی یەکیەتی سۆڤیەت و لەلایەکی دیکەش لەنێوان ئەلمانیاو وولاتانی هاوپەیمان و تەوەری شەڕکەر لەهەردوو کیشوەری ئاسیاو ئەورووپادا .

١٩٤١/٧/١١ ئەلسیر لیناهان کرنواس لە نامەیەکیدا شالاوی بردۆتە سەر شێخ مەحمودی حەفید بە هۆی ڕاگەیاندنەکانی سەربەخۆیی کوردستان دژی دەسەڵاتی شانشینی لە ئێراق و بەریتانیا لەسەر خاکی باشووری کوردستان.

١٩٤١/٧/٢٦ بە هۆی ئالۆزی پەیوەندی وولاتانی شەرکەرو رووسیا ئەلمانیا و هاوپەیمانی لە نێوان یەکێتی سۆفیەت وبەریتانیا، لە پێناو رێگە گرتنی هێزەکانی سوپای ئەلمانیا بۆ چوونە ناو خاکی ئێران، کە هێزەکانی سوپای سۆفیەت لە باکووری ئێران هاتنە ناو خاکی ئێران. بەریتانیا لە رۆژئاوای ئێران هاتنە ناو خاکی ئێران... ئەویش بە پێی برگەی ٦ی رێکەوتنامەی نێوان ئێران و سۆفیەت لەسالی ١٩٢١.

دوای ئەوەش بالوێزخانەی سۆفیەت لەتارانی پایتەختی ئێران بووە بارەگای لوتکەی بالای نێوان سەرۆکی سۆڤیەت ستالین و رۆزلفت و چرچل لەمانگەکانی/١١-١٢/١٩٤٣... هەروا سەرۆکی ئەمەریکا لە بالیۆزخانەی سۆڤیەت لە تاران و حەوانەوەی خۆی بەسەربرد.

هەروا لەوکاتەدا بوو یەکەم پرۆژەی یارمەتی دانی ئێران بریاردرا بە پێدانی چەك و تەقەمەنی بە ئێران... ئەمەش بووە هۆی ئەوەی کە ئێران پەیوەندیەکانی بەشێووەیەکی هاوسەنگ بەرەو پێش ببات، لە پێناو بە دەست هێنانی بنکەیەکی تەکنەلۆژیای ئەتۆمی و چەندین بواری دیکەی هاوکاری ئابووری و سەربازی و رۆشنبیری بازرگانی لە نێوانیاندا.

١٩٤١/٨/٧ کۆچی دوایی شاعیرو رووناکبیرو فەیلەسوف هندستان و جیهان -رابندرانات تاگور- لە شاری نیودەلهی پایتەختی هیندستان.

١٩٤١/٨/١٤ بۆ یەکەم جار کۆمەلی نێوو دەوولەتی لە پەیماننامەی - ویستڤالیاوە - دروست بوو... کە ئەویش لە دەر ئەنجامی لێك هەلووەشانی ئیمپراتۆریەتی - گرمانی - و بۆ چەندین دەوولەتی نەتەوەیی هاتە کایەوە... کە دەوولەت لە سەر بنەمای بنەما نەتەوەیی هاتە کایەوە... کە دەوولەت لەسەر بنەمای بنەما نەتەوەییەکان هاتە ئاراوە.

لە دواییدا ماف گەلان لە بەدەست هێنانی ماف چارەنووس لەکۆمەلەی گەلان و لە سەر دەستی - ودرۆولسۆن - باشتر رەگی داکوتا. لەمیانەی جەنگی دووەمی جیهانی لە ١٩٣٩ - ١٩٤٥، ئەم مافە بەهێورترو بەگورتر خۆی چەسپاند... بەتایبەت لەراگەیاندنی - ئەتلەنتی - کە لەکۆبوونەوەی نێوان

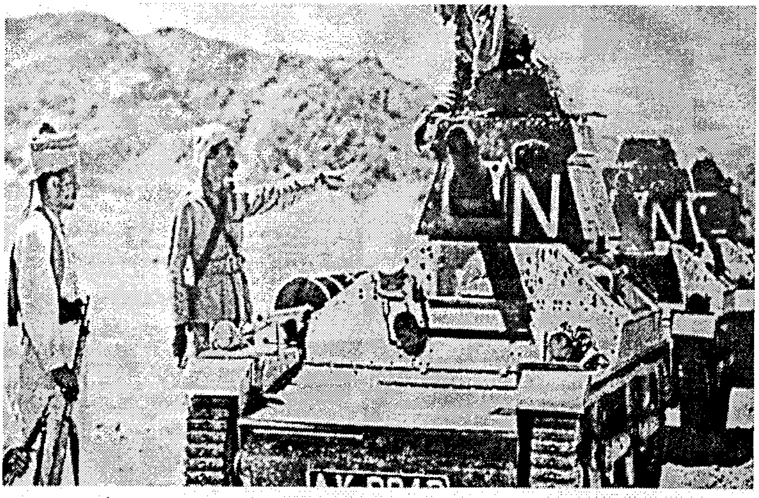
– چرچل و رۆزفلت – لەناو کەشتی – ئەلبرنز ئۆف ویڵز – کە لەناو دەریای ئەتلەنتی بەرێووە چووو هاتە ئاراوە.

دوای ئـەوەش لـە راگەیانـدنی نەتـەوە یـەکگرتووەکان لـە سـاڵی ١٩٤٢ دا تۆمارکراو لەماددەی/١ ی بروانامەی نەتەوە یەکگرتووەکان وەك کۆسـێپت و پرنسیپیکی بنەرەتی لەم بەڵێنامەیەدا رەگی داکوتا لە جیهان.

١٩٤١/٨/٢٥ هێزەکـانی سـووپای بـەریتانیاو سـووپای سـووری سـۆڤیەت وەك داگیرکـەر چوونە ناو خاکی رۆژهەلاتی کوردستانی داگیر کراوی ژێـر دەسـەڵاتی فارس لە ئێرانو مانەوە لەناوچەکەدا .

١٩٤١/٨/٢٥ داگیرکردنـی ئێـران لەلایـەن هێـزە هاوپەیمانـەکان بـەخالێکی وەرچـەرخانو قۆناخێکی نوێو چارەنووس ساز لە مێژووی ئێرانی هاوچەرخ دادەنرا ، کە گـــرنگترین دەرهاوێـــشتەکانی هەڵوەشـــاندنەوەی کتـــوپری لەشـــکری شاهەنـشاهی لـە ئێـرانو رووخانـدنی دیکتـاتۆری بیـست سـاڵەی رەزاشـا پەهلەوی بوولە ئێراندا .

لـــە بەرامبەریـــشدا ئـــازاد کردنـــی زیندانـــە سیاســـیەکانو گەڕاندنـــەوەی دورخراوەکـان لـەدەرەوەی ئێـران ... بـەڵام دوای ئـەوە دووبـارە بـە هـەمان شێووەی جاران بەلکوو دژوارتر ، بە هۆی دورسـتکردنی دەسـەڵات لـە ئێـران بـەپێی بەرژەوەنـدی تایبـەتی هەمـە لایەنـەی هاوپـەیمانان بـوو لەسـەر ئێـران بەتایبەتی لەرۆژهەلاتی کوردستاندا .

الانكليز والروس يرغمون الحكومة الايرانية على القبول «بحماية الحلفاء».وفي الصورة قافلة من الآليات البريطانية تجتاز خيبر أثناء تقدمها في ايران

١٩٤١/٨/٢٥ دامەزراندنی پارتێکی کوردی بچووك لەلایەن عەزیز زەندی بەناوی –پارتی رزگاری کورد– لە ناوچەی مەهاباد لەرۆژهەلاتی کوردستان لەسەرەتای جەنگی دووەمی جیهان ، کە لەو کاتە هێزەکانی سووپای سووری سۆڤیەت لە باکووری هاتنە ناو ئێران و هێزەکانی بەریتانیاش لە باشوورو رۆژئاوا ، کە بووە هۆی دەست لەکار کێشانەوەی حکوومەتی عەلی مەنسووری لایەنگیری سەرەکی بوو لەشەڕ هاتنە خوارەوەی رەزا بەهلەوی لەسەر کورسی شاهەنشاهی لە ٩/١٦ی هەمان ساڵ لەسەردەسەلاتی ئێراندا .

١٩٤١/٩/١٤ ڕووسیاو بەریتانیا داوایان لە شای ئێران رەزا بەهلەوی کرد ، کە دەست لە دەسەلات هەلگری و کورەکەی محمد رەزا لە جێگەی خۆی دابنێ و شەڕی دژ بەئەلمانیاو وولاتانی تەوەری شەرش راگەیەنێ، بەلام رەزا بەهلەوی ئەوەی رەتکردەوە ، بەلام دوای ئەوە بەناچاری لە ٩/١٧ ی هەمان ساڵ دەستی لە دەسەلاتی شاهەنشاهی لەسەر ئێران هەلگرت و بەرەو دوورگەی مۆریشیۆس رەوانە کراو دەست بەسەر بوو تاکوو مردنی لە١٩٤٤/٦/٢٥ لەو وولاتەدا.

١٩٤١/٩/٢٥ بۆ یەکەمجار پێشەوا قازی محەمەد لە شاری مەهاباد چاوی کەوت بە نووێنەرانی ئەمەریکاو بەریتانیاو کۆبوونەوەی لەگەڵ ئەنجام دان ئەویش

بەهۆی بارودۆخی نوێی جیهان و ناوچەو وولاتەکە بوو... لەو کاتەشدا خەبات دژی رژێمی شایەتی بە پشتگری سۆڤیەت بەردەوام بوو، لە هەمان کاتیش شۆرش و خەباتی کورد لەو کاتدا بۆ دەسەلاتی سۆڤیەت گرنگ بوو لەگەلّ سەرجەم وولاتانی داگیرکەری ئێرانیش لاواز راگرتنی دەسەلاتی ناوەندی... وەك مەبەستێك لە ئارادابوو.

بۆ ئەم مەبەستەش گەلی کورد بەهۆی هەندێك تایبەتمەندی توانی رۆلّی بەرچاوی هەبێ... لەم پێناوەدا پێکهێنانی ئالّ و گۆر لە بەرنامەو رامیاریەتی رێکخراوی کوردیدا بەشتێکی پێویست دەژمێردرا لەکوردستان.

سەرچاوە:- پەنجا سالّ خەبات - جەلیلگادان - ل/٢٣ بەرگی یەکەم.

١٩٤١/٩/٢٥ دووکارمەندی بەرپرسی ئەمەریکاو بەریتانیا لە رێگەی ئافرەتێکی رۆشنبیرو کاربەدەستی نەرویژی چاویان بە پێشەوا قازی محەمەد کەووت ، لەشاری مەهابادی رۆژهەلاتی کوردستان . کە پێشەوا قازی محەمەد باسی نەخشەی یەکگرتووی کوردستانی بۆ کردن ، لە پێناو چارە سەری کێشەی گەلی کوردستان .

١٩٤١/٩/٢٩ لە ماوەی دوو رۆژ، واتە لە ٢٩-٣٠ ئەویش بە کووتشنی زیاتر لە ٣٣٧٧١ هاولاتی مەدەنی جوولەکە لە کەندی بابی چیایی - لە دەرەوەی شاری کیفی پایتەختی

ئۆکرانیا، لە لایەن هێزەکانی بەر پرسانی ئەلمانیای نازی لە ناوەراستی جەنگی دووەمی جیهانی لە ناوچەکەدا.

جێگەی باسکردنە کە ئەم کۆمەلّکوژیەش لەلایەن فاشیەکانی ئەلمانیا لە ئەنجامی دەستگیرکردنی جوولەکەکان بوو لە ئۆگرانیا لە نزیك گوندی -

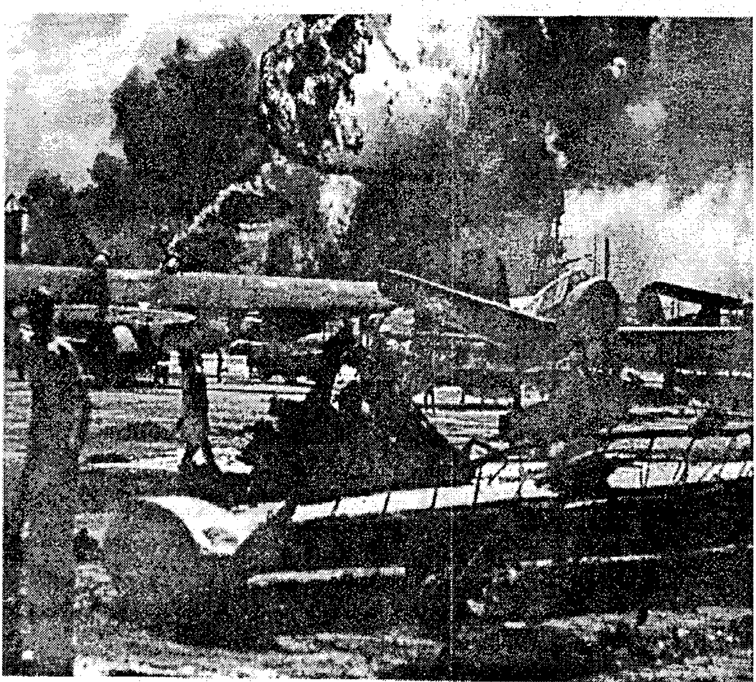
گڤوزد فکارا لە مانگی /٦- ٧- ١٩٤١/٨. ئەم کۆمەڵکوژیە بە یەکجار ئەنجام درا لە ماوەی – هۆل و کۆست – ol , sf. ئەم کارەی ئەلمانیای نازی کە ئەنجامی دابوو، تاکوو کۆتایی ساڵی /٢٠٠٧ یش گۆری بەکۆمەڵ دەدۆزرایەوە بە تایبەتی لە هەردوو مانگی/ ٥- ٢٠٠٧/٦ لە هەمان ناوچەدا لە ئۆکرانیادا.

١٩٤١/١٠/٢٠ دامەزراندنی پارتی توودە ، واتە پارتی کۆمۆنیستی ئێران لەلایەن خەلیل ملکی و ئیحسان تیری و تەقی تارانی...لەوکاتەی کە شای ئێران رەزا بەهلەوی ئێرانی جێ هێشت و هاوپەیمانان گەیشتنە ناو خاکی ئێران ، پارتی توودە بوونی هێزەکانی سووپای سووری سۆڤیەتی قۆستەوە لە باکووری ئێران ، لە پێناو پارێزگاری لێکردن... دوای ئەوە هەڵسا بەپێکهێنانی لێژنەیەکی کاتی لە ١٥ ئەندام بەسەرۆکایەتی سلێمان میرزا ئەسکەندەر لە وولاتەکەدا .

١٩٤١/١١/٢٥ گەیشتنی شاندێکی کوردی رۆژهەلاتی کوردستان بۆشاری باکۆی پایتەختی کۆماری ئازربایجانی یەکیەتی سۆڤیەت... مانەوەیان بۆ ماوەی ١٠ رۆژ ، لەگەڵ بەرپرسانی شوورەوی دەستیان کرد بەگفتووگۆکردن لەسەر باری کێشەی کورد ، لەوانە پێشەوا قازی محەمەد لە مەهابادو ، ئەمیر ئەسعەد بابە شێخ لەشاری بۆتان و چەندین کەسایەتی دیکەی کورد لە کوردستان بەگشتی و بە تایبەتی لەرۆژهەلاتی کوردستانی داگیر کراوی ژێر دەسەلاتی ئێران.

١٩٤١/١٢/٥ گەرانەوەی شاندی کوردی لە باکۆی پایتەختی ئازربایجان بە سەرکردایەتی پێشەوا قازی محەمەد بۆ رۆژهەلاتی کوردستان لە دوای تەواو بوونی گفتووگۆکانیان ، کە لە ١١/٢٥ ی هەمان ساڵ سەردانی وولاتی ئازربایجانیان کرد بوو.

١٩٤١/١٢/٧ بەرپابوونی کارە فراوانەکانی سەربازی ، کە سووپای ئیمپراتۆری یابانی ئەنجامی دا ، دژی دەریاوانەکانی ئەمەریکا – ئەلراسیە – لە بنکەی بەنداوی سەربازی لە دوورگەی هاوای... کە بووە هۆی زیان لێکەوتنێکی زۆری هێزەکانی سووپای ئەمریکاو بووە هۆی ئەوەی کە ئەمەریکا بچێتە پاڵ هاوپەیمانانی بەریتانیاو فەرەنسا دژی یابان جەنگی راگەیاند لە کێشووەرەکەدا .

طائرات تضرّرت بفعل القصف الياباني على جزيرة فورد في بيرل هاربور.

١٩٤١/١٢/٢٩ سەركردایەتی یەكیەتی سۆڤیەت ، رژێمی شاهەنشاهی ئێرانی ناچار كرد ، كـە رێكەووتننامەیـەكی لـە گـەڵ مۆر بكـات ، كـە ئێـران لـە بەرژەوەنـدی هاوپەیمانانـدا بچێتە جەنگەوە دژی ئەڵمانیای نازیو هاوپـەیمانان ... بەڵام ئەو داوایـەی سـۆڤیەت جـێ بـەجێ نـەكرا بەهۆی داواكاریـەكانی دەسـەڵاتی ئێــران بەرامبــەر بــە بزووتنــەوەی رزگــاریخوازی كــورد لــە رۆژهــەڵاتی كوردستاندا.

١٩٤٢

١٩٤٢/١/١ ســەرۆكی ئەمــەریكا– رۆزفلــت– و ســەرەك وەزیرانــی بــەریتانیا–ونــستون چرچل– لـە ئـەنجامی گفتووگـۆی چـرو پـڕ بـە هەڵـسەنگاندنی بـاری نێـوو دەوولـەتیو جـەنگی دووەمو دوای جـەنگ ، هەڵـسان بەراگەیانـدنی بـەرەو دامەزرانـدنی رێكخـراوی نەتـەوە یـەكگرتووەكان بە بەشـداری ٢٦ ووڵات لـە هاوپەیمان و دۆستەكانیان لە جیهاندا.

ستالین، ڕۆزڤێلت، چەرچڵ

١٩٤٢/١/٦ یەکەم کاروانی فرۆکەی بازرگانی باڵ˝ هەڵگر بە دەووری جیهان دەستی بەکارەکانی کرد ، کە ئەنجامدەری لەلایەن کۆمپانیای بانی ئەمەریکی بوو وولاتەکەدا .

١٩٤٢/١/٢٦ هونەرمەندی ناوداری عەرەب و کوردی و جیهان خاتوو – سوعاد حوسنی – لە قاهیرەی پایتەختی میسر لەدایك بووە.
جێگەی باسکردنە کەخاتوو – سوعاد حوسنی – ناوی تەواوی سوعاد محەمەد حوسنی بابا – یەو لە نژاد کوردە... زۆر لەهونەرمەندان و کەسایەتیە ناودارەکان نەیان زانیووە کە ئەم خاتوونە کوردە و کچی گۆرانی

بێژی بە ناوبانگی سووریا محەمەد حوسنی بابایەو لە خێزانێکی کورد بووە بـەناوی حوسـنی بابـا... کۆچـی دوایـی خـاتوو سـوعاد حوسـنی لـە ٢٠٠١/٦/٢٢ لە شاری لەندەنی پایتەختی بەریتانیا لـە ڕووداوێکی نادیاری دڵتـەزێن کۆچی دوایـی کـرد ... زۆر گومـان لـەوە دەکرێـت کـە ئـەم خاتوونـە لـەرێگای چـەند نادیارێـك تیرۆرکرابێـت... کـە نـەجات سـەغیرەی خوشـکی سوعاد حوسنیە و هەروا براکەی عزەدین حوسنی، کە موزیکا ژەنـی خـاتوو ئووم کەلسووم بووە لە وولاتی میسر و وولاتانی عەرەبیدا.

١٩٤٢/٢/٥ بەفەرمانو ڕێنماییـە دارێـژراوەکانی هتلـەری فاشـی ئەلمانیا خۆئامادەکردن دەسـتی پێکـرد... لـەپێناو داگیرکردنـی ناوچـەو وولاتـە بەرهـەم هێنـەرە نەوتیـەکان ، ئـەویش وەك ئێـراقو کووێـتو بـەحرێنو ئێـران ، ئـەویش لـە دوای سـەرکەووتنیان لەجـەنگی دووەمـی جیهـان بەتایبـەتی لـە هـەرێمی باشـووری کوردسـتانو رۆژهـەلاتی کوردسـتان ، کـە ئـەوکات سەرچـاوەی نەوتی بوون لە کێشووەری ئاسیا.

١٩٤٢/٢/١٢ شـاعرو نووسـەری کـورد - کاکـە عەبـدوللای سـافی - ناسـراو بـە سـەلفی کۆچی دوایی کردووە لە باکووری کوردستان.

١٩٤٢/٤/٢٨ جـەماوەری شـاری ورمـێ لـە رۆژهـەلاتی کوردسـتان راپـەرینێکیان ئەنجامـداو هێڵـەکانی تەلـەفۆنو هـاتوو هـاتوو چـۆ دەبـرنو قەدەخـە دەکـەنو گـەمارۆی شـارەکە دەدەن ، لـە ئاکـام بەرپرسـی شـارەکە هەڵـدێ بـەرەو شـاری تـەورێزو هێزەکانی ئاسایشی رژێمی شا لە ئێران لەشارەکە دەردەکەن.

١٩٤٢/٤/٣٠ کوونسلی سۆڤیەت لە پارێزگای تـەورێز بە فرۆکە دەگاتـە شـاری ورمـێ لـە رۆژهـەلاتی کوردسـتان ، لـە پێنـاو چـاو پێکـەووتن بەسـەرکردەو کەسـایەتیە کوردەکان ، لەو چاوپێکەووتنەشدا لە گەڵ کوونسلی سۆڤیت ، لـەو کـاتیش چەند داواکاریـەکیان پێشکەش بەبەرپرسـی سـۆڤیەت کـرد ، لەوانـە مـاوەدان بە ئازادی هـەلگرتنی چەكو خووێنـدن بە زمـانی کـوردی لـە فێرگـەو بەچـۆڵ کـردن و چـوونە دەرەوەی پیـاوانی رژێـم ئێـران لـە شـارەکەو هـەروا لەشـاری خوییو مەهاباد لە رۆژهەلاتی کوردستان.

١٩٤٢/٥/٧ دەست پێکردنی گفتووگۆی سەرۆکە کوردەکانی شاری ورمێ لە رۆژهەڵاتی کوردستان لەگەڵ فەرماندەی سووپای سۆڤیەت و وەزیری بەرگری رژێمی شا لە ئێران و فەرماندەی ئازربایجانی رۆژئاوا لە شاری ورمێ... لەئاکامی گفتووگۆیەکە لەسەر ئەوە رێکەوتن بە گەرانەوەی هێزەکانی ئاسایشی رژێمی ئێران بۆشاری ورمێ و مامەڵە کردنیان لەگەڵ دانیشتووانی شارەکەو یارمەتی دانیان نەك ئازاردانیان لە هەرێمەکەدا .

١٩٤٢/٦/٢٥ یەکەم ژمارەی رۆژنامەی – باسەرە– بلاوکرایەوە کە بەدەست دەنووسرایەوەو بلاو دەکراوە بەناو جەماوەری شارەکانی پارێزگای کەرکوك و پارێزگای سلێمانی لە باشووری کوردستان.

١٩٤٢/٧/٢٢ بەستنی کۆبوونەوە لە نێوان بەرپرسی کوونسلی یەکیەتی سۆڤیەت لە پارێزگای تەورێز لە گەڵ رەشید بەگی هەرکی لە دەووروبەری دەریاچەی رەزایی و ورمێ ، کە ئەنجامەکەی کاردانەوەی خۆی نوواند ، بەڵام بەپێی بەرژەوندی سۆڤیەتی داهاتوو لەرۆژهەڵاتی کورستانی داگیر کراوی ژێر دەسەڵاتی ئێران.

١٩٤٢/٨/١٦ لاوەکانی شاری مەهاباد لە رۆژهەڵاتی کوردستان توانیان رێکخراوەکەیان زیندو بکەنەوە ، بەناوی کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان ، کە دەستیان کرد بەچالاکیەکان بەخەبات و تێکۆشان لەپێناو بەدی هێنانی مافە رەواکانی کوردو کوردستان.

١٩٤٢/٨/١٧ کۆچـــی دوایـــی وەزیـــری دادی رژێمـــی شانـشینی لـــه ئێـــراق ، نـاجی سـوویدی لـه بالـسبۆری باشووری ئەفریکیا ، کـه یـەکێك بـــوو لــــه کەســـایەتیه زانـــاو روونـــاکبیرو یاساناســــەکانی ئێراق.. . شایانی باسه ناوبراو بـــه هـــۆی هەڵوێـــستەکانی بەرامبـەر بـەرژێمی شانشینی لـه ئێـراق دوور خـرا بـووەوەو دوای گەرانەوەی کۆچی دوایی کرد له وولاتەکەیدا .

١٩٤٢/٩/١٢ ئەفسەره بالادەسته ڕووسەکان لـه ڕۆژهـەلاتی کوردسـتان لـه شـاری شـنۆی رۆژهـەلاتی کوردسـتان ، کۆنگرەیـەکیان گرێـدا بەناونیـشانی – هاوکـاریو دۆستایەتی لەگـەڵ کـورد – بـەلام ڕووسـەکان ئـەوەیان بـاش دەزانـی کـه ووشەی کورد یەك نیەو دووژمنان دەتوانن بۆ لای خۆیـان راکێشیان بکەن ، بـه هـۆی بەرژەوەنـدی تایبـەتی بیروو بۆچـوونی جیـاواز ، وەك پەیووەنـد لـه نێـوان قـەرەنی ئاغـای مـامشو ئـەمیر ئەسـعەد دیبـۆکری ، لەگـەڵ بنەماڵـەی پێشەوا قازی محەمەد له شاری مەهاباد له رۆژهەلاتی کوردستان.

١٩٤٢/٩/١٦ هەســتی نەتـەوەیی کــوردی ڕۆژهــەلاتی کوردســتانی داگـیر کـراوی ژێــر دەسـەلاتی ئێـران، دوای سالێك لـه گفتـوو گـۆی کـوردو سـۆڤیت لـه شـاری باکۆی پایتەختی ئازربایجان، شەقلێکی تەواوی رامیاری وەرگرت، ئـەم کـاره له سەرەتادا وەها دەهاته بەرچاو کـه هـەولێکی رۆمانسیانەیەو چ بایـەخێکی رامیاری نابێت.

ئا لەم رۆژەدا ١٥ پیاو له سەر خوانێکی چا خاردنەوەو شیرینیی خاوردنـدا لـه ژێرسـێبەری دارو درەختـی بـاخێکی رۆخـی رووبـاری – سـابلاخ – ی بـاکووری شـاردا کۆبوونـەوە. کـه بـچووکترین کەسـی نـاو ئـەو کۆبوونـەوە گـەنجێك بـوو کـه هێـشتا نـۆزده سـاڵی تـەواو نـەکردبوو، تـازه خووێنـدنی

ئامـاری لـە شـاری رەزاییـە تـەواو کردبـوو، گـەورەترین کـسی نێـوو کۆبوونەوەکەش تەمەنی ٥٠ ساڵ دەبوو، و بەرێوەبەری فەرمانگەی تووتنی حکوومەتی رواڵەتی ئەم ١٥ کەسەی لە خەلکانی دیکەدا جیا نەکردەوە.

بـەلاّم بـۆ مەبەسـتێك کۆبوونـەوە کـە ئامـادە نـەبوون دەسـتبەرداری بـبن. ئەویش پەلەکردن بوو لـە دامەزراندنی پارتێکی کوردی ئـەوتۆ، کە بتوانێت سـەرکردایەتی ئـەو باسـس و گفتووگۆیانـە بکـات کـە سـالێك بـوو دەربـارەی سەربەخۆیی کوردستان دەکران.

هـەروا دەبوایـە ئـەم پارتـە بکـرێ بـە دەزگایـەك کـە لـە پێنـاو وەدی هێنـانی ویستەکانی گەل و کەلکەلەی سـەربەخۆییان بە دەسـت بێنـێ - میرحاج - کـە کـوردێکی دانیـشتووی باشـووری کوردسـتانی لکێنـدراو بـە ئێـراق بـوو، ئامادەی ئەم کۆبوونەوەیە بوو، ئەم کەسایەتیە لە سووپای رژێمی ئێراق - نەقیب - بوو ئامادەبوان لە سەر ئەمە رێکەووتبوون کە وەکوو راوێـژکارێك داوەتی بکەن.

ئەویش سلاوو رێزی - کۆمەڵەی هیوا -ی پێ راگەیاندن، کە ئەم کۆمەڵەیە، کۆمەڵەیـەکی نهێنـی کـوردی بـوو، و لـە ئێـراق و لـە سـەردەمی ئینتیـدابی بەریتانیادا دامـەزرابوو. چالاکی ئـەم کۆمەڵەیـە لـە نێـوو رۆشـنبیرانی شـارو نووسـەران رۆژنامـەوانان و ئەفسەرانی سـوپادا بـوو، مـیر حـاج بـە خـۆی ئەزمـوونی دەیان ساڵ چەوساندنەوەی کوردی ئێراقی لـە لایـەن بـەریتانیکان و ئێراقیەکانەوە هەبوو، ئەمە جگە لـە ئـەزموونی کارکردن کـە ئامـادە بـوو لـە شـێووەی ئامۆژگـاری و زانیاریـدا ، بـە خۆشـحالی پێـشکش بـە بـرا کـوردە ئێرانیەکان بکات.

لێـرەدا میرحـاج ئامۆژگـاری کـردن کـە دەبـێ زۆر وریـابن و بـەو پـەری نهێنـی پارتەکیان رێك بخەن، هەرچەندە دەکرێت دامەزراندنی پارتەکـە راگەیـەندرێ، بـەلاّم دەبـێ بزووتنەوەکـە لـە چـوار چێووەی زنجیرەیـەك شـانەی پێکـەوە بەسـتراو و رێـك بخـرێ بـە مـەرجێك ئەنـدامانی هـەر شـانەیەك جگـە لـە ئەندامانی شانەکەی خۆیان ئەندامانی چ شانەیەکی دیکە نەناسن، و نابێ هیچ پەیوەندیەك لـە نێوان شانەیەك و شانەکەی دیکـە دا هـەبێ، لـە کۆتـایی ئەم کۆبوونەوەرێکەووتن لە سەر ئـەوەی کـە نـاوی پارتەکـە بنـێن - کۆمەڵـەی ژیانەوەی کورد - و بەو جۆرە کۆبوونەوەکە کۆتایی هات.

دوای ئەوە لە مانگی ١٩٤٣/٤/ کۆمیتەیەکی ناوەندی لە ئەندامانی ڕێکخستن هاتە هەڵبـژاردن، ئـەم بزووتنەوەیـە زۆر زوو پـەلوو پـۆپی بـۆ نێـوو خێڵـە کوردەکانی دەووروبەری شاری مەهابادیش هاوێشت و بەرەو ناوچەکانی دیکەی ڕۆژهەڵاتی کوردستان.

ئا بەم جۆرە ئـەم ڕووداوە ناوچەییە کە لـە سـەرەتادا بێ بایـەخ و بچووك دەهاتـە بەرچـاو، بـوو بـە هـەوێنی سـەرهەڵدانی بیرۆکـەی دامەزرانـدنی دەووڵتێکی یەکگرتووی ئە تۆ، کە هەموو کورد لە ئێران و ئێراق و سووریا و تورکیا بگرێتە خۆ لە کوردستان.

ئا لێرەدا بوو بە هـەوێنی بیرۆکـەی کوردسـتانی گــەوورە. دوای ئـەوە لـە مانگی ١٩٤٤/٨/ ئەو ڕووداوە بە نێوو بانگە ڕوویدا کە دەکرێت لە گەڵ – سووێندی رووتیلی – ی بە نێوو بانگدا بەراورد بکرێ :–

ئەو شـووێنەی کـە سویسریە کۆنـەکان – سووێندی رووتیلـی – ی بەنێوو بانگیان تێدا خوارد، وەکوو باسی دەکەن کە کەوتبووە ڕۆخی دەریاچەی – ئۆریز –، ئـەم شـووێنە بە دیـواری تـاوێری بـەردان و گژووگیا تنرابـوو، لـە ڕۆژی چوارشەمەی بەر لە ڕۆژی جەژنی – القدیس ماتین – لە ساڵی ١٢٩١. ئامـادە بووان لەوێدا سووێندیان خـوارد، کـە – فوکت – ەکان وەدەرنێن و سێ ناوچەکەی خۆیـان – شڤیتر –، ئوری، ئـونتر ڤالـدن – یەکبخەنـەوە و لـە دەسەلاتی بنەماڵەی – هامیسبۆرگ – رزگاری بکەن .

بـەلام بـە داخــەوە بەشـدارانی سـووێندە کوردیـە مێژوویەکـە، دەبوایـە سەفەرێکی زۆر گرانتر لـە هینەکەی باپیرانی سویسریەکان بکەن. تا بگەنە ئـەو شـووێنەی کـە لێبرابـوون سووێندی تێدا بخۆن، لـە بـەر ئـەوەی کـوردە بەژدار بووەکانی کۆبوونەوەکە خاڵی یەکانگیری سنووری ئێـراق و تورکیـا و ئێرانیـان بـۆ ئـەم مەبەسـتە هەڵبـژارد، کـە وەکـوو سێکوچـکەی سـنوور دەکەوێتـە سـەر چیـای – دەلانپـەر – وە ، کـە ٣٦٠٠ مـەتر لـە سـەر رووی دەریاوە بەرزە و لە سەر خاکی کوردو کوردستانە لە کێشووەری ئاسیادا.

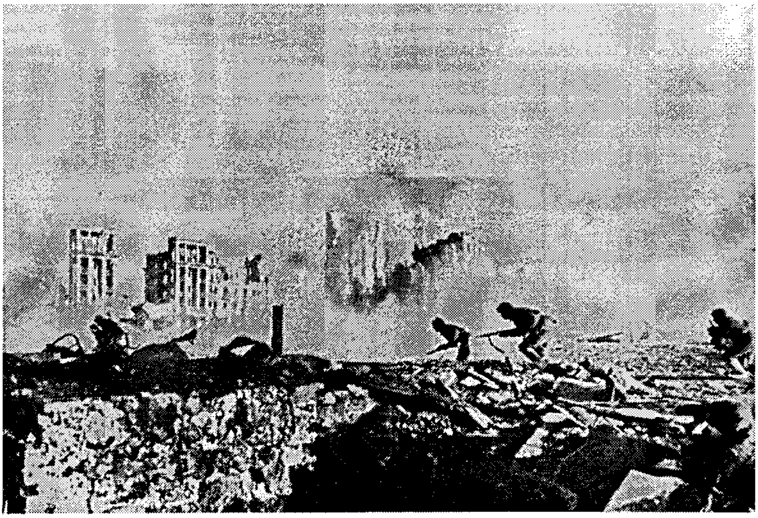
نووێنەری کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستانی لکێندراو بە ئێران – قاسم قادری – ئەنـدامی کۆمیتـەی ناوەنـدی کۆمەڵـەبوو، نووینـەری کـورد لـە باشـووری کوردستانی لکێندراو بە ئێراق – شێخ عوبێدولا – بوو، نووێنـەری کورد لـە باکووری کوردستانی داگیر کراو لە لایەن تورکیا – قازی ملا وەهـاب – بوو،

بەڵام بە داخەوە نووێنەری رۆژئاوای کوردستانی لکێندراو بە سووریا بەشداری نەکردبوو بە هۆی ئاکادار نەکردنیان.

١٩٤٢/٩/١٦ بڵاو کردنەوەی یەکەم ژمارەی گۆڤاری ژیانەوەی کورد لەلایەن میرحاج لە رۆژهەلاتی کوردستانی داگیر کراوی ژێر دەسەڵاتی رژێمی شا لە ئێران.

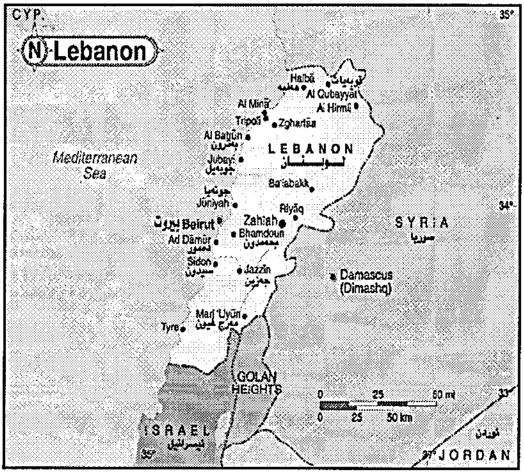
١٩٤٢/٩/١٦ دامەزراندنی رێکخراوی شۆرشگێری لە رۆژهەلاتی کوردستان راگەیاندرا ، بە ناوی کۆمەڵەی ژیانەوەی کورد– کاژیك – لەشاری مەهاباد لە رۆژهەلاتی کوردستان ، ئەویش لەئەنجمی چەند کۆبونەوەیەکدا هاتەدی ، کە کۆبوونەوەکان لە باخی–حاجی داود– لە نزیك چەمی سابلاخ بەستراو دەستەی دامەزرێنەری ئەمانە بوون– حەسەن زەرکردی ، عەبدولرەحمان ، عەبدول قادر مودەرسی ، نەجمەدین تەوحیدی ، محەمەدی نانەوازادە ، عەلی مەحمودی ، محەمەد ئەسحابی و ، چەندین کەسایەتی دیکە لەرووناکبیرانی کورد لە رۆژهەڵات و لەباشووری کوردستانی لکێندراو بە رژێمی شانشینی ئێراق و داگیر کراو لە لایەن رژێمی شا لە ئێراندا .

١٩٤٢/١١/١٨ هێزەکانی سووپای سووری سۆڤیەت هێرشێکی بەرفراوانیان کردە سەر هێزەکانی سووپای ئەڵمانیا ، کە لە ئەنجام زیاتر لە ٣٠٠,٠٠٠ هەزار سەربازی ئەڵمانی گەمارۆدران لەلایەن هێزەکانی سووپای سۆڤیەت بەسەرکردایەتی مارشاڵ فۆن باولۆ ، و خۆبەدەستەوە دانی بە سووپای سۆڤیەت . لە هەمان کات بەردەوام بوونی هێزەکانی سووپای سۆڤیەت تاکوو رزگار کردنی کۆماری ئۆکرانیا.

ستالينغراد، تشرين الثاني ١٩٤٢: تحت نيران العدوّ المستمرة تقوم الوحدات السوفياتية بمهاجمة المواقع الألمانية. انها أولى الهزائم الكبرى التي مُنيَ بها الجيش الألماني.

١٩٤٢/١١/٢٢ وولاتـــــی لوبنـــــان ســـەربەخۆیی خـــۆی راگەیانـــــــــــد بەدەرچـــوونی لـــەژێر ئینتیدابی فەرەنسا ، وەك وولاتێکـــــــــی ســـــــــــەربەخۆی نێوودەوڵـــــەتی... بـــەناوی کۆمـــاری لوبنـــــان ، نـــــاوی

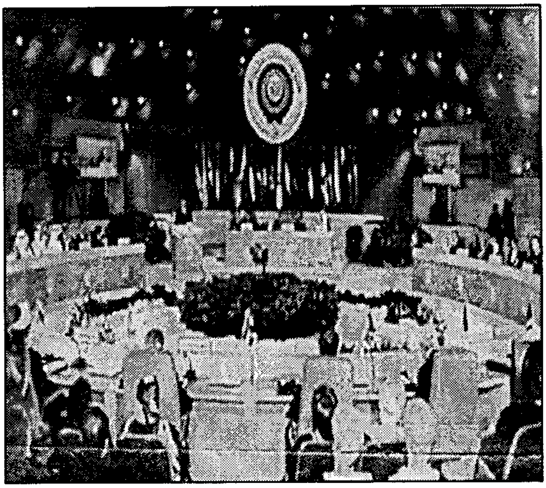
پایتەختەکەی —بەیروت — ەو ژمارەی دانیشتووانی پایتختەکە ١,٩٥٠,٠٠٠ ملیـۆن کەسـە . هـەروا ژمـارەی دانیـشتووانی وولاتەکە ، ٣,٦٥٨,٠٠٠ملیـۆن کەسـە و لـەو ژمارەی دانیشتووانە زیاتر لـە ٥٠,٠٠٠ هـەزار کـەس کوردنبـە پێی ئاماری ساڵی ٢٠٠٠ . لە وولاتەکەدا .

هەروا رووبەری خاکی لوبنان ١٠,٤٠٠ دە هـەزار کیلـۆ مـەتر چوار گۆشـەیە . هەروا چڕلی دانیشتووانەکەی ، ٩١٨ کەس لە یەك میل چوار گۆشەدا . هەروا

نژادەکانی .عەرەب ٨٥٪ . ئەرمەن ١٥٪ . لە وولاتەکەدا .

١٩٤٢/١٢/٢٩ پەیمانی نێوان هەرسێ بەر پرسانی ئێران و بەریتانیا و سۆڤیەت مۆرکرا ، کە لەلایەن ئێران وەزیری کاروباری ئێران عەلی سوهەیلی و لەلایەن باڵۆیزی بەریتانیا سێر ریدربولاردو لەلایەن باڵیۆزی سۆڤیەت سەمیرنۆف واژووکرا.
ئـەم پەیمانـەش بـەناوی – الاتجـاد – بـوو. بەلێنـەدان و بـە پاراسـتنی یەکیەتی خاك و سەروەری و سەربەخۆیی رژێمی شایەتی لـە ئێـران، ئەویش بە گەمارۆدانی بزووتنەوەی رزگاری خوازی گەلانی ئێران، بە تایبـەتی گـەلی کورد لە رۆژهەلاتی کوردستان.

١٩٤٢/١٢/٣١ کۆچـی دوایـی کەسـایەتی نـاوداری پارێزگـای هـەولێر مـەلا ئەبوبـەکر مـەلا عومەر ناسراو بە – مەلافەندی – لە شاری هەولێر.
شایانی باسە ئەم مرۆڤە لە ساڵی ١٨٦٣ لـەدایك بووە لەشـاری هـەولێر... لـە تەمەنی ٧ ساڵیدا لە مزگەووتی قەلاّی هەولێر دەستی بەخووێندنی قورئان و کتێبی ئایینی کردووەو لە ساڵی ١٨٨٣ خووێندنی مەلایـەتی تـەواوکردووە.
بـاوکی مـەلا عومـەر لـە سـاڵی ١٨٩٢ کۆچـی دوایـی دەکات و جێگـەی بـاوکی دەگرێتـەوەو هـەموو کاتـەکانی بـۆ وانـە ووتنـەوە تـەرخان کـردووە. زیـاتر لـە ٣٠٠ فەقێی دەرس داوەو ئیجازەی علمانی بەزیاتر لە ١٠٠ کەس داوە.
ئـەم کەسـایەتیە تـاکوو لـە ژیـان مـابوو هـەولّی خزمـەتکردنی خـەلّکانی کوردسـتانی داوە، بـە تایبـەتی لـە شـاری هـەولێرو دەوورووبـەری بـەهۆی بوونی سامان و پارە لە ئاکامی بوونی دەسەلاّتەکەی لە شارەکەدا.

١٩٤٢/١٢/٣١ نووێنـــــەری ٢٦ وولاتـی جیهـان لـە ســـەر جـــاری گـــــــەردوونی کۆمەڵـەی گـەلان لـە ســەر مـافی مــرۆڤ مۆریـــان کـــرد... لەســـەر کۆمـــەلێك رێکەووتننامــــــە کەتیایـدا دان بـەوە نرا کە خەلك – تاك ، گەل ، نەتەوە – مافی چارەی خۆنووسی لەسەر خاکی لەدایك بووی و پێك هاتـەی خـۆی بنـێ و هەیـە... لـە بوارەکـانی سـنووری مێـژووی جـووگرافی خـــاك و رامیـــاری و نەتـــەوەیی وداب و نـــەریت و کـــەلتوورو زمـــان و مێـــژوو شارســـتانیەت و شـــووێنەواری لـــە ســـە پارچـــەخاکەی کـــە بـــوونی خـــۆی سەلملندووە لە هەموو بوارە جیا جیاکاندا .

١٩٤٣

١٩٤٣/١/٢١ شاری تەرابلسی پایتەختی کۆماری لیبیا ، کەووتە ژێر دەسەلاتی وولاتانی هاوپـەیمانی بـەریتانیاو فەرەنساو ئەمـەریکا ، ئـەویش لـە ئـەنجامی هێرشـی هێزەکـانی سـووپای هەرسـێ وولات بـوو لـە ناوەراسـتی جـەنگی دووەمـی جیهانیدا .

رجال من زماري القربة، تابعون للفوج الاسكوتلندي الحادي والخمسين، يقدمون عرض النصر في طرابلس، ويشاهد خلفهم عامود مرتفع، تعلوه ذئبة روما وهي رمز الفاشية.

١٩٤٣/١/٢٣ لە دوای کشانەوەی هێزەکانی سووپای فەرەنساو ئەمەریکا لە شاری تەرابلسی پایتەختی لیبیا لەژێر دەسەڵاتی هێزەکانی سووپای بەریتانیا مایەوە تا کۆتایی جەنگ لە جیهاندا .

١٩٤٣/٢/٢٧ بڵاوبوونەوەی نەخۆشی تیفۆئید لەشاری کرماشانی ئێران ، لە ئاکام هەموو نەخۆشخانەکان داخران ، لە پێناو نەگرتنەوەی نەخۆشیەکە لەلایەن دکتۆرو کارمەندانی نەخۆشخانەکان ... ئەمەیە خزمەتی میللەت..!.

١٩٤٣/٣/٣ بڵاوکردنەوەی یەکەم ژمارەی گۆڤاری – رۆژا نوو– لە شاری بەیروتی پایتەختی لوبنان ، لەلایەن کوردە پەناهەندەکانی تورکیاو سووریا بەهۆی توونـدو تیـژی دەسەڵاتی شۆڤینیان ، بەرامبەر بە کوردولە سەر خاکی کوردستان لە کێشووەرەکەدا .

١٩٤٣/٣/٩ لە دایک بوونی زانای گەردووناسی – یووری گاگارین – ی ڕووسی لە یەکیەتی سۆڤیەت ، کە یەکەم مرۆڤ بوو بەرەو بۆشایی گەردوون هەلکشا بەکەشتی ئاسمانی سەیۆز ئەپۆلۆ لە بنکەی سەربازی لە کۆماری جۆرجیای سۆڤیەت لە وولاتەکەیدا.

١٩٤٣/٤/٣ تابوورێکی هێزەکانی سووپای رژێمی شانشینی لە ئێراق پەلاماری ناوچەی

بارزانیـــدا لەباشـــووری کوردســـتان و لـــە گونـــدەکان و بەتوونـــدی بەرپەرچـــی هێرشەکەیان درایەوە لەلایەن چەکدارە شۆرشگێرەکانی کورد لە ناوچەکەدا .

١٩٤٣/٥/٣ بڵاوکردنـــەوەی یەکـــەم ژمـــارەی گۆڤـــاری – رۆژی نـــوێ – لەلایـــەن کامـــەران بـــەدرخان لـــە شـــاری بـــەیروتی پایتـــەختی لوبنـــان ، بـــە پیتـــی لاتینـــی و گۆڤارەکەش هەفتانە بوو لە بڵاوکردنەوەیدا .

١٩٤٣/٥/١٣ سەرکردایەتی کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان ، بە بەشدار بوونی ٢٥ ئەندام لـە چیای – قەلاسارمێ – لە رۆژهـەلاتی شاری مەهاباد لـە رۆژهـەڵاتی کوردسـتان پێك هێنرا ، و هەر لەو کات بریاریدا پەیووەندی بەکار بەدەستانی سـۆڤیەت بکـات ، کـە کۆمەلـە یاسـای هەمیـشەیی و پرۆگرامـی رامیـاری و ئـابووری و کۆمەلایـەتی سـۆڤیەتی لا پەسـەندە ، ئـەویش لـە پێنـاو یارمـەتی دان و پشتگیری کردن لە مافە رەواکانی کوردو کوردستان.

١٩٤٣/٥/١٦ لەناوەنـدەکانی جـەنگی دووەمـی جیهـان ، دەسـەلاتی یـەکێتی سـۆڤیەت بەسـەرکردایەتی – سـتالین – مەرسـوومی حکوومـەتی سـۆڤیەت دەرکـرا بەهەڵووەشـاندنەوەی ئومەمیـەتی کۆمۆنیـستی ، کـە لەلایـەن پارتـە کۆمۆنیـستەکانی جیهـان دامـەزرابوو ، بەسـەرکردایەتی کەسـایەتی نـاودارو دامەزرێنەری کۆماری بوولگاریا دیمیترۆف .

شایانی باسە دیمیترۆف کرێکارێکی چاپ بوو ، ئەویش بەهۆی ئازایەتی و لێهـاتوویی بـووە کەسـایەتیەکی جیهـانی و تێکۆشـەرێکی سـەردەمی و دامەزرێنـەری دەووڵـەتێکی سۆسیالیستی لـە بوولگاریـا لـە کێشووەرەکەدا ، ئەم مەرسوومەش لەلایەن لێژنەی جێ بەجێکردنی ئومەمیەتی شیوعی بوولـە جیهاندا.

١٩٤٣/٧/١٢ دەست پێکردنـی شـەری زرێپۆشـی هێزەکانی سووپای سووری سۆڤیەت و هێـرش کردنـە سـەر سـووپای ئـەڵمانیا لـە بـاکووری شـاری کورسـك... بەشـکاندنی گەمارۆدانەکـەی کـە لەلایـەن هێزەکـانی سـووپای ئـەلمانیا بەشـکاندنی هێزەکـانی سـووپای ئـەڵمانیا ، بـە رزگـار کردنـی شـارەکانی کـاراکۆف لـە ٨/٢٣ و سمۆلنـسك لـە ٩/٢٥ و کیـف لـە ١١/٦ رزگـار کـران لـە ناوچـەکەدا ... ئیتر بووە هـۆی بـەزینی هێزەکانی سوپای ئەلمانیا بەرامبـەر

هێزەكانی سوپای سۆڤیەت تا سەركەوتنی بەسەر ئەڵمانیا لەبەری ئەورووپای ڕۆژهەڵاتدا .

سلاح سوفياتي مضاد للدبابات يستهدف أحد مدافع الميدان الالمانية خلال المعركة الطاحنة التي تدور رحاها في قطاع اورلوف (ORLOV) ـ كورسك (KOURSK)

١٩٤٣/٧/١٢ سەركردەی بزووتنەوەی ڕزگاری كورد مستەفا بارزانی ، دوای ماوەیەك لە دەست بە سەری . بەیارمەتی ئەندامانی سەركردایەتی پارتی هیوا لەشاری سلێمانی ڕزگار كراو چووە شاری شنۆی ڕۆژهەڵاتی كوردستانی داگیر كراو و ژێر دەسەڵاتی ڕژێمی شا لە ئێران لە هەرێمەكەدا .

١٩٤٣/٧/٢٨ سەركردەی كورد مستەفا بارزانی لە ناوچەی شنۆی ڕۆژهەلاتی كوردستان گەڕاوە ناوچەی بارزان ، دوای ئەوە هەولیدا بە دروستكردنی هێزێكی چەكداریو دەستی كردن بەشۆڕش دژی ڕژێمی شانشینی لە ئێراقوبەریتانیا ، بەهۆی پاشگەزبوونەوەیان لە بەڵێنەكانیان بەرامبەر بەمافەكانی كورد لە باشووری كوردستان.

١٩٤٣/٨/١٥ بڵاو كردنەوەی گۆڤاری هاوار ، كە كۆڕپەیەكی نازداری بەدرخانیەكانە، كەجەلادەت بەدرخان سەرپەرشتی دەركردو لەماوەی یانزە ساڵ ٥٧ ژمارەی لە شام لێ بەچاپگەیاند ، كە بەنهێنی دەگەیشتە باشووری كوردستانو ڕۆژهەلاتی كوردستانو باكووری كوردستان... كە ٢٣ ژمارەی بەپیتی هیجاو

لاتینی بووەو ٣٤ ژمارەی بەپیتی لاتینی بووە ، کە لە چاپخانەی تەرەقی بەچاپیگەیاندووە ، کە هەمووی لەسەر یەك ٨٠٨ لاپەرە بووەو رۆلی گرنگی هەبوو لە بەهێز کردنو بەرز کردنەوەی هەستی نەتەوایەتیو نیشتمانیو خەبات لە پێناو کوردو کوردستاندا.

١٩٤٣/٩/٣ شانشینی ئیتالیا راگرتنی شەڕی لەگەڵ هاوپەیمانان راگەیاندو لە هەمان کات شەڕی دژ بە ئەلمانیاو یابان راگەیاند ، کە بووە هۆی سەرکەووتنی هاوپەیمان لەجەنگی دووەمی جیهانیدا .

١٩٤٣/٩/٨ هێزەکانی سووپای ئەلمانیای فاشی رۆمای پایتەختی ئیتالیای داگیر کرد لە ناوەراستی جەنگی دووەمی جیهان ، تاکوو رۆژی ٦/٤ ی هەمان ساڵو دوایی لێی کشاوە رووەو وولآتەکەیدا.

١٩٤٣/٩/١١ کۆمەڵێك لەسەرکردە کوردەکان لە رۆژهەلآتی کوردستان ، جگە لە عومەر خانو سەرتیپ ئاغاو تاهر ئاغا – لە باخی ئووستانداری لە پارێزگای ورمێ کۆبوونەوەو ئووستاندار پێی ڕاگەیاندن ، کە لەمەودوا نووێنەرانیان لەگوندەکان لایەنو داوای مۆڵکانەی زەوی لەجووتیاران نەکەنو نابێ چەکدار بێنە ناوشارو مەڕومالآتو قاچاخی پێووەنەکرێت بۆدەرەوەی شارەکە لە هەرێمەکەدا.

١٩٤٣/١٠/٢ راپەرینە مەزنەکەی شانەدەر بەسەرکردایەتی مستەفا بارزانی هەڵگیرسا دژی رژێمی شانشینی لە ئێراق و بەریتانیای داگیرکەری کوردو کوردستان.

١٩٤٣/١٠/٩ دەست پێکردنی گفتووگۆ لە نێوان سەرکردەی کورد مستەفا بارزانی و سەرکردایەتی رژێمی شانشینی لە ئێراق ، لە بارەی چارەسەر کردنی کێشەی کوردو مافە رەواکانی لە باشووری کوردستانی لکێدراو بە ئێراق.

١٩٤٣/١٠/١٢ کۆچی دوایی مەلآی گەورە لە قەزای کۆیسنجق کە ناوی تەواوی مەلا محەمەدی کۆیە و لە ساڵی ١٨٧٦ لەشاری رۆناکبیرانی کۆیەی سەر بەپارێزگای هەولێر لە دایك بووە لە باشووری کوردستاندا.

١٩٤٣/١١/٢٨ گرێدانی کۆنگرەی سێ رۆژە لە تارانی پایتەختی ئێران ، بە ئامادەبوونی سەرۆکی ئەمەریکا – رۆزفلت– و سەرەك وەزیرانی بەریتانیا –چرچل– و سەرۆکی سۆڤیەتی – ستالین– لەو کۆبوونەوە پشتگیری خۆیان بۆ ئێران

ڕاگەیاندو ، ئێرانیش دووپاتی داواكاری سەربەخۆیی ئێرانی لە سەرۆكی ئەمەریكا كردەوەو ستالینیش بەڵێنی دا یارمەتی دەسەڵاتی شا بدات لەرووی سەربازیو ئابووری ، لەو كات لەپێناو گەمارۆ دانی بزووتنەوەی رزگاری كورد بوو لە ڕۆژهەڵاتی كوردستان.

ستالین، رۆزڤێلت، چەرچەل

١٩٤٣/١٢/٦ بڵاوكردنەوەی یەكەم ژمارەی گۆڤاری – ئەستێرە – لە لایەن جەلادەت عالی بەدرخان لە سووریا.

١٩٤٣/١٢/٢٣ مستەفا بارزانی نامەیەكی ئاراستەی باڵوێزی بەریتانیا كرد ، كەتێیدا روونیكردەوە ، كە ئەو لێبووردنە گشتیەی كە لەلایەن رژێمی شانشینی لە ئێراق بۆ بارزانیەكان دەركراوە ، هەمووی فرتووفێڵە لە رامیاریەتی داگیركەری شانشینی لە ئێراق ، لە سەرخاكی كوردستان بەپشتیووان و هەماهەنگی حكوومەتی بەریتانیا.

١٩٤٣/١٢/٢٥ گۆرینی كابینەی سەرەك وەزیرانی شانشینی لە ئێراق ، لەلایەن نوری سەعید . كە لەم كابینەیە وەزیرێكی كورد تیا بەشداریكرد بەناوی– ماجد مستەفا – كە رۆڵی سەرەكی هەبوو لەچارەی كێشەی كورد لە باشووری كوردستان .

١٩٤٤

١٩٤٤/١/١ وەزیری کاروباری دەوڵەتی شانشینی لە ئێراق ، کەسایەتی ناوداری کورد ماجد مستەفا سەردانی سەرکردەی بزووتنەوەی رزگاری کورد مستەفا بارزانی کرد ، لە پێناو سەرکەووتنی گفتووگۆیەکانی لەسەر کێشەی کورد...شایانی باسکردنە کە ماجد مستەفا بەشداری لە شۆرشی شێخ مەحمودی حەفیدی کردووە... چەندین هەوڵ و تەقەلای دیکەی داوە ، لەپێناو ئاسانکاریکردنی چارەی کێشەی کورد لە باشووری کوردستانی لکێنراو بەئێراق.

١٩٤٤/١/١٥ لەرێنماییەکانی ئەنجوومەنی وەزیرانی رژێمی شانشینی لە ئێراق بریاری دامەزراندنی ئیدارەی تایبەتی ، بەسەر بەخۆی کوردی دا لەچوار چێووەی سنووری ئێراق ، لە هەرێمی باشووری کوردستانی لکێنراو بەئێراق.

١٩٤٤/١/٢٥ رژێمی شانشینی لە ئێراق بریارێکی راگەیاند ، بەبێ ئەوەی نوری سەعید لەو کاتە بوونی هەبێت ، بەهۆی گەشتەکەی بۆ دەرەوەی ئێراق . کە لە حەوت خال پێك هاتبوون.

١٩٤٤/٢/١٣ کۆچی دوایی نیگارکێشی ئازارەکان– ئێدوارد مۆنگ – لە شاری ئۆسلۆی پایتەختی نەرویژ ، پاش ئەوەی بەرهەمێکی زۆری هونەری لەتابلۆی رۆنی و ئاوی و هێلکاری و هەلکۆلدراو بەجێدەهێلێ... شایانی باسە ئێدوارد کریستیان مۆنگ لەباوکێکی پزیشکی سەربازی لە سالی ١٨٣٦ لەیەکێك لەکێلگەکانی شاری لۆتۆن لەدایك دەبێ و دوای سالێك لەدایك بوونی خێزانەکەی دەگوازنەوە شاری ئۆسلۆ لەوێ جێنشین دەبن لە وولاتەدا .

١٩٤٤/٢/٢٢ سەرکردایەتی رژێمی شانشینی لە ئێراق ، میوانداری مستەفا بارزانی کرد لەگەڵ شاندە یاوەرەکەی ، کە لە ١٢ کەسایەتی کورد پێك هاتبوون . کە یەك لەوانە سەرەك هۆزی هەرکی فەتاح ئاغا بوو، لەو میوانداریە مستەفا بارزانی چاویکەووت بە بالوێزی بەریتانیا ، کە بووە هۆی دەربرینی نارەزایی عەرەبە ناسیۆنالستەکان لە ئێراق و چەندین وولاتانی دیکەی عەرەبیدا.

١٩٤٤/٢/٢٦ لە دوای سەردانەکەی مستەفا بارزانی بۆ شاری بەغدای پایتەختی ئێراق ، بە فەرمی لەگەڵ بالوێزی بەریتانیا کۆبۆوەو باس لەکێشەو مافەکانی کورد

کرا ، کەسەدا ساڵە دەچەوسێنرێتەوە لە هەردوو لایەنی نەتەوەیی و نیشتمانی و جگە لە پشتگوێ خستنی باری ئابووری و ئاوەدان کردنەوە لە باشووری کوردستانی لکێنراو بەئێراق ، هەروا لە گەڵ چەندین کاری دیکە وەك راگواستن و بەعەرەبکردن و هێنانی خێزانی عەرەبە بیانیەکان بۆ ناوچەی هەرێمی کوردستان...؟...!

١٩٤٤/٣/٢٥ وەزارەتی ناوخۆی یەکێتی سۆڤیەت ٦٠٨ خێزانی کوردی گوواستەوە بۆ ناوچەکانی – تسالکین – کە ژمارەیان زیاتر لە ٣٢٤٥ کەس دەبوو هەروا بۆ بۆرچانلین – قەرەیازی – کۆماری جۆرجیا، تەنیا بنەماڵەکانی بەشداری و کەم ئەندامی و زیان لێکەوتووی شەڕی گەورەی نیشتیمان و فەرمانبەرانی پەروەردە و قوتابیانی پەیمانگاکان نەبێت ، کە بەهەموویانەوە ٣١ بنەماڵەبوون.

١٩٤٤/٤/١٢ کۆمیسیاری ناوخۆی – وەزیری ناوخۆ– ی کۆماری سۆسیالیستی جۆرجیا کارانادزە – فەرەنادزە – نامەیەك ئاراستەی بیریا . ل . دەنوسیٚ :– لەماوەی ئەم چەند ساڵەی دوواییدا .

هەندیٚ لە دانیشتووانی کوردو ئازەری کۆماری جۆرجیا ، کە لە کاری کەلخۆز دوورە پەرێز کەوتوون و سەربەخۆ کاروباری خۆیان بەجیٚ هێشتووەو هاتونەتە شاری تەبلیسی – پایتەختی جۆرجیا – و بەمەیلی خۆیان لەدەوورووبەری شار لە گەڕەکەکانی سابوورتالوو–گەرما–گالی – بەرزاییەکانی لوٚتکین –مناتۆپسکی – تۆپیك و دەوورووبەری قەبرستانی کوتائیس دایان کووتاوەو نیشتەجێن و بەشێکی زۆریان خەریکی کاری گشتی و کۆمەلاٌیەتی بوون .

لە ترسا چوونەتە تەبلیسی، بۆئەوەی رایان نەگووێزن بۆ سیبیریا و کازاخستان و ئاسیای ناوەڕاست و شووێنی دیکە لە ناو وولاٌتەکەدا .

مۆلەتۆڤ، بێریا، مالینکۆڤ، ستالین

١٩٤٤/٤/١٤ سەرکردەی کورد مستەفا بارزانی لە نامەیەکیدا ، کە ئاراستەی بالویێزخانەی بەریتانیا لە شاری بەغدای کرد ، لە نامەکەدا لۆمـەی دەسـەلاتدارانی ئێراق و بـەریتانیای کـرد ، لـەبارەی جـێ بـەجێ نـەکردنی بەڵێنـەکانیان و پرکردنـی سـەربازگەکان لـە باشـووری کوردسـتان بەسـەربازو چەك و تەقەمـەنی هەمـە جۆری ئەوکات لە هەرێمەکەدا.

١٩٤٤/٤/١٥ لە کۆتاییەکانی جەنگی دووەمـی جیهان ، تێکۆشـەرو خـەباتگێری فەرەنـسی – شـارل دیگـۆل – حکوومـەتی کـاتی فەرەنـسای راگەیانـدو لـە هـەمان کـات بەریتانیاو ئەمـەریکاو یەکیەتی سۆڤیەت دان پێنـانی خۆیـان بۆ حکوومـەتی فەرەنـسا راگەیانـد... ئەمـەش لـەدوای رزگـار بـوونی فەرەنـسا بـوو لـە ژێـر داگیرکەری هێزەکانی سووپای ئەڵمانیای هتلەری لەلایەن هێزەکانی سووپای هاوپەیمانانـدا.

١٩٤٤/٥/١٨ لـە دوای کـشانەوەی هێزەکـانی سـووپای ئـەڵمانیا لـە ناوچـەکانی قـرم کـە دانیـشتووانەکەی نزیکـەی ٣٠٠,٠٠٠ هـەزار کـەس دەبـوون ، کـە زمـان و رۆشـنبیری خۆیـان هـەبوو ، چـوونە نـاو نەتـەوەکانی دیکـەی کـە هاوکـاری

ئەلمان بوون . سەرۆکی باڵای دەسەڵاتی یەکیەتی سۆڤیەت ستالین لە بڕیارێکیدا ئەو نەتەوانەی هەڵووەشاندەوەو لە٦/٢٥ی هەمان ساڵ ، لە مەرسومێکیدا کۆماری قرمی بە فەرمی هەڵووەشاندەوەو دانیشتووانەکەی بە سەرکۆمارەکانی دیکە دابەش کرد بەتایبەتی تەتەرەکان.

١٩٤٤/٦/٣ سەرەك وەزیرانی رژێمی شانشینی لە ئێراق لە سەر خاکی گەلانی ئێراق بە تایبەتی گەلی کورد – نوری سەعید – دەستی لە حکوومەتەکەی کێشاوەو لەهەمان کات حەمدی پاچەچی کابینەی نوێی وەزارەتەکەی دامەزراند ، کە پۆستی هیچ وەزارەتێك نەدرا بەکەسایەتی کورد ماجد مستەفا ، بە هۆی هەلوویستەکانی نەتەوەیی لەبەرگری کردن لە کێشە رەواکانی گەلی کوردستان.

١٩٤٤/٦/٣ دامەزراندنی ئەنجوومەنی وەزیران لە ئێراق بەسەرکردایەتی سەرك وەزیرانی ئێراق حەمدی پاچەچی لە دوای کەووتنی حکوومەتی نوری سەعید لە ئێراقدا.

١٩٤٤/٦/٦ سەرکردایەتی وولاتانی هاوپەیمان بڕیاری جێبەجێکردنی کاری هێرش کردنە سەر کەناری هەرێمی نۆرمەندی فەرەنسیاندا ، لە پێناو دەرکردنی هێزەکانی سووپای نازیّ ئەڵمانیا لە فەرەنسا ، کە ئەم ڕۆژەش ناوزەند بوو بەمێژووی – D-day – لە جیهاندا.

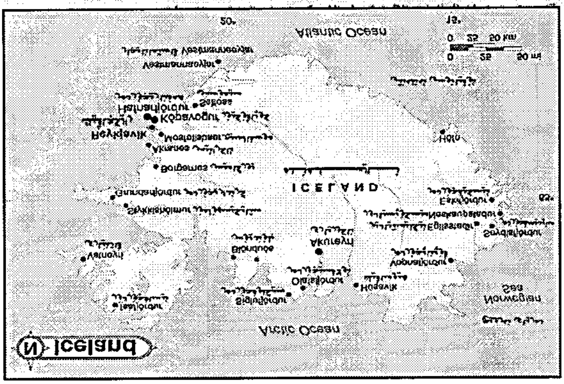
١٩٤٤/٦/٦ سەرەك وەزیرانی رژێمی شانشینی لە ئێراق نوری سەعید بەفەرمی دەست لەکار کێشانەوەی خۆی لەکابینەی حکومەتەکەی راگەیاند بەهۆی بارودۆخی ئێراق و ناوچەو داواکانی کوردیش پشتگویّ خران لە وولاتەکەدا .

١٩٤٤/٦/٦ هێزەکانی سووپای هاوپەیمانان بەسەرکردایەتی ئەمەریکا پەلاماری ناوچەی نۆرمەندیان دا لە باکووری رۆژئاوای فەرەنسا ، کە بنکەی هێزەکانی فریاکەووتنی سەربازی ئەڵمانیا بوو.

کە ئەمەش بووە خاڵی سەرەکی لە پەلاماردانی ئەورووپا لە لایەن هاوپەیمانان لە دوای داگیر کردنی نۆرمەندی لەلاین هێزەاکانی داگیرکەری ئەلمانیا ، کە ٥٠٠٠ کەشتی جەنگی لیّ بەکار دەهات بۆ کاری جەنگی و

ڕێگە خۆشكەر بوو لەپێناوفروانكردنی سنووری داگیر كردن.

١٩٤٤/٦/١٧ لــــە ڕێگـــــەی ڕاپرســـی گـــەلی ئیـــسلەندە بـــە دامەزرانـــــــدنی ئەنجوومـــــــەنی پینــــــــــك و ڕاگەیانــــــدنی ســـەربەخۆیی بــە ناوی كۆماری ئیسلەندە لە كێشوەرەكەدا.

كە ناوی پایتەختەكەی –ركیافیل– ەو ژمارەی دانیشتووانەكەی،١٣٠,٠٠٠ هەزار كەسە .

هــەروا ژمــارەی دانیـشتووانی وولاتــەكـەی ،٣٩٠,٠٠٠ هــەزار كەســە . هــەروا ڕووبــەری خــاكی وولاتــەكــەی ، ١٠٣,٠٠٠هــەزار كیلـۆ مــەتر چوار گۆشــەیە . هەروا چڕی دانیشتووانەكەی ، ٩ نۆ كەس لە یەك میل چوار گۆشەدا . هــەروا

نژادەکانی ، لە رەچەڵەکی نەرویژیە ، لە گەڵ سەڵتیەکان . لە وولاتەکەدا .

١٩٤٤/٧/٣١ بەپێ ی بڕیاری ژمارە/ ٦٢٧٩ کە ژمارەی ئەو کوردانەی کە دەبوو بە زۆر لە کۆماری جۆجیا ڕابگوێزرێن، ٨٦٩٤ کورد بوون ، هەروا بڕیاریش درا ، کە کوردی کۆمارەکانی دراوسێ لەگەڵ جۆرجیا بگوازرێنەوە لە ناوچەکەدا .
شایانی باسە وەزیری ناوخۆی یەکێتی سۆڤیەت – بێریا– لە ٧/٢٤ ی هەمان ساڵ ، داوای پەسەندکردنی بڕیاری گوواستنەوەی دانیشتووانی ناوچە سنوورنشینەکانی جۆرجیای لەگەڵ تورکیادا کرد ، کە ١٦٧٠٠ بنەماڵەی کوردو تورك و خیمشین بوون ... بیانووش بۆ ئەم کارە باشترکردنی بارودۆخی پاراستنی سنوورەکانی بووە لە نێوانیاندا .
شایانی باسە ستالین ئەم بڕیارە تاوانبارانەی مۆرکرد بە ڕێکەووتن لەگەڵ ڕژێمی تورکیا و ئێران ... هەروەك چۆن ڕژێمی بەعسی لە ئێراق و ڕژێمی تورکیا بڕیاری گوواستنەوەی ٢٠ کم بەدرێژایی سنووری نێوانیان ، خێزانە کوردەکانیان لەسەر سامان و ماڵ و حاڵی خۆیان گوواستەوە بۆ کۆمەڵگا زۆرە ملێیەکانی بە زۆر درووست کراو لە پارێزگای هەولێرو سلێمانی لە هەرێمی باشووری کوردستان.

١٩٤٤/٧/٣١ لە کەوتنە خوارەوەی فرۆکەی فرۆکەوانی فەرەنسی – ئەنتوان دۆستانت ئیکزوبری – لە سەر شاری – مرسیلیا – ی فەرەنسا و کەوتنە ناو دەریاو بووە هۆی گیان لە دەست دانی لە سەر ناوچەکەدا.
جێگەی روونکردنەوەیە کە ئەم فرۆکەوانە لە هەمانکات نووسەر بووە و دانەری کتێبی – ئەمیرە بچووکەکە – بووە، کە ئەم کتێبە زیاتر لە ٨٠ ملیۆن دانەی لێفرۆشاوە لە وولاتە جیا جیاکانی جیهان. لەو کاتەی کە ئیازبری لە ٧/٣١ لە سەر پشتی فرۆکەکەی بوو، لە پێناو پشکنینی ناوچەکە دەسوورایەوە بەسەر ناوچەی – میرسیلیا – بە دۆزینەوەی ڕێگەی باش بۆ ئاسان کاری کردنی هێزەکانی سووپای فەرەنسا و هاوپەیمانان دژی هێزەکانی سووپای هیتلەری فاشی لە کۆتاییەکانی جەنگی دووەمی جیهان.
لەو کاتە بوو کە لە سەر ئاسمانی باشووری فەرەنسا لە کاتژمێر ٤٥/٨ ئیکزوبری خۆی و فرۆکەکەی بزربوون و هەتا لە شاشەی رادارەکانی

فرۆکــەوانی بــوونی نــەما و ئــیتر تــاکوو ســاڵی /١٩٩٨، ئــەویش لــە لایــەن راوچـیـەکی شـاری میرسـیلیا لـە سـەر کـەنارەکانی، ئـەویش بـە دۆزینـەوەی خەناوکەکەی کە لە زێر دروستکرابوو بە هەلکەنین ناوی خۆیی و خێزانەکەی کۆنـسۆبلۆی لـە سـەر بـوو لـە گـەڵ پاشمـاوەی جـل و بـەرگی ئیکزوبـری سەربازی، هەروا دوای ئەوە پاشماوەی فرۆکەکە لە دەریا دۆزرایەوە. ئینجا زانرا کە ئیکزوبری کەوتۆتە ناو دەریا و گیانی لە دەست داوە لە ناوچەکەدا.
لە گەڵ ئەوەشدا هـۆی کەوتنـە خـوارەوەی فرۆکەکـەی ئیکزوبری لە ئـەنجامی پێکەووتنی مووشەك بووە لە لایەن فرۆکەوانی ئەلمانیا - هۆرست ریبرت - کە لە ساڵی /٢٠٠٨ دانی بە لێدانی فرۆکەکـەی ئیکزوبری نـاوە، ئـەویش لـە ئـەنجامی نووسـینی کتێبێك لـە سـەر ژیـانی خـۆی و ئـەو دان پێنانـەی بـووە هـۆی هەڵووەشـاندنەوەی ئـەو هـەموو بیروو بـۆ چـوون و پرسـیارانەی کـە لـە دوای وونبــوونی ئیکزوبــری هــاتبووە کایــەوەو جێگــەی ســەر ســورمانی دەسەلاتداران و رووناکبیران و نووسەران بوو ن لە فەرەنساو جیهان.
هـەروا ئـەم کەسایەتیە نووسـەرو دانـەری چـەندین کتێـب بـووە بـەر لـە کۆچـی دوایی بە هۆی ئەم کارەساتە ئەویش :-
زەوی مـرۆڤ /١٩٣٩ - ئـەمیرە بچووکەکە/١٩٤٢- فرۆکـوانی جـەنگ/١٩٤٢ - پۆستەی باشوور/١٩٢٨ - لە گەڵ چەندین نامیلکە و بابەتی دیکەدا
سەرچاوە:- دووبەی رۆشنبیری - ژمارە/٤٠ /٢٠٠٨

١٩٤٤/٩/٣٠ ئاژانسی دەنگ‌وباسی فەرەنسا بارەگای سەرەکی لە پاریسی پایتەخت بوو ، کـە ئـەو دەزگایـە لەسـاڵی١٨٣٥ دامـەزرا بـە نـاوی ئاژانـسی دەنگوباسـی فەرەنسای نێوو دەووڵەتیو رۆڵی گرنگی لەبەهێزکردنی راگەیاندن نواند لە هەموو بوارەکانی راگەیاندن لە وولاتەکەو لە جیهاندا .

١٩٤٤/١١/٤ لەسـەر نـەژادی نەتـەوەیی تـورکی میـسخیتی، بـیرووڕای جیـاواز هەیـە، لەسـەدەی پانزەهەمـدا ، کـە خـاکی میـسخیتی بـە شانـشینی ئاخالتـسیخ ناسـراوە، بـەپێی کۆمیتـەی پارێزگـای دەووڵـەتی یـەکێتی سـۆڤیەت زیـاتر لـە ١٠٠ هەزار کەسیان لە ٢٠٩ گوندی میسخیتیەوە گواستراوەتەوە بۆ ئاسیای

ناوەڕاست ، بەبیانووی پاراستنی سنوورەکانی جۆرجیا لەگەڵ تورکیا ، شایانی باسە میسخیتیەکان بەشێکن لە نژادی تورک و حکوومەتی جۆرجیاش ماوەی پێ نەدان بگەڕێنەوە و هەربە ئاوارەیی لە کۆماری ئۆزباکستان مانەوە.

١٩٤٤/١١/١٥ لە بروسکەی راپاڤ وەزیری پاراستنی کۆماری جۆرجیای سۆسیالیستی بۆ وەزیری پاراستنی یەکێتی سۆڤیەت - بێریا - دەنووسێ سەبارەت بە جێ بەجێکردنی دەستوورەکەی ، کە تیایدا هاتووە :- ئۆپراسیۆنەکە لە بەرەبەیان دەستی پێکردووە بۆ کاتژمێر ١٨ ی ئێوارەی هەمان ڕۆژ ٢٥٥٩ کەس لەکورد سوواری سێ قافلەی شەمەندەفەر کراون و ئەوانی دیکەش کە ماون خەریکی کۆکردنەوەو ناردنیانین.

١٩٤٤/١١/١٧ لە بەرەبەیان تاکوو کاتژمێر ١٦ ی ئێوارە / ٨١٣٢٤٥ کەس لە کوردو تورک و خیمشین بە ٢٥ قافلەی شەمەندەفەر بەڕێ دەکرێن لەگەڵ قافلەی شەمەندەفەری /١٠٥١ دا ، کە دوو فالگۆن قەرەجیشمان ناردووەو بارودۆخیان سامناک بوو ، کە بێ پێڵاو بێ تفاق و خواردەمەنی و بێ هیچ شتێك بۆ مانەوەو بژێوییان .

شایانی باسە ئەم کارە ئەنجامدراوانە بە ئاگاداری و بەتایبەت ستالین بووە ، بەمۆری ئەو ، ئەو کارانە ئەنجام دراون . هەروا ئەم کاری گوواستنەوە لە ٩ ناوچەی کۆماری جۆرجیا کۆکراونەتەوە و بەپێی ڕاپۆرتی کۆزینتسۆن سەرۆکی بەشی ڕاگوێزراوە تایبەتەکانی وەزارەتی ناوخۆی یەکێتی سۆڤیەت ، کە ٦٠٠٠٧ ئاژەڵی شاخدارو ٢٣٧٧٧ گای مێ و ١٨٢٠٥ گای نێر و ئاژەڵی شاخداری بچووك ٣٧٤٠٤ ، ٣٠٠٤٩ پەز ، لەناوچەکانی تاجارو ١٧٦٦٣ پەزو باڵدارو مریشك و قاز و ٢٨١٧٠٠٠ وەرگیراو تۆمارکرا ، هەروا لەوانە ٨٢٥٢ هەزار تەنی گەنم و ٣٢٢٦ هەزار تەنی گەنمە شامی یان لێ وەرگیراوە، کە ئەمە هەمووی سامان و خاوەنداریەتی کورد بوونە لە هەرێمەکەدا ...بەڵام کورد ....! ...!

ئەم کارەش لە ١١/٢٨ ی هەمان ساڵ ئاراستەی ستالین و مالینکۆف و مۆلەتۆف کراوە ، ئەنجامەکەی ڕەزامەندی لەسەرکردن ، بەپێی ڕاپۆرتەکە . کە لەلایەن وەزیری ناوخۆی سۆڤیەت - بێریا- بەرز کرایەوە ...لەگەڵ

ئەوەشدا ئەوانەی نێردراونە بۆ کۆماری ئۆزباکستان
ئـەویش لـە ٧ هـەرێم و ٤٣ ناوچـە جێگیرکـراون ، کـە ١٠٨١٣ پیـاو ١٦١٢٧ ئـافرەت ، کـە کـۆی دەکاتـە ٥٣١٦٣ هـەزار کـەس ...هـەروا تـاکوو ١١/٣٠ ی هەمان ساڵ ژمارەی گوواستراوەکان لـە نتورك و خیمشین بەتایبەتی کـورد ، دەگاتــە ٩٤٩٥٥ هــەزار کــەس ، ئەمــە لەلایــەك و لەلایــەکی دیکــە بــەپێی ســـەرژمێری وەزارەتـــی نـــاوخۆی یـــەکێتی ســـۆڤیەت ژمـــارەی مـــردووی ڕاگوواســـتراوەکان تـــا مـــانگی ١٩٤٨/٧ دەگاتـــە ١٤٩٨٥ کـــەس ، کـــە ١١/٨ ڕادەکات.

١٩٤٤/١٢/٧ بەدەســـت پێـشخەری ئەمـــەریکا کـــۆنگرەی شـیکاگۆ گرێـدرا ، لـە پێنـــاو مـــۆرکردنی ڕێکەووتننامــــــەی گوواســــــتنەوەی فرۆکــــەی مــــەدەنی نێوودەووڵـەتی ، ئـەو ڕێکەووتنـــە دانـــی تـــــــــەواوی بەســـــــەربەخۆیی وولاتـانی جیهـان نـا ، لـە بـەکارهێنانی ڕێگـای ئاسمـانی وولاتـانی دیکـە ، ئـەویش لـەپێناو بـەرەو پێشبردنی فرۆکەوانی نێوودەووڵەتی مەدەنی و بازرگانی لەجیهاندا .

١٩٤٥

١٩٤٥/٢/١٥ کۆمەڵــەی ژیانــەوەی کوردســـتان لــە کارەکــانی هەمەلایــەنی ڕاگەیانــدن و ڕۆشـــنبیری و پـــەروەردەکردن چـــالاکی هـــەبوو، بـــەڵام دەزگـــای دامـــەزراوی رامیاری و سـەربازی بۆ بەڕێووە بردنـی وولات و پاراستنی دەستکەووتەکانی نــەبوو ، جگــە لــە چــەککردنی چــەکدارەکانی شــارەوانی مــەهاباددا ، کــە بەهانـدانی دوو سـەرکردەی کۆمەڵـە لەلایـەن خـەڵکی مـەهابادەوە ئـەنجامی دا... پێداگرتنی کۆمەڵـە لەسـەر دامەزرانـدنی دەووڵـەتی کوردسـتان لـە ڕۆژ

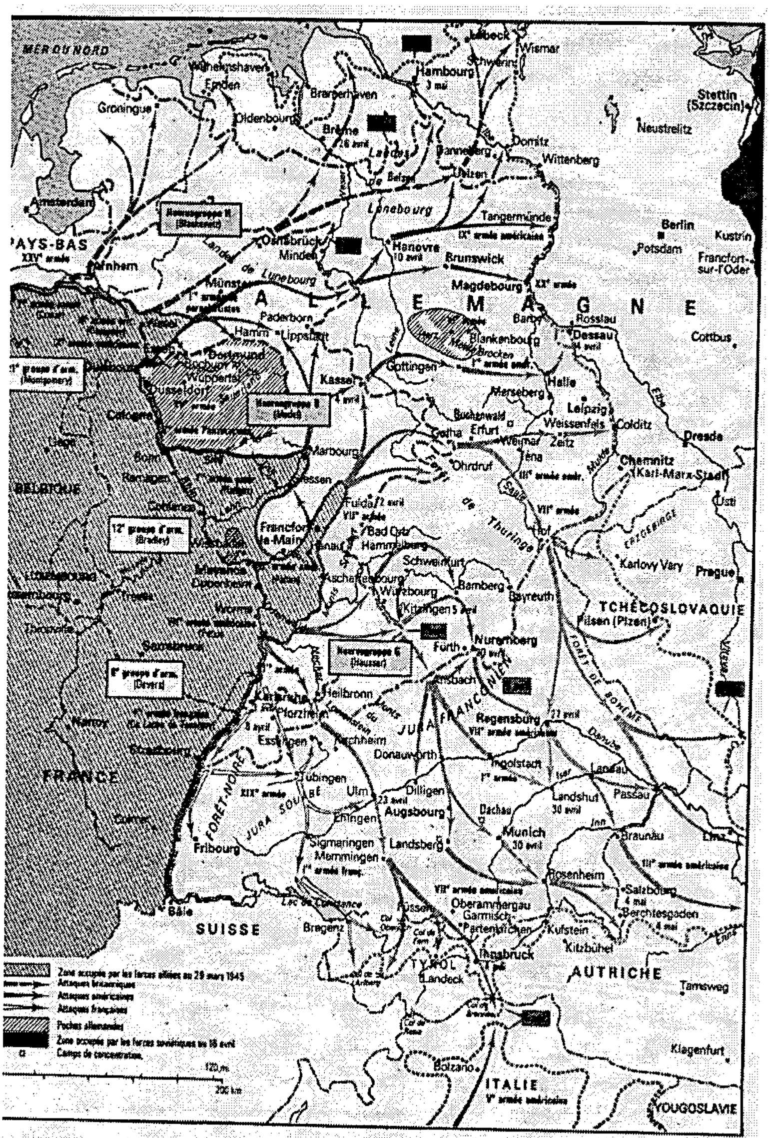
هـەلاّتی کوردستـان ، جێگـەی رەزامەنـدی سـۆڤیەت و هاوپـەیمانان نـەبوو ...
چاوەروانی کۆتایی شەڕی دووەمی جیهانی دەکرا.

١٩٤٥/٢/٢٠ لـە دوای وەرگرتنـی دەسـەلاّتی کۆمۆنیـستەکان بەسـەرکردایەتی مـاتلیس دکۆرس لە-مەژەر ، هەنگاریا- کە ئەم وولاّتە بەچەندین قۆنـاخی شـەری یـەك لـە دوای یەکدا تێپەڕیـە، کـە بـووە هـۆی ئـەوەی کـە شـەڕ لـەنێوان هێزەکـانی سـووپای مـەژەرو هێزەکـانی سـووپای سـۆڤیەت بووەسـتیّ و بـەرەو ئـارامی و ئاوەدانکردنەوەو گەشە کردن هەنگاو بنێ لەسەر شێووەی یەکیەتی سۆڤیەت لەهەموو بوارە جیاجیاکاندا .

١٩٤٥/٢/١١ پارتی دیموکراتی ئەزەری لە ئێران حکوومەتی کۆماری ئازربایجانی راگەیاند بە سەرکردایەتی جەعفەر بشاوری لە ناوچەکەدا.

١٩٤٥/٢/١٢ بەرپابوونی راپـەرین لـە رۆژهـەلاتی کوردسـتانی داگیرکـراوی ژێـر دەسـەلاّتی رژێمی شا لە ئێران ، کە یەکگرتووی بەرگری کـورد بـووە هـۆی رەتکردنـەوەی تەواوی رامیاریەتی داپلۆسین و بە زۆر مل کەچ پێکردن لەلایەن رژێمـی فـارس لە ئێران.

١٩٤٥/٢/١٢ سـەرکردەی کـورد مـستەفا بـارزانی ، لیژنـەی ئـازادی پێـك هێنـا . کـە یەکـەم ئامـانجی ئـەو لیژنەیـە رزگـار کردنـی باشـووری کوردسـتان بـوو لەرێگـەی ئاشـتیانەو هەلـسووراندنی کاروبـاری شـۆرش ، کـە لـەو کاتـەش ئەفـسەرە کوردەکانی ناو پارتی هێوا کاریان لە ناو لیژنـەی ئـازادی دەکـرد لـە هـەرێمی باشووری کوردستان.

هجوم الحلفاء الغربيين على ألمانيا.

١٩٤٥/٣/١٦ راگەیاندنی کۆچی دوایی نووسەرو رووناکبیرو شاعیری ناوداری ئێراقی و عەرەبی و جیهان – مەعروف رەسافی – لە شاری بەغدای پایتەختی ئێراق و گۆڕەکەی لە گۆڕستانی – ئەعزەمیە – لەتەک هاورێی شاعیری – جەمیل

سدقی زەهاوییدا.
جێگەی ئاماژە پێکردنە کە – مەعروف عەبدولغەنی – ناســراو بــە مــەعروف رەسـاڤ، لـە سـاڵی ١٨٧٥ لەگـەرەکی –قراگـول – لـە شـــاری بەغـــدا چـــاوی بـەجیهان هـەڵهێناوە...لـە نـژاد کـوردن و باوکی لـە عەشـــیرەتی – جـــەبارە – بـووە. کــە عەشـــیرەتێکی کوردیـەو تـاکوو ئێـستاش پێـــــی دەگووترێـــــت عەشیرەتی جەباری و لە پارێزگای کەرکوك نیشتەجێن.
ئـەم شـاعیرە نـاودارە لایـەنگری شۆرشـی شـێخ مـەحمودی حەفیـد بـووە لـە هەموو بوارەکانیدا دژی هێزەکانی سووپای بەریتانیای داگیرکەر... سەرەتای خووێندنی بەفێربوونی قورئانی پیرۆز بووە بەیارمەتی و پاڵپشتی – فاتمە جاسـم – ی دایکـی، کـە لـە نـژاد عـەرەبی بـەدەوی بـووە. دوای فێربـوونی نووسـین و خووێندنـەوە لـە پـۆلی یەکـەمی سـەرەتایی لـە قوتابخانـەی رەشـیدیەی سـەربازی وەرگـیراوەو لـە بـارودۆخێکی نـا لـەبار خووێنـدنی تەواوکردووە، دوای ئەوە دامەزراوە بەمامۆستای قوتابخانەی سەرەتایی .
دوای ئـەوە بۆتـە مامۆسـتا لـە پـەیمانگا لـە زمـانی عـەرەبی... لـە دوای راگەیانـدنی دەسـتووری عوسمـانی لـە سـاڵی ١٩٠٨ خـاوەنی رۆژنامـەی – ئەقدام – ی تورکی لە ئەستەمبۆڵ بووەو داوای لێکردووە بابەتی بە زمانی عەرەبی بنووسێت . مامۆستا رەسافیش بەرەو شاری ئەستەمبۆڵ چووە بۆ کارکردن لەو رۆژنامەیەدا. دوای ئەوە لە بواری پەروەردەکاری کردووە.
مـەعروف رەسـاڤ لـەدوای مردنـی خـۆی – ١٧ – دانـراوی وەك کـەلتوور جێهێشتووە و بووە بە سەرچاوەیەکی رەسـەنی شـیعرو نووسـین لـەبواری ئەدەبدا لە ئێراق و وولاتانی عەرەبی و جیهان.

١٩٤٥/٣/٢٢ دامەزرانـدنی کۆمکـاری عـەرەبی– الجامعـة العربيـة – لـە نێـوان شانـشینی میـسر، شانـشینی ئێـراق / شانـشینی ئـوردن ، شانـشینی یەمـەن، کۆمـاری لوبنان، شانشینی سووریا، شانشینی سعوودیە لە شاری قاهیرە ڕاگەیاندرا شـایانی باسـە کـە زیـاتر لـە ٢٢ دەووڵـەتی عـەرەبی سـەربەخۆی سـنووریو دەسەڵاتی هەیە ، بەڵام تاکوو ئێستا نەیان توانیە یەکگرتووی هەلوویستیان هەبێت .

لەگـەل ئەوەشـدا ئێـراقو سـووریاو جـەزائرو میـسرو مـەغریبو لوبنـانو سوودان ، کە وولاتەکانیان لە چەندین نەتەوەو ئاینی جیاجیا پێك هاتوون، بەتایبەتی ئێراقو سووریا ، کەخاکی باشوورو ڕۆژئاوای کوردستانی پێوە لکێنراوەو بەو پەری بیروو بۆ چوونو هەلوویستی نامرۆڤانە مامەلە لەگەڵ کوردو خاکی کوردستاندا دەکەن .

ئەویش لە بەعەرەبکردنو ڕاگوواستنو داگیر کردنو هێنانی عەرەبە رەوەندو بەدوی بیابانەکانی سعوودیەو نیشتەجێ کردنیان لە ئێراق ، لەسـەر خاکی کوردسـتان بـە تایبـەتی لـە هـۆزە عەرەبـەکانی شـەمەرو جبـوورو عەمـدانو لهێـبو چـەندین هـۆزی دیکـە... هـەروا سـووریاو ئێـران و تورکیـا لـە شێوازێکیدیکەدا.... ؟ !

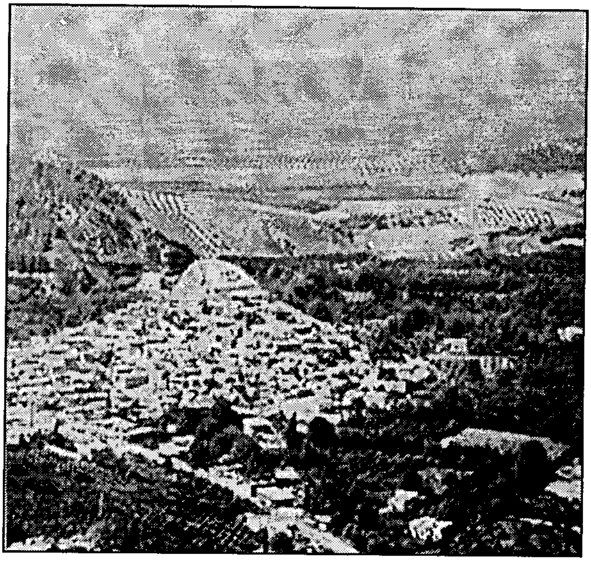
١٩٤٥/٣/٣٠ کۆمەلێك لە ڕۆشنبیرانو کەسایەتی ناوداری کورد بەلگەنامەیەکی مافەکانی کوردیان ئاراستەی کۆنگرەی سانفرانسیسکۆ کرد ، کە لەدوای تەواو بوونی کتابی باسیلی نیکتین بوو، کە خۆی لەسێ خالی گرنگ گرتبوو ئەویش :–

١– دان نان بە مافی ڕەوای کورد لەسەر خاکی خۆیدا .

٢– ئەنجامدانی دانیشتنێکی تایبەتی کۆنگرە کە ، لە بارەی کێشەی کورد بێت لە کوردستان .

٣– پێـك هێنـانی لێژنەیـەکی نێوودەوڵـەتی ، لـەپێناو لێکۆلینـەوە لەسـەر کێشەو مافەکانی کوردو خاکی کوردستان.

١٩٤٥/٤/٨ بلاوکردنەوەی ڕاگەیاندنی یاسای گشتی لێبووردن لەلایەن ڕژێمی شانشینی لە ئێراق ، بەڵام بەپێی برگەو خاڵـەکانی ئـەو یاسایە، ئەو سەربازو پـۆلیسو فەرمانبەرانەی نەدەگرتەوە ، کە لە دامو دەزگاکانی میری کارەکانیان بەجێ هێشتبوو بۆ بەشداری کردن لە شۆرشی کورد لە باشووری کوردستاندا .

١٩٤٥/٤/١٤ بـــــەپێی فــــەرمانی وەزاری ژمـــارە /٢٢٠ چـــەندین شـــووێن لـــە شارۆچـــکەی عـــــەفرین بەشـــووێنەوار ناســـــاندران هــــــەروەك نووســەر دكتـۆر – شـــــەوقی شــەعس – لــە پەرتوكەكــەی بــەناوی – حەلــەب مێژووەكــەی و لایەنــە شووێنەوارەكانی تۆماری قەزای كرتاخ ، باس لەوە دەكات ودەتوانرێ بەم جـۆرە بـاس لـەو شـووێنەوارانە بكرێـت، كـە بەشـووێنەواری سـووری ئەژماردەكرێ .

تاوەری حەیدەر ١– بەشێك لەكەنیسەی – نروعربوا – ٢– سومعە ج س. / ٣– كەنیسەی گەروە ٤/ – كەنیسەی كاتیرداكی – ئەم شووێنانەی – كمار داگیركەر بۆی هەیە نۆژەن و وەبەرهێنانی تیابكات. ج س ١– كەنیسەی/ ٢– جواسـق /٣– شـووێنەواری قیوربـە/ ٤– قـەلای كالوتـە/ ٥– فـاخرتین /٦– دەرگەی گەوورە.

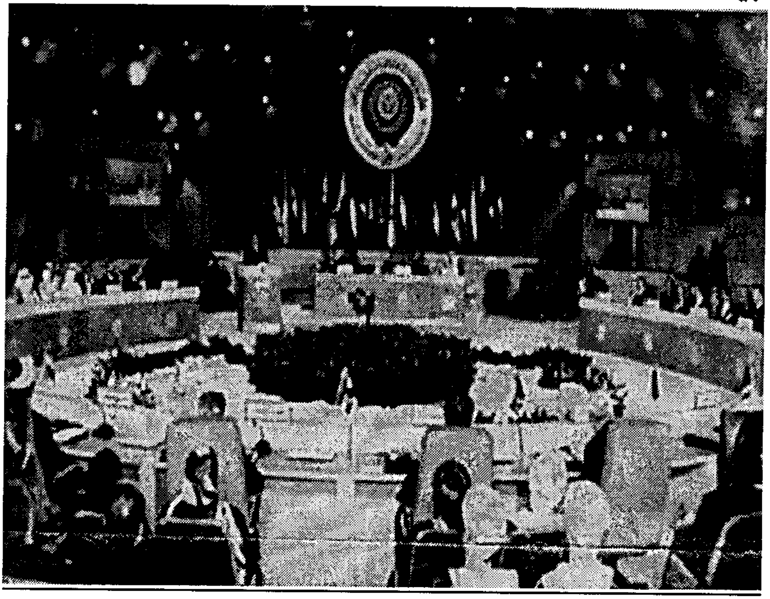
هـەروا لـە گـەلْ چـەندین نـاوی دیكـە، كـە تۆمـاركراوە لەلایـەن حكوومـەتی فەرەنـسا لـە سـالی ١٩٨١... جگـە لـەوەی كـە وەزارەتـی رۆشـنبیری سـووری هەنـدێك گـردو تەپۆلكـەی وەكـوو گـردو تەپۆلكـەی شـووێنەواری ئـەژماركرد، كەچـی لـەو تەپۆلكـەو گردانـە فـەرامۆش كـراون وەك شـووێنەواری دێـرین ئەژمارنەكران. كە ئەم تەپۆلكانە لە ناحیەی – جزیریش – ناویان هاتووە، كە بریتین لە تەپۆلكەی – ئیسكان – عەقرەب – جمە – سلور – جاجی – هنۆ – جزیریە – فریریە. قربە. عین. گوركان. ئەمەو وێرای دەیـان گردو تەپۆلكەی

دیکە لە ناحیەو ناوەندین عفرین کە ژمارەیان گەلێك زۆرن.
جێگـەی ئامـاژە پێکردنـە کـە ناوچـەی عفـرین دەکەوێتـە بەشـی رۆژئـاوای کوردستانی لکێنراو بە سووریا. شارێکە جوانی و شووێنەواری تێدایە کە بۆ سـەردەمە جیاجیاکـان دەگەرێتـەوە، ئـەو پارچـە زەویـە بچووکە نیـشتیمانی مـرۆڤ بـووە لـە دێـر زەمانـەوە کـە کـۆنترین مرۆڤـی تیـا ژیـاوە، کـە بـە — هۆموارکتـۆس — ناسـراوە بـەر لـە نزیکـەی ملیۆنێـك سـاڵ پیایـدا تێپـەربووە بەرەو رۆژهەلاتی ئاسیاو لە رۆژئاواش بەرەو ئەوروپا .
لە ناوچەی عەفرین ئەشکەووتی — دودییە — هەیە. لەوێ مرۆڤی — نیاندەرتال — پێش سـەد هـەزار سـاڵ بەر لـە ئێستای تیـا ژیـاوە... هـەروا نزیکـەی چـل هەزار ساڵ پێش ئێستا مرۆڤی ژیریش لەوێدا ژیاوە لەناوچەی — عینـدارا — کە یەکەمین گووند بووە کشتووکاڵیان لێ دامەزراندووە.
هـــەروا داهێنانـــەکانی شارســـتانی وولاتـــی نێـــوان دوو رووبارەکەشـــیان لەخۆگرتبوو. هەروا لـەو ناوچەیەدا چەندین گەل و دەوڵـەت هەبوونـە. وەك لە سەرچاوەکانی مێژوو ناویان هاتووە وەك:—
هۆریـەکان — میتانیـەکان —— حـسیەکان — ئاشـووریەکان — ئارامیـەکان — گەلی ئۆرانۆو — میدیاکان —فارس و یۆنانیەکان — رۆم— عەرەکان لەنەتـەوەو دەوڵەتی دیکەشی گەیشتوونەتە ئەم ناوچەیە وەك :—
تورکـەکان — خـاچ پەرسـتەکان — مەگۆلـەکان — ئەمـەو جگـە لەدانیـشتووانە رەسـەنەکە، بەڵام بەداخـەوە بەهۆی پیشەی خۆپەرستی و بەر چاوتەنگی و هەستی شۆڤینی نەتەوەی عەرەب و دەسەڵاتە یەك لەدوای یەکەکانی سـووریا لەلایــەن پــارتی بەعــسی لــە ســووریا، بــەردەوام بوونــە لەشــێوواندن و رەشـکردنەوەو وێرانکردنـی بـەدەیا شـووێنەوار لـەم بەشـە کوردسـتان و لـە کوردستان.

١٩٤٥/٤/٢٠ دامەزراندنی یەکەم ئەنجوومـەنی ئاشـتی لەلایـەن وولاتـە سـووێند خۆرەکـان، واتـە ئـەو وولاتانـەی هاوپـەیمان و تـەوەری شـەڕ بـوون لەجـەنگی دووەمـی جیهاندا.

١٩٤٥/٤/٢٥ لە دوای دامەزراندنی ئەنجوومەنی ئاشتی لەلایەن وولاتە سووێند خۆرەکان، دامەزرانـدنی کۆمەڵـەی گـشتی نەتـەوە یـەکگرتووەکان راگەیانـدرا لەسـەر

جیهاندا.

١٩٤٥/٤/٣٠ لە کاتژمێر ٣,٥ی پاش نیوەڕۆ ، هیتلەرو خۆشەویستەکەی ئیڤان براون ، بە دەستی خۆیان ،خۆیان کووشت ، لەبارەگا پۆلایینەکەی خۆی لەژێر بالاخانەی بارەگای راوێژکاران ، دوای خۆکووشتنیان پاسەوان دڵسۆزەکەی تەرمی هتلەرو خۆشەوویستەکەی لە قۆرتێکی قولّ لە گۆرەپانی باڵەخانەکە شاردنیەوە ... دوای خۆکووشتنی هتلەر . یاریدەرەکەی ، دۆنیز

جێگەی گرتەوەو بڕیاری خۆ بەدەستەوەدانی هێزەکانی سووپاو حکوومەتی فاشی ئەڵمانیای بۆسۆڤیەت و هاوپەیمانان ڕاگەیاند لە وڵاتەکەید .

جێگەی باسکردنە کە ئەدلف هتلەر لە ۱۸۸۹/٤/۲ لە شاری بوورنوو لە وڵاتی نەمسا لە دایك بووە .

کە شارۆچکەیەکی بچووکە لە سەر کەناری زێی ئالآن ، کە ئاوەکەی لە ئەلمانیا بەرەوئەو ناوچەیە لە نەمسا دێتە خوارێ .

دوای ماوەیەك لە لە دایك بوونی هتلەر خێزانەکەی ملیان دەگوازنەوە شاری – لینز – لە نەمسا ، لەو شارە چووە قوتابخانەی سەرەتایی کە قوتابییەکی سەرکەوتوو بوو لە خوێندندا . بەلآم دوای ئەوەی چووە قوتابخانەی ناوەندی بەرەو تەمەڵی دچوو لە خوێندن ، ئەمەش بە هۆی حەز نەکردنی لە خوێندن ، بەلکوو حەزی لە بواری هونەری بوو زیاتر ، دوای ئەوە هتلەر لە ساڵی ۱۹۰۷ چووە شاری ڤیینا لە پێناو هێنانە دی ئاواتە هونەریەکانی لەو شارەدا .

بەلآم ئەو ئاواتانەی نەهاتە دی بە هۆی سەر نەکەووتنی لە تاقیکردنەوەکاندا لە کۆلیژی هونەرە جوانەکان ، . بە هۆی هەژاری و کەم دەرامەتی هتلەر کاتەکانی ژیانی لە ژوورە بچووکەکان و لە گەرەکە هەژارەکان دەبردە سەر و چەندین جار شەوانە لە سەر تەختە دارەکانی ناو باخەکان و شەقامەکان شەوانی ژیانی بەسەر دەبرد . دوای ئەوەی کە پارتی نازی لە ئەڵمانیا لە هەڵبژاردنەکاندا لە ساڵی ۱۹۳۲ لە ٤۰٪ دەنگی بە دەست هێنا و بووە گەوورەترین پارت لە ئەڵمانیادا .

دوای ئەوە سەرۆکی ئەڵمانیا – پۆڵ فۆن هایندنیرژ – هتلەری بە ڕاوێژکاری ئەڵمانیا دامەزراند . دوای ئەوەی کە هتلەر پۆستی ڕاوێژکاری گرتە دەست ڕامیاریەتی تاکرەوی گرتە بەر لە سەر ئەڵمانیا و بەرەو جیهان لە پەیووەندیەکانیدا.

۱۹٤٥/٤/۳۰ بڵاوکردنەوەی یەکەم ڕۆژنامەی ئازادی لەلایەن پارتی کۆمۆنستی ئێراق ، دوای ئەوە بوو بە ڕێگەی کوردستان ، کە لەلایەن لیژنەی هەرێمی پارتی کۆمۆنستی ئێراق بلاو دەکراوە ، دوای ئەوەش لەلایەن پارتی کۆمۆنستی کوردستان لەبلاو کردنەوەی بەردەوام بوو لە باشووری کوردستان ، سەرەڕای پچرانی ماوە ماوە بەهۆی بارودۆخی ئێراق و کوردستان .

شـایانی باسـە کـە ڕێگـەی کوردسـتان لەڕۆژنامـە هەفتەییـەکانی هـەرێمی کوردسـتان ڕۆڵـی باڵای هـەبووەو هەیـە لەبەڕۆشنبیر کردن و بەرز کردنـەوەی ئاستی نەتـەوەیی و نیشتمانی و بەرگریکردن لەمافەکانی گـەلی کوردستان ، ئەویش بە دۆزینـەوەی چارەی هـەموو ئـەو گرفتانـەی کـە هاتوونـەو دێنـە بەر داهـاتووی گـەلی کوردسـتان ، لـە هــەموو بـوارە جیاجیاکـانی ڕامیـاری و ئـابووری و ڕۆشـنبیری و کۆمەڵایـەتی کـەلتوورو داب و نـەریت و مێـژووو زمـان شووێنەوارو شارستانیەت و پەیوەندیە هەمەلایەنەکان لە کوردستاندا .

١٩٤٥/٤/٣٠ لـە دوای بەرزکردنـەوەی ئـاڵای چـەکووش و داسـی درووشمـی یەکیـەتی سـۆڤیەت لـە سـەر تـەلاری دەسـەڵاتی ئـەڵمانیای هتلـەری- رایخشتاخ- لـە بـەرلینی پایتـەختی ئـەڵمانیای ئـەو کـات ، کـە هتلـەری نـازی بـەخۆی خـۆی کووشـت ، لـە دوای سـەرکەووتنی یەکیـەتی سـۆڤیەت بەسـەر ئـەلمانیا ، دوای ئەوە ئەڵمانیا دابەش کرا بەدوو ئـەڵمانیای رۆژهـەڵات بـە پشتگیری یەکیـەتی سـۆڤیەت و ، ئـەڵمانیای رۆژئـاوا بـە پـشتگیری ئەمـەریکا تـاکوو کۆتایـەکانی ساڵانی ١٩٨٩ بەیەکگرتنەوەیان.

'هانة الكبرى بحق الكبرياء النازي: جندي روسي يرفع العلم السوفيتي فوق الرايختاغ
(REICHTA' المجلس التشريعي الالماني.

١٩٤٥/٥/١ لـە كـارێكی بوێرانـەدا – بفـرۆڤ و، كانتیاریـا – كـە دوو سـەربازی سـووپای سووری سـۆڤیەت بـوون و لـە كـوردی كۆماری ئازربایجانی سۆڤیەت بوون ، ئـەوان توانیـان ئـاڵای سـۆڤیەت لـە سـەر تـەلاری دەسـەڵاتی ناوەنـدی بـاڵای ئەڵمانیای هتلەری رایخشتاخ بەرزكەنەوە لە بەرلینی پایتەختی ئەڵمانیادا.

١٩٤٥/٥/٢ شـاری بـەرلینی پایتـەختی ئـەڵمانیا لەلایـەن هێزەكـانی سـووپای سـووری سۆڤیەت لە كۆتایی جەنگی دووەمی جیهان داگیركرا .

ريمس (REIMS) في السابع من أيار ١٩٤٥: الجنرال غودل (JODL) في الوسط، يوقّع استسلا
الجيوش الألمانية للحلفاء دون قيد أو شرط.

١٩٤٥/٥/٧ کاتژمێر ٢,٤١ دەقیقەی پاش نیوەڕۆ ئەڵمانیا چەکی خۆ بە دەستەوەدانی لەگەڵ هاوپەیمانان مۆرکرد ، لەلایەن -ڕیمس -بەبێ مەرج لە کاتی کۆبوونەوەی لەگەڵ ژەنەراڵ گۆدل ، کە ئەو ڕێکەووتنەش لەناوەندی شەوی هەشتی ئەیار جێبەجێکرا بەمۆرکردنی کۆتایی بە خۆ بە دەستەوەدانی ئەڵمانیا لەبارەگای سەرکردایەتی سۆڤیەت لەشاری کار شورست ، لەنزیك شاری بەرلینی پایتەختی ئەڵمانیا ، بە ئامادە بوونی مۆرکراوان - فیلد مارشال کایتل لەلایەن ئەڵمانیا ، بەئامادە بوونی ماریشاڵی سۆڤیەتی جۆکۆف و مارشاڵ جۆتیدیرو ژەنەراڵ سیاتزو ژەنەراڵ دی لاتردی تاسینی ، لە شارەکەدا .

١٩٤٥/٥/٨ بەرپابوونی قەسابخانەی ستیف ، ئەویش بە ئەنجامادنی لەلایەن هێزەکانی سووپای فەرەنسا ، کە زیاتر لە ٤٥,٠٠٠ هەزار هاووڵاتی لەگەلانی جەزائر شەهید کران ، کە ئەمەش بووە هۆی ئەوەی کە چەندین ڕێکخراوی نهێنی دابمەزرێن ، لە پێناو بەرپاکردنی شۆرشی جەزائیرو سەرکەووتنی ، لە ئەنجام بووە بەرەی رزگاری نیشتمانی جەزائر لە وڵاتەکەدا .

١٩٤٥/٥/٩ کۆتـایی هـاتنی جـەنگی دووەمـی جیهـان ، لـه نێـوان یەکیـەتی سـۆڤیەت و ئـەڵمانیا و هاوپـەیمانان ، بەسـەرکەوتنی هێزەکـانی سـووپای سـووری سۆڤیەت و وولاتانی تەوەری هاوپەیمان له جیهاندا .
جێگەی ئاماژە پێکردنه که هێزەکانی سووپای سووری سۆڤیت لەم رۆژەدا توانی شاری بەرلینی پایتەختی ئەڵمانیای هتلەری داگیر بکات و ئەو رۆژه کرا به رۆژی جەژنی سەرکەووتن به سەر فاشیزم و سەر جەمی چەپرەوانی جیهان . که هەموو ساڵێك یادی ئەم رۆژە دەکرێتەوە .
له هەمان کات پێشبرکێەکی زۆر توند له نێوان هێزەکانی سووپای سۆڤیەت و ئەمەریکا بۆ داگیر کردنی شاری بەرلین ، هەر چەندە کەوتنی ئەڵمانیا کۆتایی تەواوەتی به جەنگی جیهانی دووەم نەهێنا له سەر چەندین لایەن له جیهاندا .

١٩٤٥/٥/٢٣ دەست پێکردنی جەنگی هندی چینی به گۆرینەوەی پەلاماردانی یەکتری له رێگـەلی راگەیانـدن و دوایـی ، لـەنێوان هێزەکـانی سـووپای کۆلۆنیـالی فەرەنـسی و شۆرشـگێرانی – ئـەلفیت مینـە- کـه وردە وردە پـەرەی سـەندو بـەرەو شـەری سـەنگەری هـەنگاوینا لـه شـاری هـابفۆنگ لـه دوای سـالێك لەوململانێیەدا.

١٩٤٥/٥/٢٤ لـه ئاهـەنگی سـەرکەووتنی یەکیـەتی سـۆڤیەت بەسـەر ئـەڵمانیا لەجـەنگی دووەمـی جیهـان ، سـتالین پیرۆزبـایی لـه گـەلی رووسـیا کـرد ، نـەك گـەلانی یەکیـەتی سـۆڤیەت ، کـه گـەلی رووسـیای بەئومـەی سـەرکردە دەزانـی لـه یەکیەتی سۆڤیەتدا ، لەگەڵ چەندین بابەتی دیکه لەوتارەکەیدا ، که ئەمـەش سـەرتایەك بـوو بـۆ دروسـت بـوونی کێـشه لـەنێوان چ دەسـەلاتی کۆمـارە جیاجیاکـان و چ پێـك هاتـەکانی نەتـەوەیی گـەلانی یەکیـەتی سـۆڤیەت لـه کێشووەرەکەدا .

١٩٤٥/٦/٢٦ مۆرکردنی پەیمانی سانفرانسیسکۆ، لەهەمان کات بەپێی ماددەو برگـەکانی ئەو پەیمانه ، رێکخراوی یونسکۆی سەر به نەتەوە یکگرتووەکان دامەزرا ، لـه پێنـاو پەرەپێـدان و گەشـە پێکردنـی بـواری پـەروەردەیی لەجیهانـدا ، بەتایبەتی له وولاتانی هەژارو تازە پێگەیشتوو لەجیهانی سێیەمدا.

١٩٤٥/٧/١٦ یەکەم تاقی کردنەوەی بۆمبی ئەتۆمی له بیابانی – نیومەکسیکۆ- ئەنجامدرا

لەلایەن ئەمەریکا ، کە ئەمەش بووە هۆی وەرگیرانی لێکدانەوەی رامیاریەتی جیهان لە گۆرینی هێزی تەرازو لە بواری ئابووریو سەربازی بەهێز ، لە دەستپێکردنی رامیاریەتی جیهانگەری لە هەموو بوارە جیاجیاکان لە جیهاندا.

١٩٤٥/٧/١٩ جێگری راوێژکاری رامیاری مەندووبی سامی بەریتانیا لە پارێزگای هەولێر کابتن جاکسۆن ، راپۆرتێکی بەرز کردەوە لە بارەی باری هەندێ ناوچەی کوردستان ، کە پەیووەندی بەناوچەی بارزان هەبوو لە جمووجۆلی چەکدارانی گوندەکانی ناوچەکەو گرنگی دان بە چاندنی درەختی سێو لە ناوچەی روستێی سەر بەقەزای چۆمان لەباشووری کوردستان.
کە ئەمەش دەبێتە هۆی گرنگی پێدان بە جوولەکەکان لەو ناوچەیەدا، جاکسۆن گوندی رۆستێی دەست نیشان کرد ، بۆ ئەو کارەی کە لەو کات دانیشتووانی گوندی رۆستێ ١٠٠ماڵ بووە ، لەگەڵ ٣٠ ماڵی جوولەکە،...بەڵام مستەفا بارزانی ئەو بیروو بۆچوونونەخشەیەی رەتکردەوەو دژی وەستا ، ئەویش بە هۆی نیازە خراپەکانو کاردانەوەی لەسەر داهاتووی باشووری کوردستان.

١٩٤٥/٧/٢٣ مستەفا بارزانی کۆبوونەوەی لەگەڵ – ئەلکرندمرید– ئەنجامدا لە بارەی کوردو ناوچە جیاجیاکانی کوردستان ، لە ناوەندەکانی رامیاریەتی نوێی ناوچەو هەرێمو جیهان ، لە دوای جەنگی دووەمی جیهان لە هەرێمەکەدا .

١٩٤٥/٨/٢ گرێدانی کۆنگرەی بۆتسدام لە رۆخەکانی شاری بەرلینی ئەلمانیا لە دوای خۆبەدەستەوەدانی ئەلمانیا ، بەهۆی سەرنەکەووتنی ئەلمانیا لەجەنگی دووەمی جیهان.
کە سەرۆکی ئەمەریکی ترومانو سەرۆکی سۆڤیەتی ستالینو سەرۆك وەزیرانی بەریتانیا چرچل بەشداریان لەو کۆنگریەدا کرد ، کە بەکۆنگرەی شێوازی دەسەڵاتی ئەلمانیاو دا هاتووی چۆنیەتی دەسەڵاتەکەی دیار کرا لەپەیووەندیە نێو دەوولەتیەکاندا .

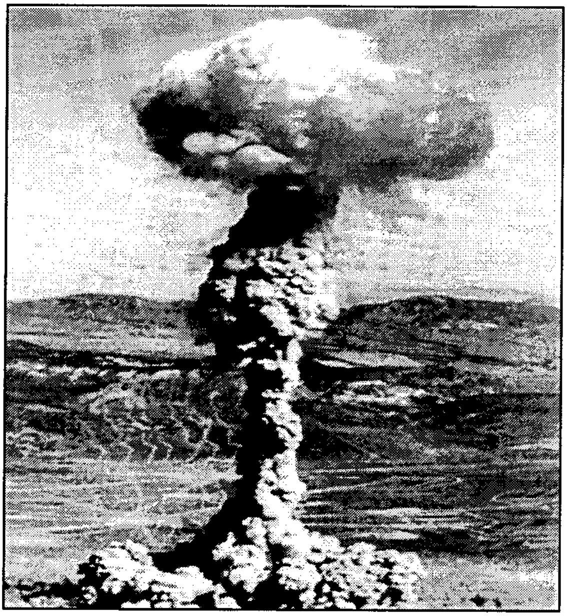
١٩٤٥/٨/٤ رژێمی ئیمپرتۆریەتی یابان خۆ بەدەستەوەدانی بەجیهان راگەیاند لەسەر پشتی باریجەی – میسوودی– لە کەنداوی تۆکیۆ بەهۆی سەرنەکەووتنی لە جەنگی دووەمی جیهاندا .

١٩٤٥/٨/٥ هێزەکانی سووپاو پۆلیسی رژێمی شانشینی لە ئێراق لەپارێزگای هەولێر لە

باشووری کوردستان ، بە پالپشتی هێزەکانی سووپای بەریتانیا هێرشیان کردە سەر ناوچەی بارزان لە باشووری کوردستان و رووبەرووبوونەوەیان لەگەڵ هێزی چەکدارانی ناوچەکەوبەرگری کردن لە ناوچەکە ، لە ئەنجام بووە هۆی توانینی دەست بە سەراگرتنی مەڵبەندەکانی پۆلیس لەمێرگەسۆرو زێبارو بلەو شێروان مەزن داگیر بکەن ، ئەویش بەریسوا کردنی هەلوویستی رژێمی شانشینی لە ئێراقدا .

١٩٤٥/٨/٦ خەباتی رامیاری ئافرەتانی کورد دەستی پێکرد وەك ئامینەخان کە بەرپرسی ئافرەتانی پارێزگای کەرکوك بوو لە باشووری کوردستان، دوای ئەو حەبسەخانی نەقیب لەپارێزگای سلێمانی لە ١٩٤٦/٤/٢، دوای ئەویش خاتوو مینەخانی هاوسەری پێشەوا قازی محەمەد لەشاری مەهاباد لە رۆژهەلاتی کوردستان ، لەگەڵ خەدیج مەجدی ریحان و کوپرای چەند ئافرەتێکی دیکەی ناودارلە کوردستان .

١٩٤٥/٨/٦ دامەزراندنی پارت و گروپ و رێکخراو کۆمەڵەی پیشەیی جەماوەری لە پارێزگای سلێمانی لە باشووری کوردستان لەلایەن کەسایەتی و روناکبیرانی پارێزگاکەدا .

١٩٤٥/٨/٦ یەکەم بۆمبی ئەتۆمی لەشاری هێرۆشیمای یابانی درا لە لایەن هێزەکانی سوپای ئاسمانی ئەمەریکا... کە بووە هۆی گیان لە دەستدانی ٧٣٠,٠٠٠ هەزار هاوولاتی لە هەموو تەمەنێکی جیاداو زامدار بوونی ١٦٠,٠٠٠

هەزار هاوولاتی لە ماوەی /٩ چرکەدا، ئەویش بەوێرانکردنی شارەکە زیاتر لە٨٠٪، کەبەدرەندەترین کارە تیرۆریستەکانی دەسەلات دەژمێردرێت لە جیهاندا.

جێگە روونکردنەوەیە کە ئامانجەکانی ئیدارەی ئەمەریکا هەر لە سەرەتای دامەزراندنیەوە لە ١٧٧٥/٧/٤ تا ئێستا بەردەوام بوون و بووە لە خۆ زاڵکردن بەسەر وولاتانی جیهان لە هەموو بوارەکان بە تایبەتی لە بواری ئابووری و بازرگانی و سەربازی لە رێگەی بتەوکردن و بە هێزکردنی رامیاریەتی جیهانگەری ، لە هەمان کات دروستکردن و پێك هێنانی گروپ و رێکخراوی تیرۆرستی و یارمەتیدانی لە رێگەی پیاوانی سیخووری ئیدارەکەیدا .

ئەویش لە پێناو شێواندن و ئالۆز کردن و لە باربردنی ماف و ئەرك و ژیانی گەلانی لاواز و بێ توانای ئابووری و ریگە گرتن لە دەوولەتانی دژ بە رامیاریەتی خۆی و هاوپەیمانەکانیدا . هەروا کردەوەو کردارەکانی ئەمەریکا راستگۆن لە جێ بە جێکردنی ئامانجەکانی ئیمپریالیزم ، دژ بە هەموو بیروو بۆ چوون و هەڵوویستەکانی مرۆڤایەتی لە هەموو بوارە جیا جیاکان ، بە تایبەتی لە بواری نەتەوەیی و نیشتیمانی و نژادی و زمان و مێژوو و کەلتوورو داب و نەریت و شارستانیت ، لە جیهاندا .

هەروا جگە لەمەش لێدانی ئاشکرا بە وێرانکردنی ناوچەو گوند و شارۆچکەو شارو وولات ، کە نموونەش :- لێدانی هەردوو شارەکانی هیرۆشیماو ناکازاکی یابانی بوون لە ١٩٤٥/٨/٦ و ١٩٤٥/٨/٩ ، بە بریاری سەرۆکی ئەمەریکا – تۆرمان – و راوێژکارانی ... هەروا سەرۆکی ئەمەریکا – تۆرمان – رەزامەندی لە سەر دامەزراندنی بنکەی ئاسمانی بۆ هێزەکانی سووپای ئەمەریکا لە – زەهران –دا لە ١٩٤٥/٩/٢٨ ، کە ببێتە یەکەم بوونی سەربازی ئەمەریکا لە دوورگەکە .هەروا سیخوورەکانی ئەمەریکا لە ساڵی ١٩٤٦ توانیان دەست بە سەر ٢٥٠,٠٠٠هەزار تەن لە گازی – تایۆن – دا بگرن لە ناوچەی جۆرجیان لە نەمسا دا . لە جیاتی ئەوەی ئەو جۆرە مادە هەڵووەشێنێتەوە ، بەلام بە دزی هەر هەمووی بۆ ئەمەریکا گوواستەوە لە پێناو سوود وەرگرتن لەو مادەدا.

هەروا بە ئامۆژگاری و پشتیووانی ئەمەریکا لە ساڵی ١٩٤٩ شەڕێکی ناو

خـۆیی لـه یۆنـان هه‌ڵگیرسـاند ، كـه لـه ئـه‌نجام بووه هـۆی كـوژرانی زیـاتر لـه ١٥٤,٠٠٠ هه‌زار كه‌س و زیندانی كردنی زیاتر له ٤٠,٠٠٠ هـه‌زار كـه‌س و لـه سێداره‌دانی زیاتر له ٦٠٠٠ هه‌زار كه‌س به پێی یاسای سه‌ربازیدا .

كه ئه‌ویش بالوێزی ئه‌مه‌ریكا له یۆنان – ماكویگ – دانی بـه‌و تاوانـه نـا ، كـه هه‌موو پێداوویستیه‌كانی ئه‌و شه‌ڕه ناو خۆییانه‌ی یۆنـان لـه لایـه‌ن ئه‌مـه‌ریكا ئامـاده كرابـوون ، ئـه‌ویش لـه نێـوان سـاڵه‌كانی ١٩٤٧ – ١٩٤٩ . هـه‌روا بـه ئامۆژگـاری و پـشتیووانی ئه‌مـه‌ریكا لـه ١٩٤٩/٥/٣ لـه ڕێگـه‌ی موخابـه‌راتی ناوه‌نـدی ئه‌مــه‌ریكا كوده‌تـای سـه‌ربازی لـه سـووریا ئـه‌نجام درا بـه سـه‌ر كردایه‌تی – حوسێن زه‌عیم – كه كوده‌تایه‌كه‌ش له بالوێزخانه‌ی ئه‌مه‌ریكا لـه سووریا پیلانی بۆ كێشرابوو له شاری دیمه‌شق . هه‌روا هێزه‌كانی سـووپای ئه‌مــه‌ریكا لــه ١٩٥٠/٦/٢٦ پــه‌لاماری كۆمــاری كۆریــای بــاكووری لــه به‌رژه‌وه‌ندی كۆماری كۆریای باشوور . له كێشووه‌ره‌كه‌دا .

هه‌روا ئیداره‌ی ئه‌مه‌ریكا له ١٩٥٢/٥/١٠ پشتگیری ژه‌نه‌راڵ – باتیستای – دا به هه‌ڵسانی به كوده‌تای سه‌ربازی دژی ده‌سه‌ڵاتی كۆماری ، دوای وه‌رگرتنـی ده‌ســه‌ڵات ڕژێمێكـی دكتـاتۆری لـه كووبـا چه‌سـپاند كـه به‌سـتراو بـووه‌وه بـه ئه‌مــه‌ریكا ... هــه‌روا بـه ئامۆژگـاری و پاڵپـشتی ئه‌مـه‌ریكاو دووركـه‌وتنـه‌وه‌ی یه‌كیــه‌تی ســۆڤیه‌ت لــه یارمــه‌تی دانــی كۆمــاری كوردســتان ، لـه ئـه‌نجام هێزه‌كانی سووپای ئێران توانیان له ١٩٤٦/١٢/١٧ ئه‌م ؤكۆماره له‌ناو ببه‌ن و پێـشه‌وا قـازی محه‌مـه‌د و هـه‌ڤاڵانی ده‌سـگیر بكـه‌ن ... هـه‌روا بـه ئامۆژگـاری ئه‌مــه‌ریكا لــه ڕێگــه‌ی – كــیم ڕوزفلــت – مه‌فیـد – تیــوودور ڕۆزفلــت – كوده‌تایــه‌كی ســه‌ربازی لــه ١٩٥٣/٨/٩ ئـه‌نجام بـده‌ن بـه نـاو لـه بردنـی حكوومه‌تی – موسه‌ده‌ق لــه ئێــران.

هــه‌روا ئیــداره‌ی ئه‌مــه‌ریكا لــه ڕگــه‌ی موخایــه‌داتی ناوه‌نـدی تـوانی لـه ١٩٥٤/٦/٢٧ كوده‌تایـه‌كی سـه‌رازی لـه گواتیمـالا ئـه‌نجام بـدات ، دوای ئـه‌وه هه‌ڵـسا بـه بـۆردوان كردنـی پایتــه‌خت و چـه‌ند ناوچـه‌یه‌كی ده‌ووروبـه‌ری شاره‌كه به فڕۆكه‌ی جه‌نگی سه‌ربازی ئه‌مه‌ریكا .

هه‌روا ئه‌مه‌ریكا توانی له ١٩٥٨/٧/٢٥ وولاّتی لوبنـان بـه هێـزی سـووپا داگیر بكات ، له ڕێگه‌ی – ئیستوولی شه‌شه‌م– ی ئه‌مه‌ریكا بۆ پشتیووانی كردن لـه حكوومـه‌تی – كمیل شـه‌معوون – ئه‌مـه‌ش لـه ئاكـامی شۆڕشـی ١٩٥٨/٧/١٤

بوو لە ئێراق بە رووخاندنی رژێمی شانشینی لە ئێراق و راگەیاندنی رژێمی کۆماری لە ئێراقدا .

١٩٤٥/٨/٧ بە هۆی هێرشی درندانەی هێزەکانی سووپای رژێمی شانشینی لە ئێراق بە پشتیووانی هێزەکانی سووپای ئاسمانی بەریتانیا بۆ سەر ناوچەی بارزان ، بووە هۆی ئەوەی ، کە مستەفا بارزانی و هەڤاڵەکانی بەرەو رۆژهەڵاتی کوردستانی داگیر کراوی ژێر دەسەڵاتی رژێمی شا لە ئێران هەلکشێن لە هەرێمەکەدا .

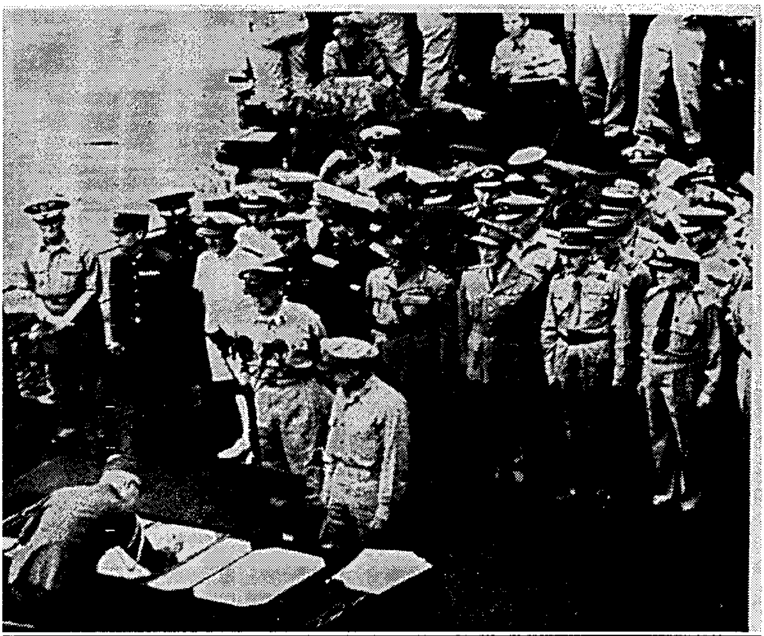
١٩٤٥/٨/٨ لەدوای هێرشەکەی سووپای رژێمی شانشینی لە ئێراق بۆ سەر ناوچەی بارزان ، فرۆکە جەنگیەکانی سووپای بەریتانیا ناوچەی بارزان و دەوورووبەری لەباشووری کوردستان بۆردومان کرد لە ناوچەکەدا .

١٩٤٥/٨/٩ دووەم بۆمبی ئەتۆمی لە شاری ناکازاکی یابانی درا لەلایەن هێزەکانی سووپای ئاسمانی ئەمەریکا... کە بووە هۆی گیان لەدەست دانی ٢٥٠,٠٠٠ دووسەدو پەنجا هەزار هاووڵاتی لە هەموو تەمەنێکی جیاواز و زامدار بوونی ١٤٦,٠٠٠ هەزار هاووڵاتی لە ماوەی /١٠ چرکەدا ...؟...!.

گەر بڵێم رژێمی سەرمایەداری ئیمپریالیزمی ئەمەریکا سەرچاوەو یارمەتی دەرو دامەزرێنەری هەموو جۆرە تیرۆرو تیرۆریستانە لە دوای رژێمە عەرەبە ئیسلامیەکان لەجیهان. واتە جیاوازی لە نێوان ئیمپریالیزمی ئەمەریکاو ئیمپراتۆریەتی ئیسلامی ، نیە تەنیا لەبیروو بۆچوونەبێت لە جیهاندا.

یەکەم :- داگیرکردنی سامانو بەرووبوومی ووڵاتان بەتایبەتی سامانی نەوت لە جیهاندا.

دووەم :- بەداگیرکردنی خاكو بە عەرەب کردنو راگوواستنی نەتەوەو هێنانی عەرەب بۆ سەر خاکی گەلان ، لە پێناو دەرچوون لەبیابانی عەرەبی ، لە بەر ئەوەی خاکی رەسەنی عەرەب گەرسامانی نەوت نەبێ ، جێگەی ژیانی تیا نیە هەتا بۆ ئاژەلو گیانەوەر لە ناوچەکەیاندا .

١٩٤٥/٨/١٤ بە هۆی لێدانی ئەو دوو بۆمبە ئەتۆمیە لە لایەن ئەمەریکا لە دوای جەنگی دووەمی جیهان و خۆبەدەستەوە دانی یابان ، کە دوای ئەوە رووی کردە بواری ئابووری هەمەجۆری تەلنۆلۆژیای سەردەمی لەپەرسەندن و گەشەکردنێکی بێ وێنە لە جیهانی ئێستا ، کە یەکەم وولاتە لە بواری ئابووری و پیشەسازی بازرگانی لەجیهاندا.

١٩٤٥/٨/١٥ دوای رازی بوون و خۆ بەدەستەوەدانی هێزەکانی یابان لە سەر رازیبوونی دەوڵەتە هاوپەیمانەکانی ئەمەریکاو یەکیەتی سۆڤیەتی رێکەوتن لەسەر دابەشکردنی کۆریا بۆ هێڵی/ ٣٨ هێلی/ ٣٨ کە کۆریا ئەم هێلەی بۆ دانراو باکووری هێلی/٣٨ بەر یەکیەتی سۆڤیەت کەوت و خوارووی هێلی ٣٨ بەر هێزەکانی ئەمەریکا کەوت.

ئەوە بوو ئەم هێڵە بووبە هێڵێکی سیاسی سنووردار، کە هەر یەکە ئیدارەیەکی جیاوازیان پێکهێناو دوو بەشی لێ دروست بوو کە زۆر هەوڵیاندا لەوکاتەی لە ١٩٤٥/٨/١٠ رژێمێکی سیاسی لێدروست بکەن ، بەلام بێ هودە بوون بە گەیشتنە ئەنجام و کۆریای باکوورلە باکووریهێڵی/ ٣٨ بەیارمەتی ئیدارەی سۆڤیەت رژێمێکی بەناوی کۆریای دیموکراتی

دروست بکات و رایگەیەنێت لە کێشوەرەکەدا.

١٩٤٥/٨/١٦ دامەزراندنی پارتی دیموکراتی کوردستان لە رۆژهەلاتی کوردستانی داگیر کراوی ژێر دەسەلاتی ئێران لە لایەن پێشەوا قازی محەمەد راگەیەندراو، کاردانەوەی کاریگەری کردە سەر بزووتنەوەی رزگاریخوازی کورد لەرۆژهەلاتی کوردستان ، کە ئەنجامی بووە هۆی راگەیاندنی کۆماری کوردستان لە مەهاباد.

١٩٤٥/٨/١٧ وولاتی ئەندۆنیسیا سەربەخۆیی خۆی بەدەرچوونی لە ژێر دەسەلاتی پۆلەندا راگەیاند ، بەسەرکردایەتی سۆکارتۆو جێگرەکەی محەمەد ، کە بەرەو پەرەپێدان و پەرەسەندن و گەشەکردن هەنگاوینا لە وولاتەکەو بەرەو جیهان بە ناوی – کۆماری ئەندۆنیسیا– لە شاری جاکارتای پایتەختدا . کە ژمارەی دانیشتووانەکەی ، ٩,٣٠٠,٠٠٠ ملیۆن کەسە . هەروا ژمارەی دانیشتووانی وولاتەکەی ،٢١٨,٣٥٠,٠٠٠ ملیۆن کەسە . هەروا رووبەری خاکی وولاتەکەی ، ١,٩٠٤,٥٧٠ کیلۆ موتر چوار گۆشەیە . هەروا چڕی دانیشتووانەکەی ، ٢٩٧ کەس لە یەك میل چوار گۆشەدا . هەروا نژادەکانی ، گاووبوون ٤٥٪ . سووودانی ١٤٪ . مادووربوون ٧,٥٪ . مالایۆ ٥٪ . لە وولاتەکەدا .

١٩٤٥/٨/١٨ کۆبوونەوەی لیژنەی نووێنەرانی هاوپەیمانان لە بارەی لێکۆڵینەوەی کارە درندانە نا لەبارەکانی رژێمی فاشی لە ئەڵمانیا... پێشنیاریان کرد بە کۆبوونەوەی وەزیرەکانی دەرەوەی ئەو وولاتانە کە لە شاری مۆسکۆی پایتەختی یەکیەتی سۆڤیەت ، دوای ئەوە لەم رۆژەدا کۆبوونەوەی هەرسێ

وولاّتــی رووســیاو بــەریتانیاو ئەمــەریكا لــە لەنــدەنی پایتــەختی بــەریتانیا ئەنجامــدرا ، ئــەویش بــە بەدامەزرانــدی دادگــای نێوودەوولــەتی لــە پێنــاو داداگاییكرنی تاوانبارانی جەنگ لەجیهاندا . بە دامەزرانمدنی چەندین دادگا لــەو وولاّتانــەی كــە تاوانــەكانی جــەنگی دژ بــە مرۆڤایــەتی تێدا ئــەنجام دراوە لەجیهاندا.

١٩٤٥/٨/١٩ راگەیاندنی فەرمانی عورفی دژی بزووتنەوەی رزگاری لــە ئێراق وبــە تایبــەتی كورد ، لەلایەن رژێمی شانشینی لــە ئێراق بەســەرۆكایەتی ژەنــەرالی بــەریتانی — دانتــون— كــە ئــەویش دەســتی كــرد بەهێرشــی بــەرفراوان بۆســەر ناوچــە جیاجیاكانی باشووری كوردستان.

١٩٤٥/٨/٢٠ زیاتر لە ٤٠٠ چەكداری شۆرشگێرە كوردەكانی رۆژهــەلاتی كوردســتان بــەرەو باشووری كوردستان بەرێكەووتن ، لە پێناو یارمەتیدانی هێزە چەكدارەكانی كــوردو بــەرگری كــردن لــە كــوردو كوردســتان ، دژی رژێمــی شانــشینیو هێزەكانی بەریتانیای داگیر كەرو یاوەرەكانی لەهەرێمەكەدا .

١٩٤٥/٩/٢ بەخۆبەدەستەوەدانی ئەڵمانیای فاشی هتلەری لەجەنگی دووەمی جیهان ، كۆتــایی هــات بەســەركەووتنی یەكیــەتی ســۆڤیەتو وولاّتــانی هاوپــەیمان لەهەردوو كێشووەری ئاسیاو ئەوروپادا .

١٩٤٥/٩/٢ وولاّتــی ڤیتنــام ســــەربەخۆیی خــۆی راگەیانــد بەســــەركردایەتی قارەمـــــانو تێكۆشـــــەرو رابــەری ڤێتنــامی — هۆشــی منــە— كەیەكێكـــــە لەســـــەركردە

دیمــوكرتیو نیــشتمانپەروەرەكانی ڤێتنــامو جیهــان. بــە نــاوی — كۆمــاری

ڤێتنام- لە شاری هانۆی پایتەختدا
کە ژمارەی دانیشتووانی شاری هانۆی ٣,٣٨٠,٠٠٠ ملیۆن کەسە . هەروا ژمارەی دانیشتووانی وولاتەکە ، ٧٨,٨٠٠,٠٠٠ ملیۆن کەسە . هەروا رووبەری وولاتەکە ، ٣٣١,٦٩٩ هەزار کیلۆ مەتر چوار گۆشەیە . هەروا چڕی دانیشتووانەکە ، ٥٦٩ کەس لە یەك میل چوار گۆشەدا . هەروا نژادەکانی، ڤێتنامی ٩٥٪ . چینی ٣٪ .ماونگ ، خمیر ، تای . لە وولاتەکەدا .

١٩٤٥/٩/٤ هێزەکانی سووپای رژێمی شانشینی لە ئێراق بەپشتیوانی هێزەکانی سووپای بەریتانیا ، پەلاماری ناوچەی هاودینانیان دا لەگەل دەووروبەری و داگیر یان کردو رووبەرووی پێکدادان بوونەوە لەگەڵ چەکدارانی ناوچەکە ، کە بەتووند ترین پێکدادان دەژمێردرێت لەناوچەکە لەوکات لە هەرێمەکەدا .

١٩٤٥/٩/٥ هێزەکانی سووپای سووری یەکیەتی سۆڤیەتی لە دوای کۆتایی هاتنی جەنگی دووەمی جیهانو سەرکەووتنی، پەلاماری کۆماری بوولگاریای داو داگیری کرد ، بەلاَم دوای سێ رۆژ بەجێی هێشت بەپێی رێکەووتنی لەگەڵ دەسەلاَتی بوولگاریا ، بەپێی بارو دۆخی ئەوکات لەهەرێمەکەدا .

١٩٤٥/٩/١٠ راپەرینەکانی ناوچەی بارزانو دەووروبەری دەستی پێکرد بە تایبەتی لە ناوچەی مەیدانی- مۆرك - لە باشووری کورستان دژی هێزەکانی سووپای شانشینی لە ئێراق بە پشتیووانی بەریتانیا.

١٩٤٥/٩/١٢ سەر کردەی رووسی - بافرۆف - داوای لە ئەفسەرە رووسەکان کرد لە ئێران بە پێك هێنانی شاندێکی کوردی و رەوانە کردنی بۆ شاری باکۆ لە رۆژهەلاَتی کوردستان ، هەروا بەلێنی بەکابتن نمازۆف دا کە ئەفسەرێکی پەیووەندیدار بوو ، لە نێوان کوردو رووس لەسەر داوای پێشەوا قازی

محەمەد . ئەویش بەپێك هێنانی شاندێك لە سەرۆك عەشیرەتەكانی كوردو رەوانە كردنیان بۆشاری تەورێزو لە وێووە بۆ باكۆ.
ئەویش لەپێناو گفتووگۆ كردن لەسەر كێشەی كورد ، كە شاندەكە لە ٥٠ كەسایەتی كورد پێك هاتبوون بەسەركردایەتی پێشەوا قازی محەمەد ، بەگەیشتنی شاندەكە با فرۆف رایگەیاند ، كەداهاتووی مافی كورد یاری پێ ناكرێ لەكوردستان..؟..!.

١٩٤٥/٩/٢٥ هێزەكانی سووپای رژێمی شانشین لە ئێراق بەپشتیووانی فرۆكە جەنگیەكانو بەهاوكاری ٣٠٠ جاشی عەشیرەتی سوورچیو ٥٠٠ لە هۆزی بەرواری لە باشووری كوردستان ، هێرشیان كردە سەر ناوچەی بارزان ، ئەویش بە ناچار بوونی مستەفا بارزانی و شۆرشگێران بەرەو شاخی شیرن هەڵكشێنو بەرگری لەخۆیان بكەن لە ناوچەكەدا .

١٩٤٥/٩/٣٠ سەركەووتنی شۆرشی بارزانی بەسەر هێزەكانی سووپای شانشینی لە ئێراق ، كە بووە هۆی گوواستنەوەی شۆرش بۆ قۆناخێكی دیكە لە كوردستان ، بەرزبوونەوەی هەستی نەتەوەییو نیشتمانی بەتایبەتی لە باشوورو رۆژهەلاتی كوردستاندا .

١٩٤٥/١٠/١١ بەر لە دامەزراندنی پارتی دیموكراتی كوردستان شۆرشی بارزان بەهۆی هێرشی سووپای رژێمی ئێراقو بەهاوكاری سەرۆك عەشیرەتە جاشەكان ، بۆمبارانی توندی ناوچە شاخاویەكانی هەرێمی باشووری كوردستانیان كرد ، لەلایەن فرۆكە جەنگیەكانی رژێمی شانشینی لە ئێراقو بەریتانیا ، كە بووە هۆی نسكۆی شۆرشكە ، لەوكات هێزەكانی بارزان خزانە ناوخاكی رۆژهەلاتی كوردستانولەلایەن رێبەرانی كۆمەلەی شۆرشەكە پێشوازی گەرمییان لێكرا لە هەرێمەكەدا .

١٩٤٥/١٠/١٦ دامەزراندنی رێكخراوی فاو ، كە بە رێكخراوی دەستەی نەتەوە یەكگرتوەكان دادەنرێت بۆ خۆراكی كشتووكاڵیەكانو بارەگای سەرەكی رێكخراوەكە لە شاری رۆمای پایتەختی ئیتالیایە.

١٩٤٥/١٠/٢٣ پێشەوا قازی محەمەد سەركردایەتی ژێكاف ، كە خۆیان لە بەرامبەر ئێران بە تەنیا دەبینیەوە و ئامۆژگاریەكانی بافرۆڤیان بەجێگەیاندو بەبێ ئەوەی ،

کە کۆمەلەی ژێکاف هەلووەشێننەوە کۆنگرەیان لە مەهاباد گرێداو پارتی دیموکراتی کوردستانیان بەرەو دامەزراند هەنگاوینا لە رۆژهەلاتی کوردستان.

١٩٤٥/١٠/٢٤ دامەزراندنی رێکخراوی نەتەوە یەکگرتوەکان راگەیەندرا بەجێگرتنەوەی کۆمەڵەی گەلان ، لە هەمان کات هەلووەشاندنەوەی کۆمەڵەی گەلان راگەیەندرا ، بەپێی بارو دۆخی نووێی دوای جەنگی دووەمی جیهان و پەرەسەندن و پێشکەوتنی لە پەیووەندیە نێوو دەووڵەتیەکان لەجیهاندا .

١٩٤٥/١٠/٢٥ گرێدانی کۆنگرەی یەکەمی پارتی دیموکراتی کوردستان لە رۆژهەلاتی کوردستان لە شاری مەهاباد ، کە پێشەوا قازی محەمەد بەسەرۆکی پارت هەلبژێردراو . لە گەڵ ئەندامانی لیژنەی ناوەندی و سکرتێری کۆمیتەی ناوەندی و چەندین بریاریان دا ، کە گرنگترین بریاری مافی چارەی خۆنووسیی کورد بوو لە رۆژهەلاتی کوردستاندا.

١٩٤٥/١٢/٦ بلاوکردنەوەی یەکەم ژمارەی گۆڤاری کوردستان لە رۆژهەلاتی کوردستان ، کە بەرەو دەنگی دامەزراندنی کۆماری دیموکراتی کوردستان بوو لە شاری مەهاباد بەسەرکردایەتی پێشەوا قازی محەمەد لە هەرێمەکەدا .

١٩٤٥/١٢/٦ دامەزراندنی هێلی شەمەندەفەر بۆ یەکەم جار لە شاری کەرکوک لە باشووری کوردستان لە لایەن رژێمی شانشینی لە ئێراق.

جێگـــــــەی باســـكردنە كـــە هێلـــــــــی شـــەمەندەفەر لـــە نێـــوان شـــاری كەركوك و بەغدای پایتەختی ئێراق، كـە ئـەو هێلـەش كـەركوك و كفـری و كـەلاروو خانـەقین و بغدا بە یـەك دەبەسـتێتەوە. بەلأم هێلـی شـەمەندفەری ئێستای شاری كەركوك لە سـالی /١٩٨٦ دەسـتی پێكـردوو لـە سـالی /١٩٨٧ دا كەوتە كار كردن. ئەم هێلـە بەسـتراوتەوە بە تـەواوی سـنوورەكانی ئێـراق و سـووریا و سـعوودیە و ئـوردن، كـە پارێزگـاو شـاری كـەركوك بـە تـەواوی بـە شـارەكانی باشـووری ئێـراق دەبەسـتێتەوە، لـە پێنـاو بەرزكردنـەوەی بـاری ئـابووری و بازرگـانی و گوواسـتنەوەی هـەردوو بـواری مـەدەنی و سـەربازی و پێداویستیەكانی لە ئێراق

بـەلأم لـە دوای پرۆسـەی ئـازادی لـە ئێـراق و رووخانـدی رژێمـی بـەعس لـە ئێراق، ئەویش بە هۆی بۆردمانكردنی هێلە ئاسنینیەكان لە لایەن هێزەكانی سـووپای ئەمـەریكاو هاوپـەیمان بـووە هـۆی وێرانكردنـی ئـەم هێلانـەو لـە پەككەووتنی لە كاركردن لە ئێراق.

سەرەرای ئەوەی كە هێلی ئاسنی شەمەندەفەر گرنگیەكی كاریگـەری لـە سـەر ئاسانكردنی هتاتووچۆو گوواستنەوەی كـەل و پـەل و كالأكـان و شمكـەكانی بازرگانی و چەندین بواری دیكە دا هەیە، بۆ بتەوكردنی ژێرخـانی ئـابووری و بازرگانی لەو وولأتەدا ، بە تایبەتی لە كوردستان... كە بریار وایـە هێلـەكانی ئاسـنی نێـوان شـاری كـەركوك و هـەولێر و سـلێمانی و دهـۆك و زاخـۆ بـەردی بناخـەیان لـە سـالی /٢٠٠٩ بۆ دابنـرێ و دەسـت بكـرێ بـە دروسـتكردنی ئـەم هێلە فراوانە لە هــــەرێمی باشووری كوردستان.

سەرچاوە:– لێدوانی بەرێوەبەری هێلی ئاسنی شاری كەركوك – شاكر محەمەد.

١٩٤٥/١٢/١٥ پێشرەوی ئەنجوومەنی نەتەوایەتی ئازربایجان –جەعفەری– لە ئاهەنگێکی شکۆدار خوولی یەکەمی ئەنجوومەنەکەی کردەوەو داوای لە پێشەوا قازی محەمەد کرد ، کە پێنج ئەندامی پارتی بنێرێتە ناو ئەو ئەنجوومەنە نۆبەرەیە لە کۆماری ئازربایجان لە هەرێمەکەدا .

١٩٤٥/١٢/١٥ لە سەرەتای داگیرکردنی وولاتی ژاپۆن ، واتە یابان لەلایەن هێزەکانی سووپای ئەمەریکا ، بەبریاری سەرۆکی ئەمەریکاو پەیدا بوونی مەترسیان لە پەیووەندی بەهێزی نێوان دەسەلاتی ژاپۆن و ئاینی شنتۆ... لە بەر ئەوە بڕیاریاندا بە لەناو بردنی ئەو هاوکاریەو دەستیان بەسەر زۆربەی زەویەکانی ئاینی شنتۆ داگرت ، لە پێناو ئاسانکردنی مەرامەکانیان لە تەواوی ژاپۆن و کار لێنەکردنیان لە ناو کێشووەرەکەو جیهاندا .

١٩٤٥/١٢/١٦ گەورەترین خۆپیشاندان لە رۆژهەلاتی کوردستان لە گۆرەپانی چوار چرا لە شاری مەهاباد لە لایەن گەلی کوردستان ئەنجامدراو ئالای کوردستان بەرزکرایەوە لە شارەکەدا .

١٩٤٥/١٢/١٦ دووەمین کۆنفرانسی وەزیرانی دەرەوەی وولاتانی هاوپەیمان ، لە شاری مۆسکۆی پایتەختی سۆڤیەت ئەنجام دراو بەردەوام بوو تاکوو ١٢/٢٢ ، کە کێشەی ئێران‌و چۆلکردنی هێزە هاوپەیمانەکان لەئێران بووە تەوەرێکی سەرەکی گفتوو گۆیان ، کە وەزیری دەرەوەی بەریتانیا– بیڤن– مەبەستی دەرچوونی سووپای سووری سۆڤیەت بوو لە ئێران.
ئەویش بە تایبەتی لە رۆژهەلاتی کوردستان ، لەناوەندی کۆنفرانسەکە کۆمۆسیۆنێك لە ئەمەریکاو بەریتانیاو سۆڤیەت دامەزرا ، بۆ رێنمایی کردنی حکوومەتی ئێران‌و هاندانی دەسەلاتی ناوەندی تاران ، ئەویش لە پێناو هێوور کردنەوەی بارو دۆخەکە . بەتایبەتی لە رۆژهەلاتی کوردستان .

١٩٤٥/١٢/١٧ دامەزراندنی بانکی نێوودەوولەتی ، بۆ کارەکانی بیناسازی‌و ئاوەدان کردنەوە ، کە ئەو رێکەووتنە لەلایەن ٤٤ وولات مۆرکرا لەشاری بریتۆن ، ودزو لە١٩٤٦/٦/٢٥ دەستی بەکارەکانی کرد لە لە ناوچەوهەرێمە جیا جیاکان جیهاندا .

١٩٤٥/١٢/١٧ لە ئاهەنگێکی جەماوەری مەزن لە لایەن دانیشتووانەکە لەشاری مەهاباد

ئاڵای كوردستـان بەرزكرایـەوە ، لـەو كاتـەش پەیوەنـدی لەگـەڵ حكوومـەتی ناوەنـدی تـاران هـەرمابوو...بـەڵام جمووجـوڵ‌و بـەرز بوونـەوەی هەسـتی نەتـەوەیی رۆژ لـە دوای رۆژ بـەرەو یەكخـستن هـەنگاوی دەنـا، بەتایبـەتی لـەبواری نەتـەوەیی و نیشتمانی بـەرەو راگەیانـدنی كۆمـاری كوردسـتان لـە شاری مهاباددا.

١٩٤٥/١٢/١٩ وەزیری دەرەوەی بەریتانیا – ئەرنست بیڤن و – وەزیـری دەرەوەی یەكیـەتی سـۆڤیەت – میاتـسلاف مۆلۆتـۆف – لەكاتـژمێر ٧,١٠ ی ئێـواره كۆبونەوەیەكیان ئەنجامداو دوای كۆبونەوەكە سەرۆكی یەكیـەتی سۆڤیەت – ستالین – پێـشووازی لەهـەردوو وەزیركـرد...لـە رۆژی دوایـی بـەریتانیا كۆنووسـی كۆبونەوەكـەی ئاراسـتەی وەزارەتـی دەرەوەی ئەمـەریكا كـردو بەشـێوەیەكی فـەرمی لـە ئەرشـیف پـارێزراوە... جێگـەی ئاماژەیـە كـە لـە كۆنووسەكەدا هاتبوو كـە هـەردوو شـاندی سۆڤیەت و بەریتانیا گفتووگۆیـان لەسەر كردبوو ئەویش:-

١- كێـشەی نـەوتی بـاكۆو ئێرانـی كـرد، لـەدوایی باسـی كێـشەكانی توركیاكرا... كە بیڤن لەستالینی پرسـی – چ گرفتێكیـان لەگـەڵ توركیـا هەیە...؟ ستالین لە وەڵامدا گووتی :- رەنگە بەهەڵە لە زاراوەكە بگـەن... بەڵام ئاماژەی بۆ شەڕی دەروونـی كـردو بیڤن لـە وەڵامـدا گـووتی : ئێمـه هاوپەیمانی توركیاین و دەمانەوێت لەمەسەلكە بگەین... ستالیش بۆی شیكردەوەو گووتی :- لێرەدا دوو مەسەلە لەئارادایە. یەكـەم : دەبـارەی تەنگە بەرەكان و دووەم : دەربارەی داواكاری لكاندنی هـەردوو ناوچـەی قـارس وئـەردەهانی توركیـا و یەكیـەتی سـۆڤیەت. لـە هـەمان كـات – ئەرنست بیڤن – گووتی :- ووتـەی وا لـە ئارادایـە كـە ئێـووە دەتانـەوێت بنكەیەك لەتەنگەبەرەكان دابمەزرێت.

٢- لەمەدا ستالین لایەنگری لێكرد دەربارەی شارەكانی قارس و ئـەردەهان لـەباكووری كوردسـتان، و سـتالین گـووتی :- توركیـا دەسـتی بەسـەردا گرتـووەو دەیـەوێت سـنوور بگـەڕێنێتـەوە دۆخـی بـەر لەرێككـەووتنی فارسی و مۆسكۆی ساڵی ١٩٢١. چـونكە پێـی وایـە یەكیـەتی سـۆڤیەت لــە سـاڵی ١٩٢١ لاوازبــووەو توركیــاش سـوودی لــەم بارودۆخــه

وەرگرتووەو هەردوو ناوچەکەی بەخۆیەوە لکاندەوە، هەروا لە کۆنووسەکەدا هاتووە ستالین دەڵێت : – ڕێکەووتنامەی – مۆنرۆ – دەربارەی تەنگەبەرەکان مافی ئەوە بە تورکیا دەدات هەر دەمژمێرێك بیەوێت تەنگەبەرەکە دادەخات، ئەمە سەبارەت بە ڕووسیا زەحمەتی دروست دەکات، چونکە تورکیا دەتوانێت چ کاتێك بیەوێت فشار بخاتە سەر. بۆیە مۆسکۆ داوای ئەوە دەکات هاتووچۆ لەڕێگای تەنگەبەرەکە ئازادبێت.

٣- ستالین دووەمین مەسەلەی دیکە دەوروژێنێت ، کە ئەویش ئەوەیە تورکیا دەستی بەسەر خاکێك داگرتووە پێشتر ئەرمەنەکان و جۆرجیەکانی تێدا دەژیان. بۆ ڕاستکردنەوەی ئەو ڕەوشە – پێویست بەوە دەکات سنوور بۆ ئەو سەردەمە بگەڕێتەوە کە لە سەردەمی قەیسەری ڕووسیادا هەبوو... بەڵام ئاخاوتن لەسەر شەڕی دژی تورکیا هیچ بنچینەیەکی نیە... بەڵام بەبیروبۆچوونی ستالین مەسەلەکە بە وتووێژکردنی لە نێوان ئەمەریکاو بەریتانیا چارەسەردەبێت.

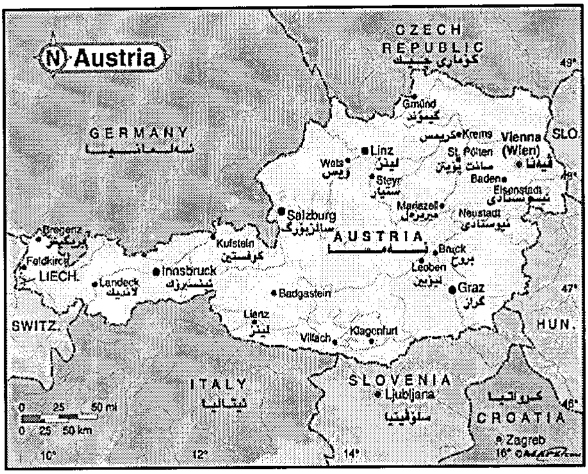
٤- هەروا بیڤن لە ستالین دەپرسێت بەشێوەیەکی دیاریکراو چیت دەوێت...؟ سەرۆکی سۆڤیەت ستالین لە وەڵامدا دەڵێت : – گەڕانەوەی خاکی ئەرمەن و جۆرجیەکان بۆ خاوەنی فەرمی خۆیان وەك ئەو بارودۆخەی بەر لەڕێککەووتنامەی ساڵی ١٩٢١ کەو لەهەمان کات بیڤن گوتی :– :ئەو زەویانە بۆ ماوەیەکی درێژ بەدەست ڕووسیای قەیسەری ناکێشێتەوە... ستالین لەگەڵیدا هاورابوو.

٥- بەڵام پێی گووت ئەرمەن و جۆرجیەکانی بەبەردەوامی لە سەری ژیاون، بیڤن بە پرسیارێکی دیکە کێشەی تەنگەبەرەکان دەوروژێنێتەوەو دەڵێ:– بەتەواوی مۆسکۆ چی دەوێت... ستالین لە وەڵامدا گووتی : – دەیەوێت بنکەیەك بۆ بۆ سۆفیەت تێدابمەزرێت لاپەرەکانی دیکەی بەڵگەنامەکە ئاماژە بۆ ئەوە دەکەن کە ستالین دەستی بە جێ بە جێکردنی پلانەکەی کردبوو، بەڵام بەشێووەیەکی پلەپلەکراو لە ڕێگای بڕیاری ئەنجوومەنی سۆڤیەتی باڵا لە ١٩٤٦/١٠/١٩ دەربارەی داواکاری ئەرمەنی لەجیهان، ئەویش بۆ گەڕانەوەیان بۆ یەکیەتی سۆڤیەت،

بەمـەرجێك ئـەو ئەرمەنانـەی کـە دەگەڕێنـەوە ڕەگەزنامـەی سـۆڤیەتیان پێبـدرێت... پلانەکـەش ئـەوەی بەدیارخـست کـە ئـەرمینیای سـۆڤیەت جێی ملیۆنەها ئەرمەن نابێتەوە، کە ئەمەش فاکتـەرێکی فشارە لەسـەر تورکیـا بـۆ ئـەوەی بێڵێـت بگەڕێتـەوە سـەر خـاکی خۆیـان، کـە لێـی ڕاگوویزراون لـە ڕۆژهـەڵاتی تورکیـا، هـەروا بەڵگەنامـەکان دەڵێن :- کە سـتالین بەتـەنیٚ کـاری لەسـەر ئـەوە نـەکرد و هـەموو ئەرمەنـەکانی جیهـانیش بباتـە ڕووسـیا بـەڵکوو بـەخوودی تورکیاشـەوە بـۆ سـەر سۆڤیەت.

سەرچاوە: گۆڤاری عەرەبی کوێتی .

١٩٤٥/١٢/١٩ ڕژێمی کۆماری دووەمـــــی وولاتـی نەمـسا ڕاگەیەنـدرا لــە سەر بنەماکانی دەســـتووری و ڕێنماییـــەکانی ساڵی ١٩٢٠دا. بــە نــاوی – کۆماری نەمسا

– لە شاری – ڤییەنا – کە ژمارەی دانیشتووانەکەی ، ١,٨٧٠,٠٠٠ ملیۆن کەسە . هەروا ژمارەی دانیشتووانی وولاتەکە، ٨,٦٥٠,٠٠٠ ملیۆن کەسە . هەروا ڕووبەری خاکی وولاتەکە ، ٨٣,٨٦٠ هەزار کیلۆ مەتر چوار گۆشەیە . هەروا چڕی دانیشتووانەکەی ، ٢٦٧ کەس لە یەك میل چوار گۆشەدا . هەروا نژادەکانی ، ئەڵمانی ٩٥٪ . هـەروا هەندیٚ لـە کروات و سلۆڤینی تیایە . لە وولاتەکەدا .

١٩٤٥/١٢/٣١ هێزەکـانی سـووپای ئەمـەریکا لـەخاکی ئێـران کـشانەوە بەتایبـەتی لـە ڕۆژهـەڵاتی کوردسـتانی داگیـر کـراوی ژێـر دەسـەڵاتی ئێـران ، بـەهۆی لـە بارچوونی بارودۆخ و پەیوەندی لە نێوان نەتەوەی فارسـی داگیر کەر لەگەڵ

کوردو سەرهەڵدانی بارو دۆخی نوێ بەپێی پەرەسەندنەکانی دوای جەنگی دووەمی جیهان ، بەرزبوونەوەی ڕۆڵی یەکیەتی سۆڤیەت لەیارمەتیو پشتگیری کردنی گەلانی چەوساوەو ژێر دەستە، لەوانەش یارمەتیدانی کورد لەرۆژهەلاتی کوردستان.

١٩٤٦

١٩٤٦/١/١ هەڵووەشاندنەوەی بریاری تاکرەوی ئیمپراتۆری ژاپۆن بەداماڵینی خواوەندیەکان لەسەر تەواوی ژاپۆن ، دوا ووشە بۆ ئیمپراتۆر بێت لەسەر وولاتی یابان ، بەلام بریاری تەواوی دەسەلات درا بە دەست پەرلەمانو حکوومەت ، کە ئیمپراتۆر وەك مرۆڤێکی ئاسایی بێتو بەشداری بەرەو پێش بردنی باری هەمەلایەنەی وولاتەکەی بدات بەهاوکاری پەرلەمانو حکوومەت لە وولاتەکەدا .

١٩٤٦/١/٧ دامەزراندنی ئۆرگانی گۆڤارێکی کوردی لە پێناو بلاوکردنەوەی یەکەم ژمارەی گۆڤاری – کوردستان– لە شاری مەهاباد لە رۆژهەلاتی کوردستانی داگیر کراوی ژێر دەسەلاتی رژێمی شا لە ئێراندا . کە زمانحالی پارتی دیموکراتی کوردستان بوو بە سەر کردایەتی پێشەوا قازی محەمەد لە هەرێمەکەدا .

١٩٤٦/١/٧ بەهاوکاریو یارمەتیدانی ئەمەریکاو بەریتانیا رژێمی شاهەنشاهی لە ئێران پەلاماری کۆماری ئازربایجانی داو لە ناوی برد ، لەدوای کشانەوەی هێزەکانی سوپای سووری یەکیەتی سۆڤیەت لە ناوچەکەدا لە سەر بنەمای بەرژەوەندیەکاندا.

١٩٤٦/١/١٠ یەکەم دانیشتنی رێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان ئەنجامدرا بەبەشداری ٥١ وولات ، ئەویش بەهەڵبژاردنی سەرۆکی کۆمەڵەی گشتیو گفتووگۆ کردن لە سەر داهاتووی رێکخراوەکەدا لە چارە سەر کردنی کێشە هەڵوواسراوەکان لە جیهاندا .

١٩٤٦/١/١١ بلاو کردنەوەی یەکەم ژمارەی رۆژنامەی کوردستان لە شاری مەهاباد لە رۆژهەلاتی کوردستان ، لەلایەن پارتی دیموکراتی کوردستان بەرابرایەتی پێشەوا قازی محەمەد لە هەرێمەکەدا .

١٩٤٦/١/١٩ بەهۆی پشتگیری بزووتنەوەی رزگاریخوازی کورد لە رۆژهەلاتی کوردستان

لەلایەن دەسـەڵاتی یەکیـەتی سۆڤیەت ، رژێمـی شـا لـە ئێران سـکاڵا نامەیەکی نـارەزایی بەرامبــەر هێزەکـانی سـووپای سـۆڤیەت ئاراسـتەی ئەنجوومــەنی ئاسایـشی نێوودەوڵـەتی کـرد ، بەرامبـەر بـەو یارمـەتی دانـەی کـورد لەلایـەن دەسـەڵاتی سۆڤیەت.

١٩٤٦/١/٢٢ لەگۆرەپانی چوار چرا لە ناوەراستی شاری مەهاباد لە رۆژهەڵاتی کوردستانی ، کۆماری کوردستان بە سەرکردایەتی پێشەوا قازی محەمەد راگەیەندرا... کە بووە هۆی لێك ترازانی پەیووەندی لە نێوان کوردو دەسەڵاتی فارسی لە ئێران ، ئەویش بەدروست بوونی بارودۆخی نوێ لە ناوچەکەو هەرێمو جیهاندا.
شایانی باسە کە ئەو کات دەسـەڵاتی یەکیـەتی سـۆڤیەت رۆڵـی گرنگی هـەبوو لـە راگەیانـدنی ئـەو کۆمـارە کوردسـتانیە لەمێـژووی بـوونی بزووتنـەوەی رزگـاریخوازی کـورد ، لـە هـەردوو لایـەنی باشـیو خراپـی لـەداهاتووی کـورد لەوکاتەدا لە کورستان ، بەتایبەتی لە رۆژهەڵاتی کورستان.

١٩٤٦/١/٢٦ سـەر کـردەو رابـەری بزووتنـەوەی رزگـاری کـورد لـە رۆژهـەڵاتی کوردسـتان ، پێشەوا قازی محەمەد پێکهێنـانی حکوومـەتی کوردی راگەیاند ، کە خۆی لە ١٤ چوارده وەزیر دەگرت ، لەپێناو هەلسووراندنی کاروباری حکوومەتایـەتی و دامەزرانــدنی دامو دەزگاکــانی دەســەڵاتی نــوێی کــوردی لەرۆژهــەڵاتی کوردستاندا.

١٩٤٦/٢/٤ لـە دوای هـەوڵ و مانـدووبوونێکی زۆر ، ئـەویش بـە دامەزرانـدنی یەکیـەتی بزووتنـەوەی شۆرشـگێری ئافرەتـان لەلایـەن ئـافرەتی شۆرشـگێری کـوردی نـاودار خـاتون – حەبسەخانی نـەقیب – لـە شاری سلێمانی لەسـەر ئـەرکی بنەماڵەکەی لە باشووری کوردستان.

١٩٤٦/٢/١١ لە دوای دامەزراندنی یەکەم کابینەی حکوومەتی کۆماری کوردستان لەشاری مـەهاباد لـە رۆژهـەڵاتی کوردسـتان ، بەرابەرایـەتی پێـشەوا قـازی مەحەمـەد سـەرۆکی پـارتی دیمـوکراتی کوردسـتان ، کـە ئـەو کابینەیـە لـە هـەموو کەسایەتیەکانی کورد لە کوردستان پێك هێنرابوو بێ‌جیاوازی هەرێمەکان لە کوردستاندا .

١٩٤٦/٢/١٧ کۆمـەڵێك لـە روونـاکبیرو کەسـایەتی کـورد سـکالانامەیەکیان ئاراسـتەی رێکخـراوی نەتـەوە یـەکگرتوەکان کـرد ، بـە زمـانی فەرەنـسی لـەبارەی کـورد لەهەموو بوارەکان . بەتایبەتی لە هەردوو بواری گەل و نیشتمان لەباشووری کوردستانی لکێنراو بە ئێراق.

١٩٤٦/٢/٢١ بڵاو کردنەوەی یەکەم ژمارەی گۆڤاری – هەڵاڵە– لە شاری بۆکان لـە باکووری کوردستانی داگیر کراوی ژێر دەسەڵاتی رژێمی تورکیا .

١٩٤٦/٣/٢ هێزەکانی سووپای بەریتانیا لەخاکی ئێران و رۆژهـەڵاتی کوردسـتان کشانەوە ، کە ئەم کارەش بووە هۆی ماوەدان بەهێزەکانی سووپای رژێمی شا لـە ئێـران

، لەپێناو پەلاماردانی بزووتنەوەی رزگایخوازی کورد لە هەرێمەکەدا .

١٩٤٦/٣/٦ رۆژنامـەی کوردسـتان لـە رۆژهـەلاتی کوردسـتان ، لـە سـەر وتارەکەیـدا بـلاوی کردەوە ، کە دەڵێ:–
وولاتـانی پـەیمانی ئەتلەسـی بروایـان وایـە کـە خزمـەتی گـەلانی ژێردەسـتە دەکات لە دوای جەنگی دووەمی جیهان بە سەرکەووتنیان بەسەر فاشیەت....
بـەلام دەسـتگیری سـۆڤیەتیان بـۆ ئـەو کێـشەیە پـشتگوێ خـست بەکێـشەی دیمـوکراتی و مـافی گـەلانی بـچووك ، وەك بزووتنـەوەی رزگـاریخوازی گـەلی کوردستان.
هـەروا رۆژنامـەی کوردسـتان لـە رۆژهـەلاتی کوردسـتان لـە ژماه /٢٣یـدا بـلاوی کـردەوە ، کـە ئـەو گـەمارۆ ئابوورییـەی کـە رژێمـی شاهەنـشاهی لـە ئێـران ، خـستوویەتیە سـەر هـەرێمی رۆژهـەلاتی کوردسـتان و کۆمـاری کوردسـتان لەمەهاباد.
ئەمـــەش وەك بـــەکارهێنانی چـــەکە دژی کـــورد ، لـــە پێنـــاو چـــۆکداداان بـــە بزووتنەوەی رزگایخوازی کورد لە کوردستان ، رامیاریەتی رژێمـی شـا لـەپێناو دوورخستنەوەی گەلی کوردو دژی کوردە لەو هەرێمە هـەموو بوارەکـان لـە سـەر خاکی داگیر کراوی لە لایەن شا لە ئێراندا.

١٩٤٦/٣/٢١ بەبۆنەی جەژنی نەورۆزی سەری ساڵی کوردی ئاهـەنگێکی گـەورە لـە شـاری بەغدای پایتەختی ئێراق سازدرا لە باخچەی هۆڵی شانشین فەیسەڵ و– هـۆڵی گـەل– کـە لـەو ئاهەنگـە چـەندین ووتـار خووێندرایـەوە بـەم بۆنەیـە لـە لایـەن ئاهەنگێران لە شارەکەدا . هەروا لـە گوند و شارۆچکە و شـارەکانی باشووری کوردستانیش بە هەمان شێووە ئاهەنگ گێردا لە لایەن گەلی کوردستان .

١٩٤٦/٣/٢١ یەکـەم ژمـارەی گۆڤـاری – هەلاڵـە – لـە شـاری بۆکـان بلاوکرایـەوە... بـەپێی ئامانجـەکانی کۆمـاری کوردسـتان... گۆڤـاری هەلاڵـە کـە گۆڤـارێکی ئـەدەبی رامیـاری بـوو بەسـەر نووسـەری ناسـراوی کـورد – حەسـەن قزلـچی – و بەیارمەتی – هەژار موکری – و – عەباس حەقیقی – و – هێمن موکری شـاعیر بـوو ... کـە تـوانی بـەپێی بـاری ئـەوکاتی رامیـاری رۆڵـی خـۆی لـە بـواری

ڕۆژنامەوانی و ڕۆشنبیری و زمان و مێژوو داب و نەریتی کوردستان ببینێ لە ڕۆژهەلاتی کوردستان.

سەرچاوە :گۆڤاری – خاك – ژمارە:١٣٠.

١٩٤٦/٣/٢١ بلاوکردنەوەی یەکەم ژمارەی گۆڤاری هاواری نیشتمان لەشاری مەهاباد لە ڕۆژهەلاتی کوردستان.

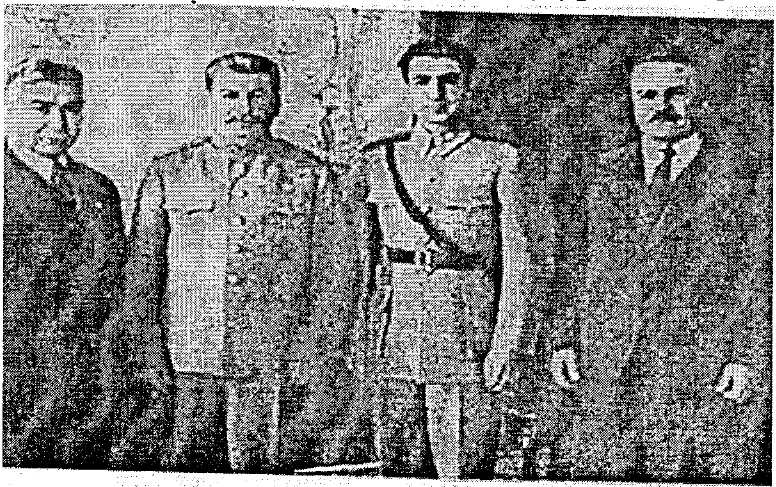
١٩٤٦/٣/٢٣ هێزەکانی سووپای سووری سۆڤیەت بریاری کشانەوەی لەخاکی ئێران دا ، بەتایبەتی لە ڕۆژهەلاتی کوردستان ڕاگەیاند ، کە لە ماوەی ٤٥ ڕۆژدا بێت لە هەمان کات ، بە هۆی ڕێکەووتنان ئەویش بە دامەزراندنی کۆمپانیای نەوتی تێکەلاوی سۆڤیەتی ئێرانی ، کە ئەمەش هۆکارێکی سەرەکی بوو لەپێناو ڕووخاندنی کۆماری کوردستان لە شاری مەهابادو چۆڵ کردنی گۆڕەپانی ڕامیاریو بە یارمەتی دانی هێزەکانی سووپای شا لە ئێران.

١٩٤٦/٣/٢٥ سەرەك وەزیرانی ئێراق – تۆفیق ئەلسوویدی– لە شاری قاهرەی پایتەختی میسر ، لە ووتارێکیدا لە خوولی کۆبوونەوەی کۆمکاری عەرەبی، ئەوەی ڕاگەیاند، کە لە ئێراق کێشەی نەتەوایەتی نیە ...بەلام گەووەرەترینو ئالۆزترین کێشەیە لە کیشووەری ئاسیا ، کێشەی کوردو خاکی کوردستانە . لەناو چوار دەوولەتی شۆڤینی دژ بەیەکتری کە تورك وفارسو عەرەبن لە کێشووەرەکەدا .

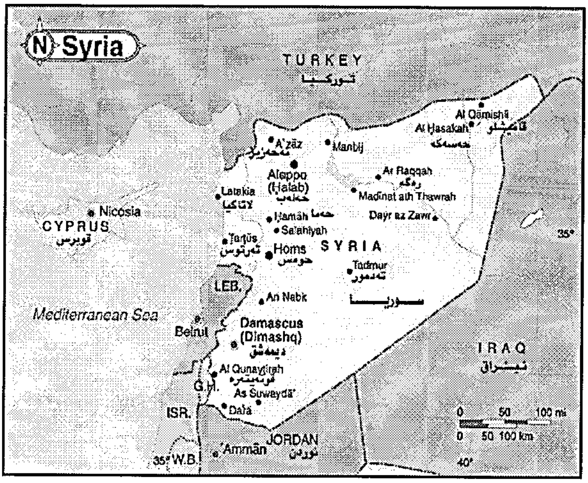
١٩٤٦/٣/٢٦ لە ئەنجامی گفتووگۆی بەردەوام بە پاراستنی بەرژەوەندی تایبەتی ئابووریو بازرگانی و سەربازیو ڕامیاری ، لە نێوان بەرپرسانی ڕژێمی شا لە ئێرانو بەرپرسی بالای یەکیەتی سۆڤیەت گرۆمیکۆ بلاوی کردەوە ، بە کشانەوەی هێزەکانی سووپای سووری سۆڤیەت لەخاکی ئێراندا ، لە ماوەی پێنج تا

شەش هەفتە لەکاتی بڵاوکردنەوەی ڕێکەووتنەکەیان لەناوچەو هەرێمەکاندا.

مۆڵەتۆڤ، محەمەد ڕەزا شا، ستالین، ساعید

١٩٤٦/٤/١ لە ئەنجامی لێك كشانی دەریا گوومەلەرزەی زەوی لەناوچەی تسۆنامی لەدوورگەی وبسان رویدا ، کە بووە هۆی گیان لەدەست دانی ١٦٥ هاووڵاتی، کە بەرزی شەپۆلەکانی ئاو کە گەیشتە ٣٥ مەتر زیاتر لە ناوچەی گوومەلەرزەکەدا.

١٩٤٦/٤/١ لە دوای کشانەوەی هێزەکانی سووپای فەرەنساو دام و دەزگانی و هەڵگرتنی باری ئینتداب لە سەر سووریا ، ئەویش توانی سەر بە خۆیی خۆی ڕاگەیەنێ وەك دەووڵەتێکی سەربەخۆ لە هەرێم و ناوچەو جیهان .

ئەویش لە شاری دیمەشقی پایتەخت ، کە ژمارەی دانیشتووانەکەی ۱۷۸۰۰۰۰ ملیۆن کەسە بە پێی ئاماری ۲۰۰۳ . هەروا ژمارەی دانیشتووانی وولاتەکەی ۱۵,۷۸۰,۰۰۰ ملیۆن کەسە . کە لەو ژارەیە ژمارەی دانیشتووانی کورد ۲,۷۵۰,۰۰۰ ملیۆن کەسە . هەروا رووبەری خاکی وولاتەکە ۱۵۸,۱۸۰ هەزار کیلۆ مەتر چوار گۆشەیە . و لەو رووبەرە ۱۷,۰۰۰ هەزار کیلۆ مەتر چوار گۆشەی خاکی کوردستانە بە پێی پەیمانی لۆزانی ۱۹۲۳/۷/۲٤ لە لایەن هاوپەیمانان پێی لکێندراوە . هەروا نژادەکانی ، عەرەب ۸۲٪ . کورد ۱۲,۵٪. رەگەزەکانی دیکە ٥,٥٪ . هەروا چڕی دانیشتووانەکەی ۲۲۱ کەس لە یەك میل چوار گۆشەدا لە وولاتەکەدا .

۱۹٤٦/٤/٤ پارتی رزگای کورد لە باشووری کوردستان ، راگەیاندنێکی دژی ووتارەکەی سەرەك وەزیرانی ئێراق تۆفیق ئەلسوویدی لە کۆبوونەوەی کۆمکاری عەرەبی لە سەر کێشە کورد بلاوکردەوە ، کە دژی کورد و داهاتووی کێشەکان بوو لە کوردستاندا

۱۹٤٦/٤/٤ رۆژنامەی تایمزی بەریتانی بابەتێکی بلاو کردەوە ، کە تیایدا هاتووە – رووسیا ۲۰ دەبابەو کۆمەلێك لەچەكو تەقەمەنی بۆ حکوومەتی کوردستان لەشاری مەهاباد رەوانە کردووە ، لەهەمان کات پێلانێکی رووسی ئامادەیە لە دەست تێووەردانو تێکدانی باری تورکیاو ئێرانو ئێراق ، بەبەکارهێنانی کورد لە پێناو نیازەکانی خۆی لەناوچەکەدا ، کە ئەمەش بووە هۆی ئەوەی کە هەردوو حکوومەتی تورکیاو ئێران هەلسن بە گەوورەکردنو ئالۆزکردنو قوول کردنەوەی بارو دۆخەکە ، لە نێوان بزووتنەوەی کوردو وولاتانی داگیرکەری کوردستان لە لایەن هاوپەیمان.

۱۹٤٦/٤/۱۸ لە دوای دامەزراندنی رێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان لەجێگەی کۆمەلەی گەلان ... هەروا لە بڕیاری بلاوکراوەی نەتەوە یەکگرتووەکان لەمادەی /۱٦ی بڕیارەکە دا هاتبوو ، کە رژێمی شانشینی لە ئێراق دەبێ دەستگیر بێت بەبنەمای برگەکانو سەرپێچی یاسای ناوخۆیی نەکاتو گۆرنکاریشی لێنەکات ، تەنیا لەدوای رێکەووتنی ئێراقو نەتەوە یەکگرتووەکان.

۱۹٤٦/٤/۲۳ مۆرکردنی رێکەووتننامەی دۆستایەتیو هاوکاری لە نێوان کۆماری کوردستان لە مەهابادو کۆماری ئازربایجان ، ئەویش لە ژێر چاودێری

ڕووسەکان بۆ ماوەی ٢٠ ساڵ ، کە هەردوو لا لـە سـەر ئەم خاڵانـە ڕێککـەووتن ئەویش:-
ئالووگۆڕی نووێنـەری ڕامیاری لـە نێوانیان و، دانانی خاوەن کاری کورد لـەو شووێنانەی کە کوردی تێدا زیاترە ،... هەروا لەو شووێنانەی کە ئازەری تێدا زیاترە- مۆرکردنی ڕێکەووتننامەی بازرگانی - یارمەتیدانی یەکتری لە بواری سەربازی - دەست پێکردنی گفتووگۆ لەگەل دەسەلاتی ئێران و چەندین کاری هاوبەشی دیکە لە ناوچەکەدا .

١٩٤٦/٤/٢٤ هێزە چەکدارە بارزانیەکانی ناو کۆماری کوردستان لـە نزیـك شـاری سـەقز لـە ڕۆژهەڵاتی کوردستان ، هێزی سووپای ڕژێمی ئێرانیان گەمارۆدا لە گوندی - قاراوا- لـە ناوچەکە ، کە ژمارەیـان ٨٠٠ سـەرباز دەبوو، لە ئەنجامی شـەڕی نێوانیـــان ١٢ ســـەربازی ئێرانـــی کـــووژران و زامـــدار کردنـــی ١٧ســـەربازو بـەدیلگرتنی ٢٠٠ سـەرباز، دوای تـەواو بـوونی شـەڕەکە ، هێـزە چـەکدارە بارزانیەکان پاشەکشەیان کرد لەناوچەکەدا.

١٩٤٦/٤/٢٩ هەلگیرسـانی شـەڕ لـە نێـوان هێـزی سـووپای شـا لـە ئێـران وهێـزی کـورد ، بـە نـاوی شـەڕی -تـاران- لەناوچـەی سـەقزی ڕۆژهـەلاتی کوردسـتان دژی هێزەکانی سووپای ڕژێمی شا لە ئێران.

١٩٤٦/٥/٣ سەر لەشکری هێزەکـانی سووپای ئێـران - ڕازم ئـارا - شـەڕی لەگـەڵ کوردو ئازەریـەکان وەسـتاند ، کـە لـەو کاتـە هێـزی چـەکداری کوردسـتان لـەو پـەڕی خـۆراگری بـوون بـۆ شـالاو بردنـە سـەر دووژمنـانی کـوردو کوردسـتان لـە هەرێمەکەدا .

١٩٤٦/٥/٩ هێزەکانی سووپای سووری سۆڤیەت ، بەپێی ڕێکەووتنیان لە گەڵ ڕژێمـی شا لـە ئێـران ، لـەخاکی ئێـران و ڕۆژهـەلاتی کوردسـتان کـشانەوە، دوای ئـەوە پەرلـەمانی ئێـران پاشـگەز بـووە فـەرمانی شـا کـە دانـی نـەنا بـە ئیمتیـازی کۆمپانیای نەوت ، نە کۆمپانیای هاوبەشی نەوتی نێوان یەکیـەتی سۆڤیەت و ڕژێمی ئێران.

١٩٤٦/٥/١٠ کردنەوەی وێستگەی ڕادیۆی دەنگی کۆماری کوردستان لە شـاری مـەهاباد لـە ڕۆژهــەلاتی کوردســتان ، کــە زمانحــالی پــارتی دیمــوکراتی کوردســتان و حکوومــەتی کۆمــاری کوردســتان بــوو لەشــاری مــەهاباد بــە پەخــشکردن لــە هەرێمەکەدا .

١٩٤٦/٥/١٢ بڵاوکردنـەوەی یەکـەم ژمـارەی رۆژنامـەی- هـاواری کوردسـتان- لەشـاری مەهاباد لە رۆژهەڵاتی کوردستان.

١٩٤٦/٥/١٥ هەڵگیرسانی شەڕێکی گەورەی -مل قەرەنی یان مامە شاهە- لە نێوان هێزە چـەکدارەکانی بـارزانی و هێزەکـانی سـووپای رژێمـی ئێـران لەسـەردەمی حکوومـەتی دیموکراتی کوردستان لەرۆژهەڵاتی کوردستان ، لەئاکامدا هێزە چەکدارەکانی کورد سەرکەوتنیان بەدەستهد هێنا لە ناوچەکەدا .

١٩٤٦/٥/٣١ سەر کردەی کورد مستەفا بارزانی وەك ژەنەرال لەئەرکانی هێزەکانی سووپای کۆماری کوردستان وەرگیرا ، لەلایەن پێشەوا قازی محەمەد لەشاری مەهاباد لە رۆژهەلاتی کوردستان .

١٩٤٦/٦/١ سـەرکردەو کەسایەتی نـاوداری کـورد - باباعـەلی شـێخ مـەحمود - پۆسـتی وەزارەتـی ئـابووری لـە حکوومـەتی شانـشینی لـە ئێـراق گرتـە دەسـت لـە وولاّتەکەدا .

١٩٤٦/٦/١٢ نووێنەری حکوومەتی ناوەندی رژێمی شا لە ئێران موزەفەر فەیروز لە دوای ئامۆژگـاری سـۆڤیەت بـۆ پـارتی تـوودەی ئێـران ، ئـەویش بەیارمـەتی دانـی سەرکردەی هێزەکانی سووپا لەگەڵ حکوومەتی ئازربایجان بە نووێنەرەکەی -جەعفـەری بـشاور - پـەیمانی چارەسـەری کێـشەی ئازربایجانیـدا ، بـە چارەسەرێکی ئاشتیانە و بەدامەزراندنی دکتۆر چاوید لە پارتی ئازربایجان بەپارێزگای ئازربایجان دامەزراند ، و پارتی توودە چووە ناو ئەو حکوومەتە لە هەرێمەکەدا لە ناو سنووری ئێراندا.

١٩٤٦/٦/١٥ هێزەکانی سووپای رژێمی شا لە ئێران لەناوچەی سەقز لە هەرێمە رۆژهـەڵاتی کوردسـتان ، تـوانی چـەند گردۆلکەیـەك داگیر بکـات لەئـەنجامی شـەڕێکی سـەخت لـە نێـوان هێزەکـانی سـووپای ئێـران و هێزەکـانی سـووپای کۆمـاری کوردستان.

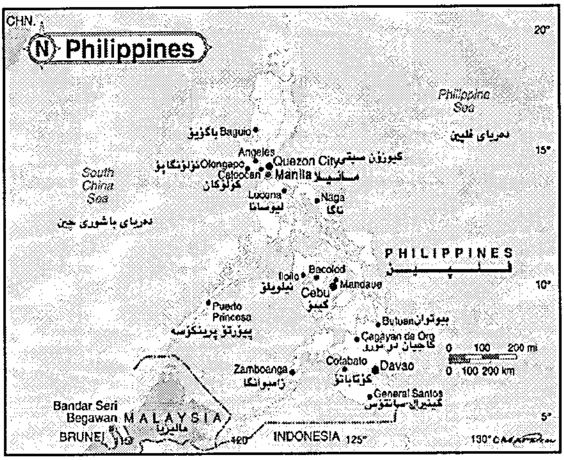
١٩٤٦/٦/١٥ لە دوای بڵاوکردنەوەی پرۆگرامی کۆمۆسیۆنەکە ، لە رادیۆی - بی بی سی- پارتی توودەی ئێران - واتە پارتی کۆمۆنیست - هێرشێکی توونـدی دەست پێکـرد ، کـە دژی کۆمۆسـیۆنەکەو تـەواوی پێـشنیارەکانی وەسـتاو لەبەیاننامەیەك لەرۆژنامەی - مەرد- ی زمان حالی پارتی توودە بلاوکرایەوە

له ئێران.

١٩٤٦/٦/٢٨ هێـــزه هاوبەشـــەكانی ئـــەمنی رژێمـــی شانـــشینی لـــه ئێـــراق تـــوانی خۆپیـــشاندانەكەی گـــەلانی ئێـــراق دامركێنێتـــەوه ، كـــه ئـــەو خۆپیـــشاندانه لـەپێناوی دیموكراتیـەت و مـافی مـرۆڤ بـوو لـه ئێـراق بەگشتی و لەكوردسـتان بەتایبەتی له هەرێمەكەدا .

١٩٤٦/٦/٢٩ پـارتی تـوودەی ئێـران بەرەیـەكی بـەناوی – جبهه موتلفه احزاب ازادیخواز – دامەزراند ، كه كارێكی دوو لایەنەو زیانی خۆی هەبوو لەم كارەیدا .
یەكەمیان :- پارتی توودە بێ ئەوەی هیچ مافێكی نەتـەوەیی بۆ نەتـەوە غیره فارسەكان دابنێ.
دووەمیان:- بەتایبەتی كوردو ئـازەر لـەئێران بسەلمێنێ كه هـەولی راكێشانی پارتی دیموكراتی كوردستان بدات له رۆژهەلاتی كوردستان.

١٩٤٦/٧/٤ وولاتـــی فلـــپین سـەربەخۆی خـۆی راگەیانـــد بـــەپێی رێكەووتن و مۆلـەت پێـدانی لـه لایـەن كۆنگرێـــــــــــسی ئەمـــــــــەریكا لەهەرێمەكـــــــــە. ئەویش به نـاوی – كۆماری فلپین – له

شاری مـانێلای پایتـەخت ، كـه ژمـارەی دانیـشتووانەكەی ١,٧٥٠,٠٠٠مليـۆن كەسه .

هەروا ژمارەی دانیشتووانی وولاتەكەی ٦٨,٥٠٠,٠٠٠ ملیۆن كەسه . هـەروا ڕووبەری خاكی وولاتەكەی ٣٠٠,٠٠٠ هەزار كیلۆمەتر چوار گۆشەیه . هـەروا چـڕی دانیـشتووانەكەی ، ٥٩٤ كـەس لـه یـەك میـل چـوار گۆشـەدا . هـەروا نـژادەكانی ، زیـاتر لـه ٥٠ كۆمەڵـەی نـەژادی تیایه سەرەڕای ئـەوەی كـه ٩٥٪

دانیشتووانی ناوەند دەكرێن بە فلیپینی كە ئەویش كۆمەڵگایەكی نەژادی هندی پۆلیسیە . لە وولاتەكەدا .

١٩٤٦/٧/٦ سەرۆكی ئەمەریكا جۆرج بۆش لە دایك بووە.. خووێندنی زانكۆی لە ساڵی ١٩٦٨ تەواو كرد ، دوای ئەوە پەیوەندی كرد بەپاسەوانی ئاسمانی نیشتمانی لەوویلایەتی تكساس لەبنكەی ئیلیفتۆن لینال... بەشداری لەپێك هێنان و سەرۆكایەتی كۆمپانیای بۆش كردووە لەتووێژینەوەی نەوت و غاز بۆماوەی ١١ ساڵ.. لەبنەماڵەی برسكووت بۆشە، كاری لە ئەنجوومەنی پیرانی فیدراڵی كردیە لەنێوان ساڵەكانی ١٩٥٢-١٩٦٣.. بەردەوام بووە لەكارەكان تاكوو وەرگرتنی پۆستی سەرۆكی ئەمەریكا لە ١٩٨٩ بۆ ماوە دوو خوول لەدەسەلات لە سەر وویلایەتە یەكگرتووەكانی ئەمەریكا .

١٩٤٦/٧/١٢ بەرپابوونی راپەرینە مەزنە ناودارەكەی – گاوربـاخی– لە پارێزگای كەركوك لە باشووری كوردستان ، لەلایەن كرێكارانی كۆمپانیای نەوتی باكوور لە ئێراق ، واتە لەباشووری كوردستان ، كە كاردانەوەی

کاریگـەری باشـی کـردە سـەر جوولانـەوەی رزگـاری گـەلی کوردسـتان دژی رژێمی شانشینی لە ئێراق.

١٩٤٦/٨/١٢ بلاوکردنەوەی یەکەم ژمارەی رۆژنامـەی –چەمـچەمال– لەشاری سلێمانی لە باشووری کوردستان.

١٩٤٦/٨/١٦ لە بریارێکی کوردانە دامەزراندنی پارتی دیموکراتی کوردستان لە هـەرێمی باشووری کوردستانی لکێنراو بە ئێراق .

لەلایەن چەندین کەسایەتی نیشتمان پەروەرو رووناکبیری کورد راگەیەندرا ، بەسەرکردایەتی مەلا مستەفا بارزانی لە هەرێمەکەدا.

١٩٤٦/٩/٨ لـە ئـەنجامی راپرسـی گـەلانی بوولگاریـا بـە هەلووەشـاندنەوەی رژێمـی شانـشینیو راگەیانـدنی رژێمـی کۆمـاری مللـی بوولگاریــاو دوای ئـەوە کۆمۆنستەکان دەسەلاتیان گرتـە دەسـت لـە وولاتەکە بەپـشتیووانی یەکیـەتی سۆڤیەت لە کێشووەرەکەدا.

١٩٤٦/٩/١٢ لە راپۆرتێکی گفتووگۆ لە نێوان کوونسلی بەریتانیا لەشاری تـەبریزو قاسـم ئاغـا خـانی زادەو دەلـێ:– قاسـم ئاغـا دەلـێ پێـشەوا قـازی محەمـەد هـیچ دەسـەلاتێکی لەسـەر سـەرەك هۆزەکـانی کـورد نیـە لـە هـەرێمی رۆژ هـەلاتی کوردستان .

بەرامبـەر بەوانـەی کـە بـە ئامۆژگـاری رووسـەکان دەجوولێنـەوە ، پێـشەوا ناتوانێ کۆتـایی بەو کێشانە بینـێ بەر لەوەی پرس بە رووسـەکان نـەکات ، بەلکوو ئەمەش رامیاریەتیەکە بۆ هەنگاو نان بەرەو دامەزراندنی دەوولـەتێکی هەمیشەیی کوردی لە کوردستان.

١٩٤٦/١١/٢ لـە ژێـر چـاودێری ئەمـەریکا رژێمـی شانـشینی یابـان دەسـتووری نـوێی وولاتەکەی راگەیانـد ، لـە دوای خـۆ بەدەسـتەوەدانی بە وولاتـانی هاوپـەیمان لەکۆتایی جەنگی دووەمی جیهان ، کە لەلایـەن هێزەکـانی سـووپای ئەمـەریکا داگیر کرابوو لە جەنگدا.

١٩٤٦/١١/٦ دامەزراندنی رێکخراوی یۆنسکۆی سەر بەنەتەوە یەکگرتووەکان بە بەشـداری ٢٦ وولات لەجیهاندا.

١٩٤٦/١١/١٥ لە کەش و بارێکی گوونجاودا سەرەك وەزیرانی رژێمی شا لە ئێران فەرمانیدا بە هێزەکـانی سـووپا ، ئـەویش لـەپێناو گەرانـدنـەوەی کۆمـاری ئازربایجـانو کۆمـاری کوردسـتان بۆ ژێـر دەسـەلاتی خـۆی ، بـەبیانووی نـوێ کردنـەوەی

ریفراندۆمی گشتی لەوولاتی ئێران بەگشتیو لەهەرێمەکان بەتایبەتی لە ڕۆژهەلاتی کوردستان.

١٩٤٦/١١/٢٧ بالوێزی ئەمەریکا لە تارانی پایتەختی ئێران – جورج تالێن– رایگەیاند ، کەوا ئەمەریکا بەتەواوی یەکیەتی خاکی ئێرانو دەسەلات شاهەنشاهی لە ئێران بەهێز دەکات ، ئەویش بە وەستانی دژ بە پارتی دیموکراتی کوردستانو بزووتنەوەی رزگاریخوازی کورد لە کوردستان ، بە تایبەتی لە ڕۆژهەلاتی کوردستاندا .

١٩٤٦/١٢/٧ هێزەکانی سووپای رژێم شا لە ئێران بەپشتیووانی ئەمەریکا هێرشیان کردە سەر کۆماری ئازربایجان ، کە ئەم کۆمارە دەکەوێتە باکووری ئێران ، کە هێرشەکە چوار ڕۆژی خایاندو لەئەنجام بووە هۆی رووخاندنی کۆمارەکە لە هەرێمەکەدا .

١٩٤٦/١٢/١٠ نووێنەری کورد لە پەرلەمانی رژێمی شانشینی لە ئێراق ئەحمەد عوسمان لە شاری بەغدا ، کۆچی دوایی کرد ، کە ناوبراو نووێنەری پارێزگای هەولێر بوو لە پەرلەمانی شانشینی لە ئێراقدا...!!!.

١٩٤٦/١٢/١١ لە دوای لێدانی هەردوو بۆمبی ئەتۆمی لە سەر شارەکانی هیرۆشیماو ناکازاکی یابان ، ئەم کارە تیرۆرستیە نامرۆڤان وای لەچەند وولاتێك کرد ، کە کووبا و هندستان و پەنەما پێشنیارێك بخەنە بەردەم کۆمەلەی گشتی نەتەوەیەکگرتووەکان ، بەو مەبەستەی لەجینۆسساید بۆکۆلنەوەو وەك تاوانێکی نێوودەوولەتی بناسرێت ، بەمەحکوم کردنی، ئەوە بوو کۆمەلەی گشتی پێشنیارەکەی لە ١٩٤٦/١١/٩ بەلیژنەی یاسایی سپاردو .
ئەویش لەهەمان مانگدا تووێژینەوەی لەسەر کرد ، تاکوو بوو بەپرۆژەیەكو دوای ئەوە وەك بڕیارێك لەکۆمەلەی گشتی دەرچوو ، کە تیایدا دەلێ:–
جنیۆسساید تاوانێکە بەپێی یاسای نێوودەوولەتی نکوڵی کردنی بوونو ژیانی تەواوی کۆمەڵ گرووپی ئادەمیزادە لە جیهاندا .

١٩٤٦/١٢/١١ لە دوای پەلاماردانی حکوومەتی تەمەن کوورتی ئازربایجان لە هەموو کارێکی حکوومەتایەتی وەستا ، بە هۆی بارودۆخی رامیاریو ئابووری لە نێوان رژێمی شا لە ئێرانو دەسەلاتی یەکیەتی سۆڤیەتی کۆمۆنیستی لەهەرێمەکەدا...!..؟.

١٩٤٦/١٢/١٣ بە بڕیاری حکوومەتی ڕژێمی شا لە ئێران هێزەکانی سووپا چوونە ناو پارێزگای تەورێز ، بێ ئەوەی دەسەڵاتی سۆڤیەت چ کاردانەوەیەکی نارەزایی دەربڕێ بۆ ڕزگار کردنی سیستەمی ستالین، کە ئەو ڕژێمەی خۆی بەشداری لە [illegible]ڕاندنی کردبوو لەو هەرێمەی ژێر دەسەڵاتی ڕژێمی ئێران .

١٩٤٦/١٢/١٥ لە دوای گەرانەوەی هێزی چەکدارە بارزانیەکان بۆ شاری نەغەدەو دەووروبەری ، سووپای ڕژێمی ئێران بەرەو شاری مەهاباد بەرێکەووتن و گەمارۆی شارەکەیاندا ، لە ئاکامدا بووە هۆی سەرەتای کۆتایی هێنان بە کۆماری کوردستان لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان.

١٩٤٦/١٢/١٥ نووێنەری کاروباری بازرگانی سۆڤیەت لە ڕۆژ هەڵاتی کوردستان لەشاری مەهاباد– ئەسدۆف– بارەگای خۆی لە مەهاباد گوواستەوە بۆ شاری ورمێ و نیشتەجێ بوونی لە کوونسلی سۆڤیەت لە شاری ورمێ لە هەرێمی ڕۆژهەڵاتی کوردستان.

١٩٤٦/١٢/١٧ لە دوای گەمارۆدانی شاری مەهاباد لەلایەن هێزەکانی سووپای ڕژێمی شا لە ئێران بەپشتگیری ئەمەریکا ، پەلاماری کۆماری کوردستانیان داو لە ئەنجام ئەو کۆمارە رووخێندرا ، ئەویش بەدەستگیرکردنی پێشەوا قازی محەمەد و ئەندامانی حکوومەت و سەرکردایەتی کۆماری کوردستان لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان.

تێبینی :– ئەم ویستووە وێنەی پێشەواو ئەندامانی حکوومەتەکەی ... ئەویش .

١٩٤٦/١٢/١٩ هێرشەکانی– ئەلفیت مینە– بۆ سەر بنکەکانی سەربازی لە شاری هانۆی پایتەختی وولاتی ڤێتنام ، لە چەندین شاری دیکە ، کە ئەو مێژووە مێژووی دەست پێکردنی شەڕی هندی چینیە لە دانراوەکانی مێژوولە کێشوورەکەدا .

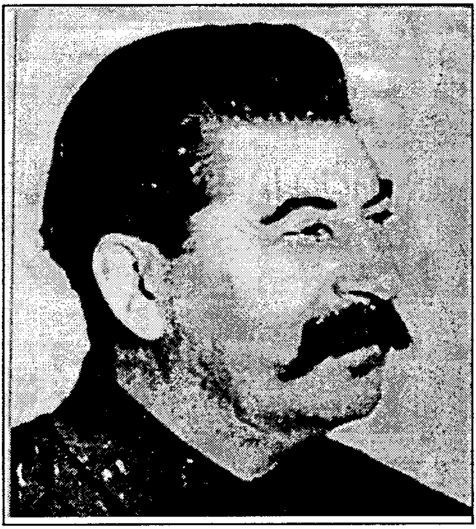
بەتایبەتی لەگەڵ دەست پێکردنی سەرکردەی کۆمۆنیستی هۆشی منە و ژەنەراڵەکان بەرەو شەڕی پارتی زانی دەستی پێکرد و دوای ئەوە بەرەو ناوچە شاخاویەکانی باکووری وولاتەکە دەستی پێکرد لە وولاتەکەدا.

١٩٤٦/١٢/٢١ سەرکردەی کورد مستەفا بارزانی و میرحاج و عزەت عبدالعزیزو نوری ئەحمەد تەها ، سەردانی شاری تارانی پایتەختی ئێرانیان کرد لە پێناو گفتووگۆ کردن لەگەڵ بەرپرسانی ئەنجوومەنی وەزیرانی ئێران ، بەڵام سەردانەکەی بارزانی ئەنجامی بێ سوود بوو ، لەدوای رووخاندنی کۆماری

کوردستان و گۆڕینی هاوکێشەکە لەناوچەو هەرێمەکەدا .

١٩٤٦/١٢/٢٤ لە دایك بوونی چوارەم کۆماری فەرەنسا ، ئەویش بەدارشتنی دەستووری کۆماری چوارەم لەسەر بنەماکانی دەستووری کۆماری سێیەمی فەرەنسادا .

١٩٤٧

١٩٤٧/١/١ بۆ یەکەم جار هەلوویستەکانی سەرۆکی یەکیەتی سۆڤیەت جۆزێف ستالین ، بە هەڵە هەلگەڕایەوە سەری بەرامبەر بە بەڵێنەکانی رژێمی شا لە ئێران ، ئەمەریکا کە فەرمانیدا بە کشانەوەی هێزەکانی سوپای سووری سۆڤیەت لەخاکی ئێران و چۆڵ کردنی گۆڕەپانی رامیاری بۆ ئێران و خواستەکانی ئەمەریکاو بەریتانیا .

کە ئەمەش بووە هۆی لەناو بردنی کۆماری ئازربایجان و دوای ئەویش کۆماری کوردستان لە مەهاباد، بە بە هێزکردنی کاری سیخوڕی سەربازی و ئاسمانی لەسەر جمووجۆڵی سەربازی و دەریایی سۆڤیەت ، بە گەمارۆدانی بزووتنەوەی رزگاریخوازی کورد لەباشوورو رۆژهەلات و باکووری کوردستان لە هەموو بوارە جیاجیاکانی پەرەسەندن و رووداوو گۆرانکاریەکان لە ناوچەو هەرێمەکاندا.

١٩٤٧/١/١٨ دەستگیرکردنی دامەزرێنەرو سکرتێری پارتی کۆمۆنستی ئێراق یوسف سەلمان یوسف – فەهد– و هەڤاڵەکانی حازم و ، سارم ، لە شاری بەغدای پایتەخت ، لەلایەن رژێمی شانشینی لە ئێراق.

شـــــایانی باســـــه دامەزرێنـــەری پـــارتی کۆمۆنیـــستی ئێـــراق سـەلمان یوسف سـەلمان- فەهــد- لــەدایك بــووی ســـاڵی ١٩٠١... ئـــەو بنەماڵـە مەسـیحیە لـە با کـووری کوردسـتانی ژێـر دەسـەڵاتی عوسمـانی بـە هـۆی شـاڵاوە دڕندانەکـەی دەســەڵاتی عوسمـــانی ، بەتایبـەتی لـە ساڵی ١٩١٥ ڕوویـان لـە شـاری موسـڵ کـردووەو لـەوێ لـەدایك بـووە ، کـە بـەئاین مەسـیحی بـووە... بـەڵام لـەڕووی نەتـەوەیی نازانـدرێ ئەرمەنیـە یـاخوود کـوردە یاشەرکەسـیە... بـەڵام گـرنگ ئەوەیە کە عەرەب نیە لە نەتەوەدا .

١٩٤٧/١/٢٣ لـە دوای سـاڵێكو یـەك ڕۆژ لـە ڕاگەیانـدنی کۆمـاری کوردسـتان لـە شـاری مەهاباد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان ، فەرمانی دادگا کردنەکە ڕاگەیەندرا بە لە سێدارەدانی پێشەوا قازی محەمەدو هەڤاڵانی لە لایـەن دادگای ڕژێمی شا لـە ئێران.

١٩٤٧/١/٢٣ خاتوومیگاواتی سۆکارتۆ لە شاری جاکارتای پایتـەختی ئەندۆنیسیا لەدایك بووە ، کە ئافرەتێکی بەهرەدارو لێهاتوو بووەو تاکوو پۆستی سەرەك کۆماری ئەندۆنیسیای گرتە دەست لەوڵاتەکەیدا .

١٩٤٧/٢/١٠ مۆرکردنی پـەیمانی ئاشتبوونەوە لەلایـەن نووێنـەری ئیتالیا لـە گـەڵ ئـەو ٢١ دەووڵەتەی کە بەشداری شەڕیان کرد بوو دژی ئیتالیا، ئـەویش گـەڕاندنـەوەی سنووری ئیتالیا بۆ ئـەو کاتـەی کە سـنوورەکەی چۆن بوو لـە سـاڵی ١٩٣٨دا لە کێشووەرەکەدا .

١٩٤٧/٢/٢٢ مستەفا بارزانی بە ئامۆژگاریو بڕیاری شا لـە ئێران بە هێزەکانی سـووپای ئێـران ، لــە ناوچــەی نەغــەدە دوورخرایــەوە بــە هــۆی ئــاڵۆزی بـارودۆخی

ڕۆژهەلاتی کوردستان و بوونی هێزی چەکداری لە دوای ڕووخاندنی کۆماری کوردستان لەشاری مەهاباد لە هەرێمەکەدا .

١٩٤٧/٣/١٨ شەڕی بەرەی شنۆو نەغەدە بەرپابوو لە ڕۆژهەلاتی کوردستان دژی هێزەکانی سووپای ئێرانی داگیرکەر لەسەر خاکی کوردستان.

١٩٤٧/٣/٢٤ بەرپابونی شەری نێوان شۆرشگێرە کوردەکانی ڕۆژهەلاتی کوردستان لەگەڵ سوپای ئێران لەناوچەکانی خانەو هەلەج و ناوچەی مەرگەوەر لەناوچەکەکدا.

١٩٤٧/٣/٢٩ مۆرکردنی ڕێکەووتننامە لە نێوان ڕژێمی شانشینی لە ئێراق و ڕژێمی تورکیا ، لە گەڵ چەندین ڕێکەووتنی دیکەی دۆستایەتی و دراوسێیەتی ، بە تایبەتی لەسەر هەردوو زێی دیجلەو فوورات، بەسوودوەرگرتن لە هەردوو لایەنی داگیرکەری زێیەکانی فوورات و دیجلە ، لە ناوخاکی باکوورو باشووری کوردستانی داگیر کراو لە لایەن دەوڵەتەکانیان بەپێی پەیمانی لۆزانی ١٩٤٧/٧/٢٤ مۆر کراو لە لایەن وولاتانی هاوپەیمان بە سەر کردایەتی بەریتانیا .

جێگەی ئامارە پێکردنە کە لەو ڕێکەووتن هاورێیەتیە و دۆستایەتیە و دراوسێیەتیە ٦ شەش پرۆتۆکۆڵ ڕەزامەندی لە سەر کرا ، بە تایبەتی پرۆتۆکۆلی ژمارە/١ ، کە چەندین برگەی لە خۆ گرتبوو، ئەویش بە ڕێکخستنی بەرژەوەندیان لە سەر هەردوو زێی دیجلەو فوورات .

دوای ئەوە ڕێکەووتن لە سەر ئەوەی کە باشترین جێگە تورکیایە بۆ دەست بە کار بوون لە سەر ئەم جۆرە پرۆژانە و شارەزایانی سووری و ئێراقی دەتوانن سەردانی تورکیا بکەن بۆ ئەم مەبەستە .

لە پێناو پارێزگاری کردن لە کەمنەکردنەوەی ئاو و دروستکردنی چەندین بەنداو و دەریاچە و گۆم ، لە پێناو بەرژەوەندنە تایبەتیەکانی نێوانیان لە ناوچەکەدا .

١٩٤٧/٣/٢٩ پێشەوا قازی محەمەدو هەڤالانی دادگایی کران لە لایەن دادگای شۆڤێنی ڕژێمی شا لە ئێران لەڕۆژهەلاتی کوردستان ، لەدوای ڕووخاندنی کۆماری کوردستان لە شاری مەهاباد و ، بە دەستگیر کردنیان لەلایەن هێزەکانی

سووپای ئێران بەپشتیووانی و پشتگیری ئەمەریکاو بەریتانیا و یاوەرەکانیان لەناوچەکەدا.

١٩٤٧/٣/٣١ لــە ســێدارەدانی ســەرۆکی هــەرێمی رۆژهــــــــەڵاتی کوردســتان پێــشەوا قـــازی محەمـــەدو هــــەڤاڵانی لـــــە گۆرەپـانی چوارچـرا لە ناوەراستی شاری مــەهاباد... کــە بــە دەســتەکانی خــۆی پـــەتی ســێدارەی بــەرزکردەوەو بــووە رۆژێکــی شــکۆدار لەمێـــــــــژووی بزووتنــــــــەوەی رزگاریخوازی کوردو

کوردســتان ، چـونکە راگەیانـدنی کۆمـاری کوردسـتان و لەسـێدارەدانەکەی لەیەك ئاستەنگی راگرتبوو ، لەپێناو کوردو خاکی کوردستاندا .

جێگەی ئامارە پێکردنە کە پێشەوا قازی محەمەد لە ساڵی ١٩٠١ لە شاری مەهاباد لە رۆژهەڵاتی کوردستان چاوی بە جیهان هەڵهێناوە لە شارەکەدا . ناوی تەواوی – قازی محەمەد قازی عەلی میرزا قاسم میرزا ئەحمەد – ە و دایکی لە تیرەی فەیزوللا بەگییە ، کە ئەوانیش لە مێژەوە ناوبانگی گرنگیان هەبووە لە ناوچەی موکریان لە هەرێمەکەو لە کوردستاندا .

خوێندنەکانی ئاینی تەواو کردووە لە گەڵ فێربوونی زانیاری دیکە بە پێی بارودۆخی ئەو کاتدا و مرۆڤێکی رووناکبیرو زاناو شارەزا بووە لە هەموو بوارە جیا جیاکاندا .

هەروا لەو سەردەمەدا کە بۆ یەکەم جار قوتابخانەی تازە لە شاری مەهاباد

كراوەتەوە ، پێشەوا قازی محەمەد كراوە بە سەرۆكی فەرهەنگی ئەو ناوچەیە ، بێ ئەوەی یارمەتی لە هیچ كەس و وموچە لە میری وەرگرێت ، خەلكی زۆر هاندەدا بۆ فێربوونی زانیاری و هەموو جۆرە هوونەرێك .
هەروا پێشەوا قازی كێشەی لە گەڵ دەرەبەگەكاندا هەبوو بە هۆی عەشیرەتگەری و لە هەمان كاتدا پشتگیری تەواوی لە هەژارو كاسبكارو جووتیارانی كوردی بەرنەداوەو خەباتی لە پێناودا كردووە و كەسایەتیەك و سەركردەیەكی نیشتیمانپەروەر و نەتەوە پەروەر بووە لە هەموو بوارە جیا جیكاندا .
هەروا لە سەرەتای جەنگی یەكەمی جیهانیەوە قازی محەمەد و بنە ماڵەكەی ناوبانگیان دەركردووە لە موكریاندا ، دوای ئەوە بە هۆی چالاكی و وریایی خۆیەوە توانی ئەم دەسەلاتە لە سەرانسەری كوردستان پێبگرێتەوە .
لە دوای مردنی باوكی قازی عەلی لە ساڵی ١٩٣٨ ، ئەركی سەر شانی زیاتر بووە و كرا بە قازی شاری مەهاباد و ئەم كەسایەتیە لە هەموو بوارەكاندا رۆڵی بالای سەركردایەتی كردنی هەبووە لە لایەنەكانی رامیاری و پارتایەتی و نەتەوەیی و نیشتیمانی و كۆمەلایەتی و پەیووەندیە هەمە لایەنەكان لە كوردستاندا .

١٩٤٧/٤/٣ سەر كردەی كورد مستەفا بارزانی لە شەڕی - بەری زەر- ی لە باشووری كوردستان ، بەسووكی زامدار بوو ، ئەویش بەهۆی سەركردایەتی كردنی شەڕەكە لەلایەن خۆیەوەو زیانی باشیش بەدووژمنی كوردو كوردستان و داگیركەران گەیەنرا لە ناوچەكەدا .

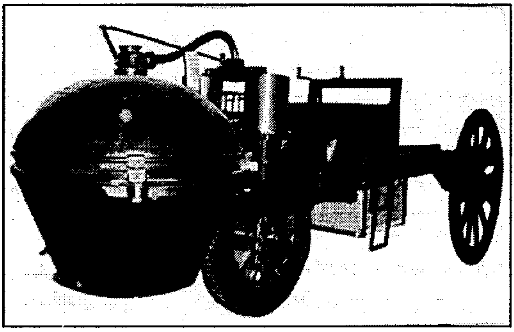
١٩٤٧/٤/٤ گرێدانی كۆنگرەی دامەزراندنی پارتی بەعسی عەرەبی سۆشیالیست لە سووریا ، بەسەركردایەتی مێشێل عەفلەق و سەلام بەیتارو مەدحەت بەیتار. دوای ئەوە لە مانگی/ ١٩٤٥/٧ داوایەكیان ئاراسەی وەزارەتی ناوخۆی سووریا كرد ، بۆ پێدانی مۆڵەت بەجوولانەوەكەیان ، بەلام لەم مێژوو مۆڵەتیان پێدرا لە لایەن دەسەلاتی سووریا .

١٩٤٧/٤/١٧ لـــــە دوای لـــــە نــاوبردنی کۆمــاری کوردســـــتان ، لــــە شـــاری مـــەهاباد ، لەلایــەن رژێمــی شــا لــە ئێــران . بریــاری بـــــارزانی بـــــەرەو یەکیــەتی ســۆڤیەت بــووە هــۆی ئــەوەی ، کەخێزانـــــــــــە بارزانیـــــــــەکان

بگەرێنــەوە بــۆ نــاو ئێــراق و خــۆ بەدەســتەوەدانیان بــە دەســەڵاتی رژێمــی شانــشینی لــە ئێـراق ، لەگـەڵ ئـەو خێزانانـە ، ئەفسەری شۆرشـگێر مـستەفا خۆشناوو هەڤاڵەکانی کە سووپای ئێراقیان جێ هێشتبوو چوو بوونـە رێـزی هێــزە چــەکدارەکانی بــارزانی لــە شــاری مــەهابادو بەشــداری کردنیــان لــە راگەیاندنی کۆماری کوردستان لـە مـەهاباد ، یاداشـتەکانی مستەفا خۆشـناو بە درێـژی باسـی ئـەوە دەکـات ، لـە رووی راکردنیـان لـە نـاو سـووپای ئێـراق و چـوونیان بـۆ ریـزی چـەکدارە بارزانیـەکان و چـۆنیەتی گەرانـەوەیان لەگـەڵ چەندین لایەنی دیکەدا...؟...!.

١٩٤٧/٤/٧ کۆچـــــی دوایـــــی داهێنـــــــــەری ئوتوومبێلی – فۆرد ، هنــری فــۆرد – لــە فایــــەرلان – لــــە دێریـــــۆزنی لـــــە وویلایــەتی مەشــیکان لە ئەمەریکا.

جێگەی روونکردنەوەیە کە هنری فۆرد لـە ١٨٦٣/٧/٢٠ لـە کێڵگەکـەی خـۆی لە شاری – گرین فیلد –ی وویلایەتی مەشیگان لە وویلایەتە یەککگرتووەکانی

ئەمـەریکا چـاوی بـەجیهان هـەڵهێناوە لـە شـارەکەدا. کـە داهێنـەرو بەرهـەم هێنـەرێکی ئەمـەریکی بـووە، هـەروا هێنـری فۆرد دامەزرێنـەری کۆمپانیـای – فۆرد –ی ئۆتۆمبێلْ دروستکردن بووەو ئۆتۆمێلّەکەی کە جۆری – T – بوو، کە لە بواری ئۆتۆمبێلْ شۆڕشێکی گەورەی لە بواری گوواستنەوەو گەیاندن و پیشەسازیدا بەرپاکرد، کە بە شێووەیەکی بەرچاو بووە هۆی گۆرانکـاری مەزن لە شارسـتانیەت و کەلتووری ئەمەریکایەکاندا.

لـە سـەراتادا ولیـەم فـۆردی بـاوکی لـە ناوچـەی –کـۆرك – ی ئیرلەنـدا لـە دایـك بووە و کۆکچبەری روو لە وویلایەتە یـەکگرتووەکانی ئەمـەریکا دەکـات، بـەلاّم مـاری فـۆردی دایکـی لـە وویلایەتـی مەشـیگان لـە دایـك بـووە، لـە دایـك و باوکێـکی کۆچبەری بەلـژیکـی.

فۆرد لە سەرتای هەرزەکاریدا باوکی کاتژمێرێکی گیرفانی پێ دەبەخشێت کە زۆر پێـی خۆشـحالْ بـوو، فـۆرد لەتەمـەنی ١٥ سـاڵیدا وەك وەسـتای چاکردنەوەی کاتژمێر ناوبانگی دەرکرد، کە جاری وا هـەبوو ١٠ – تا – ١٢ جـار کاتـژمیرێکی هەلدەوەشـاندەوە و چـای دەکـردەوە. هـەر لەوتەمەنـەدا ئارەزووی ئۆتۆمبێلْ بووە.

مردنـی دایکـی لـە سـاڵی ١٨٧٦ کاریگـەری خـست سـەر دەروونـی فـۆردو لـە هەمان کات باوکی چاوەروانی لە فۆرد دەکرد کە هەوڵـەکانی لە پێنـاو کـاری کێڵگەداریـدا خـەرج بکـات، بـەلاّم فـۆرد لـە سـاڵی ١٨٧٩ رووی لـە شـاری – دیترۆیـت – کـردو لـەوێ وەك شـاگردێك کـاری میکـانیکی دەست پێکـرد. لـە ساڵی ١٨٨٢ دا گەرایەوە – دێربۆزن – و لـە کێڵگەکەی خۆیـان سەرپەرستی مەکینـەکانی وێـستینگهای دەکـرد تـا لـە دوایـدا تـوانی لـە کۆمپانیـای وێستینگهای وەك وەستای چاککردنەوەی ئامێری هەڵسیْ دەست بەکاربێت.

دوای ئەوە هنـری ولیـەم فـۆرد لە سـاڵی ١٨٨٨ لە گـەلْ – کلارا ئالابریانت – هاوسـەر گـیری پێـك هێنـا. دوای ئـوە فۆرد لـە سـاڵی ١٨٩١ وەك ئەندازیارێك تـونی کـاتێکی بـاش بـۆ تاقیکردنـەوەو ئەزموونـەکانی لـە سـەر ئـامێری – گازۆلین – تەرخان بکات.

دوای ئـەوە لـە سـاڵی ١٨٩٦ تـوانی تـوانی ئۆتـۆمبێلی - Qua ricycle لـە– شێووە گالیسکەیی بیْ ئەسپ دابهێنێت و بە پارەی فرۆشتنی ئەو ئۆتۆبێڵـە توانی دانەیەکی باشترو پێشکەوتووتر دروسـت بکـات، دوای ئەوە لە سـاڵی

١٩٠٣ دا و لــه تەمــەنی ٤٠ ســاڵیدا بــه هاوکــاری - 11 - وه بەرهێنــەری دیکەو ســەرمــایــەی ٢٨٠٠٠ هــەزار دۆلار کۆمپــانــیای فــۆردی ئۆتۆمبیــل ســازیان دامەزراند.

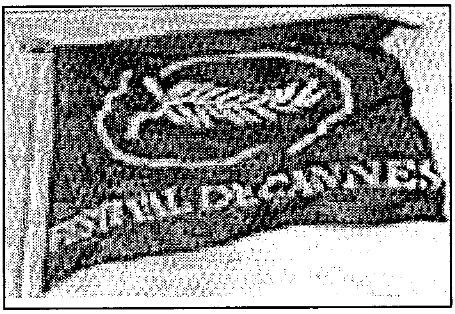
ســەرەتا هنــری ولیــەم فــۆرد نموونەیــەکی لــەو ئۆتۆمێڵــه خــسته روو کــه دەیتــووانی دووری یــەك میــل لــه مــاوەی 39.4 چــرکەدا ببڕێــت و لــه کاتژمیرێکدا ١٤٧ کیلۆمــەتر ببڕێت. فۆرد کەسایەتیەك و مرۆڤێکی بەرهەم هێنەر بوو، نزیکەی ١٦١ داهێنانی لەو بــوارەدا تۆمار کــردووه و وەك تاکــه خــاوەن ئۆتۆمیــڵی فۆرد، کە بە دەوڵەمەندترین و بەناوبانگترین کەسەتی جیهان دادەنرێت.

هــەروا سیستەمی – فۆردیزمی – داهێنا کە ئەویش بریتی بوو لە بەرهەم هێنانی ژمارەیەکی زۆر لە ئۆتۆمبێلْ و بە نرخێکی هەرزان کە دەتوانی لە ماوەی ٩٣ خوولەکدا ئۆتۆمبێڵێك بەرهەم بێنێ و لە هەمان کاتدا مافی رۆژانەی کاری کرێکاران بەرز دەکرەوە بۆ پێنج دۆلار لە رۆژێکدا بۆ ٨ کاتژمێر کارکردن، لە کاتێکدا لە کۆمپنیاکانی دیکەدا تەنها دوو دۆلار دەدرا بۆ ٩ کاتژمێر کارکردن.

دوای ئەوە فــۆرد توانــی زیاتــر لە ١٥ ملیــۆن ئۆتۆمبیــڵی فۆرد لەو مۆدێلە بفرۆشێت... بەم جۆرە فۆرد بەردەوام بوو لە کاری بەرهەم هێنانی ئۆتۆمبێڵی فۆرد تا کۆچی دوایی کرد و تاکوو ئێستاش ئەم کۆمپانیایە بەردەوامە لە بەرهەم هێنانی بە پێی گۆرانکاریەکانی سەردەمی پیشەسازی لە جیهان.

١٩٤٧/٤/٢٥ مستەفا بارزانی لە دوای سەردانەکەی بۆ تارانی پایتەختی ئێران گەرایەوە باشووری کوردستان.

١٩٤٧/٥/١٦ دامەزراندنی فیستیڤالی نێوو نەتەوەیی سینەمایی کان لە باشــــووری فەرەنـــــسا راگەیانـــــدرا...کـــــه ئـــــەم فیـــــستیڤاڵە ســـــاڵانە ئەنجامـــــدەدرێت کـــــه لـــــه ٢٠٠٧/٥/١٦ یـــادی شەســت

ساڵەی کە بەنمایشکردنی فلیمی – هۆنگ کولگیی – شەوانی دەربەدەریم – کرایەوە... کە ئەمەش لەدوای نمایش کردنی فلیمەکان و هەڵبژاردنی فیلمە سەرکەوتووەکان خەڵات دەکرێت لە نێوو بواری سینەما دا لە وولا تە جیا جیا کان لە جیهاندا.

١٩٤٧/٥/١٨ مستەفا بارزانی و هەڤاڵەکانی گەیشتنە ناو سێ گۆشەی سنووری دابەشکراوی کوردستان و لەگەڵ هێزەکانی سووپای تورکیا تووشی شەڕهاتن ، لە بەر ئەوە ناچار بوون بەرەو رۆژهەڵاتی کوردستان هەنگاو بنێن بۆ جێبەجێکردنی پرۆگرامی کۆچرەوەکەیان لە کوردستان بەرەو ، بۆ یەکیەتی شۆڤیەتدا .

١٩٤٧/٦/١ بڵاوکردنەوەی یەکەم ژمارەی رۆژنامەی کوردستان لە رۆژهەڵاتی کوردستان لە شاری مەهابادو بە بەردەوام بوونی لە دەرچوونی رۆژنامەکەدا لە لایەن چەند کەسێکی رۆشنبیری سەر بە رژێمی شا لە ئێران ، لە دوای رووخاندنی کۆماری کوردستان لەلایەن رژێمی شا لە ئێران بەپشتگیری ئەمەریکاو بەریتانیا لە هەرێمەکەدا .

١٩٤٧/٦/٥ وەزیری ئەمەریکی لە ووتارەکەیدا ڕایگەیاند ، کەوا وولاتەکەی ڕووبەڕووی هەموو تەحەدیەکان دەبێتەوەو گوتی:–

ئێمە لە ئەرکەکانمان ڕاناکەین ، ئەمەش بە بووژاندنەوەی ئەوروپا ڕاگەیاندراو وەبەرهێنەرە ئەمەریکیەکانە کە ڕۆڵی تێدا دەبینێ ... ئەمەش دواتر ناوی لێنرا پلانی مارشال .

شایانی باسە پاش تێپەڕبوونی دووساڵ بە سەر ڕاگەیاندنی نەخشەی مارشال لە ١٩٤٩/٥/٢٣ بەسەرپەرشتی ڕاستەوخۆی هاوپەیمانان دەستووری بنچینەیی ڕاگەیاندراو بەم جۆرە ئەو گۆڕانە دیموکراسیە لیبڕالیەی ڕوویدابوو ، ماددەیەکی دەستووری و ووردەکاریەکانی ڕۆژانەی پێویست بوولە بەرەو جیهاندا .

١٩٤٧/٦/١٥ مستەفا بارزانی بەرەو یەکیەتی سۆڤیەت بەرێکەووت بەخۆیوو ٥٠٢ کەس لە هەڤالانی ، کە زۆربەی هەرە زۆری لە خزم و کەس و کاری بوون ، ئەویش بەرێگای شاخە بەرزەکانی سەر سنووری کوردستانی داگیر کراو لە لایەن هەردوو رژێمی شۆڤینی ئێران و تورکیا لە سەر خاکی کوردستاندا .

١٩٤٧/٦/١٨ پەڕینەوەی مستەفا بارزانی و ٥٠٢ کەس لە هەڤالانی لەڕووباری ئاراس بەرەو

سنوورەکانی یەکیەتی سۆڤیەتی پێشوو ، ئەویش لە پاش شەڕێکی دژووار لەگەڵ هێزەکانی سووپای هاوبەشی ڕژێمەکانی ئێران و ئێراق و تورکیا لەسەر خاکی کوردستاندا .

١٩٤٧/٦/١٩ سەرەك وەزیرانی شانشینی لە ئێراق سالح جەبر ئەو چوار ئەفسەرە کوردە پالەوانـەی لەسـێدارەدا... کـە ئـەوانیش – عـزەت عەبدولعـەزیز، مـستەفا خۆشـناو، خـەیروڵلا عەبدولکـەریم، محەمـەد قوودسـی – بـەهۆی بەشداریکردنیان لە دامەزراندنی کۆماری کوردستان لە شاری مهاباد لەرۆژ هەلاتی کوردستان.

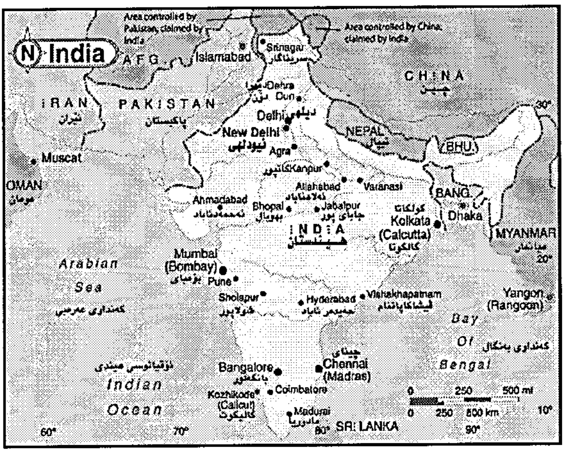

١٩٤٧/٧/٥ دامەزرانـدنی یەکیـەتی پۆسـتەی جیهـان ، کـە ئـەویش لـەپێناو رێکخـستن و پەرەپێدانی خزمەت گوزاری پۆستەبوو لەجیهان ، بە پێی دابەشی جووگرافی ، کە هـەر پێنج سـاڵ جارێك کۆنگرەیەکی نێوودەوڵـەتی دەبەسـتێ... کە لـە ١٩ ئەندام پێك هاتووە ، لەهـەمان لیژنـەی جێبەجێکردن و گەیانـدن ، ئەویش بـەپێی ئـەو پرۆگرامـەی کـە کـۆنگرە بـۆی دادە رێـژێ.... شـایانی باسـە ئـەو رێکخراوەیە دامەزراندنی دەگەرێتەوە بۆساڵی ١٨٧٥دا.

١٩٤٧/٧/١٢ کۆچـی دوایـی شـاعیرو نووسـەرو روونـاکبیری نـاوداری گـەلی کوردسـتان مامۆسـتا – دڵـدار– لـە شـاری هـەولێر لـە باشـووری کوردسـتان ، و هـەر لـە شـاری هـەولێر ، تەرمـە پیرۆزەکـەی بـە خـاك سـپێردراوە لـە گۆرسـتانی ژێـر بازاری هەولێری نوێی ئێستا.

شایانی باسە کە مامۆستا دڵدار لە ١٩١٨/١٠/٢٠ لە شاری شاعیران و هونەرمەندان کۆیسنجق چاوی بە جیهان هەلهێناوە و خاوەنی مارشی نەتەوەیی کوردی– ئەی رەقیب – ە ، هەروا دڵدار کە زانی لە کاتی راگەیاندنی ئەم کۆمارە لە ١٩٤٦/١/٢٢ سروودی ئەی رەقیب لە کاتی راگەیاندنی کۆماری کوردستان لە شاری مهاباد لە رۆژهەلاتی کوردستان بۆتە مارشی راگەیاندنی ئەو کۆمارە و لە خۆشیا دەستی کردۆتەگریان . کە ئێستا بۆ سەرەتای کردنەوەی زۆربەی هەرە زۆری رادیۆو تەلەفزیۆنە ناوخۆیی و ئاسمانیەکانی کوردی بۆتە سروودی هەمیشەیی لە کوردستاندا ... ؟.. بەلام داخەکەم...!

١٩٤٧/٧/١٨ هندستان سەربەخۆیی خۆی بەدەرچوونی لەژێر رژێمی شانشینی بەریتانیا راگەیاند ، کە بە یەکەم دابەشکردنی هندستان کێشووەرکە دادەنرێت ، ئەویش بەجیا بوونەوەی پاکستان لە هندستان و مانەوەی هندستان لەناو رایەلەی کۆمەنوولسی بەریتانیادا ، بە ناوی – کۆماری هندستان – لە شاری نیودەلهی پایتەختی هندستان – کە ژمارەی

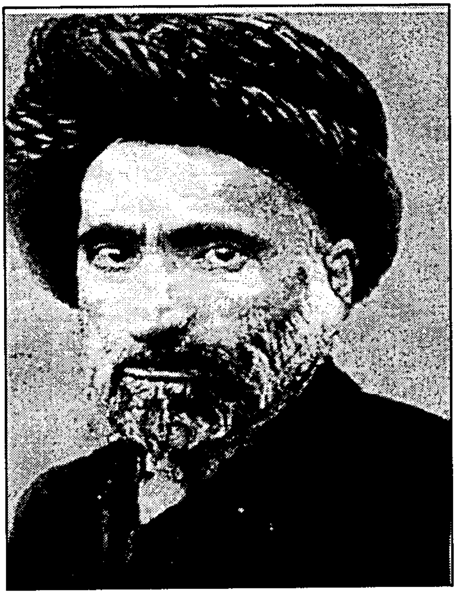
دانیشتووانی،١٠,٥٥٠,٠٠٠ ملیۆن كەسە .
هـەروا ژمارەی دانشیتووانی وولاتەكـەی ، ١,٢٥٠,٠٠٠,٠٠٠ ملیار كەسـە .
هەروا رووبەری خاكی وولاتەكەی ، ٣,٢٨٧,٠٩٠ كیلۆ مەتر چوار گۆشـەیە .
هەروا چڕی دانیشتووانەكەی ، ٨٧٩ كەس لە یەك میل چوار گۆشەدا . هـەروا نژادەكانی ، هندی ئاری ٧٢٪ . دراڤیدی ٢٥٪ . مـەگۆل و ئەوانیدیكە ٣٪ .لـە ناو ئەو ڕەگەزانە زیاتر لـە ٧٥٠,٠٠٠ هـەزار كـورد هەیە ، كـە هـەڵگری ئاینی زەردەشتین . لە وولاتەكەدا .

١٩٤٧/٧/٣١ هەڵووەشاندنەوەی كۆمەڵەی گەلان ، لە دوای كۆتایی هاتنی جەنگی دووەمـی جیهـان و دامەزرانـدنی ڕێكخـراوەی نەتـەوە یـەكگرتووەكان و بەشـە جـۆراو جۆرەكـانی ، كـە لەچـەندین ڕێكخـراوی جیاجیـا پێـك هـاتووە ، لـەپێناو چارەسەركردنی كێشە نێوودەووڵەتیەكاندا.

١٩٤٧/٨/١٤ وولاتـی پاكـستان وەك وولاتێكـی نیمـچە سـەربەخۆ دەركـەووت بەیـەكێك لـە وولاتـانی دومنیـون ، كـە لـە ژێـر دەسـەلاتی بـەریتانیا بـوو، كـە مـافی نیمـچە سـەربەخۆیی وەرگـرت و بــە بــەریتانیا بەسـترابووەوەو دەسـەلاتدارەكانی پاكستان لەژێر دەسەلاتی سەرەك وەزیرانی بەریتانیا بوو بە دامەزراندنیان لـە وولاتەكەدا . هەروا لە رۆژی ١٩٤٧/٨/١٥ سەربەخۆیی خۆی بە جیابوونـەوەی لە هندستان راگەیاند .
دوای ئەوە لە ساڵی ١٩٥٦ بە تەواوی سەربەخۆیی وولاتەكەی بە دەرچوونی لـە ژێـر دەسـەلاتی بـەرینانیا لـە وولاتەكیـدا راگەیانـد و بـووە وولاتێكـی سەربەخۆی نێوو دەووڵەتی لە كێشووەرەكەدا .

١٩٤٧/٩/٥ بـەرپابوونی خۆپیـشاندانی ئیـسلامە كوردەكـان بەسـەركردایەتی جـودت حمیدوللاخان بەداواكردنی گەرانەوەی هەرێمی كشمیر بۆ سەر پاكستان بەلام هێزی پۆلیس بەگوللە توانیان خۆپیشاندانەكە دابمركێننەوە لە هەرێمەكەدا .

١٩٤٧/٩/٢٠ كۆچی دوایی نووسەرو رووناكبیرو كەسایەتی ناوداری كورد حوسێن حوزنی موركیانی لە شاری بەغدای پایتەختی ئێراق.
جێگـەی ئامـاژە پێكردنـە كـە مامۆسـتا حوسـێن حـوزنی موكریـانی ...كـە بە

حوزنی داماو ناسراوە ... کوری سەید لەتیف موکریانیە و لە ١٨٩٤/١٠/٢٢ لە گەرەگی حەسانیانی شاری مەهاباد لە رۆژهەلاتی کوردستانی داگیر کراوو ژێر دەسەلاتی فارس لە ئێران چاوی بە جیهان هەلهێناوە لە هەرێمەکەدا .

هەروا لە سالی ١٩٠٦ شاری مەهابادی جیٚ هێشتووە و لە سالی ١٩١٥ لە ئەلمانیا چاپخانەیەکی کریووەو گەراوەتەوە شاری حەلەبی ئێستای وولاتی سووریا و دەستی کردووە بە کاری چاپەمەنی ... لە سالی ١٩٢٥ دەچێتە باشووری کوردستان و لە شارۆچکەی رواندزی سەر بە پارێزگای هەولێر ، چاپخانەکە دادەمەزرێنێت و یەکەمین ژمارەی گۆڤاری زاری کرمانجی لە ١٩٢٦/٥/٢٥ لەم شارۆچکە بلاو دەکاتەوە و بەردەوام دەبێت تا ١٩٣٢/٧/٢٣ ، کە سەر جەم ژمارەکانی زاری کرمانجی ٢٤ ژمارە بوونە لە هەرێمەکەدا .

دوای ئەوە کارەکانی دەگوازێتەوە بۆ شاری سلێمانی و دوای ئەوەیش دەگەرێتەوە شاری هەولێر ، هەروا لە شاری هەولێر گۆڤاری رۆناکی لە ١٩٣٥/١٠/٢٤ بلاو دەکاتەوە تا لە ١٩٢٦/٥/١٦ ، کە سەر جەم ژمارەی گۆڤارەکە ١١ ژمارە بوونە ... دوای جەنگی دووەمی جیهان مامۆستا حوسێن حوزنی موکریانی روو لە شاری بەغدا دەکات و سەرپەرشتی گۆڤاری دەنگی گێتی تازە دەکات لە شارەکەدا

هەروا مامۆستا حوسێن حوزنی موکریانی خزمەتێکی بیٚ وێنەی بزووتنەوەی رۆشنبیری کوردی کردووە و چەندین کتێبی بە نرخی بە چاپگەیاندووە و بۆتە سەرمایەکی بیٚ وێنە بۆ کورد و بزووتنەوەی رزگاری کورد لە کوردستان بە گشتی و لە باشووری کوردستان بە تایبەتی ، لە هەموو بوارە جیا جیاکان

و بەردەوام بوونی ئەم كەسایەتیە لە كارە پیرۆزەكانی تاكوو ماڵئاوایی لە گەل و نیشتیمانەكەی دەكات لە شاری بەغدای پایتەختی ئێراق .

١٩٤٧/٩/٢٨ لەكارێكی ناكاویدا لە چاوپێكەوتنی رەخنەگر – هانزفیرنردیشترو نووسەر – ئەلفرید ئەندریش – و ژمارەیەك لە نووسەرە ئەلمانەكان ئەم چاوپێكەوتنەش لە پێناو دەرچواندنی گۆڤارێكی ئەدەبی نوێ بوو بەناونیشانی – ئەلعەقرەب – كە ببێتە زمان حاڵی گەنجەكان لە ئەلمانیا لەدوای جەنگی دووەمی جیهانی لە -١٩٣٩ – ١٩٤٥ – بەلام ریشترو ئەندریش لەهەمان ساڵ گۆڤارێكیان دامەزراند بەناوی – ندا – كە سەركەووتنێكی باشیان لێ بەدەست هێنا ، كە هەر ژمارەیەكی زیاتر لە ١٠٠ هەزار دانەی لێدەفرۆشا.

بەلام لەوكات دەسەلاتدارانی ئەمەریكا لەشاری بەرلین ئەو گۆڤارەیان لە دەرچوواندن قەدەخەكرد... بەهۆی رەخنەگرتنیان لە هەڵس و كەوتەكانی هێزەكانی سوپاو بەرپرسانی ئەمەریكاو فەرەنساو بەریتانیا – هەروا گرڤاری عەقرەبیش بەهەمان شێووە مامەڵەی لەگەلدا كرا بە هۆی نووسینی رەخنەگرتن لەهەڵس و كەووتی ئەو وولاتانە.

دوای ئەوە ریشتر و هاورێكانی بیریان لەسەنتەرێكی بە بەڵگە گەیشتنی نووسەرانی گەنج كردەووە. هەوڵی ئەوانە بوو، كە چیرۆكێكی سەرسورمان و لە دوایی ناوزەند بوون بە كۆمەڵی /٤٧... دوای ئەوە ئەو كۆمەڵە گەنجانە هەنگاوی باشیان بەرەو پێشەوە دەنا لە پێناو بەرۆشنبیر و زانستی و بەرگری كردن لە بوارەكانی ماف مرۆڤ لە ئەلمانیا، لە ئەنجام چەندین كەس لەو گەنجانە توانیان پاداشتی نۆبل و بروانامەی بالا بەدەست بێنن لە بوارەكانی ژیان.

لە پێناو گەیشتن بە كۆمەڵگایەكی مەدەنی و بەهێزكردنی ئەلمانیا لەهەموو بوارەكان... كە ئێستاش ئەلمانیا بۆتە یەكەم وولاتی ئابووری بەهێز لەجیهان لەتەك یابان و ئەمەریكا لە جیهان.

١٩٤٧/٩/٢٩ لە پەناهەندەییدا مستەفا بارزانی لە پارێزگای – نەخچەوان–ی كۆماری ئەرمینیای سۆڤیەتی گووازراوە بۆشاری باكۆی پایتەختی كۆماری

ئازربایجانی یەکیەتی سۆڤیەت.

١٩٤٧/١٠/٢٣ رژێمی شا لە ئێران رێکەووتننامەی نەوتی لەگەڵ دەسەڵاتی یەکیەتی سۆڤیەتی مۆرکراو هەلووەشاندەوەو بە ئارەزووی خۆی مامەلەی لەگەڵ کوردو رۆژهەڵاتی کوردستانی ژێر دەسەڵاتی رژێمەکەی دەست پێکرد لە هەرێمەکەدا.

١٩٤٧/١٠/٢٤ لە ئاکامی خۆپیشاندان و دەربرینی نارەزایی و کێشەو ململانێ تێکۆشەرانی هەرێمی کەشمیر ، توانیان بەشێکی زۆر لە وولایەتی کەشمیر رزگار بکەن و حکوومەتی کشمیر پێك بێنن بەناوی – ئازاد کەشمیر– لە هەرێمەکەدا .

١٩٤٧/١١/٧ راگەیاندنی جیهانی لە بارەی دژی رەگەز پەرستی بەرامبەر بە ئافرەت لەلایەن کۆمەڵەی گشتی نەتەوە یەکگرتووەکان.

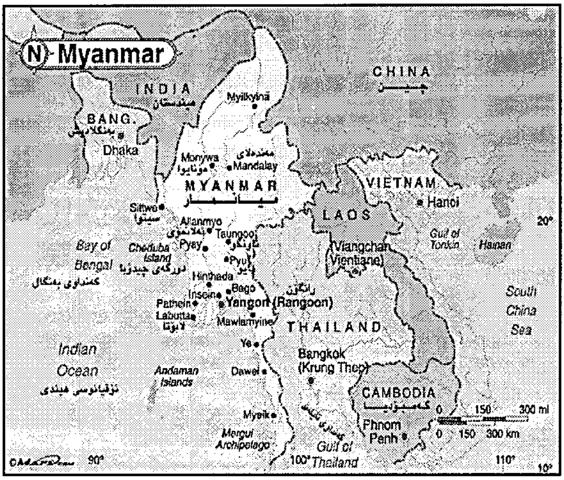
١٩٤٧/١١/٢٩ لە بریارێکی رێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان ، ئەویش بەدابەش کردنی فەلەستین بە دووبەش ، کە بەشی یەکەمی کەوتە ژێردەسەڵاتی جوولەکەو بەشی دووەمی کەوتە ژێردەسەڵاتی عەرەب ، دوای ئەوە لە ٥/١٥ دامەزراندنی دەووڵەتی ئیسرائیل و ١٩٤٨ راگەیاندرا بە دان پێنانی لەهەمان کاتدا ، لەلایەن ئەمەریکاو بەریتانیاو تورکیاو وولاتانی دیکەی جیهان .
هەروا دیاریکردنی سنووری دەووڵەتی یەهوودی لەلایەن کۆمەڵەی گشتی رێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان ، بە دامەزراندنی حکوومەتی کاتی ئیسرائیل و دەست بەکار بوونی دەسەڵاتی بەسەر یافاو بەشێك لە باشووری رۆژئاوای جەلیل و عەکاو زیب ، هەروا بەسەر دانیشتووانەکانی سنوور ، کە دەگاتە سنووری لوبنان و گەرەکی یەهوودی لەناو پەرژینی شاری قوودسی کۆن .
ئەمەش بووە سنووری دەووڵەتی ئیسرائیل ، کە هۆکاری بنەرەتی و سەرەکی بەرپابوونی کێشەو ململانێی نێوان ئیسرائیل و عەرەب دەستی پێکرد لەناوچەو هەرێمەکەدا .

١٩٤٧/١٢/٧ یەکەم هەلاتنی هێزەکانی سووپای فەرەنسا روویدا بەرامبەر شۆرشگێرانی – ئەلفیت مینە–ی ڤێتنام ، لەناوچەی سۆنگ لۆ .
کە بووە هۆی دەست پێکردنی گفتووگۆ لە نێوان نووێنەری سامی فەرەنسی و نووێنەری ڤێتنامیەکانی لایەنگیر لە کەنداوی – ئەلونگ– بە

مــۆرکردنی ڕێکەووتننامــەی نێوانیــان بــەناوی ڕێکــەووتنی ئــەلۆنگ لــە ناوچەکەدا .

١٩٤٨

١٩٤٨/١/١ دامەزرانــدنی یەکیـەتی گـومرگی لـە نێـوان شانـشینی بەلـژیکاو هۆڵەنـداو لاکسمبۆرك بەناوی – بنیکلس– کە ڕۆڵی گرنگی هەبوو لە بواری بازرگانی و ئالووگۆڕی کەلووپەلی پیشەسازی و کشتووکالی و تادوایی لەجیهاندا .

١٩٤٨/١/٤ وولاتی میانمار لە دوای خــــەبات و تێکۆشـــــــانی بــەردەوام تــوانی ســــــەربەخۆیی خـــــــۆی بەدەرچـــــوونی لــەژێر دەســەلاتی شانـــــــشینی بــــــــەریتانیا ڕابگەیـــــــەنێ ، کەزیاتر لە ٢٢٤ ساڵ لەژێر دەستی بەریتانیا بوو لە هەموو بوارە جیاجیاکان بەمانەوەی لەناو ڕایەلەی کۆمەنوولسی بەریتانیا. بە نـاوی کۆماری بۆرما لـە کێشووەرەکەدا .

ئەم وولاتە پێی دگووترێ – میانمار – لەهەمان کات پێی دەگـووترێ بۆرما – کـە نـاوی پایتەختەکـەی – ڕاگـۆن ، ڕایخـۆن – و ژمـارەی دانیـشتووانەکەی ، ٣,٩٥٠,٠٠٠ ملیــۆن کەســە . هــەروا ژمــارەی دانیــشتووانی وولاتەکــەی ، ٥٥,٣٨٠,٠٠٠ ملیۆن کەسە . هەروا ڕووبەری خاکی وولاتەکەی ، ٦٧٦,٥٥٠ هەزار کیلۆ مەتر چوار گۆشـەیە . هـەروا چڕی دانیشتووانی ، ١٧٤ کـەس لـە یەك میل چوار گۆشەدا . هەروا نژادەکانی ، بۆرمیەکان ٦٨٪ . شان ، کارخین ٣٠٪ . لە وولاتەکەدا .

١٩٤٨/١/١٥ مۆرکردنی پەیمانی – پۆرتسمۆث – لە نێوان رژێمی شانشینی لە ئێراق و بەریتانیا ، کە بەو هۆیەوە کاروباری تەواوی دەسەڵاتی ئێراق کەوتە ژێر دەسەڵاتی شانشینی بەریتانیاو بە بەهێزبوونی رامیاریەتی راوێژکاری بەریتانیا لەسەر ئێراق .

لەهەموو بوارە جیاجیاکان بەتایبەتی لەسەر سامانی نەوت و گاز، کە ئەو کاتەش هەمووی لەخاکی باشووری کوردستان بەهەم دەهێندرا لە پارێزگای کەرکوك و شاری خانەقین لە هەرێمەکەدا .

١٩٤٨/١/١٩ سەرکردەی کورد مستەفا بارزانی ووتارێکی لە پێش کۆنگرەی باکۆی پایتەختی کۆماری ئازربایجانی یەکیەتی سۆڤیەت خووێندەوەو باری کوردو شۆرشەکانی کوردی لە کوردستان یەکەیەکە روونکردەوە ، کە کوردە ئاوارەکانی رۆژهەلاتی کوردستان و باشووری کوردستان و باکووری کوردستانی لکێنراو بەئێران و ئێراق و تورکیا بەشداریان تێدا کرد ، بەگەیاندنی دەنگی کورد بەجیهانی دەرەوەی کوردستان.

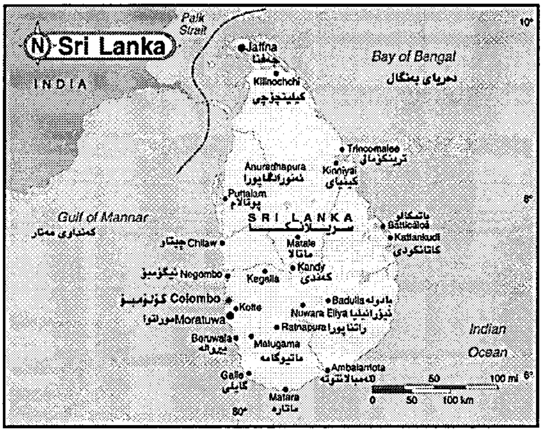
١٩٤٨/١/٢٥ وەزیری دارایی پێشووی حکوومەتی شێخ مەحمودی حەفیدو کەسایەتی ناوداری شۆرشگێری کورد ، کەریم عەلەکە لە شاری سلێمانی کۆچی دوایی کردووەو گۆرەکەی لە شاری سلێمانیە لە هەرێمی باشووری کوردستان .

١٩٤٨/١/٢٧ ئەنجامدانی خۆپیشاندان و راپەرین لە هەموو شارەکانی ئێراق بە تایبەتی لە پارێزگاکانی باشووری کوردستان دژی دەسەلاتی شانشینی لە ئێراق ، ئەویش بە هۆی مۆرکردنی پەیمانی پۆرتسمۆتی دژ بە گەلانی ئێراق لە نێوان

ئێراق و بەریتانیا.

١٩٤٨/١/٣٠ بانگەشـەکردنی گانـدی دامەزرێنـەری وولاتـی هندسـتان بـۆ رێزگـرتن لـە موسلمانەکان بە دڵی هیندۆسەکان نە ئەبوو، بەڵکوو هەندێك چین و توویژی ئـەم تایەفەیـە بەخیانـەتکاریان وەسـف کـردو ئـەوە لـەم رۆژەدا کەسـێکی هندۆسـی توونـدرە سـێ گووللـەی ئاراسـتەی گانـدی کـردو تـیرۆری کـرد کـە لەوکاتە گاندی تەمەنی ٧٩ساڵ بوو.

١٩٤٨/١/٣٠ شۆرشـگێرو پێـشەواو رابـەرو دامەزرێنـەری کۆمـاری هندسـتان- گانـدی- لەلایـەن بەرهەلـستکارانی تـیرۆر کـرا... شـایانی باسـە ئـەو بنەماڵەیـە بەهۆی هەلوویـستی بوێرانـەو شۆرشـگێریان لـەپێناو بەمـەدەنی کردنـی گـەلانی هندسـتان ، هـەموویان رۆلی سـەرکردایەتی هندسـتانیان گرتـە دەسـت و هـەر هـەموویان لـە ناوەنـدەکانی دەسـەڵاتیان تـیرۆر دەکـران ، ئـەو بنەماڵەیـە دامەزرێنەری پارتی کۆنگرەی هندستان بوون . لەهـەمان کات رۆلی گرنگیـان هـەبووە لـە دامەزرانـدنی جوولانـەوەی - حرکـة عـدم الانحیـاز- لـەنێوان وولاتـانی تـازە پێگەیـشتوو و دیمـوکرتی و نیـشتمانخواز لـە هـەموو کێشووەرکان.

١٩٤٨/٢/٤ گـــەلانی وولاتـــی ســــــــریلانکا سەربەخۆیی خۆیان لـــەدوای هـــەول و کۆشـــشێکی بـــێ وچان راگەیاند . بە ناوی - کۆماری سـەریلانکا - نـاوی پایتەختەکـــــەی - کۆلۆمبۆ - یەو هەروا ژمارەی دانیشتووانەکەی، ١,٨٦٥,٠٠٠ملیۆن کەسە لە شارەکەدا

هەروا ژمارەی دانیشتووانی وولاتەکەی ، ١٩,٩٠٠,٠٠٠ ملیۆن کەسە . هەروا

رووبەری خاکی وولاّتەکەی ، ٦٢,٦١٠ هەرا کیلۆ مەتلر چوار گۆشەیە . هەروا چڕی دانیشتوانەکەی ، ٧٨٧ کەس لە یەك میل چوار گۆشەدا . هەروا نژادەکانی ، سنهالیۆن ٧٥٪ . تامیل ١٨٪ . مەراکشی ٧٪ . لە وولاّتەکەدا .

١٩٤٨/٢/١٠ کۆچی دوایی دەرهێنەرو داهێنەری سینەمایی ناوداری ڕووسیا و جیهان- ئارنستیلن .

شایانی باسە لە ساڵی ١٩٥٨ لە شاری برۆکسل لیژنەی ناوبژیوان لەمێژوو نووسانی سینەما لە کۆی ٢٦ دەنگ لەو وولاّتانەی کە پێکهاتبوو، فیلمی- زرێپۆشی بوتمکین- بەچاکترین فیلمی سینەمایی لەجیهان راگەیاندرا ، کە لەلایەن ئەو ناودارە بەرهەم هێنرابوولە وولاّتەکەیدا .

١٩٤٨/٢/١٣ کۆمەلێك لە کەسایەتی و جەماوەری پارێزگای هەولێرو شارۆچکەی کۆیە لە باشووری کوردستانی لکێندراو بەئێراق ، سەردانی شاری بەغدای پایتەختی ئێراقیان کرد ، لە پێناو بەشداریکردن لە خۆپیشاندان دژی مۆرکردنی پەیمانی پۆرتسمۆث ، کە دوا بەدوای ئەوانیش کەسایەتی و جەماوەری پارێزگای سلێمانی بەرەو شاری بەغدا بەرێکەوتن لە پێناو رەتکردنەوەی بیری داگیرکەران.

١٩٤٨/٢/٢٦ شاندێکی گەورەی کورد ، کە زیاتر لە ٥٠٠ هاوولاتی پێك هاتبوو لە شارۆچکەکانی رانیەو زاخۆو پارێزگای سلێمانی لە باشووری کوردستانی لکێنراو بەئێراق ، گەیشتنە شاری بەغداو لە گۆرەپانی کۆشکی شانشینی دەستیان کرد بە رێپێوان بەرەو گۆرستانی - باب المعظم- بەشەقامی رەشید.

کە ئەو کارەش لەکاتژمێر دووی پاش نیوەرۆ دەستی پێکرد ، ئەویش بەجلووبەرگی کوردیو هەر کوردیش خۆیان رێکخەری ئەو رێپێوانە بوون ، وەك نامەیەکی کراوە بۆ دەسەلاّتدارانی شانشینی ئێراقو بەریتانیا لە وولاّتەکەدا .

١٩٤٨/٣/١٧ مۆرکردنی پەیمانی زەمانی کۆمەلاّیەتی لە شاری برۆکسل لە نێوان بەریتانیاو فەرەنساو بەلژیکاو هۆلەنداو لۆکسمبۆرگ ، لەپێناو نەخشەی هاوبەشی هاوکاری وولاّتانی ئەورووپای رۆژئاوا ، لەگەلّ ئەمەریکا لەپێناو بەرگری کردن لە رۆژئاوا... دوای سالێك ئەمەریکاو هۆلەنداو ئەو پێنج

وولاّتــەی كـە لـە سـەر پـەیمانی برۆكسل مۆریـان كردبـوو ، وەك ئیتالیـاو دانیمـاركو نەرویـژوپورتووگالو ئیسلەندا چـوونە ریـزی ئـەو رێكخـراوە لەجیهاندا.

١٩٤٨/٣/٢١ بەپێی بارودۆخی ئەوكاتی ئێراق ، بۆ یەكەم جار كورد توانی جەژنی نەورۆز بە هەلگیرساندنی ئاگری نەورۆز یاد بكاتەوە لە شاری بەغداو هەروا گوندو شارۆچكەو شاخە بەرزەكانو شارەكانی كوردستانی لكێنراو بەئێراقدا .

١٩٤٨/٣/٣٠ بلاّوكردنەوەی یەكەم ژمارەی رۆژنامەی – نزار– لەلایەن مامۆستا عەلائەدین سجادی ، كە بەزمانی عەرەبی و كوردی لـلاّو دەكرایەوە ، كە یەكەم جار لە ١٥رۆژ جارێـك بەچاپدەگەیەنراو دەگەیـشتە دەسـت خوێنـەران لـە ئێـراق و بەتایبەتی لە باشووری كوردستان .

١٩٤٨/٤/٧ دامەزرانـــدنی رێكخـــراوی تەندروســـتی جیهـــان ، ی ســـەر بەنەتـــەوە یـەكگرتووەكان ، لـە پێنـاو بـەرگریكردن لـە بلاّوبوونـەوەی هـەموو جـۆرە نەخۆشیەكو چارەسەركردنو یارمەتیدانی لیقەوماوان لەجیهاندا.

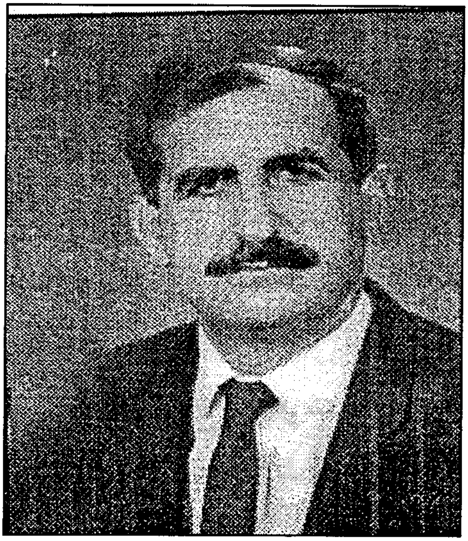
١٩٤٨/٤/١٤ دامەزرانـدنی یـەكێتی گشتی قوتابیـانی ئێـراق لـە لایـەن پـارتی كۆمۆنیـستی ئێـراق ، ئـەویش بـە یاكردنـەوەی گرێـدانی كـۆنگرەی – سـیباع – لـە شـاری بەغدای پایتەخی ئێراق.

١٩٤٨/٤/٢١ لە دوای راگەیانـدنی سەربەخۆیی وولاّتی هندستانو پاكستان ، كـــە ئـــەو دوو وولاّتـــەش بوونـــە هۆكـــــــــاری داگیركــــــردنو دابەشـــــــكردنی هـەرێمی كـشمیر لـە نێـوان هندسـتانو پاكـستان ،... هەرهنـدیش كێـشەی كـشمیری بـەرز كـردەوە بـۆ رێكخـراوی نەتەوە یەكگرتووەكانو... لـە هـەماكات رێكخراوی نەتـەوە یـەكگرتوەكانیش

بریاری ژمارە/ ١٨ی دەرکرد ، لەبارەی کێشەی کشمیر بۆ چارەسەرکردن ، بەڵام هند دەستگیر نەبوو بەبریارەکەو تاکوو ئێستاش . کێشەی کشمیر بە هەڵوواسراوی ماوەتەوە لەنێوان هندو پاکستان، هەردوو وولاتیش خاوەن چەکی ئەتۆمن و گەلەکانیان لەوپەری هەژاری دا دەژین لە وولاتەکانیان و کێشووەرەکەدا .

١٩٤٨/٥/١٢ نووسەرو رۆژنامە نووس **تارق محەمەد سەعید جامباز** لە شاری هەولێر پایتەختی باشووری کوردستان چاوی بە جیهان هەڵهێناوە . خوێندنی سەرەتایی و ناوەندی و ئامادەیی و زانکۆی لە هەولێر تەواوکردووە .

بکالۆریۆس لە یاساو سەرنووسەری گۆڤاری یاساپارێزی کە گۆڤارێکی یاساییە بەزمانی کوردی دەردەچێ و ١٨ پاشکۆی بەچاپ گەیاندووە.

لە کۆتایی شەستەکان بەشداری لەخەباتی رێکخستنی یەکێتی قوتابیانی کوردستان کردووە هەر بە پلەی ئەندام و دواتر ئەندامی لقی هەولێر بووە تاکو دەستەی باڵا وەرگرتووەو بەشداری لە شۆرشی ئەیلولدا کردووە

دوای نسکۆی ١٩٧٥ هەرچەندە پاڵەپەستۆو چاوسوورکردنەوەو هەرەشەو گورەشەی لێکراوە ، بەڵام خۆراگرانە نەبۆتە بەعسی و بەرگی جەیشی ناشەعبیشی نەپۆشیووەو نووسینەکانیشی بە زمانی کوردی و عەرەبی بۆ داکۆکیکردن لە ناسنامەی تایبەتمەندی نەتەوەکەی تەرخانکردووە ، دوای راپەرینە مەزنەکەی ١٩٩١ بۆتە پەرلەمانتار لەخوولی یەکەم لە ساڵی ١٩٩٢ و دووەمی پەرلەمانی کوردستان لە ساڵەکانی ٢٠٠٥- ٢٠٠٩ و جێگری

سەرۆکی لیژنەی پێداچوونەوەی پرۆژەی دەستووری هەرێمی کوردستان- ئێراق بووە ، ئەندامی لیژنەی یاسایی و بەشداری لە لیژنەی پشتیوانی پەرلەمانی کوردستان بۆ لیستی هاوپەیمانی کوردستانی لە پەرلەمانی ئێراق بۆ نووسینەوەی دەستووری ئێراق ٢٠٠٥ کردووەو لە سەر پێشنیازی ئەو دەستوورەکە لە لایەن - un - نۆسەدو پەنجا هەزار دانەی لێ چاپ و بلاوکراوەتەوەو هەر لەلایەن ئەوو سێ پەرلەمانتاری دیکە وەرگێردراوەتەوە بۆ سەر زمانی کوردی و لە دەستەی دامەزرێنەری سەندیکای رۆژنامە نووسانی کوردستانەو ئەندامی یەکێتی نوسەرانی کوردو سەندیکای پارێزەرانی کوردستانەو... هتد.

کە دەستنووسی - اعلام الکرد العراق- لە نووسینی پارێزەر جەمال بابان سالی ٢٠٠٢ درا بە دەزگای رۆشنبیری و بلاوکردنەوەی کوردی لە شاری بەغدا ئەوسا بەڕێوەبەری گشتی دەزگاکە لەسەر ناوی (٣٠) سی کەس بە پیتی - X - ئێکس نووسی کە نابێ ناویان لەم دەستنووسەدا هەبێ کە ئەمانەن - ئیبراهیم ئەحمەد ، مستەفا بارزانی ، دلشاد مەریوانی ، رەفیق سالح ، سیروان شاکر ، گارق جامباز ، عەبدوللا ئاگرین... ولە سالی ٢٠٠٦ لە سلێمانی چاپکرا.

لەچەندین کۆنگرەی نێوودەوولەتی لە هەندەران و کوردستان لە بارەی فیدڕالی ٢٠٠٥ لە ئیتالیاو ٢٠٠٧ لە ئەلمانیاو ٢٠٠٨ لە هەولێر بەشداری کردووەو ئەم بەرهەمانەشی بە زمانی کوردی عەرەبی بەچاپ گەیاندووە:-

١ - محەمەدو سێوێ و سورمێ خان و قورشیدی چاو بەخار (دوو تراژیدی فۆلکلۆری کوردی)، ١٩٨٣. ..تێکستی هەشت چیرۆکی ئەفسانەی کوردی، ١٩٨٦... چل کەزی، ١٩٩٠.

هەفتەنامەی گۆڤار (هەفتەنامەیەکی حزبی (هیوا) لەهەولێر، ١٩٩٨.

مراسیم وقرارات مجلس قیاده الپوره (١٩٦٣- ٢٠٠٣) المتعلقه بکوردستان، ٢٠٠٤. گ٢.

الــتگهیر العرقــی (تغــییر القومیــه) للکــورد والترکمــان ڤ کرکــوك، ٢٠٠٤. گ٦....زمانە فەرمییەکان لە دەستووری ولاتە فیدرالیەکان، ٢٠٠٥.

القانونی هادی الچاوشلی مواقف کوردیه مجهوله، ۲۰۰۵.
حزبی هیوا له لیوای هەولێر، ۲۰۰۵.
اماكن العباده المدمره للمسلمين والمسيحيين والايزيدين لفتره ما قبل عمليات الانفال السيئه الصيت وامتداداً لما بعدها فی کوردستان- العراق، ۲۰۰٦.
پەرلەمانتارانی خولی دووەمی پەرلەمانی کوردستان (۲۰۰۵- ۲۰۰۹)، ۲۰۰۷.
اعچاو برلمان الدوره الپانيه لبرلمان کوردستان- العراق، ۲۰۰۸.
من اباده اللغات الی قانون اللغات الرسميه فی العراق الاتحادی، ۲۰۰۸.
اوراق فیدرالیه من کوردستان- العراق، ۲۰۰۸.
لیال کوردیه فی الف لیله ولیله مع کتابات ئ‌خری، ۲۰۰۸.
پەرلەمانتارانی لیستی هاوپەیمانی کوردستان لەپەرلەمانی عێراقدا، ۲۰۰۹
پەرلەمانتارانی خولی دووەمی پەرلەمانی کودرستان (۲۰۰۵- ۲۰۰۹)
پرسیارىارانی حکومەت دەکەن. ۲۰۰۹.
چحايا عمليات الانفال من المسيحيين والايزيديين، گ۲، ۲۰۰۹.
لەناودارانی دەڤەری سۆران شێخ کاك ئەمینی سەران (۱۸۷٤- ۱۹٤۰) پارێزەر/ گارق جامباز، ۲۰۰۹.
Kerkük'te Kürt Ve Türkmen Soykirimi (Kimlik Değiştirme) 2009. Ethnic Cleansing (Kurds and Turkmans) Forced to Change their national identities in Kirkuk Matli D. Translated from Arabic by: khammd, Sami M. Sheiko. 2009
۲ – عمليات الانفال لعام ۱۹۸۸ فی کوردستان- العراق جريمه العصر المنسيه (موپوقه بقوائم الاسما و الاگفال والنساو) الجزو الاول مع نهله محمد، ۲۰۰٤.
شزرات من واقع المراه الكوردستانيه خلال الاعوام (۱۹۹۲- ۲۰۰۹)،

كوردستان العراق نموژجاً. گ٥. مع نهله محمد، ٢٠٠٩.
ئاماری دانیشتوانی قەڵای هەولێر ١٩٢٢ لەگەڵ نەژاد بەرزنجی، ٢٠٠٦.
رەواندوز شارەكەی پاشای گەورە لەگەڵ مەولود شێخانی ٢٠٠٦.
اتفاقیه السلام الشامل بین حكومه جمهوریه السودان/ والحركه الشعبیه لتحریر السودان، مع المحامی كریم محمد صوق، ٢٠٠٥.
نصوص الدساتیر فی الدول العربیه مع المحامی كریم محمد صوق، ٢٠٠٥.
قەندیلۆكە وەرگێڕان لەگەڵ عەباس محمد حسین، ١٩٧٩.
پەرلەمانتارانی خولی یەكەمی پەرلەمانی كوردستان (١٩٩٢– ٢٠٠٥) لەگەڵ نیعمەت عەبدولا پیرداود، ٢٠٠٨.

BIST FROM OF THE REALITY OF KURDISTAN WOMEN, 2004- 1992, IRAQI KURDISTAN AS AN EXAMPLEk

Tariq Jambaz & Nahla Mohammad, IRAQ KURDISTAN NATIONAL ASSEMBLY MPs, Kurdistan-2006.

٣ – لــە تــەك ئامــادەكردنی دەســتووری (١٥) وڵاتــانی فیــدراڵ و (٥) لەهەرێمـەكانیان و (٣) چاپەمەنی لەبارەی زمانـە فەرمییـەكان لـەوڵاتانی فـرە زماندا .

٤ – سەرنووســەری گۆڤــاری یاســاپارێزییە، گۆڤــارێكی یاســاییە بــەزمانی كوردی دەردەچێت، و18 پاشكۆی بەچاپ گەیاندووە.

٥– دەیــان لێكۆڵینــەوە لــە گۆڤــارو ڕۆژنامــەكان بــەزمانی كــوردی و عــەرەبی بڵاوكردۆتەوە

١٩٤٨/٥/١٤ رژێمی شانشینی لە ئێراق – حووكمی عورق – لـە هـەموو ئێـراق... ڕاگـەیان، كـە ئەمــەش بــووە هــۆی پاشــگەزبوونەوەی ڕژێمــی شانــشینی بــەم نیمــچە

ئازادییەی کە لە ئێراق هەبوو کە بە خەبات وتێکۆشانی گەلانی ئێراق و مل کەچنەکردنی بەرژێم هاتبووە کایەوە.

هەر لەو کاتەش سەرجەم هێزە نیشتیمانی و دیموکراتەکان رووربەرووی شالاوێکی درندەی فراوان هات، لە گرتن و تۆقاندن و دروستکردنی دڵە راوکێ لە ناو دەروونی گەلانی ئێراق، بە تایبەتی لە دوای لەکار کەووتنی حکوومەتی محەمەد سەدرو دامەزراندنی حکوومەتێکی تازە لەلایەن نووری سەعید... ئەمەش بووە هۆی گەمارۆدانی جوولانەوەی نەتەوەیی و نیشتیمانی و کۆمەلایەتی لە ئێراق.

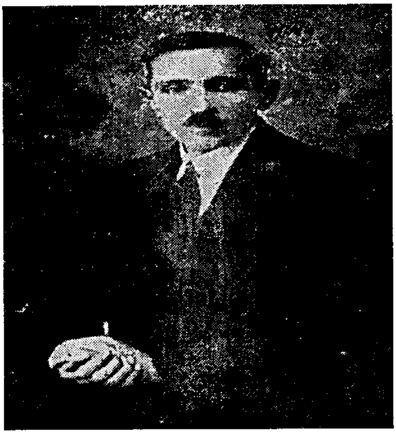
١٩٤٨/٥/١٤ ئەنجوومەنی نیشتمانی یەهوودی- واتە کنیست- سەربەخۆیی دەووڵەتی ئیسرائیلی راگەیاندو ، یەکەم پۆستی سەرۆکی دەووڵەتی ئیسرائیل لەلایەن - حایم وایزمان- گرترا دەستو یەکەم سەرەك وەزیرانیش لەلایەن دیڤید جریۆتی گرترا دەست ... شایانی باسە ئیدارەی ئەمەریکا بەر لەو راگەیاندنە دانی بە دەووڵەتی ئیسرائیل نابوو شان بەشانی بەریتانیا لە جیهاندا .

کە پایتەختی وولاتەکەی شارەکانی - ئۆرشلیم و قوودس - ە و ژمارەی دانیشتووانەکەی ، ٨٠,٠٠٠ هەزار کەسە . هەروا ژمارەی دانیشتووانی وولاتەکەی ، ٦,٣٥٠,٠٠٠ ملیۆن کەسە . هەروا رووبەری خاکی وولاتەکەی ٢٦,٦٥٠ هەزار کیلۆ مەتر چوار گۆشەیە . هەروا چڕی دانیشتووانەکەی ، ٦١٧ کە لە یەك مبل چوار گۆشەدا . هەروا نژادەکانی ، جوولەکە ٨٥٪ . عەرەب ١٥٪ . هەروا لە ژمارەی تەواوی دانیشتووانی ئەو وولاتە زیاتر لە

٣٧٠,٠٠٠ هەزار کورد ی تیا نیشتە جێیە . لە وولاتەکەدا .

١٩٤٨/٦/٢٤ لە دوای دابەشکردنی ئەلمانیای هتلەری ، ئەویش بە ئەلمانیای رۆژهەلاتی سەربە یەکێتی سۆڤیەتو ، ئەلمانیای رۆژئاوای سەر بە ئەمەریکا ، دەست کرا بە دورستکردنی پەرژینی بەرلین لەنێوان هەردوو ئەلمانیای رۆژئاواو رۆژهەلات ، لەناوەراستی شاری بەرلینی پایتەختی ئەلمانیای هتلەری ئەوکاتدا لە کێشووەرەکەدا .

١٩٤٨/٧/١٠ کۆچی دوایی مێژوونوس و روونـاکبیرو کەسایەتی ناوداری کورد و وەزیری بەرگری و جێگری یەکەمی پەرلەمانی ئێراق – محەمەد ئەمین زەکی .
لە تەمەنی ٦٨ سالیداو ، کە تەرمەکەی لە گردی سەیوان لە شاری سلێمانی نێژراوە. لە هەرێمی باشووری کوردستان .

١٩٤٨/٧/٢١ خۆتیرۆرکردنی ئارشێك گۆرکی لە تەمەنی ٤٢ سالیدا ئەمەش بەهۆی نالەباری باری ژیان و تەندروستی و هۆکاری دوورکەوتنەوەی خێزانەکەی لێی.
شایانی باسە ئەم نیگارکێشەی قوتابخانەی نیورۆك لە سالی ١٩٠٤ لە ئەرمەنستان لەدایك بووە .
لەدوای کۆمەڵ کووژیەکەی ئەرمەنی دەربەدەر دەبێت و لە سالی ١٩٢٥ دەگاتە شاری نیویۆرکی ئەمەریکا.

١٩٤٨/٧/٢٩ پێشبرکێی یارییەکان جامی جیهانی – ئۆلەمپیات – لە شاری لەندەنی پایتەختی بەریتانیا ئەنجامدراو بەردەوام بوو تاکوو رۆژی ٨/١٤ی هەمان سال.لە نێوان یاریزانانی وولاتانی بەشدار بوو لە یاریە جیا جیاکاندا .
تێبینی:- وێنەی یاریەکانی ئۆلەمپیات لە ئەنجامدانی هەموو یاریەکان لە گەلی دانەنراوە .

١٩٤٨/٨/٥ کۆریــای باشــوور سـەربەخۆیی خـۆی راگەیانـد ، لـەدوای دان پێنانی لەلایەن ڕێکخـراوی نەتـەوە یـــــەکگرتووەکان بەشـــــێووەیەکی یاسـایی، ئـەویش لـــــــەدوای دابەشکردنی کۆریا ، بـە دووبەشـی دژ بەیــەکتری کۆمۆنیــستی و ســەرمایەداری ، لــە نێــوان ئەمــەریکاو یەکیــەتی سۆڤیەت، لەدوای جەنگی دووەمی جیهان ، ئەویش بەدابەشـکردنی چەندین وولاتـانی دیکـەی جیهـان لـە نێـوان خۆیـان لەوانـە ئـەلمانیاو ڤێتنـامیش لـە جیهاندا

ئەم راگەیاندنەش بەناوی کۆماری کۆریای باشوور بوو لە نیمچە دوورگەی

کۆریا لـه کێشووەرەکەدا . لـه شـاری – سیئۆل –ی پایتـەخت ، کـه ژمـارەی دانیشتووانەکەی ، ١١,٨٦٥,٠٠٠ ملیۆن کەسە . هەروا ژمارەی دانیشتووانی وولاتەکەی ، ٤٩,٨٩٥,٠٠٠ ملیۆن کەسە . هەروا رووبەری خـاکی وولاتـەکـەی ، ٩٩,٠٢٠ هەزار کیلۆ مـەتر چوار گۆشەیە . هـەروا چڕی دانیـشتووانەکەی ، ١٣٠٥ کەس لە یەك میل چوار گۆشـەدا . هـەروا نـژادەکانی ، کـۆری ٩٩٪ . لـه وولاتەکەدا .

١٩٤٨/٨/٢٩ لـه پەناهەنـدەیی مستەفا بـارزانیو هەڤاڵـەکانی لـه شـاری بـاکۆی پایتـەختی ئازربایجـانی سـۆڤیەتی گوواسـتراونەوە ، بـۆ ناوچـەی شـاری تاشـقەندی پایتەختی کۆماری ئۆزبەگستانی سۆڤیەتی کۆمۆنیست لە کێشووەرەکەدا .

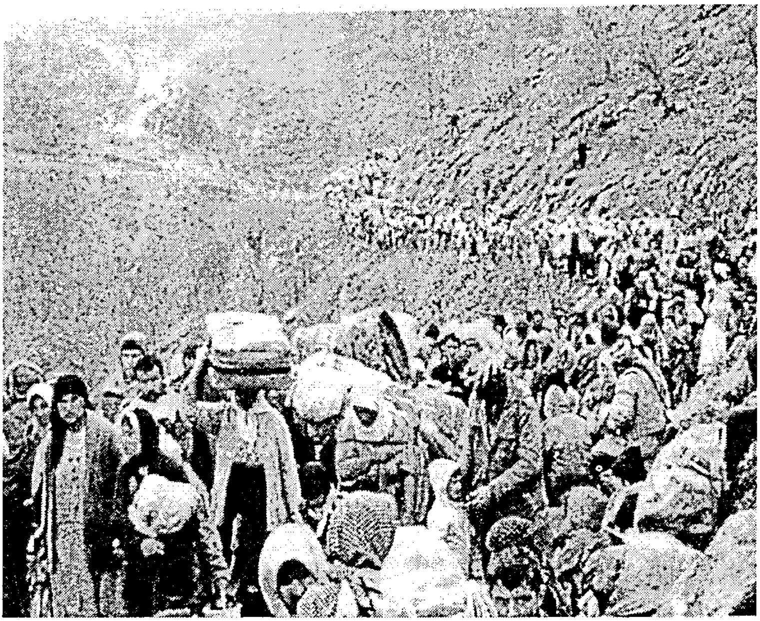

١٩٤٨/٩/٩ لـــــــه دوای دابەشـــــکردنی وولاتـــی کۆریـــا ، بەدوو وولاتـی لێك جیـا کـەرەوە بـه نـاوی ، کۆمـاری کۆریـای باشـوورو کۆمـاری کۆریـای بـاکوور– کــه کۆریـای بـاکووری دیمـوکراتی میللـی سـەربەخۆیی خـۆی راگەیانـد بەپشتیووانی یەکیـەتی سـۆڤیەت ، بەرامبـەر بـه کۆریـای باشـووری لایـەنگیری ئەمـەریکا... شـایانی باسـکردنه کـه تـاکوو تـەواوکردنی ئـەو مێژوونامەیـه ، کێـشەو ململانـێ لـه نێـوان هـەردوو کۆریـا بەردەوام بووە بەتایبەتی بەرامبە بە کۆریای باکوور بەهۆی بوونی توانای چەکی هەمە جۆری ئەتۆمی لەناوچەی نیمچە دوورگەی کۆریادا.

ئەم راگەیاندنەش بە ناوی – کۆماری کۆریای دیمەکراتی مللی – لـه شـاری – پیونگیـانگ– ی پایتـەخت ، کـە ژمـارەی دانیـشتووانەکەی ، ٣,٩٩٠,٠٠٠ ملیـۆن کەسـه . هـەروا ژمـارەی دانیـشتووانی وولاتەکـەی ، ٢٣,٥٨٠,٠٠٠ ملیۆن کەسه . هەروا رووبەری خاکی وولاتەکەی ، ١٢٠,٥٤٠هەزار کیلۆ مـەتر

چوار گۆشەیە . هەروا چڕی دانیشتووانەکەی ، ٥٠٧ کەس لە یەك میل چوار گۆشەدا . هەروا نژادەکانی ، کۆریەکان ٩٩٪ . لە وولاتەکەدا .
کە کۆمەڵەی گشتی نووێنەری کۆریا لە باکوور، دامەزراندنی کۆماری میللی دیموکراتی کۆریایان ڕاگەیاند، کە بووە هۆی کردنەوەی لاپەرەیەکی دیکە لەمێژووی خەباتی ئەو وولاتەو لەهەمان کات بووە هۆی سەرهەلدانی کێشە لەگەڵ ئەمەریکا لە ناوچەکەدا ، بەهۆی سەرکەووتنی ئەمەریکا بەهێزی سەربازی لەیابان لە دوای کۆتایی هاتنی جەنگی دووەمی جیهاندا .

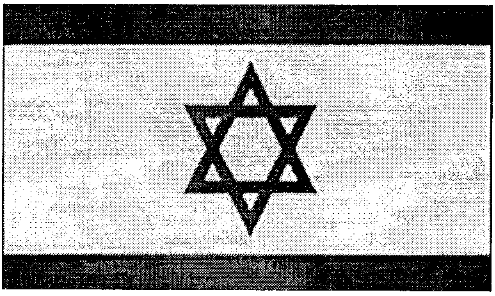
١٩٤٨/١٠/٩ مۆرکردنی ڕێکەووتننامەی دژ بە ئەنجامدانی کردەوەکانی جینۆساید دژ بەگەلانی ژێر دەستەو داگیرکراو، کە لە برگەی /٢ ی ڕێکەووتنەکەدا هاتیە ، کە جینۆساید بریتیە لە کردەوەیەکی دژ بە مرۆڤ و لەناوبردنی نیمچە ، یاخوود تەواوی بەچارەی نەتەوەیی، یاگروپێك لە وولا جیا جیاکانی جیهاندا.

شایانی باسە کە ڕژێمە دژ بە یەکترەکانی تورکیا ئێران و ئێراق و سووریا ، هەریەك لەوانە بەشێکی دیاریکراو لە رووبەری خاکی کوردستانی گەلی کوردیان پێ لکێنراوە بەپێی پەیمانی لۆزانی١٩٢٣/٧/٢٤ لە لایەن وولاتانی

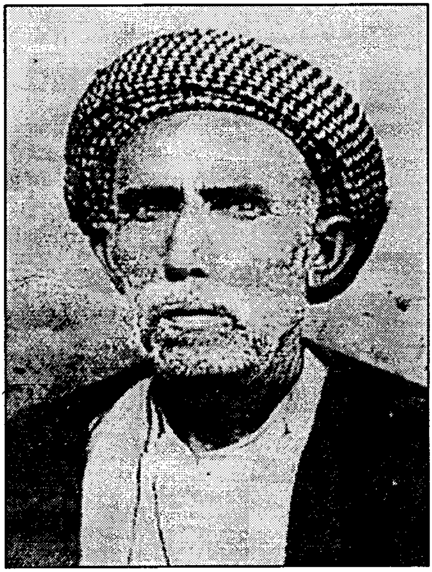
هاوپەیمان بە سەر کردایەتی بەریتانیا ، ئەو رژێمانە درێخیان نەرکدووە لە کرداری جینۆساید بەرامبەر بەکوردو نیشتمانەکەیدا چ لە بەعەرەبکردنو بە تــورککردنو بــە فارسـکردنو بـە گوواسـتنەوەی خێزانـی کـورد لەجێگــەی رەســەنی خۆیــانو بە هێنــانی خێزانـی نەتـەوەکانی خۆیـان بـۆ ناوچـەکانی کوردستان لە ناوچەکەدا .

ئەویش بەگۆرینی دیمۆگرافیای جووگرافی خاکی کوردستانو کرداری بە کۆمــەلکوژیو زیندەبەچــالو وێرانکردنـــی گونـــدو شارۆچــکەو کانییـــاو دارستانو کیمیا بارانو ئەنفال.. هەریەك لەو دەسەلاتانە بەپێی خواستو ویــستو ئامانجــەکانیانو ، بــەپێی بــارودۆخی ناوچــەو هــەرێمو جیهــان ئەنجامیان داوە بە رامبەر بە گەلی کورد لە سەر خاکی کوردستاندا.

١٩٤٨/١٠/٢٨ دەســــەلاتی نـــــوویی ئیــــسرائیل ئــــالای دەوولەتەکـــەیان بـــەرز کردەوە ، کە پێك هاتووە لـــە ئەســـتێرەی داود ، بـــەرەنگی شـــین – کـــە هێمـــای دەوولـــەتی ئیــسرائیلە –، لــە نێــوان دوو هێلــی شــین ، کــە هێماکــە بــۆزێی نیــلو زێــی فــورات دەکــات ، کــە جوولانەوەی سەهیۆنیزم بە سنووری دەوولەتەکەیان دادەنێن... ئەی کـورد... بەلام عەرەب قەیناکە.

١٩٤٨/١١/٥ کۆچی دوایی نووسەرو فەرهەنگ نووسی کورد مامۆستا – تاهیر سادق – لە شاری سلێمانی لە باشووری کوردستان ، لەتەمەنی ٧٣ سالیدا ، تەرمەکەی لە گۆرستانی سەرچنار بەخاك سپێردرا ، شایانی باسە کە مامۆستا تاهیر لە سالی ١٩١١ لـە شـاری کۆیـە لـە بنەمالەیـەکی ئـایینی و زانـست پـەروەر ، بنەمالــەی دایەخەجێ لەدایك بووە ... لە سالی ١٩٣٩ بووەتە ئەندامی پارتی هیوا.

١٩٤٨/١١/١٠ کۆچـــی دوایـــی هۆزانـــەوان مامۆسـتا – زیـوەر– لـە شـاری سـلێمانی لـــە باشـــووری کوردسـتان ،کـە تەرمەکـەی لـە گۆرسـتانی گـردی سـەیوان لـە شـاری سـلێمانی بـە خـاك سپێردراوە لە شارەکەدا.

جێگـەی باسـکردنە کـە شـاعیرو نووسـەری نـاوداری کـورد مامۆستا زێوەر لە ساڵی ١٨٧٥ لـە شـاری سـلێمانی لـە گـەرەکی کانیـسکان چـاوی بـە جیهـان هـەڵهێناوە ، نـاوی تـەواوی – عەبـدوڵلا محەمـەد رەسـووڵە و لـە بنـچەدا خـەڵکی دەڤـەری پـشدەرن لـە هەرێمەکەدا

دوای ئـەوە رووی لـە قوتابخانـە کـردووەو ، هـەروا لـە حـووجرەی فـەقێیاتی خوێندوویـەتی ، دوای ئـەوە لـە ١٩٢١/٢/١٩ بـە مامۆسـتا دامـەزراوە لـە قوتابخانـەی نموونـەی سـەعادەت بـە مووچـەی ١١٠ روویپیـە ، دوای ئـەوە لـە سـاڵی ١٩٣٠ مامۆسـتایەتیەکەی گوازراوەتـەوە بـۆ ناحیـەی بەرزنجـە وبـە مامۆستا ماوەتەوە تـا بەسزایەك دوور خراوەتـەوە ، ئەویش بۆ دابراندنی لە کۆمەڵ و رۆشنبیران و لێ ئاگا نەبوون لە رووداوی سەردەمی خۆی ، تا ساڵی ١٩٣٨ و لـە وێـووە بـۆ بیارە و لـە وێـشدا لـە سـەر کـار لادراوە بـە خانەنـشین کردنی لە کارەکەیدا .

هەروا مامۆستای شاعیر چەندین بەرهـەمی خستۆتە بەر دەستی خوێنـەرو رۆشنبیران لە وولاتەکەیدا ، وەك :– ژیانی پێغەمبەران ، دەستە گوڵی لاوان ، چیرۆکی خێوی ناو مزگەوت ، داستانی سۆزناڵ گەریلا ، کە ئەمە شیعرە بە زمـانی فارسـی لـە سـاڵی ١٩٨٨ چاپکراوە – سـۆزی نیشتیمان ، فەرهـەنگی زێـوەر ، لـە گـەڵ چـەندین ووتـارو بابـەتی دیکـەو دەستنووسـەکانن ، کـە مامۆسـتا زێوەر بەردەوام بووە لە کارەکانی تا ماڵئاوایی کردنـی لـە گـەل و نیشتیمانەکیدا لە شاری سلیمانی لە باشووری کوردستاندا .

١٩٤٨/١١/١٩ بە هۆی کێشەی هاوسەری لە نێوان شای ئێران محەمەد رەزاو هاوسەرەکەی خاتوو فوزیە خان ، کە داوای تەلاقی لە شاه رەزا کرد بە هۆی خیانەتی هاوسەریەتی و ، لە ئەنجام خاتوو فەوزیە داواکەی پەسەند کرا بەتەلاقدانی لە شا رەزا .

محەمەد شا بە ئارەزووی خۆی هەلس و کەوتی لەگەڵ ئافرەتانی خواستیاری خۆی دەکرد.. شایانی باسە هاوسەری شای ئێران خاتوو فوزیەخان خوشکی شانشین فاروقە کە شانشینی میسر بووەو لەنژاد دەگەڕێنەوە بۆ سەر بنەماڵەی محەمەد عەلی پاشای دامەزرێنەری وولاتی میسر ناسراو بوون بە بنە ماڵەی خدیووی ، کە لەرەچەلەکدا نژادیان کوردە . لە پارێزگای دیاربەکر لە باکووری کوردستان روویان لە ناوچەیەدا کردووە لە کێشووەرەکەدا .

١٩٤٨/١١/٢٨ تیمێکی گەرۆکی بیانی سەردانی هەرێمی باشووری کوردستانی کرد لە پارێزگای هەولێرو دۆڵی بالیسان... کە ئەو گەرۆکانە سەردانی چوار شوێنیان کردووە، لەم دۆڵەدا بەمەبەستی پشکنین. ئەوانیش :– گردی دێگە – گردی شلیمۆن – گوندی بالۆکاوە – گردی کانی کەلەك – کە لێکۆڵینەوەی ووردیان لە چۆنیەتی ئەو شووێنەوارانەی کە لە و گوندو گردانە هەبوو کردووە.

لە ئەنجامی لێکۆڵینەوەکانیان دەرکەوتووە، کە ئەم شووێنەوارانە بەر لە ساڵی زایینی شارۆچکە بوونەو لە ئەنجامی شەڕو پێکدادان لە سەردەمی –

ئەخمینیەکان – ویران کراون. ئەویش بەپێی دۆزینەوەی ئەو ئێسقان و پروسکانەی کە لەم شووێنانە دۆزراونەتەوە. لە ئاکام وای بۆچوون کە بەکۆمەڵ لە ناوبران و ئەم هەوڵەش بەشێووەیەکی بابەتی لە گۆ ڤاری – سۆمەری ئێراقی – لە ساڵی ١٩٥٠ تۆمارو بلاوکراوەتەوە. هەروا – نووسەری ناوداری کورد – ئایەتوللا محەمەد مەردۆخی زەکی – لەکتێبی – کورد و کوردستان دەڵێ :–

بالوکاوە و گردی دیگە – لە سەردەمی ئەخمینیەکان شاربووەو کۆنترین شارستانی ناوچەکە بووەو پاشان دەڵێ : – ئەم دوو شووێنە ئەوەندەی قەلای هەولێر بووەو بە کۆنترین شار دادەنرێت و هەروا دەڵێ : – سەرچاوەیەکی ئاوە زۆرکانی کەلەك هەبووە. هەموو دەشتی بالوکاوە و بالیسانی پێ ئاودێرکراوە.

جێگەی ئاماژە پێکردنە کە ناوی بالیسانی چەند بیروو بۆ چوونێك هەیە لە یەکتر جیاوازن... دەڵێن ووشەی بالیسان وشەیەکی ئارامیە. واتە ئەو باخانەی کە کەوتوونەتە بەرزاییەکان و لەدەشتایی نین. هەروا هەندێکیش دەلێن بالیسان ووشەیەکی فارسیە – بال – واتە – قووڵ – یان – ساڵ – واتە پێشاندان – بالیسان. بال پێشاندان.

لە رووی مێژوویەوە بالیسان دەووڵەتێك هەبووە بەر لە ٣٠٠٠ هەزار ساڵ پێش زایین بەناوی – دێگە – کە تا ئێستا گردێك لەخوارووی بالیسان ماوە بەناوی – گردی دیگە – لە دوای – دیگە شاکورەکەی – شاجوان – بۆتە پاشای ئەم دەووڵەتەو بەهاتنی سووپای – ئەفراسیان – دەسەلاتی لەدەستداوە... بەلام نەزانراوە سنووری دەسەلاتی تا کام جێگە رۆیشتووە.

هەر وەك لەکتێبی – صبح الاعشی – باسی گردی –بالوکاوە – دەنگارەی ئێستا لە – توتمە – کراوە، کە قەلای گەوورە لە – معجم البدان – ی یاقووتی حەمەوی – داهاتووە، کە هاورایە لەگەل – محەمەد مەردۆخی – کە دەڵێ :– ئەم دوو شوێنە دوو قەلای سەخت و قایمیان لێبووە و باخ و باخاتێکی چرو پر لەدەوریان بوونە.

بالیسان لەدۆلی خۆشناوەتیەو بەرامبەر شاخی هەورێیەو ٢٢ کیلۆمەتر لە رۆژهەلاتی خەلیفان دوورە بەلای گوندی بێراوە.

<u>سەرچاوە :</u>– مێرگ ژمارە /٢٩ لاپەرە/٨.

١٩٤٨/١٢/٩ کۆمەڵـەی گـشتی ڕێکخـراوی نەتـەوە یـەکگرتووەکان بڕیـاری ژمـارە /٢٦٠ی دەرکرد ، بە قەدەخەکردنی تاواندنەوەی ڕەگەزی مرۆڤایەتی کە لـە مـادەی /٤ ی بڕیارەکە هـاتووە:– بەسزادانی هـەر کەسێ یـاخوود هـەر دەسـەڵاتدارێك ، یـاخوود وڵاتێك ، کـە هەڵدەسـتێ بـەو تاوانـە ، جـا دەسـەڵاتدار بـێ یـاخوود بەرپرسانی کـار بەدەسـتی ئـەو وڵاتانـە ، یـان فەرمانبـەری ڕەسمـی دەوڵـەت بێ..

شـایانی باسـە ئـەم بڕیـارە لـە ٥٪ی جێبـەجێ نـەکراوە تـاکوو ئێـستاش بەرامبەر بەگەلانی دابەشکراوو داگیرکراو ، کاری جینۆساید بەردەوام بووە لە هەموو بوارە جیا جیاکان ، لەوانە بەرامبـەر گـەلی کـوردو نیشتمانەکەیان لـە هەرێم و ناوچەو کێشووەرەکەدا .

١٩٤٨/١٢/١٠ لـە شـاری واشـنتۆنی پایتـەختی ئەمـەریکا ووتووێـژ لـە نێـوان باڵیۆزەکـانی دەووڵـەتانی پـەیمانی برۆکـسل و کەنـەدا و وەزارەتـی دەرەوەی وڵاتـە یـەکگرتووەکان، بـۆ دروسـتکردنی پـەیمانی نـاتۆ دەسـتی پێکـرد بەرامبـەر پـەیمانی وارشـۆی نێـوان وڵاتـانی سوشیالیـست، لـەدوای جـەنگی دووەمـی جیهان، کە ئەویش لە مانگی /١٩٤٩/٤ بڕیاری دامەزراندنی بۆ دەرکرا.

١٩٤٨/١٢/١٠ ئەنجوومـەنی ئاسایـشی نێوودەووڵـەتی جـاری مـافی مرۆڤـی ڕاگەیانـد لـە کۆشکی – شابوو– لە پاریسی پایتەختی فەرەنسا ... جێگـەی باسـکردنە کە ڕاگەیانـدنی جـاری گـەردوونی مـافی مـرۆڤ لـە دوای جـەنگی جیهانیـدا دژ بـە هتلەرو دۆستەکانی بوون ، کە نزیکەی ٦٠,٠٠٠,٠٠٠ ملیۆن کـەس کـووژران ، زۆربەی وڵاتانی ئەوروپا زیانێکی زۆریان لێکەووت و وێران کران .

ئـەویش بـۆ ئـەوەی جـارێکی دیکـە درندایـەتی و بەربەریـەتێکی ئـەوا ڕوونەداتـەوە ، پێوویـستە جیهـانێکی نـوێ لـە سـەر بناخـەی ئـازادی و ڕێزگرتنـی مـافی مـرۆڤ و یەکـسانی لـە نێوانیـان دابمەزرێنـدرێت . دەبـێ دژایـەتی و تـەنگوو چەڵەمەی نێوان وڵاتـان بـە ڕێگـەی گفتووگۆ چارە سـەر بکرێت لە جیهاندا .

دوای كۆتـایی هـاتنی جـەنگی دووەمـی جیهـان لـە مـانگی ١٩٤٥/٤/دا لـە كۆنفرانسی – سان فرانسیسكۆ – نووێنەرانی ٥١ وولاَتـی رێكخراوی نەتـەوە یەكگرتووەكانیان لە پێناوی پاراستنی نـەوەی نـوویَ لـە كارەسـاتی جـەنگ ، كە دوو جار ئێش و ئازارێكی بـە سـەر مرۆڤایـەتیدا هێنـابوو لـە جیهانـدا پێك هینا .

ئەویش بە بەرپرسیاری پاراستنی ئاشتی و پشتگیری لـە شـەڕێكی جیهـانی نوویَ سپێردرا بەو سیَ وولاَتەی كە لە جەنگدا سـەركەووتوون – ئەمـەریكا – بەریتانیا – یەكیـەتی سـۆڤیەت – چینی مللـی – لـەم دەزگایـەدا بناخەیـەكی مەعنەوی بۆ وەرگرتن و قبوولَكرنی گـەلانی سـەر بـەئایین و فەرهـەنگ جیـاواز دانرا , كە پسپۆری شارەزایانی زۆر وولاَتان بە سەرۆكایەتی زانـای فەرەنـسی – رێنـیَ كاسـن – و پـسپۆری ئەمـەریكا – ئێلێونـۆر ڕۆزفێلـت – لـە سـەر ئـەم پرسە كاریان كردوو ناوەڕكی بابەتەكەیان ئامادە كرد .

دوای ئەوە كەوتە بەر دەستی ئەنجوومـەنی ئاسایـشی نەتـەوە یەكگرتووەكان و چەندین هەمواركردنی لە سەر كراو لە ئاكامدا ئەم ڕاگەیاندنە پەسەند كرا ، كە خۆی لە ٣٠ بەند دەگریَ و یەكــەم بەنــد دەلَـــــیَ :–

هەموو مرۆڤان بە ئازادی لە دایك دەبن و یەكسانیشن لە نرخ و بایـەخ و مافدا , عەقل و ویژدانیان پیَ بەخشراوەو دەبیَ بە گیانێكی بریانە ڕفتـارو هـەلَس و كەووت لەگەلَ یەكتردا بكەین ... دوا ژمارەشی كە ماددەی ٣٠سییە دەلَیَ :–

هیچ دەقێکی ئەم بانگەوازە نابێت وا لێکبداتەوە کە ڕێگە دەداتە دەوڵەتێك یا کۆمەڵێك یا تاکەکەسێك کە چەند مافێکی ئەوەیان هەبێت کە چالاکی یان کارێك بکەن بە مەبەستی تێکدانی ماف وئازادییەکانی ئەم بانگەوازەدا .

١٩٤٨/١٢/١٨ کۆچی دوایی شاعیری نەتەوەیی و نیشتمانی کورد مامۆستا– فائق عەبدوللا – بێکەس– لە شاری سلێمانی. جیگەی ئاماژە پێکردنە کە شاعیری گەورەی کورد بێکەس ناوی تەواوی – فائق عەبدوللا بەگ کاکە حەمە مەعروف – ە .

ئەم شاعیرە ڕووەو دیموکراتی و پێشکەووتن بووە لە ئەدەبی کوردیدا , کە لە گوندی – سیتك – لە تەك شاری سلێمانی لە ساڵی ١٩٠٥ چاوی بە جیهان هەڵهێناوە .

لە دوای مردنی باوکی لە ساڵی ١٩١٠ لە نێوان کەس و کارو خزمەکان ژیانی بە سەر دەبرد لە پارێزگای سلێمانی و پارێزگای کەرکوك لە هەرێمی باشووری کوردستان.

ئەم شاعیرە مەزنە لە ڕاپەڕینی ٩/٦ دژی بەریتانیاو شانشینی لە ئێراقی بە زۆر دروستکراو بەژداری کردووەو ڕۆڵی بالآی هەبووە . بەم هۆکارانە ماوەی سیٚ ساڵ ژیانی بردۆتە سەرو لە دوای ساڵی ١٩٣٣ بە مامۆستا دامەزراوە لە قوتابخانە جۆراو جۆرەکان .

ئەم کەسایەتیە شاعیرێکی میللی و ڕامیاری و نەتەوەیی و نیشتمانی بووە ، لە هەموو بوارەکانیدا و تاکوو ئێستاش شیعرەکانی ڕۆڵی خۆیان ماوەو دەمێنیٚ لە هەموو بوارەکانی بە بەرزکردنەوەی هەست و ڕۆشنبیری و داب و

نەریت و کەلتووری کورد لە کوردستاندا .

١٩٤٨/١٢/٢١ بڵاوکردنەوەی یاسای ئیرلەندا ، کە کۆماری ئیرلەندا نەك دۆمنیۆن لە ناو ڕایەڵەی کۆمەنوولسی بەریتانیا .

کە بەریتانیا ڕەزامەندی لەسەر هەردوو کارەکە دەربری ، کە لەساڵی ١٩٤٩ ئەنجامدرابوو، دوای ئەوە ئیرلەندا لەساڵی ١٩٨٥چووە ناو کۆمەڵەی ئابووری ئەوروپا کەئێستا یەکیەتی ئەوروپایە لە کێشووەرەکەدا .

١٩٤٩

١٩٤٩/٠٠/٠٠ کۆچی دوایی تێکۆشەرو خەباتگێرو کەسایەتی ناوداری نەتەوەیی و بنەماڵەی حاجی ڕەشید ئاغا ، ڕەمزی نافع ڕەشید مەموونەدی لەشاری هەولێر لە هەرێمی باشووری کوردستان

شایانی باسە مامۆستا ڕەمزی لەساڵی ١٩١٧ لەشاری هەولێر لەبنەماڵەیەکی ناسراو لە عەشیرەتی مەموونەد چاوی بە جیهان هەڵهێناوە لە شارەکەدا ... هەروا قوتابخانەی سەرەتایی و ناوەندی لەشاری هەولێر تەواو کردیە... لەبەر نەبوونی قوتابخانەی ئامادەیی لەهەولێر چۆتە شارەی کەرکوکی هەرێمی باشووری کوردستان و ساڵێکی خووێندنی لەوێ بردۆتەسەرلە شارەکەدا.

هەر لەوکاتەشدا ئەندامی پارتی هیوا بووە لەکەرکوك... دوای ئەوە پۆلی پێنجەمی زانستی لەشاری بەغدا تەواو دەکا لەساڵەکانی ١٩٣٧-١٩٣٨ لەئامادەیی ناوەندی - الاعدایة المرکزیة -... لە ساڵی ١٩٣٩ دەچێتە بەیروتی پایتەختی ئێستای لوبنان و لەزانستگای ئەمەریکی دادەمەزرێ و

مــاوەی دوو ســاڵی خووێنــدن لــەو زانــستگایە تــەواو دەکــاتو پلــەی – فریشمان– بەدەست دێنێ‌لەو وولاَتەدا .

ماموستا رەمزی هەرلەشاری بەیروت پەیوەندی لەگەڵ کوردەکانی لوبنانو سووریاو تورکیا بەهێز دەکات ، لەپێناو ئامانجەکانی گەلو نیشتمان ، وەك کامەران بەدرخان– نورالدین زانا– محەمەد ئەرمەغانی... دوای ئەوە بۆ تەواو کردنی خووێندن دەچێتە شاری ئەستەموّلی ئێستای تورکیاو دەچێتە کۆلێژی – روّبەرت کۆلیچ – لەوکاتو ساتەشدا جەنگی دووەمی جیهانی هەڵگیرسا . لەو کاتەشدا دەسەلاَتدارانی ئەڵمانیاش بەدوای کەسێك دادەگەڕان ، کەسووتەمەنی هەمە جۆریان بۆ دابین بکات ، ئەویش بەگەیشتنیان بەچاڵە نەوتیەکانی له باکووری ئێراق – واتە هەرێمی باشووری کوردستان– لێکندراو بەئێراق ، لەپێناو بەدرهێنانی ئامانجەکانیان لەو هەرێم و ناوچانەدا.

کە ماموّستا رەمزی نافع رەشید بووە هۆکاری ئەو ئامانجەیانو لەهەمان کاتیش رەمزی خوولیای بەدی هێنانی ئامانجەکانی گەلی کورد بوو ، لەوکاتو ساتەی شەڕو ململانێی نێوان وولاَتانی هاوپەیمانو ئەڵمانیا لەلایەن یەکێتی سوّڤیەتو ئەڵمانیا لەلایەکی دیکە ، ئەمەش وای کرد کە بەرژەوەندی هەردوولا یەك بگرێ‌و رەمزی ئامادەی خۆی نیشاندا بۆ ئەوەی کار بکات لەگەڵ ئەڵمانەکان تاکو هەریەك بگات بەئامانجی خۆیدا .

ئەمەش بەهۆی هەڵوویستی رژێمی تورك . ئینجا ماموّستا رەمزی لەگەڵ ئەڵمانەکان دەچێتە ئەڵمانیا بەمەبەستی مەشق کردن ، ئسەویش لەپێناو – کردەوەی تامودت –. ئەو کردەوەیەش ئامانجی ئەوبوو کە شوّڕشێك لە کوردستان هەڵگیرسێنێ‌ بۆ ئەوەی ئینگلیزەکان لەم وولاَتە دەربکات..!.

لەدوای تەواو بوونی مەشقەکەی ماموّستا رەمزی سووێندی خوارد بەئالاّی کوردستانو بەرامبەر بەبەر پرسی – فوّن کایرتل– کە سەروّکی ئەوسای ئەڵمانیا کەخیانەتو کەمتەرخەمی نەکات لەم کردەوەیە ، لەهەمان کات ئەڵمانیەکانیش سووێند یان خوارد بەئالاّی ئەڵمانیا لەسەر هەمان بابەت ، ئەویش لە پێناو گەشتن بە ئامانجەکانێن .

هەروا لەمانگی/١٩٤٣/٧ تیپە چوار کەسیەکە ، – کردەوەی مامودت– بەسەروّکایەتی بەرێووبەری – موولەر– بوو.. سەعات سفریان لەوکاتدا

دەستی پێکرد ... یەکێ لەفرۆکەکانی -کۆندۆر- دەکەوێتە ئاسمان و بەسەر هەرێمی- قرم- ی نێوان سنووری ئێران و یەکێتی سۆڤیەت ، لە سەر زەریای رەش و بەناو جەرگەی خاکی تورکیا بەرەو کوردستان بە رێدەکەوێ ... کە ئالای کوردستان لەفرۆکەکە خرابوو لەدەرەوەی دەشەکایەوە بەرەو ناوچەی بیتووێنی سەربەقەزای رانیەی پارێزگای سلێمانی لە هەرێمەکەدا .

بەلام بەهۆی هەلە کردن نەیانتوانی لەوێ بێنە خوارێ بەلکوو بەرەو پارێزگای دهۆك روویان گۆری و لەگوندی فلێفل ، کە دەکەوێتە باکووری رۆژئاوای شاری موسل هاتنە خوارێ... لەوێ بە قاچاخ بەسوواری پاسە تەختەکانی ئەو سەردەمو بەولاغ و کاروان دەگەنە موسل و لەگەرەکی - نەبی یونس- بەرەو ناوچەی گوێرو پارێزگای هەولێر بەرێدەکەون تادەگەنە گوندی بێوکە.

لەوێ ئەلمانەکان دەستگیر دەکرێن و دوای ئەوانیش مامۆستا رەمزیش لەگوندی بنەسلاوەی رۆژهەلاتی شاری هەولێر دەستگیر دەکرێ و بەرەو شاری موسلی دەبەن و لەوێش بۆ شاری بەغدا. لەوێش بۆ شاری قاهرەی پایەختی ولاتی میسرو دوای ئەوە دەیگەرێننەوە بۆ شاری بەغدا .

لەگەل کۆتایی جەنگ مامۆستا رەمزی دەردێتە دادگای عورفی و بڕیاری لەسێدارەدانی بۆ دەردەچێت.... بەلام لەدوای ئەوە بڕیارەکە دەگۆرێ بۆ بەندی هەتاهەتایە ، دوایی لەسالی ١٩٤٧ بڕیاری ئازاد کردنی بۆ دەردەچێ بەهۆی نەخۆشیەکی کووشندە.. شایانی باسە راوێژکاری وەزارەتی ناوخۆی ئێراق - سیسل جۆن ئیدمونس - روو لەمامۆستا رەمزی دەکات و پێی دەلێ:-

لە کاتی لێکۆلینەوە بۆمان دەرکەووت کەتۆ تەنیا بۆ کوردت کردیە نەك بۆ دووژمنانی ئێمە ، گەرنا تووشی رووبەرووی سزای گەوورە دەبوویتەوە ... خووێنەری بەرێز.

بەهۆی شکانی کێلی سەرگۆرەکەی نەتوانرا مێژوو کۆچی دوایی مامۆستا رەمزی بدۆزرێتەوە.سەرەرای ئەوەی کە زۆر لە نووسەر و مامۆستان و دکتۆران ، بە دەیا بابەتیان لە مامۆستا رەمزی نافع نووسیووە لە گۆڤارەکاندا.

١٩٤٩/١/٨ دوای کەووتنی کابینەی سەرەك وەزیرانی رژێمی شانشینی لە ئێراق محەمەد سەدر موزاحیم پاچەچی و سەرەك وەزیرانی پێشووی رژێمی شانشینی ، . نوری سەعید دەیەمین کابینەی نوێی خۆی راگەیاند بەبوونی بەسەرەك وەزیرانی ئێراق.
شاینی باسە لە زۆر سەرچاوەی ئێراق و بیانی و کوردی ، وای دیاریدەکەن ، کە نوری سەعید کوردەو هەندێ دەڵێن تورکمانە ، بەلام بەهەرحال بەپێی ئەو سەرچاوانە نوری سەعید لە رەسەندا باوو باپیرانی دانیشتووی خاکی کوردی باکووری کوردستانی داگیر کراوی ژێر دەسەلاتی تورکیانە لە پارێزگای دیاربەکر لە هەرێمەکەدا .

١٩٤٩/١/١٧ لە هەولێکی بەردەوام بە پەخش کردنی یەکەم زنجیرەی تەلەفزیۆنی کۆمیدی بە ناوی – زاکولدبیرگز–و ، ئەو زنجیرە کۆمیدیە تەلەفزیۆنیەو، لەهەمان کات بەردەوام بوو لە پەخشکردنی کە بەباشترین زنجیرەی ڕابواردن دادەنرێت لەجیهاندا.

١٩٤٩/١/٢٠ لە ووتاری سەرۆکی ئەمەریکا تۆرمان ، بۆ گەلی ئەمەریکا سەرۆکی ئەمەریکا تۆرمان بەرپرسیاریەتی راستەوخۆی خودی خۆی بە لێدانی هەردوو بۆمبی ئەتۆمی لە شارەکانی هیرۆشیماو ناکازاکی وولاتی یابان لە سالی ١٩٤٥ دەکات ، کە بە کردەوەیەکی تیرۆریستانەی جیهانی دادەنرێت لەگەل سەرەتای دەست پێکردنی جەنگی سارد لە نێوان هەردوو جەمسەری دژ بە یەکتری بە تایبەتی لە نێوان حکوومەتی ئەمەریکا ویەکیەتی سۆڤیەت لەجیهاندا.

١٩٤٩/٢/٤ بە هۆی توندرەوی و تاك رەوی دەسەلاتی شا لە ئێران محەمەد رەزا شا لە زانکۆی تارانی پایتەختی ئێران هەولی کوژرانی درا ، بەلام رزگاری بوو

لەپیلانەکەدا .

١٩٤٩/٢/١٢ لە کارێکی ناکاوی ئەویش بە لە ناوبردنی دامەزرێنەری ڕێکخراوی ئیخوان مسلمین و کەسایەتی ئاینی عەرەبی – حەسەن بەننا– لە شاری قاهیرەی پایتەختی میسر تیرۆر کرا..

١٩٤٩/٢/١٤ دامەزرێنەرو سکرتێری پارتی کۆمۆنیستی ئێراق یوسف سەلمان یوسف– فەهد– لە لایەن ڕژێمی شانشینی لە ئێراق لە سێدارە درا لەگەڵ دوو لە هەڤاڵەکانی –حازمو سارم – کە ئەندامانی بیرۆی ڕامیاری پارتەکە بوون لە ئێراقدا.

١٩٤٩/٢/٢٤ مۆرکردنی ڕێکەووتننامەی – ڕۆدۆس– لە دووگەی ڕۆدۆس ، لە پێناو وەستاندنی شەڕ لە نێوان میسرو ئیسرائیل لە سەر داوای بڕیاری نەتەوە یەکگرتووەکان لە ١٩٤٨/٨/١٦ ، ئەویش لە پێناو سەقامگیرکردنی ئاشتیو ئارامی لە نێوان ئیسرائیلو عەرەب لە هەرێمەکەدا.

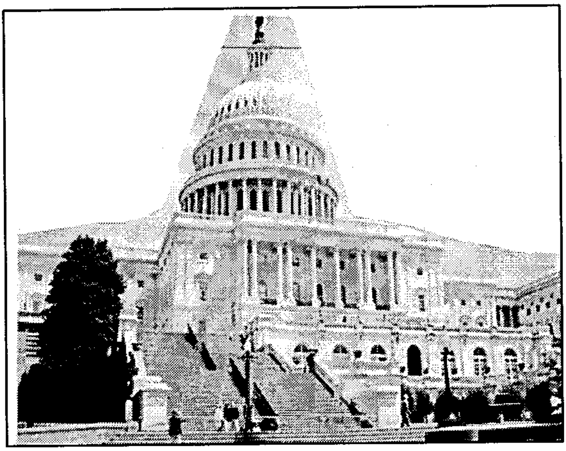
١٩٤٩/٣/٨ بە پێی ئەو ڕێکەووتننامەیەی ، کە لە کەنداوی ئەلونگ مۆرکرا فەرەنسا دانی بەسەربەخۆیی ڤێتنام نا، بەرێکەووتنی لە نێوان باودای و سەرۆکی فەرەنسا ئۆریۆك بەراگەیاندنی یەکگرتووی ڤێتنام لە ژێر یەکیەتی دەوڵەتی فەرەنسا.

١٩٤٩/٣/١٣ سەر کردەی کورد مستەفا بارزانیو دوو لە هەڤاڵانی لەلایەن دەسەڵاتدارانی وولاتەکە لە شاری تاشقەندی پایتەختی کۆماری ئۆزبەگستان گوواسترانەوە بۆ شاری چەمبای سەر دەریای ئۆراڵو لەوێ وەك دەست بەسەرمانەوە لە شارەکەدا .

١٩٤٩/٣/٢١ دوو ئاهەنگی بەرچاو بە بۆنەی جەژنی نەورۆز لە شاری هەولێر لە هەرێمی باشووری کوردستان ساز کرا ، کە یەکەمیان بەهۆی مەسعوود محەمەد بوو بۆ لایەنگیری– پ.د.ك– و دووەمیان بەهۆی دلداری شاعر بوو بۆ لایەنگیری چەپەکان.

١٩٤٩/٣/٢٩ رژێمـی شـۆڤێنی تورکیـا یەکـەم وولاٚت بـوو لـە جیهـان دانـی بـە دەوولـەتی ئیسرائیل نا لە دوای ئەمەریکا،... شایانی باسە پەیووەندی نێوانیان تاکوو ئێستا بەردەوامـە ، بەتایبـەتی لـە بـواری سیخووری سـەربازیو رامیـاری ، ئەویش لەپێناو پەلاماردانی بزووتنەوەی رزگاریخوازی کورد لـە کوردستان . بـە بـەهێزکردنی جێپێگـەی خۆیـان لەرامیاریـەتی نێـوو دەوولـەتی ، چـونکە دەوولـەتی ئیسرائیلو کەسایەتیە ئیسرائیلیەکان رۆلی سـەرەکیو بنـەرەتیان هەیە لە رامیاریەتی دەرەوەی ئەمەریکاو بەریتانیادا .

١٩٤٩/٤/٤ مـــــــــۆرکردنی پەیمانی باکووری ئەتلەسـی- ناتۆ-ی ســەربازی لــە نێـوان ئەمـەریکاو بـــــــەریتانیاو فەرەنـــــــساو هۆلەنـــــــداو لۆکـــــسمبۆرگو کەنەداو بەلـژیکا ، دژی رژێمـی سۆشیالیـستی سـۆڤیەتو وولاٚتـانی هاوپـەیمانی سـۆڤیەت ، لـە هــەموو بوارەکــان . بەتایبــەتی لــەبواری ســەربازیو ســیخووری ســەربازیو چاودێری تەکنەلۆژیای دەریاییو ئاسمانیو گەردوونی لە جیهاندا .

١٩٤٩/٥/٩ لە دوای کۆچی دوایی شانشینی مۆناکۆ ، کورەکەی ئـەمیر- رینیـە-کـە کـورە گـەوورەی بـوو جێگـەی بـاوکی گرتـەوە بەئـەمیری سـێیەمی مۆنـاکۆ لـە سـەر وولاٚتەکەدا .

١٩٤٩/٥/١١ لە دوای راگەیاندنی سەربەخۆیی دەوولەتی ئیسرائیلو بەرزکردنـەوەی ئـالاٚی ئیـــسرائیل بـــە پـــشتیووانی ئەمـــەریکاو بـــەریتانیا، بـــە ئەنـــدامی رەســـمی لــــەرێکخراوی نەتــــەوە یــــەکگرتووەکان وەرگـــــیراو رۆلــــی ســــەرەکی نوواندووەودەنووێنێ لەرامیاریەتی هەمە لایەنە لە جیهاندا .
بەتایبـــەتی لـــە رۆژهـــەلاٚتی ناوەراســـت و بەتایبـــەتی لـــە پەیووەندیـــە

هەمەلایەنەکان لەسەر وولاتانی عەرەبیدا.

١٩٤٩/٦/١٣ لە ناکاو بەهائەدین نوری لەشاری سلێمانی گەیشتە بەغدا لەپێناو سەرکردایەتی کردنی پارتی کۆمۆنیست لە ئێراق ، ئەویش لەدوای شکست هێنانی پارتی کۆمۆنست ، بە لەسێدارەدانی فەهدو هەڤاڵانی، لە٦/٢٥ی هەمان ساڵ هەندێ لە کورد لەوکات ڕێکخستنێکی کۆمۆنیستیان پێك هێنا لەتەك ڕێکخستنەکانی شاری بەغدا ، کە کوردەکان سەرکردایەتیان دەکرد ، هەروا لە سلێمانی ڕێکخراوەکانی پارتی کۆمۆنیست ، کە ئەکرەم یامیلکی و کەریم سۆڤی سەرکردایەتیان دەکرد.

بەڵام لە دوای دەستگیرکردنی بەهائەدین نوری لە١٩٥٣/٤/١٣ کەریم ئەحمەد داود . کاروباری پارتەکەی دەبرد بەڕێووە بە سەرکردایەتی حەمید عوسمان لە بەندینخانەی بەعقووبە تائەو کاتەی کە لەبەندینخانە هەڵات لە١٩٥٢/٦/١٦... هەردوو کەسایەتی ناوداری کورد کەریم ئەحمەدو حەمید عوسمان کەهەردووکیان لەدایك بووی پارێزگای هەولێر بوون لە باشووری کوردستاندا.

١٩٤٩/٩/٢٣ خوولی جەنگی ساردو گەشەکردنێکی کەمی لە بەرهەم هێنانی چەکی ئەتۆمی بەخۆیەوە بینی. لەوانەیە دەستپێکی یەکیەتی سۆڤیەت بۆ هەنگاونان لە بەرهەم هێنانی چەکی ئەتۆمی بگەرێتەوە بۆ سەرەتای ساڵی ١٩٤٢، واتە لەناوەراستی جەنگی دووەمی جیهانی و یەکەمین تاقیکردنەوەی ئەتۆمی لەم رۆژەدا ئەنجامدرا.

١٩٤٩/١٠/١ لە دوای تێکۆشانێکی بێ ووچان ئەویش بە راگەیاندنی کۆماری چینی مللی نوێ ، لەلایەن ماوتسی تۆنگ ، لەهەمان کات شاری پەکین کرا بەپایتەختی کۆماری چین و ،

شوان لای پۆستی سەرەك وەزیرانی چینی نوێی كۆمۆنیستی گرتە دەست لە كێشووەرەكەو جیهاندا. ئەویش بە ناوی – كۆماری چینی مللی – لە شاری پەكینی پایتەخت كە ژمارەی دانیشتووانەكەی ،١١,٤٥٠,٠٠٠ملیۆن كەسە هەروا ژمارەی دانیشتووانی ووڵاتەكەی ، ١,٣٥٠,٠٠٠,٠٠٠ملیار كەسە . هەروا رووبەری خاكی ووڵاتەكەی ، ٩,٥٩٦,٩٦٠ ملیۆن كیلۆ مەتر چوار گۆشەیە ، هەروا چڕی دانیشتووانەكەی ، ٣٥١ كەس لە میل چوار گۆشەدا . هەروا نژادەكانی ، هانە چینیەكان ٩٢٪ . مەگۆلی و تبتی و كۆری و كورد ٨٪ . زیاتر لە ١٧٥,٠٠٠ هەزار كورد لە ووڵاتی چین نیشتە جێن . لە ووڵاتەكەدا .

١٩٤٩/١٠/١٦ هێزەكانی سووپای یۆنان توانیان بە یارمەتی تەواوی ئەمەریكا سەركەووتنی سەربازی بەدەست بێنن بە لە ناوبردنی كۆمۆنیستەكانی یۆنانو ، راویان بنێن بەرەو یۆگسلاڤیا ، ئەمەش بەهۆی شەڕی ناوخۆی نێوان هەردوولا بوو لەنێوان چەكدارە كۆمۆنیستەكان و دەسەڵاتی شانشینی لە یۆنان لە ووڵاتەكەدا .

١٩٤٩/١١/١٣ پسپۆری شووێنەوارزان – خاتوو كارلتۆن –، ئەشكەووتی هەزار مێردی پشكنی و لە ئاكامدا چەند پارچە ئێسك و باڵ و بربرەی دۆزیەوە. بەڵام هیچیان ئێسكی مرۆڤی سەرەتایان نەسەلماند. پاشان لە سەر زەوی ئەشكەووتەكە چاڵێكی دوو مەتر بە قووڵی ١٥ سم هەڵكەند، لە ئاكام دووپارچە ئەستیَ دۆزرایەوە.

شایانی باسە شاخی هەزار مێرد ٦ ئەشكەووتیی تیایەو سێی بچووك و سێی گەوورە لە سەر یەك هێڵ لەدامێنی شاخەكەوە بەدی دەكرێت دەمی ئەشكەووتەكە فراوانەو نزیكەی ٢٥ مەتر دەبێت و جێگەی هەزار كەسی تیادەبێتەوە... یەكیَ بەكوونی ئەشكەووتەكان ١٠ مەتر دەبیَ و تەسك و ڕووناچیَ، هەروا یەكێكی دیكەیان گەر بە سنگە خشكیَ بڕۆی دوای ٦ مەتر دەگەیتە كانیەك.

ووشەی هەزار مێرد، یانی هەزار پیاو. یاخوود بەپلەو پایەی سەربازیەوە واتە هەزار مەرد.

بەڵام هەندێكی دیكە پێیان وایە لە هەزار مێرگەوە هاتووە چونكە دەڤەرەكی تەرو بەئاوە... هەروا لە چارەكی یەكەمی ئەم چاخەدا چەند پسپۆرێك

سەردنی ئەشکەووتی هەزار مێردیان کردووە، لەوانە پسپۆر سپایزەر لە ساڵی ١٩٢٦ و خاتوو گارودی ئەمەریکی لە ساڵی ١٩٢٨. خاتوو گارۆدی کە گەیشتە کوردستان لە ئەشکەووتی - زەرزی - یەوە دەستی پێکرد کە دەکەوێتە سەر زێی بچووك، کاری دووەمی خاتوو گارۆدی ئەشکەووتی هەزار مێرد بوو، کە ١٨ رۆژی خایاندو توانی چەند چاڵێك لەبەردەم دەرگاکەو ناوەراست بپشکنێ، لە میانەی پشکنینەکەیدا کۆمەڵێ پروسك و ئاگردان و ئامێری بەردە ئەستێی لێ بدۆزێتەوە کە مێژوویەکەی دەگەراوە بۆ ٣٠ تا ٥٠ هەزار ساڵ بەر لەو پشکنینە لە هەرێمی باشووری کوردستان.

١٩٤٩/١١/٢٥ لە گۆڤاری - المصور - ی مانگانەی میسری لەلاپەرە /٥٦ یدا کەچاوپێکەووتنی لە گەڵ نووسەری گەورەی ئوردنی - عەباس محەمەد حەقاد- ئەنجامدا ، ئەویش بەبۆنەی یادەوەری سەد ساڵەی دامەزرێنەری وولاتی میسر - محەمەد عەلی پاشا - لە درێژەی چاوپێکەووتنەکەدا عەباس محەمەد حەقاد دووپاتی ئەوە دەکاتەوە کە محەمەد عەلی پاشا نەتورکەو نە ئەلبانیە ، بەڵکوو بەرەچەلەك نژادی کوردەو بنەکاڵەکەی لەپارێزگای دیاربەکری باکووری کوردستانی ژێر دەسەلاتی تورکیا ، روویان لەناوچەی قاهرەی پایتەختی میسر کردووە.

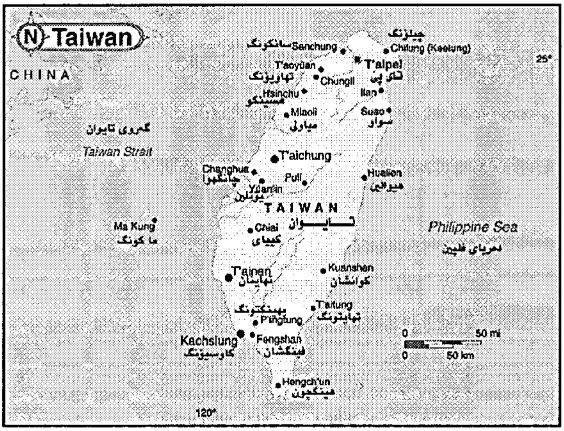
محمد علي في ديوانه بالقلعة يستقبل وفد بعض الدول الأجنبية
ويرى عن يمينه ولداه طوسون وإبراهيم

ئەویش بەهۆی پەلامارە درندانەکانی پێشووی ئیمپراتۆریەتی عوسمانی، هەروا بەهۆی لێهاتوویی وکەسایەتی بنەماڵەکەی و نەوەکانی دەسەڵاتدار بوونە تاکوو کۆچی دوایی شانشین فاروق کەنەوەی محەمەد عەلی پاشا بوونلە سەر میسردا .

هەروا عەباس محەمەد حەقاد ، کە خۆشی کوردە لە بنەماڵە ناودارەکانی دانیشتووی ئوردنەو ئەوانیش بەهۆی پەلامارە درندانەکانی ئیمپراتۆریەتی عوسمانی و لایەنگیری دەسەڵاتی سەلاحەدینی ئەیوبی بوونەو کۆچیان بەرەو ناوچەی فەلەستین و ئوردون کردووە .

تاکوو ئێستاش کە ژمارەی کورد لە ئوردون زیاتر لە ١٠٠٠٠ هەزار کورد لە ئوردون هەیەو چەندین پلەو پایەی بەرزیان لەدام و دەزگاکانی حکوومەت هەبووە لە ئوردن ... جاخوا دەزانێ لە میسر ژمارەی کورد چەندە ... بەڵام بە داخەوە ... کورد... ؟ ...!

١٩٤٩/١٢/٨ لە دوای کۆتایی جەنگی دووەمی جیهانی کۆماری چینی نیشتمانی راگەیەندرا لە دوای گوواستنەوەی دەسەڵاتی پێشوو بۆ دوورگەی تایوان

بەجیابوونەوەی لە چینی میللی بەپشتیووانی ئەمەریکا. لە شاری – تایبی – پایتەخت ، کە ژمارەی دانیشتووانی ، ٢,٧٨٠,٠٠٠ ملیۆن کەسە لە شارەکەدا

هەروا ژمارەی دانیشتووانی وولاتەکەی ، ٢٣,٨٦٠,٠٠٠ ملیۆن کەسە . هەروا رووبەری خاکی وولاتەکەی ، ٣٦,٠٠٠ هەزار کیلۆ مەتر چوار گۆشەیە . هەروا چڕی دانیشتووانەکەی ، ١٧١٦ کەس لە یەك میل چوار گۆشەدا . هەروا نژادەکانی ، تایوانی ٨٦٪ . چینیەکان ٪ . لە وولاتەکەدا .

١٩٥٠

١٩٥٠/١/١٨ چینی میللی بەرسمی دانی بە دەسەڵاتی- هۆشی مینە-ی ناو رایگەیاند بەیارمەتیدانی دەسەڵاتی نوێی ڤێتنامو دوای دووهەفتە کەمتر نوێنەرانی ئەنجوومەنی فەرەنسی رەزامەندیان کرد لەسەر رێککەوتن لەگەڵ ڤێتنام و کەمبۆدیاو لاوس بە- ٤٠١ - دەنگ دژی -١٩٣- دەنگ ، بۆ رۆژی دوایی یەکێتی سۆڤیەت دانی بەسەربەخۆیی ڤێتنام نا ، سەرەرای چاودێری کردنی شەری سەر زەوی لەو کاتدا لەلایەن وولاتانی پەیوەندراردا.

١٩٥٠/١/٢٣ لە برپارێکی کنیسەی ئیسرائیل توانی شاری قوودس بکاتە پایتەختی دەووڵەتی ئیسرائیل بە هۆی چەندین کێشەی نادیار لە نێوان عەرەب و ئیسرائیل لە ناوچەکەدا .

١٩٥٠/١/٢٦ هیندستان رژێمی کۆماری راگەیاند لە دوای بە دەستهێنانی سەربەخۆیی و جیابوونەوەی لەپاکستان ، لەدوای سەدان کێشەو گیروگرفتی هەڵوواسراوی سنووری و ئایینی و هەرێمی کەشمیری دابەشکراو داگیرکراو لەنێوان هندوپاکستان.

١٩٥٠/٤/٢٦ دامەزراندنی کۆمەڵەی مامۆستایان لە شاری هەولێر لەرێگەی هەڵبژاردنی دیموکراتی لەلایەن کۆمەڵێك مامۆستای رووناکبیر لەهەرێمی باشووری کوردستان.

١٩٥٠/٥/ ١٤ دەست پێکردنی هەلبژاردن لە تورکیا لە نیوان پارتە رامیاری و نەتەوەیی و کۆمەڵایەتیەکان. ئەنجامی هەلبژاردنەکان کە پارتی دیموکراتی توانی ٤٠٣ کورسی لە کۆی ٤٨٢ کورسی پەرلەمان بە دەست بێنێ.

بەڵام پارتی گەلی کۆماری کە لە لایەن دامەزرێنەری کۆماری تورکیا دامەزرابوو، توانی ٦٩ کورس لە کورسیەکانی پەرلەمان بەدەست بێنێ، هەروا پارتی دیموکراتی نیشتمانی توانی یەك کورسی بەدەست بێنێ.

ئەمەش بەهۆی توونـد رەوی و نا لەباری پارتی دەسەڵات – مستەفا ئەتا تورك، و عسمەت ئەینوونوو بوو – کە ماوەی ٢٧ ساڵ لەسەر تورکیا دەسەڵاتداربوون و ئەنجامی بووە هۆی سەرنەکەووتنێ بێ وێنە لە هەڵبژاردنەکان و بە دەست لە پۆستەکانی سەرۆکایەتی لەلایەن ئەینوونوو لە دەسەڵات و هەڵبژاردنی جەلال بایار بە سەرەك کۆماری تورکا.

هەروا بە راسپاردنی عەدنان مندرسی بە سەرەك وەزیران و پێکهێنانی

حکوومەتی نوێی دوای هەڵاتنی کەمالیەکان لە دەسەڵات، ئەمەش بەهۆی گۆرانکاریەکی گەوورە لە رامیاریەتی تورکیا لە هەموو بوارە جیاجیاکان.

١٩٥٠/٥/١٤ لەهەڵبژاردنەکانی سەرۆکایەتی کۆماری تورکیاو پەرلەمان پارتی دیموکراتی سەرکەووتنی بەدەست هێنا بەرامبەر پارتی گەلی کۆماری لە وولاتەکەدا .

١٩٥٠/٦/١٩ نووسەرو شاعیری نەتەوەیی بەناو بانگی کورد – پیرەمێرد – لە سەر داوای خۆی لە دوای مردنی لەگردی مامە یارەی شاری سلێمانی لە باشووری کوردستان تەرمەکەی نێژراوە پیرەمێرد زیاتر لە– ١٠– دێرە هۆنراوەی لەشێووەی پەندی پێشینان هۆنیووەتەوە ، ساڵانێکی زۆر سەرپەرشتی هەردوو رۆژنامەی ژین و ژیانەوەی کردووە لەبلاو کردنەوەیدا ، هۆنراوەکانی مەولەوی وەرگێراوەتە سەر زمانی سۆرانی، مەم و زینی بەپەخشانە هۆنیووەتەوە، – ١٢– سووارەی مەریوانی کردۆتە چیرۆك ، مەحمود ئاغای شیووە کەلی لەشێووە شانۆگەریدا نووسیووە ، چەند پەندو گوزشتەی کوردی لەژێر ناوی گاڵتەوگەپدا بلاوکرۆتەوە لە کوردستاندا.

١٩٥٠/٦/٢٥ بە ناوی ئەوەی کە هێزەکانی سووپای کۆریای باشوور دەیەوێ پەلاماری هێزەکانی سووپای کۆریای باکوور بدات و پێنج فرقەی سەربازی کۆریای باکوور چوونە ناو خاکی کۆریای باشوور بە سەرکردایەتی –کیم ئیرسین– و گەیشتنە دەووروبەری سیئۆلی پایتەختی کۆریای باشوورلە ناوچەکەدا.

بەڵام دوای دوو رۆژ ، واتە لە ٦/٢٧ لە سەر داوای نەتەوەیەکگرتووەکان و

هێزەکانی سووپای ئەمەریکا پاڵە پەستۆیان خستە سەر هێزەکانی سووپای کۆریای باکوورو کێشەکە کۆتایی هات ، ئەویش بەکشانەوەی هێزەکانی سووپای کۆریای باکوور لەخاکی کۆریای باشوور لە کێشووەرەکەدا .

هەر لە هەمان رۆژدا هێزەکانی سووپای کۆریای باکوور پەلاماری کۆریای باشووری داو رۆژی دوایی لەلایەن نەتەوە یەکگرتووەکان تاوانبار کراو داوای کشانەوەی هێزەکانی لێکردو سەرۆکی ئەمەریکی – هاری تۆرمان– دەنگی بەهێزی ئاسمانی و دەریاییدا بۆ جێبەجێکردنی بڕیاری نەتەوەیەکگرتووەکان

١٩٥٠/٦/٢٧ سەرۆکی ئەمەریکا تۆرمان ناچار بوو ئاگاداری بداتە هێزەکانی کە سەرکردایەتی سەرۆکی هێزەکانی بەشی قوولایی رۆژهەلاتی ئاسیای دەکرد – مکارسەر – بە پەلە جی بە جێبکات بۆیە – مکاسەر سەرکردایەتی – ولیام ویین – بەرەو شەڕەکە رۆیشت و دەستپێکرد و لەم شەڕەدا هەتاکوو لە رۆژی ٦ تاکوو ٧/٢١ سەرکردەیەکی ئەمەریکی بەدیل گیرا.

١٩٥٠/٧/١٥ بڵاوکردنەوەی یەکەم ژمارەی رۆژنامەی ئاکرێ لەناوچەی قەزای ئاکرێ لە باشووری کوردستان.

١٩٥٠/٨/٧ بەرپرسی سەربازی ئەمەریکا لە دوای ئاڵۆزبوونی باری سەربازی – مکاسەر – سەرکردەیەکی دیکەی دانا کە سەرکردەی هێزەکانی فرە رەگەزی دەکرد، وەکوو هێزەکانی بەریتانیاو تورکیا و کەنەداو ئوسترالیا و تایلاندو فەرەنساو یۆنان و نیوزیلەندا و هۆلەندا و کۆلۆمبیا و بەلژیکا و ئەسیوبیا و ۆکسمبۆرك و ئەفەری کیای خواروو ئەمەریکاشی دەکرد، لەوکاتە بوو هێزە کۆمۆنیستەکان توانیان پاشەکشە بەهێزی ئەمەریکا وکوریای خواروو پێ بکەن کە ٢٥ فرقەی سەربازی بوون لە هەرێمەکەدا.

۱۹۵۰/۸/۱۷ ڕژێمـی كۆمـاری ئەندۆنوسـیا لـە لایـەن سـوهارتۆ ڕاگەیانـدرا لـە دوای دەرچـوونی تەواوی هێزەكانی سـوپاو بەرپرسـانی هۆڵەنـدا لـە وڵاتەكەیـدا . لـە

شـاری – جاكارتـا– ی پایتـەخت ، كـە ژمـارەی دانیـشتووانەكەی ، ۹,۳۰۰,۰۰۰ ملیۆن كەسە

هـەروا ژمـارەی دانیـشتووانی وڵاتەكـەی، ۲۱۸,۳۵۰,۰۰۰ میـۆن كەسـە . هـەروا ڕووبـەری خـاكی وڵاتەكـەی ، ۱,۹۰٤,٥٧۰ ملیـۆن كیلـۆ مـەتر چـوار گۆشـەیە . هـەروا چڕی دانیـشتووانەكەی ، ۲۹۷ كـەس لـە یـەك مبـل چـوار گۆشـەدا . هـەروا نـژادەكانی ،گـاوبوون ٤٥٪ . سـوودانی ١٤٪ . مـادووربوون ٧,٥٪ . مالایۆ ٥٪ . لە وڵاتەكەدا .

۱۹۵۰/۸/۲۸ نووسـەرو ڕوونـاكبیری ئیتـاڵی – نـشیزاریافیزی– لـە ئاكـامی خـواردنی – ۲۰– دانەلەحـەبی نووسـتن كۆچـی دوایـی كـرد ، ئەمـەش بـەهۆی نووسـینی ڕۆمانەكەی بە ناوی – لەنێوان ئافرەتان– دا، كە ڕۆملنێكی خەمپێدان بوو لە لایەن پیاوان بەرامبەر بە ئافرەتان .

۱۹۵۰/۹/۸ لە دوای هەوڵێكی بەردەوام بووە هۆی مۆركردنی پـەیمانی ئاشتبوونەوە لـە گەڵ یابان لە شاری – سان فرانسیسكۆ– لـەنێوان وڵاتـانی ڕۆژئـاوا ، بـەپێی ئـەو پـەیمانـە ، كـە ئـەو زەویانـەی كـەیابان داگیریكردبـوو لـەخاكی چین دەبـێ هەمووی بگەڕێتەوە بۆ چینی میللـی و ئـەو كەل وپـەل و ناوچانەی كـە لـەدوای جەنگی یەكەمی جیهان دەستی كەوتبوو لەگەڵ داگیركردن .

۱۹۵۰/۹/۱۵ سەركردەی هێزی سووپای نەتەوە یـەكگرتووەكان – ژەنـەڕاڵ دۆگلاس مـاك–

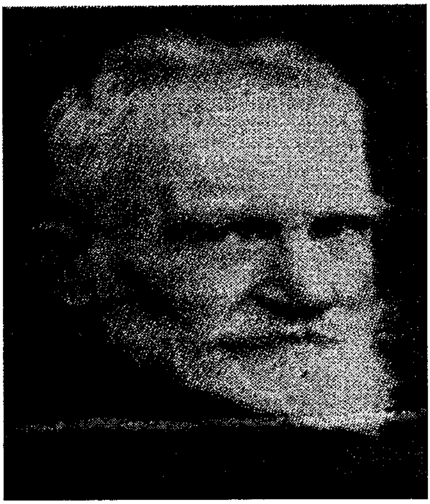
بـەكارى هاتنـە خـوارەوە لـەهێلى نێـوان هـەردوو كۆريـا ، كـە بـووە هـۆى پاشەكشەكردنى هێزەكانى سووپاى كۆريايى باكوورو هێزەكانى سووپاى چينى مللىو چووە ناوشارەكەو بووە هۆى پەرتو بلاو پێكردنى هێزەكانى نەتەوەيەكگرتووەكان .

١٩٥٠/٩/٢١ نووسـەرو رووناكبيرى فەرەنسى- باسيلى نيكتين - گووتوويەتى :- لـە سنوورى ساڵى ١٩٠٩ عەبدولرەزاق بەدرخان سەردانى پترۆسبۆرگى پايتەختى رووسياى قەيسەرى ئەوكاتى كردووەو پرۆژەى كوردستانى سەربەخۆى بۆ حكوومەتى رووسياى قەيسەرى هەڵگرتبوو.

بەلام دەسەلاتدارانى رووسيا رەزامەنديان لەسەر داوا كە نەكرد بەپێى پرۆژەى داواكاريەكە بە هۆى بەرژەوەندى ئەو كاتى رووسياى قەيسەرى لە كێشووەرەكەدا .

١٩٥٠/١٠/٣ هێزەكانى سووپاى فەرەنسا لە مانگى/٦ يارمەتيەكانى سەربازى لە ئەمەريكا وەرگرتو هێرشى كردە سەر هێزەكانى سووپاى شۆڕشگێرى ڤێتنامى - ئەلفيت مينە- لەناوچەى - كاو بانگ- كە .

ئەويش بووە هۆى شكانى هێزەكانى سووپاى فەرەنسا بەرامبەر شالاوەكانى سووپاى - ئەلفيت مينە- و كشانەوەيان لەشارەكە دواى زيانێكى -٢٠٠٠- سەربازىو بەديل گرتنى- ٣٠٠٠- سەربازى فەرەنسى، تا بووە هۆى ئەوەى كە هێزەكانى سووپاى فەرەنسا لەناوچەى - لانگ سۆن- بكشێنەوە و ناوچەكە چۆڵ بكەن لە پێش هێزەكانى - ئەلفت منە - لە ناوچەكەدا .

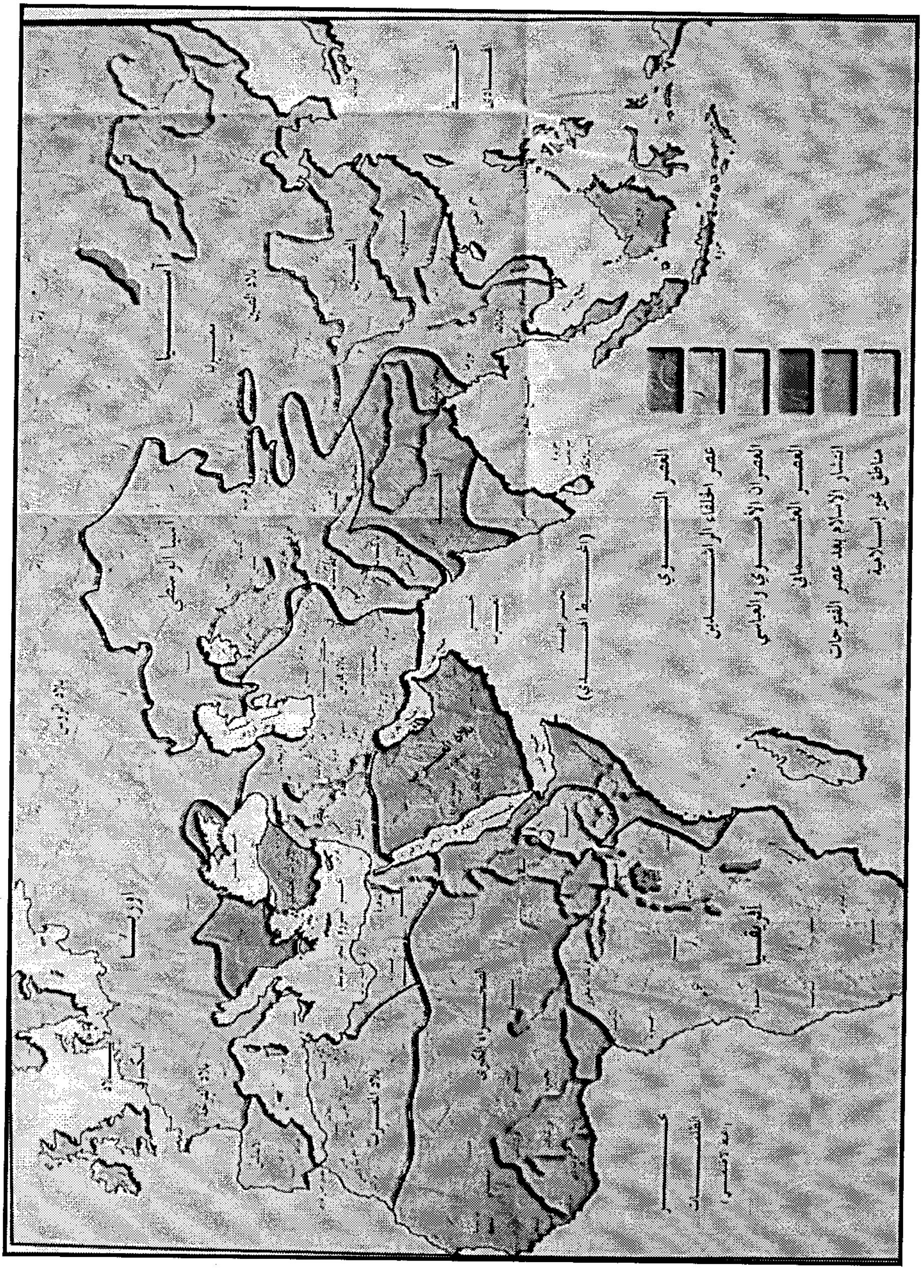

١٩٥٠/١١/١ ئـەدیب و رووناکبیری نـاوداری جیهانی مامۆستا - برنادشۆ - کۆچی دوایی کردووە.
شـــایانی باســـە مامۆســـتا برنادشۆ ووتە بەنرخەکانی ئەو کـە لـە پیـاوە زانایـە تـاکوو جیهان و مرۆڤایـەتی مابێ رۆڵـی کاریگەری خۆی هەیە لـە هـەموو بوارە جیاجیاکاندا ووڵاتـە جیا جیاکانی جیهان .

١٩٥٠/١١/٣ بڕیـاری ژمـارە/٣٧٧ ی کۆمەڵـەی گـشتی نەتەوەیـەکگرتووەکان کـە پـشت دەبەستێ بەو بڕیـارە ، گـەر هـات و ڕێکخـراوی نەتەوەیـەکگرتووەکان توانـای کـارکردنی نـەما ، یـاخوود نـەیتوانی بڕیـاری گوونجـاو لەکێـشەوبارودۆخی ووڵاتانی جیهان وەربگرێت بەرامبەر بە هەر دەووڵەتێك وکێـشەیەك بـەناوی - یەکێەتی لەپێناو ئاشتی- لەجیهاندا .
لە سەر ووڵاتە جیا جیاکان لە جیهاندا .

١٩٥٠/١١/٤ ڕێکەووتننامەی ئەورووپا بۆ پاراستنی مافی مرۆڤ و ئازادیـە بنەرەتیـەکان مۆر کرا ، لە نێوان ووڵاتانی ئەندام لە ئەنجوومەنی ئەورووپا ، ئـەویش بـەماوەدانی پەنابـەری بـۆ هـەر ووڵاتێـك ، گـەر پێـشێلی مافـەکانی مـرۆڤ نـەکرێت لـە ووڵاتەکەیدا.

١٩٥٠/١٢/١٦ بڵاوکردنـەوەی یەکـەم ژمـارەی ڕۆژنامـەی هـەولێر لـە شـاری هـەولێر لـە لایـەن کۆمەڵەی مامۆستایانی لقی هـەولێر بەسـەرپەرشتی مامۆسـتا عـزەدین فـەیزی و عەبدولمەجید حەسەن لە باشووری کوردستان .

دەرچوونی عەرەب لە بیابانی گەورەی دوورگەی عەرەب و بوونیان بە چەندین دەوڵەت لەرێگەی فتووحاتی ئیسلامیەوە لە کێشوەرەکەدا . کە لە نەخشەکەدا ئەوە دەسەلمێنێ .

ســـــەرچاوەکان

١- میدیا (ئی - م- دیاکۆنۆف) دار الحکمة -لندن.
٢- چەند لاپەریەك لە مێژووی کورد- لازاریف.
٣- الثقافة الجدیدة- گۆڤارێکی مانگانەی پارتی کۆمۆنیستی ئێراقە.
٤- بیری نوێ- گۆڤارێکی وەرزی پارتی کۆمۆنیستی کوردستانە.
٥- کوردستان والکرد- جواد مەلا- وطن مقسم وامة بلا دولة.
٦- رادیۆی لەندەن- پرۆگرامی السائل والمجیب.
٧- رۆژ ژمێری - پانۆرامای کوردستان.
٨- چەند لاپەڕەیەك لەمێژووی کورد بەشی /١-٢، د. کەمال مەزهەر ئەحمەد.
٩- هەولّم داوە لەتەلەفزیۆن و گۆڤارو رۆژنامەکان کۆم کردۆتەوە لەگـەڵ نووسـینەکانی خـۆم کە دەستنووس بوونەو بابەت لەدوای بابەتی جیاجیا بڵاووکراونەتەوە.
١٠- کوردستانو کورد- شەهید دکتۆر عەبدولرەحمان قاسملۆ.
١١- شۆرشی شێخ عووبێدوللای نەهری- محەمەد حەمە باقی .
١٢- شۆڕشەکانی شێخ سەعیدی پیران لەباکووری کوردستان.
١٣- کورد- باسیلی نیکیتین- وەرگێرانی: دکتۆر نووری تاڵەبانی .
١٤- المشکلة الکردیة في الشرق الاوسط- د. حامد محمود عیسی .
١٥- ساڵنامەی کوردستان- دانانی: عەلی کەندی - چاپی سێیەم - تاران- ٢٠٠٦.
١٦- تأریخ الدولة العثمانیة - مامۆستا محمد فرید المحـامي ، چاپی نۆیـەم - دار النفـائس- بیروت .
١٧- سنتان ڤی کوردستان- ١٩١٨-١٩٣٢ - دیلبوە- آ- هی فەرمانرەوای رامیاری هـەولێر- وەرگێرانی: فوئاد جەمیل -چاپی یەکەم- بەیرووت.
١٨- القانون الدولي العام - دکتور عـصام العطیة - چـاپی شەشـەم- ٢٠٠١ - وەزارەتـی باڵای فێرکردنو تووێژینەوەی زانستی- بەغدا.
١٩- رۆژنامـەی (الحیـاة) چـاپی بـەیرووت - ژمـارەی سـاڵەکانی ٢٠٠١-٢٠٠٢-٢٠٠٣-٢٠٠٤-٢٠٠٥- ٢٠٠٦ -٢٠٠٧ .

٢٠- رۆژنامـەو گۆڤارەكـانی هـەرێمی كوردسـتان- خـەبات - كوردسـتانی نـوێ - گـوڵان- رامان - كاروان - سەردەمی عەرەبی- رێگای كوردستان- گوڵانی عەرەبی- سـەنتەری برایەتی.
٢١- فەرهەنگی رووداوەكـانی كوردسـتانو وڵاتـانی جیهـان- دانـانی: عـەلی كەنـدی - چاپی یەكەم- تاران - ٢٠٠٥.
٢٢- كەناڵی ئاسمانی تەلەفزیۆنی جەزیرە - پرۆگرامی (في مثل هذا اليوم).
٢٣- اسرائيل الكبرى - دراسة في فكر التوسعي الصهيوني - دكتور اسعد زوق - دار الحمـراء- بيروت. الطبعة الرابعة - ٢٠٠٣.
٢٤- تأريخ اوروبا فى العصر الحديث- دانانی : هـ. ا. ل. فيشر- دار المعارف- چاپی نۆیەم.
٢٥- قصة الحضارات - دانانی - ول ديورانت - وەرگێرانی: محمد بدران- مـصر- مهرجـان القراة للجميع.
٢٦- معجم الحروب - دانانی : دكتور فردريك معتوق- چاپی یەكەم- بەیروت- لوبنان.
٢٧- لمحات اجتماعية عن تاريخ العراق الحديث - دكتور على الوردى - توزيع مكتبة الصدر- تاران - ئێران.
٢٨- التاريخ الاسلامى - دانانی: دكتور محمد شاكر - المكتبة الاسلامية- چاپی هەشـتەم- بەیروت - ٢٠٠٠.
٢٩- الارهاب الدولي وانعكاساته على الشرق الاوسط خلال الاربعين قرنا- دانانی سفیر: دكتور حسين شريف- الهيئة المصرية العامة للكتاب- ١٩٩٧- میسر.
٣٠- دراسـات في الحركـة الكرديـة المعاصـرة- ١٨٣٣ -١٩٤٦ دانـانی: دكتـور عوسمـان عـەلی- چاپخانەی رۆشنبیری حكومەتی هەرێمی باشووری كوردستان.
٣١- القاموس السياسى - ئامادەكردنی: احمد عطية - چاپی سێیەم- دار النهضة العربيـة -شارع عبدالخالق - قاهیرە - میسر.
٣٢- تاريخ الوزارات العراقية - دانانی : عبد الرزاق ئەلحوسنی - چاچی شەشەم- بیروت - ١٩٨٢,
٣٣- نەتەوەكانو دەوڵەتی سۆڤیەت - هیلین كاریردا كلوس- وەرگێرانی بۆ زمـانی عـەرەبی: هزی عبود - بەیروت - چاپی یەكەم- ١٩٧٩.
٣٤- مقالاتی - شەهید سامی عەبدولرەحمان- باشووری كوردستان- هەولێر.
٣٥- عەبدولكەریم قاسم - رؤية بعد الشعرين- حسن العلوى- چاپی یەكەم- العراق..
٣٦- الحياة السرية لصدام حسين - دانانی: انيس الرغيدى- چاپی یەكەم -٢٠٠٤- میسر.

٣٧- راپەڕینی کوردە عەلەویەکانی دەریسم- هانز- لۆکای کبیسیر- ١٩١٩-١٩٢١ قۆچگیریێ- وەرگێرانی لەفەرەنسیەوە - نەجاتی عەبدوڵلا.

٣٨- کوردستانی پشت قەفقاس- دکتۆر -ئەفرسیاو هەورامی - لەبلاوکراوەکانی - ژین- باشووری کوردستان- سلێمانی.

٣٩- تاریخ العراق بین احتلالین - پارێزەر - عەباس عەزاوی چاپی یەکەم- هەشت بەشەکە.

٤٠- شەرەفنامە -شەرفخانی بەدلیسی -وەرگێرانی هەژار- ١٩٧٣ لەلایەن کۆڕی زانیاری کورد بەچاپ گەیاندراوە- چاپخانەی نعمان - نەجەف.

٤١- کوردو کوردستان - بەرگی ١-٢-٣ محەمەد ئەمین زەکی - لە دار اسلامی بغداد بەچاپگەیاندراوە -١٩٣١.

٤٢- کوردو عەجەم - نەوشێروان مستەفا ئەمین - مێژووی سیاسی کوردەکانی ئێران - سەنتەری لێکۆڵینەوەی ستراتیژی کوردستان-سلێمانی -٢٠٠٥.

٤٣- کورد - تورك - عەرەب- سیسیل جون ئیدمۆندی- وەرگێرانی حامد گەوهەری- دەزگا، چاپ و بلاووکردنەوەی ئاراس- ٢٠٠٤.

٤٤- فی الاداب (ف. إ. لینین) - وەرگێرانی لە رووسیەوە- یوسف حلاق بلاوکردنەوەی وەزارەتی رۆشنبیری - دیمەشق -سوریا -١٩٧٢.

٤٥- مێژوو - دکتۆر کەمال مەزهەر ئەحمەد - بە یاریدەدەری ئەمینداریتی گشتی رۆشنبیری ولاوان چاکراوە -بەغدا ١٩٨٣.

٤٨- چەند لاپەرەیەك لە مێژووی گەلی کورد - دکتۆر کەمال مەزهەر ئەحمەد- بەرگی دووەم- ئامادەکردنی: عەبدوڵلا زەنگەنە- هەولێر - چاپی یەکەم - ٢٠٠١.

٤٩- یاداشتەکان - رەفیق حلیمی -بەشی یەکەم و دووەم - کوردستانی ئێراق شۆڕشەکانی شێخ مەحمود -چاپخانەی رۆشنبیری - بەغدا - ١٩٨٨.

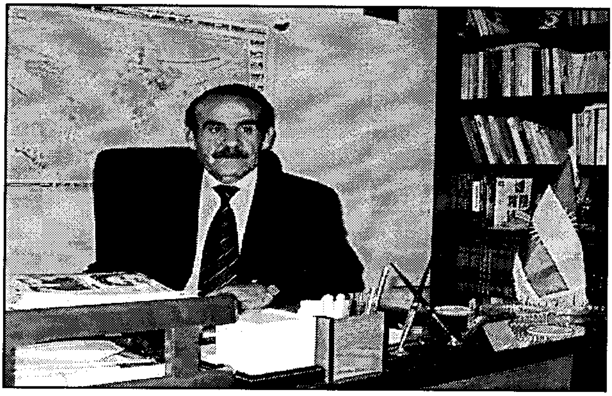
٥٠- هەڵوێستنامە- عەلی کەندی - بەرگی یەکەم - چاپی یەکەم- هەولێر- ٢٠٠٦.

٥١- قصة الدیانات -سلیمان مەزهەر - کتێبخانەی مەدبولی - چاپی دووەم - میسر - ٢٠٠٣.

٥٢- کوردستان لە ساڵەکانی جەنگی یەکەمی جیهان - دکتور کەمال مەزهەر ئەحمەد - وەرگێرانی بۆ عەرەبی: دکتور محەمەد مەلا عەبدولکەریم - چاپی دووەم -بەغدا - ١٩٨٤.

٥٣- راپەڕینی شێخ سەعیدی پیران – ڕۆبەرت ئۆلسن –١٨٨٠-١٩٢٥ وەرگێرانی ئەبوبەکر خۆشناو- زەنجیرە کتێبی دەزگای چاپو پەخشی سەردەم – سلێمانی –١٩٩٩.
٥٤- تاريخ الاكراد- تۆماس بوا- وەرگێرانی – محەمەد تیسیر مبرفات – دار الفكر المعاصر- بيروت –لوبنان – چاپی یەکەم –٢٠٠١.
٥٥-حول مسألة الاقطاع بين الاكراد – أ. شامیلیۆف- وەرگێرانی- دکتۆر کەمال مەزهەر ئەحمەد – چاپی دووەم- بەغدا – ١٩٨٤.
٥٦- قضايا كردية معاصرة – كركوك والانفال –الكردو توركيا – دكتور جبار قادر – دار ئاراس للطباعة والنشر – چاپی یەکەم – ٢٠٠٦.
٥٧- کورد لەجەنگی رووسیا لەگەڵ ئێران و تورکیا . پ. ی- ئەڤیریانۆف –وەرگێرانی لە رووسیەوە دکتۆر ئەفرسیاو هەورامی –سلیمان –٢٠٠٤.
٥٧- كركوك وتوابعها حكم التاريخ والضمير – دراسة وثائيفة عن قضية الكردية في العراق – دكتور کەمال مەزهەر ئەحمەد= بەشی یەکەم – وەزارەتی رۆشنبیری حکومەتی هەرێمی کوردستان –سلێمانی .
٥٨- المستبد – زهير ئەلجەزائری – صناعة القائد – صناعة الشعب- چاپی یەکەم – بيروت –بەغدا –٢٠٠٦.
٥٩- عصر ناپلیۆن – تاريخ الحضارة الاوروبية في ١٧٨٩-١٨١٥ – ول ديورانت – وەرگێرانی دکتۆر عەبدولرەحمان عەبدوڵڵا شێخ – دار الجبل – بيروت –٢٠٠٢.
٦٠- تاريخ الرومان – دانانی نجيب ابراهيم طراد –تقديم دكتور محمد رينهم عزب – مكتبة ومطبعة القدر–١٩٩٧.
٦١- موسوعة الفلسفة – دانانی دکتۆر عەبدولرەمان بەدەوی – بەرگی – ١-٢-٣. تاران – ئێران .

کورتەیەك لە ژیاننامەی - نووسەر

گەر بەراوود لە نێوان ژیاننامەی نووسەران بکەینەوە ، بۆمان دەردەکەوێ کە نووسەران ، یاخوود دانەران ، جا لە هەر بووارێك بن ، بگرە لە نووسینەوەی مێژووو جووگرافیا و زمان وکەلتوورو داب ونەریت و شارستانیەتی هەر نەتەوەیەك لە سەر گۆی زەویدا .

کە ژیاننامەی نووسەران زۆر لە یەك دەچێ ، جا لە بوواری هەژاری و کەم دەرامەتی بێت ، یاخوود لە ئاستی بڕوانامەی خووێندن بێت ، یاخوود لە ئاستی پەیووەندیە کۆمەلاّتیەکان بێت .

بەلاّم سەرچاوەی بوونی توواناى نووسەر لە هەموو بووارە جیاجیاکاندا ، هۆکاری چ ئێش وئازار و نالەباری ئەو نووسەرەیە لە ناو پەیووەندیەکانی کۆمەلگاو لە نێوان کۆمەلگاو دەسەلاّتدا .

ئەویش بە هۆی چەوسانەوەو نەبوونی داد پەروەری لە دەسەلاّ ت و پەیووەندیەکان لە هەموو بووارەکانی ڕامیاری و ئابووری بازرگانی و نەتەوەیی و نیشتیمانی و کۆمەلاّیەتی و رۆشەنبیری و زمان و مێژوو داب و نەریت و و کەلتوورو شارستانیەت .

بەتایبەتی کۆمەلگای کوردو مێژووی چەوسانەوەی داگیرکردنی و لەت لەتکردنی لەلایەن ڕژێمەکانی دابەش کەر، لە پێناو پاراستن و بتەووکردن وبە هێز کردنی بەرژەوەندیەکانیان . بە دروستکردن و پێکهینانی دەوولەت لەسەر خاکی گەلانی دیکە لە هەرێم و ناوچەو جیهاندا ، لەوانەش گەلی کوردو خاکی کوردستان .

جا عەلی کەندیش یەکێکە لەو نووسەروو دانەرانەی کە بەو قۆناخە نا لەبارانە تێپەر بووەو بۆتە هۆی سەرچاوەی پێنووسەکەی بەنووسین و گەیاندنی پەیامەکەی بۆ کۆمەلگای گەلی کوردستان . کە ئەویش:-

ناوی تەواوی — عەلی عوومەر عەلی فەتاح - ە و ناسراو بووە بە — عەلی کەندی — و لە ساڵی ١٩٥٣ لە گووندی سەر بەشاخ ، کە مەڵبەندی هۆزی سیانەو سەر بەناحیەی دیبەگەی سەربە قەزای مەخموری پارێزگای هەولێرە لە باشووری کوردستان ، چاوی بە جیهان هەڵهێناوە ، لە بنەماڵەیەکی هەژاری جووتیار لەم گووندەدا .

هەروا عەلی کەندی بۆ یەکەم جار لە لای مەلای ئاینی ئیسلام دەستی کردووە بە خووێندن لە حووجرەی فەقێیان لە مزگەوتەکان .

دوای ئەوە لە ساڵی ١٩٦٠ چۆتە قوتابخانە لە قەزای مەخموور . جا لەوکاتە بەهۆی هەژاری خێزانەکەی و نەبوونی تووانای دارایی باوکی ، لە گەڵ خووێندن لە پشووی هاوینە کاری کردووە ، بە کاری بەرخەوانی و شووانی و درووێنە کردن و جووت کردن و کاریدیکەی کە لە تووانایدا هەبووە ، لە پێناو بەرەو باش بوونی باری گووزەرانی ژیانی خێزانەکەو یارمەتی دانی باوکی لەم بووارەدا .

هەروا دوای تەواوکردنی قۆناخی خووێندنی سەرەتای و دەرچوونی بە پلەی دووەم لە سەر ئاستی قەزای مەخموور لە خووێندن ، و بەهۆی باری رامیاری و بیروو بۆچوونی ئەو خێزانەوە ، لە هەمان کات بە هۆی هەڵوویستی عەلی کەندی فەرمانی دەست گیر کردنی لە مانگی/ ١٩٦٦/٧ لەلایەن داروودەستەکەی رژێمی بەعسی بۆ دەردەچێ لە قەزاکەدا .

هەر بەم هۆکارەش لە ١٠/ ٩ / ١٩٦٧ رووی لەشاخەکانی کوردستان کرد بە پەیووەندی کردنی بە پێشمەرگەی شۆرشی ئەیلولی مەزن لە لقی پێشمەرگەکانی پارتی کۆمۆنیستی ئێراق لقی / هەرێمی کوردستان ، لە دەڤەرەکانی رانیە و قەڵادزێ و رەواندوزو پارێزگاکانی سلێمانی و هەولێرو بە ردەوام بوونی تاکوو ٢٠ /٣ /١٩٧٢ .

لەو ماوەیەشدا بەهۆی خراپی باری خێزانەکەی لە کاتە بەردەستەکانی کاری کردووە بۆئەوەی ژیانی خۆی و خێزانەکەی بەرەو باشتر ببات لەو کاتدا .

دوای ئەوە گەراوەتەوە پارێزگای هەولێرو چۆتە قەزای مەخموور بۆ کاری پارتایەتی و بۆتە کادیر لە قەزای مەخموورو بە بەردەوام بوونی لە پایەکانی لە پارتی کۆمۆنیست تاکوو ١٩٧٩/٣/١٢ ، کە ئەندامی لیژنەی ناوخۆی پارتی کۆمۆنیست بووە لە لیژنەی پاریزگای هەولێر لە باشووری کوردستان .

دوای ئەوە لە ١ / ٧ / ١٩٧٥ چۆتە شاری مۆسکۆی پایتەختی یەکێتی سۆڤیەت ، ئەویش بە خووێندنی لە پەیمانگای زانستە کۆمەلایەتیەکان ، ی سەر بە ئەکادیمیای زانستی کۆمەلایەتیەکانی یەکێتی سۆڤیەت ، بۆ ماوەی دوو ساڵ بە دەر چوونی بە پلەی زۆر باشە

لە پیمانگایەدا ، تاکوو ١٥/ ٨ / ١٩٧٧ دا و دوای ئەوە گەراوەتەوە کـوردستان لە پارێزگای هەولێر قەزای مەخموور لە دەڤەرەکەدا .

دوای گەرانـەوەی لـە سۆڤیت لـە ١٩٧٨/١٢/١٢ خێزانـی پێـك هێنـاوە و بـاوکی پـێج کـورە ، و هەموویانی بە ئامانجێکی باش گەیاندوو لـە پلـەکانی فەرمانبەریـەتی و سـێ لـە کورەکـانی خێزاندارن لە شاری هەولێردا .

هەر لە ١٩٧٩/٣/١٢ بە فەرمانبەر دامەزراوە لە بەرێوەبەرایـەتی گەشـت و گـوزار لـە هاوینـە هاواری سەلا حەدین لە کۆمەلگای سەرە رەش لـە پارێزگـای هـەولێر ، بـە بـەردەوام بـوونی کاری فەرمانبەرێتی . سەرەرای ئەوەش لە دوای سالی هەشتاکان بەهۆی مل کەچ نـەکردنی بـۆ داخوازیـەکانی دارو دەسـتەکی بـەعس لـە کـوردو عـەرەب ، کـە لـە ١٩٨٢/٢/١٣ لەلایـەن بەرێوەبەرایەتی ئەمنی هەولێر دەست گیر کـراوەو رەوانـەی — الهیـئة الخاصـة — لـە شـاری کەرکوك زیندانی کراوەو بۆ ماوەی حەوت مانگ گیراوە تاکوو ٦ / ٨ /١٩٨٢ . ئازاد کراوە بێ ئەوەی هیچ کەسێك لە ئەندامان و لایەنگرانی پارتەکان و کـە سـایەتیەکان تووشـی ئێشـوو ئـازارو ئەشـکەنجە بکـات — واتـە ئـیعتراف نـەکردن — و بـە سـەربەرزی لـەو زیندانانـەی شەقلاوەو مسیف سەلاحەدین وهەولێرو کەرکوك دەرچووە .

دوای ئەوە بۆ جاری دووەم لە ١٩٨٥/٥/١٩ لە لایەن پیاوانی موخابەراتی پارێزگـای مووسـل ، کـە لـەو کاتـە سـەرباز بـوو لـە مەدرەسـە قتـالی مووسـل دەسـتگیر دەکـرێ و رەوانـەی موخابـەراتی گـشتی شـاری کـەکوك دەکرێـت ، کـە ئـەم بەرێوەبەراتیـە گـشتیە بـۆ هـەموو شارەکانی کوردستان بوو وەك موسل و کەرکوك و هەولێرو سلێمانی ودهۆك . کە فـەرمانی دەست گیرکردنی لەلایەن بەرێوەبەرایەتی ئەمنی هـەولیرو ئـەمنی باکوورو ئیـستخبارات و موخابەرات لە هەردوو پارێزگای مووسل وهەولێری بۆ دەرچوو بوو .

لەئاکام لەم رۆژەدا دەستگیرکراو لـە زیندانـەکانی موسـل وکـەرکوك مایـەوە تـاکوو ١٧ / ٩ / ١٩٨٥ بە ئازادکردنی لە دوای داد گایی کردنی ، کـە هـیچ بەلگەیـەك نـەیتووانی تاوانبـاری بکات بەهۆی دان نەنانی بە کارە نەهێنیەکانی کە لەو کاتدا ئەنجامی دەدا .

هـەروا بـۆ جـاری سـێیەم لـە ٢٥ / ٩ /١٩٩٠ لـە لایـەن ئـەمنی هـەولێر دەسـتگیرکراوەتەوە لەسەر هەمان بیروو بۆچوو ن وهەلوێست . بـەلام بـۆ ماوەیـەکی کـەموو دوای ئـەوە ئـازاد کرا.

لە دوای ٣/١٢ /١٩٧٩ تاکوو راپەرینی گەلی کوردسـتان لـە ١٩٩١/٣/٥ بـە سـەدان جـار لەلایـەن بەرێوەبەرایەتیـەکانی ئـەمن و ئیـستخبارات و موخابـەرات لـە پارێزگـای هـەولێر بـانگ

هێشت کراوەو لێکۆڵینەوەی لە گەڵ کراوەو لە دوای ووتە ناشیرینەکانیان و ئیهانـە کردنـی علی کەندی ئینجا رێگەیان پێداوە لە بەرێوەبەرایەتیەکانیان دەرچێ .

سەرەرای ئەوەش بۆ دووجار لە رێزی سەربای سووپای ئێراق بووە بۆماوەی ٤،٥ چوارساڵ و نیوو ، بەلاّم ئـەو کەسـانەی کـە کـورد بـوون و رەفیـق حزبیـی و ئـەمن جاشـی خـۆ فـرۆش ودووژمنی کوردو کوردستان بوون دژی مامۆستا عەلـی کەندی بوون بـە نووسـینی راپـۆرت لەسـەری و بـە زینـدانی کردنـی ...؟...! . کـە ئێـستاش لـەجاران رۆلاّیـان و بـاری ژیانیـان باشـترە لـە هـەمان دام ودەزگـا ئەمنیـەکان و حکوومـەت و خـاوەنی هـەموو شـتێکن ، لـە حکوومـەتی هـەرێمی کوردسـتان و ، بـەلاّم مامۆسـتا عەلـی کەنـدی تـا تـەواو بـوونی ئـەم مێژوونامەیە خاوەنی – یەك سم زەوی نیە نەك لـە سـەر گۆی زەوی بگـرە لەسـەر خـاکی کوردستانیشدا و ماوەی ژیانی لە کرێ چییایەتی بردۆتە سەر لەم بـارو دۆخـە تەنگـەدا ، و عەلـی کەندیش هەر وەك جارانە لە بیروو بۆچوون و هەڵوێستەکانی بەردەوامەو رۆژێـك لە رۆژانیش مل کەچی هیچ لایەنێك نەبووە نە لەرابردوو ولە ئێستادا ، بۆ سەلماندنی ئەم ووتان . نووسینەکان ودانراوەکانیشی شاهیدن بۆ ئەم راستیانە .

لە بەرهەم و بلاّکراوەکانی– نووسەر

لە گەڵ ئەوەشدا عەلی کەندی لە بارەی دەسـتکردنی بـە نووسـینەکانی کـە دەگەرێتـەوە بـۆ ساڵی ١٩٧٤ ، کە لـەو کاتـەی لـە شـاری بـەغا بـوو ، یەکـەم بابـەتی لـە رۆژنامـەی – تـەریق ئەلشەعب – کە زمانحاڵی پارتی کۆمۆنیستی ئێراق بوو ، لە سەر باری رامیاری و نەتەوەیی بلاّوکردەوە لە رۆژنامەکدا . دوای ئەوە لە نووسین بەردەوام بووە بە پێی باروو دۆخەکانی رامیاری و نەتەوەیی و بووارەکانیدیکەدا . بەرهەمەکانیشی ئەمانەن :-

١- ساڵنامەی کوردستان ، کە یەکەم بەرهەمی نووسنەکانە .

٢- فەرهـەنگی رووداوەکـانی کوردسـتان و وولاّتـانی جیهـان ، کـە بـۆ یەکـەم جـارە لـە کوردستان – چاپی یەکەم /٢٠٠٥ .

٣- مێژوونامە – کە ئێستا لە بەردستدایە ، چاپی یەکەم / ٢٠٠٦ .

٤- زانین – کە فەرهەنگێکی – کوردی – عەرەبی – رووسیە ، کە ئەویش بەرەوە بە چاپگەیاندن هەنگاو دەنێ .

٥- نەخشەی جیهان – بە زمانی کوردی بە ناونیشانی – کورد لە نێوو نەخشەی رامیاری جیهان – کە بۆ یەکەم جارە لە کوردستان . ئەم نەخشەیە ١٠٠٠٠ دە هەزار دانەی لێ چاپکرا لە ئیران ، بەڵام لە لایەن دەزگاکانی ئیتلاعاتی ئیران دەستگیر کرا . دوای ئەوە وەك هەدییە لە ٢٠٠٨/٨/٤ پێشکەش بە وەزارەتی پەروەردەی حکومەتی هەرێمی کوردستان کرا ، لە ریگەی بەرێووە بەری گشتی پرۆگرام و چاپەمەنیەکان – کاك ئاراز نەجمەدین – لە هەولێر .

٦- سالنامەی کوردستان – بە شێووەی بچووك – تقویم مەنزەدی – کە بۆ یەکەم جارە لە کوردستان .

٧- هەڵوویستنامە – ٢٠٠٦ – بەرگی یەکەم ، کە ئامادەیە بۆ چاپکردن .

٨- ئینسکلۆپیدیای کوردستان و جیهان –چاپی دووەم /٢٠٠٨ .

٩- ئافرەت لە پەیووەندیە کۆمەلآیەتیەکاندا ، هەنگاو دەنێ بەرەو بە چاپگەیاندن .

١٠- دەفتەری زانیاری – بەندە بە پارکی سامی عەبدولرەمان لە شێووەی – شریت – کە ٢,٥٥ مەتر درێژیەتی ،ئەویش بۆ یەکەم جار بووە لە کوردستان .

١١- بلاّوکردنەوەی زیاتر لە – ٧٥ – بابەت و لێکۆڵینەوە لە بووارەکانی رامیاری و نەتەوەیی و جووگرافی وپەیووەندی کۆمەلآیەتی و ئافرەت و توویژی گەنج ، لە رۆژنامە وگۆڤارەکان ، لە سەر باروو دۆخی کوردو رووداوەکان لە گەڵ وولآتانی داگیر کەری کوردو کوردستان و رامیاریەتی لە پەیووەندی نێوو دەووڵەتیدا .

١٢- لە دوای ئەوانە ، ئەوا ئینسکلۆپیدیای مێژوونامەکە بە چووار بەرگ/٤ کەوتە بەردەستتان ، وەك بلێی هەگبەی مێژوو لە بەر دەستا بێت لە هەموو بووارەکانی – رووداوو بە سەر هات و رێکەووتن و شەڕو ئاشتی و نەتەویی نیشتیمانی و رامیاری و جووگرافی و سەربازی و ئابووری و بازرگانی کۆمەلآیەتی و رۆشنبیری و مێژوو وزمان و داب و نەریت و کەلتوور و شارستانیت , لە گەڵ رووداوەکانی پزیشکی و گەردوونی و وەرزش و رووداوەکانی فرۆکە و گرکان و گوومە لەرزەو ئاژەڵ وچەندین بوواری دیکە لە جیهاندا .

زنجیرەی چاپکراوەکانی ساڵی ٢٠٠٩ی
بەڕێوەبەرایەتی گشتیی ڕۆژنامەنووسی و چاپ و بڵاوکردنەوە
بەڕێوەبەرایەتی بڵاوکردنەوەی هەولێر

ژ	ناوی کتێب	ناوی نووسەر	بابەت	نرخ	لاپەڕە
٣٦٢	البعد السياسي للمشكلات القومية"الكرد نموذجا"	د.خليل اسماعيل محمد	دراسة	١٠٠٠	١٠٤
٣٦٣	خۆری ناراباخا کەرکوک و ژیانی عەبدولڕەحمانی نفووس	زانیار سەردار	لێکۆڵینەوە	١٠٠٠	١٠٤
٣٦٤	الاعلام... والصحافة	صابر محمود عبدالله	دراسة	١٥٠٠	١٢٠
٣٦٥	هەڵوێستەکان، دەسکەوتەکان و وتارو دیمانەکانی (سەرۆک مسعود بارزانی)	ئا: مستەفا سلیم	وتارو دیمانە	-	٥٥٢
٣٦٦	لە درزی هزرەوە	بەهزاد حەویزی	وتار	١٥٠٠	٢٥٦
٣٦٧	توانەوە	غەفوور ساڵح عەبدوڵلا	ڕۆمان	٢٠٠٠	٢٠٤
٣٦٨	مصباح القلوب و مفرج الكروب	ملا عبدالرحمان ملا طه	الجزء الاول	٦٠٠٠	٧٨٤
٣٦٩	مصباح القلوب و مفرج الكروب	ملا عبدالرحمان ملا طه	الجزء الثاني	٧٠٠٠	٨٩٦
٣٧٠	ڕێزمانی نامرازی پەیوەندی	د. شێرکۆ بابان	لێکۆڵینەوە	٣٠٠٠	٣١٢
٣٧١	مێژووی هونەری فۆتۆ	د. فەرهاد پیرباڵ	لێکۆڵینەوەی مێژوو	٣٠٠٠	٩٦
٣٧٢	پەلکە زێڕینە	سەید مەولود بێخاڵی	فۆلکلۆر	٢٠٠٠	٨٠
٣٧٣	کێ پەنیرێ من ڤەگوهاست؟	و:ناهیدا دری	چیرۆک	١٥٠٠	١٠٤
٣٧٤	کانەبییان	ڕەزا سەید گوڵ بەرزنجی	ڕۆمان	٢٠٠٠	٢٢٤
٣٧٥	مناخس الالم	د.بشير الطوري	شيعر	١٠٠٠	٢٢٤
٣٧٦	مسرحيتان كوميديتان	عادل دنو	مسرحية	١٠٠٠	٤٨
٣٧٧	چنینەوە	د. لەتیف محەمەد حەسەن	شیعر	٢٠٠٠	٤٤٨
٣٧٨	کورد و سیستمی نێو دەوڵەتی	د.عوسمان عەلی میرانبەگ	لێکۆڵینەوە	١٥٠٠	١٥٢
٣٧٩	ئاسمانی گەڵا بابردووەکان	نەرمین جەعفەر	شیعر	١٠٠٠	١٢٠
٣٨٠	گۆڤەندێك لە هەڵبەست	موسی زاخۆرانی	شیعر	١٠٠٠	١٠٤
٣٨١	کەلەپووری کوردەواری	عەباس چنارانی	فۆلکلۆر	٣٠٠٠	٢٨٨
٣٨٢	تراژیدیای کوردان	وریا ڕەحمانی	ڕاپۆرتی سیاسی	٢٠٠٠	٢٠٨
٣٨٣	بانگهێشتێك بۆ سەرهەڵدان	ئاشتی فەلەکەدین	ڕۆمان	٢٠٠٠	٢٠٨
٣٨٤	لە پێناوی تازەگەریی فیکریدا	نەجات حەمید ئەحمەد	گشتی	٢٥٠٠	٥٤٤
٣٨٥	ئاگرپژێن و بوومەلەرزەکان	و: ئەمیرە ئیسماعیل	زانستی	٣٠٠٠	١٤٤
٣٨٦	ملحمة سيامند وخجه	مصطفى خۆشناو حمو	لێکۆڵینەوە	١٠٠٠	١١٢
٣٨٧	گەشت و گوزار	قادر بارەجان	گشتی	٥٠٠٠	٤٠٠
٣٨٨	نامەیەك لە قوبرسەوە	ئازاد کەریمی	کورتە چیرۆك	١٠٠٠	٨٠
٣٨٩	چەند لایەنێك ژدیرۆکا ئیسلاما سیاسی	و. جەماڵ عەبدوڵا	لێکۆڵینەوە	١٠٠٠	٩٦
٣٩٠	چالاکیەکانی وەزارەتی ڕۆشنبیری ٢٠٠٨/	ئا: ڕوقیە عەبدوڵا	چالاکی	---	١٦٠

٣٩١	جەژنێك بۆ پیر	رەووف مەحمود پوور	لێكۆڵینەوە	٤٠٠٠	٣٦٨
٣٩٢	دوایین هەستی ترسناك	سەرهەنگ جەمال	رۆمان	١٥٠٠	١٣٦
٣٩٣	پەرەسەندنی كوردستانی نوێ	و: جەمیل محەمەد نەرگوشی	رامیاری	٤٠٠٠	٦٤٠
٣٩٤	فرمێسك و تەمەن و خەون	ماریە ئەحمەد	شیعر	١٠٠٠	١٧٦
٣٩٥	بركان التنهدات	دانیال شابۆ	شیعر	١٠٠٠	١٦٠
٣٩٦	دیبلۆماتیك	ماجید نوری	پرۆژە	٥٠٠	٤٠
٣٩٧	مێژووی هاوچەرخ	خالید هەركی	مێژوویی	٤٠٠٠	٦٦٤
٣٩٨	ناوكبڕینی بۆشایی	محەمەد باوەكر	شیعر	١٥٠٠	١٢٠
٣٩٩	لەپێناوی تازەگەری فیكریدا - بەشی دووەم	نەجات حەمید ئەحمەد	گشتی	٢٥٠٠	٤٠٨
٤٠٠	رێسا	محەمەد وسمان	پەروەردەیی	٢٠٠٠	٨٠
٤٠١	ستاتیكای شاكاری كوردی	تاریق كارێزی	شێوەكاری	١٥٠٠	١٢٠
٤٠٢	ماڵئاوایی	مجوەل ئیسماعیل	شیعر	١٠٠٠	٨٠
٤٠٣	كورد... عەرەب... شۆڤێنیزم	بەهرام محەمەد (كاكل)	سیاسی	٢٠٠٠	٢٤٠
٤٠٤	رەنگدانەوەی زەمبیل فرۆش لە ئەدەبی میللی كوردیدا	ئیدریس عەبدوڵلا	لێكۆڵینەوەی ئەدەبی	٢٠٠٠	٢٤٠
٤٠٥	ئەفسانەی میرە گوڵ	محەمەد رەشید فەتاح	رۆمان	١٥٠٠	٢٦٤
٤٠٦	كەلەپوورنامەی كوردەواری	یاسین حەسەن گۆران	فۆلكلۆری	٢٠٠٠	٢١٦
٤٠٧	كورتنووسی لە زمانی كوردیدا	وشیار بەشیر مستەفا	زمانەوانی	١٥٠٠	٢٢٤
٤٠٨	المدن ولعبة الاجیال	محمد مسعود محمد	دراسة	٣٠٠٠	٣٧٦
٤٠٩	أمتلیء عشقا منك	فریدون سامان	ترجمة شیعریة	١٥٠٠	١٣٢
٤١٠	هونەرێ ئەڤاندنێ	د. لەزگین ئاڤدرەهمانی	رۆمان	٣٠٠٠	٢٠٠
٤١١	خەزینا زانستی د (١٠٠٠٠) پرسیار و بەرسڤادا	محەمەد ساڵح پێندرۆیی	رۆشنبیری گشتی	١٠٠٠٠	٨٣٢
٤١٢	دیوانی خاڵۆ	مەهدی فاتیح	شیعر	٤٠٠٠	٤٦٤
٤١٣	گرافیكەكانی كوردستانی	محەمەد عارف	هونەری شێوەكاری	٥٠٠٠	٦٧٢
٤١٤	یۆگا	و: حەمید گەردی	گشتی	٤٠٠٠	٦٢٤
٤١٥	شەوێ بەیادی گەڕانەوەت	دەرباز یونس	شیعر	١٥٠٠	٢٠٤

٤١٦	ئەڵمانیا.. جوگرافیا .. کلتور	باهۆز مستەفا	گشتی	٤٠٠٠	٢٢٤
٤١٧	با پەیڤەکان بەردەوام بن	و: خەسرۆ پیربال	شیعر	١٥٠٠	١٤٤
٤١٨	یاشام پۆتاسیندا پیشەن سوزجوکلر	حسام حسرت	شیعر	١٥٠٠	١٦٠
٤١٩	پاییز فەرامۆش بکە	و: لەیلا محەمەد تەها	رۆمان	٣٠٠٠	٢٠٨
٤٢٠	خسون أعجوبة من عصر (توت عنخ امون)	ترجمة: نضال الاغا	تأريخي	٤٠٠٠	١١٢
٤٢١	المنهاج الصحي الاول	د.صباح ياقو توماس (أبوليلى)	الصحة الطبيعية	٢٥٠٠	٢٦٤
٤٢٢	التغذية الصحيحة أساس الحياة الصحية	د.صباح ياقو توماس (أبوليلى)	الصحة الطبيعية	١٥٠٠	١٦٠
٤٢٣	برنامج نمط الحياة الصحية	د.صباح ياقو توماس (أبوليلى)	الصحة الطبيعية	١٠٠٠	٤٨
٤٢٤	اناستاسيا	د.صباح ياقو توماس (أبوليلى)	الصحة الطبيعية	١٥٠٠	٢٢٤
٤٢٥	هونەری هێلکاری گیانداران	و: پەروین خدر ئیبراهیم	هێلکاری	٦٠٠٠	١٤٤
٤٢٦	کێشەی کورد	و: ئەبوبەکر ساڵح ئیسماعیل	مێژووی سیاسی	١٠٠٠	٦٤
٤٢٧	بیرەوەرییەکانم لە شۆڕشی کوردستاندا	و: ئەبوبەکر ساڵح ئیسماعیل	مێژووی سیاسی	١٠٠٠	٣٢٠
٤٢٨	کوردستان یان نەمان	و: ئەبوبەکر ساڵح ئیسماعیل	مێژووی سیاسی	١٠٠٠	٢٨٠
٤٢٩	کارەساتی بارزانی زوڵملێکراو ١٩٥٤	و: ئەبوبەکر ساڵح ئیسماعیل	مێژووی سیاسی	١٠٠٠	٢٢٤
٤٣٠	سەفەرێك بۆناو پیاوە نازاکان لە کوردستان	و. ئەبوبکر ساڵح ئیسماعیل	مێژووی سیاسی	٦٠٠٠	٥٤٤
٤٣١	بارزانی و پاشەکشێی بارزانیەکان لە بیرەوەرییەکانی ئیحسانی دا	و. ئەبوبکر ساڵح ئیسماعیل	مێژووی سیاسی	١٠٠٠	١٤٤
٤٣٢	پەل و خوڵی	تەحسین ناڤشکی	رۆمان	١٠٠٠	٤٢٤
٤٣٣	بەیانیت باش کۆمپیوتەرەکەم	ئەنور خدر بایەزید	زانستی کۆمپیوتەر	٨٠٠٠	٥٣٦
٤٣٤	تفەنگا ب خوین	عەگیدێ چەرکس	رۆمان	٣٠٠٠	٤٠٨
٤٣٥	أبو اسحق الصابي: درر النثر وغرر الشعر	قيس مفشفش السعدي	تأريخي	٣٠٠٠	٤٦٤
٤٣٦	ناڵای کوردستان لە نێوان شەریعەت و یاسادا	عەبدولستار ئەحمەد	توێژینەوە	١٥٠٠	٦٨
٤٣٧	کیژە سابلاغی	ئیبراهیمی قادری	گۆرانی و ژیاننامە	٤٠٠٠	٤٥٨
٤٣٨	ئینسکلۆپیدیای مێژوونامە (٤) بەرگ	علی کەندی	گشتی	٢٠٠٠٠ازلبرگ	٥٩٢

ENCYCLOPEDIA OF HISTOGRAPHY

1/1/1901 - 31/12/1950

Ali Kandy

لەم مەیدانە گرنگەی کولتوری هەموو نەتەوەیەك عەلی کەندیش دەبێتە سەربازی نەناسراوی ئەو جۆرە کارە زانستیانە . ئەمانە نەك تەنیا لای ئێمە ، بەڵکو لە هەموو گێتیدا سوود بە خوێنەوارو رۆشنبیران دەگەیەنن کەچی نووسینەکانیان دەبن بە سەرچاوەی بنچینەیی بۆ هەموو جۆرە بەرهەمێك .

د. مارف خەزنەدار
ی مایسی ٢٠٠٧

ئەم خەمخۆرییە تاقەکەسییە کەلەلایەن مامۆستا عەلی کەندی ئەنجامدراوە شایانی سوپاس و پێزانینە، چونکە پشوویەکی فراوان و ماوەیەکی زۆر و ئارامێکی ئەیوبییانەی گەرەکە، لەبەر ئەوەی ئەو ئینسکلۆپیدیایە چەندین ئینسکلۆپیدیا لەخۆ دەگرێ.

تارق جامباز
٢٠٠٩/٨/١٠

کارێکی کەلتووری مەزن ...ئەم کارەی پیشەسازییەی ووشە ((ئینسکلۆپیدیایە- مێژوونامە)) قەڵایەکی کلتووری مێژووی مەزنە، وەکو قەڵای شاری مێژوو - هەولێر-، هەردەم زیندووە.

مومتاز حەیدەری
٢٠٠٩/٧/٧

نووسەرێکی دڵسۆزی وەك عەلی کەندی پێی هەڵساوە، کە پێویستە هان بدرێت و پشتگیری لێ بکرێ تاکو بەرهەمی زیاتر پێشکەش کتێبخانەی کوردی بکات، بەتایبەت کەهێشتا کتێبخانەی کوردی لەزۆر بواردا هەژارە.

د. محەمەد عەبدوڵڵا کاکەسوور
٢٠٠٩/٧/٢٥

Second Edition - 2009
Shouthern of Kurdistan - Erbil

چاپخانەی وەزارەتی رۆشنبیری و لاوان - هەولێر